1782

102

p. 2.

Ex legato D. Equitis Antonii
Francisci Desellarmis

HISTORIAE BIBLIOTHECÆ FABRICIANAE

PARS II.

Qua

Singuli eius libri, eorumque contenta, & si quae dantur variae editiones, augmenta, epitomae, apologiae sive defensiones, auctorum errores & vitae,

Doctorumque virorum de auctoribus illis, & eorum libris iudicia, atque alia ad rem librariam facientia recensentur, scriptoresque anonymi & pseudonymi, nec non scripta spuria indicantur,

AUCTORE

IOANNE FABRICIO.

WOLFENBVTTELII

Sumtibus GODOFREDI FREYTAGII, Bibliop.

ANNO MDCCXVIII.

HELMSTADII LITTERIS SCHNORRIANIS.

SERENISSIMO PRINCIPI

LVDOVICO RVDOLPHO

DVCI BRVNSVICENSI ET LVNEBVRGENSI

PRINCIPI

IVSTO CLEMENTI MAGNANIMO

VITAM

AC

FELICITATEM.

SERENISSIME DVX

DOMINE CLEMENTISSIME

N magna terrenae felicitatis parte ſine dubio ponendum, natum eſſe ex ea familia, quæ non ſolum inter Principales S. Rom. Imperii caput effert, ſed & Reges dedit ſacratiſſimos, atque Imperatores auguſtiſſimos: Parentem & Avum habuiſſe, quos ſapientiſſimis ac litteratiſſimis Principibus ſapiens atque eruditus orbis iure meritoque accenſuit: Patrem eſſe trium filiarum Prin-

Principum, re vera Charitum, quarum primam Summus in orbe Imperantium dulcissimo sibi faustoque matrimonio copulavit; secunda terrenam & caducam cum caelesti ac perpetua corona feliciter permutavit; tertia & Arte & Marte inclyti Ducis coniux est carissima: immo & pluribus modis felicem in his terris ac beatum esse.

Sed hæc externa sunt, nec verae ac sempiternae laudis materiam absolvunt. Verae Principum laudes in illis consistunt, quae animi sunt propria, atque ad ipsorum officium implendum spectant. Nimirum pietatem colere, iustitiam exercere, pectus gerere generoso coctum honesto, utilitatem publicam propriae anteponere, liberalem & magnificum esse erga bene meritos, misericordem erga pauperes & egenos, in voluptatum, etiam licitarum, usu continentem ac moderatum, constantem in utraque fortu-

na, magnanimum in acceptandis honoribus celſitudine ſua dignis, plus litteris quam armis delectari, malle eſſe quam videri bonum, neque alia facere quam laudanda, laudem tamen non ſectari, ſed ampliſſimum virtutis ſuae praemium in laeta conſcientia habere repoſitum: haec & alia ſimilia illae ſunt dotes, illa decora & ornamenta, quae Principes e vulgari hominum ſorte evehunt, eosque inclytos reddunt, atque omni aevo ſummis encomiis extollendos ac celebrandos. Quo haec pertineant, & de quo dicta ſint, vel me tacente colliges, Dux ſapientiſſime, quippe qui tam bene te cognoſcis, ut nemo quisquam melius. Quum ergo talis tantusque ſis, & in ſum̃a tamen fortuna ac dignitate humanitatis & gratiae ſoleas eſſe ſtudioſus, eiusque pluribus & luculentis me quoque beaveris documentis, dubitare nec volo, nec debeo, a Serenitate tua, prout demiſſiſſime

me peto atque contendo, benigniſſime mihi permitti, ut Hiſtoriam hanc bibliothecariam, in qua non dicam Nobilium & Comitum, ſed Principum etiam, Regum & Imperatorum ſcripta exhibentur, celſiſſimo Nomini tuo, in ſignum perpetuae obſervantiae, aut potius pietatis & ſubiectionis, conſecrem atque dedicem. Faxit DEVS optimus maximus, ut diu atque in ſeram uſque ſenectam vivas, inoffenſa ſemper valetudine fruaris, feliciter porro gubernes, votorumque tuorum, quæ non niſi pia ſunt, complementum lætus hilariſque omni tempore videas atque experiaris. Datum Helmſtadii in academia Iulia, in vigilia S. Michaëlis anno a nato Chriſto MDCCXIIX.

SERENITATI TVAE

Subiectiſſimus

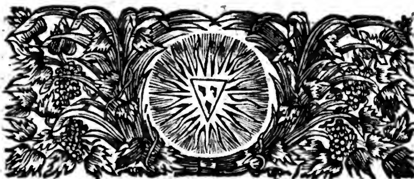
IOANNES FABRICIVS.

LECTOR

LECTOR BENEVOLE ET CANDIDE

IN Prima Historiae meae bibliothecariae Parte exhibui tibi SS. Biblia in fontibus, cum diversis eorum versionibus, & Commentariis cum Iudaeorum, tum Christianorum, ac bono numero Patrum ecclesiae, tam graecae, quam latinae; Nunc accipis plures eiusmodi Commentarios, cum aliis libris theologicis, systematicis videlicet, polemicis, symbolicis, moralibus, homileticis, iuridicis, politicis, synodicis, geographicis, & historicis. Sed ne haec Pars priorem crassitie superaret, eique inaequalis redderetur, in medio historicorum abrumpendum mihi fuit recensionis filum. Qui igitur ex historicis supersunt, tecum alio tempore communicabuntur, ut & ii, qui antiquitates ecclesiasticas & profanas, & rem librariam proponunt, item philosophici, humaniora tractantes, & lexica diversarum linguarum. Et hisce, si fieri poterit, ac Deus volet, subiungetur relatio de libris, ut vulgo loquuntur, in quarto, & formae quidem maioris. Vale.

I.

Rbani REGII Opera latina & germanica. Noribergæ 1562. II. volumina. Latinis præmiſſa eſt Erneſti *Regii*, filii, epiſtola dedicatoria de verbo Dei, quod tribus rebus illuſtretur, nimirum impiorum fatalibus progreſſionibus & periodis, eccleſiæ conſervatione & propagatione, ac ſcriptoribus eccleſiaſticis, nec non Vita Vrbani patris. Et hæc Latina duabus conſtant partibus, quarum Prima, quæ Didactica ſive Dogmatica complectitur, continentur 1) Opuſculum de dignitate ſacerdotum incomparabili. pag. 1. ſcriptum Conſtantiæ A. 1518. eo videlicet tempore, quo adhuc tenebris pontificiis immerſus erat auctor. Vide *Præfat.* & *Veielii* Memoriam Regii §. 17. 2) De nova & veteri doctrina. p. 16. Quarum illa intelligit pontificiam. 3) Explicatio ſymboli chriſtianæ fidei, ſive apoſtolici, cum Compendiaria locorum communium interpretatione. p. 30. 42. Vterque tractatus e germanico in latinum verſus eſt a Io. *Styphelo*, & in publicum emiſſus A. 1527. *In hoc ſymbolo*, ait *Regius* p. 31. *fere traditum eſt, quid creditu chriſtiano dignum ſit, ad conſequendam ſalutem.* Et *Styphelus* in præfat. *Inter verbi Dei miniſtros optime de pietate meritus mihi videtur* Vrb. Regius, *qui præcipuam chriſtianæ felicitatis partem, hoc eſt, fidei noſtræ ſymbolum, qua pendet to-*

Pars II, In fol. A *tius*

tius orbis salus, sic contra olim inundatam impietatem tuetur, adeo robustissimis scriptura sancta munimentis circumvallit, tam stabili ac velut muro aheneo cinxit, ut nulla tempestate, nulla machina, nullaque vi vel frangi, vel debilitari queat. 4) Materia cogitandi de Missæ negotio. A. 1528. p. 57. Vbi inquirit, quando Missa, h. e. repræsentatio illa cærimoniosa, sit orta, & quibus auctoribus. 5) Formulæ caute loquendi. Anno 1535. p. 76. Quæ inter libros symbolicos receptæ sunt in Corpore doctrinæ Iulio. 6) Catechismus minor puerorum, dicatus Ottoni Furstero, Cancellarii luneburgensis filio. A. 1538. p. 88. 7) Catechesis. A. 1540. p. 126. In gratiam & usum FRAN. OTTONIS & FRIDERICI, Brunsv. & Luneb. Ducum puerorum scripta, atque inde *Catechesis Principum* adpellata, ad differentiam Catechismi minoris. 8) Prophetiæ V. T. de Christo, cum præfat. Mart. *Lutheri* & Io. *Frederi*. p. 164. Est dialogus paulo ante mortem Regii, sub ipsius & uxoris suæ Annæ, tanquam colloquentium, nominibus concinnatus, atque a Io. *Fredero* latinitate donatus, quo explicatio scripturæ a Christo coram discipulis emaunticis *Luc.* 24, 27. facta repræsentatur, adque adeo testimonia & vaticinia de Christo, in libris prophetarum extantia, producuntur & succincte evolvuntur. *Dialogus hic* (sunt verba *Frederi* in epist. dedicat.) *omnes, quos* Regius *scripsit libros ut magnitudine, sic & utilitate, meo quidem iudicio, facile vincit: sunt enim hæ de Christo prophetiæ medulla & nucleus scripturarum.* Eundem commendant *Dietericus* in Anal. euangel. festal. 445. Eras. *Schmid* in Luc. 24, 27. *Veiel* in Memor. Regii §. 24. & CL. V. E. *Loescher*, in Unsch. Nachricht. A. 1706. 206. 9) Oratio sive homilia de angelis bonis & malis, Io. *Irenao* (sic enim Frederus se interdum adpellabat) interprete. p. 284. Omnia in ea complexus est, quæ de utroque angelorum genere dici possunt. 10) Alia de fide & resurrectione, ex *Matth.* 9, 21. 25. p. 292. ab eodem versa. 11) Loci communes theologici. p. 298. a Fredero post Regii mortem, qui eos sibi duntaxat, e Patribus, Scholasticis & neotericis, inter quos Lutherum vocat *Theophoretum*, collegerat, theologorum wittebergensium consilio publicati. 12) Libellus consolatorius ad eos, qui patiuntur persecutionem propter iustitiam; cum succincta enarratione psalmi 123. p. 381. *Irenao* interprete. 13) Doctrina & consolatio contra desperationem propter peccata, e *Rom.* 4, 16. p. 396.

14)

14) Dialogus inter satanam & peccatorem pœnitentem, in quo de desperatione & spe agitur. p. 403. Vterque interprete *Fredero*. 15) Medicina animæ pro hominibus adversæ prosperæque valetudinis. p. 412. Medicina hæc sunt promissiones sacræ Scripturæ, quarum præcipuæ, tanquam antidota vera ac præsentissima contra omnis generis tentationes sive animæ morbos, hic exhibentur. Versionis latinæ auctor iterum est *Frederus*. 16) Consolatio in omni genere afflictionum, & scala ad cœlestem vitam. p. 473. Libellus hic a Regio ad cives hildeshemenses, propter euangelium periclitantes, scriptus, ab *Irenæo* autem versus in latinum, non tantum consolationes contra tyrannidem & convicia impiorum porrigit, sed etiam locos tunc controversos explicat, & adversariorum tela retundit ac frangit.

In Secunda Parte, quæ Commentariolis, Epistoliis & Disputationibus absolvitur, 1) Theobaldi *Billicani* epistola de verbis S. Cœnæ, & opinionum varietate, ac *Regii* Responsio. A. 1525. p. 1. 2) Responsio ad duos libros, primum videl. & tertium Io. Eccii de Missa. A. 1527. p. 6. 3) Epistola *Eccii*, A. 1526. & Responsoria *Regii*, A. 1528. p. 42. Vnde caussa editi de Missa libelli intelligi potest. 4) Iudicium de *Cypriani* libello de eleemosyna. A. 1532. p. 43. Vbi ad IV. obiectiones respondet. Enim vero obiectiones sunt istæ: 1. Cyprianum opera nostra sic commendare, quasi sint propitiatio & satisfactio nostra coram Deo. 2. Eleemosyna & fide purgari peccata actualia, sicut peccata ante contracta sanguine Christi. 3. Iobum quotidianis sacrificiis quotidiana peccata tersisse, c. 1. 5. 4. Bona opera esse credentium grande solatium, præsidium securitatis, & munimentum spei, quibus homo sibi Deum constituat debitorem. Respondet igitur ad 1. Diligenter in huiusmodi scriptoribus considerandum esse, ubi tradant fidei dogmata & doceant, ubi in genere demonstrativo vel deliberativo laudare vel persuadere conentur, ubi velut liberiores plura sibi permittant. Hic non tractare Cyprianum ex professo materiam de iustificatione, quo modo impius iustificetur, sed iustificatos velle his operum laudibus ad opera strenue facienda exstimulare. Omnes Dei promissiones factas esse ex gratia, propter Christum; ut liceat quidem opera dici *meritoria*, si simul agnoveris & confessus fueris, hæc opera esse divinæ gratiæ in voluntate nostra effectus,

& quod Deus in nobis sua dona coronet: erroneam autem esse cogitationem, si opera nuda, sine sua matre, hoc est, fide cogitamus. Ad 2. Catholicam ecclesiam credere & confiteri, Christi sanguinem nos mundasse ab omni peccato, 1. *Io.* 1, 7. Ad 3. Sacrificia mortem Christi præcedentia fuisse tantum figuras: non igitur Iobi sacrificia, sed eius fidem, delevisse culpam. Ad 4. Cyprianum istis verbis rhetoricari, ut solent in epilogis oratores, quorum neruosa oratio impetu suo lectoris vel auditoris animum secum rapiat, & efficaciter persvadeat. Recte nos agere, dum laudamus bona opera, quæ & Spiritus sanctus laudat; sed caute tamen id faciendum, ac mediam viam tenendam, videlicet ut sic laudemus, ne vulgus putet, ipsorum meritis nostram constare iustitiam; rursus sic evehendam fidem, ne homines ab exercitio operum absterreantur. 5) Examen episcopi (seu candidati ministerii ecclesiastici) in Ducatu luneburgensi. p. 46. Sunt tantum summa capita locorum theologicorum, eiusmodi candidato proponenda, ut constet de doctrina, quam didicit. 6) Commentariolus in *Psal.* 87. A. 1536. p. 48. 7) In *psalmum* 47. de regno Iesu Christi. A. 1536. p. 56. 8) Christiani Principis & Magistratus enchiridion. A. 1538. p. 65. Est instructio ex verbo Dei, quo modo Magistratus christianus recte & laudabiliter munus suum gerere debeat: cui etiam subiungit IV. fontes consolationum. 9) Disputatio de restitutione regni israëlitici, contra omnes omnium seculorum Chiliastas, in primis tamen monasterienses. A. 1538. p. 74. Nempe illi asserebant, ante diem extremum corporale quoddam regnum Christi in terris fore, in quo sancti tantum, omnibus antea impiis in orbe & Magistratibus seculi gladio extinctis, sint dominaturi. 10) Iudicium de Luthero. A. 1534. p. 80. idque hoc summatim: *Talis ac tantus est theologus* Lutherus, *ut nulla secula habuerint similem.* —— *Scribimus quidem passim, & tractamus scripturam, absit invidia verbo, sed* Luthero *collati, discipuli sumus.* 11) Confutatio libelli de usu unius speciei in sacramento. p. 80. Libellus hic XXXIII. propositionum clam fuerat affixus Luneburgi in templo S. Ioannis, quo auctor depravatis scripturis, & rationibus insidiose instructis convincere laborat, licitum esse, unam duntaxat speciem exhibere, eamque sufficere laicis. Confingit etiam, hanc esse Christi voluntatem & institutionem, Ecclesiæque græcæ & lati-

tinæ usum non nuper, sed ab apostolis introductum. Propositiones istas a vespertilione (sic enim vocat tenebrionem, sive auctorem, quem fama ferebat *Getelium* esse) propositas *Regius* solvit, in forma dialogi. 12) Epistolæ consolatoriæ tempore pestis. A. 1540. Versæ & publici iuris factæ a *Fredero* A. 144. p. 90. 13) Responsio ad quæstionem, An homo post hanc vitam hominem agniturus sit? p. 85. Respondet autem affirmando. 14) Fulmen in votariam monasticen, quod ea possit ac debeat tuta conscientia relinqui. p. 96.

In Tertia Parte, quæ scripta antehac nunquam excusa sistit, 1) Propositiones de lapsu & restauratione hominis. A. 1540. cum Ernesti *Regii* dedicatione ad *Christophorum*, Ducem würtenberg. in qua de boni Principis officio paulo fusius agit. p. 1. 2) Disputatio de schismate huius seculi, deque Ecclesia. p. 4. 3) de Ordinatione & conservatione sacerdotum, von der Priesterweihung. p. 5. Nempe utrum Christus in cœna ultima per hæc verba, *Hoc facite*, dederit apostolis potestatem quandam singularem consecrationis, aut characterem indelebilem, cuius virtute, sacerdotes facti, potuerint conficere corpus & sanguinem Christi, iamque nemo consecrare queat, nisi simili ritu episcopali ordinatus sit, nempe oleo materiali, chrismate & rasura, & ad sacrificandum pro peccatis nostris consecratus? Negat autem utrumque. 4) Propositiones de Cœna Domini: cum aliis Herm. *Bonni*. p. 8. 5) Iudicium de doctorum conventu Noribergæ habendo propter con-concordandam doctrinam Papistarum & Euangelicorum. A. 1539. p. 9. Vbi monet, videndum esse, de quantis rebus sit contentio: Papistas ante IIX. annos placabiliores fuisse Augustæ, ubi etiam ipse cum *Melanchthone* arbitratus sit, sarciri posse concordiam aliquo modo tolerabilem, si Pontificii nobis concederent genus doctrinæ in propheticis & apostolicis scriptis traditum, & in externis coniugium sacerdotum ac monachorum, Missam more nostro, & usum utriusque speciei in cœna dominica; iam vero contentionem in rabiem exire, dum adversarii palam conspirent in necem Lutheranorum, atque ad bellum nobis inferendum conferant certatim consilia, vires & pecunias: nihil eos minus cogitare, quam ut vel latum unguem velint a doctrinis suis & abusibus recedere, sed hoc potius agere, ut nos superent, nostrasque nobis doctrinas eripiant: quodsi Episcopis rursus permiserimus iu-

 ris,

risdictionem in nos, & ecclesias nostras, sicut Augustæ nobis videbatur ad concordiam conducibile, hoc ipso nos daturos hosti gladium, quo nos perdat: nam simul ac vel unum nobis extorserint articulum, mox clamaturos, se vicisse, Lutheranos propriæ doctrinæ esse incertos, eos petere veniam supplices, & hanc confessionem postea habitum iri plenam revocationem nostræ doctrinæ: denique hanc esse consentientem doctrinam Christi, prophetarum & apostolorum, quod consequamur remissionem peccatorum, iustitiam, & vitam æternam, non meritis & operibus propriæ iustitiæ, sed gratis propter Christum, per fidem. *Habac.* 2, 4. *Esa.* 43, 12. 53, 4. 6. *Io.* 3, 16. *Matth.* 1, 21. 9, 22. *Act.* 4, 12. 10, 43. 15, 11. Hanc sanam doctrinam persequi hostes nostros, & nobis bellum inferre conari. 6) Modus absolvendi pœnitentem ac confitentem. p. 13. Præscriptus ille fuit cuidam animarum pastori, & depromtus ex doctrina legis & euangelii. 7) Ratio fructuose studendi & tractandi sacras literas. A. 1540. p. 14. Ne scilicet tiro huius sacri studii oleum & operam perdat. Subiicitur alia ratio tractandi scripturas sacras, quibusdam verbi ministris præscripta, huius tenoris: Concionatores unius urbis 1. dogmata fidei unanimiter & concorditer tractare & explicare, 2. apostolico more euangelisare, seu dogmata fidei nostræ ex lege & prophetis confirmare, 3. veteris ecclesiæ sententiam in promtu habere, 4. ad solvendos hæreticorum laqueos, Scripturam secundum ecclesiastici & catholici sensus normam interpretari, 5. euangelia per anni circulum enarranda ad aliquem catechismi articulum referre. 6. in confutandis adversariorum erroribus, vel corrigendis vitiis, moderatos esse debere. 8) Articulus fidei nostræ catholicæ, *Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus*, diligenter explicatus. p. 17. 9) De descensu Christi ad inferna. p. 36. Vbi statuit, Christum statim a morte secundum animam descendisse ad tenebras tartareas, ut horrendæ mortis regnum nobis destrueret, & nos a morte, ab inferis, & omni potestate satanæ liberaret, idque probatum it ex scriptura, & testimoniis IX. Patrum ecclesiæ, inter quæ maxime memorabile est hoc *Hilarii* in exposit. psalmi 138. ad verba, *Si descendero in infernum, ades.* Sic enim commentatur sanctus ille Pictauorum episcopus: *Humana ista lex necessitatis est, ut sepultis corporibus ad inferos animæ descendant; quam descensionem*

De-

Dominus ad consummationem veri hominis non recusavit. 10) De Christo Iesu, & beneficiis eius, ac de fide in Christum. p. 38. 11) Aliquot concionum formulæ, ut de diuite & Lazaro, *Luc.* 16, 19. 20. p. 46. Vbi docet, animas piorum a corpore solutas venire quidem ad Christum, in Abrahæ sinum, sed absolutam & consummatam beatitudinem, id est, perfectam felicitatem totius hominis nondum accipere; nec statim impiorum animas in ignem infernalem seu gehennam, sed, quando receperint corpora, tunc demum detrusum iri cum diabolo in illum ignem æternum, interea vero esse in flamma, i. e. torqueri & angustiis affici mirum in modum, sicut homines patibulo aut rotæ adiudicati mœstitia, timore & horrore maximo cruciantur: de pharisæo & publicano, *Luc.* 18, 10. p. 48. de filio unico matris suæ, *Luc.* 7, 12. p. 50. de Zachæo, *Luc.* 19, 2. p. 51. de itinere Hierosolymam, *Luc.* 18, 31. p. 53. de chananæa. *Matth.* 15, 22. p. 55. de forti atrii, & fortiori victore Christo Iesu, *Luc.* 11, 21. 22. p. 58. de nuptiis regalibus, *Matth.* 22, 2. p. 62. de Rege volente conferre rationem cum servis suis, *Matth.* 18, 23. p. 63. de imitanda Dei misericordia, *Luc.* 6, 36. p. 65. de paralytico sanato, *Matth.* 9, 2. p. 67. de excidio terrenæ Ierusalem, *Matth.* 24, 2. p. 69. 12) Iudicium de legendis veteribus orthodoxis. p. 70. Per *orthodoxos* intelligit Patres ecclesiæ tam græcæ quam latinæ, deque illis, eorumque scriptis fert sententiam, quæ videlicet potissimum sint legenda. 13) Quæstio & axiomata de iustificatione impii, ex Rom. 3. & 4. p. 70. 72. Vtrum una tantum sit ratio iustificandi impii per omnia secula coram Deo & hominibus: & utrum Christiani possint ac debeant de gratia & amore Dei erga se dubitare? 14) Disputatio in prologum capitis 1. ad Rom. p. 74. 15) Orthodoxorum Patrum Sententiæ aliquot de missali sacrificio explicatæ. A. 1533. p. 78. Ansam ad hoc scriptum dederunt Ludolphus *Petersinus* & Herm. *Primas*, concionatores brunsvicenses, rogantes Regium, sibi explicare ne gravaretur, quo modo in Patrum sententiis (nominant autem Augustinum, Cyprianum, Cyrillum, Eusebium & Ignatium) vocula *Sacrificium* accipi debeat: nam ipsum corpus dominicum & sanguinem ab illis dici offerri, pro mortuis etiam. Ad quod respondet: Vnicum esse, idque Christi sacrificium pro peccatis mundi semel oblatum: Corpus Christi appellari *sacrificium*, non quod iam demum offera-

ratur, ſed quia olim oblatum fuit: etiam orationes & laudes ſeu gratiarum actiones in Miſſa recte vocari ſacrificium: item panem & vinum in ſe, prout olim offerebantur ad celebrandam Sacra cœnam. Hoc ſcriptum deinde publici iuris fecit Mart. *Gorlitius*, Superint. brunsvic. nolente volente Regio, quippe qui illud non ſic adornaverat, ut in luce poſſet comparere. 16) Mors & ſepultura Miſſæ papiſticæ. p. 82. Eſt epiſtola, ſcripta ad Io. *Kollerum*, Præpoſitum luneburgenſem, A. 1531. cum eius Reſponſione, & Regii Replica. Vbi hic pertendit, Chriſtum in Miſſa, cum ibi non moriatur, non vere dici poſſe offerri. 17) Aliquot epiſtolæ ad eccleſiæ miniſtros & alios. p. 86. Scriptæ ab A. 1526. usque ad 1533. 18) Epiſtola ad totam Iudæorum ſynagogam, Brunsvici habitantem, A. 1535. p. 92. Ex hebræo in latinum ſermonem verſa, & oſtendens, Meſſiam veniſſe. 19) Enarratio *pſalmi* 102. & 128. p. 93. 98. 20) Enarratio *Abdiæ* prophetæ. A. 1537. p. 101. Eam obiit anno præcedente in urbe Hanoveræ, cum ab eius Magiſtratu ad inſtaurandam religionem vocatus eſſet.

Sequuntur iam ſcripta germanica, IV. conſtantia Partibus. In Prima, quæ dogmatica proponit, 1) Explicatio XII. articulorum fidei. p. 1. 2) Brevis explicatio aliquot punctorum, id eſt, Locorum communium. pag. 17. 3) Sermo de encæniis, in 1. *Reg.* 8, 27. Anno 1522. p. 34. 4) Sermo de III. præcepto. A. 1522. p. 38. 5) Summa doctrinæ chriſtianæ A 1527. Quam Hallenſibus in valle Oeni prædicaverat. 6) Enchiridion Principis chriſtiani. p. 74. 7) *Cypriani* Enarratio orationis dominicæ. p. 89. Germanice verſa a Regio, A. 1521. 8) Inſtructio, quomodo chriſtianus Deo quotidie confiteri debeat. A. 1522. p. 98. 9) De contritione, confeſſione, ſatisfactione. A. 1523. p. 100. 10) De Sacramento altaris, in *Luc.* 22, 19. A. 1522. Eſt concio, in qua oſtendit, quid de eo ex ſacris literis ſciri queat. 11) Inſtructio, quo ſe modo gerere debeat chriſtianus, ut Miſſæ fructum obtineat, & ſalutariter accedat ad menſam Domini. p. 115. 12) Examen ad cœnam Domini. A. 1528. p. 118. Pro ſimplicibus, qui inſtruuntur, quo ſe modo probare debeant ad ſalutarem ſacræ cœnæ uſum. 13) Nova doctrina, cum eius Refutatione. p. 121. In germanicum idioma tranſlata ab Henr. *Montprot*, paſtore durlacenſi. A. 1527. 14) Sermo de fide, cur Chriſtus eam

vo-

vocet *opus Dei*, *Ioann.* 6, 29. Anno 1529. pag. 142. 15) De mancipatu seu servitute. Anno 1525. p. 147. Agitur de officio servorum & dominorum christianorum. 16) Quomodo circumspecte & sine scandalo sit loquendum de principalibus christianæ doctrinæ articulis. p. 155. 17) Catechismus pro Ducis *Ernesti* pueris Principibus. p. 173. Versus in vernaculam a Io. Eberh. *Gleidsmanno* Anno 1545. 18) Sermo de bonis & malis angelis. p. 232. Dictus Hanoveræ Anno 1536. & editus A. 1538. 19) *Ioannis Chrysostomi* Sermo de peccatoribus tam vivis quam mortuis lugendis, ac vivorum opera defunctis esse utilia. p. 240. Versa in germanicum. Anno 1521. 20) Sermo de S. Catharina, in *Matth.* 13, 44. 45. p. 245. Vbi docet, omnem scientiam humanam sordere ac vilescere præ cognitione Christi, utpote sola salutari.

In Secunda, quæ explicationes tradit psalmorum quorundam, prophetiarum, & dictorum scripturæ V. & N. Tti, 1) An N. Test. recte sit translatum germancice. p. 2. Est epistola ad Andr. *Remum*, scripta A. 1524. Qua Lutherus contra Emserum defenditur. 2) Explicatio *Psalmi* XIV. p. 5. Deproperata ad amicum. 3) Explicatio *Psalmi* XV. A. 1537. p. 12. Contra illicitam usuram, & adulterationem monetæ. 4) Explicatio *Psalmi* XXIV. A. 1530. p. 26. Cum versione germanica & explicatione hymni paschalis *Cum Rex gloria Christus infernum*. Qui hymnus ex Augustini Sermone 137. de Tempore concinnatus est. 5) Explicatio *Psalmi* LII. p. 46. Contra impios & sanguinolentos Saulitas & Doëgitas. Cum præfatione Mart. *Lutheri*, qua Regii eruditionem, orthodoxiam & merita laudat, & persecutorum atrocissimas machinationes reprehendit ac manifestat. 6) Explicatio CXXIII. *Psalmi*. p. 55. 7) Dialogus de Christi colloquio *Luc.* 24, 27. p. 58. 8) Explicatio prophetæ *Obadiæ*. p. 199. In germanicum versa a M. Steph. *Reichio*. 9) Doctrina de perfectione & fructu passionis Christi. A. 1526. p. 234.

In Tertia Parte, quæ complectitur Adhortationes & consolationes, 1) Consilium & Admonitio ad Principes in Pomerania. A. 1532. p. 2. Nimirum de prædicatione euangelii non impedienda, sed potius promovenda. 2) Ad civitates Pomeraniæ, ut sibi caveant a rebellione. Anno. 1532. pag. 7. 3) Me-

3) Medicina animæ pro ſanis & ægrotis in agone mortis. p. 11. 4) Colloquium inter diabolum & peccatorem pœnitentem. Anno 1536. p. 20. 5) Libellus conſolatorius ad chriſtianos hannoveranos. p. 28. Contra Pontificiorum tumultus & convicia. 6) Conſolatoria ad Chriſtianos hildesheimenſes. A. 1531. p. 40. Qui ſcilicet euangelii cauſa contumelias & perſecutiones patiuntur. 7) Doctrina & ſolatium contra deſperationem, ex *Rom.* 4. 8. 8. Anno 1532. p. 49. 8) Sermo de 2. miraculis, *Matth.* 9. 22. 25. p. 56. videlicet ſanatione mulieris profluvio ſanguinis laborantis, & reſuſcitatione puellæ. Dictus is fuit Hanoveræ A. 1538. 9) Vrbis Hanoveræ Conſtitutio eccleſiaſtica, per Vrb. *Regium.* A. 1536. Vide p. 88. b. 10) Conſilium pro Senatu lüneburgico, quomodo utendum bonis eccleſiaſticis. pag. 102. Docet in hoc conſilio, Clericos iure humano magnis quidem frui privilegiis & immunitatibus, ſed iuxta verbum Dei ſubeſſe Magiſtratibus, ſique bono titulo bona eccleſia ad eos pervenerint, illa ipſis relinquenda, immo etiam ſi non conſtet de fraudibus & technis, quibus olim obtenta fuerint; adhibenda autem non ad ſuperſtitioſum & idololatricum, ſed verum Dei cultum, h. e. ad ſuſtentationem piorum Miniſtrorum eccleſiæ, erectionem ſcholarum, pauperum & egenorum ſublevamen: &, ſi forte ablata & alio translata fuerint, reſtituenda eſſe priſtino uſui, nec Monachos Canonicosve chriſtianam reformationem patientes, ſuique officii rationem habentes, proſcribendos atque expellendos.

In Quarta Parte, quæ libros controverſiarum contra papatum aliasque ſectas exhibet, 1) Seria declaratio evangelicorum Doctorum ad Clerum pontificium. p. 2. Vbi dicitur, ſeptem eſſe ſigna antichriſti, e quibus pateat, utra doctrina ſit vera vel falſa, videlicet 1. animas traditionibus humanis illaqueare, 2. coniugium & libros quosdam prohibere, 3. ſpeciem vitæ ſpiritualis præ ſe ferre, & tamen carni indulgere, 4. propriis operibus peccata expiare, Deique gratiam impetrare velle, 5. ſectas, pietatis & ſalutis cauſſa, inſtituere, 6. viam veritatis ſeu euangelium calumniari, & hæreſin appellare. 7. Coronam, cappam, caputium, raſionem, unctionem, ſalem, & his ſimilia, Deo abominationi eſſe. A. 1525. p. 7. Id quod ex ſcripturis probare ſatagit. 2) Refutatio duorum Sermonum de fide & bonis ope-

operibus, habitorum Lipsiæ a Ioanne *Koß.* p. 11. Cossus autem ille, sive Cosa (nam etiam sic eum appellat) S. theolog. fuit Licentiatus, & pastor lipsiensis. Quid ergo reiicit Vrbanus *Regius*? Reiicit sequentes propositiones: Hominem non tantum fide, sed etiam caritate & bonis operibus coram Deo iustificari ac pium fieri: fidem esse tantum viam & præparationem ad iustitiam: opera esse necessaria ad iustitiam impetrandam, conservandam, augendam, & salutem æternam promerendam: Lutheranos condemnare omnia bona opera. Denique tanquam in tabella verum monstrat ordinem, quo peccator reformetur, atque ex impio & iniusto pius & iustus coram Deo reddatur. 3) Epistola, de quonam in præsenti disceptetur. Anno 1531. p. 23. Nempe non de rebus vilibus, sed magnis, quod adversarii 1. nova quotidie sacrificia missæ offerant. 2. testamentum Christi mutarint, eripiendo laicis benedictum calicem. 3. propriis operibus & satisfactionibus peccata expiare, Deique gratiam & salutem promereri velint. Denique ostendit, episcopos & inferiores clericos iura canonica, ubi optime se se habent, non observare. 4) Mira & absurda Absolutio Monialium in Principatu lüneburg. Anno 1531. pag. 32. Formula absolutionis, quam moniales Confessionariis suis in charta scriptam, ut rite eam pronuntiarent, porrigebant, hæc erat: 1. Passio domini nostri Iesu Christi, 2. Merita B. Mariæ virginis, 3. Merita omnium Sanctorum, 4. Humilitas confessionis tuæ, 5. Durities & obedientia sanctæ vestræ regulæ, 6. Bona opera, quæ fecisti, & 7. Mala atque adversa, quæ passa es, liberant te a peccatis, &c. Quas partes ita refutat, ut doceat, primam recte se habere, sed tamen reliquis sex everti. 5) Contra impium hymnum, *Salve Regina.* p. 52. Est epistola ad moniales winhusianas in Ducatu luneburgico, qua monet, ut cantionem illam, quæ legi & euangelio adversetur, nec antiquæ nota fuerit ecclesiæ, vel omittant, vel corrigendam curent. 6) Verantwortung, sive Refutatio trium obiectionum Papistarum brunsvicensium. Epistola hæc scripta est ad Heisen *Oschersleven*, civem brunsvicensem, in qua tres istæ, ut vocat, calumniæ refutantur: 1. Christum passione sua non pro sequentibus (id est, actualibus,) sed tantum pro præteritis (sive peccato originali) satis fecisse. 2. Iustitiam fidei

contrariari dicto apostoli Pauli 1. *Cor.* 3, 13. 14. ibi enim sermonem esse de operibus bonis. 3. auctoritatem Ecclesiæ maiorem esse quam Scripturæ, cum *Augustinus* scribat: *Euangelio non crederem, nisi me Ecclesia commoveret autoritas.* Respondet igitur ad 1. Scripturam toties testari, Christum non pro uno duntaxat peccati genere, sed pro omnibus in universum passum ac mortuum esse: ipsum enim esse agnum Dei, qui tollit peccatum (id est, peccata. Singularis pro plurali, ut *Ex.* 10, 4.) mundi, seu omnium hominum. *Io.* 1, 29. & redemisse nos ab *omni* iniquitate. *Tit.* 2, 14. Ad 2. Paulum l. c. loqui de doctrina, hoc sensu: Qui fundamento fidei christianæ superædificet bonam & veram doctrinam, eam fore perennem; qui autem levem & falsam, eam consumtum iri, sive perituram. Et sic etiam exposuisse h. l. *Ambrosium*, sive auctorem commentarii in Epp. paulinas, qui extat in Tomo III. operum Ambrosii. Ad 3. Augustinum loqui de tempore præterito, quo hæresi Manichæorum erat infectus: neque ad veritatem euangelicam peruenisset, nisi ea sibi monstrata fuisset a vera & orthodoxa ecclesia. Minime autem inde sequi, auctoritatem scripturæ dependere ab auctoritate ecclesiæ, & hanc illa esse maiorem ac nobiliorem. 7) Colloquium de futuro Concilio mantuano. A. 1536. Nempe Concilium mantuanum indictum erat a Papa PAVLO III. in annum proxime futurum. De eo igitur iam colloquuntur Pharisæus, Sadducæus, & Orthodoxus, & horum ultimus disserit de nomine, potestate, & convocatione concilii, quænam personæ convocandæ, de materiis seu argumentis concilii, & penes quem debeat esse ius decidendi seu definiendi. 8) Quomodo falsi Prophetæ sint cognoscendi. Matth. 7, 15. 16. Anno 1538. Est concio, anno prædicto habita Mindæ in Westphalia, ubi VI. signa ostendit falsorum prophetarum, nimirum 1. conscientias traditionibus humanis illaqueare, 2. prohibere coniugium & cibos ex hypocrisi. 3. speciem habere pietatis, & tamen carni indulgere. 4. peccata propriis operibus expiare, iisque gratiam Dei acquirere velle. 5. sectas & ordines facere sanctitatis & salutis causa. 6. viam veritatis, seu doctrinam euangelicam hæreseos arguere. 9) De cœna Domini sub duplici accipienda specie. A. 1555. p. 97. Contra papistæ cuiusdam glossam, qua probare nititur, Christum sacramentum sub una pro lai-

cis

cis, ſub utraque vero pro clericis inſtituiſſe ac præcepiſſe: nam Chriſtum ſumſiſſe panem, benedixiſſe, & benedictum dediſſe diſcipulis tanquam laicis, ſub una; deinde autem, dato ipſis poculo dixiſſe, *Hoc facite*, i. e. benedicite, ſeu conſecrate, & diſtribuite ſacramentum, ſoli ſumentes ſub utraque: quaſi vero totum ſacramentum fuerit peractum porrectione panis conſecrati, & verba, *Hoc facite in mei commemorationem*, ſolis dicta apoſtolis, & non omnibus communicantibus. Neque tantum ex ſcriptura, ſed etiam antiquitate eccleſiaſtica & ipſorum teſtimoniis Pontificum romanorum probat communionem ſub utraque pro laicis. 10) Ratio Prædicantium luneburgenſium de vera antiqua doctrina chriſtiana. p. 107. Iſta doctrina comprehenditur articulis de Deo, diaboli & hominum lapſu, lege ſcripta & reſtitutione hominis per Chriſtum, perſona & officio Chriſti, participatione meriti Chriſti, fide & bonis operibus, eccleſia, & poteſtate ſacra ac ſeculari. 11) Refutatio 2. blaſphemiarum. Anno 1524. p. p. 112. Blaſphemiæ iſtæ ſunt, 1. Biblia SS. eſſe falſa, quia Deo tribuant pœnitentiam, *Gen. 6, 6.* cum tamen ille ſit immutabilis, 2. Si Deus creavit me ad ſalutem, nihil me inde impediet; ſin; ad quid utiles ſunt preces noſtræ, auditus verbi, ieiunia &c? Reſpondet autem ad 1. Scripturam loqui, ſecundum imbecillitatem & captum intellectus humani, ἀνθρωποπαθῶς, quaſi Deum pœnitentia ſubierit. Ad 2. Omitte temerariam eiusmodi diſputationem, reſpice voluntatem Dei, fac quod ille præcipit, & pete a Deo veram fidem, caritatem & ſpem, & tum poteris eſſe ſecurus de tui prædeſtinatione. 12) Dehortatio a novo errore Doct. Andr. *von Carlſtadt*, ſacramenti cauſſa. A. 1524. p. 117. Errorem eius ait eſſe triplicem, duobus libellis contentum, videlicet 1. ſacramentum non remittere peccata. 2. In ſacramento non eſſe verum corpus & ſanguinem Chriſti, ſed naturalem panem & vinum: nam Chriſtum dicendo, *Hoc eſt corpus meum*, digito ſuum monſtraſſe corpus. 3. ſacramentum non eſſe arrham & pignus atque confirmationem factæ remiſſionis peccatorum. Reſpondet autem ad 1. concedendo, nam Deum proprie remittere peccata, non vero ſacramentum; ſed ſi quis angitur in conſcientia propter peccata, eum debere accedere ad ſacramentum corde pœnitente ac fideli, ibique commemorare mortem Domini, pro peccatis mundi

factam. Ad 2. Totum textum institutionis S. cœnæ cum omnibus suis circumstantiis considerandum, verbaque, *Hoc est corpus meum*, ad præcedentia de benedictione, fractione & porrectione referenda esse. Vt adeo Christus non corpus suum monstraverit, sed dicere voluerit, panem esse corpus suum. Ecquid dicendum de sanguine? num & hunc exerto digito monstravit, quando dixit: *Hoc est sanguis meus*? Ad 3. Spiritum S. quidem proprie & interne nos certiores reddere de impetrata peccatorum remissione, sed suo modo & externe etiam sacramentum cœnæ, tanquam sigillum verbo Dei de remissione peccatorum pœnitentibus conferenda appensum. 13) Contra novum ordinem baptisandi. A.1527. p.125. Contra Io. *Denck*, & Balthas. *a Friedberg*, anabaptistas, eorumque libellum huius tituli: Eine göttl. und gründl. Offenbahrung von den wahrhafftigen Wiedertäufern, mit göttl. Wahrheit angezeigt. Quo quidem sequentes continentur articuli: 1. Inter Lutheranos multi sunt, qui non vivunt, prout euangelium præscribit. 2. Docent, oportere peccare. 3. Doctrina de æterna Dei prædestinatione est erronea. 4. Inter homines dantur quidam immunes a peccato. 5. Nemo ex concionibus Lutheranorum accipit aliquid lucis. 6. Lutherani dicunt, Deum esse causam peccati, non hominem. 7. Spiritus bene agendi omnibus est oblatus, & ab omnibus potest obtineri. 8. Legem naturalem cordibus inscriptam habemus. 9. Lutherani pastores non sunt vocati ad prædicandum, quia nemo illorum voce corrigitur ac melior redditur. 10. Deus trahit nos primo omnium per vim & facultatem, quæ in nobis est. 11. Christus tantum est doctor. 12. Est in potentia hominis, ut veniat ad Deum, fidesque, qua ad Deum itur, humanum est opus. 13. Non nisi adulti, & fideles sunt baptizandi. 14. Christianis non est licitum, gladio uti & magistratus gerere. 15. Nec licet iusiurandum facere, iubente Magistratu. 16. Non oportet obedientiam præstare, civilis præsidii causa. 17. Hirci sunt, qui nobiscum non faciunt. 18. Cathedra Mosis non est nisi penes nos. 19. In templis, ubi imagines sunt, non est audiendum verbum Dei. 20. Damnati sunt, qui extra nostram sunt communionem, 21. Bona christianorum debent esse communia. Ad illos respondet *Regius*, & quidem ad 1. Malorum vitam improbamus. Ad 2. Est calumnia. Ad 3. Est fundata in SS. literis.

Ad 4. Quinam illi sunt? Ad 5. Non omne verbum Dei vacuum redit. Ad 6. Rursus est calumnia. Ad 7. Si legem Dei tibi proponis, & ex ea vitam tuam examinas, statim apparebit tua imbecillitas, tuaque a lege aberratio. Ad 8. Articulus hic cum priore pari fere passu ambulat. Si autem lex naturalis posset te iustum reddere, quem in finem mortuus esset Christus? Ad 9. Nemo vero? Hoc erat probandum. Ad 10. Non per vim & potentiam nobis insitam, sed per Spiritum suum. Ad 11. Immo etiam Mediator, Salvator, & Rex noster. Ad 12. Fides est donum Dei. Ad 13. Petitio Principii. Ad 14. Aliter docet Paulus *Rom.* 13, 4. 1. Ad 15. Temere & falso non est iurandum. Ad 16. Obedientiam praestandam esse Magistratui, docet Paulus *Rom.* 13, 2. Ad 17. Iudicium de hircis & ovibus est Christi, futuri iudicis. Ad 18. Immo potius sedent in cathedra derisorum, quia lege non utuntur tanquam paedagogo ad Christum ducente, eiusque legitimum usum non docent. Ad 19. Imagines, quae non adorantur, non nocent. Ad 20. En fastum & superbiam eorum spiritualem. Sed & recipiunt fugitiuos, qui uxores deserunt & liberos. Ad 21. Nobis praescriptum, ut laboremus, non ut bona nostra profundamus, & in commune conferamus, ad alendum ventres otiosos. 14) Mirae II. Epistolae Anabaptistarum ad ipsorum sectarios augustanos. Anno 1528. pag. 153. Cum refutatione. 15) Refutatio Confessionis novorum Valentinianorum ac Donatistarum monasteriensium, ad christianos osnabrugenses. Anno 1534. pag. 182. 16) Ratiocinatio de potestate civili, contra seditiosos. p. 207. Docet, distinguendum esse inter seductos, & seductores. Vtrosque melius esse informandos; si autem hi pertinaces fuerint, seque opponant potestati civili, & contra prohibitionem haereses spargant, eos occidendos.

Opp. latin. P. I. pag. 107. Vt credam, *parvulos non baptizatos damnari*, scriptura cogit, & veteris ecclesiae auctoritas.

Absolute haec locutio haud facile probari potest. Io. Wilh. *Petersen* Αποκαταστασ. P. III. 158.

Pag. 360. Augustinus lib. 2. de *trinitate* Dei cap. 15.

Augustinus lib. 20. de *Civitate* Dei cap. 15. M. S. *Grabe* in Append. apolog. ad Regii Form. c. loq. 256.

P. III.

P. III. p. 36. Credo & confiteor, Christum Deum & hominem vere secundum animam in propria persona descendisse ad inferos, *ad tenebras tartareas*, ubi est imago mortis, & secundum beatum *Iob* horror absque ullo ordine. --- Is per sanguinem testamenti sui *nos vinctos, ex hoc lacu, in quo non est aqua* ulla refectionis, eduxit: primo animas christianorum ante incarnatum Deum defunctorum, deinde & nos, non ubi iam eramus, sed quo certissime essemus detrusi, nisi nos hinc pretiosus redemptoris Christi sanguis liberasset.	Non est veritati consentaneum, piorum & fidelium christianorum animas, ut Abrahami, Isaaci, Iacobi, & tot aliorum prophetarum, & patriarcharum ac virorum Dei in V. T. animas, ante incarnationem Christi tam diu in lacu illo, in quo non est aqua vel guttula solatii & recreationis, fuisse, cum e toto *Zachariae* IX. & *Hoseae* XIII. capitis contextu pateat, *non fideles & pios, sed impios illuc venire*, I. W. *Petersen* l. c. At *Grabe* Append. p. 180. statuit, Regium nihil aliud quam hoc velle dicere, animas fidelium V. T. non protinus in coelum migrasse, sed in infernum descendisse, h. e. *in statum mortuorum devenisse*, in quo ob peccatum primi Adae, quasi in carcere detentae, & prae anxio desiderio & exspectatione Christi ac plenae redemptionis quasi coangustatae fuerint, simul tamen solatio & gaudio perfusae, quiete ac pace fruitae, & certissima spe caelestis beatitatis sustentatae. &c.
Opp. german. P. I. 104. Gepredigt zu Augspurg am tag Corporis Christi *anno* 1552.	Videtur ponendus *annus* 1522. nam A. 1541. Regius e vivis excessit.

Vrb. *Regius*, germanice *Koenig*, natus Argae longae (zu Langen Argen) ad lacum brigantinum, nomenque *Vrbani* non ex parentum vel susceptorum consilio, sed casu quodam adeptus, sicut & ipse *Regii* nomen gentilitium, tanquam ambitiosum & invidiosum, in

in *Regium*, & hoc porro, ut magis occultaretur, in *Rhegium* commutavit, Friburgi cum *Zasio* vixit, eiusque favore usus maximo studium iuris maxima, ac fere nimia diligentia tractavit. Deinde philosophiam ab Io. *Eccio* accuratius discendi causa contulit se se Ingolstadium, ibique ephorus nobilium quorundam factus, ex desperatione, quod ipsorum parentes pecuniam ad dispungenda nomina necessariam non mitterent, militiæ sacramentum dedit; sed mox ab hoc vitæ genere per Eccium liberatus, & ad studia sua reversus, a MAXIMILIANO Imp. lauream accepit, & poëta pariter ac orator creatus fuit, duplicemque hanc artem postea, in numerum professorum cooptatus, publice docuit. Dehinc totum se dedit studio theologico, & orta inter Eccium & Lutherum controversia Augustam Vindelicorum abiit, ibique ecclesiæ docendæ gubernandæque curam egit. Inde autem postea ab ERNESTO, Duce Brunsv. ac Luneb. cui in Comitiis innotuerat, abductus Cellam, omniumque huius Ducatus ecclesiarum episcopus seu Superintendens constitutus, novam provinciam solicite ac præclare administravit, variisque colloquiis & conventibus theologicis interfuit, & Cellæ obiit genere mortis, uti in votis habuerat, cito ac placido A. 1541. d. 13. (23.) Maii, ab Hanoveranis epitaphio honoratus. Melch. *Adam.* in Vit. theol. 70. *Theolog. helmstad.* in Gründl. Widerleg. Büscheri P. I. 81. G. *Calixt.* in Collect. Symbol. & confession. A. 4. *Chronicon Saxon.* auctum per Matth. Dresserum p. 581. El. *Veiel* disp. de Memor. & meritis Vrb. Regii, *Ernestus*, Vrbani filius, & *Grabe* in Vita eius, atque in Append. p.144.& seqq. *Serpilius* in Epitaph. theol. suev. 82. *Micral.* Hist. eccles. l. 3. 778. Elogia eius collecta sunt a M. S. *Grabio*, & præmissa libello de Form. caute loq. Quibus adde *Erasmum*, qui Regium, cum adhuc esset ecclesiæ rom. membrum, vocat virum candidum, prudentem, facundum, eruditum, in summa, omnibus omnium Gratiarum ac Musarum dotibus undique præditum; in Epp. p. 1552. optimum patronum suum, & urbanissimum Vrbanum. p. 239. cuius & eruditio sibi cognita sit, & humanitas ex officio comperta. p. 401. Seren. Dux *Ernestus* tanti eum æstimavit, ut nobili cuidam, quid novæ mercis ex Comitiis augustanis attulisset? interroganti responderet, allatum a se se thesaurum pro toto Ducatu incomparabilem, virum magnæ doctrinæ ac integri-

tatis, quem omnibus Principum anteponat deliciis. Cumque ab Augustanis repeteretur Vrbanus ad functionem ecclesiasticam, idem Dux respondit dubitare se, an non mallet alterutro oculo, quam hoc viro, carere. Et uxor eius *Anna*, Augustæ Vindelicorum e familia Weisbruckerorum nata, eruditis feminis accensenda est, utpote hebraice doctissima. Neque hoc prætereundum, Regium nostrum Smalcaldiæ in conventu Principum, sermonem seu homiliam iusto longiorem fecisse, *Lutherum* autem ei postea dixisse: *Domine Vrbane, hoc neque urbanum, neque regium erat.* Sed ne & mihi idem exprobari queat, præsentis recensionis hic finem facio, atque ad aliam me confero.

Ioannes *Freder*, seu *Irenaeus*, coslinensis 1. ex celebri Frederorum, quæ Dantisci florebat, & fortasse etiam nunc floret, familia, Lutheri quondam domesticus & discipulus, theol. professor gryphiswaldensis, post Superintendens stralsundensis, & tandem wismariensis, qui teste *Chytraeo* Orat. p. 637. depositum doctrinæ a Luthero acceptæ singulari constantia ac zelo retinuit, & corruptelas veræ sententiæ toto pectore aversatus est, obiit A. 1562. cum uxore & tribus liberis, non sine veneni suscipione. Ephoriam stralsundensem administrans, alios ordinabat, qui tamen ipse per manuum impositionem non fuerat consecratus: quod ecclesiæ pomeranicæ ægre ferebant, & schismati inde ianua aperiebatur. *Grabe* in Testimon. & Iudiciis de Vrb. Regio p. 28. & *Micralius* in Hist. eccl. 752. Eius filius, itidem *Ioannis* nomen gerens, doctor fuit & professor rostochiensis, & gener Dav. Chytræi. M. *Adam* in Vit. theol. 695.

Theobaldus *Gerlacher*, sive *Gerlach*, a patria *Billicanus* dictus, pastor nordlingensis, & quidem primus, qui a Senatu urbis vocaretur, (idque factum A. 1522. sicut anno sequente Abbas heilsbrunnensis ius patronatus, quo ipse adhuc gaudebat in constituendis urbis pastoribus, cum omnibus eius reditibus tradidit & resignavit illi Magistratui) iussu Senatus A. 1524. opus reformationis Ecclesiæ publice commendavit eo successu, ut nemo esset e civibus, qui contradiceret, aut religionis caussa sedem mutaret; idemque scholam oppidanam efformari suasit, A. 1536. a Senatu licentiam uxorem ducendi petiit & obtinuit, eodemque, impetrata dimissione, sub prætextu infirmitatis, sed non sine suspicione inclinationis ad Zwinglianismum, abiit Heidelbergam, frigiditatis in

tol-

tollendis abusibus (nam eius tempore missæ continuabantur, liberumque erat, sacram cœnam sub una vel utraque specie dispensare & accipere) accusatus. Quamquam omnes in ecclesia corruptelæ, fatente *Seckendorffio* p. 1710. non possint subito unaque vice tolli & eradicari. Scripsit Scholia in Micheam prophetam, Apologiam de commento revocationis in religione, librum de Communione sub utraque, Epitomen Dialecticæ, & annotationes in libros Physicorum & meteororum Aristotelis. *Micral.* Hist. eccl. 738. *Seckendorf* Hist. luth. 433. 657. 745. 1412. 1561. 1710. *Frisius* Epit. Biblioth. gesner. 775.

Herm. *Bonnus*, westphalus, monachus belbuchanus, deinde primus Superintendens lubecensis, dedit Sanctorum quorundam martyrum vitas, Chronicorum libros tres, Enarrationes pericoparum epistolicarum, quæ singulis diebus dominicis proponi solent, librum de Oratione vera & christiana, Elementale in usum puerorum, quod per Saxoniam in scholis diu locum obtinuit pro Donato, & Carionis Chronicon latinitate donavit, mortuus tandem A. 1548. Vocatus quidem fuit ab Osnabrugensibus A. 1532. ad pastoratum urbis suæ, sed vocationem non acceptasse inde patet, quod A. 1535. ut theologus lubecensis conventui hamburgensi interfuit. *Seckendorf* 675. 1289. 1503. *Frisius* 337. *Micral.* 739.

II.

Io. *Brentii* Opera. Tubingæ 1576-1590. Tomis IIX. In I. Tomo continentur commentarii in pentateuchum Mosis; quibus præmittuntur 1) effigies Brentii, 2) Præfatio Facultatis theologicæ tubingensis, in qua *Lutherus* & *Brentius*, eorumque scripta conferuntur, 3) Io. *Brentii*, filii, Doctoris & prof. theol. in acad. tubingensi, Epistola dedicatoria, in qua disserit de scripturæ sacræ divinitate, claritate, & norma seu iudicio, indicans, patris sui scripta priora a posterioribus probe distinguenda, atque illa quidem sincero animo & dextro cum iudicio legenda esse. In II. Commentarius in libros Iosuæ (ubi duplex est expositio, prior & posterior) Iudicum, Ruth, Samuelis, Regum, Esdræ, Nehemiæ, Estheris, cum dedicatione Eberh. *Bidenbachii*, qua docet, historias in recensitis libris contentas respicere ad Christum, easque, tanquam præclarum depositum, Brentium servare studuisse, probe scientem, *depositum* illud ab apostolo Paulo tantopere commendatum Timo-

 theo

theo in 1. ep. 6, 20. esse doctrinam de Mediatore, & iis omnibus rebus, quae veri Dei agnitionem, verumque eius timorem docent; neque hos commentarios a Brentio scriptos esse ut ederentur. alioquin eos ad secundam limam revocaturum fuisse, sed ut ipse illis uteretur. In III. Commentarius in Iobum, & lucubrationes in Psalmos CVI. quae sunt cygnea eius cantio, addente in reliquos XLIV. explicationes Theodor. *Snepfio*, qui etiam scripsit dedicationem huius voluminis, in ea ostendere laborans, *Iobi* & *Davidis*, ut & ceterorum auctorum sacrorum, scripta animorum esse medicinam, & quasi commune quoddam instructissimumque pharmacopolium, ad lenienda & sananda conscientiae vulnera, ad veras rationes disciplinae, conformationemque morum, denique ad bene beateque vivendum. Vocat autem *Snepfius* istam Brentii interpretationem luculentam. In IV. Commentarius in Ecclesiasten Salomonis, Esaiam, Ieremiam, Hoseam, Amos, cum praefatione *Lutheri*, Ionam, Michaeam, cum dedicatione Io. *Brentii*, filii, qua lectionem prophetarum commendat, cum eorum libris contineantur mysteria, moralia, decisiones dubiorum religionis caussa exortorum, praeterea etiam historica, & epitome seu compendium omnium rerum sacrarum, quae scitu sunt necessariae, & ad salutis rationem pertinent. Deinde speciatim singulos illos supra nominatos auctores sacros, qui in hoc volumine explicantur, considerat, & quid in libris suis tractent, breviter exponit, patrisque sui interpretationes hasce laudat ut pias & eruditas, immo etiam luculentas. Commentarium in Esaiam tanto in pretio habuit *Christophorus*, Dux wurtenb. ut eum, post obitum suum, in testimonium fidei, capiti suo supponi iusserit. Idem etiam refertur de Hier. *Gerardo* dans l' Esprit de Guy Patin p. 192. (*Act. erud.* A. 1710. 418.) & a Melch. *Adamo* in Vit. ICtor. 210. In V. Commentarius in Matthaeum, Marcum, Lucam. Praemissa est dedicatoria epistola Io. *Brentii*, filii, qua ostendere satagit, neminem cum fructu historiam euangelicam legere posse, nisi eam cum prophetiis V. T. coniungat, & probe teneat, quid valeat ipsum *euangelii* nomen, quot sint, qui euangelium scripserunt, cuius impulsu id fecerint, quae eorum auctoritas, quodnam scribendi consilium fuerit, quem finem propositum habuerint, quorsum proprie referenda sint, quae ab illis traduntur, quas ad res conducat lectio euan-

euangeliſtarum, & quæ primariæ regulæ in iis legendis ſint obſervandæ; deque his omnibus ordine dicit, dedicationem excipiente viri imagine. In VI. 1) Homiliæ in Ioannem, 2) Exegeſis in eundem, iterum cum dedicatione Io. *Brentii*, filii, qui appellationem *Admirabilis* ab Eſaia c. 9, 6. Chriſto tributam multis exponit, probatque a Chriſti conceptione, natiuitate, perſona, officio & regno. De iſta explicatione Ioannis ſic ſcribit *Lutherus*: *Credo, neminem ex noſtris hoc praſtiturum*, quod ipſe (*Brentius*) præſtitit in euangelio Iohannis enarrando: *licet interdum cogitationibus ſuis indulgeat, tamen condonandum eſt ei, quia ſimplicitatem verbi Dei non excedit.* In VII. Comment. in Acta Apoſtolorum & Epp. Pauli ad Rom. Galat. Philip. & Philemonem, cum dedicatione Io. *Brentii*, filii, qua & ſcopi & diviſionis librorum rationem in V. ſimulque N. teſtamento obſervatam eſſe indicat: nam utriusque teſtamenti ſcopum eſſe Chriſtum, V. T. dividi in Moſen & Prophetas, novum in Evangeliſtas & Apoſtolos; hiſtoriæ euangelicæ uſum eſſe triplicem, & primum quidem pertinere ad fidem, ſecundum ad ſpem, tertium ad caritatem, eumque tam in apoſtolicis, quam euangelicis ſcriptis abunde reperiri. Addit & hoc, patrem ſuum nec papiſmum, nec calviniſmum, nec aliud horribile dogma vel una litterula approbaſſe, ſed de germana & genuina textus biblici ſententia, in timore Dei, ſtudio pacis diſputaſſe, ſpiritualia ſpiritualibus comparaſſe, loca cum locis contuliſſe, ſecundum analogiam fidei ſcripturas interpretatum eſſe, & ad hauriendas aquas de vivis limpidisque fontibus Iſraëlis, ad eruendam veritatem, ex linguarum & ſermonis proprietate, ex totius corporis ſcripturarum compage & *καταρτισμῳ*, ex contextuum ſerie & iunctura, ex dictorum ſcripturarumque occaſione & cauſis elaboraſſe, atque uſum monſtraſſe. In IIX. denique Polemica ſcripta contra Petrum *a Soto*, & ſacramentarios, videlicet 1) Confeſſio ſereniſſ. *Chriſtophori* Ducis wurtenberg. quæ A. 1552. per eius Legatos congregationi tridentini Concilii propoſita eſt. p. 1. 2) Petri *a Soto* Aſſertio catholicæ fidei circa articulos Confeſſionis wurtenbergicæ, ſeu ipſa hæc Confeſſio cum Scholiis catholicis Petri *a Soto*. p. 35. Ille quidem Scholia e diametro verborum, quibus oppoſita ſunt, locaverat: at in hac editione ſingulis illa capitibus ſubiuncta ſunt. 3) Io. *Brentii* Apologia pro Confeſſione wurten-

 ber-

bergensi, cum Prolegomenis, in quibus agitur 1. de officio Principum in ecclesia filii Dei, 2. de auctoritate S. scripturæ, 3. de traditionibus, 4. de catholica ecclesia p. 169. 237. Apologiam hanc *Vergerius* vertit italice, & quidem, uti *Sleidano* l. 26. p. 845. videtur, ideo, ut suæ nationis homines intelligerent, quid in controversiam veniat, & S. scripturam purius incorruptiusque tractarent. 4) De personali unione duarum in Christo naturarum, & ascensione Christi in cælum, ac sessione eius ad dextram Dei patris, qua vera corporis & sanguinis Christi præsentia in cœna explicatur & confirmatur p. 831.

Io. *Brentius*, germanice *Brentzen*, natus Wilæ in Sueuia, & Lutheri scriptis, ac Melanchthonis Hypothesibus illustratus, Pastorem egit Halæ Suevorum, in qua statione bis propter Pontificios coactus est fugere, in altera fuga se vocans Huldericum *Aengsterum*. Missus quoque fuit a Duce wurtenb. cum Confessione præcipuorum articulorum fidei, a principibus theologis illius provinciæ approbata, ad Concilium tridentinum, ut vel defenderet hanc Confessionem, vel refutationi aliud scriptum obiiceret; sed non auditus vel admissus est unquam. Falsum itaque est, quod apostata quidam, edito libello de Absurdis Lutheranorum, scribere non dubitavit, Wurtenbergicos nunquam, etiam *a Patribus vocatos*, comparere publico in consessu voluisse; nec Brentium unquam voluisse congredi, donec Elector Saxoniæ MAVRITIVS vi armata Oenipontem pervenisset, faucibus Alpium perruptis; & *Cardinalem tridentinum multa ibidem in Brentium contulisse beneficia.* Postea Præpositus stutgardiensis, Consiliarius ecclesiasticus, & Inspector academiæ tubingensus factus, pro concione tum alia, tum Mosis pentatechum, nec non Matthæum & Marcum enarravit, & contra Petrum *a Soto* scripsit. Interfuit etiam variis colloquiis & quidem A.1529.marpurgensi, A.1546.ratisbonensi, A.1557.wormatiensi, eiusque opera usus est *Vlricus* Dux wirtenb. in reformandis Ducatus sui ecclesiis. Cum in commentatione psalmi CVII. occuparetur, scriberetque, subito concidit, & hoc modo vaticinium suum, se cum Psalterio vitam finiturum, comprobavit. Quamvis autem sese iterum colligeret, & meliuscule haberet, nihilo minus tamen paulo post, viribus exhaustus, laboribus confectus, & gravi senecta pressus fatis concessit, anno Domini nostri 1570. æt. 71. vir multis vir-

virtutibus præditus, & innocentia professionem ornans, vigilans, prudens, futura prospiciens, præsentibus malis remedium facile inveniens, in diiudicationibus dogmatum circumspectus, nec facile pronuntians, sed prius rem omnem & totum negotium per circumstantias cognoscere studens, in confessione constans, in periculis magno & imperterrito animo, in adversis patiens, in congressibus humanus, modestus & affabilis, denique continens & ab avaritia alienus, ita ut honorarium C. aureorum, *a Christophoro* Duce wurtenb. pro dedicatione commentarii in ep. ad Rom. oblatum, ne occasione theologicorum scriptorum nummos conquirere, & theologiam promercalem facere velle videretur, recusaret. Melch. *Adam.* in Vitis theol. 436. *Serpilius* Epitaph. theologor. suev. 123. Car. *Arnd* in Continuat. biblioth. Mayer. 60. *Fecht* Suplem. Hist. eccles. sæculi XVI. p. 78. Quanti eius Commentarii facti fuerint *a Luthero*, *Quenstedio*, Seb. *Schmidio*, *Calovio* & *Neumanno*, ex eorum testimoniis a *Bibliothecario nulli parti* addicto (Vnparth. Bibliothecario) T. I. p. 188. collectis, palam est. Certe *Schmidius*, celebris exegeta, cuivis in studio exegetico laudabiles progressus facere cupienti, Brentium enixe commendat, & *Neumannus* meliorem post Lutherum exegetam se nescire candide fatetur. Adde *Lutherum* præfat. in Comment. Brentii in Ecclesiasten, & in Colloq. mensal. 529. *Franzium* de Interpret. script. S. 640 647. 649. Luc. *Osiandrum* de Rat. concion. 157. *König*. 132. *Magirum* 147. *Glassium* Philol. S. 1176. *Micral.* Hist. eccl. 739. *Cren.* Methodor. T. I. 294. & *Volusium* Aur. pac. 9. *Brentii* est quoque Syngramma suevicum, teste G. *Calixto* de Tolerant. Reformat. §. 58. nec non Commentarius de Vocabulis regionum & gentium apud Tacitum, idque ex Goldasto, Frechto & Basil. Fabro probat *Serpilius* l. c. 130.

Io. *Brentius*, Ioannis filius, S. Theol. D. & Prof. tubingensis, Superattendens stipendii ducalis, & abbas hirschaugiensis, de re theologica & editione scriptorum paternorum excellenter meritus, obiit A. 1596. æt. 57. Plura de eo invenies apud *Serpilium* in Epitaph. theol. suev. 93.

Eberh. *Bidembach*, S. theol. D. & Abbas bebenhusianus, fuit Brentii gener, ac decessit A. 1591. *Micral.* 738.

Theo-

Theodoricus *Snepfius*, natus Wimpinæ in Greichgæa regione, Iacobi Andreæ commilito, S. theol. D. & paſtor eccleſiæ nurtingenſis, mox profeſſor theol. in acad. tubingenſi, & tandem Superintendens generalis, varias Principum & Magiſtratuum exterorum vocationes recuſans, ſummam in utroque munere diligentiam adhibuit, wormatienſi & maulbrunnenſi colloq. interfuit, pluresque legationes obiit, vir doctus, diſertus, in concionibus fervidus, erga pauperes & miſeros liberalis, a faſtu & pompis alienus, (unde & pompam funebrem, ſi mortuus eſſet, prohibuit) conciones, Brentii ſoceri ſui exemplo, breves formavit, ſed doctas, nervoſas, nec faſtidium auditorio afferentes. De ſcriptis ſuis pauca edidit, videl. commentarium in Ieſaiam, Orationes in natalem Salvatoris noſtri, & in obitum *Eberhardi* Ducis würtenb. ac diſpp. theologicas de variis & arduis argumentis, deſiitque hoc in mundo vivere A. 1586. æt. 61. Melch. *Adam.* in Vitis theol. 578. *Serpil.* 131.

Petrus *a Soto*, quem *Brentius* & *Sleidanus* Aſotum vocant, hiſpanus & dominicanus, primum multos annos CAROLI Imp. pœnitentiarius, deinde profeſſor theol. in academia dillingenſi, interfuit concilio tridentino, ſcripſitque libros III. Inſtitutionum chriſtianarum, & Manuale clericorum, ſeu de inſtitutione ſacerdotum, eorum maxime, qui ſub epiſcopis animarum curam gerunt, quo more vitam ſuam regere debeant. *Friſius* in Epit. 683. *Sleidanus* l. 26. p. 845. *Sarp.* Hiſt. concil. trid. 1011. 1157. 1202.

III.

Aeg. HVNNII Operum latinorum Tomi V. Wittebergæ 1607. volumina III. In tomo I. continentur Dogmatica, 1) de maieſtate S. Scripturæ. Traduntur in hoc tract. demonſtrationes ad ſanciendam fidem veritatemque ſcripturarum comparatæ, eumque *Crenius* in Diſſert. I. de libr. ſcriptor. opt. p. 27. laudat a ſtilo florido maxime & elegante, neminemque ſe ſcire ait, qui auctorem hoc in argumento ſuperet. Cui adde iudicium Ed. *Stillingfleeti*, in Actis erud. A. 1707. 206. Prodiit hic libellus Francofurti A. 1591. 8. & ante auctoris commentarios in N. T. recuſos Wittebergæ A. 1701. f. Germanice eum vertit Iſ. *Fæckler*, ſed El. *Veiel* verſionem hanc emendavit, cumque præfat. edidit Vlmæ A. 1696. 12. 2) de S. Trinitate. 3) de perſona Chriſti. 4) Aſſertio ſanæ doctrinæ de perſona & maieſtate I. Chriſti, adverſus Chriſtoph.

ſtoph. *Pezelium.* 5) de peccato. 6) de lib. arbitrio. 7) de lege & euangelio. 8) de iuſtificatione. 9) de providentia & prædeſtinatione. 10) de ſacramentis V. & N. Tti. 11) de eccleſia vera, & huius capite Chriſto: ut & de eccleſia romana, & huius capite Pontifice romano, antichriſto. 12) de indulgentiis, & iubilæo rom. Pontificis. In II. tomo Polemica, 1) de vocatione miniſtrorum eccleſiæ, contra Laurent. *Arturum.* 2) de verbo Dei ſcripto, contra Rob. *Bellarminum.* 3) Relatio hiſtorica de Colloquio ratisbonenſi anni 1601. 4) Notationes ad Epiſtolam cuiusdam *Anonymi* pontificii narratoris, qua ſolatur amicum auguſtanum, lugentem ſortem Ieſuitarum, ob rem infeliciter ab ipſis Ratisbonæ geſtam. 5) Antitannerus, h. e. ſcriptum apologeticum adverſus Relationem compendiariam Adami *Tanneri.* De qua vide Helv. *Garthii* epiſt. dedicator. huius tomi. 9) Examen præfationis, quam bavarici collocutores Protocollo Monachii recuſo auctiorem præfigendam eſſe putarunt. 7) *Calvinus* iudaizans, h. e. iudaicæ gloſſæ & corruptelæ, quibus Calvinus illuſtriſſima Scripturæ S. loca & teſtimonia de glorioſa Trinitate, Chriſtique & Spiritus S. deitate, cumprimis autem vaticinia Prophetarum de adventu Meſſiæ, nativitate eius, paſſione, reſurrectione, aſcenſione in cœlos, & ſeſſione ad dextram Dei, corrupit. Huic ſcripto oppoſuit Dav. *Pareus* Calvinum orthodoxum. 8) Antipareus, ſeu Refutatio ſcripti a Dav. *Pareo*, in defenſionem Calvini, editi. 9) Explicatio controverſiæ inter *theologos vvitteberg enſes* & Sam. *Huberum* de Regeneratione & Electione. In III. & IV. tomis Exegetica, & in III. quidem 1) Commentarius in euangelium *Matthai* & *Iohannis.* 2) Methodus concionandi. 3) Epitome biblica, comprehendens ſummas breues & argumenta capitum totius S. hiſtoriæ V. Tti canonicæ, (a Geneſi ad librum Pſalmorum) eum in finem tendens & ſpectans, ut huius enchiridii beneficio partem iſtam SS. bibliorum hiſtoricam, velut in ſynopſi, ob oculos poſitam habere, & ſummatim recolere ſubinde liceat. 4) Prælectiones in XXI. capita *Geneſeos.* In IV. tomo commentarius in *epiſtolas paulinas*, excepta II. ad Timotheum, & *epiſtola II. & III. Ioannis.* Et commentario in ep. ad Epheſ. præfigitur Præfatio pro defenſione libellorum de perſona Chriſti, contra D. Chriſtoph. *Pezelium*, & M. Ioſeph. *Grabium*, bremenſes theologos. Atque

hi in epiſtolas apoſtolicas (& Apocalypſin) Commentarii, ſub titulo Theſauri euangelici & apoſtolici, recuſi ſunt, & quidem cum Supplementis *Winckelmanni*, *Arcularii*, & Io. Henr. *Feuſtkingii*, cura & ſtudio huius ultimi, Wittebergæ A. 1705. & 1706. f. De quibus vide *Acta erud.* A. 1707. 205. & Car. *Arndium* Contin. Biblioth. mayer. 126. 128. Denique in Vto tomo 1) Diſputationes variæ. 2) Orationes VI. quarum prima agit de certaminibus, victoriis & triumphis Chriſti: ſecunda de Michaële archangelo & angelis: tertia de præcipuis locis ex 1. ad Corinth. ad fidei chriſtianæ articulos adſtruendos utilibus: quarta de vita & morte *Sabinæ*, Landgraviæ Haſſiæ: quinta de vita & morte *Hedvvigis*, Landgraviæ Haſſiæ: ſexta in feſto natalitio academiæ wittebergenſis. 3) Comœdiæ III. & quidem prima & ſecunda de Ioſepho, Iacobi filio; tertia de Ruth. Helvicus *Garthius* V. hiſce tomis totidem præfationes præmiſit, & in prima quidem agit de officio elenctico, oſtendens, magnam miniſterii eccleſiaſtici partem in eo poſitam, adeoque illud non omittendum eſſe: in ſecunda de certaminibus in eccleſia inter hæreticos & orthodoxos; optandum quidem eſſe, ut ea vel nunquam exorta, vel iam dudum ſopita eſſent, vel nunc e rebus humanis penitus tollerentur; ſed hoc minime ſperandum, atque interim eccleſiarum doctoribus curam incumbere, ut omnibus illis ſatanæ conatibus veluti murum ſe ſe opponant, & pro veritate dimicent: in tertia de Commentariis *Hunnii*; optandum rurſus eſſe, tantum illi fuiſſe temporis atque otii, ut libros V. Ti, quos in eccleſia ſermone populari tam Marpurgi, quam Wittebergæ enarravit, meditationibus ſuis in commentariorum formam redactis illuſtrare potuiſſet, ſic enim eccleſiam eius quoque Commentarios in libros aliquot moſaicos, Iudicum, Ruth, Samuelis, Regum, Iobi, Pſalmorum, Eſaiæ, Amos, & aliorum prophetarum habituram, ſed obiecta illi fuiſſe tot tantaque impedimenta, ut breviſſimas illas notas, memoriæ cauſſa conſignatas, & poſtea diſperſas ac disiectas colligere, indeque iuſtos Commentarios conficere nullo modo potuerit: interim hic dari eos Commentarios quos ipſe auctor recognitos, dum adhuc in vivis ageret, non ſemel edidit, vel edendos reliquit: in quarta de auctoritate divina epiſtolarum, reſpectu auctoris & rerum contentarum, itaque eas Cornucopiæ totius theologiæ chriſtianæ dici poſſe, omnique ſæcu-

fæculo fuiſſe eccleſiæ Doctores, qui eas vel commentariis illuſtrarent, vel ad purioris doctrinæ confirmationem, hæreſium confutationem, pietatis commendationem, & morum correctionem uſurparent atque adhiberent, eorumque veſtigia ſecutum *Hunnium*, illas ipſas conſueta ſibi via, & accommodate ad controverſias ſui temporis, illuſtrare & explanere ſtuduiſſe; in quinta de *Hunnii* Theſibus de abrogando exorciſmo, & Comœdiis ſacris. De priori ait, falſum eſſe, quod Hunnius *paulo ante diſceſſum* ſcripſerit Theſes de abrogando exorciſmo, *ut de iis publice in academia vvitebergenſi diſputaretur*, quodque eæ, *quæ Erphordiæ* A. 1606. typis ſunt mandatæ, *ex autographo bona fide deſcripta ſint.* Scripſiſſe quidem eum Propoſitiones de exorciſmo integro ante obitum biennio ea fini, ut privata cura atque induſtria ſuum ipſus ea de re formaret, & aliorum inſuper exploraret iudicium; harumque autographum eſſe in manibus heredum, & concordare aliqua ex parte, quantum ad res ipſas attinet, cum editione erfurtenſi, maximam tamen in collatione utriusque, cum in *marginalibus*, tum in ipſis *propoſitionibus* deprehendi diſcrepantiam; in primis hæc eſſe falſa, Hunnium vocare ritum exorciſmi, *papiſticum*, & ſignaturam crucis, *torvam.* Ecquæ igitur ſunt contena ſcripti genuini? Ea tradam ipſis *Garthii* verbis: *Hunnius*, ait ille, eccleſiæ commodum atque utile eſſe exiſtimat, ſi ritus exorciſmi, quantum ad pronuntiationem verborum & moderationem geſtuum, præeunte neceſſario conſenſu ordinum eccleſiæ, & legitima inſuper plebis informatione, in adminiſtratione baptiſmi *omitteretur*, & in locum eius vel *commonefactionis* vel *precationis formula* de peccati originalis atrocitate, ſatanæ in filios Adami nondum renatos regno & poteſtate, infinita ſanguinis Chriſti virtute, & ſpirituali baptiſmi ad regenerationem efficacia, (quam *exorciſmum* aliquin ſano ſenſu ſignificare & teſtari, eccleſiæ auguſtanæ uno ore profitentur) ipſis Scripturæ verbis concepta conſtitueretur. Quod vero ipſum autographum neque typis hactenus ſeorſum exſcriptum, neque volumini diſputationum inſitum fuerit, cauſſas eſſe non leves, interque eas hanc præcipuam, quod ipſe auctor ſcriptum eſſe voluerit privatum, donec editionem ſuo aliquando tempore, ad eccleſiarum auguſtanæ confeſſionis ædificationem & conformitatem, certa quæpiam efflagitaret occaſio & neceſſitas. Iam cum his confer

id, quod legitur in *Serpilii* Epitaph. theol. sueuor. p. 40. Quod ad posterius, sive Comœdias sacras, quas Hunnius Marpurgi conscripsit, & habendas curavit, vindicat eas contra sanctulorum quorundam obiectiones, ostendens 1. eas nihil commercii habere cum impiis ethnicorum ludis scenicis, a *Lactantio* aliisque Patribus damnatis; in ecclesia israëlitica frequentes fuisse comœdias & tragœdias sacras, atque e talium censu esse libellos Ruth & Tobiæ. 2. Mutationem vestium a Deo non aliam prohibitam, quam quæ serio & usitato more, in damnum pudicitiæ & honestatis, fit atque suscipitur. 3. propter scurrilitates, leuitates, obscœnitates, & morionum habitus atque clamores, non magis proscribendas comœdias sacras, quam sollemnitates nuptiales, in quibus & ipsis audiantur clamores, scurrilitates, obscœnitates, & similia alia. Sed nec *Hunnii* Præfationes silentio nobis sunt prætereundæ. Nimirum in tractatu de Maiestate Scripturæ, Tom. I. p. 1. præfatur de disputationibus & certaminibus in ecclesia, quorum halcyonia nunquam sint futura, seque hunc tractatum scripsisse ait in usum tempore tentationis, & contra epicureos: In tractatu de S. Trinitate p. 73. de sublimitate huius articuli, & hæreticorum contra eum moliminibus, atque *Calvini* corruptionibus, locis, ut credit, firmiter isthoc mysterium probantibus illatis: In tract. de Persona Christi, p. 135. de historia certaminum cum Zwinglianis & Calvinianis: In Assert. sanæ doctrinæ de pers. & maiest. I. Christi p. 313. de occasione certaminum ipsum inter & *Pezelium*, & præfatione Pezelii, ad quam respondet: In tract. de Iustificatione p. 546. de huius articuli depravationibus, per Pontificios factis: In tract. de Provid. Dei & Prædestinatione p. 633. de dogmate calvinistico, præsertim Dan. *Toffani* Thesibus de pelagianismo, & Samuel. *Huberi* chartis de promiscua omnium hominum, etiam finaliter impœnitentium, electione & prædestinatione ad vitam æternam, ad quas utrasque prolixe respondetur: In tract. de sacramentis V. & N. Ti p. 961. de vero & genuino sensu verborum Confessionis augustanæ in articulo X. a quo Calviniani longe sint remoti: In tract. de Ecclesia, p. 1244. de testimoniis eorum, qui Ecclesiam romanam *Babylonem*, Papam vero *antichristum* esse dixerunt: In tract. de Indulgentiis p. 1436. de nundinatione, negotiatione & simonia Episcopi romani, indulgentiis, indultis, licentiis, absolutionibus & dis-

dispensationibus, iuxta Taxam sacræ pœnitentiariæ, quæ & ipsa communicatur, exercitis. Tomo II. in Exam. controvers. *Bellarmini* de Verbo Dei scripto p. 30. de collatione hodiernæ ecclesiæ pontificæ cum veteri iudaica, Prophetis, Christo & apostolis rebellantis, & Iesuitarum cum Pharisæis: In Antitannerum p. 366. de iactationibus Pontificiorum ante colloquium ratisbonense, & caussis abruptionis eius: Tomo III. in Comment. in Ioannis euangelium p. 616. de huius euangelii auctoritate & præstantia, quod videlicet omnes fidei articuli inde peti, & hæretici refutari queant: In Epitomen biblic. p. 1357. de lectione scripturæ, eiusque utilitate, ubi etiam continuationem huius scripti pollicetur: In Prælectiones in XXI. capita priora Genes. p. 1424. de Mose, quis quantusque ille coram Deo & universo fuerit populo: Tomo IV. in Comment. in epp. paulinas p. 1. de Pontificiis, & p. 12. de Calvinianis. quorum dogmata ex Paulo it confutatum, nec nisi de Roma, & consequenter Ecclesia romana vaticinium Ioannis de Babylone veneficiis suis Reges terræ, & in ea habitantes populos seducente intelligendas esse asserit: In Commentar. in ep. ad Coloss. p. 641. de studiis suis scholasticis & academicis, deque consensu academiarum tubingensis ac wittebergensis variis in rebus: In Commentar. in epp. ad Thessal. p. 692. de resurrectione mortuorum, quod illa non solum in N. sed etiam in V. Tto fundata sit: In Commentar. in 1. ep. ad Timoth. p. 760. de baptismo infantum infidelium parentum, e. g. Iudæorum, Turcarum; de his videlicet, qui bello capti, vel pretio emti in nostram venere potestatem, atque iam sunt familiæ nostræ pars, pronuntiat atque adfirmat baptizandos a nobis esse, negat autem de illis, quorum parentibus, sive Iudæi sive Turcæ sint, a Magistratu christiano, sub quo vivimus, conceditur inter nos habitare, & religionis suæ gaudere exercitio: In Commentar. in epist. ad Titum, p. 189. de ministerii ecclesiastici dignitate: In Commentar. in epist. ad Hebr. p. 866. de offendiculis Iudæorum, e. g. 1. Messiam nudum fore hominem. 2. illum Iesum, qui olim occisus est, cæli terræque dominum esse factum. 3. Eum cruci affixum fuisse. 4. V. T. & sacerdotium leviticum abrogari debuisse. 5. Hominem iustificari per fidem in Messiam. 6. Quosdam ebræorum a Christi religione descivisse, eamque professos afflictionibus esse expositos; quibus omnibus occur-

rat apostolus in hac ipsa epistola: denique in Commentar. in ep. I. Ioannis, p. 952. de collatione scriptorum profanorum cum sacris, quod hæc illa longissima superent, deque contentis epistolæ S. Ioannis, quippe in qua proponantur capita, quibus totus christianismus comprehenditur, videlicet fides in Christum vera, & caritas erga proximum non simulata.

Tomo I. tract. de S. Trinit. p. 126. Rectius affirmatur Spiritus S. a patre & a Filio procedere, quam a Patre *per Filium*; ne quis existimet, illum procedere a Patre mediate, interventu scilicet Filii: qua ratione uni personæ esset propinquior, quam alteri.

Si particula PER solum *spirandi ordinem*, non vero inæqualitatem denotet, nos ipsi Græcorum sententiam defendimus. Io. Ad. *Scherzer.* in Breviar. hülsemann. 143.

Aeg. *Hunnius*, wirtenbergicus, humili natus loco, a prauo sodalitio, quod eum penitus corrupisset, in adolescentia liberatus, de peccato in Spiritum S. cuius consideratio ei tentationis laqueos iniecerat, ex Io. *Spangenbergii* Margarita theologica, quam apertam in Scholam rediens suo in loco reperit, informatus, Iac. *Andreæ*, *Heerbrandi*, Theodorici *Snepfii*, & Io. *Brentii* filii discipulus, primum docuit in ecclesia tubingensi, diaconi sparta fungens, atque ita e culmo, iuxta gravidæ matris suæ somnium, columna templi factus. Clarius autem & abundantius postea hoc præsagium impletum fuit, cum maiora ei munera concrederentur, ipseque ad res magni momenti adhiberetur: nam, sumtis honoribus doctoralibus, theologiam professus est Marpurgi, & dehinc Wittebergæ, ubi cryptocalvinianos expulit, in Ducatu lignicensi & brigensi technas calvinianas dissoluit, cum *Gretsero* & *Tannero* in Colloquio ratisbonensi A. 1601. dimicavit, & inde domum reversus paulo post ægrotare cœpit: nam & calculi dolores sæpius, quam antehac unquam, eum invaserunt, & catarrhus vehementissimus guttur & pectus infestavit, tandemque febris accessit, quæ viribus exhausto, multorumque dierum inedia confecto corpori mortem adduxit, A. 1603. cum vixisset annos 53. M. *Adam.* in Vit. theol. 723. *Micrali* Syntagm. hist. eccl. 760. *König* 418. *Serpilius* Epitaph. theol. sveuor. 34. *Baillet* in Anti 181. 182. Fuit unus de præcipuis theologis lu-

the-

theranis, doctus egregie, disputator argutus, in conversatione comis & humanus, promtusque ad officia aliis praestanda, teste post *Hutterum* M. *Adamo* p. 730. Plura eius elogia adfert multae vir lectionis, & aequi iudicii, *Serpilius* p. 35. & seqq. Cui adde *Crenium* Animadv. P. XVIII. 51. Notatur autem & culpatur, sed ab adversario, im Gegenbericht auf die Leichpredigt D. Crellens 190. Praeter latina eius scripta etiam germanica exstant non pauca, ut Postilla euangelica & apostolica; Homiliae in VI. prophetas, threnos, & catechismum: Confessio de persona Christi, & alia. Et quod ad *Garthium* attinet, praeclare ille quidem de scriptis soceri meritus est in unum ea corpus redigendo, sed Disputationibus aliquot ademisse praefationes, & Dispp. in Aug. Conf. ordinem turbasse observat diligentissimus *Crenius* l. c. p. 52.

Opus novum casuum conscientiae. Francofurti 1676. E *Balduino*, *Dunteo*, G. *Königio* & aliis hoc opus collegit Io. Nicol. MISLERVS, qui & praefationem addidit, in qua indicat defectum, quo Pontificiorum de casibus conscientiae libri laborant. Sed liber hic multis scatet vitiis typographicis, loca Scripturae saepe falso citantur, integraeque interdum periodi omissae sunt. Qui Balduinum, Dunteum & Königium habet, eo carere potest.

Io. OLEARII Theologia moralis, tabulis LXXII. comprehensa. Lipsiae 1694. Quae antea prodierat A. 1688. Atque exstant Fridem. *Bechmanni* in hanc Theologiam moralem Annotationes, cum praefatione *Hebenstreitii*, Ienae 1703. 4. Intelligit autem per Theologiam moralem, Scientiam practicam, ex divina revelatione docentem, quae homini fideli ac regenito ad vitae sanctimoniam factu necessaria sunt, consequendae in Deo per Christum aeternae beatitudinis caussa. Eamque dispescit in II. partes, communem & propriam, quarum illa hominis christiani, citra respectum ad certum vitae genus & ordinem considerati, officia explicat; haec autem christianum in statibus hierarchicis positum contemplatur, & quid singulis in statibus ipsi, sive superior, sive inferior sit, observandum veniat, praescribit, Vt adeo videamus neminem, (aiunt Collectores *Act. erud.* A. 1688. 243.) cui non & in promovendo divino cultu, & in vita gubernanda propria, & in aliorum moribus, si curae forte nostrae commissi illi sint, regendis emendandisque, gravissima haec theologiae pars praestare operam praeclaram valeat.

Eius-

Eiusdem OLEARII Introductio ad Theologiam casisticam. Lipsiæ 1694. Eo fine ab auctore proposita, ut ab impiis & profanis, quin noxiis & exitiosis in studio casistico principiis, ad graviora atque utiliora, seu ad veræ doctrinæ moralis praxin discentes revocaret. *Isagogen* autem sive *Introductionem* appellat auctor, quia ex illa, tanquam e tabella, cognoscere possunt, quale sit decurrendum ipsis stadium: quam late pateant huius spatia: quænam sit indoles istius disciplinæ: quod primum cognoscendi principium: quid casus conscientiæ, eorumque decisio: qua in re vera consistat conscientiæ tranquillitas: quæ ἱκανότης seu aptitudo ad hoc requiratur studium: quæ conscientiæ species, qui morbi, quæ remedia, quot obligationis vincula: quænam in decidendis casibus adhibenda sint præsidia & adminicula: quis apparatus scriptorum, sive veterum sive recentiorum ad singulorum casuum decisionem in promtu esse debeat: quæ denique sint media falsa atque spuria a fine interno huius scientiæ, qui est decisio casuum conscientiæ, nos abducentia. In præfatione autem huius scripti docet auctor, summopere dolendum, ab audacibus ingeniis quotidie maiorem licentiam sumi, & in casibus conscientiæ insensibiliter sententias a simplicitate christiana plane alienas in ecclesiam induci; idque cumprimis facere doctores iesuiticos IV. capitibus, quorum primum sit de sententiarum *probabilitatibus* reperiundis; secundum, dirigendæ *intentionis* artificium; tertium, rerum mutare *definitiones*; quartum, distinctio *peccati* in philosophicum & theologicum. Confer p. 46. Ceterum de Lutheranis casus conscientiæ tractantibus merentur legi Io. *Olearius* noster Introduct. ad theol. casist. c. II. *Crenius* Animadv. P. VI. 144. & Io. Mich. *Lang* præf. in Io. Conr. Dürrii Theolog. moral. §. 20. Io. autem Lud. *Fabricius*, pro ea qua pollebat iudicii dexteritate, præclare ante obitum admonuit, Theologiam casisticam non subtiliter, sed iuxta testimonium scripturæ & conscientiæ tradendam esse.

Io. Nic. *Mislerus*, S. theol. D. & Prof. in acad. gisensi, adornavit Speculum antiiesuiticum, Scrutinium S. Scripturæ, & XIV. dissertationes de articulis nonnullis controversis, vixitque anno adhuc 77. sæculi XVII.

Io. *Olearius*, halensis, Gottfriedi, Inspectoris principis in Circulo Salano Ducatus magdeburgici, & Superintendentis halensis fili-

filius, Ioannis vesaliensis nepos, Gottfridi, sui postea collegæ, viri litteratissimi, pater, absolutis in academia lipsiensi, vitembergensi, & ienensi, sub Iac. *Thomasio*, *Geiero*, *Scherzero*, *Slutero*, *Hulsemanno*, *Calovio*, Io. *Meisnero*, I. A. *Bosio*, I. E. *Gerhardo* & Io. *Musaeo* studiis, primum græcæ linguæ, deinde theol. prof. Lipsiæ, ad hæc eius Doctor, academiæ Decemvir, Præpositus collegii & templi paulini, alumnorum electoralium Ephorus, maiorisque Principum collegii, Capituli cizensis, Facultatis theologicæ, nationis Saxonicæ, & totius universitatis lipsiensis Senior, vir pius, industrius, prudens, ac modestus, ut qui functionem theologicam, tanquam arduam, cui alii, tanquam corvi prædæ, inhiarent, deprecatus est initio, eruditionis suæ documenta dedit sequentia, Exercitationes LII. in epistolas dominicales, dissertationem de stilo N. T. cum non nullis aliis eiusdem argumenti Leovardiæ denuo editam a Iac. *Rhenferdo*, Dispp. philosophicas LXI. theologicas CVI. Orationes, Consilia theologica, & alia, tandemque iterata apoplexia occubuit, anno Christi 1713. æt. 74. Vide *Acta erud.* ad prædictum annum p. 428. A Io. Georg. *Pritio* in Introduct. in lect. N. Ti salutatur multis, iisque præstantibus in ecclesiam meritis admodum venerabilis.

IV.

Mart. GEIERI Opera omnia. Amstelodami 1695. 1696. II. volumina. Quæ editio est optima. In priori volumine est commentarius in psalmos Davidis, primum editus Dresdæ A. 1668. 4. deinde Lipsiæ 1681. f. quem quidem auctor non agnoscit pro commentario, sed duntaxat pro collectaneis, non in usum veteranorum, sed tironum scriptis; cuius libri Index A. *Pfeiffero* Hermen. S. c. 6. §. 15. videtur Lexici cuiusdam emphatici vicem supplere posse: in posteriore, commentarii in Proverbia & Ecclesiasten, (quorum ille prodierat Lipsiæ A. 1653. & 1669. 4. hic ibid. A. 1655. 1668. 1671. 4.) nec non in Danielem, (prius Lipsiæ A. 1667. 4.) cum Opusculis variis philologicis. Commentarium in Proverbia dedicat Deo Patri, Filio, & Spiritui S. eosque contestatur, se a teneris ardenter dilexisse verbum divinum. In præfatione commentarii in Ecclesiasten duo recenset Persarum emblemata de mundi huius vanitate, notatque interpretum quorundam vitia, ac

denique scopum suum aperit, quo sensum unum sectatus sit, ac simplicissimum. Hunc librum autem a Salomone post sanatam a Deo mentem scriptum esse pie opinatur. Opuscula sunt sequentia: 1) de luctu Ebræorum: ubi considerat tempus, personas lugentes, earumque habitum & actiones, funus, & sepulturam. 2) de proteuangelio, *Gen.* 3, 15. 3) de Messiæ morte, sepultura & resurrectione, *Ies.* 53, 8. 9. 10. Cui p. 102. adduntur Observatiunculæ aliquot, ad sanctum ebrææ linguæ studium faciliorem sternentes aditum. 4) de precibus pro defunctis, contra Pontificios. 5) de adventu Domini glorioso ad supremum iudicium, ep. *Iudæ* ✝. 14. 15. 6) de Deo, angelis & homine. 7) de S. Scriptura. 8) de lege. In quibus tribus dissertationibus ostendere contendit, Pontificios illis in doctrinis conformes esse Iudæis. 9) de satisfactione Christi, contra Socinianos. 10) de superstitione. Huic ultimo scripto præmittitur quidem Disquisitio de ministro ecclesiastico, contra Pontificios; verum eius auctor non est Geierus, sed Io. *Funckius*, qui more academico munus gessit respondentis.

In Ps. LXXVIII. 25. p. 1183. Panem אבירים fortium seu angelorum *Schneiderus hypothetice*, si angeli vescerentur, interpretatur, *Schneiderus de aliis hoc refert; ipse autem* accedit eorum expositioni, tanquam simpliciori, qui *de ministerio angelorum*, per quos ad Israëlitarum castra cæleste illud nutrimentum deferebatur, hoc accipiunt. *Cren.* Animadvers. T. XVII. 77.

Mart. *Geierus*, lipsiensis, Welleri, Hülsemanni & Dannhaueri discipulus, theol. D. & professor lipsiensis, in templo Thomano pastor, assessor Senatus ecclesiastici, & canonicus cizensis, ac tandem serenissimi Electoris Saxonici a concionibus primariis, confessionibus, & consiliis ecclesiasticis, reliquit varias conciones, itemque libellos de dilectione Dei & proximi, atque Cogitationes mortis, & exspiravit Freibergæ A. 1680. æt. 66. *Witte* in Memor. theolog. 2067. Io. Bened. *Carpzovius* Theol. exeget. p. 73. laudat *Geieri* commentarios, eumque inter accuratiores interpretes numerat, ac medium *Tarnovium* inter & Seb. *Schmidium* ponit: *Wagenseilius* de LXX. hebdomadib. Danielis p. 3.

p. 3. Geierum vocat primarium in Germania theologum, quæque maior illius laus eſt, piiſſimum ſimul, *Crenius* in Exercit. I. p. 32. optimum. Præfert tamen *Crenius* l. c. p. 33. commentariis in Pſalmos & Eccleſiaſten commentarium in Proverbia, quandoquidem auctor ad hunc maiorem adhibuerit diligentiam. Interim Matth. *Polus* Synopſ. crit. volum. II. in initio, in ſuis eum in Pſalmos, Proverbia & Eccleſiaſten commentariis & proprietates verborum, & ſenſum rerum diligenti ſæpe indagine eruere fatetur. His adde le *Journal des Sçavans* pour l' année 1695. *Sonntag.* diſp. de præcip. theol. lutheran. ſec. XVII. p. 161. & Car. *Arndium* in Continuat. Biblioth. bibl. Mayer. 66.

V.

Thomæ GATAKERI Opera critica, Traiecti ad Rhenum 1698. In iis continentur 1) Diſſertatio de Novi Inſtrumenti ſtilo, adverſus Sebaſt. *Pfochenium.* 2) Cinnus ſive Adverſaria miſcellanea, quibus multa S. Scripturæ loca explicantur. 3) Adverſaria miſcellanea poſthuma. Quibus præmiſſa eſt Vita auctoris, ab ipſo maximam partem ſcripta. 4) M. ANTONINI Imp. de reb. ſuis libri XII. commentario perpetuo explicati, dicti a *Salmaſio* (in Præloquio Gatakeri) utile ad vitæ præcepta, & ad imbuendos virtute illa forti & humanorum contemtrice ſcriptum. Amplum iis præmittitur Præloquium, in quo diſciplina ſtoica cum aliis confertur ſectis, deque eius ſociorum ſcriptis diſſeritur, & totius huius operis ratio exponitur. 5) Mer. *Caſauboni*, & Guil. *Xylandri* in eoſdem libros Notæ, & hiſce 6) ſubiunguntur Opuſcula philologica, ſeu Diſſertationes tres, de diphthongis, de nomine tetragrammato Iehovah, & de baptiſmo infantum. In prima negat dari diphthongos ſeu bivocales, & p. 20. ſuam ſcribendi rationem, qua poſt *q* omittit *u* e. g. ſcribens *qi* pro *qui*, defendit; in ſecunda יהוה non Adonai, ſed Iehovah pronunciandum eſſe aſſerit contra Lud. *Cappellum*; in tertia cum Sam. *Wardo* diſputat, & baptiſmum non eam habere vim & efficaciam, ut remiſſionem peccatorum & iuſtificationem conferat, ſed ut obſignet ſive impetratam, ſive impetrandam, docet & propugnat. Præter eos, quos nominavimus, habuit etiam adverſarios, *Saltmarshum*, Io. *Lucium*, Io. *Piſcatorem*, *Ameſium* & *Voetium*. Herm. *Witſius*,

qui præfationem Operibus hisce præmisit, Commentarios in M. Antoninum vocat ditissimos, in quibus quidquid unquam uspiamve a Philosophis, Poëtis, Oratoribus, Historicis præclare de virtute dictum est, tanquam in sanctiore aliquo ærario, summa cura, summa fide coacervatum invenias. Parem iis laudem tribuit *Morhof.* Polyh. T. 2. lib. 1. c. 4. n. 4. In Dissertatione autem de Stilo N. T. & Adversariis, eodem iudice, dantur observationes in sacra volumina luculentissimæ, nec vulgares, quibus ex omni antiquitate sedulo conquisitis, insignem passim obscurioribus locis lucem fœneratur. Eadem laudantur a *Morhofio* Polyhist. T. I. lib. 5. n. 11.

Adversar. c. X. p. 505. Inter incerti plane auctoris habetur illud ex Plutarcho de adulat. ab amico dignosc. Γερων γεροντι γλωσσαν ηδιστην εχει. *Cui attexi possunt* ex Sexti Empir. adversus Grammat. l. 1. c. 13. ista. Παις παιδι &c.	*Illa iam attexta erant* ab ipso Plutarcho, quanquam Sextum illum non laudaverit. *Cren.* Animadvers. P. IV. 126.
Cap. XI. p. 536. Varro mysteriis, referente Monio : *Morimur spissius quam, nascimur.*	Legendum omnino, veluti quoque codices omnes constanter habent : *Nascimur spissius, quam emorimur.* Idem P. I. Animadv. p. 111.

Thom. *Gatakerus*, londinensis, Th. S. B. ecclesiæque primum lincolniensis, deinde rotherfeldensis, in provincia Sussex, pastor, qui & in academia cantabrigiensi Collegii Trinitatis præfectura gaudere potuisset, nisi eius obstitisset religio & modestia, vir hebraice & græce doctissimus, immo (quæ verba sunt *Morhofii* loco Tomi I. excitato) stupendæ lectionis, magnique iudicii, & qui in commentando diligens & operosus est, obiit A. 1654. æt. 80. Plura eius elogia promunt *Magirus* 378. *König* 334. *Colomesius* 652. 297. Mer. *Casaubonus* Prolegom. in Notas in M. Antoninum Aaa. *Schurzfleisch* Epp. arcan. P. I. 21. & Collectores *Act. erud.* A. 1699. 63. & A. 1707. 401. Scripsit & alia vernaculo idiomate, ut Notas in Iesaiam, Ieremiam, & Threnos, Elenchum de Iustificationis materia

teria, & forma, contra *Gomarum*, & Apologiam contra ariolum sive astrologum quendam. Hic autem tantum latina eius opera sunt edita. Et in senili quidem ætate atque in secessu scriptæ sunt Annotationes in prophetas memoratos, nec non commentarius in M. ANTONINUM, delicias eius, & Cinnus.

Marcus Aurel. ANTONINUS, alias dictus Catilius Severus, & post virilem togam M. Annius Verus Catilius, nomen suum ab ANTONINO Pio, qui Adriani iussu eum adoptavit, adeptus, & philosophiæ stoicæ serio deditus, vir, uti *Morhof.* Polyh. T. 2, 22. scribit, inculpatæ vitæ, & inter ethnicos sive paganos quasi quidam deus, magna sanctimonia celebris, scripsit libros XII. *των εις εαυτον* de Rebus suis, sive de iis, quæ sui esse officii, seu ad se pertinere censebat. *Gataker* in Notis p. 1. Bella feliciter gessit contra turbulentos Britannos, Parthos, Armenios, Marcomannos, & Avidium Prudentem Cassium, & quamvis ipse sibi a vitiis caveret, aliorum tamen peccata leniter toleravit: ceterum liberalitate plurimum delectatus est, eique æde in Capitolio exstructa, naturæ debitum solvit A. V. 932. Coss. Bruttio Præsente iterum, & S. Quinctiliano Gordiano. *Philosophi* nomen non fuit eius cognomentum, sed *επιθετον*, a scriptoribus ei quibusdam tributum. *Rupert.* Observat. in Besoldi Synops. 290. Elogia & iudicia, quæ auctores tam græci quam latini de eo ferunt, collecta reperies in *Magiro* 54. *Pope-Blount* 169. & Mer. *Casaubono* atque *Gatakero* ante ipsorum Notas. Antonini huius libri XII. de novo prodierunt Oxoniæ A. 1704. ita, ut textus quidem ac versio fere integra ad exemplum Gatakerianæ editionis exhibeantur; notæ autem ex omnium commentariis præcipuæ tantum, & ad auctoris sententiam maxime facientes, cum editoris observationibus permistæ adiiciantur. Vide *Acta erud.* A. 1707. 401. At de *Itinerario Britanniarum*, sub Antonini nomine vagante, incertum est, cui ex Romanorum Augustis, an ulli ex his, tribuendum sit. *Acta erud.* A. 1710. 94.

Mericus *Casaubonus*, Isaaci filius, natus Genevæ, Canonicus cantuariensis, texuit Diatribam de Usu verborum, (quæ forsan est liber ille, quem *Morhof* Polyh. T. I. l. 4. c. 1. n. 5. de Ortu sermonis appellat) item tractatum de Lingua hebræa græca, latina, & (anglo) saxonica, aliumque Pietatis titulo contra patrii nominis &

 reli-

religionis hostes, defunctus A. 1671. æt. 71. quamquam in Epitaphio, male subducto calculo, referatur 75. *Magirus* 193. *König* 171. *Morhof.* Polyh. T. 1. l. 4. p. 27. T. 2. l. 2. Part. II. 299. Epistolæ & Tractatus eius rariores additi sunt Epistolis Isaaci, Roterodami editis A. 1709. f. de quibus vide *Acta erud.* A. 1710. 184. Vbi in epistola VI. graviter apud Gatakerum conqueritur, quod in Antonino acrius insectatus sit hallucinationes suas; quas tamen ante 20. iam annos correxerit.

Guil. *Xylander*, (*Holzmann*) augustanus, Heidelbergæ græcas litteras professus, latine transtulit Plutarchi Parallela & libros Moralium, nec non Cedreni Historiam, Strabonis Geographiam, & Diophanti Arithmeticam, germanice Polybium, scripsitque commentar. in Homerum, libros Var. lectionum, & notas in Horatium, non solitus fere opus absolvere prius, quam typographo traderet, fami, non famæ scribere existimatus, atque obiit A. 1575. æt. 45. *König* 878. *Pope-Blount* 738. *Morhof.* Polyh. T. I. l. 4. p. 161. *Spizel.* Literat. feliciss. 22. M. *Adam.* Vit. philos. 291.

Sam. *Wardus*, anglus, ecclesiæ Magnæ Mundoniæ in comitatu hertfordiensi Pastor, post S. Theol. D. Prof. Cantabrigiæ & Sidnei Præfectus, consignavit Magnetis Reductorium theologicum tropologicum, in quo verus eius usus monstratur: Suffragium collegiale theologorum Magnæ Britanniæ de V. controversis Remonstrantium articulis: Concionem de gratia discriminante, multasque alias, laborum ac vitæ finem faciens A. 1643. *Witte* Diar. biograph. R r 4. & *Hyde* Catal. biblioth. Bodle. P. II. 248.

VI.

Sam. BOCHARTI Opera omnia. Lugduni Batav. 1692. II. volumina. Editio tertia, eaque præstantissima, curata a Io. *Leusdenio*, & Petro *de Villemandy*. Hæc quoque accepi a liberali manu illustris Iac. Gul. *Imhofii*, qui, ut inscriptio habet, *fautori suo antiqua & perspecta virtutis fideique, cum tot ac tantis officiis, quibus omne privata amicitia munus abunde secum expleverat, dedicatione operum posthumorum Saubertinorum, constantis amoris publicum ac illustre monumentum, tanquam ingentem cumulum adiecisset, grata & devincta mentis tesseram repræsentaturus, chartaceo hoc munusculo litavit, A.* 1693. *mense undecimo.* In primo volumine exhibetur Geographia sacra, quæ duas

duas habet partes, Phaleg & Canaan. Quibus accessere variæ dissertationes, eo usque fere omnes ineditæ; in altero Hierozoicon. Geographia sacra primum prodiit Cadomi A. 1651. f. recusa Francofurti A. 1674. 4. Hierozoicon autem Londini 1663. f. denuo editum Francofurti A. 1675. in epitomen redactum, publicatumque Franequeræ A. 1690. 4. a Stephano M. *Vesfei*, de quo vide *Acta erud.* A. 1691. 57. deque CL. V. Io. Henr. *Maio* ferebatur, eum quoque elegansHierozoici huius Compendium adornare. Primæ parti præmissa sunt sequentia, 1. Præfatio de excellentia & usu huius editionis. 2. Vita Bocharti, a Steph. *Morino* descripta, cum Dissertatione de Paradiso terrestri p. 29. ad Bocharti mentem concinnata. Geographia sacra, ut iam dictum est, divitur in Phaleg & Canaan. Phaleg constat IV. libris, in quorum primo disseritur de divisione gentium; in secundo de Semi posteris; in tertio de Iapheti posteris; in quarto de Chami posteris, & sub eius finem explicatur caput X. Geneseos: Canaan autem duobus, in quorum priore agitur de Phœnicum coloniis, in altero de lingua phœnicia & punica. Hisce subiunctæ sunt variæ partim dissertationes, partim epistolæ, & quidem 1) Animadversiones in *Stephani* byzantini de Vrbibus & populis Epitomen, cum additamentis Io. *Palmerii*, & Steph. *Morini* p. 791. 2) Geographiæ S. defensio, contra Cl. *Salmasium*. 827. 3) de serpente tentatore, quem verum & naturalem serpentem, a diabolo agitatum, fuisse autumat, & paradiso terrestri. 833. 4) de eodem, ad Gen. 3, 1. seqq. p. 835. 5. de linguæ chaldaicæ & syriacæ pronunciatione, & arabicæ utilitate. 853. 6) de CHRISTINÆ, Reginæ Sueciæ, humanitate, eruditione, & bibliotheca epistola. 855. 7) de versionis syriacæ novitate, characterum samaritanorum cum græcis affinitate, *Onkelosi* ævo, samaritanæ linguæ cum chaldaica cognatione, diluvii universalitate &c. 857. 8. Rursus de versionis syriacæ nouitate. 861. 9) de Tharæ annis, & Abrahami e Charan excessu, *Gen.* 11, 26. 32. & *Act.* 7. 4. p. 863. 10. An Dudaim sint tubera, ut vult *Codurcus*, an mandragoræ, an aliud quid? ad Gen. 30, 14. p. 865. Primum negat; quidquid autem sint Dudaim, eos ait esse odoratos, & quidem ita odoratos, ut eminus feriant ambulantium nares; refert etiam ex libro peruetusto de cultu Nabathæorum, mandragora usos esse homines ad divinationes & præstigias. Est autem manca hæc disser-

fertatio, neque ad finem perducta. 11) de manna, *Ex.* 16, 13. p. 871. Naturalem mannam esse genus quoddam roris, æstivo tempore ante lucis ortum e cælo cadentis, & in gummi granula, vel alba, vel subrufa, concrescentis; sed mannam israëlitam fuisse supernaturalem, quippe quæ 1. tanta copia deciderit, ut centenis quindecim amplius hominum millibus unoquoque die alendis sufficeret. 2. hiberna pariter atque æstiva tempestate allapsa, corpus nullo alio adhibito cibo sustentaret. 3. ad solem, instar vulgaris mannæ, liquescens, nihilo minus induraretur igne adeo, ut in mortario esset conterenda. 4. Cum cito putresceret, si ad tertiam usque feriam servaretur, eius tamen corus pluribus seculis in arca steterit incorruptus. 12) epistola de voce talmudica כרלכא *Colcha*, *Levit.* 19, 49. significare videlicet conchylium auri ad instar fulvum, & lanuginosum, in Colchorum orientalium regione natum, unde Imperatores quidam sibi chlamydes conficiendas curarint. 880. 13) de *Absalomi* capillis, 2. *Sam.* 14, 27. p. 882. Eos pependisse, quoties condendos curaret, tres libras & 2. uncias: nisi forte malis concedere, errorem esse in numero. 14) de *Naamanis* facto, 2. *Reg.* 5, 17. 18. 19. p. 892. Loqui enim de præterito, & precari, ut Dominus peccatum antehac commissum sibi condonet. 15) In *Iobi* c. 3, 8. & cap. 38, 36. p. 902. 16) In *Ps.* 110, 3. p. 904. 17) de כפר *Copher*, & שושנה *Schuschannah*, ad *Cant.* 1, 14. & cap. 2, 1. 18. p. 916. Illud esse plantam aromaticum quid, maximeque odoratum spirantem, hanc lilium convallium. 18) de Kikaion, *Ion.* 4, 6. Esse ricinum, plantam lata habentem folia, & umbram facientem densissimam. 19) de procreatione liberorum anno ætatis decimo, 2. *Reg.* 16, 20. & c. 18. 1. Non esse incredibilem, immo aliquoties contigisse. 20) de S. Scripturæ divinitate. 926. Quam probat insitis argumentis, videlicet a Scripturæ maiestate, mysteriis, quæ tradit, doctrinæ sanctitate, eiusque veritate, propheticis prædictionibus, earumque impletione, antiquitate, & continua duratione. 21) de transportatione Christi in montem, templique pinnaculum, *Matth.* 4, 5. 6. 7. p. 942. Illam fuisse realem, non imaginariam, regnorumque ostensionem solum de apparente intelligendam. 22) de descensu ad inferos, qui est unus articulorum Symboli apostolici. p. 982. שאול significare statum mortis, & Christum ad mortuorum usque statum humiliatum, eius-

eiusque animum in inferno fuiſſe, Act. 2, 27. ſed ibi non relictam, cum anima Davidis adhuc ſit in eo. 23) in *Rom.* 2, 14. p. 986. 24) de presbyteratu & epiſcopatu, provocatione a iudiciis eccleſiaſticis, & iure ac poteſtate Regum. 988. Aberrare a medio, cum qui presbyteralem, tum qui epiſcopalem ordinem iuris divini eſſe aſſerunt: parum referre, utrum ab epiſcopis, an a presbyteris gubernetur eccleſia, modo naviter & fideliter obeant munus ſuum, quicunque tandem ad clavum ſedeant: Apoſtolorum ætate, uti recte obſeruet *Hieronymus*, inter epiſcopos & presbyteros nihil fuiſſe diſcriminis, & communi presbyterorum conſilio eccleſias fuiſſe adminiſtratas. Provocationem ad magiſtratum politicum fieri poſſe, ſi magiſtratus eccleſiaſticus poteſtatis ſuæ limites transgreſſus ſit, aut iudicaverit de re, quæ partim eſt politica, ſive quæ pertinet ſolum ad externum eccleſiæ regimen. Tam clericos, quam laicos, & externum eccleſiæ regimen poteſtati Regum ſubeſſe, Regesque prorſus eſſe ἀνυπευθύνυς, ſive legibus & examini non ſubiectos, ſed ſummæ auctoritatis, & a ſolo pendere Deo, nec eſſe fas, quidquid obtendatur, in vitam eorum vim facere. 25) de baptiſmo pro mortuis, 1. *Cor.* 15, 29. p. 1026. Eum fuiſſe baptiſmum vicarium, quo vivi pro mortuis baptizarentur: erroremque hunc iam introductum a Marcione, iuxta teſtimonium *Tertulliani* l. 5. contra Marcion. c. 10. 26) in 1. *Cor.* 14, 14. 15. p. 1034. 27) de inhabitatione plenitudinis divinitatis Chriſti, *Col.* 2, 9. & voluntate omnes homines ſervandi, 1. *Tim.* 2, 4. Illius ſenſum eſſe: totam perfectionem deitatis, immo Deum ipſum, iuxta eſſentiam ſuam, habitare in Chriſto; huius, Deum voluntate mandati, non autem decreti, omnes homines velle ſalvos, agique hic de paſtorum officio, quorum ſit, operam dare, ut omnes ſerventur, & ad cognitionem veritatis per miniſterium ſuum perveniant; poſſe etiam vocabulum *omnes* exponi de multis, vel de generibus ſingulorum, ſeu omnis generis & conditionis hominibus. 28) Examen libelli de antichriſto, 2. *Theſſ.* 2, 4. p. 1044. Eſt autem illius libelli auctor H. *Grotius*, vaticinium apoſtoli non, uti vulgo intelligunt, de Papa romano, ſed de Caio Caligula & Simone mago exponens. *Colomeſius* p. 241. Iac. *Sarravius* epiſtolam hanc vocat divinam, eoque rationum pondere & momento ſcriptam, ut nihil validius ſubtilius-

hiusve possit in eo genere cogitari. 29) de Plistis, Iiar mense, & προσυχων apud *Ioseph.* Antiqq. l. 6. c. 5. p. 1050. *Plistos* fuisse hominum sectam, & quidem sacrorum, sive apud Thracas, sive apud Dacos, qui abstinuerint ab uxoribus; *Iiar* esse mensem primum; & προσυχων idem esse ac απαντησας, & significare *occurrens*, sive *respondens.* 30) de erroribus G. *Hornii* in Observat. ad Sulpitium Severum. p. 1146. 31) de Aeneæ in Italiam adventu. 1150. Quem negat; sed & refutatur a Theod. *Ryckio*, de quo Acta erudit. A. 1684. 489. 32) de Αμαζονων ασμασι, seu Amazonum cantilena, apud *Philostratum* in Apollonio l. 4. c. 6. Legi debere, Μαισωνων ασμα Mæsonum cantilena, i. e. fabulam vulgi fieri, & eius scommatibus obnoxium esse: *Meson* enim megarensis invenit personam, quæ coqui personam sustineret in comoediis, & scommata atque dicteria erga alios evomeret: unde coqui urbani *Mesones* appellabantur, rustici *tettiges.* p. 1178. 33) Observationes & notæ in *Sant-Amantii* poëma, *Moses Servatus* inscriptum. 1182. 34) Notæ in *Luciani*, caphargamalensis presbyteri, scriptum de inventis D. Stephani protomartyris reliquiis. 1229. Quod suppositicium esse, multis probat argumentis. 35) Notæ in Ecclesiæ gallicanæ decreta in iudæos sancita. 1243. Extare illa apud Laurent. *Bochellum* Decretor. eccl. gallic. lib. I. tit. 13. cap. 23. 24. huncque eorum esse sensum: Neque uvas a Iudæis ad vini expressionem calcatas ad cibum vel potum asservandas, neque femora boum, arietum, hoedorum a iudæis emenda esse eo, quod crederentur utrisque, odio adversus christianos, immingere. 36) Epistolæ variis de rebus. 1249. 37) Iuveniles lusus poëtici, p. 1255. 1. in discessum *Fabricii*, V. D. præconis, 2. in nuptias Iac. *Cappelli*, 3. in Io. *Smith*, præceptorem suum. 38) de Ant. *Gosselini* veterum Gallorum historia Iudicium. 1265.

In Tomo II. continetur Hierozoicon, sive descriptio animalium S. Scripturæ. Hanc de animalibus materiam tractarunt etiam alii, ut *Aristoteles*, *Aelianus*, Vlyss. *Aldrovandus*, Conr. *Gesnerus*, Casp. *Schwenckfeld*, & Wolffg. *Franzius*, cum Io. *Cypriani* continuatione. Prius opus, videlicet Geographia sacra, a *Pocokio* & *Sarravio* vocatur eruditissimum; a Lud. *Molinæo* scriptum prodigiosæ eruditionis; a Tannegu. *Fabro* & *Onzelio* admirandum; ab Adamo *Oleario* incomparabile; atque a Rich. *Simonio* Hist. crit. V. T. l 3. c. 17.

c. 17. p. 455. præfertur *Ariæ* Montani tractatui, quem itidem inſcripſit Phaleg & Canaan: alterum vero, quod eſt Hierozoicon, a *Colomeſio* p. 639. admirandum; a *Crenio* exercit. I. de libris ſcript. opt. p. 34. eruditius, emendatius & utilius, quam Phaleg; a Collectoribus *Actor. erud.* A. 1688. p. 265. multo accuratius & exquiſitius, quam Franzianum; atque a *Menagio* in Origin. 282. omnium, quæ noſtris temporibus prodiere, doctiſſimum, quodque pluris æſtimet, quam verſibus ſuis laudaverit; utrumque, ſi *Morhoſium* audimus Polyh. T. I. lib. 5. c. 1. n. 11. criticis obſervationibus abundans. Vide *Colomeſium* p. 137. & ſeqq. ubi loca priorum auctorum ipſa reperies. Antequam vero ad alia pergamus, lubet iuvatque indicare chartas ſeu tabulas geographicas, quæ in priore huius operis volumine continentur. Suntque ſequentes: 1. Edenis ſeu paradiſi terreſtris ſitus. p. 9. Diſſertationis de paradiſo terreſtri. 2. Deſcriptio terrarum, in quas diſperſi ſunt ſtructores turris Babel. p. 1. 3) Syria, & Aegypti Delta. 74. 4. Meſopotamia cum parte Babyloniæ. 78. 5. Tabula univerſalis locorum, quæ Phœnicum navigationibus maxime frequentata ſunt, a Taprobana Thulen usque. 346. 6. Cilicia & Cyprus. 354. 7. Aegæi maris inſulæ cum parte aliqua Græciæ & Aſiæ minoris. 362. 8. Coa & Chios inſulæ. 374. 9. Italiæ pars cum vicinis hinc inde inſulis, & Africæ parte oppoſita. 461. 10. Sicilia. 506. 11. Bæticæ partis uberior deſcriptio. 598. 12. Hiſpania, & Africæ pars occidentalis. 618. 13. Taprobona inſula. 693.

Tomo I. lib. III. Phal. c. 5. p. 160. Si in כתים *Chittim mem finale* dixeris notam eſſe pluralis numeri, *nec ad radicem pertinere*, hoc tibi probandum incumbet contra Aben-Ezram.

Lib. IV. c. 19. p. 241. Aſſyria & Atyria vel Aturia ſola dialecto differunt. — Inde בתן Batan (*Batanæa*) *pro* בשן *Baſan.*

Lib. IV. c. 32. p. 290. *Caphthor eſſe Cappadociam*, & Caphthoræos Cappadoces. Et p. 291. כתים venit a כת, græcarum ex Eliſcha, Iavanis filio, propagatarum gentium nomen. *Keth* autem ſonat contuſionem, & Kitthæi a contuſione nomen ſortiti ſunt. Matth. *Hiller* Onom. S. 62.

Baſan, regio omnium palæſtinarum maxime felix & frugifera, *non confundenda cum ſterili Batanæa* Arabiæ deſertæ. *Id.* 761.

An primi homines, quorum opes pecoribus conſtabant, tantum auro inhiarint, ut eam ſolam ob ra-

 tio-

Caſſuchi & Caphthoræi e patrio (Aegypti) ſolo in *Colchidem ſeceſſerint auri, argenti, & ferri opibus*, quas illa fert regio, *illecti*.

tionem patriam relinquerent? Io. Phil. *Heinius* in Obſervat. SS. (Tomo II. Conlect. libror. rar. 29.

Lib. IV. c. 38. p. 314. Bohemiæ Rex eſt *primus Electorum*.

Nævus hic Bocharti, ex ignorantia publici, quo Germani utimur, iuris profectus eſt. I. C. *Wagenſeil* in Theſib. miſcellan. & confuſan. th. V. p. 6. Confer tamen eiuſdem theſin X.

In Canaan l. 2. c. 2. p. 710. Ibidem (apud Philonem Byblium, græcum Sanchoniathonis interpretem) habetur res plane ridicula: ευρεν αεροπετη αστερα, ον και ανελομενη, εν Τυρω τη αγια νησω αφιερωσε, reperit ſtellam ex aëre delapſam, quam *interfectam* in Tyro ſacra inſula conſecravit. Quid fingi poteſt abſurdius, quam ut ſtella volans mactetur & conſecretur? — Itaque aliter legendum, nimirum: Ευρεν αεροπέτη (αεροπετῆ) αστεριαν, invenit *aſteriam* (id eſt, certi generis aquilam) ex aëre delapſam, aut *in aëre volantem*, qua *mactata* in Tyro ſacra inſula eam conſecravit.

Verba, prout ab *Euſebio* referuntur, Ευρεν αεροπετῆ αστερα &c. Sic ſunt vertenda: Reperit *ſtellam* ex aëre delapſam, quam *capiens*, in ſacra inſula apud Tyrum conſecravit. Paul. *Colomeſius* in Obſervat. ad Gyraldi dial. de poëtis p. 79. (*Act. erud.* A. 1696. 231.)

P. 1247. Apud *Buxtorfium* Synag. iud. *cap.* 27. legitur de coxis animalium, iudæos ab iis abſtinere.

Legitur in *cap.* 36. p. 617.

Hierozoici P. I. l. 2. c. 31. p. 303. Proinde Homerus *Iliad* X. proco-

Scribendum: *Odyſſ.* χ'. v. 472. *Crenius* Animadv. P. XIV. 102.

rum

rum pellices, quorum *Δειρῆσιν βρόχοι ἦσαν ὅπως οἴκτιστα θάνοιεν*, collis laquei erant, ut miserrime morerentur, cum turdis & palumbis confert, qui laqueo implicati sunt, collo nimirum adstricti.

Cap. 33. p. 324. Plura huius generis vide in doctissimo clar. *Dilherri tractatu de κακοζηλίᾳ Gentilium*, ex quo ingenue agnosco me non pauca didicisse.

Ille tractatus seu disputatio non est Dilherri, sed Io. *Fabricii*, parentis mei, qui eam suo Marte conscriptam, sub illius moderamine Ienæ more academico habuit atque defendit. Quod & Io. Conr. *Dürrius* observavit in Memoria parentis mei p. 11.

Cap. 34. p. 335. 1. Cur (Aaron *Exod.* 32,4.) vitulum cælo *formasse* dicatur, *quem fusione iam formatum* solùm expolivit? 2. Cur *ordine præpostero* hæc referantur, Et formavit illud cælo, & fecit ex illo vitulum fusilem? 3. *Quis Aaronem edocuerit artem* auri cælo expoliendi, vel lævigandi? 4. Cum homini haud dubie harum rerum rudi multo tempore opus fuerit ad statuam hanc lævigandam, quomodo *postridie fusionis* festum indixerit in idoli huius honorem celebrandum?

Respond. ad 1. Cum in typo crassius esset formatus vitulus, necesse fuit scalpro vel *stilo metallum accuratius fingi*. Ad 2. Verba cum *Tremellio* & *Iunio* sic sunt reddenda: Qui acceptum e manu eorum formavit illud cælo, *quum fecisset* ex eo vitulum fusilem. Ad 3. *Hoc difficilius non est, quam typum conficere vituli, aut alia opificia*, quæ postea, iubente Mose, ab Israelitis facta sunt. Et sine caussa adsumitur, Aaronem artis statuariæ imperitum fuisse, suisque ipsum manibus simulacrum effinxisse: *potuit* enim *hoc aliis demandare*. Ad 4. Moses nusquam dicit, postridie fusionis indictum esse festum, sed *postridie eius diei, quo*

Aaron vituli simulacrum Israëlitarum oculis exposuerat. Io. *Clericus* in Ex. 32, 4.

Cap. 56. p. 682. Sed veteres historias replicare nihil opus est, cum *hodie Lutetia Parisiorum vivat canis*, qui domini in S. Innocentii coemeterio sepulti *tumulo iam pene triennium incubuit*, nec ullis inde blanditiis abduci potuit.

Fabula hæc est, sæpius eadem in urbe recocta & repetita, qua dolendum est virum summum sibi imponi passum esse. I. C. *Wagenseil* in Sota p. 87.

Lib. III. c. 4. p. 753. Thimnatha opppidum fuit in Dan. Ios. 19, 43. *diversum a Thimna* in tribu Iudæ, *Iud.* 14, 1. c. 15, 10. de altero enim dicitur, eo *ascendi*, de altero, eo *descendi*.

Thimna est unica, & quidem apud Danitas. *Ascendere* autem & *descendere* promiscue sumuntur *pro proficisci*. Io. *Clericus* in Iud. 14, 1.

P. II. Lib. II. c. 12. p. 213. Quid? quod ex verbis hebræis Gen. 8, 7. prout hodie leguntur, *Exiit exeundo & redeundo, donec aqua exaruissent*, non facile sit se expedire. —— Itaque non displicet græca lectio: (ἐξελθων ουκ ανεστρεψεν, non reversus est, εως του ξηρανθηναι το υδωρ, donec aquæ exaruissent) quæ non laborat his incommodis.

Verba, *egrediendo & redeundo*, denotant, corvum ex arca emissum, *in eam rediisse*. Thom. *Crenius* Animadvers. P. XIV. 105.

Cap. XVI. p. 244. Claudianus in *Rufinum* libro primo.

Claudianus in *Eutropium* libro I. v. 109. *Cren.* l. c. p. 102.

Ibidem: Propertius libri secundi elegia *ad Demophoontem.*

Elegia XXIV. 11. quæ est de *Cynthia* in Aemulum. *Cren.* ibid.

Lib. IV. c. 29. p. 644. Pro *μαραινα voce nihili* rescribendum *μαραγνα.*

Vocabulum *Μαραινα non esse vocem nihili*, patet ex Aeschylo, & Hesychio, quorum hic utrumque vocabulum coniunxit. *Cren.* l. c. 103.

Lib. IV. cap. 5. p. 679. Si quæratur ratio nominis, (ברלח) respondebo, vel vocem esse peregrinam, ut plerasque quadratas, vel Cheth haberi loco He, cum ob figuræ, tum ob soni affinitatem. ——. Hoc si dederis, aut finale Cheth esse paragogicum, deducetur ברלח *Bdolach a verbo* ברל *badal*, quod separare, & segregare significat.

Satis est, ad usum communem conservandum, *in numero radicalium istas litteras relinquere*, quam ob unicum & leve aliquod officium, totum hunc turbare ordinem, in themate investigando alias haud parum conducibilem. I. A. *Danz* in Literatore ebr. chald. p. 34.

Sam. *Bochartus*, rotomagensis, Lud. *Cappelli*, Thomæ *Erpenii*, Io. *Cameronis* & Iobi *Ludolphi* discipulus, minister apud Cadomenses, linguarum orientalium, & ipsius etiam punicæ peritissimus, inter nobiles doctissimus, & inter doctos nobilissimus, nihilo tamen minus adeo modestus, ut commissos in scriptis errores publice confiteretur, mortalem vitam deposuit loquens in cadomensis academiæ consessu A. 1667. æt. 68. Io. Fr. *Sarasinus* eum appellat omnium litteratissimum, Mericus *Casaubonus* divini virum ingenii, Iac. *Sarravius* omnigenæ doctrinæ virum, quique maius ab amplissimo Hier. *Bignonio* testimonium habeat, affirmante, Scaligerum, Drusium & Fullerum præ eo ineptire, Lud. *Molinæus* virum eruditione longe eminentissimum, & Nic. *Heinsius* virum summum. Vide iterum *Colomes.* 237. & seqq. eique adde *Magirum* 137. *Pope-Blount* 1036. *Huet.* præfat. Dissert. de paradiso terr. 4. *Spizel.* Infel. liter. 916. *Biblioth. Schrader.* P. I. O. 4. Ioach. *Lange* Medic. ment. 105. M. I. H. id est, M. Io. *Hübnerum* in præf. Brevium qq. ex Geographia S.)(4. *Schurzfleisch* Epp. arcan. P. II. 228. *Clerici* Biblioth. chois. T. II. 309. *Acta erud.* A. 1693. 97. & *Bibliothecar.* n. p. addict. P. I. 295. Rich. *Simon* autem Hist. crit. V. T. l. 3. c. 20. eum eruditione potius, quam iudicio valere iudicat, optans, ut duo eius opera (quod quidem in altero iam factum) in compendium redigerentur, iis tantum retentis, quæ ad librorum sacrorum intelligentiam conferre possunt.

Sim.

VII.

Sim. EPISCOPII Opera theologica. Editio ſecunda. Londini 1678. (prior enim prodierat Amſtelodami Anno 1675. e typographeo Io. *Blaeu*, eſtque hodie rarior, quoniam maxima pars exemplarium incendio periit) &, quod ad alterum volumen attinet, Goudæ 1665. In primo volumine (cui Steph. *Curcellaeus* præfationem præmiſit, in qua agit de vita & ſcriptis Epiſcopii, de ſummo controverſiarum theol. iudice, de quæſtionibus quibusdam non neceſſariis, de terminis & phraſibus, quæ aliter ac in ſcriptura uſurpantur, & in ſpecie de vocabulis *Perſona* & ὁμοούσιος) continentur 1) Inſtitutiones theol. In collegio quodam privato quibusdam ſtudioſis dictatæ, ſed ad finem non perductæ. Harum ſcopus eſt pax & concordia eccleſiaſtica. 2) Conciones II. de cauſis incredulitatis Iudæorum, e belgico ab auctore verſæ. 3) Reſponſio ad Qq. theol. LXIV. Etiam dictatæ privato in collegio. Tractatus de magiſtratu, an homini chriſtiano eum liceat gerere? In quo auctor affirmativam tenet. 5) Reſponſio ad II. Petri *Waddingi* ieſuitæ epiſtolas, unam de Regula fidei, alteram de cultu imaginum. Scripta Antverpiæ in exilio. 6) Labyrinthus ſiue circulus pontificius. A diſcipulo quodam Epiſcopii latine translatus. 7) Reſponſio ad dilemmata X. pontificii alicuius doctoris. Ab alio eius diſcipulo in latinam verſa linguam. 8) Examen theſium Iac. *Cappelli* de Controverſiis, quæ Fœderatum Belgium vexant. Et Satius ne fuerit, doctrinam Arminii tolerari, quam damnari? 9) Tractatus de libero arbitrio. 10) Examen ſententiæ Io. *Cameronis* de Gratia Dei & libero hominis arbitrio. 11) Reſponſio ad defenſionem Io. *Cameronis*, quam oppoſuit Examini ſententiæ ſuæ. 12) Iudicium de controverſia, quodnam ſit ordinarium converſionis medium, verbum ne externum, an vero internum. Hoc ſcriptum ipſe auctor latinitate donavit. 13) Reſponſio ad II. epiſtolas Io. *Beverovicii*, Scabini & Medici dordrechtani, de vitæ termino, fatalisne is ſit, an mobilis. Auctor poſteriorem ſententiam amplectitur, videlicet, terminum vitæ vel virtute noſtra produci, vel vitio noſtro adduci, aliave aliqua ex cauſſa accelerari aut protelari poſſe. 14) Paraphraſis & obſervationes in c. 8. 9. 10. 11. epiſtolæ ad Rom. In ſecundi voluminis Parte I. 1) Notæ breves in XXIV. priora Capita

pita *Matthei.* Hoc opus interruptum fuit citatione ad Synodum dordracenam. 2) Oratiuncula, cum ad Synodum dordracenam evocatus discederet. 3) Lectiones SS. in *I. epistolam Iohannis.* 4) Lectiones SS. in 2. & 3. caput *Apocal.* 5) Oratio, an philosophiæ studium necessarium sit theologiæ candidato? Quod affirmat, intelligens per Philosophiam veri indagatricem & affectuum moderatricem, non vero vanam & rixosam Scholasticorum aliorumque ineptientium vetulam. 6) Oratio de optima regni Christi extructione. 7) Præfatio in explicationem *I. epistola Iohannis.* 8) Præfatio in N. Tti brevem interpretationem, de lectione Scripturæ. In parte II. 1) Oratio, habita in Synodo dordracena. In *Epp. Ecclesiast.* præstant viror. p. 518. dicitur oratio hæc nervosa, pathetica, referta sententiis, & latinissima. 2) Synodi dordracenæ in Remonstrantes crudelis iniquitas. 3) Antidotum, sive genuina Declaratio sententiæ Synodi dordracenæ. 4) *Bodecherus* ineptiens, sive Defensio Confessionis Remonstrant. a *socinismo.* 5) Disputatio A. *Walæi* de IV. controversis Remonstrantium articulis, nec non eius Examen. 6) Confessio siue Declaratio fidei Remonstrantium. Scripta Antverpiæ in exilio. 7) Apologia per Confessione Remonstrantium, contra Censuram IV. *Professorum leydensium.* Apologiæ illius refutationem suscepit Fran. *Iunius*, Sylvæ-Ducensis pastor: sed ea non plene Walæo satisfecit, cumulate vero Iac. *Triglandius*, uti refert. *Crenius* Animadverſ. P. XV. 117. 8) Responsio ad specimen calumniarum ex Remonstrantium Apologia excerptarum. 9) *Vedelius* rhapsodus, siue Vindiciæ doctrinæ Remonstrantium. 10) Dispp. theologicæ tripartitæ. 11) Optima (scilicet) fides Festi *Hommii* in citatione thesium Episcopii. 12) Dan. *Brenii* Examen tractatus Episcopii de Magistratu, cum Responsione Episcopii. 13) Verus theologus remonstrans Falso theologo remonstranti, gallice & belgice in lucem edito, oppositus, & e belgico in latinam linguam translatus. Asseritur in hoc tractatu, alios in obscura & difficili quæstione (qualis, iuxta Remonstrantes, est illa de SS. Trinitatis mysterio) a vero dissentientes, iudicio nostro non esse opprimendos aut damnandos, si ceteroqui scripturam ac pietatem in veneratione habeant. Præfatio huic præmissa volumini est Arn. *Poelenburghii*, in eaque agit de remonstrantismi initiis, optimæque religionis signis, & Episcopium atque Curcellæum defendit. Sub-

iungitur Philippi *a Limborch* Admonitio, in qua de scriptis, quæ in hoc volumine continentur, disseritur.

Volum. I. Part. I. p. 333. Certum est, Personis tribus divinis divinitatem divinasque perfectiones tribui non collateraliter aut coordinate, sed *subordinate:* ita ut Pater solus unam istam divinam & perfectiones istas divinas a se habeat, siue a nullo alio, Filius autem & Spiritus S. a Patre; ac proinde Pater diuinitatis omnis, quæ in Filio & Spiritu S. est, fons ac principium sit.

Originis quidem *& naturalis enumerationis ordinem* inter personas semper agnovit Ecclesia: subordinationem vero reiicimus. Paul. *Heigel* in disp. inaugur. Thesium theolog. §. 12.

In Apolog. Confess. Remonstrant. (volum. II. part. II.) p. 236. *Zuvinglius optimus huius caremoniæ doctor.*

Inepte, ne quid gravius dicam, sic a[illegible]llatur. Gul. *Forbes.* 372.

Ibid. Communio cum physica corporis & sanguinis Iesu Christi substantia *periculosum & absurdum commentum est.*

Qui *sic abiecte de hoc augustissimo sacramento sentiunt*, ut hi aliique hodierni novatores, eos non mirum nihil in eo reperire, quod mirentur. *Forbes.* l. c.

Sim. *Episcopius*, amstelodamensis, *Gomari*, *Trelcatii* & Iac. *Arminii* discipulus, Sibrando autem *Lubberto* ob acriores oppositiones in disputatione quadam factas invisus, primum ecclesiæ blysvicensi in terra Roterodamensium præfectus, deinde Leydæ in Fr. Gomari locum A. 1614. suffectus, cum Arminianis autem a Synodo dordracena & ipse expulsus, in Brabantiam abiit, ac postea Lutetiam Parisiorum. Vbi autem persecutionum æstus deferbuisset in patria, A. 1626. Roterodamum rediit, ut ecclesiæ Remonstrantium recolligendæ operam daret, & A. 1634. Amstelodamum migrauit, ut Remonstrantium Seminario præesset, ibique A. 1643. ætatis 60. placide obdormiuit. Phil. *a Limborch* in Hist. vitæ eius, quæ primum belgice, deinde latine prodiit, *König* 276. *Arnold* P. II.

II. lib. XVII. c. 8. §. 10. *Benthem* de Statu eccl. & schol. holland. P. II. 352. Inter adversarios Episcopii numerandus etiam est G. *Bullus*, qui contra eum edidit Iudicium eccl. cathol. de quo *Acta erud.* A. 1697. 504. Plura de Episcopio dabunt Rich. *Simon* Hist. crit. N. T. tomo III. c. 54. *Sorberiana* 81. *Conringiana* 24. *Gesselius* de simplicit. fid. christ. 118. Galen. *Abrahami* Apolog. 78. *Hartsoeker* & *Limborch* praef. in Epp. praest. vir. * 4. *Mabillon* apud Clericum Biblioth. choisi. T. XX. 248. & *Crenius* Animadvers. P. II. 127. A *Boineburgio* in Epp. p. 124. vocatur Arminianorum longe doctissimus.

IIX.

Steph. CVRCELÆI Opera theologica. Amstelodami 1675. Sunt autem sequentia: 1) Religionis christianae institutio. Quam morte praeventus non absoluit. 2) Tractatus de ecclesia Iesu Christi. 3) Vindiciae, quibus sententia D. *Arminii* de iure Dei in creaturas innocentes defenditur adversus Mos. *Amyraldum*, asseriturque, illud aequitatis limen non transcendere. 4) Praefatio in opera Sim. *Episcopii*. 5) Quaternio Dissertationum theolog. adversus Sam. *Maresium*, videlicit 1. de vocibus *Trinitas*, *Hypostasis*, *Persona*, ὁμοούσιος *homousios*, & similibus; cum Appendice de sensu, quo veteres Patrem, Filium & Spiritum S. unum esse Deum dixerint, & ὁμοουσίους inter se esse docuerint, ex *Petavii* Theolog. dogmat. Tom. II. lib. VI. c. 9. & epistola Iac. *Arminii* ad Io. Vytenbogardum, in qua disputatur, an Iesus Christus recte dicatur αὐτόθεος, i. e. a se ipso Deus. 2. de peccato originis. 3. de necessitate cognitionis Christi ad salutem. 4. de hominis per fidem & bona opera coram Deo iustificatione. 6) Diatriba de esu sanguinis. In qua statuit, sanguinis esum Christianis non esse licitum. 7) Synopsis Ethices. 8) Epistolae V. Hisce operibus praemittuntur Phil. *a Limborgh* Praefatio, & Arn. *Poelenburghii* Oratio post funus Curcellaei habita, in quibus agitur de vita, dotibus, & scriptis auctoris. In lib. VI. c. 12. p. 397. mentio fit *celebris in ecclesia doctoris*. Is est S. *Augustinus*, cuius verba allegata reperiuntur tract. 81. in Ioannem, T. IX. 96. & lib. 2. contra II. Epp. Pelagianor. c. 8. T. VII. 192.

Pag. 227. *In magis istis*, quos Deus per novam stellam invitavit, ut Iesum in cunis adhuc iacentem adoratum venirent, *typum habemus eximium vocationis gentium* ad cognitionem Dei per euangelium.

Si non fuerunt *iudai*. Quod CL. V. Herm. *von der Hardt* sibi demonstrandum sumit in Syria græca p. 74.

P. 249. Vox hebræa שאול *Schol*, *proprie significat sepulcrum*. Confer p. 824.

Nusquam. M. S. *Grabe* in Append. apol. ad Regii Form. caute loq. 189.

P. 273. Quædam tamen circumstantiæ (textus *Deut*. 18, 15.) requirunt, ut de *Messia præcipue & singulariter* intelligatur.

Bene, si intelligatur *in sensu mystico*. *Fagius*, *Vatablus*, *Grotius*, Corn. *a Lapide*, *Hackspan* in h. l.

P. 494. In doctrina de satisfactione, Pontificiorum mens est, Deum strictam *& rigidam compensationem* a pœnitentibus requirere.

Illi vero *non proprie & stricte* vocabulum illud usurpant, ceu videre licet ex Andr. *Fabricii* Catech. rom. p. 367.

Ibid. Falluntur ii, qui putant opus esse *purgatorio aliquo igne*.

Bossuetus in Expos. doctr. christ. p. 37. ne *ignem* quidem nominat. Neque etiam de fide est, *qualis* sit ignis purgatorii, verusne & proprius, eiusdemque cum elementari speciei. Auctor *Compendii Veron*. 37. *Walenburchii* T. II. 8.

P. 515. Indices expurgatorii *ex Concilii trident. præscripto* ab Inquisitionis magistris sunt confecti: *ita ut Concilio illi tribui iure possit*, quod isti faciunt.

Negatur, Lud. El. *Du Pin* differt. prælim. 255.

P. 635. Verba interdicti (de plagio, & venditione hominis abrepti) Ex. 21, 16. sunt generaliora, & omne plagii genus comprehendunt, nec restrin-

At confer locum *Deut*. 24, 7. *ubi restringitur* hoc interdictum ad fratres seu Israëlitas. *Franz*. de Interpr. Scr. 516.

gere

gere licet, *ubi nulla restrictione* (Scriptura) *nititur.*	
P. 668. *Ecclesiam invisibilem* (Pontificii) *non agnoscunt.*	*Negatur a Walenburchiis* Tom.II. 64.
P. 925. Nam quod ad prius, *nec* obstetrices ægyptiacas, *nec* Rahabam, *nec* Ninivitas in Christum credidisse, *ulla* cum specie affirmatur.	Dicere voluit: — *vel* obstetrices æg. *vel* Rahabam, *vel* Niniv. in Christum credidisse, *nulla* cum specie affirmatur.
P. 1024. Pontificii *preces ad imagines* dirigunt.	Non ad imagines, sed *ad eos, quos illa repræsentant.* Sicut patet ex verbis Synodi nicænæ secundæ, & moguntinæ, eadem in pagina a *Curcellao* allegatis.

Steph. *Curcellæus*, genevensis, oriundus e Gallia, primum pastor reformatæ ecclesiæ in Gallia, sed ob Arminii sententias, quas sequebatur, bis a munere depositus, correctorem librorum egit Amstelodami apud Blavium, donec ibidem a Remonstrantibus in locum Episcopii assumeretur: quo munere præclare functus est, qua docendo, qua disputando cum adversariis, qui erant *Molinæus*, *Amyraldus*, *Maresius*, usque ad A. 1659. quo ad plures abiit, cum annum ageret 73. *Amyraldus* de mysterio Trinit. 410. itemque *Maresius*, & *Heideggerus* de Libert. a lege cibaria vet. p.9. & *Calovius* in dedicat. Harmoniæ)(socinismi eum accusant; sed iuxta cum *Episcopio* contra accusationem istam defendit *Gesselius* de simplicit. fid. christ. 118. Videatur & ipse hisce in operibus p. 813. 878. 924. nec non *Strimes.* in Vertheidig. des theol. Vnterrichts vom Kirchenfriede p. 2. *Cren.* Animadvers. P. II. 129. Galen. *Abrahami* in Apol. 81. Auctorem hunc de Io. *Kargio* in doctrina de Iustificat. falsum asserere, perhibet *Stricius* in corollar. III. dissertat. de Carolstadio. Sed ubi? Nos autem alia hic notabimus. *Fuit ipsi*, ut *Hartsocker* & *Limborch* præfat. in Epp. præst. viror. testantur, *mens erudita, & cum multiiuga eruditione certabant candor ac pietas, gessitque pectus omni virtutum genere munitum, pacis libertatisque studiosus, studiosissimus autem piæ veritatis.*

IX.

Casp. SCHWENCKFELDII Prima Pars scriptorum, quæ exaravit ab anno 1524. usque ad 62. Sunt autem hæc, ut & reliqua eius omnia, germanico idiomate concepta. Et ista Pars prodiit A. 1564. Nec secuta est, quantum mihi quidem constat, alia. Scripta autem in prima Parte exstantia sunt dogmatica, numero XXIV. videlicet 1) Confessio & ratio præcipuorum capitum christianæ fidei. p. 1. 2) Ratio vocationis suæ & doctrinæ. 54. 3) Epistola de fide & agnitione S. Trinitatis. 65. 4) Exhortatio ad veram & salvificam Christi agnitionem. 77. 5) Confessio & expositio agnitionis Christi & divinæ eius maiestatis. 224. 6) de euangelio eiusque abusu. 339. 7) de peccato & gratia, Adamo & Christo. 448. 8) Epistola de iustificatione hominis peccatoris. 482. 9) de divina filiatione & gloria integri filii Dei I. C. 486. 10) Testimonia ex N. T. de divina maiestate Christi & eius carnis. 499. 11) Epistola de salvifica agnitione Christi, duabus in ipso naturis, & præcipue gloria carnis Christi. 510. 12) Summarium de duplici statu, officio & agnitione Christi secundum carnem, & secundum Spiritum. 523. 13) Tres epistolæ de agnitione Christi tam in cruce, quam in maiestate. 531. 14) de æterna dei substantia, & quantum a creata substantia creaturarum differat. 551. 15) Catechismus de verbo crucis, & de discrimine verbi, Spiritus & literæ. 563. 16) Theologia germanica, de Christo & doctrina pietatis. 593. 17) de triplici vita hominis, (Carnali & brutali, Rationali & honesta, Christiana & pia) & quæ nam sit vera christiana vita. 650. 18) de pugna christianorum. 735. 19) Summarium de christiano certamine, & de conscientia. 779. 20) de cælesti medicina Christi pro misero perditoque homine. 796. 21) de christiano homine, eiusque natura & origine. 873. 22) de remissione peccatorum. 920. 23) de libertate fidei, christianæ doctrinæ, iudicii & conscientiæ. 960. 24) Brevis confessio de Christo filio Dei, & sacramento corporis & sanguinis Christi, addita protestatione contra omnes errores. 968. Hisce scriptis præmissa est Præfatio, continens iudicium de auctoris doctrina, & contenta librorum eius, negaturque in ea, ipsum fuisse hostem ministerii ecclesiastici & humanitatis Christi.

X. EIVS-

X.

EIVSDEM Epiſtolæ. vol. III. Prima Pars prodiit A. 1566. continens epiſtolas ab anno 1525. usque ad annum 1555. ſcriptas. Secundæ partis Partes duæ, ſunt editæ A. 1570. Quo pertinent adhuc duæ aliæ. Conſtat quippe ſecunda pars IV. aliis partibus, quarum prima contra Pontificios, ſecunda contra Lutheranos, tertia contra Zwinglianos & Calvinianos, quarta contra Anabaptiſtas epiſtolas ab A. 1525. usque ad 61. ſcriptas continet. In hac ſecunda Parte reperiuntur etiam epiſtolæ quædam Valentini *Crautvvaldi*. Præfationi ſubiunguntur cauſſæ, cur Schwenckfeldii epiſtolæ & ſcripta iam edantur. Tum ſequitur Index, quem excipit Summarium de abſtinentia S. cœna.

Caſp. *Schvvenckfeld* ab Oſſing, nobilis ſileſius, dogmata ſua primum in patria, deinde vero, poſtquam inde eiectus erat, in Franconia, Suevia & Alſatia ſparſit, a *Luthero*, *Melanchthone* & aliis, propter illorum, ut caſaubantur, fœtorem, dictus *Stenckfeldius*, atque a variis theologis, publicisque iudiciis refutatus, diem ſupremum obiit A. 1561. æt. 71. *Micral* Syntagm. hiſt. eccl 798. 859. *Schluſſelburg* Catalog. hæret. lib. V. p. 47. 50. *Hoornbeeck* Summ. controv. l. 6. p. 438. *Arnold* K. und K. H. l. XVI. c. 20. Fertur ſcripſiſſe, ait *Friſius* in Epit. Biblioth. geſner. 259. ſupra 80. libros germanica lingua, e quibus XXIV. uno volumine ſunt editi. Cum multæ ei tribuantur ſententiæ, quæ non ita facile poſſint ex ipſius ſcriptis probari, iuvabit ante oculos habere eius Doctrinam & Confeſſionem, quæ quidem hæc fuit, atque in principio huius voluminis legitur: 1. Quod Ieſus Chriſtus promiſſus ille Meſſias una ſit perſona in duabus diſtinctis naturis etiam nunc hodie, & in omnem usque perpetuitatem in cælo, verus Deus & verus homo. 2. Quod iſta perſona Ieſus Chriſtus ſecundum ambas ſuas unitas naturas verus atque unigenitus filius Dei exiſtat, conceptus de Spiritu S. natus ex Maria virgine. 3. Quod hic unigenitus ac unicus filius Dei, Deus homo, pro nobis ſit paſſus, & in cruce mortuus, atque ſic per ſuam mortem nos a pœnis inferni & æterna morte redemerit. 4. Quod idem a mortuis reſurrexerit, in cælos aſcenderit, ſe ſeque ad dextram Dei patris ſui collocarit, totus ac conſummate ſit clarificatus, & eſſentiam Dei,

Dei, atque omnem divinam potentiam, honorem & regnum acceperit: unde veniet ad iudicandum vivos ac mortuos. 5. Quod Iesus Christus iam post suam clarificationem, plenariam inunctionem, cæIestem coronationem & acquisitionem gloriæ, essentiæ ac maiestatis Dei, ad nostram salutem tantundem valeat, operetur ac faciat iuxta humanitatem, quantum iuxta divinitatem suam. 6. Quod in persona Christi non solum divina natura Verbi, sed & clarificata humana natura, caro, inquam, & sanguis, hoc est, Christus totus & indivisus iustificationem peccatoris perficiat in Spiritu sancto. Et sanguis Iesu Christi filii Dei emundat nos ab omni peccato. 7. Quod Christus in gloria secundum ambas suas unitas naturas totus & indivisus obtineat statum secundæ personæ in divina Triade una cum Patre, unus & coæqualis Deus, ut canunt, potentia ac honore. 8. Quodque Spiritus S. sit tertia persona, in unica deitate, qui non solum a Deo Patre, sed & ab integro eius filio Iesu Christo, Deo homine, domino nostro, procedat, Christum totum glorificet, magnifice de illo testetur, eundem nos cognoscere doceat, imo in omnia electa & vere fidelia corda illum transferat, ad habitandum in illis per fidem. 9. Ad summam: Quod Iesus Christus totus, Deus & homo, in inextincta atque inconfusa humana natura Dominus atque Deus noster sit cum Deo Patre suo & sancto Spiritu advocandus ac divine colendus. Hactenus, Schwenckfeldii fides & confessio: quæ etiam elucet ex eius Catechismo, apud *Arnoldum* T. II. l. 16. p. 257. Negat autem passim hoc in opere, pernegatque, se inficiari humanam Christi naturam, veramque ex Maria virgine nativitatem, reiicere ministerium verbi, vilipendere scripturam sacram, & sacramenta, hæcque habere pro nudis cærimoniis & signis, novam sectam erigere, facereque cum *Valentino*, *Marcione*, *Manichæis*, *Apelle*, *Dimeritu*, & *Anabaptistis*. Hostes eius ac refutatores fuere *Lutherus*, *Melanchthon*, *Regius*, *Bucerus*, P. Martyr. *Vermilius*, *Vadianus*, Dan. *Tossanus*, *Cochleus*, pluresque alii. Nec mirum, Luthero eiusque asseclis, ut de aliis sectis nihil dicam, ipsum fuisse invisum atque exosum, quoniam docuit, Lutheri reformationem ex parte quidem, non tamen per omnia, veterem ecclesiæ faciem restituisse: euangelium eorum esse duntaxat orale: scripturam non apponere fidei vocabulum *sola*, quasi sola fide iustificaremur: mandata Dei posse ab hominibus fide-

fidelibus servari: iustum non peccare in omni bono opere, nec omnes homines semper & vere peccare: liberoque nos gaudere arbitrio ad faciendum bonum.

XI.

Bibliotheca Fratrum Polonorum, quos Vnitarios (vel Socinianos) vocant, instructa operibus omnibus Fausti SOCINI, Io. CRELLII, Ionæ SLICHTINGII, & Io. Lud. WOLZOGENII. Irenopoli (id est, Amstelodami) 1656. volumina VI. Socini opera constant II. tomis, iisque præmissa sunt 1. Præfatio, (Andr. *Wissovvatii*, ceu *Sandius* indicat in Biblioth. Antitrinitar. p. 79.) in qua de mutationibus cum aliarum rerum, tum religionis, & fatis Vnitariorum in Polonia sermo est. 2. Dissertatio (Sam. *Przipcovii*, teste *Sandio* Biblioth. antitrin. p. 79.) super Socini operibus. 3. F. Socini Vita, conscripta ab Equite polono, id est, uti rursus exponit *Sandius* p. 64. Sam. *Przipcovio*. Libri autem & tractatus in Tomo I. Socini, qui exegetica & didactica continet, sunt 1) Explicatio concionis Christi, c. 5. 6. 7. *Matthei*. p. 1. Sed non fuit ad finem perducta. 2) In initium euangelii Ioannis. A. 1562. p. 75. Vide *Sand.* 65. 22. Distinguenda est hæc Explicatio a *Lal Socini* paraphrasi, quæ periit. 3) In VII. caput epist. ad *Rom.* A. 1580. p. 4. Vbi apostolum de se tanquam renato loqui negat. Explicatio hæc sub nomine Prosperi *Dysidai* edita fuerat. *Placc.* de pseudon. 245. *Sand.* 70. *Cren.* differt. I. de furib. libr. §. 5. 4) Defensio disputationis præcedentis. A. 1595. p. 115. 5) Explicatio variorum S. scripturæ locorum. p. 139. ut, *Rom.* 9. & 11. p. 139. *Gen.* 1, 26. 3, 22. *Esa.* 42. p. 142. c. 53. p. 143. c. 49, 5. *Matth.* 5, 21. 27. 33. c. 9, 13. *Mar.* 16, 15. p. 144. *Luc.* 16, 19. 20, 38. 24, 47. *Io.* 1, 13. 15. c. 3, 9-17. p. 145. ✝. 13. p. 146. c. 5, 27. c. 6. c. 16, 8. 9. 10. c. 17. 5. 11. p. 147. *Rom* 1, 3. c. 5. p. 148. c. 8, 1. 1. *Cor* 1, 17. c. 6, 18. c. 15, 32. *Eph.* 4, 15. 16. p. 149. c. eod. 20-25. p. 150. c. 5, 11. *Col* 2, 8. & 20-23. 1. *Thess.* 5, 23. 1. *Tim.* 1, 5-11. p. 150. *Heb.* 7, 3. c. 13, 9. 10. 1. *Pet.* 3, 17-22. p. 151. 2. *Pet.* 1, 5. *Col.* 1, 20. p. 152. *Io.* 1, 16. c. 3, 31. 1. *Io.* 3, 9. & c. 5, 18. cum c. 2, 1. p. 153. *Iuda* ✝. 9. p. 154. 6) In primam epistolam S. Ioannis. A. 1603. p. 175. Sub nomine *Vrbevetani*. 7) Libellus de Scripturæ auctoritate. p. 265. Italice circa A. 1570. in gratiam magni cuiusdam viri conscriptus, idemque ab auctore latine

tine conversus, & A. 1588. Hispali editus in 12. sub nomine R.P. Dominici *Lopez* S. I. Vide R. *Simon* Biblioth. choisi. P. II. 264. Prodiit etiam belgice, & gallice, estque ad doctrinam Socinianorum tacita isagoge. 8) Lectiones sacræ. p. 287. Quæ agunt de auctoritate S. literarum, præcipue N. T. & sunt opus imperfectum. 9) Tractatus varii de Ecclesia. p. 323. Oppositi Pontificiis. Hæc autem in illis continentur: 1. Pontificios sua dogmata & ritus, Ecclesiæ auctoritate minime tutari posse, & quæstionem de ecclesia, quænam sive apud quos sit, non esse necessariam. 2. Euangelicis verbi ministris ministerii controversiam iure moveri non posse. 3. Responsio ad excellentis cuiusdam viri scrupulos de ecclesia, qui etiam hic adiecti sunt. 4. Explicatio verborum Christi *Matth.* 16, 18. 5. Quædam de ecclesia, ex *Socini* Epistolis excerpta. 6. Adversus eos, qui rerum ad salutem suam pertinentium cognitionem diligenter per se ipsi non inquirunt. 10) Epistolæ, cum quibusdam Andr. *Dudithii*, de italico in latinum versis. p. 359. Extant etiam belgice. Completa autem Epistolarum Socini editio est racoviana de A. 1618. 8. 11) Prælectiones theologicæ. p. 535. Sunt loci communes de homine ante & post lapsum, libero arbitrio, Dei prædestinatione & præscientia, hominis peccatoris iustificatione, satisfactione Christi pro genere humano, & comparatione sacrificiorum legalium cum sacrificio Christi. Lectio harum Prælectionum Floriano *Crusio*, prout ipse narrat T. II. Epp. Ruari p. 194. ansam dedit transeundi ad coetum Vnitariorum, & refutatæ sunt a Fran. *Iunio*. In belgicum idioma translatæ inscribuntur *Theologische Lessen*. 12) De iustificatione, fide & operibus. p. 601. In hoc libro, qui A. 1591. Gerapoli sub nomine Gratiani *Turpionis* in 4. prodiit, continentur 1. Synopsis iustificationis nostræ per Christum, cum altera Synopsi eiusdem matariæ. 2. Theses de iustificatione. 3. de iustificatione dialogus anonymi, cum F. *Socini* notis. 4. Fragmenta de iustificatione. 5. de fide & operibus, quod attinet ad iustificationem nostram: ex italicis literis ad virum quendam clarissimum. 6. Theses de causa & fundamento in ipso homine eius fidei in Deum, qua homines iustificari sacræ literæ testantur. 13) Elenchi sophistici. p. 626. Exemplis theologicis illustrati. Duplex eorum est explicatio, altera brevior, altera fusior; quam posteriorem auctor sine scripto amicis dictavit; verum nec absolvit, nec re-

recognovit. 14) Christianæ religionis brevissima institutio. p. 651. Est catechesis; quam tamen auctor morte præventus non perduxit ad finem. Subiungitur Fragmentum Catechismi prioris, qui periit in cracoviensi rerum Socini direptione. 15) De officio hominis christiani, sive quod Regni Poloniæ & Magni Ducatus Lituaniæ homines suo se debeant coetui adiungere. p. 691. Hic liber polonice scriptus A. 1599. ac deinde latine & belgice versus, Appendicem habet de defectu disciplinæ ecclesiasticæ in cœtu Euangelicorum, & in præfatione auctor ostendere studet, se & suæ religionis homines falso *Arianos* & *Ebionitas* vocari. 16) De baptismo aquæ disputatio. A. 1580. p. 709. In qua evincere conatur, baptismum aquæ externum non omnibus in perpetuum, qui christiani esse volunt, a Christo eiusque apostolis præceptum esse. Accedunt ei 1. Responsiones ad priores & posteriores notas A. *Duditbii*, in disp. de baptismo. 2. Responsio ad Mart. *Czechovicii* notas in Appendice libri ipsius de pædobaptismo. Prædicta disputatio exiit etiam belgice A. 1632. in 8. & 4. 17) De cœna Domini. p. 753. Tractatur videlicet de fine & usu S. cœnæ recte percipiendo, additurque Defensio huius Introductionis adversus scriptum Io. *Niemoievii*. 18) Themata de officio Christi. p. 775. Hoc ait esse duplex, alterum, quo functus est in terris, alterum, quod obit in cælo: illud fuisse propheticum, hoc, regium & sacerdotale. 19) Discursus brevis de ratione salutis nostræ. p. 778. Ex Socini Sermonibus exceptus & concinnatus. Idem suam de eadem materia sententiam A. 1574. exaravit, scriptamque tradidit Hieron. *Marliano*, ceu *Sandius* testatur p. 67. & ipse *Socinus* narrat in Præfat. disputat. cum Coveto, T. II. 118. 20) Fragmenta duorum F. *Socini* scriptorum, in quorum priore sententiam illorum, qui Iesum Christum Dei filium, unum & altissimum Deum esse, vel saltem, antequam ex Maria nasceretur, re ipsa extitisse affirmant, allatis argumentis refellere; in posteriore autem ad rationes adversariorum, quibus tres in unica Dei essentia personas adstruere solent, respondere instituit. p. 781. 21) Animadversiones N. N. (i. e. ut *Sandius* p. 80. addit, F. C. quid autem hominis hic F. C.? an forsan Florianus *Crusius*?) in loca quædam F. Socini, in quibus adversariorum suorum argumenta satis solide refutasse, vel verum quorundam S. Scripturæ locorum sensum non satis recte assecu-

tus esse videtur. p. 801. 22) Explicatio capitis LIII. Esaiæ, in eundem, ut modo dictum est, finem scripta. p. 805. 23) Tractatus de Deo, Christo & Spiritu S. p. 811. Quo potissimum omnium, aut certe usitatissimum examinatur, videlicet hoc: *Deus est tantum unus. Sed Pater in SS. literis dicitur Deus, Filius item & Spiritus S. Ergo P. F. & Sp. S. sunt unus Deus; & consequenter Deus unus quidem est essentia, sed trinus personis*; traditurque, vocabulum *Dei* in SS. literis dupliciter sumi, 1. pro eo, qui in cælo & terra aliis dominatur, rerumque causa & origo est, ut neminem superiorem habeat, nec ab ullo pendeat. 2. pro eo, qui summum aliquod imperium ac vim, aut potestatem ab ipso uno Deo habet, vel aliqua alia ratione divinitatis illius unius Dei est particeps. Priore modo Deum dici Patrem Domini nostri Iesu Christi, posteriore Iesum Christum, secundum *Io.* 10, 35. Subiunguntur (*Collegii posnaniensis*) Theses de Christo, probare sustinentes, Christum a vera divinitate excludendum esse, nisi creator sit cæli & terræ: cum Responsionibus Socini. Sed notandum, Tractatum illum, cum Thesibus & Responsionibus, per errorem huc translatum, pertinere ad Tomi II. p. 423.

In Tomo II. qui est II. volumen, & scripta polemica exhibet, 1) Responsio contra Iac. *Palæologum* de Magistratu. A. 1581. p. 1. Præfixa est auctoris ad ipsum Palæologum Præfatio, in qua conqueritur, Palæologum, Gregorii *Pauli* scriptum de non gerendo Christianis bello impugnaturum, alium titulum, videlicet de Magistratu, quasi eius hostes essent Vnitarii, in ipsorum periculum & perniciem formasse, suoque libro præfixisse. Ceterum in ea notat, in literariis disceptationibus, ac præcipue iis, quæ ad religionem pertinent, præstare, ut nomina disceptantium utrique parti ignota sint. In ipsa autem Responsione hoc agit, ut probet, Christianos non decere bella. 2) De Christo Servatore, contra Iac. *Covetum*. p. 121. Cœpta est hæc disputatio, & maximam partem perscripta A. 1577. recognita autem & ad edendum parata A. 1594. In qua de eo potissimum agitur, cur & qua ratione Christus sit noster servator. Duplex præmittitur Præfatio, altera Eliæ *Arcissevii*, qui Socinum ad recognoscendum hoc scriptum suum hortatus est, idque legi vult præcipue a doctoribus; altera ipsius *Socini*, qua historiam scriptionis suæ eiusque editionis exponit. An-

Antea particula quædam huius disputationis prodiit, in qua agitur de fide in Christum, qua iustificamur; eaque ab amico, Socino inscio, A. 1592. edita est sub nomine Prosperi *Dysidæi.* Vide *Sand.* 68. 3) Iustificationis nostræ per Christum Synopsis. p. 247. Vbi potissimum de ipsius mortis Christi vi & effectis agitur. Item Disputatio de fide & operibus, quod attinet ad iustificationem nostram. p. 248. Vtraque iam supra occurrit, videlicet in Tomi I. pag. 601. & 622. 4) De statu Adami ante lapsum, contra *Puccium.* p. 257. In qua disputatione primo habetur Responsio ad X. argumenta Puccii, scripta Basileæ A. 1577. Hanc sequitur Defensionis horum argumentorum copiosa Refutatio, scripta Tiguri A. 1578. Contendit autem *Socinus*, hominem a Deo non immortalem, sed mortalem fuisse creatum. Argumenta *Puccii*, eorumque Defensio, pariter hic exhibentur, & præmittitur Hieron. *Moscorovii* ad *Mauritium* Landgravium Hassiæ dedicatio, qua ex vulgari dicto, *Principia rerum sunt quidem mole exigua, at virtute maxima*, probare laborat, Romanam & Protestantium ecclesias multis & magnis erroribus obnoxias esse, & sub finem in laudes Principis excurrit. 5) De natura Christi, contra Andr. *Volanum.* p. 373. Est duplex responsio, altera *ad Volani* Parænesin ad omnes, sic enim ille titulum libri fecerat, in regno Poloniæ, Magnoque Ducatu Lituaniæ samosatenianæ vel ebioniticæ doctrinæ professores, Fratrum non tantum Polonorum, sed omnium etiam aliorum, qui Vnitariorum religionem profitentur, nomine formata A. 1579. at recognita & emendata A. 1583. altera eodem anno ad Responsionem *Volani*, cuius particulæ, quæ refutantur, ipsis eius verbis exhibentur: quamvis Volanus non tam Socini illud prius, quam aliud quoddam scriptum refutasset. In utraque tractatur de I. Christi essentia, & peccatorum per ipsum expiatione, atque in præfatione Socinus, iniuste se traduci, tanquam eum, qui Christi sanguinem & mortem a nostrorum expiatione peccatorum excludat. 6) Assertiones theologicæ de trino & uno Deo. p. 423. Ex prælectionibus *Collegii posnaniensis* A. 1583. excerptæ, cum subiunctis F. *Socini* Animadversionibus. Prima editio est anni prædicti, secunda A. 1611. & tertia A. 1618. Annexi sunt breves de diversis materiis ad religionem christianam pertinentibus tractatus, nimirum 1. Locorum ad Spiritus sancti personam probandam a nobilissimo

quodam viro allatorum explanationes. p. 438. 2. Animadversiones quædam extemporales in Io. *Niemoievii* scriptum adversus partem quandam disputationis de Iesu Christo Servatore. p. 444. 3. Notæ in scriptum quoddam polonicum de Christi regno in terra. p. 446. 4. Notæ in Eberhardi *Spangenbergii* scriptum de 2. bestiis *Apoc.* 17, 8. 11. p. 448. 5. Obiectiones seu articuli Io. *Cuteni*, cum earum solutionibus. p. 453. Obiectiones istæ sunt contra universa Vnitariorum dogmata, in quibus tamen quædam illis tribuuntur aliena ab ipsorum mente. 6. Brevis discursus de caussa, ob quam creditur aut non creditur euangelio Iesu Christi; & de eo, quod, qui credit, præmio, qui non credit, pœna a Deo afficiatur. p. 455. Ex italico per Val. *Smalcium* in latinum translatus. 7. Contra Chiliastas, de regno Christi terreno per annos mille. p. 457. Tractatus hic, in quo sententiam Chiliastarum convellere & evertere Christi regnum cœleste asserit, scriptus fuit Cracoviæ anno 1589. 8. Disputatio brevissima de Christi carne, adversus *Mennonitas*. p. 461. Credere enim, Iesu Christi filii Dei carnem nullo modo ex Mariæ virginis substantia, in eius utero, formatam fuisse, sed tantummodo per illam, sive de cœlo delapsam, sive inibi alia ratione formatam, pertransiisse; atque ad hanc sententiam moveri (1) verbis *Ioannis* c. 1, 14. Verbum caro factum est, per se scilicet, ut illi interpretentur, nulla extrinsecus re assumta. (2) hoc argumento: Si Iesu Christi caro ex Mariæ virginis substantia formata fuisset, utique ipse Christus, tanquam ex Adamo prognatus, non secus ac ceteri omnes homines, peccato, damnationi, & morti obnoxius fuisset, divinæque legi servandæ obstrictus. (3) quia homo, ut aiant, nascendo nihil ex matre sumit, sed ex patre tantum: & huc trahere 1. *Cor.* 11, 12. 9) Ad *Cuteni* obiectiones Responsio. p. 463. Etiam hæ petunt dogmata Vnitariorum in universum. 10. Io. *Niemoievii* epistolæ duæ de Sacrificio & Invocatione Christi, cum Responsionibus Socini. A. 1587. p. 465. 7) Contra *Erasmum Ioannis*. A. 1584. p. 493. Est disputatio inter *Erasmum Ioannis*, argumentantem & affirmantem, Christum fuisse unigenitum Dei filium etiam ante, quam ex virgine nasceretur, & Faustum Socinum, sententiam istam refellentem, adeoque respondentem, a Socino quidem scripta, sed ita, ut quæ Erasmum dicere facit, sint illa ipsa, quæ ille sibi quodam in

scripto

ſcripto tribuit. Præmiſſa eſt Præfatio ad Hier. *Moſcorovium*, ubi oſtendere conatur, contrariam ſententiam eſſe obſtaculum ponendæ veræ in Chriſto fiduciæ, & inſtituendæ puræ & ſanctæ vitæ. Subiuncta quæſtio *Eraſmi Ioannis*, quomodo hæc duo iuxta ſe ſtare poſſint, Spiritum S. a Chriſto accepturum, quodcunque annunciaret apoſtolis, & Chriſtum Spiritus S. donis eſſe ditatum? cum reſponſione Socini. 8) Reſponſio ad libellum Iac. *Wuieki*, (prius dicebatur *Antivvuiekus*) editum, de divinitate Filii Dei, & Spiritus ſancti. A. 1592. p. 531. Qua non tantum Wuieko, cuius verbis argumenta proferuntur, ſed etiam *Bellarmino*, quem ille ſequitur, reſpondet, & quidem latine, exiſtimans, ſe non tam cum Wuieko congredi, quam cum Bellarmino. Immo Wuiekus videtur res accepiſſe a Bellarmino, acceptasque transtuliſſe in linguam polonicam: hinc ſub Wuieki umbra Bellarminus videtur latitare. *Placc.* de Anon. p. 76. & de Pſeudon. 618. Notandum etiam, Antiwuiekum polonicum, qui interpretem habet P. *Statorium* iuniorem, Polonis, poſt impetratum nobilitatis axioma, *Stoinski* dictum, prius in lucem veniſſe, quam latinum: nam polonicus prodiit A. 1592. latinus autem A. 1595. *Placc.* de Anon. 76. In Præfatione ait, ſe nomen ſuum non prodidiſſe, quia ad veritatem inquirendam aut defendendam nihil adiumenti adferat ſcire, quis ille ſit, qui tecum diſputat, immo potius impedimento eſſe poſſe. Fini Reſponſionis annectitur allocutio ad lectorem, qua dicitur, Mart. *Smiglecium* polonice edidiſſe librum de æterna filii Dei divinitate, oppoſitum priori Refutationi, ſed calumniis & ſophiſmatis refertum, ad quem alio tempore reſpondendum. 9) Contra Gabr. *Eutropium*. p. 627. Eſt defenſio Animadverſionum in Aſſertiones theologicas Collegii poſnanienſis de trino & uno Deo, ſcripta circa A. 1584. ſed non abſoluta; editaque, cum præfat. Hieron. *Moſcorvii*, Racoviæ A. 1618. Eutropio autem hoc ſcriptum eſt oppoſitum, quoniam is Aſſertionum Collegii poſnan. patrocinium in ſe ſuſceperat. *Moſcorovius* in prædicta præfat. ſummopere laudat hoc ſcriptum, tanquam *opus, in quo* Socinus *ingenium, iudicium, eruditionem & ſingularem in diſputando dexteritatem, atque ſummum in modo cum adverſariis agendi candorem ſpectare & intueri poſſis.* Deinde pergit, ſcribens: *Etſi autem viri huius is ſcriptorum genius ſit, ut in ſingulis ſpectare hæc poſſis, tamen in hoc opere ſe ipſum quodammodo ſuperaſ-*

superasse videri queat. Et ipse Socinus, facta aliquando huius defensionis mentione, *nullum* fassus est *esse in operibus suis, quod minus sibi displiceat.* 10) Contra *Franciscum Davidis.* p. 713. Est disputatio Socinum inter & Franciscum Davidis, non ore, sed scriptis habita A. 1578. & 1579. de Christi invocatione, ubi hic duas theses proposuit: videlicet, non legi in Scriptura, Christo invocationem seu petitionem bonorum corporalium & spiritualium tribui, adeoque Christum invocari nec debere, nec posse; ad quas Socinus respondet. Quoniam vero Franciscus Davidis theses suas defendit, ideo Socinus denuo respondere coactus fuit. Subiicitur igitur illius Defensio, non integra & toto in contextu, sed una particula post alteram; cum responsione Socini. A. 1579. Præfatio est Socini, qua suam in toto Francisci Davidis negotio innocentiam exponit, variasque calumnias & mendacia ab illo contra se spargi quiritatur. Et G. *Blandrata* monet quid de statu controversiæ, statuendum videlicet, Christum non tantum posse, sed etiam debere invocari. 11) Contra Christianum *Franken.* p. 767. Est disputatio inter Socinum & modo nominatum Franken de honore Christi, utrum Christum, cum ipse perfectissima ratione Deus non sit, religiosa tamen adoratione colendus sit, nec ne? habita A. 1584. in aula Christoph. *Paulicovii*; sed quæ ab ipso Franken descripta fuit, prout illi visum est, non autem, ut vere fuit habita. Cui additæ sunt notæ non paucæ, & responsiones ad ea, quæ *Franken* dicit; nec non correctiones quædam eorum, quæ idem *Socinum* facit dicere. Istis subiunguntur sequentia: 1. Fragmenta Responsionis fusioris, quam F. *Socinus* parabat ad Fr. Davidis de Christo non invocando scriptum. Restant huius fragmenti capita VI, reliqua perierunt. p. 777. 2. Fragmentum quoddam Animadversionum in scriptum cuiusdam de differentia V. & N. fœderis. 3. Quæstiones non nullæ Francisci *Davidis*, cum Socini Responsione. 4. Antitheses ex disputatione inter F. Socinum & Fr. *Davidis* habita, ab ipso Socino collectæ. 5. Theses, quibus Fr. *Davidis* sententia de Christi munere explicatur, una cum Antithesibus ecclesiæ a F. *Socino* conscriptis, & illustrissimo Transilvaniæ Principi, Christoph. *Bathorao* oblatis. 6. Quædam in disputatione de Invocatione Christi præcipue observanda. 7. De libro *Apocalypseos*, & testimoniis, quæ exinde adversus eos, qui Iesu

Iesu Christi invocationem prorsus negant, petuntur. 8. Adversus Semiiudaizantes, qui videlicet, cum non sint hebræi, Iesum tamen nazarenum negant esse Messiam, sive Regem, qui per prophetas a Deo promissus fuerit. 9. Martini *Seidelii* Epistolæ tres ad coetum Vnitariorum, cuius nomine *Socinus* respondet. Erat autem Seidelius unus ex Semiiudaizantibus, negans, Iesum nostrum esse Messiam, seu illum a Deo promissum Regem.

Secundo & tertio volumine comprehenduntur scripta Io. CRELLII, IV. Tomis; & in I. quidem Tomo, qui iuxta cum duobus sequentibus exhibet opera exegetica, cuique præmittitur 1. Epistola seu Præfatio Io. *Stoinski* de interpretis biblici requisitis, (præditum autem eum vult Spiritu Dei, singulari pietate & integritate vitæ, ingenio perspicacissimo, iudicio subactissimo, memoria tenacissima, & linguarum præcipuarum peritia) & laudibus Io. Crellii, 2. Vita Crellii a I. P. M. D. i. e. Ioach. *Pastorio*, Medic. Doctore conscripta. *Placc.* de Anon. 308. 1) Commentarius in IV. prima capita, & partem V. capitis *Matthæi*, a Crellio ante annum 1636. dictatus. p. 1. Notandum vero, quidquid ab eo dictatum, id dictatum fuisse memoriter & sine omni schediorum subsidio, interspersis sæpe excipientium, qui non tantum tirones, sed etiam eruditi erant, obiectionibus, nec fere ab ipso relectum, aut recognitum. 2) Comment. in epistolam ad *Romanos*. pag. 65. Ex prælectionibus Ioannis Crellii conscriptus a *Slichtingio*, non tamen revisus a Crellio, præterquam initium eius. 3) Paraphrasis epistolæ *ad Romanos*. p. 203. A Crellio dictata. 4) Comment. in X. priora capita I. ad *Corinth* epistolæ. p. 247. A Crellio conscriptus. 5) In XVtum eiusdem epistolæ caput. p. 310. Hic commentarius dictatus fuit a Crellio, & paucis ante obitum diebus cœptus ad limam revocari, atque a mendis, quæ inter extemporalem dictandi festinationem fortasse irrepserant, repurgari; sed, cum iam maxime ferveret opus, inopinato eum vita destituit. 6) In epist. *ad Galatas*. p. 373. Ex prælectionibus Crellii a *Slichtingio*, qui iis etiam interfuit, conscriptus, & postea Crellio ad revidendum & recognoscendum exhibitus. Cum præfatione I. S. id est, Ionæ *Slichtingii*, in qua de theologia, interpretatione S. Scripturæ, & scopo huius commentarii loquitur, profitens, Theologiam esse in primis sancte vivendi artem; interpre-

 tatio-

tationem Scripturæ utilissimam; controversias non alia ratione melius, quam germano Scripturæ sensu prolato, decidi & componi posse; omnique studio allaborasse se, ut & verbis & scopo apostoli quam maxime congruum & convenientem sensum hoc in commentario sequeretur. *Grotius* in Centuria I. Epp. Ruari p. 194. ait, etiam Reformatos agnoscere & eruditionem & utilitatem huius commentarii. In epistola autem ad Crellium (huius Opp. T. IV. 033.) sic scribit: *Quantum indicare possum, & scripti* (apostolici) *occasionem, & propositum, & totam seriem dictionis, ut magna cum cura indagasti, ita feliciter admodum es assecutus.* 7) Paraphrasis in eandem epistolam. p. 451. 8) Comment. in epist. *ad Ephes.* p. 473. 9) In eandem Paraphrasis. p. 493. 10) Comment. in epist. *ad Philipp.* p. 501. 11) In eandem paraphrasis. p. 517. 12) Comment. in epist. *ad Coloss.* p. 525. 13) In eandem paraphrasis. p. 539. 14) Commentarius in utramque *ad Thessalon.* A. 1636. p. 549. Cum præfatione Petri *Morscovii*, qui & eum e prælectionibus Crellii elucubravit, & Crellio dedit recognoscendum, cuius etiam stilus est in doctrina de excommunicatione. Ceterum Morscovius in præfat. ista eleganter describit fidelem animarum pastorem, & verum christianum. Omnia inde a numero VI. dictata a Crellio. 15) Declaratio sententiæ de Causis mortis Christi. A. 1637. p. 611. Cum præfatione Io. *Stoinski*, qua docet, inter innumera Dei & Christi eius in genus humanum beneficia nullum esse illustrius, quam passionem & mortem Christi, nec inter divinissima religionis christianæ arcana ullum aut profundius abditum, aut densioribus opinionum nubibus involutum, quam illam ipsam: & hoc scriptum pro disputationis cum Hug. *Grotio* habitæ compendio haberi posse. In *Sorberianis* p. 54, vocatur piece inestimable, eorumque auctor addit, se illud in gallicum convertisse, pro suis amicis.

In Tomo II. 1) Commentarius in 1. *ad Timoth.* p. 1. 2) In epist. ad *Titum.* p. 41. 3) In epist. ad *Philem.* p. 55. Conscripti ex prælectionibus Crellii a Pet. *Morscovio.* 4) In epist. ad *Hebraeos.* p. 61. Cum præfatione Ionæ *Slichtingii*, in qua de præstantia illius epistolæ paulinæ, sacerdotium Christi & alia mysteria graviter describentis, verba facit, pariterque fatetur, Commentarii huius, quamvis a se confecti & elucubrati, primas partes

Crel-

Crellio deberi, quippe qui viam ad eruendos ſenſus monſtraverit, ſcriptumque correxerit. A. 1634. De quo *Grotius* in Centur. I. Epp. Ruari p. 194. ſic ſcribit: *Inſpexi Crelliana ad Hebraeos, plena eruditionis, nec ſine magna utilitate.* Et *Sandius* in Biblioth. antitrinitar. p. 116. ab aliis ait ſibi relatum eſſe, Commentarium hunc in Anglia impreſſum eſſe, cum publica commendatione, *quod ſit bonus & utilis lectu liber.* 5) Paraphraſis in epiſtolam ad *Hebraeos.* p. 231. Dictata a Crellio. 6) Commentarius in 1. epiſtolæ *Petri* duo capita priora. p. 269. Scriptus quidem ab ipſo Crellio, ſed propter mortis interventum non abſolutus. 7) Explicatio difficiliorum N. Ti locorum. A. 1622. p. 285. Loca autem ſunt ſequentia: *Col.* 2, 15. *Iuda* v. 22. 23. *Iac.* 4, 5. 6. 1. *Pet.* 4, 1. 2. & 6. *Matth.* 20, 16. 22, 14. 1. *Tim.* 4, 14. *Matth.* 16, 24. 19, 21. 6, 25. 28. 31. 34. *Luc.* 12, 25. 26. *Eph.* 5, 11-15. *Luc.* 7, 47. *Apocal.* 20, 4. 5. *Hebr.* 6. *Marc.* 9, 49. 50. 2. *Cor.* 5, 1-10. *Io.* 5, 21. *Hebr.* 2, 14. 3, 3. 4. Poſt explicationes haſce ſequuntur *Quaeſtiones* aliquot ab eodem enodatæ, 1. Cur Deus religionem chriſtianam non curarit certa methodo totam explicari, & in ſyſtema aliquod redigi? 2. Cur Dominus Ieſus interdixerit *Matth.* 16, 20. de ſe dici, quod ſit Chriſtus? 3. de Filio hominis, quod ſit dominus ſabbati. *Matth.* 12, 8. 4. de ſigno Ionæ, *Matth.* 12, 39. 5. quæ ſit differentia parabolæ ſecundæ a ſeptima, *Matth.* 13. 6. de erroribus in credendis. 7. de ingreſſu ſatanæ in cælum, *Iob.* 1, 6. & an veneficio, vir pius & bonus, valetudine, & vita etiam privari poſſit?

In Tomo III. qui ad illud usque tempus inedita continet, 1) Commentarius in varia loca euangeliorum *Matthaei*, *Marci* & *Lucae*. p. 1. 2) In magnam partem euangelii *Ioannis*. p. 59. 3) In magnam partem *Actorum* apoſtol. p. 123. 4) In plurima capita & loca *epiſtolarum Pauli* apoſtoli. p. 167. 5) In poſteriorem ad *Timoth.* p. 265. & 1. ad *Timoth.* 2, 4-7. 6) In multa loca *epiſtolarum catholicarum.* p. 285. Quibus inſerta eſt reſponſio ad *Cornelii Marci* argumenta, quibus Chriſtum eſſe Deum illum unum, & Spiritum S eſſe perſonam probare laborat: item ad quæſtionem, cur publice fiant copulæ matrimoniales? 7) In maximam partem *Apocalypſ.* Ioannis. p. 351. 8) Synopſes aliquot *concionum.* p. 386. videlicet in *Matth.* 16, 24. *Rom.* 4, 25. 1. *Cor.* 10, 31. 14, 20. 2. *Cor.* 4, 17. *Col.* 3, 1. *Phil.* 3, 7. 4, 13. *Hebr.* 3, 3. 1. *Pet.* 5, 5. *Iac.* 4, 5.

1. *Io.* 5, 4. Præmittitur etiam huic Tomo Catalogus particularis librorum, capitum, & locorum S. Scripturæ, in eo explicatorum & resolutorum.

In Tomo IV. opera præbente didactica & polemica, 1) Responsio ad librum Hug. *Grotii* de Satisfactione Christi, contra F. Socinum. A. 1623. p. 1. Cum auctoris, videlicet Crellii, præfatione, qua caussam scripti huius indicat, crimen hæresios a se suisque sociis amoliri studet, fidem ac confessionem sui cœtus edit, & unice SS. literis, non autem Patrum, sæpe graviter errantium, auctoritate standum esse docet, negans, se inficiari omnem Christi satisfactionem, sed eam tantum, quæ Deo sit indigna, & a scripturæ sententia vehementer abhorreat. In prooemio sententiam ecclesiæ suæ de vi mortis Christi in salutis negotio aperit his verbis: *Christum servatorem, qui novi fœderis mediator, & sponsor est, ideo mortuum esse, ut novum istud fœdus, promissaque divina in eo comprehensa, quorum potissimum est remissio peccatorum & vita æterna, confirmaret ac sanciret, & sic ius quoddam ad ea obtinenda nobis daret: deinde ut omnes homines ad conditiones huic fœderi insertas amplectendas & exsequendas adduceret: denique ut hoc pacto misericors Pontifex effectus, supremamque in omnia potestatem adeptus, peccata nostra expiaret, ac promissa fœderis, conditiones eius servantibus, re ipsa præstaret. Quibus rebus totam salutis nostræ rationem absolui.* Responsioni subiunguntur 1. duæ *Grotii* epistolæ ad Crellium, quarum altera gratias agit pro Responsione, eamque laudat, quod multa se docuerit, partim iucunda scitu, partim utilia, seque ipsius exemplo excitarit ad penitius expendendum sensus sacrorum librorum; altera sensum evolvit dicti 1. *Tim.* 2, 2. 2. *Grotii* Defensio fidei catholicæ de satisfactione Christi. De quo *Stoinski* in Tomo II. Opp. Crellii p. 610. & *Ruarus* Cent. I. p. 59. testantur, neminem eo acutius aut doctius Vnitarios oppugnasse. Crellio autem noluit operose respondere, quia non opus ipsi videbatur, bene & satis liberaliter dicta repetere, neque iniustum sit, ut volens aliquis pro altero poenas ferat. Vide *Grotium* in Epp. præstant. viror. p. 797. 2) Libri duo de uno Deo patre. A. 1631. In quibus multa etiam de Filii Dei & Spiritus Sancti natura disseruntur. Scopus huius operis est ostendere, Deum summum nullum esse alium, præter Patrem domini ac servatoris nostri Iesu Christi. Ei se opposuerunt Io. *Botsacca* in Anticrellio; Ioann. Henr.

Henr. *Bisterfeld* de uno Deo, Patre, Filio, & Spiritu ſancto: Ioſ. *Placaus* in Parte III. Diſpp. pro divina Chriſti eſſentia: Dionyſ. *Petavius* in Dogmatib. theolog. & Abrah. *Calovius* in Exam. libri crelliani de uno Deo Patre, nec non in Theol. natur. & revelata. Vide *Ruar.* in Cent. I. Epp. p. 242. *Zvvicker.* in Revelat. cathol. veri p. 38. & Confirmat. Iren. irenicor. 22. ac *Crenium* Animadverſ. P. VII. 146. 3) Liber de Deo eiusque attributis. A. 1630. Præfigitur V. libris Io. *Volkelii* de Vera religione, ſcriptusque eſt ſuaſu & auctoritate eccleſiæ Vnitariorum, tanquam ſupplementum operis Volkeliani eo, quod ille brevius de attributis divinis diſſeruerat. 4) Prima ethices elementa, cum Petri *Morſcovii* præfatione, A. 1635. ſcripta: ubi ea quidem laudat, quod philoſophiam moralem tradant non theoretice in nudis definitionibus & diviſionibus conſiſtentem, ſed practice, ſanitatis ac morborum animi fontes commonſtrando, at tamen fatetur, auctorem ea ante multos annos effudiſſe verius, quam enixum eſſe, ideoque vix pro ſuis agnoviſſe, in primis propterea, quod nimis anxio pede Ariſtotelis orbitam preſſerit, qui unius cuiusque virtutis naturam in mediocritate poſitam cenſuit: quod tamen, uti ſacræ literæ docent, non ſemper obtineat. Interim H. *Grotius* hoc de compendio non dubitat ſcribere in I. Cent. Epp. Ruari p. 201. multa in eo eſſe docta, multa ad vitam utilia. 5) Ethica ariſtotelica, ad SS. literarum normam emendata: & Ethica chriſtiana, conſcripta A. 1622. & poſt auctoris obitum edita ſub nomine *Cirelli*, magnique æſtimata inter ipſos Proteſtantes, usque dum innotuit, auctorem eſſe Crellium, ſocinianum. Bina hæc ſcripta ſunt deproperata, atque olim diſcipulis dictata, quæ auctor nunquam relegit aut recognovit. 6) Orationes tres, 1. de honeſtatis natura & fonte. 2. Cur nec Moſes nec philoſophi perfectam virtutem præſcribere, & conſtanter urgere potuerint: & cur quædam ad virtutis perfectionem ſpectantia non ita præſcripſerit Deus per Chriſtum, ut ea non aſſequi cum certa pernicie ſit coniunctum. 3. de amore ſui. 7) Tractatus de Spiritu S. qui fidelibus datur. Prodiit A. 1650. in eoque explicatur 1. eſſentia, 2. diviſio, 3. attributa ſeu adiuncta, 4. effecta, 5. ſubiecta Spiritus Sancti, & 6. modus, quo Spiritus S. obtineatur, vel amittatur. Prolegomena autem de nomine *Spiritus S.* agunt. 8) Vindiciæ pro religionis libertate. Prod-

ierunt sub nomine Iunii *Bruti*, poloni. Vide *Placc.* de Pseudon. 143. Earumque scopus est, ostendere, cum Vnitariis, si vel maxime hæretici essent, pacem civilem colendam esse. *Sorberius*, ut Sorberiana testantur p. 2. eas in gallicum transtulit idioma, & vocat libellum auro contra non carum. 9) Excerpta ex Epistolis Crellii. Inter quæ est epistola Mich. *Gittichii* de Christo, an habeat idem numero corpus, quod habuerat in terris? A. 1613. 10) Tractatulus de pietate. Caret initio; docetur autem in eo, omnibus pietatem esse colendam. 11) Discursus de Felicitate, seu vita æterna. Quem auctor non absolvit.

V. volumine comprehenduntur Commentarii Ionæ SLICHTINGII, idque duobus constat Tomis, quorum priore continentur 1) Commentarius in euangelium S. *Ioannis*, coeptus A. 1656. & absolutus 1660. 2) Paraphrasis in initium eiusdem euangelii. 3) Commentarius in epist. ad *Rom.* A. 1656. 1657. & recognitus A. 1660. Posteriore 1) Comment. in utramque ad *Corinthios*. 2) In epist. ad *Ephes.* 3) In epist. ad *Coloss.* 4) In epist. ad *Philipp.* 5) In utramque ad *Thessalon.* 6) In utramque ad *Timoth.* 7) In epist. ad *Titum.* 8) In epist. ad *Philem.* Omnes A. 1660. 9) In duas *Petri.* 10) In tres *Ioannis.* 1656. 11) In ep. *Iudæ.* Hos commentarios, utroque Tomo comprehensos, scripsit auctor partim inter V. obsidionum mala, partim in mediis bellorum fluctibus, partim in captivitate; iique inter rapacium militum manus, voracis ignis sævitiam, & contagionis virulentiam miris modis servati sunt. Eosdem auctor tribus *filiis*, Stanisl. *Lubienicio*, & Io *Preussio* commendavit, ut eorum impressionem curarent. Sed idem initio declarat, se illos scripsisse non publico, sed suo privato nomine; adeoque ecclesiam nullo ipsius dicto, nulla sententia onerandam; a privato dictum esse, quidquid dictum, seque illos censuræ ecclesiæ, si licuisset, lubentem submissurum fuisse. Præmissa est epistola seu præfatio *Lubienicii*, de historiola Commentariorum istorum, deque vita & morte Slichtingii, referens, eum sæpe *Grotii* sententias secutum esse, viri ab ipso maximi æstimati.

Volumine VI. Opera Io. Lud. WOLZOGENII, cum quibusdam Andr. WISSOWATII continentur. Nimirum Tomo I. cui præmissa sunt Prolegomena in N. T. (in quibus agitur de significa-

ication vocum *Testamenti* & *διαθήκης*, discrimine V. & N. Tti, uctoritate, argumento & partitione librorum novi foederis, de significatione *euangelii* & *euangelista*, scopo euangelistarum, & unius cum liis comparatione, *Matthaei* vocatione, vita & obitu, qua lingua Mathaeus scripserit, de inscriptione IV. evangelistarum, deque argunento & partitione euangelii Matthaei) Commentarius in IV. uangelia. Cui insertae sunt 2. Dissertationes, altera de festo azynorum p. 499. altera de anno passionis ac mortis Christi. p. 685. Noabis etiam, capitum 6. 7. 8. 9. & 10. explicationem non esse *Wolzogenii*, ed Ioach. *Stegmanni* iunioris: nam in illius codice fuit reperta. Tomo II. 1) A. W. id est, Andreae *Wissovvatii* (*Sand.* Biblioth. ntitrinit. 139) Commentarius in Acta apostolorum. 2) Procemim in epistolam Pauli ad Romanos. p. 177. auctore Io. Lud. *Wologenio*. Estque particula germanici Commentarii in epistolas aulinas, flammis aboliti. *Sand.* 138. 139. Agitur in eo de vita & riptis Pauli. 3) A. W. (rursus *Wissovvatii*) Comment. in epist. acobi. 179. 4) Eiusdem in epist. *Iudae*. Post haec denuo *Wolzonii* opera sequuntur, videlicet 5) Praeparatio ad utilem SS. litarum lectionem. p. 239. In cuius parte prima de natura & ualitate regni Christi, & religionis christianae disseritur, atque ita *enii* liber de qualitate regni Christi quasi amplificatur, eiuse argumenta latius deducuntur, explicantur, & confirmantur, pauca in fine desiderantur: in altera vero doctrina de tribus una Deitate personis excutitur. 6) Compendium religionis ristianae. 7) Declaratio duarum contrariarum sententiarum de no Deo patre, & de uno Deo in essentia, & tribus personis. In a agitur de distinctione inter essentiam & personas divinas, tri Dei existentia seu triplici modo subsistendi, mutua immanena personarum Trinitatis, distinctione inter Deum essentialem personalem, distinctione inter essentialem & personalem trem, Filium & Sp. sanctum, aeterna generatione Filii Dei, erationibus ad intra & extra, incarnatione filii Dei, duabus turis in Christo, hypostatica unione duarum naturarum, dinctione inter Christi personam & divinam naturam, inseparabilie duarum in Christo naturarum, communicatione naturarum & turalium idiomatum ac operationum, ubiquitate & omnipraesencorporis Christi, Dei altissimi exinanitione, resurrectione, ascensione,

sione, & adventu ad ultimum iudicium, deque tertia persona Trinitatis, nempe Spiritu sancto. In præfatione ait, scriptum hoc res haud exigui momenti proponere; probanda esse omnia abiectis præiudiciis; utra vero ex his sententiis tibi arriserit, eam tibi servandam in pace & caritate, absque odio, absque acerbitate, absque contemtu & aversatione eorum, qui alteram amplecti maluerint. 8) Tres conciones in *Io.* 17, 3. Quarum ultima non est ad finem perducta. 9) Annotationes ad Ionæ *Slichtingii* Quæstiones de magistratu, bello & privata defensione. Vbi hæc inter Christianos Slichtingius probat, Wolzogenius improbat. 10) Annotationes in Renati *des Cartes* Meditationes metaphysicas. In quibus disseritur de natura mentis humanæ, & quod ipsa notior sit corpore, de Dei existentia, de vero & falso, deque rerum materialium existentia, & reali mentis a corpore distinctione. 11) Responsio ad *Slichtingii* Annotationes in Annotationes de bello, magistratu & privata defensione. Sunt autem tres *Wolzogenii* de hac materia tractatus: primus secunda parte Instructionis ad utilem SS. literarum lectionem absolvitur; secundus continet Annotationes in Slichtingii Quæstiones de magistratu, bello, & privata defensione; tertius est præsens. Et sic omnia Bibliothecæ Fratrum Polonorum opera recensuimus: quam quidem Andr. *Carolus* Memorabil. T. II. 150. opus vocat orco dignum, non prelo. In eam quoque Animadversiones scripsit A. V. qui est Andr. *Volanus*, in quibus potissimum Spiritus sancti personalitatem, & Christi præexistentiam, iuxta Arianorum placita adstruere nititur. Amstelodami 1681. in fol. De lectione scriptorum Socinianorum monent * Theologi nostri, ad eam non esse accedendum, nisi prius exacte calleas doctrinam ecclesiæ nostræ: cum quibus consentit Rich. *Simon.* Hist. crit. V. T. l. 3. c. 16. Alioqui P. I. de la Biblioth. choiſ. p. 263. testimonio *Cyrilli* alexandrini & *Hieronymi* probat, hæreticorum lectionem auctorum posse Catholicis esse utilem. Idem l. c. Hist. crit. V. T. & in Hist. crit. de Commentator. N. T. c. 56. 57. differit de sociniana methodo interpretandi Scripturam sacram. Vide etiam *Ruarum* Epp. Centur. I. 181. Gottfr. *Arnoldum* in Hist. eccl. & hær. P. II. lib. 17. c. 13. & *Cren.* Animadv. P. I. 45. Iam quædam promemus ab aliis notata in hoc opere.

Soci-

* *Stegmannus* in Photin. p. 11. Io. *Fabricius* System. theol. 103.

Socinus Tomo I. 538. in Prælect. theol. c. 2. Non singuli tantum aliqui homines, sed *integri populi hodie inveniuntur*, qui nullum penitus sensum, aut suspicionem divinitatis alicuius habent. Hi sunt in novo occidentali orbe, *in Brasilia* provincia, ut historici tradunt.

At de Brasiliensibus ex ipso *Lerio* & *Teveto* ostendi potest, *eos non esse proprie atheos*, cum & sacerdotes ac prophetas habeant, & animarum immortalitatem, vitamque post hanc beatam credant, & dæmones vereantur, & superiorem potestatem agnoscant. I. Lud. *Fabricius* in Apol. pro genere hum. contr. calumn. atheismi §. 13. 14. (Opp. p. 137. seqq.) qui tandem sic finit demonstrationem suam: Quid restat igitur, quam ut concludamus, *Nullam gentem adeo esse efferatam, quin Numen aliquod habeat?*

Idem T. II. in Animadv. ad Assert. posnan. Trinitarii inter Filium & Spiritum S. *specificam* constituunt *differentiam*. Et ipsi *sensui communi* patet, unam numero essentiam tres personas esse non posse.

Credo, *Socinum, & quid differentia specifica sit, & quid sensus communis, ignorasse.* Quid Dei substantiam ex sensu æstimat, quo nulla omnium alias, & ne vilissimæ quidem creaturæ substantia percipitur? Non enim ipsam, sed accidentia rerum in sensus incurrere, communis est philosophorum sententia. Theodor. *Hackspan* in Sylloge dispp. 282.

Wolzogen Comment. in *Io.* 16, 16. In græco est θεωρεῖτε, *videtis*, pro, videbitis.

Immo est futurum secundum, atque ita etiam in græco *videbitis*. Er. *Schmid.* in h. l.

Faustus *Socinus*, patricius senensis, Lælii Socini patruelis, plumis Italiæ Principibus & Magnatibus sanguine iunctus, opibus possessionibus suis sponte relictis, in voluntarium, religionis ussa, discessit exilium, ac post multas persecutiones vitam finiit

Luclaviciis, in pago provinciæ cracoviensis, A. 1604. æt. 64. Simon *Episcopius* Opp. P. II. b. 53. laudat eum, quod *punctim disputet; largiatur adversario, quicquid potest sine veritatis & caussa praiudicio; ubi premendus est, ibi pedem figat, & conscientiam urgeat; scripturis potius, quam hypothesibus pugnet, & rationibus, non praiudiciis:* Val. *Smalcius* vocat virum incomparabilem: *Moscorovius* in Socini Opp. T. II. 625. de ecclesiis Vnitariorum optime meritum, item, virum pietate & eruditione percelebrem: *Przipcovius* in eius Vita, quæ Tomo I. Opp. præfixa est, viri ingenium & iudicium, memoriam, modestiam, mansuetudinem, patientiam, misericordiam erga egenos, prudentiam, pluresque alias dotes, quibus responderit egregia forma, celebrat; sed G. *Calixto* in Differt. de Autorit. ecclesiæ §. 29. dicitur magnus hæreticus & novator. Adversarios Socinus habuit Andr. *Volanum*, Io. *Palaeologum*, Io. *Niemoiovium*, Iac. *Covetum*, Io. *Cutenum*, Fran. *Puccium*, Erasm. *Ioannis*, Iac. *Wiekum*, Mart. *Seidelium*, Othonem *Casmannum*, & præter alios plures anonymum, auctorem *Antisocini*, qui est Innocent. *Gentiletus*. Ad eruditionem non mature, sed serius pervenit. Hinc est, quod scribit in Epp. p. 669. *Quid exquisiti iudicii in philosophicis ac theologicis, iisque difficillimis disputationibus exspectari a me potest, homine, qui nec* philosophiam *unquam didicit, nec* scholasticam, *quam vocant,* theologiam *unquam attigit, & ipsius* logicæ artis *nihil nisi rudimenta quaedam, idque valde sero, degustavit? Nolo enim te ignorare, pleraque disputationes meas scriptas a me fuisse, cum nondum dialectica arti ullam operam dedissem. — Vt posthac non mireris, si in meis scriptis multa deprehenderis minus recte tradita & conclusa.* Plura de Socino tradent *Przipcovius* in eius Vita, *Moscorovius* in Socini Opp. p. II. 625. *Sand.* Biblioth. antitrinit. 64. & 223. *König* 762. *Relat. innoc.* A. 1701. 178. *Latermann*, disp. quam G. Calixtus moderabatur, de sanctiss. Trinit. myster. §. 46. *Arnold* Hist. eccl. & hær. P. II. lib. 16. c. 33. §. 16.

Io. *Crellius*, Helmezheimio-francus, ab Ern. Sonero, Med. D. ac professore altorfino, in sententiis socinianis informatus, ad eorum transiit coetum, Racoviæque scholam eorum rexit, ac postea, Valent. *Smalcio* e vivis sublato, eorundem ecclesiæ præfuit, mortuus A. 1633. æt. fere 43. *Sand.* 115. Scripta eius prædicat *Ruarus* Epp. Cent. I. 163. ipsumque laudat ab ingenii solertia, & iudicii maturitate. Cent. II. 187. Adde *König*. 221. & *Arnold*. P. II. 562.

Ionas

Ionas *Slichtingius* a Bucowiets, Eques polonus, pastor primum Racoviæ, postea Luclaviciis, ob editam Fidei christianæ confessionem patria proscriptus, bella literaria gessit cum Nic. *Cichovio* & Balth. *Meisnero* seniore, obiitque Zelichoviæ in Marchia brandenbrugica A. 1661. æt. 69. Stanisl. *Lubieniecius* in Vita eius, quæ operibus præfixa est, *Sand.* 126. *König* 734. *Arnold* P. II. 562. & Matth. *Radecius* apud Crenium P. IV. Animadv. 233. *Fratres Poloni* in ep. ad Senat. claudiopolit. (Part. II. Epp. Ruari p. 316.) vocant eum virum nobilissimum, cuius prudentiam atque dexteritatem in administrandis ecclesiæ negotiis non modo ipsi compertam habeant, sed & Claudiopolitani comperti sint.

Io. Lud. *Wolzogen*, austriacus, Liber Baro a Tarenfeld, S. Vlrico &c. primum reformatæ religioni, ob quam e patria eiectus fuit, deinde Vnitariorum ecclesiæ addictus, scripsit Commentarios suos, aliosque libros germanice, quos in latinum transtulit Ioach. *Stegmannus* iunior, &, ne lucro operum Fratrum Polonorum officerent, eorum editor illos igne absumsit, decessitque in Silesia prope Vratislaviam circa A. 1658. ultra 62. annos natus. *Sand.* 157. 162. *Arnold* T. II. lib. 17. c. 13. §. 18.

Elias *Arcissevius*, pater, Eques polonus, Dominus Smiglæ, ecclesiæque, quæ ibi colligebatur, pastor, floruit A. 1594. *Socinus* in præf. disp. de Iesu Christo Servatore (T. II. opp. 120.) appellat virum pium, & in vinea Domini egregium operarium, eundemque summum amicum suum.

Fran. *Puccius*, nobilis florentinus, aliquando Faustum Socinum secutus, deinde vero in Angliam, & inde, ob persecutionem, in Bataviam profectus, Goudæ societatem cum Anabaptistis coluit, ibique librum edidit A. 1592. sub titulo Assertionis (Catholische Bewährung) de Christi efficacia in omnibus hominibus, quatenus sunt homines. Statuit enim, divinam lucem, quæ Christus est, illustrare omnem hominem, in mundum venientem, & illustrare quidem salutariter; adeoque neminem vicinum esse periculo damnationis, nisi eum, qui contumaciter operibus tenebrarum est deditus, neque luci huic locum dat, sed eam contemnit. Contra eum, præter *Socinum*, scripsit Luc. *Osiander*. Vide G. *Arnold*. P. II. 318. *König* 668. & *Ittig.* præfat. in Reineccii Böhsianismum §. 2.

Hieron. *Moscorovius* a Moscorow, Eques polonus, antiqua illustri prosapia Ducum silesiorum de Svidna, Comitum de Dobryce, oriundus, Andr. Dudithii gener, ecclesiæ czarcovianæ fundator & patronus, ad Comitia regni ex equestri Ordine sæpius delegatus, adversarios habuit Io. *Petricium*, Pet. *Scargam*, Iac. *Garscium*, Mart. *Smiglecium*, Catechesin racoviensem in latinum traduxit, & orationem apologeticam pro se & reliquis Vnitariis ad Regem & Senatores polonicos scripsit, vita hac defunctus A. 1625. *Sand* 105. F. *Socinus* suam cum Erasmo Ioannis de Vnigeniti Filii Dei existentia habitam disputationem ei dedicavit, laudans illum non solum ab eruditione atque ingenii & iudicii acumine, sed etiam a candore & sinceritate, vitæque puritate & sanctitate.

Andr. *Volanus* floruit circa finem seculi XVI. & scripsit Orationem sive Consilium de bello contra Turcas movendo: Defensionem sententiæ de vera Christi præsentia in S. cœna, contra Pet. *Scargam*, & Fran. *Turrianum*: & Epistolam ad Nic. *Paccium*, episcopum Kiioviensem, de S. Trinitate. *Frisius* Epit. Biblioth. Gesner. 50.

Io. *Catenus* fuit minister euangelicus, & claruit sub finem seculi XVI.

Io. *Niemoiovius*, Eques polonus, Iudex terræ inowladislaviensis, quod tamen munus deposuit, cum ad sacra Vnitariorum accederet, disputavit inter præcipuos, contra Trinitarios, in colloquio petricoviensi A. 1565. (an vero 1562? *Histor.* reform. polon. 152.) & Lublini cum Iesuitis *Warszycio* & *Iodoco*, nec non cum *Severino* dominicano A. 1581. ediditque Demonstrationem de Ecclesia pontificia, quod non sit apostolica, neque sancta, neque una, neque catholica: Orationem ad Regem Polon. SIGISMVNDVM III. in qua expostulat & queritur de ecclesiæ cracoviensis eversione; quæ contigit A. 1591. & tandem obiit Lublini A. 1598. *Sand*. 49.

Iac. *Wuikus*, seu *Wuiekus*, natus in oppido Maioris Poloniæ vagrovecensi, haustis in acad. cracoviensi philosophiæ studiis & theologiæ rudimentis, ad excolendum magis ingenium abiit in Germaniam & Italiam, rediitque sacerdos, & Societatis Iesu ordini adscriptus. Fuit homileta celebris & disputator acerrimus; trium peritus linguarum, eiusque exstant concionum Tomi II. & Apologia, itemque Biblia in polonicum sermonem translata, cum

cum notis, & alia: ac tandem obiit Cracoviæ A. 1597. *Starovolscius* de scriptoribus polon. 89. *König* 868. Eius liber de Divinitate Christi & Sp. sancti, Bellarmino tribuitur a *Placcio* in pseudon. 618.

Erasmus *Ioannis*, hebraicæ linguæ peritissimus, primum scholæ Rector antverpianæ, deinde, cum ob dogmata a receptis diversa solum vertere cogeretur, Claudiopoli in Transilvania apud Vnitarios pastor ecclesiæ, hac tamen receptus conditione, ne pro suggestu doceret Filium Dei ante matrem re vera extitisse, scripsit Antithesin doctrinæ Christi & antichristi de uno vero Deo, tractatum de caussis vitæ æternæ, librum de IV. monarchiis, & commentarium in Apocalypsin, vixitque adhuc A. 1586. *Sand.* 87.

Mart. *Smiglecius*, leopolitanus, Societatis Iesu, theol. D. huiusque & philos. in acad. vilnensi professor, Collegiis pultoviensi, posnaniensi, calissiensi, & Domui professæ cracoviensi præfectus, ecclesiastes & disputator assiduus, (res enim ipsi fuit cum *Socino*, *Smalcio*, & *Moscorovio*) edidit Nodum gordium de vocatione ministrorum, & Nova monstra arianismi; scripsit etiam de Baptismo, de Vsura, & aliis, obiitque A. 1618. æt. 56. *Starovolscius* 90. *König* 760. *Witte* Diar. biograph. O 4.

C. *Franken*, gardelebiensis, Romæ Iesuita, deinde scholæ chmielnic. in Polonia rector, tandem lector Claudiopoli in Transilvania usque ad annum 1590, negavit, Christum divino esse cultu honorandum, scripsitque Responsionem ad *Warkavvicii* iesuitæ Orationes tres, quibus regem STEPHANVM & Senatores ad Protestantes persequendos excitare laboraverat, & libros contra Trinitatem, quibus sibi persecutionem, typographo autem typographiæ amissionem procreavit. *Sand.* 86. *Frisius* Epit. biblioth. gesner. 142.

Mart. *Seidelius*, olaviensis silesius, nec christianus, nec iudæus, nec mahumetanus, scripsit Fundamenta religionis christianæ, in quibus examinat dicta V. Tti in novo allegata, atque ostendere conatur, ea non agere in sensu literali de illis rebus, ad quos scriptores novi fœderis transtulerint: aliaque in libro isto extant, religioni christianæ adversa. Ceterum theologiæ naturali tantum erat deditus, credens, sufficere, si viveret ad normam præceptorum decalogi, non quatenus a Deo erant data Iudæis, sed quia conveniant cum lumine naturæ conscientiæ suæ indito: negabat etiam, Christum seu Messiam fuisse iam exhibitum, propterea

quod non nisi conditionate promissus fuerit Iudæis, si videlicet futuri essent Deo obedientes, quod tamen non præstiterint: quidquid igitur dicimus credimusque de Iesu nazareno, id nefarius ille habebat pro fabulis. *Arnold* T. II. 495. *Gundlingiana* T. I. 41. & ipse *Seidelius* in Socini Opp. T. II. 806.

Iac. *Covetus*, parisinus, ecclesiæ gallicanæ minister basileensis, obiit A. 1608. *König* 218. *Socinus* in præfat. T. II Opp. 118.

Fran. *Davidis*, hungarus, antequam sacris se destinaret, os linguis necessariis, pectusque artium bonarum & philosophiæ sanioris præceptis instruxit, euangelicæ primum ecclesiæ præfuit, deinde in calvinismum propendit, denique superintendens seu episcopus Vnitariorum, contra Trinitarios, uti prius contra Stancarum, acriter disputavit, postea vero in Semiiudaizantium dogmata delapsus, dum doctrinam de Christo non adorando spargit, a CHRISTOPHORO Batoreo Transilvaniæ principe, ut novator condemnatur, Devæque in carcerem coniicitur, ubi A. 1579. animam efflauit. Scripsit etiam Epistolam ad ecclesias polonicas de regno Christi millenario his in terris, & antagonistas habuit G. *Blandratam* ac F. *Socinum*. *Sand.* 55. *König* 237. E. S. *Cyprianus* in pent. Dissert. acad. 97. *Arnold* P. II. 410. *Czwittinger* Specim. Hungar. liter, 113. *Socinus* T. II. Opp. 710. 711. ubi se defendit contra calumniam, qua culpa calamitatis Francisci Davidis in ipsum transferebatur.

Petr. *Statorius*, alias *Stoinius*, vel *Stoinski*, (quod nomen cum iure nobilitatis adeptus est) Eques polonus, primum lucläviciensis, deinde racoviensis Vnitariorum pastor, adversarios habuit *Radziminium*, *Farnovium*, *Wisnovium*, Gregor. *Zarnoveccium*, & *Smiglecium*, & obiit A. 1650. vix quadragenarius. *Sand.* 92.

Ioach. *Stegmannus*, iunior, pastor ecclesiæ Vnitariorum Claudiopoli in Transilvania, variis casibus iactatus, scripsit non tantum contra Io. Andream *Schubertum*, eiusque præsidem Io. Paul. *Felvvingerum*, sed & suæ religionis homines, videlicet *Slichtingium* de lotione pedum, & *Przipcovium* atque *Zvvickerum* de Magistratu politico, vitæque caducæ finem vidit A. 1678. ætatis circiter 60. *Sand* 161.

Pet. *Morscovius* a Morscow, Eques polonus, inter Vnitarios fuit pastor ecclesiæ lachovecensis, tum crelovienfis, & tandem czarcovi-

coviensis, claruitque adhuc A. 1536. & scripsit, latente vero suo nomine sub hoc anagrammate, *Veri promus custos*, Politiam ecclesiast. (Agendam vulgo vocant) sive formam regiminis exterioris ecclesiarum Vnitariorum. *Sand.* 141.

Stanisl. *Lubieniecius* de Lubienietz, Christophori filius, natus Racoviæ, Eques polonus, pastor ecclesiæ lublinensis in Siedliski, post czarcoviensis, fecit hymnum in Symbolum apostolicum, sub nomine *Bruti* Morientis Poloniæ conservandæ rationem certissimam, Theatri cometici tomos II. eiusque Exitum, & scripta contra Dan. *Lagum*, Io. *Latermannum*, & Hier. *Mulmannum*, ac plura alia, tandemque decessit in exilio, non sine veneni suspicione, Hamburgi A. 1675. æt. 52. *Auctor eius vitæ* 1. *Sand* 165. *Moller* P. II. Isag. in Histor. cimbr. 105. *Arnold* P. II. 560. E. S. *Cyprianus* Pentad. Dissert. 113. & Auctor *continuat. Historia* reformat. polon. 278.

Andr. *Wissovvatius*, a Szumki, Eques polonus, natus in Lituania, F. Socini ex filia nepos, pastor ecclesiæ Vnitariorum diversis in locis, obiit Amstelodami in exilio A. 1678. æt. 70. Vitam eius descripsit *anonymus* quidam in epistola, quæ extat in Biblioth. antitrinit. Sandii p. 219. Ipse autem Wissowatius ex ingenii sui penu depromsit Stimulos virtutum, fræna peccatorum: Dissertatiunculam de vera hominis beatitate consectanda: Discursum de vita æterna: Colloquium charitativum de religione cum Romano-catholicis habitum in arce Roznow, multaque reliquit MSSta, inter quæ sunt Exercitationes theol. de Controversiis generalibus, contractis per *Walenburgios*. *Sand.* 145. *Benthem* de statu eccles. & scholar. batav. 896.

Mich. *Gittichius*, venetus, pastor Nouogrodeci in Lituania apud Vnitarios, sed a Rege Poloniæ inde expulsus, obiit A. 1645. & scripsit contra *Lucium* de satisfactione, nec non contra *Grawerum*. *Sand.* 108.

Georg. *Blandrata*, saluciensis italus, Ticino elapsus ivit Genevam, & inde in Poloniam; ubi Senior factus ecclesiarum districtus racoviensis, Calvini persecutione venit in Transilvaniam, triumque Principum archiater & consiliarius intimus constitutus, vitam mortalem deposuit A. circiter 1586. & quidem, si relationibus credendum, a fratruele, quem heredem constituerat, strangulatus in lecto. *Sand*, 28. *Köing* 113. E. S. *Cyprianus* Pent, dissert. acad. 96.

96. Pugnavit scriptis cum Fran. *Davidis*, *Calvino*, *Socino*, & Pet. *Melio*.

Ioach. *Pastorius* ab Hirtenfeld, Eques polonus, & Historiographus regius, multis scriptis, ut Floro polonico, Peplo sarmatico, Tacito germano-belgico, Bello scythico-cosaccico, orationibus II. de præcipuis Historiæ auctoribus, celebris, floruit medio seculo XVII. & ultra, tandemque in magna persecutione a Polonis contra Vnitarios exercita, ab hisce transiit ad Romano-catholicos, fortasse quod illius vim perferre ac sustinere nequiret. *Sand.* 149. *Arnold* P. II. 564.

Andr. *Dudithius*, ab Horehouitza, Dominus in Smigla, Budæ in Pannonia natus, *Sbardellatus* dictus a gente materna, trium Imperatorum, FERDINANDI I. MAXIMILIANI II. & RVDOLPHI II. consiliarius & orator, Episcopus primo tinniensis, dein chonadiensis seu genadiensis, & tandem quinqueecclesiensis, qui & tridentino concilio, Cleri regni hungarici nomine, interfuit, cultor studiorum mathematicorum singularis, tantusque tullianæ eloquentiæ admirator, ut totum Ciceronem ter manu propria descripserit, vir ingenio, iudicio, prudentia, facundia, multoque rerum usu & corporis forma præstans, Strassiæque virgini, suæ postea uxori, in somnio plane eo, quem gerebat, vultu, quum adhuc episcopus esset, exhibitus, a Romano-catholicis ad Reformatos transiit, postea vero propter eorum acerbitatem ab hisce ad Vnitarios, horumque sententiam ad obitum usque, qui contigit A. 1589. ætatis ipsius 56, professus est. Præter Epistolas, quales etiam extant in Laur. *Scholzii* Epistolarum philosoph. medicinalium ac chymicarum volumine, scripsit Poëmata, Commentariolum de cometarum significatione, & Dissert. novas de cometis, Monita politica, Vitam cardinalis *Poli*, Orationes 2. nomine episcoporum Hungariæ in concilio tridentino habitas. *Sand.* 62. Stan. *Lubieniecius* in Histor. reformat. polon. 221. 226. *Magirus* 296. *Thuanus* lib. 69. p. 314. & l. 104. p. 499. *Ruarus* Epp. P. I. 443. *Relat. innoc*, A. 1711. 128. & *Czwittinger* Specim. Hungar. liter. 125.

XII.

Sam. PRZIPCOVII Cogitationes sacræ, cum Tractatibus varii argumenti. Eleutheropoli 1692. Hoc opere, quod quædam quasi

quasi continuatio est Bibliothecæ Fratrum Polonorum, certe ad illam referri potest, continentur 1) Cogitationes sacræ ad initium *Matthei*, (videlicet a capite I. usque ad capitis VI. versum 24.) & Epistolas apostolicas, excepta ea, quæ est ad Ebræos, cum Responsione ad Notas amicas, id est Andr. *Wissovvatii*, Cogitationibus in epist. ad Coloss. oppositas. p. 1. 196. Cogitationes in primam Servatoris concionem, scripsit auctor in exilio A. 1663. scriptoque huic titulum *Cogitationum* dedit ideo, ne quis lectorum putaret, ipsum in iis plenam, & cui nihil addi posset, sacrorum librorum explicationem polliceri. 2) Dissertatio de pace & concordia ecclesiæ, antehac edita sub nomine *Irenai Philalethi*. A. 1628. p. 375. De quo *Placcius* in pseudon. 497. Hæc fuit primum ingenii auctoris, quum XIIX. annos natus Lugduni Batavorum studiis operam navaret, tirocinium, cuius scopus est, evincere, Vnitarios, si cum iis sentire non libet, saltem tolerandos esse; adeoque differit de sorte veritatis & innocentiæ: de necessariis scitu de Deo & Christo, fideique partibus: amorem erga Deum & Christum sincerum ad salutem sufficere, eumque in errantibus esse posse: quamvis fides & Spiritus S. sint Dei dona, ea tamen etiam errantes habere posse: solam inobedientiam & incredulitatem excludere hominem a salute æterna, non nudos mentis errores: ad salutem scitu necessaria esse pauca & simplicissima; tale vero non esse vulgatum dogma de Trinitate: in hac vita non dari perfectam Dei mysteriorumque divinorum cognitionem, sufficereque ad salutem fidem, spem, caritatem: Socinianos non ambitionis, avaritiæ, voluptatum, aut superstitionis gratia ita sentire, nec ulla malitia peccare, sed nuda salutis suæ cura: Scripturæ auctoritatem auctoritati Ecclesiæ præferandam: *Calvini* fatalem prædestinationem peiorem esse negatione Trinitatis: hæreticos, seu dissentientes citra impietatem & inobedientiam, tolerandos, verosque hæreticos esse, qui Spiritui S. per scripturam loquenti resistunt. Auctor præfationis agit de reformatione Ecclesiæ, & via ad salutarem Dei & Christi cognitionem, dicens, illam non humano ingenio, vel quantacunque etiam, eruditione scholastica, sed sola Dei voluntate gratiosa niti; hanc vero in eo consistere, ut agnitis mentis tuæ tenebris, humiliter & devote legas ac mediteris sacras literas, petens cum cœco illo *Mar.* 10, 47. a Christo illuminationem

his aut similibus verbis: *Da Domine, ut videam.* 3) Apologeticon adversus Satyram Dan. *Heinsii*, cui titulus: Cras credo, hodie nihil. A. 1644. p. 387. Prodiit eodem fere tempore, quo prius scriptum. *Auctor praefationis* in haec Przipcovii opera, *Satyram* istam vocat *mordacem, & scurriliter facetam, ubi* (Heinsius) *proterve despuerit, & omnem* animi virulentiam evomuerit in integerrimos viros, Hollandiae Ordines, A. 1618. a clavo Reip. reiectos, & *Vtenbogardum, Episcopium*, aliosque, quos eadem procella prostraverat. Addit, *Przipcovium* iuvenili, sed modesto impetu ita senis purulentam compressisse maledicentiam, ut tela in bonorum innocentiam contorta, repercussa leviter, in auctorem suum resilierint. 4) Apologia pro IANVSSIO RADZEVILIO. p. 403. Scripta in patria post obitum illius, S. R. Imp. Principis, Ducis Birsarum & Dubincorum &c. Palatini quondam vilnensis, & Exercituum magni Ducatus Lituaniae Supremi Generalis, a quo culpam calamitatum publicarum, quae Lituaniam oppressere, & clandestini cum hostibus consilii & conspirationis amolitur. 5) Panegyricus VLADISLAO SIGISMVNDO, Regi Poloniae & Sueciae dicatus. A. 1633. p. 405. Vbi clementiam eius in dissentientes, & quae inde commoda in Remp redundent, magnis praeconiis extollit. 6) Vita F. Socini. A. 1636. p. 417. 7) Dissertatio F. Socini operibus praemittenda. A. 1636. p. 427. Quae & praemissa est. 8) Iudicium de libello, Ordinibus regni Poloniae a P. Nic. *Cichovio* oblato. p. 437. Cuius titulus erat: Adhortatio ad Ordines regni, ut Constitutionem adversus Arianos urgeant & exsequantur. Sicut igitur in hoc libello *Cichovius* classicum cecinit contra Vnitarios, atque eorum proscriptionem promovit, ita auctor noster, iam in exilium eiectus, sub larva papicolae cuiusdam (vocat enim se *sincerum & antiquum Catholicum*) caussam illorum tuetur, quamque indignis modis, contra patrias leges, cum suis expulsus sit, ostendere satagit. 9) Apologia afflictae innocentiae ad FRIDERICVM WILHELMVM, Electorem brandenburgicum. A. 1666. p. 451. 10) Hyperaspistes, seu Defensio praecedentis Apologiae. A. eod. p. 451. In qua opiniones & errores iudaismum redolentes, aut saltem ei propiores, atro calculo notantur, adeoque ostenditur, Dominum nostrum I. Christum non per metaphoram, sed proprie dictum *filium Dei* censeri debere: eun-

eundem, proprie loquendo, esse & vocari filium Dei *unigenitum*: eumque *genitum ex essentia Patris*: *duas in Christo* esse *naturas*, humanam & divinam: filium Dei, nunc in cælis regnantem, non humanam, sed cælestem ac divinam naturam habere, ideoque *divinam substantiam*, & *natura Deum* vere ac proprie dici posse, ac debere: denique regnum Christi, Deo patri subordinatum & ab eo dependens, æternum ac perpetuum esse; temporarium autem esse absolutum illud in Ecclesiam. 11) Animadversiones apologeticæ in aculeatum Io. Amosi *Comenii* adversus ecclesias recens in Polonia afflictas libellum, cui titulus, Admonitio de Irenico Irenicorum. p. 475. 12) Responsio ad scriptum Georg. *Nemiricii*, succamerarii kioviensis, cunctos in Polonia ad amplectendam græcanicæ ecclesiæ religionem, ad quam ipse transierat, adhortantis. p. 533. Vbi de notis ecclesiæ agit, deque necessitate privato iudicio utendi, item de impedimento reformationis, quod est conscientiarum inter ipsos Reformatos oppressio. 13) Demonstratio, quod neque Pater Domini nostri Iesu Christi per metaphoram pater, neque Filius eius unigenitus per metaphoram filius dici queat, aut debeat. p. 597. 14) Religio vindicata a calumniis atheismi, contra epistolam F. M. p. 600. Qui fortasse extremus eius labor fuit. 15) Animadversiones in libellum (Dan. *Brenii*) cui titulus, de qualitate regni Domini nostri Iesu Christi. p. 619. In quibus asserit, etiam christiano terrenas dominationes convenire. 16) De iure christiani Magistratus, & privatorum, in belli pacisque negotiis. p. 683. Vbi sententiam, etiam christiano licitum esse ad clavum reip. sedere, supplicia capitalia irrogare, bellum gerere, & sub militia merere, defendit. 17) Apologia amplior tractatus de Iure christiani magistratus. p. 737. Contra Ioach. *Stegmannum* iuniorem, qui, ut auctor præfat. in hæc opera loquitur, cerebroso & stomachoso ipsum scripto oppugnaverat. 18) Vindiciæ tractatus de Magistratu contra obiectiones Dan. *Zwickeri*. p. 853. De quibus posterioribus scriptis, inde usque ab Hyperaspiste, prædictus auctor præfationis sic iudicat, ea non triviali, ieiuna ac sterili, sed mascula & frugifera eruditione refertissima esse, illustri documento, quantum differat mens rebus agendis longoque usu exercita, ab animis domi suæ situ ac pituita sua semper marcentibus, quibus iudicii acies hebescat.

Sam. *Przipcovius* de Przypcowice, Eques polonus, Principis *Radzivilii*, Regisque Poloniæ, ac postea etiam Electoris brandenburgici consiliarius, per exilium ad extremam redactus egestatem, (de quo vide ipsius Epistolam, præfationi Operum insertam) verbis magistri minime addictus, verum libere a sociis eius, quam profitebatur, religionis dissentiens, sed & illis propterea invisus, denique condemnandus iudicatus, ab ipso etiam Electore, quamvis invito, expulsus, obiit in Prussia, anno, ut videtur, 1670. ætatis 78. Auctor præfationis scriptis eius tribuit admirandam rerum maiestatem, veræ sapientiæ medullam, entheos animi sensus, & profundam eruditionem. Eiusdem meminit *Ruarus* Epp. P. I. 166. 168. laudatque Dissertationem de pace & concordia ecclesiæ, nec non Panegyricum. His adde *Acta erudit*. A. 1692. 414. *Sand.* 123. *Lubieniecius* Hist. reformat. polon. 278. *Auctor præfat.* reprehendit vulgarem hanc opinionem, nemini, nisi theologo, fas esse tractare theologiam, deinde in laudes it Przipcovii, & quo ordine scripta sua lucubraverit, quidque in iis contineatur, & quis ille fuerit, recenset.

Dan. BRENII Opera theologica. Amstelædami 1664. Comprehenduntur autem iis 1) Annotationes in V. & N. T. excepto Salomonis Cantico canticorum, non quod de divina eius auctoritate dubitaret, sed quoniam nulla inde loca in N. Tto allegantur, quæ ipsi clavem interpretandi subministrarent. Præmittitur Introductio brevis ad intellectum sacrarum literarum. 2) Tractatus de regno ecclesiæ glorioso per Christum in terris erigendo. Intelligit autem regnum spirituale, & plane alterius naturæ, quam sunt regna huius mundi; neque illud ab hominibus, aut ulla ope humana, verum ab ipso Christo immediate originis suæ principium habiturum. A. 1657. 3) Tractatus de qualitate regni Christi, contra Sim. *Episcopii* librum, cui titulus, An homini christiano conveniat, officium magistratus gerere? A. 1657. Docet autem *Brenius* in hoc suo tractatu, Christianorum felicitatem atque eminentiam in hoc mundo non in mundanis divitiis, honore, dominio, bellis, victoriis &c. consistere, sed omnia ista spirituali modo in veris & ad perfectionem adspirantibus Christianis locum habere debere. 4) Responsio ad docti cuiusdam viri in libellum modo dictum Animadversiones; quæ quamvis non integræ com-

pa-

pareant, examen tamen earum ita eſt inſtitutum, ut obiectionum vis & controverſiæ ſtatus ex ipſa reſponſione cuivis poſſit innoteſcere. 5) Amica diſputatio contra Iudæos. In qua non virulentis calumniarum aut conviciorum telis, ſed rationibus ex libris propheticis depromtis pugnatur. Quodſi autem nonnullas verborum propheticorum explicationes ibi offendes, quæ cum ſenſu ſcriptoris noſtri in Annotationibus expreſſo non conveniunt, ſcito, hunc illis præferendum, adeoque auctoris ſententiam genuinam ex Annotationibus æſtimandam eſſe. 6) Dialogus de veritate religionis chriſtianæ. 7) Incerti auctoris Brevis eiusdem veritatis demonſtratio. Et hæc tamen Dialogo illo eſt verboſior, auctoremque agnoſcit Ioach. *Stegmannum* iuniorem, indicante *Sandio* p. 136. Editor horum operum eſt Fran. *Cuperus*, cui etiam debetur Præfatio, & Introductio ad intellectum ſacrarum litterarum.

Dan. *Brenius*, harlemenſis, Epiſcopii diſcipulus, in Annotationibus multa petiit e Wolfg. *Muſculo*, & *Sandius* p. 148. refert, Andr. *Wiſſovvatium* ex illis formaſſe Scrupulos, nondum editos. Ceterum de Brenio eiusque ſcriptis vide Rich. *Simon*. Hiſt. crit. V. T. l. 3. c. 16. & de præcip. commendat. in N. T. c. 57. p. 862. *Sandium* 135. & Gottfr. *Arnold*. P. II. 564. Nec Brenius tamen, nec Cuperus, ſocinifmum palam ſunt profeſſi. Scripſit etiam Speculum chriſtianarum virtutum, Compendium theologiæ eraſmicæ, & 2. Epiſtolas ſuper quæſtione de Magiſtratu, quibus ſententiam ſuam exponit de officio Magiſtratus in homine chriſtiano, docens, ſe non ſtatuere, quod nullus paganus, aut nemo chriſtianorum, magiſtratum aut imperium coactivum gerere poſſit debeatve, ſed ſe tantum de illis loqui chriſtianis, qui ad perfectionem chriſtianam pervenerint, aut tendant, obiitque A. 1664. æt. 70.

Fran. *Cuperus*, batavus, Brenii ſorore genitus, bibliopola, ut videtur, amſtelodamenſis, edidit contra Spinoſæ Tractatum theologico-politicum Arcana atheiſmi revelata A. 1676. 4.

XIII.

THOMÆ aquinatis Summa theologiæ, in qua (ut titulus habet) quidquid in univerſis Bibliis habetur obſcuri, quidquid

in veterum Patrum (ab ipso nascentis ecclesiæ initio) monumentis est doctrinæ notabilis, quidquid denique vel olim vocatum est, vel hodie vocatur ab hæreticis in controversiam, id totum explicatur. Coloniæ 1622. Prodiit cum alias, tum vero etiam Venetiis 1490. Antverpiæ 1585. Coloniæ 1604. Duaci 1614. Parisiis 1631. Lugduni 1702. & Patavii in typographia Seminarii in 12. tom. XII. quæ ultima editio habetur pro optima, politissima, & accuratissima, deque ea legi potest *Giornale* de' letter. d' Italia T. XV. 456. Translata quoque est in græcam, arabicam, & chinensem linguam, eaque horum populorum eruditi non sine emolumento utuntur. Omnia autem Aquinatis opera lucem viderunt Romæ A. 1570. tomis XVII. (quæ editio, ut emendatissima, laudatur a Phil. *Labbeo* de Scriptor. eccles. T. II. 420.) Venetiis 1594. tom. XIIX. totidemque per Cosmum *Morellas* Antverpiæ 1612. *Struve* Biblioth. philos. 17. Ioannes *Launoius* aliquando dubitare cœpit, an hæc Summa esset Thomæ aquinatis; sed Natal. *Alexander*, omnino illius esse, contendit, nititurque testimoniis *Aegidii* romani, & Nic. *Trivetti*. Vide *Veielii* Dissert. isagog. 104. Idem cum Alexandro agit *Du Pin* T. X. 76. Summa ista tres habet partes, & Secunda duas, quarum prior *Prima Secundæ*, posterior *Secunda Secundæ* appellatur. In Prima parte agitur de doctrina sacra, Deo, creatione rerum, ac speciatim de angelis & hominibus, Deique gubernatione: in Prima Secundæ de ultimo fine humanæ vitæ, deque virtutibus & vitiis in genere: in Secunda Secundæ, quæ vel *Launoio* teste in Epp. p. 552. a. re vera Thomæ est, de virtutibus & vitiis in specie: in Tertia de Christi incarnatione, & iis, quæ ipse egit atque passus est, de sacramentis, & resurrectione, iisque, quæ eam consequuntur. Cum vero Thomas hanc partem, utpote morte abreptus, perficere non potuerit, sed in doctrina de Pœnitentia substiterit, hinc *Supplementum* huius tertiæ partis, adornatum a *Petro alverniensi*, ex eiusdem auctoris scripto, in quartum librum Sententiarum, excerptum hic subiicitur. Supplementum excipit *Emendatio eorum erratorum*, quæ librariorum aut typographorum incuria in Summa Theologiæ S. Thomæ hactenus admissa reperiebantur, facta a Francisco *Garcia*. Præterea ad calcem totius operis accesserunt I. *Indices V.* quorum primus indicat loca Scripturæ in hoc opere explicata; secundus locos communes, qui hic tractantur; tertius res ac doctrinas notabiles; quartus

tus dogmata controversa; quintus est homileticus, ostendens, quomodo Thomæ doctrina ab oratoribus sacris ad explicationem textuum dominicalium & festalium adhiberi possit. 2. August. *Hunnai de Sacramentis ecclesia* axiomata, eiusdemque *Catechismus catholicus*, antehac unico schemate comprehensus, nunc autem recognitus, & in libelli formam redactus, cum Remissionibus ad Summam Thomæ. Equidem Franc. *Garcia* putat, Thomam Moralia sua, quæ in Prima Secundæ partim, partim in Secunda Secundæ habet, ex *Vincentii* bellovacensis Speculo morali petivisse; sed *Thomasius* de Plagio lit. n. 561. contrarium statuit eo, quod Thomas XV. integros annos ante obitum Vincentii primariam cathedram rexerit Parisiis. *Du Pin* non audet sententiam hac de re suam dicere, & cuivis iudicandi libertatem permittit. p. 71. Et I. G. alius Doctor sorbonicus dans la Critique abreg. des ouvrages des aut. ecclesiast. negat Speculum morale auctorem habere Vincentium bellovacensem, sed iuniorem alium. (*Act. erud.* A. 1717. 257.) Interim Thomam maximum plagiarium fuisse, Io. *Launoius*, teste Ancillonio dans le Melange crit. P. II. 329. ostendere nisus est: eumque mala fide citasse Patres, annotat idem *Launoius* in Epp. p. 1. & seqq. itemque *Du Pin* T. IV. Bibl. nov. des auteurs eccles. p. 45. & in Hist. disc. eccles. 372. *Antonius* autem *Senensis*, qui citationes locorum cum S. scripturæ, tum aliorum auctorum, in Thomæ Summa confuse occurrentes, sæpe etiam ab aliis factas, emendavit, (*Placc.* de *Pseudon.* 589.) eas vero, quæ nunc in Tertia parte apparent, ipse solus collegit & adiecit, in præfatione, quæ primæ Parti præmittitur, inter X. notabilia hoc affert, 1. Thomam sæpe referre auctorum sententias, non verba. 2. Plurimos antiquorum auctorum libros nunc aliter, quam olim, esse distinctos. 3. Aliquorum librorum titulos a posteris fuisse immutatos. 4. Sæpe testimoniis aliorum, vel maioris declarationis, vel memoriæ lapsu, aliquid de suo addidisse. 5. Ex diversis partibus sub unius duntaxat libri nomine nonnunquam testimonia citasse diversa. 6. Sæpe ab aliis citata similiter retulisse, nec omnia in proprio inspexisse fonte. 7. Multa amanuensium & typographorum vitio depravata esse. De laudibus, quas *Drexelius* & alii Summæ Thomæ tribuunt, videatur *Pope-Blount* p. 414. *Sixtus* Sen. l. 4. B. 5. p. 384. ait, eum quatuor in se implacabiliter pugnantia indissolubili pacis vinculo coniunxisse,

xiſſe, videlicet *copiam, brevitatem, facilitatem* & *ſecuritatem*, per ſecuritatem intelligens illam, qua in eius lectione lector omni ſuſpicione erroris liber, citra ullam offenſam tutus & ſecurus expedito gradu exſpatiari poſſit, veluti per viam regiam, communi eccleſiaſticorum Patrum inceſſu tritam, longe a deviis illis particularium ſectarum ſemitis ac diverticulis, quæ ſæpe incautos abducant in ambages inextricabiles, & errores irremeabiles. Sed tantam, credo, excellentiam ne quidem ipſe ſibi tribuit bonus Thomas, neque alii facile eidem tribuerunt. Immo *in eo maxime culpandus eſt*, (verba ſunt *Quenſtedii* de patriis viror. illuſtr. 389.) *quod non tantum philoſophica principia, ſed philoſophorum verba & placita ad concluſiones theologicas audacter adplicat; quod vel ipſi pariſienſes Magiſtri in eo improbant.* Nunc depromenda ſunt, quæ viri eruditi hac in Summa obſervarunt, notaruntque.

P. I. quæſt. IIX. art. III. p. 14. Sed contra eſt, quod *Gregorius* dicit ſuper *Cant. canticor.* quod Deus communi modo eſt in omnibus rebus præſentia, potentia, & ſubſtantia.

Hic locus *non reperitur* in Gregorio magno. *Ancillon* Mel. crit. P. II. 333. At quid ſi in *Gregorio nyſſeno*, qui illum in librum commentatus eſt? Immo in noſtræ editionis margine citatur *Gregorii M.* homilia 8. in Ezechielem, parum ante medium.

P. ead. quæſt. XIII. art. XI. p. 27. Hoc nomen, *Qui eſt*, triplici ratione eſt maxime proprium nomen Dei: 1. propter ſui ſignificationem. 2. propter eius univerſalitatem. 3. propter eius ſignificationem.

Iſta ſubtilius excogitata videntur; ſaltem parum ſolida ſunt: præſertim cum non ſit re vevera ſcriptum, Sum qui ſum, ſed, *Ero, qui ero*: quidquid tandem his verbis indicare Deus voluerit, h. e. ſive curioſam Moſis interrogationem ſimpliciter reiicere, ſive præſentiam ſuam ipſi promittere, ſive ex operibus ſuis, qualis ſit, appariturum eſſe docere. C. *Vorſt.* in Notis ad diſp. II. de Deo p. 168.

Vnus

P. ead. quæst. LXXIV. art. III. p. 133. Dicitur *unus dies* in prima diei institutione (Gen. 1, 5.) ad designandum, *quod 24. horarum spatia pertinent ad unum diem.*	Vnus dicitur, pro *primus*, Sixt. *Amama* Antibarb. bibl. 175.
Subinde allegavit quædam *e Cyrillo alexandrino* ad probandam potestatem pontificiam.	Ea vero loca apud sanctum illum scriptorem non reperiri, fuse ostendit Io. *Launoius* ep. I. p. 1. & seqq. Sed & memoria recolendum, quod paulo ante diximus de citationibus marginalibus

Thomas, ex illustri Comitum de Aquino seu aquinatium stirpe, natus A. 1224. tardioris in schola, ut videbatur, ingenii, & paucorum verborum, ideoque *bos mutus* per contumeliam a condiscipulis dictus, primum Casini monachus, deinde invita matre ordinem Prædicatorum seu Dominicanorum ingressus, Alexandri *de Hales* & *Alberti* M. discipulus, & Parisiis cum Bonaventura creatus theologiæ doctor, magna celebritate docuit philosophiam & theologiam Lutetiæ, Bononiæ, Romæ, Fundis, Fogiis, Pisis & Neapoli, inde *communis doctor*, item *doctor euangelicus*, vel *seraphicus*, & *expositor lucidus* dictus, vir certe magno ingenio & iudicio, oblatumque archiepiscopatum neapolitanum ex modestia recusavit, & a GREGORIO X. papa ad concilium lugdunense II. evocatus, decessit in itinere, non procul a Tarracina, in cœnobio Fossæ novæ, ubi & exuviæ eius conditæ sunt, A. 1574. æt. 50. & a IOANNE XXII. P. R. in numerum sanctorum relatus est. *Lexic.* univ. histor. T. IV. p. 546. Quamquam *Hunna u* in epist. dedicat. Summæ Thomæ, annum ætatis ipsius ponat 53. In Magistri Sententias commentari cœpit A. 1248. æt 25. Atque hinc factum, ut iuvenis in variis laberetur: quæ tamen progressu temporis agnovit & correxit. Quoniam vero Summam suam non absolvit, eam tamen subinde emendabat & retractabat, ideo illa pro ultimo & perfectissimo eius scripto agnoscitur. *Launoius* ep. I. p. 1. *Thomas aquinas*, scribit *Erasmus* Roterod. in Rom. 1, 4. *vir non suo tantum seculo magnus. Nam meo quidem animo nullus recentium theologo-*

rum, cui par sit diligentia, cui sanius ingenium, cui solidior eruditio, planeque dignus erat, cui linguarum quoque peritia, reliquaque bonarum literarum supellex contingeret, qui iis, quae per eam tempestatem dabantur, tam dextre sit usque. Notat tamen Lud. *Vives* in Comment. ad Augustini lib. 2. de C. D. c. 34. eum nimis fuisse aristotelicum, & res omnem naturae vim captumque excedentes coëgisse naturalibus parere legibus. In argumentorum solutionibus aliisque locis multa affert non sua, sed aliunde sumta, suppressis auctorum nominibus, non malevole tamen, nec ambitiose, sed pro saeculi more. Non nunquam etiam destituit eum eruditio & critice ad discernendos genuinos libros & suppositițios, nimiusque saepe fuit in referendis & solvendis dubiis, ut bene observat iudiciosus candidusque *Muratorius* nelle Riflessioni sopra il buon gusto P. II. 184. Imagini eius adpingitur columba, Spiritus sancti symbolum, propterea quod ipsum VRBANVS IV. Pont. rom. qui A. 1264. instituit festum Corporis Christi, ob compositum illius officium, columba argentea, (ut refert *Gerhardus* L. de S. coena §. 199. p. 168. a. quae tamen aurea dicitur in Indice eiusdem tomi gerhardini, v. *Thomas*) donavit. Aliter autem figuram istam explicat *Ancillonius* dans le Melange crit. T. II. 330. Plura de Thoma dabunt *Kőnig* 804. *Baillet* des Enfans celebr. 421. *Magirus* 777. *Pope-Blount* 413. *Labbe* de scriptor. eccles. T. II. 418. *Olearius* P. II. 203. *Cave* 503. *Quenstedt* de Patr. illustr. viror. 388. *Resevvizius* in Vorstellung n. 43. *Bibliothecar.* nulli parti addict. T. I. 961. Ceterum quamvis magni aestimetur auctor noster in scholis pontificiis, non tamen eam habet auctoritatem, ut ab eo dissentire non liceat, sicut id contra Bzovium probat Fr. Dermicius *Thaddaeus* in Nitela Francisc. relig. 35. Praeter Summam theologiae scripsit etiam Commentarios in IV. libros magistri sententiarum: Summam cathol. fidei contra gentiles, de cuius scopo legendus est Card. *Pallavicinus* della perfettion christiana p. 73: Expositionem in librum Iobi: item in primam quinquagenam psalmorum: nec non in Canticum canticorum. Exstant quoque eius Sermones de tempore, ac de Sanctis: item Commentarius in Iesaiam. *Placc.* de pseudon. 590. Quamquam hic aliis non videatur genuinus. Sed spuria scripta sunt, Expositio in euangelium Matthaei, quae Petri *Scaligeri*: libri IV. de regimine principum, qui *Aegidii* romani: Opus de venerabili

sacra-

sacramento altaris, quod *Alberti* magni: Compendium theologiæ, quod *Vlrici* de Argentina: Commentarii in Genesin, Ieremiam & Threnos, in libros Maccabæorum, epistolas canonicas, & paulinas, in Apocalypsin, Danielem, atque in Boëthii libros de consolat. philos. qui *Thomæ gualensis, seu anglici*, sæculo XIV. viventis, esse creduntur. Videatur *Gerhard.* Patrol. 604. *Olearius* 204. *Cave* 504. *Cocus* 436. *Du Pin* T. X. 76. Io. *Moller* de homon. 629. & *Placcius* de pseudon. 589. Io. Georg. *Dorscheus* edidit Thomam aquinatem Confessorem veritatis euangelicæ, & Ioannes *de Ripalda* librum de usu doctrinæ D. Thomæ pro academiis xaverianis.

Petrus alverniensis, sive arverniensis, de Alvernia, dominicanus, gallus, S. Thomæ discipulus, multa eruditione ornatus, auctor & Supplementi Summæ thomanæ, & Commentar. in Aristotelem, claruit A. 1280. *Olearius* P. II. 73. *Du Pin* 76. *Lexic.* univ. hist. T. IV. 171.

Fran. *Garcia*, vel *Garzia* de Valle, dominicanus, doctor theologus, ac in universitate tarraconensi cathedraticus, A. 1622. publicavit Concionatorem euangelicum, & molitus est Catenam omnium in Scripturam commentariorum. *Kœnig* 331. & I. Frid. *Mayer* Biblioth. bibl. 83.

Augustinus *Hunnæus*, mechliniensis, doctor lovaniensis, scripsit etiam de dialecticis vocum affectionibus & proprietatibus, mundoque vale dixit A. 1578. æt. 57. *Frisius* in Epit. biblioth. gesner. 92. *König* 418.

Antonius *de Conceptione*, ob specialem devotionis affectum, quem erga S. Catharinam senensem habebat, *Antonius Senensis* dictus, Vimanara-lusitanus, dominicanus, Superiorum licentia per XI. circiter annos hærens Lovanii, ibidemque ad omnes theologiæ gradus promotus, postea vero Studii barcinonensis Regens primarius constitutus, composuit Bibliothecam Fratrum ord. Prædicat. quæ Lutetiæ Paris. prodiit A. 1585. *König* 747. *Placc.* de pseudon. 589.

XIV.

Gregorii DE VALENTIA Commentaria in Summam D. Thomæ aquinatis. Lutetiæ Parisiorum 1609. Hoc opus, una cum altero de Rebus fidei suo tempore controversis, a Iusto &

Ioanne *Overbeciis* donatum fuit G. Calixto, ſicut ſua ipſe manu in fronte Tomi primi teſtatum reliquit. Prius impreſſum fuerat Venetiis A. 1600. Sunt Tomi IV. volumina III. In *primo* tomo tractatur de Deo, angelis & homine: in *ſecundo* de ultimo fine hominis, actionibus humanis, virtutibus ac vitiis in genere, de legibus, & gratia divina: in *tertio* de virtutibus & vitiis in ſpecie: in *quarto* de myſterio incarnationis, & perſona Chriſti, denique de ſacramentis. Subiunguntur tres Indices, unus pro philoſophis, iuxta ordinem curſus philoſophici, qui in ſcholis prælegitur; alter pro concionatoribus, qui præter commotionem affectus auditorum, intellectum erudire volunt ac debent; & tertius controverſiarum fidei. In Præfatione exponit auctor rationem inſtituti ſui, dicens, ſe inſiſtere veſtigiis *Caietani*, atque id operam dare, ut D. Thomæ mentem atque ſententiam exponat, eiusque doctrinam defendat contra eos theologos, qui illam oppugnaverunt; interdum ab eius, ut ut inter ſcholaſticos theologos excellentis, immo & aliorum Thomæ interpretum, ſententia diſcedere; eam vero, quam amplectendam iudicet, ita proponere, ut eam confirmet teſtimoniis Scripturæ & SS. Patrum, & argumenta e ratione depromta ſubiungat; aliorum autem ſententias, ſive ſint ſocii fidei, ſive non, fideliter commemorare.

EIVSDEM de Rebus fidei hoc (videlicet Gregorii) tempore controverſis liber. Lutetiæ Pariſiorum 1610. Qui prodierat Lugduni 1591. Non id ſibi tribuit auctor, ut credat, poſt tot controverſiarum opera a ſe rectius ſcriptum eſſe, quam a quoquam alio: ſed quia utile eſt, extare in eccleſia plures libros diverſo modo conſcriptos, ideo etiam ſuum ait in publicum proferre voluiſſe, præſertim ad mandatum Superiorum, in eoque quæſtiones fidei controverſas, monſtratis fundamentis, preſſe, breviter, & accommodate in primis ad ſcholaſticam diſputandi rationem explicare ſtuduiſſe. Contenta autem huius voluminis ſunt 1) Analyſis fidei catholicæ. p. 1. Vbi ſimul agitur de Eccleſia, rom. Pontifice, Scriptura, traditionibus, & conciliis. Qui liber editus eſt A. 1585. 2) de S. Trinitate libri V. p. 122. editi A. 1586. In quorum poſtremo liber alicuius antitrinitarii, in Tranſilvania excuſus, confutatur. p. 270. 3) de vera Chriſti maieſtate & præſentia, contra Lutheranos ubiquiſtas, libri IV. p. 298. Cum epi-

ſtola

ſtola Fr. *Turriani* eodem de argumento ad auctorem ſcripta. p.302. Edita hæc ſunt A. 1582. 1583. 1584. 4) de rebus controverſis ad materiam ſacramentorum pertinentibus libri XIII. videlicet 1. de numero ſacramentorum novæ legis. p. 439. 2. de efficacia ſacramentorum novæ legis. p. 453. 3. de baptiſmo parvulorum. p. 469. 4. de reali præſentia in ſacramento euchariſtiæ, & de converſione panis & vini in corpus & ſanguinem Chriſti libri III. contra Calviniſtas, p. 479. editi A. 1587. Liber III. eſt contra Fortun. *Crellium*, eique ſubiungitur Appendix de Colloquio mompelgartenſi inter Theod. *Bezam* & Iac. *Schmidelinum*. p. 560. 5. de eodem argumento libri alii III. in quibus continetur examen & refutatio præcipui myſterii doctrinæ Calviniſtarum, cum reſponſione ad obiectiones Ant. *Sadeelis* & Fort. *Crellii*. p. 569. editi A. 1589. 6. de legitimo uſu euchariſtiæ in altera tantum ſpecie. p. 633. 7. de S. miſſæ ſacrificio libri II. contra *Lutheri*, *Kemnitii*, *Heerbrandi*, & aliorum ſectariorum doctrinam. p. 660. Quorum primus A. 1580. alter A. 1581. editus fuit. 8. de contritione ex pœnarum timore concepta. p. 840. 9. de neceſſitate confeſſionis. p. 845. 10. de ſatisfactione. p. 862. 11. de ordinis ſacerdotalis & epiſcopalis diſcrimine. p. 879. 12. de indiſſolubili vinculo matrimonii. p. 884. 13. de idololatria libri V. Part. II. p. 1. In quibus cultus S. euchariſtiæ & Sanctorum, ſacrarum item imaginum, ac reliquiarum adverſus ſectariorum, & præcipue Iac. *Heerbrandi* contumelias (ut vocat) defenditur. Editi ſunt A. 1580. 1581. 5) de diverſis aliis materiis libri XI. videlicet 1. de peccato originali. p. 123. 2. de officio proprio Chriſti redemtoris ac mediatoris. p. 151. Editus A. 1585. 3. de vera & falſa differentia veteris & novæ legis, contra fundamentum *Lutheranorum* & *Calvinianorum* doctrinæ. p. 169. 4. de gratia, iuſtificatione, & meritis. p. 183. A. 1576. 5. de prædeſtinatione & reprobatione. p. 205. A. 1574. 6. de ſtatu & votis religioſorum hominum. p. 215. 7. de cælibatu. p. 223. 8. de poteſtate legis humanæ, præſertim eccleſiaſticæ. p. 239. 9. de efficacia excommunicationis eccleſiaſticæ. p. 245. 10. de indulgentiis. p. 250. A. 1587. 11. de purgatorio. p. 272.

Gregorius *de Valentia*, natus Medinæ Campi in Veteri Caſtilia, Soc. Ieſu, multa eruditionis fama florens, miſſus fuit Ingolſtadium, ut theologiam ibi doceret, inde a Pontifice CLEMENTE

IIX. vocatus Romam, doctorque doctorum declaratus. Sed cum aër romanus sibi non videretur conveniens, veniam petiit atque impetravit abeundi Neapolin, ubi in prædio quodam vitæ finem fecit A. 1603. æt. 54. & quidem, ut *Perroniana* p. 380. narrant, ex mœrore propter disputationem de gratia. *Försterus* in Consil. de stud. theol. 429. eum accusat confusionis theologiæ cum philosophia, huiusque cum illa. Vide etiam *König.* 826. *Crenium* in Schultzii Differt. epist. I. de clar. Marchicis p. 42. & *Lexic. univ. histor.* T. IV. 597. Adversarios habuit Iac. *Andrea* & Iac. *Heerbrandum.*

XV.

Mart. BECANI Opera omnia. Moguntinæ 1649. Antea prodierant Parisiis 1635. sicut eius Opuscula theologica cum aliquot tractatibus post obitum editis ibidem A. 1633. f. Comprehenduntur autem hisce operibus I. Theologia scholastica, in qua agitur de Deo & attributis divinis, S. Trinitate, angelis, operibus VI. dierum, homine in statu innocentiæ, beatitudine & actibus humanis, peccatis, legibus, gratia, fide spe & caritate, iure & iustitia, (sed hic tractatus non est Becani, verum alius magni auctoris quasi quoddam compendium, lectum tamen & adprobatum, ut p. 398. dicitur, a tribus theol. Doctoribus: tractatus enim a Becano ea de re elaboratus, dum Vienna Moguntiam mittitur, in via intercidit) incarnatione, & sacramentis. II. Opuscula, & quidem 1) de desperata *Calvinistarum* prædestinatione. p. 829. 2) de orthodoxa *Catholicorum* prædestinatione. 843. 3) de auctore peccati 849. 4) de auxiliis gratiæ Christi secundum *Calvinistas.* 865. 5) de auxiliis gratiæ Christi secundum *Catholicos.* 869. 6) de circulo calvinistico, contra Dav. *Pareum.* 873. Nam si quærat: Vnde constat, Scripturam prophetarum & apostolorum esse divinam? respondere, Paræum; quia privatus spiritus mihi hoc dicit. Si iterum quærat: unde constat, privatum tuum spiritum esse infallibilem & divinum? eundem respondere, quia Scriptura hoc dicit. 7) Quæstiones calvinisticæ, contra *Pareum.* 879. Scriptum hoc est oppositum Thesibus *Parei* de peccato, in quibus ille negat Calvinum docuisse, Deum esse auctorem peccati. 8) Aphorismi doctrinæ Calvinistarum, ex eorum libris, dictis & factis collecti, cum responsione ad Aphorismos falso Iesuitis impositos. 885. Prodierat

enim

enim libellus cum hac inſcriptione: *Aphoriſmi doctrinæ Ieſuitarum & aliorum aliquot pontificiorum Doctorum*, isque Wittebergam miſſus, a Leonh. *Huttero* adprobatus, ac denuo editus fuit. 9) de officiis angelorum. 8971. Ait, theologos etiam romano-catholicos hac in materia inter ſe diſſentire, in iis videlicet, quæ in opinione ſunt poſita, ſed in reliquis, quæ aut fide, aut certa cognitione tenentur, mire inter ſe convenire. 10) Refutatio XII. propoſitionum Phil. *Mornai*. 917. videlicet in eius opere IV. librorum de Euchariſtia correcto & emendato relictarum: nam poſtquam primum ediderat illos libros, Epiſcopus ebroicenſis plusquam quadringentas falſas citationes obſervaſſe ſibi viſus eſt. 11) de fide hæreticis ſervanda. 923. Negatur in hoc tractatu, Catholico-romanorum doctrinam eſſe, hæreticis non eſſe ſervandam fidem, modo promiſſa, pacta & conventa ſint alias licita & honeſta. Cum Appendice, in qua reſpondetur ad propoſitiones auctoris libelli calviniſtici, cui titulus, *Fœderatorum inferioris Germaniæ Defenſio tertia contra calumniam pacis perturbatæ & penitus reiectæ*. 12) Quæſt. miſcellaneæ de fide hæreticis ſervanda. p. 932. Contra *batavum calviniſtam*, qui diſſuaſit pacem inire Fœderatos Ordines & Regem catholicum, eo quod Pontificii doceant, hæreticis non eſſe ſervandam fidem. Sed hoc negat *Becanus* in eccl. rom. doceri, aut fieri, & combuſtionem Huſſi ex hoc capite nititur defendere, quod promiſſio ſecuritatis non aliter ab Imperatore data ſit, aut dari potuerit de iure communi, quam ſub conditione ſalvæ iuſtitiæ & executionis iuris: Huſſum autem fuiſſe exuſtum propter tentatam fugam, relapſum in hæreſin, & pertinaciam in hæreſi monſtratam. *Vbi tamen*, uti *Curcellæo* videtur Inſtitut. lib. VII. c. 43 p. 625. *ita diſputat, ut videatur potius id facere ad amoliendam tam deteſtandi facinoris invidiam, quam quod vere & ex animo ita ſentiat: adeo multa* (ſic ille pergit) *ipſi excidunt, quibus mentem ſuam prodit*. 13) de antichriſto reformato. p. 945. Contra libellum alicuius calviniſtæ haſſiaci, qui in eo oſtendere conatur, Pontificem romanum eſſe antichriſtum, quia omnes habeat notas antichriſti, 1. enim Deficere a vera fide in multis articulis. 2. Sedere Romæ in eccleſia Dei. 3. Oſtendere ſe, tanquam deum, i. e. tanquam viſibile eccleſiæ catholicæ caput. 4. Extollere ſe ſupra omnem deum, i. e. ſupra omnem ordinem politicum & eccleſiaſticum. 5. Negare Chriſtum, quia doctrinam eius cor-

corrumpat. 6. Idola colere, quia panem miſſaticum & imagines adoret. 6. Facere falſa miracula Laureti apud ſtatuam Mariæ virginis, & alibi. 8. Imprimere ſubditis characterem, ungendo illos chriſmate. 9. Blaſphemum eſſe in Deum & ſervos eius, qui eccleſiam reformant. 10) Sanctosque Dei perſequi, ut *Huſſum*, *Lutherum*, *Calvinum*, & ſimiles. In omnibus hiſce propoſitionibus refutandis operam ſtudiumque ſuum collocat Becanus. 14) de eccleſia romana. p. 957. Eam in fide non defeciſſe. 15) de triplici cœna, calviniſtica, lutherana, catholica. 962. 16) de communione ſub utraque ſpecie. 978. Hanc negat eſſe præcepti divini. 17) de eadem materia Epiſtola ad Frid. *Balduinum*. 993. 18) de primatu Regis Angliæ. 999. Oppoſitum eſt hoc opuſculum Apologiæ IACOBI Regis Angliæ, in quo negat Becanus, ſive Regi Angliæ ſive alii Regi aut Principi competere primatum eccleſiæ. 19) Refutatio Torturæ Torti, 1019. ſeu contra Sacellanum Regis Angliæ, (qui eſt Lancel. *Andrevvs*, epiſcopus poſtea ciceſtrienſis, deinde elienſis, ac tandem wintonienſis) in qua diſſerit 1. de conviciis, ut vocat, Sacellani, 2. de eius paradoxis, 3. de primatu Regis per eum everſo. Matthæus *Tortus* autem erat Rob. *Bellarminus*. 20) de purgatorio Calviniſtarum. 1027. Vbi 4. tractat quæſtiones, 1. an Calviniſtæ habeant aliquod purgatorium poſt hanc vitam? Quod quidem inde vult deducere, quod *Calvinus* doceat, animas iuſtorum nec in V. T. ſtatim poſt vitam hanc migraſſe in cælos, nec eo migrare in N. T. ſed procul in atrio quodam reſidere usque ad conſummationem ſæculi. 2. Vbi locorum illud ſit? 3. Quomodo differat a Catholicorum purgatorio? 4. Quid agant ibi Calviniſtæ? Fatetur tamen in fine præfationis, hæc a ſe potius inchoata, quam perfecta eſſe, atque ita alium, cum per obitum licebit, ex ſua penu aliquid poſſe adiicere. Vid. etiam *Nihuſii* Suſcitabulum (Wecker) p. 89. 21) de triplici ſacrificio. 1031. Naturæ videlicet, legis, & gratiæ. 22) Examen Plagæ regiæ, ſeu Commentarii (Conr. *Graſeri*) in Apocalypſin. 1053. In quo ille perſequitur VII. epiſtolas, quæ ſcriptæ ſunt totidem eccleſiis; VII. ſigilla, quæ a nemine niſi ab Agno aperiri poterant; VII. tubas, quæ a totidem angelis inflatæ ſunt; & VII. phialas, quæ a VII. angelis effuſæ. His omnibus contineri ait varia plagarum genera, quæ eccleſia nunc patiatur ab antichriſto, & iam ante ab illius præ-

præcurſoribus paſſa eſt: & in hunc ſcopum omnia dirigit, ut oſtendat, Papam eſſe antichriſtum. 23) De fide ſervanda. 1059. Contra monachos, qui profugiunt ad Lutheranos & Calviniſtas, ibique uxores ducunt. 24) Privilegia Calviniſtarum. 1064. Eorum numerat XIII. 1. Omnes Calviniſtas ex utero materno naſci ſanctos & heredes vitæ æternæ. 2. Eſſe ſacerdotes. 3. Certos ac ſecuros de ſua iuſtitia, ſanctitate, perſeverantia, prædeſtinatione & vita æterna. 4. Per internam Spiritus ſancti ſuggeſtionem poſſe diſcernere inter ſcripturas canonicas & non canonicas. 5. Errare non poſſe. 6. Habere propriam ac peculiarem doctrinam e cælo miſſam. 7. In ea defendenda poſſe contrarias ac pugnantes ſententias ſequi, cum lubet. 8. Habere proprium ac peculiare purgatorium. 9. Etiamſi quotidie enormiter peccent & flagitioſe vivant, tamen ipſis peccata non imputari. 10. Poſſe igitur impune mentiri & calumniari. 11. Poſſe non modo adverſarios, ſed etiam ſeſe mutuo conviciis & maledictis inſectari, ſine ullo ſanctitatis vel ſalutis diſpendio. 12. Poſſe Reges ac Principes ſæculares deponere, expellere, occidere, cum ipſis viſum eſt. 13. Nulla lege, vel divina vel humana, obligatos eſſe, ſed ab omni iugo & ſubiectione liberos atque immunes. 25) Quæſt. bataviçæ. p. 1076. In Batavum calviniſtam, qui emiſerat librum cum hac inſcriptione: *Apologia pro chriſtiano batavo, non calviniſta.* Negat autem Becanus, Calviniſtas cum Batavo & Lutheranos eſſe euangelicos, Pontificem eſſe antichriſtum, Ieſuitas regicidas, proditores, perduelles, ingratos in Regem Galliæ, Regem Gall. vere fuiſſe catholicum, Catholicos doctrina & factis profiteri, hæreticis non eſſe ſervandam fidem. Et quod ad ultimum hoc caput attinet, VI. quæſtiones eo ſpectantes iisdem verbis repetit ex Qq. ſuis miſcellaneis ſupra memoratis. 26) De primatu Regis Angliæ. 1102. Contra Guil. *Tookerum*, quem ait triplici armorum genere inſtructum eſſe, faſtu, conviciis, eloquentia. 27) de Pontifice V. Tti. 1125. Vbi comparationem inſtituit inter Pontificem & Regem V. Tti, probare laborans, illum huic multis titulis antecelluiſſe, videlicet titulo originis & antiquitatis, familiæ, inaugurationis, unctionis, ornatus, officii, exemtionis, auctoritatis. 28) Tituli Calviniſtarum. p. 1141. Ipſos enim ſe vocare *Euangelicos*, *Reformatus*, *Θεοδιδάκτους*, *Orthodoxos*: in Helvetia appellari *Zuvinglianos* & *Sacramen-*

mentarios; in Germania *Calvinistas*; in Belgio *Geusios*; in Gallia *Hugonottos*; in Anglia *Puritanos*; in Bohemia *Picarditas*. 29) Examen Concordiæ anglicanæ. p. 1181. Huius Concordiæ, Becani Disfidio anglicano oppositæ, auctor est Rich. *Harris*, ad eamque iam respondet Becanus, dicens, se in ea deprehendisse tria potissimum vitiorum genera, 1. calumnias & mendacia, 2. falsas & depravatas citationes, 3. lites & dissidia intestina. 30) De Institutione & usu SS. eucharistiæ. 1203. Est responsio ad Io. *Sartorii*, ministri lutherani, Epistolam tertiam. 31) De comparatione ecclesiæ & synagogæ. 1209. Vbi rursus docere satagit, ecclesiam non posse deficere. Scripta est hæc epistola A. 1615. 32.) Epistola de oratione pro defunctis. p. 1214. Scripta A. 1614. 33) de Invocatione sanctorum. 1218. Vbi probare contendit, sanctos in cælo existentes, sine Dei Christive mediatoris iniuria, pie & cum fructu posse invocari, *Gregoriumque*, *Christophorum*, *Hippolytum*, & *Catharinam*, qui a Catholicis habentur pro sanctis & invocantur, omnino extitisse aliquando in rerum natura. 34) Assertiones de Vocatione ministrorum ecclesiæ V. & N. T. 1230. In quibus agit de ordinaria & extraordinaria vocatione ministrorum tam V. quam N. Tti; nec dubitat asserere, Ministros lutheranos & calvinianos nec ordinaria, nec extraordinaria vocatione legitime vocatos, ac proinde, qui eos audiunt, decipi. 35) De iudice controversiarum. p. 1235. videlicet in negotio fidei & religionis. Conatur autem VI. argumentis probare, non Scripturam, sed Ecclesiam esse iudicem controversiarum fidei ac religionis. 36) Apologia pro iudice controversiarum, contra Helvicum *Garthium*. 1252. Cuius magnum volumen refellendum sibi sumit, ostendere sustinens, multa vitia toto volumine a Garthio commissa esse, argumenta a se proposita adhuc firma stare, Garthii autem obiectiones nullius esse ponderis ac momenti. 37) Epistola ad Dav. *Pareum* de Actis colloquiorum swalbacensium, & de fide hæreticis servanda. 1294. Scripta A. 1610. In qua expostulat cum Pareo, quod colloquia ante XI. annos secum & cum *Serario* ac *Molhusino* Iesuitis habita, iam demum post horum obitum, nec satis bona fide publicare ausus sit; alteramque Epistolæ partem eidem opponit *Pareo*, in eaque respondet ad eius orationem aditialem de fide hæreticis servanda, miratus, post integrum decennium, quo tacuit Batavus calvinista,

Pare-

Pareum istam recoquere controversiam. 38) de ecclesia Christi, itemque de ecclesia romana, quæ est Catholicorum, & de reformata, quæ est Lutheranorum & Calvinistarum. p. 1303. Opera auctoris in hoc versatur, ut ostendat, ecclesiam Christi & romanam visibilem non posse deficere vel errare in fide; reformatam autem esse unam, sanctam, catholicam, apostolicam, sponsam Christi, domum Dei, columnam & fundamentum veritatis, habere sanam & constantem doctrinam, habere ministros bonæ famæ, legitimeque vocatos, dura fronte negat, immo eam malis artibus propagatam esse, impudenter profitetur. 39) de Rep. ecclesiastica. 1328. Contra priores IV. M. Ant. *de Dominis* libros de Rep. eccles. Agit autem 1. de Christo, supremo ecclesiæ capite ac monarcha. 2. de primatu Petri, vicarii Christi. 3. de primatu Pontificis, successoris Petri. 4. de episcopis, presbyteris, monachis, & apostatis. 40) Manuale controversiarum sui temporis. 1386. Proponit autem controversias V. generum: 1. communes Lutheranorum & Calvinistarum, 2. Lutheranorum tantum, 3. Calvinistarum, 4. Anabaptistarum, & 5. Politicorum: per Politicos intelligens partim eos, qui politiam pluris æstimant, quam fidem & religionem, partim, qui quæstiones movent aliquo ad politiam modo pertinentes. Manuale hoc oppugnarunt Io. Matth. *Meyfart*, El. *Ebinger*, Ægid. *Hunnius*, & Io. *Crocius* Antibecanis suis, de quibus *Baillet* tomo I. d' Anti p. 73. Io. *Hülsemann* in Method. stud. theol. p. 300. prorsus improbat ac reiicit hoc Manuale, scribens, plane nullam id fidem mereri: nam controversiarum statum non recte formari, & perpetuis ubique scatere æquivocationibus, eorum etiam negatione, quæ alias vulgo in papatu docentur. Denique 41) tanquam peculiaris tractatus additur Analogia V. ac N. Tti: in qua primum status veteris, deinde consensus, proportio, & conspiratio illius cum novo explicatur.

Theol. Scholast. de Attrib. Dei c. 2. p. 5. Conr. *Vorstius negat, Deum in se esse simplicem.*

Nunquam hæc generalis negatio a me traditur. *Immo contraria affirmatio* passim in libro meo (de Deo, sive de natura & attributis Dei) deprehenditur. C. *Vorstius* in Append. ad Apologet. exeg. p. 197.

Ibid. In Deo præter substantiam divinam *nulla sunt accidentia realia*, quæ illi substantiæ inhæreant, ac proinde nulla realis compositio ex subiecto & accidente. Ita Augustinus, Thomas, & alii passim, *excepto Vorstio.*	Sæpe dixi, *de voce accidentium litigare me nolle. Id.* 196,
Cap. VI. p. 7. Vorstius docet, *Deum secundum substantiam suam non esse alibi, quam in cælo.*	*Contrarium aperte in libro meo docetur*, videlicet, Deum ubique locorum revera præsentem esse. Tametsi eundem peculiari quodam, h. e. excellenti & glorioso modo in cælo tantum habitare, iuxta Scripturam ibidem recte asseritur. Porro, *quonam speciali modo* Deus in his terris ubique adsit, non temere decidendum puto. *Id.* 194.
Ibid. Vorstius docet, *substantiam Dei divisibilem esse*, ac proinde *non esse totam in qualibet re minima.*	Prior articuli pars *nusquam in libro meo* traditur, sed eius contrarium aperte passim assero, videlicet, essentiam Dei *vere spiritualem* atque *αμεριστον* seu *indivisibilem* esse. Alter autem articulus non est vere meus: tantum enim *in persona opponentis, sive inquirentis*, aliquid tale alicubi dicitur. Ex meo autem ipsius sensu *specialem inexistentiæ modum* haud temere definiendum esse existimo. *Id.* p. 194. 195.
Cap. VII. p. 9. Vorstius dicit, *Deum in se esse mutabilem.*	*Contrarium diserte tradidi*, etiam iis in locis, quæ adversarius citavit. Immo *absolutam immuta-*

mutabilitatem inter essentiales Dei proprietates ipse retuli. *Id.* 195.

Cap. VIII. p. 9. Vorstius *negat, aeternitatem esse indivisibilem, & totam simul.*

Ambiguitas captiosa hic latet, quam in Exegesi c. 12. plenius declarare studuimus. Quodam vero *commodo sensu* in aeternitate dari successionem praeteriti, praesentis, & futuri, non levibus argumentis ibidem ostendisse videmur: quae *Becanus* nondum dissolvit. *Id.* 196.

Cap. IX. Qu. VI. p. 16. Conimbricenses lib. 2. de Anima *qu.* 3. art. 2. *ad* 2.

Sic debebat citare: Lib. 2. de Anima *cap. VI.* quaest. 3. art. 2. *Ad primum contra tertiam partem & deinceps.* Thom. *Cren.* Animadvers. P. IX. 212.

Cap. XI. p. 35. Vorstius asserit, *decretum Dei liberum esse verum accidens*, distinctum a substantia & essentia Dei.

Saepe dixi, *de voce* accidentium *litigare me hic nolle*, dum modo distinctio vera inter ipsum Deum, eiusque libera decreta, concedatur. Hanc vero non solum *Iustinus* martyr, & alii *doctores* complures ante me diserte tradiderunt, sed & rationes invictae confirmant. *Id.* ibid.

Ibid. Solus Vorstius *negat, libera Dei decreta esse aeterna.*

Ambiguitas est in voce aeterni. Vere enim aeterna sunt Dei decreta, *quatenus ante tempora saecularia*, sive ante mundi fundationem facta sunt. Neque aliter S. Scriptura de horum aeternitate loqui solet, Eph. 1, 4. & 1. Pet. 1, 20. *Nec tamen simpliciter & omni modo Deo coaeterna sunt*, quippe quae con-

tingentia seu libera Dei effecta sunt, quibus causa voluntaria necessario prior est. *Id.* ibid.

In Prælud. Manualis cap. I. qu. I. p. 1391. Canon librorum V. & N. T. (quem sequuntur Romano-Catholici) habetur in Concilio tridentino sess. IV. Et Patres illius acceperunt per traditionem ab EVGENIO Papa, Eugenius a GELASIO Papa, Gelasius ab *Augustino*, Augustinus a *Patribus concilii carthag.* III. atque hi Pares ab INNOCENTIO I. qui vixit A. C. 402. Igitur *ab illo tempore primitiva ecclesia* ad nos usque, *per continuam traditionem*, perseverat idem ille Scripturæ canon, quem nos Catholici nunc tenemus & amplectimur.

Iuxta Becanum videlicet incipit *primitiva ecclesia a seculo post natum Servatorem quinto*, & quatuor priorum nulla habetur ratio. Sique Augustinus accepit ab Innocentio, *a quonam accepit Innocentius?* num sine testimonio, imo contra testimonium, traditionem & consensum quatuor præcedentium seculorum ipse pronunciat, an vero secundum illud? G. *Calixtus* disp. de Auctorit. S. Script. & numero libror. V. T. §. 63. p. 129.

Ibid. *Ex canone N. T. Lutherani expunxerunt* epistolam ad Hebr. epistolam Iacobi, epist. Iudæ & Apocalypsin Ioannis.

Veterum quidam de hisce scriptis aliquando dubitarunt, dubitavit etiam de uno & altero non nunquam *Lutherus*, non, utrum ex afflatu Spiritus sancti conscripti, sed, an ab apostolis, quibus inscribuntur, in lucem proditi sint: sed *Lutherani eos omnes agnoscunt pro canonicis*. Mart. *Chemnitius* Exam. concil. trid. P. I. p. 50. Io. *Gerhard* Exeg. de Script. S. §. 24. 1.

In Analogia V. & N. T. cap. I. de Script. & tradit. V. T. qu.

Distinctio illa nullo nititur fundamento. Neque caret absurditate

I. p. 6. *Canon seu catalogus librorum V. T. duplex* est: unus *iudaicus*, qui tempore Esdræ, seu ab ipso Esdra, vel a concilio sacerdotum, cui ipse interfuit, confectus est, alter *christianus*, qui auctoritate INNOCENTII I. confectus est.

tate, canonem librorum V.T. aliquot post sæculis, ex quo antiquatum ipsum fuit, confici. Et INNOCENTIVS, ab *Exuperio* tolosano, tanquam senior a iuniore, rei peritior ab imperitiore consultus, *pro captu intelligentia sua*, non autem quasi ex oraculo respondit. G. *Calixt.* disp. cit. §. 63. 64.

Mart. *Becanus*, Hilvarenbeca-brabantus, Soc. Iesu, philos. & theol. Herbipoli, Moguntiæ & Viennæ professor, FERDINANDIQVE II. Imp. a confessionibus, obiit A. 1624. æt. 63. *König* 94. *Witte* Diar. biograph. T 4. *Baillet* d' Anti P. I. 81. *Calixto* in disp. cit. p. 128. audit acuto vir ingenio, & satis etiam versutus, & p. seq. eruditus & ingeniosus: *Crenio* Animadvers. P. IX. 212. non tantum versutus, sed etiam subdolus, & callidus, unoque verbo, iesuita, sed parum diligens & candidus: *Hottingero* Bibliothecar. p. 419. facilitatis laudem, quam merebatur, scepticis loquendi & argumentandi formulis obscurans; at *Voetio* Biblioth. stud. theol. c. 6. p. 595. unus in theologia scholastica omnibus epitomis & introductionibus præferendus. Certe omnino laudanda videtur modestia, qua Becanus in disputationibus suis utitur, quamque etiam in adversariis suis requirit, dicens, a vero & christiano disputatore abesse debere convicia & iniurias; sed eum hoc postulatum non ipsum observare in libro de Deo & attributis divinis, quin potius rem suam conviciis & calumniis, mendaciis & sophismatis agere, valde conqueritur Conr. *Vorstius* in Appendice Apologeticæ exegeseos, p. 191. & seqq. Vide iterum *Cren.* de Singular. scriptor. p. 45. Dissert. II. de furib. librar. 15. & apud. Georg. Pet. *Schulzium* in Dissert. epist. I. de claris Marchicis p. 41.

XVI.

Guil. ESTII in IV. libros Sententiarum Commentaria. Parisiis 1638. Quibus S. *Thomæ* aquinatis Summæ theologicæ partes omnes illustrantur, præmittiturque in IV. libros Sententiarum præ-

Præfatio, breviter oſtendens, quæ ſit hæc ſcientia, quod eius obiectum, quæ ex obiecto dignitas, quæ certitudo & utilitas, denique quis auctor. Nimirum Theologiam eſſe ſcientiam, qua ea, quæ de Deo ac rebus divinis divinitus revelata ſunt, cognoſcuntur, immo Theologiam non aliud eſſe, quam Metaphyſicam & Ethicam quondam ſacram & perfectam; obiectum iſtius ſcientiæ eſſe Deum opt. max. quatenus eſt Deus; præſtantiam & dignitatem eius ex obiecto, videlicet Deo rebusque divinis, quibus nihil maius ſit, neque præſtabilius, iudicandam; certitudinem eius tantam eſſe, quanta veritati divinæ, cui hæc ſcientia nititur, tribui debet, id eſt, ſummam; vitandam autem in doctrina theologica nobis eſſe ſubtilem obſcuritatem, ſive obſcuram ſubtilitatem; ceterum utilitatem eius ex fine & uſu patere, nam per eam hominem Deum cognoſcere, & cognitum diligere, atque in eo, tanquam bono ſuo, tandem acquieſcere; denique auctorem eius eſſe Deum & Chriſtum, Dei filium. Tum ſequitur Partitio theologiæ in Primam & Secundam: *Primam* vocat eam, qua Deum resque divinas homo conſiderat ſecundum primam rerum inſtitutionem; quo pertinet doctrina de Deo & creatione; *Secundam* eam, cuius neceſſitas occaſione peccati libera creaturæ rationalis voluntate commiſſi, ſubintravit; quo refertur doctrina de lapſu angelorum & hominum primorum, indeque conſecutis pœnis, deque hominis lapſi reparatione per Chriſti beneficium; unde rurſus complura emergant conſiderationis capita, videlicet de prædeſtinatione, myſterio incarnationis, paſſionis, mortis, reſurrectionis & aſcenſionis Chriſti, de gratia Chriſti & hominis iuſtificatione, de ſtatu ac differentia legis & euangelii, de præceptis & conſiliis euangelicis, de vocatione gentium & catholica Chriſti eccleſia, de S. ſcriptura, & ſacramentis. Auctor hic inter eos, qui in libros Sententiarum commentati ſunt, facile primas tenet ob ſingularem eruditionem ac iudicii vim, cum pari moderatione coniunctam. *Hulſemann.* in Meth. ſtudii theol. 302. Vide P. I. *Hiſt.* huius *bibliothecar.* p. 271.

XVII.

Rob. BELLARMINI Diſputationum de controverſiis chriſtianæ fidei Tomi IV. Coloniæ Agrippinæ 1615. volumina II. Edi-

Editio ab ipsomet auctore ultimum locupletata. Et certe nitida satis est, atque emendata. Ibidem recusi A. 1628. sicut antea Ingolstadii 1586. Parisiis 1608. & alibi prodiere. Omnia eius opera VII. tomis expressa sunt Ingolstadii 1601. & Coloniæ 1617. Præmittitur huic nostro operi 1. Dedicatio ad SIXTVM V. Pont. rom. in qua disserit de summa hæreticorum impietate, de odio seu zelo huius pontificis adversus hæreticos, deque occasione huius tractationis: videlicet cum XV. annos proponendis partim Lovanii, partim Romæ controversiis impendisset, Superiorum iussu illos iam edi in publicum; cumque a dissentientibus nihil magis oppugnetur, quam papatus, eam ob causam a se nullam disputationem diligentius copiosiusque esse tractatam, quam eam, qua summi pontificatus institutio & auctoritas asseratur, atque defendatur. 2. Præfatio ad lectorem, in qua caussas editionis huius operis exponit, quæ sunt omnio tres: α) quia prodest ecclesiasticæ causæ, si plurimi hoc (Bellarmini) tempore scribant. β) quia expediebat, ut controversiæ omnes in unum quasi corpus redigerentur. γ) quia metuendum, ne istæ controversiæ, inscio auctore, quantumvis laceræ, ab aliis edantur. 3. Præfatio in disputationes ipsas, habita in gymnasio rom. anno 1576. qua extollit utilitatem istarum disputationum, ac deinde exponit, quæ sint, & quot sui temporis controversiæ. Vbi pariter fatetur, arduum esse opus, & certe, sua quidem sententia, eiusmodi, ut, si non leviter & perfunctorie, sed accurate, ac ut rei dignitas, & difficultas exigit, tractandum sit, scientiam prope infinitam, non modo variarum disciplinarum & linguarum, sed etiam totius antiquitatis, omnium historiarum, & temporum requirat: quæ omnia quam in se sint exigua, se se videre, onus tamen impositum sustinere ac perferre, ut, si cetera doctrinæ præsidia sibi desunt, studium tamen & diligentia minime desiderari queat. 4) Excerpta ex epistola Iac. *Gretseri* de sectariis, qui primam, ut loquitur, de Verbo Dei controversiam adlatrarint. Quod autem ad ipsum Bellarmini præsens opus attinet, tractatur in primo tomo 1) de Verbo Dei scripto & non scripto. 2) de Christo capite totius ecclesiæ. 3) de summo Pontifice, capite militantis ecclesiæ. In secundo, post præfationem de Conciliorum auctoritate, & Lutheranorum a concilio trident. voluntaria, ac, ut ipse interpretatur,

 per-

pertinaci absentia, 1) de Ecclesia militante, tum in conciliis congregata, tum sparsa toto orbe terrarum. 2) de membris ecclesiæ militantis, clericis, monachis, laicis 3) de ecclesia, quæ est in purgatorio. 4) de ecclesia, quæ triumphat in cælis. Atque huic tomo annexa sunt sequentia opuscula: 1. Appendix ad libros de summo pontifice. 2. de translatione rom. Imperii libri tres. 3. Appendix ad disputationem de cultu imaginum. 4. de indulgentiis libri duo. 5. Iudicium de concordia Lutheranorum. Cui Matth. *Hoe* opposuit Apologeticum. 6. Apologia pro eodem libro. 7. Recognitio auctoris omnium librorum suorum. In tertio, in cuius præfat. de nomine, natura, & efficacitate sacramenti disputat contra *Lutherum*, *Zvvinglium*, *Calvinum*, *Schvvenckfeldium*, item contra ubiquitatem corporis Christi, 1) de sacramentis in genere. 2) de baptismo & confirmatione. 3) de eucharistia & sacrificio missæ. 4) de pœnitentia. 5) de sacramentis ceteris. Denique in quarto, cuius Præfatio causam exponit dilatæ huc usque editionis huius tomi, & insigni Henricum CAIETANVM, Cardinalem & Legatum ad Reg. Galliarum, laude exornat, 1) de gratia primi hominis, & statu innocentiæ. 2) de gratiæ amissione, & statu peccati. 3) de gratiæ reparatione, & statu iustificatorum per Christum. Præfationi subincta est oratio in scholis habita, in qua auctor verba S. Ioannis Apol. 9, 1. 2. 3. detorquet ad *Lutherum*, *doctrinam lutheranam*, & *Lutheranos*, illum dicens indicari per stellam de cælo cadentem; istam per fumum e tartaro ascendentem; & hosce per innumerabilium atque horribilium locustarum exercitum. Quamvis autem Bellarminus hisce libris caussam ageret ecclesiæ, curiæque in primis romanæ, parum tamen abfuit, quin eos aboleret censura pontificia, uti quidem testantur *Carpzovius* in Isag. in libb. symbol. 739. & *Heiddegger* in Hist. papat. 311.

Tomo I.

Lib. I. de Verbo Dei c. 5. p. 7. *Nullum ex X. nominibus Dei in Cantico Salomonis* locum habet.	Hoc *refutatur* a *Kortholto* de Can. script. c. 5. §. 20.
Ib. c. 8. p. 11. De libro *Baruch* controversia est, tum quia non invenitur in hebr. codicibus,	Neque Conciliorum, neque Pontificum, neque Patrum est, canonem seu regulam librorum sacro-

tum etiam *quia nec concilia antiqua, neque Pontifices, neque Patres, qui catalogum librorum sacr. texunt,* huius prophetæ disertis verbis meminerunt.

ſacrorum conſtituere, ſed *canon auctoritatem ſuam habet a patefactione divina.* M. *Chemnitius* in Exam. C.T.P. I. 45.

Lib. II. c. 2. p. 29. *Calvinus* Inſtit. c. VI. §. 11. contendit eſſe legendum Ieſa. 9. & *vocabitur* admirabilis. At hebræus textus modo non habet Iikkare vocabitur, ſed Iikra *vocabit.*

Memento regulæ, quam in tua ipſe poſuiſti Grammatica ebr. l. 4. c. 4. Obſervandum, apud Hebræos non raro uſurpari *tertiam perſonam verbi activi in paſſiva ſignificatione,* ut Gen. 16, 14. Vocavit, pro vocatus eſt. *Dilherr.* Elect. l. 2. c. 3.

Ibid. Ieſaiæ 53, 4. In hebræo legi poteſt, *percuſſum Deum* & humiliatum.

Qui hoc dicit, impingit in Grammaticam: nam 1. ex Zere ſub כ in מֻכֵּה perſpicuum eſt, vocem in regimine eſſe poſitam, & dici *percuſſum Dei*, pro, a Deo, ſicut *Matth.* 25, 34. dicitur, venite *benedicti patris mei*, id eſt, a Patre. 2. Subſtantivum in conſtructione ſemper præcedit adiectivum; at hic ſequitur ſubſtantivum, & præcedit adiectivum. *Hackſpan* in h. l.

Ib. c. 3. p. 31. Pentateuchum tranſtuliſſe fertur R. *Aquila*, qui chaldaice *Onkelos* dicitur.

Perperam plane, & contra hiſtoriæ veritatem עקילם *Aquila confunditur cum* אונקלוס *Onkeloſo.* I. Henr. *Hottinger* Theſ. philol. 244. *Cartvvright* præfat. in Annot. in Gen. IV.

Ibid. c. 4. p. 32. In *titulis* ac *ſectionibus capitum* (Verſionis ſyr. N. Ti) mentio fit ieiuniorum, venerationis crucis, precum pro defunctis &c.

Sed illos titulos ac ſectiones *aliquot poſt ſaecula ab alexandrinis Patriarchis additos fuiſſe*, fatetur Guido *Fabritius.* Vide G. E. *Voigtii* diſp. de Verſ. ſyr. C 3.

Ib. c. 12. p. 41. Etiamsi multi codices hebraici habeant הוא ipse; tamen legi *unum*, in quo erat scriptum הִוא *ipsa*.

Quem vero? *Somnium* hoc est. *Amama* Antibarb. bibl, 204.

Ib. c. 15. p. 46. *A temporibus Esdra desiit in populo Dei lingua hebraa esse vulgaris.*

Lingua ebræa *neque in captivitate babylonica, neque post eam Judais desiit esse vernacula*, quamvis non esset sine contagio linguæ chaldaicæ. Barthol. *Mayer* Philol. S. part. II. p. 95.

Ib. c. 16. p. 52. Probabilius est, Christum sententiam, Deus meus, ut quid dereliquisti me? *totam hebraice pronunciasse.* — nam Syriace sic dixisset, *Hil*, *Hil*, lemana sebactani. Quod autem in græco & latino habemus *sebactani*, non *hhazaptani*, ut esse debuit, factum est, ut facilius pronunciaretur.

Confundit dialectum syriacam, cum ierusalemitana: Non illa, sed hac usus est Christus. Eccur אִיל *Il* scribit Hil? Neque etiam *schebactani* est ebræum, sed *syro-chaldaeum*. B. *Mayer* l. c. p. 82.

Præfat. in controvers. de Christo p. 85. Michäel *Servetus* supplicium Genevæ patiens, longissimo acerbissimoque dolore consumptus est *anno* 1555.

Erat *annus* 1553. *Sandius* Biblioth. antitrinit. 8. *Thuanus* ad istum annum p. 241.

Ib. p. 87. Lutherus contra Latomum scribens: *Anima mea*, inquit, odit hoc verbum *ὁμοούσιος*.

Lutherus non absolute, sed conditionate scribit: *Quodsi* odit mea anima vocem Homousios, & nolim ea uti, non ero hæreticus. G. *Calixtus* disp. de S. Trinit. myster. §. 37. & Io. *Fabricius* System. theol. 112.

Ibidem: Etiam *nomen Trinitatis Luthero displicuit*, & ex Germanorum precibus illam *precandi formulam submovit, Sancta Trinitas, unus Deus, miserere nobis.*

Non ideo ex publica Litania illa verba submovit, quod Trinitatem sublatam vellet, *sed quod vocabulum germanicum* (Dreyfaltigkeit) *triplicitatem potius*

Lib. I. de Christo c. *6.* p. 98. Verba Thomæ coram Christo prolata *Io.*20,28. *Dominus meus, & Deus meus*, non possunt referri ad Patrem per exclamationem, quia in græco non est ὦ, signum exclamantis, sed *articulus* ὁ.

potius, quam trinitatem importare videretur. *Calixtus* l.c. Malim dicere, ex hellenistica consuetudine *nominativum pro vocativo poni*, ut fit *Ps.* 22, 2, 59, 2. 60, 3. 63, 2. *Hackspan* in *Io.* 20, 28.

Ib. l. 3. c. 8. p. 153. *Brentius* & *Smidelinus* volunt, *Vniri hypostatice divinam & humanam naturam in Christo, nihil esse aliud, quam communicari attributa*, seu proprietates omnes divinitatis humanitati Christi.

Illi & nos communicationem idiomatum, proprie & accurate loquendo, non formale *unionis hypostaticæ*, sed *consequens & effectum* esse statuimus. Io. *Gerhard.* Exeg. L. de Christo §. 137.

Lib. I. de rom. Pontif. c. 2. p. 193. *Monarchia simplex simplici Aristocratia & Democratia præstat.*

Hoc tantum verum est, *circumstantiis seclusis*; nempe si unus homo posset omnibus locis adesse, nec necessario cogeretur per alios negotia Reip. procurare: item si unus ille homo nequam esse non posset. G. *Calixt.* in Dispp. XV. de præcip. christ. relig. capp. p. 312.

Ibid. c. 4. p. 196, In ecclesia N. Tti (romana) est summi Pontificis Monarchia, atque Episcoporum (qui veri principes & pastores, non vicarii Pontificis maximi sunt) *Aristocratia*, ac demum suum quendam in ea locum habet *Democratia*.

At *puram & simplicem Monarchiam regni pontificii*, quis tam cæcus est, qui non videat? Vnus habet potestatem definiendi & determinandi, reliquis incommunicabilem &c. G. *Calixt.* l. c. p. 314.

Ibid. c. 9. p. 202. Secunda ratio, (quod regimen ecclesiast. præcipue monarchicum esse debeat) ab ea *similitudine* ducitur, quam *habet ecclesia mortalium hominum cum ecclesia immortalium angelorum.*	Quæ necessitas, ut *in omnibus conveniant?* G. *Calixt.* l. c. 315.
Ibid. Nec minus certum, inter angelos præter summum regem omnium Deum, *esse unum, qui aliis omnibus præsit.*	*Hoc maxime incertum* est. G. *Calixt.* l. c. 316.
Ibid. *Tempore V. Tti semper fuit unus, qui omnibus præerat*, in iis, quæ ad legem & religionem pertinebant.	*Non est eadem utriusque testamenti ratio.* Ecclesia V. T. adligata fuit populo iudaico; Catholica N. T. in toto terrarum orbe colligitur. Facile quoque erat Iudæis adire Hierosolymam. G. *Calixt.* l. c.
Ib. p. 203. Omnes *similitudines*, quibus in Scriptura describitur ecclesia, (e. g. Exercitus ordinati, Corporis humani seu Mulieris speciosæ, Regni, Ovilis, Domus, Navis) *ostendunt, debere esse in ecclesia unum caput.*	At absurdum est & blasphemum, *præter Christum alium* statuere *Imperatorem*, quo duce cum satana confligamus; *aliud caput* præter eum, qui servator est sui corporis. Neque vero, quia in Cantico *sponsa Christi* vocatur, ideo proprium caput habet secluso Christo: *nam similitudines non sunt latius extendendæ*, aut secus adplicandæ, quam fit in Scripturis. G. *Calixt.* l. c.
Ib. 204. Quinta ratio ducitur a primordiis gubernationis ecclesiæ, ubi *Christus ecclesiam visibiliter administrabat.*	*Nulla ratio consequentiæ.* Nam Christi visibilis in ecclesia præsentia fuit extraordinaria, quantum ad ipsam ecclesiæ gubernationem. G. *Calixt.* l. c.

Non

Ibid. In *singulis ecclesiis singuli constituuntur episcopi.* Igitur æquum est, ut sit etiam unus aliquis, qui toti ecclesiæ præsit.

Non est eadem unius particularis, & universæ catholicæ ecclesiæ *ratio.* G. *Calixt.* p. 317.

Ibid. *Non potest ecclesia propagari,* nisi sit unus summus præsul, qui doctores in provincias mittat.

Quis *Philippum* iussit eunucho obviam ire; *Paulum* in Macedoniam contendere; *Petrum* ad Cornelium se transferre? *Pantanus* a Demetrio, Alexandriæ episcopo, in Indiam missus fuit, *Frumentius* ab Athanasio Indorum episcopus constitutus. G. *Calixt.* l. c.

Ibid. *Vna fides in ecclesia esse non potest,* si non sit unus summus iudex, cui omnes acquiescere teneantur.

Negatur consequentia: sufficit enim in ecclesia præsto esse *auctoritatem normæ,* G. *Calixt.* l. c. 291.

Ib. c. 10. p. 207. *Probatur Petri monarchia ex Matth.* 16, 18. 19.

Per *petram* ibi intelligitur vel Christus, vel confessio, fides & doctrina, quæ pro obiecto habet Christum. Vtramque expositionem S. Patres amplexi sunt. *Casaubon.* Exercit. XV. n. 12. p. 321. G. *Calixt.* l. c. 320.

Ib. c. 12. p. 210. Omnes huius temporis *haeretici* nihil peculiare hic Petro promissum esse volunt, sed, quidquid dicitur, *ad totam ecclesiam pertinere,* cuius eo tempore Petrus personam gerebat.

At *etiam Augustinus sic statuit,* teste *Launoio* in Epp. p. 475. Quid? ipse *Bellarminus* l. 2. de Concil. c. 11. p. 34. errandi immunitatem *præcipue ecclesiæ* tribuit, secundario autem concilio.

Ib. c. 13. p. 214. Nos *& catholici omnes,* per claves Petro datas, intelligimus *summam potestatem in omnem ecclesiam.*

Ministerium ecclesiasticum, quod Christus Petro commendavit, excludit potestatem absolutam. Edm. *Richerius* Hist. con-

concil. general. T. I. 4. Lud. El. *du Pin* de Antiqua eccles. discipl. Differt. IV. 308.

Ibid. c. 14. p. 215. *Soli Petro dictum* fuit a Christo: *Pasce oves meas*; adeoque illi soli summa potestas ecclesiastica promissa.

Quasi vero non *idem omnes privilegium olim habuerint apostoli*, & nunc etiam habeant *episcopi omnes*, qui dicuntur ecclesiæ, ac proinde ovium Christi pastores. *Du Pin* l. c. 310.

Id. c. 17. p. 219. *Petrus singulares necessariasque habuit prarogativas*: quarum 28. numerat & indicat *Bellarminus*.

Ad eas respondent Io. *Gerhardus* Conf. cathol. l. 2. p. 541. & G. *Calixt.* Dispp. XV. de præcip. christ. rel. capp. 329 Atque *Du Pin* l.c. 313. cordate scribit, non nullas earum esse *gratis confictas*, alias *nihil omnino ad primatum Petri* pertinere.

Ib. c. 25. p. 226. S. Ioannes Chrysost. homil. 55. in Matth. inquit: Deus concedere solus potest, ut futura ecclesia, tot tantisque fluctibus impetu irrumpentibus, immobilis maneat, *cuius pastor & caput* (ecce *nomen capitis* Calvino inauditum) *homo piscator, atque ignobilis.*

Sic vertendum est: *& hominem piscatorem firmiorem petra ostendit.* Aloys. *Andruzzi* in Vet. Græcia de S. rom. sede præclare sentiente p. 10. Vide *Giornale de' Letter. d' Italia* T. XV. 260.

Lib. II. de Rom. Pontif. c. 4. p. 235: *Petrus Romæ usque ad mortem episcopus fuit.*

Incertum admodum & dubium est, num Petrus Romam umquam viderit; fuisse autem rom. episcopum, & per XXV. annos, *figmentum est.* G. *Calixt.* l. c. 346.

Ib. c. 14. p. 247. *Leo* epist. 46. ad Anatolium, episcopum CPtanum: Residentibus, in-

Hercle, *nullus præcissorum Pontificum tantum sibi auctoritatis assumpsit*, quantum B. Leo. *Richer.*

quit, *vobis, quibus executionem nostra dispositionis iniunximus.* Vides, *ut precipiat Patriarcha CPtano.*

cher. Tom. I. 448.

Ib. c. 16. p. 250. *Si conferatur hic locus* (S. Cypriani lib. I. ep. 3. al. 55. ad Cornel. scribentis: Neque enim aliunde hæreses ortæ sunt, aut nata sunt schismata, quam inde, quod Sacerdoti Dei non obtemperatur, nec unus in ecclesia ad tempus sacerdos, & ad tempus iudex vice Christi cogitatur) *cum superiore* (lib. de Vnit. eccles. ubi demonstrans, unde oriatur divisio & hæresis, ait: Hoc eo fit, dum ad veritatis originem non reditur, neque caput quæritur, neque magistri cœlestis doctrina servatur) *apparebit manifeste, loqui Cyprianum de ecclesia universa.*

Quis mihi probabit, Cyprianum hanc scribentem epistolam, easdem habuisse cogitationes, eundemque hæresium fontem indicare voluisse? *Varia potest esse caussa & origo hæresium*, videlicet inobedientia, non tantum erga caput universale ecclesiæ, sed etiam erga caput particularis ecclesiæ. Si unus locus per alterum est explicandus, *alterum hunc non oportet longe petitum esse.* Auctor *der Altchristl. Gedancken.* 296.

Ib. c. 25. p. 261. *Africani Episcopi* pontifici Bonifacio responderunt, *se non invenire eos canones* (de appellat. episcoporum ad rom. Pontificem: de appellat. presbyterorum & minorum clericorum ad episcopos vicinos: deque non eundo ad comitatum, i. e. aulam Imperatoris) *in concilio nicæno.*

Interim *Concilium sardicense illis non erat ignotum. Richer.* T. I. 247.

Ibid. Concilium Sardicense *generale.*

Non fuit generale. Richer. 94. 114.

Ibid. Sunt exempla eorum, qui ante Concilii sardicensis &

Qui erant *in ecclesiis suburbicariis*, quo iure etiam reliqui patri-

nicæni tempora *omnibus ætatibus ad rom. Pontificem appellarunt.*	archæ gaudebant; non vero in orbe universo. *Richer.* 138.
Ibid. p. 262. *Non minor est sardicensis*, quam nicæni Concilii *auctoritas.*	Immo *tanta est differentia* inter utriusque auctoritatem, quanto præstantius est concilium œcumenicum provinciali seu particulari. Hinc nec Canones sardici positi sunt inter regulas Codicis canonum. *Richer.* 95.
Lib. IV. c. 2. p. 311. Sententiam hanc (Pontificem etiam, ut pontificem, posse esse hæreticum, & docere hæresim, si absque generali Concilio definiat; & de facto aliquando accidisse) secuti sunt *aliquot Parisienses*, ut Gerson, Almain, Alphonsus de Castro, Adrianus VI. papa.	Immo *omnes*, & *Theologica Facultas*, atque antiquissima *Academia. Launoius* Epp. 474.
Ibid. Secunda sententia (videl. illa modo dicta) non est proprie hæretica, sed tamen *erronea*, & *hæresi proxima.*	Hæc tamen est *Parisiensium* sententia. *Launoius* Epp. 474.
Ib. c. 3. p. 313. Hieronymus in ep. ad Damasum asserit, se tuto sequuturum sententiam Pontificis, quia novit, *super illum* Ecclesiam esse fundatam, *nec posse fieri, ut ecclesia fundamentum cadat.*	Immo iuxta Hieronymum, *super omnes apostolos.* Quod dissimulat Bellarminus; adeoque fallaciter disputat, vel certe luculenter ostendit, se doctoris sancti commentarios non, ut oportet, perlegisse. *Launoius* Epp. 399.
Ib. c. 16. p. 333. Christus Io. 21. *utitur regio vocabulo*, dicens: *Pasce* oves meas.	Potius, *ministerali vocabulo:* nam reges gentium dominantur, *vos autem non sic.* Matth. 20. *Richer.* T. I. 4.

Moses

Lib. V. c. 9. p. 353. *Moses* & summus princeps temporalis, & *summus pontifex fuit.*

Moses non fuit sacerdos. Io. *Lundius* in Iudisch. Heiligthum. 414. 492.

Tomo II.

Lib. I. de Concil. c. 9. p. 6. Tametsi *solus Pontifex potest leges toti ecclesiæ præscribere*, tamen longe suavius res agitur, cum, approbante Concilio generali, summus pontifex eiusmodi leges præscribit.

Quod de solo Pontifice dicitur, id *mori antiquo contrarium* est: olim enim singuli Patres, rebus accurate exploratis, & perpensis, sententiam sigillatim dicebant, & Actis ipsis subscribebant, subductisque omnium suffragiis, ex votorum pluralitate, synodalis conclusio edebatur. *Richer.* T. IV. P. II. 23. & l. 1. 12.

Ib. c. XII. p. 9. *Ex illo antiquissimo canone*, — cuius meminerunt Socrates l. 2. c. 13. Sozomenus, & Nicephorus.

Socrates quidem meminit l. 2. c. 8. & 17. Sed canon ille *non multo impensius romano, quam aliis Patriarchis aut Episcopis gratificatur:* certe non probat, Papam rom. absolutam, aut pure monarahicam habere potestatem in conciliis. *Richer.* l. I. p. 12.

Ibid. Sixtus III. in epist. ad Orientales: Valentinianus Augustus nostra auctoritate Synodum *convocavit.*

Mala fide hoc dictum citatur; sic enim habent verba Sixti: Scitote me criminari a quodam Basso, & iniuste persequi. Quod audiens Valentinianus Augustus, nostra auctoritate Synodum *convocari iussit.* Id est, præcepit, ut Synodum convocem; atque ita Sixtus mandatum Imperatoris exequitur. *Launoius* Epp. 508.

Lib. II. c. 17. p. 40. Pontificem esse supra omnia concilia, *Lateranense ultimum Concilium* ex professo docuit.	Sed talibus *argumentis, quæ rem non conficiunt. Richer.* l. 4. P. II. 37.
Ibid. *Quod Concilium hoc* (Lateranense ultimum) *rem istam non definierit*, proprie, ut decretum fide catholica tenendum, *dubium est.*	*Oratio est hominis valde perplexi & anxii. Richer.* l. c. 45.
Ibid. Accedant iam tertio *Pontifices*, videl. Leo, Gelasius, Nicolaus I. Gregorius, Paschalis, Innocentius III. Bonifacius VIII.	*Eorum testimonia examinantur, ac refutantur a Launoio* a p. 98. usque ad 108.
Ibid. Probatur *ex appellationibus a Concilio ad Papam.*	*Non a concilio generali*: neque aliæ appellationes erant in usu, quam *quas Canones fieri voluerint. Launoius* p. 110.
Ibid. *Omnia* (conciliorum gesta & decreta) *revocantur tandem ad examen romani Pontificis*, & quæ ille probat, recipiuntur; quæ improbat, reiiciuntur, ut *testatur Gelasius.*	*Alio spectat* Gelasius. *Launoius* 119.
Lib. III. de Ecclef. c. 2. p. 44. Ecclesia est cœtus hominum eiusdem christianæ fidei professione, & eorundem sacramentorum communione colligatus, *sub regimine legitimorum pastorum, ac præcipue unius Christi in terris vicarii, romani Pontificis.*	Vltima illa verba pertinent *ad statum Ecclesiæ*, non vero ad Ecclesiæ naturam vel essentiam. *Laun.* 775. Notatque Abbas *Richardus* in Crit. sive Exam. Præiudicior. Iurii l. 2. c. 1. (in Act. erudit. A. 1690. 569.) vocem *unus* a Bellarmino usurpatam, non idem significare, quod unicus, sed ita accipiendam, *ut non excludantur Episcopi*, cum & hi dici possint vicarii Christi.

Non

Lib. IV. de Eccleſ. c. 9. pag. 76. *Proclus* hæreticus apud Epiphan. hær. 65. dicebat, peccatum in renatis ſemper vivere.

Non *Proculus*, (ſic enim hoc nomen ſcribendum) ſed *Methodius*. Videatur *Gataker* T. I. 781.

Ib. c. 13. p. 84. *Eraſmus a Lutheranorum doctrina non omnino abhorrere viſus eſt.*

Contrarium verba Eraſmi docent, quæ leguntur in ep. 587. p. 656. Ita autem illa ſe habent: Quum lutherana tragœdia ſemper in peius gliſceret, mire quidam conati ſunt me illi admiſcere. Ego vulgato etiam ſcripto ante biennium teſtatus ſum, *nihil omnino rei mihi eſſe cum Luthero*, nullam agnoſcere factionem, niſi chriſtianam; ſi tamen ea dicenda eſt factio. *Cren.* Animadverſ. P. XVI. p. 100.

Lib. I. de Purgator. c. 3. p. 230. Purgatorium eſſe, *probatur ex Scripturis V. T.* videlicet 2. *Macc.* 12. *Tob.* 4. 1. *Reg.* ult. *Pſ.* 37. & 65. *Iſa.* 4. & 9. *Mich.* 7. *Zach.* 9. *Mal.* 3.

Omnia illa loca, excepto Maccabaico, pro infirmis argumentis agnoſcit Natal. *Alexander* P. II. Sæc. IV. (in Veielii Diſſert. Iſag. p. 304.) Quod autem ad Maccabaicum, ille extat *in libro apocrypho*, fatente *Gregorio* M. Moral. l. 19. c. 17. Nec Iul. Cæſ. *Bulengerus*, & ante eum Pet. *a Soto* negare auſi ſunt, illis ſcripturæ locis purgatorium non apte probari. Vide Gul. *Forbeſ.* Conſiderat. controv. 215.

Ibid. c. 4. p. 232. Purgatorium eſſe, *probatur ex N. T.* & quidem ex *Matth.* 12. 1. *Cor.* 3. 1. *Cor.* 8. *Matth.* 5. *Luc.* 16. & 23. *Act.* 9. *Phil.* 2.

Sed nec hæc loca, iudicio Natal. *Alexandri*, ſunt probantia, niſi ille *Matth.* 12, 32, ubi, ut ait, ſupponit Chriſtus evidenter, aliqua in futuro ſæculo remit-

ti peccata. Sed aliter docebat S. *Fulgentius*, l. 1. de remiss. c. 24. scribens: Hoc verbo Dominus & Salvator noster *non aliqua peccata insinuavit in futuro seculo dimittenda*, quæ in hoc sæculo dimissa non fuerint; sed bene intelligentibus ostendit, *non alia, sed illa, tanquam in futuro seculo dimittenda, quæ in hoc seculo in una & vera ecclesia catholica fuerint unicuique dimissa.* Vide iterum *Veielii* Differt. isag. 306. & Gul. *Forbes.* 212. & seqq.

Ib. c. 8. p. 240. Locum *Matth.* 5, 25. 26. *de solo purgatorio intellexerunt vetustissimi Patres.*

Sed testimoniorum illorum *vix ullum* disertum & perspicium est, fatente Natali *Alexandro* apud Veielium 307.

Ibid. c. 10. p. 242. Asseritur purgatorium *testimoniis Patrum græcorum & latinorum.*

Neque etiam ex Patribus, *ante Gregorii M. ætatem*, purgatorium, quale adstruunt Romanenses, certo & clare probari potest. *Forbes.* l. c. p. 222. Immo purgatorium, Patrum doctrinæ repugnat. p. 239.

Ib. c. 12. p. 247. Illud, *a modo*, (ἀπάρτι, Apoc. 14, 13.) non significat a morte unius cuiusque, *sed ab extremo iudicio.*

Quam *absurde* locus ille sic exponitur! Ecquis enim, & qualis interim erit status in Domino morientium, sive animarum piarum a corpore separatarum ante finale iudicium? beatus ne, an vero miser? Sed audiantur potius veteres, Ambrosius, Haymo, Beda, Aretas, Ausbertus, qui ἀπάρτι *a tempore mortis* exponunt. *Forbes.* 220.

Ibid. Qui decedunt cum pecca-

Nihilo minus *& hi simpliciter moriun-*

tis venialibus, aut cum debito pœnæ alicuius temporalis, *ii non simpliciter moriuntur in Domino*, sed partim in Domino, ratione caritatis, quam secum ferunt, partim non in Domino, ratione peccatorum, quæ nihilo minus secum ferunt.

riuntur in Domino, nempe in Christi gratia, & in morte viva illius membra sunt; alioqui perpetuis suppliciis mancipandi essent. *Forbes.* 220.

Ib. c. 15. p. 251. Implicite saltem continetur *in Genesi mentio purgatorii*, cum dicitur Gen. 23. Et surrexit Abraham *ab officio funeris*.

Hebraica veritas habet: Surrexit *a mortuo suo*, vel, *a conspectu mortui sui*. Is. *Casaubonus* Exercit. XVI. n. 37. p. 435.

Lib. I. de Sanctor. beatitud. c. 17. p. 292. Calvinus dicit, nos rogare Virginem, ut filium iubeat facere, quod petimus. *At quis nostrum hoc dicit*?

In nonnullis ecclesiis canitur: Ora matrem, & *iube filio*. item: O felix puerpera, Nostra pians scelera, Iure matris *impera Redemtori*. Id quod fatetur *Cassander* in Consultat. p. 971. Exat etiam in Missali inviolatæ reformationis Fontisebrandi, concordi omnium Conventuum consensu Parisiis terso & emaculato A. 1534. *Forbes.* 338.

Ib. c. 18. p. 293. Nos facile ostendemus, non solum ab angelis, sed *etiam a spiritibus beatorum hominum regi & gubernari fideles viventes*.

Male hoc, ut dogma certum, statuitur. *Neque loca*, quæ citantur ex Apoc. 2. & 3. Matth. 24, 36. necessario aut clare id evincunt. *Forbes.* 331.

Ib. c. 19. p. 294. Sanctos *esse invocandos*.

Equidem & Concil. trid. Sess. XXV c. 2. vel potius Decreto de Invocat. & venerat. ac reliquiis sanctor. p. 507. pronuntiat, impie illos sentire, qui negant, sanctos invocandos esse; sed cum ibidem statuat tantum, *bonum & utile esse supli-*

pliciter illos invocare, (quam propoſitionem etiam Bellarminus in expoſitione adfert) clare patet, invocationem iſthanc Patribus tridentinis *non ſimpliciter neceſſariam* viſam eſſe. *Forbeſ.* 290.

Ibid. Invocatio ſanctorum *probari poteſt e Scriptura V. & N. T.*

Nullus omnino ſcripturarum locus pro invocatione ſanctorum adduci ſolet, quem non *veteres* plerique omnes, & *ex Romanenſibus* ipſis aliqui doctiſſimorum rectius interpretentur. *Forbeſius* p. 302.

Ibid. p. 295. Probatur (Invocatio ſanctorum) *teſtimoniis græcorum & latinorum Patrum.*

Quæ diligenter *examinata & refutata* a Mart. *Beerio* in lib. von Anruffung der Heilig. 241. & ſeqq.

Ibid. c. 20. p. 298. Dico, non poſſe eum Sanctos invocare, ut ſanctos & amicos Dei, *qui ſuo modo in eos non credit*, id eſt, non credit, eſſe ſanctos, nec in eis ſperat, ut patronis, nec eos ut tales diligit.

Nova hæc eſt theologia, & veteribus plane incognita, qui *credendum in Deum* ſemper dixere, nec in quenquam præterea, hoc ſenſu. *Forbeſ.* 293.

Ibid. p. 299. *Certum eſt, Sanctos cognoſcere* (*abſentia*, & *quæ ſolo cordis affectu* interdum pro feruntur,) cum præſint nobis, & rerum noſtrarum curam gerant.

Audacter, ſi non etiam falſo, ſic docetur. *Forbeſ.* 331.

Ibid. p. 300. Ad locum Nazianzeni (in fine Orat. in Gorgoniam, ſororem ſuam) dico, illud *Si* (εἰ δέ τις σοι καὶ τῶν ἡμετέρων ἐςι λόγος) non eſſe dubitantis, ſed *affirmantis.*

Quis a partium ſtudio alienus, id *dubitantis* potius eſſe, quam aliquid tanquam indubitatum præſupponentis, non videat? *Forbeſ.* 279.

Non

Lib. II. de Imagin. ſanct. c. 15. p. 326. *Libri Carolini* contra Synodum nicænam II. *non ſunt Caroli* (cognomento *Magni.*)	Non ſunt Caroli, quod ab eo ſint ſcripti; ſunt tamen eius, quatenus *eius auſpiciis & auctoritate ſcripti ſunt*, ut videtur, ab Alcuino, aſſentiente univerſa Synodo (francofurtana.) *Caſſander* ep. 19. ad Io. *Molinaeum*, p. 1103. *Dorſcheus* Collat. ad Concil. francofurd. 68. *Placcius* de pſeudon. 162.
Lib. III. de Cultu ſanct. c. 8. p. 354. Euſebius lib. VI. c. 9. Alexander, inquit, Hieroſolymam *adorandi*, & locorum ſanctorum videndi cauſſa properavit.	Habetur locus ille cap. 11. atque ita eſt vertendus: Alexander Hieroſolymam *orandi*, & locorum ſanctorum *inviſendorum* cauſſa properavit.
Lib. I. de Translat. Imperii rom. c. IV. p 398. LEO III. Pont. max. *aut ſolus, aut præcipuus & primarius auctor fuit translationis* Imperii in Francos.	Anaſtaſius in vita illius Leonis ait, CAROLUM *ab univerſis fidelibus* conſtitutum eſſe Imperatorem: hi autem erant præter Pontificem, qui urbis primarius ſane civis tum erat, ac plurimos Epiſcopos Clericosque, *univerſi R mani*. Herm. *Conring* de Germanor. Imp. rom. c. VII. p. 42.
Cap. XII. p. 415. CAROLUS M. *primatum rom. Pontificis*, agnovit, appellans eum, *ſummum Pontificem* atque *univerſalem Papam*, & ipſius *Domini auctoritate primatum habentem*.	Sed illi tituli *non hildebrandinam notabant omnipotentiam. Conringius* l. c. p. 44.
In iudicio de libro Concord. p. 485. *Solus eſt angulus Germaniæ*, (Auguſta Vindelicorum) in quo ſe ſe fama Confeſſionis (Proteſtantium) dilatet.	Immo non tantum *in hiſpanicam & italicam*, ſed *& aliarum nationum linguas*, in *græcam* etiam, translata, atque ita per orbem terrarum fama eius dila-

latata fuit. Ad. *Rechenberg* in Append. ad Form. concord. p. 9.

Tomo III.

Lib. IV. de sacram. eucharist. c. 7. p. 263. *Lutherani & Zuvingliani seu Calvinistæ*, & verbis & factis Græcorum consuetudinem Latinorum consuetudini anteponunt, atque *fermentatum panem aptiorem esse censent ad sacramentum conficiendum, quam azymum*

De Lutheranis hoc plane falsum, de Calvinistis seu *Reformatis ex parte:* nam quæ magis est doctrinæ Calvini tenax ecclesia, quam *genevensis?* at hæc etiam nunc in azymis sacrosanctam eucharistiam celebrat. *Casaubon.* Exercit. XVI. n. 12. p. 411.

Ibid. c. 20. p. 234. Controversia de communione sub utraque specie, exorta est Pragæ in Bohemia circa A. Domini 1412. auctoribus *duobus Germanis*, Petro dresdensi, & Iacobello *misnensi*.

Iacobellus erat *misensis, bohemus*, adeoque auctores huius controversiæ *non erant duo Germani*. Io. Ad. *Scherzer* System. theol. 395. Herm. *von der Hardt* Prolegom. in Tomum III. Concil. constant. p. 17.

Lib. II. de Missa c. 12. p. 357. *Ad neutram* (neque ad concionem, neque ad orationem) *proprie pertinet sacrificium*: *sacrificium* enim *non est loqui*, sed facere. — Qui enim sacrificium Deo offert, cum Deo agit, *non cum hominibus*.

At 1. Cor. 14. manifeste agitur non tantum de loquendo linguis, sed *etiam de prophetando*. προφητεύειν autem non tantum vaticinari significat, sed etiam *exhortari, & instruere ecclesiam*, quod utique loquela vel ore fit. Neque sacrificare tantum facere significat, quasi sacerdotes illi essent, qui sacramentum facerent: vetus enim ecclesia credidit, Deum esse illum, qui suo spiritu id præstet. *Sacrificium missæ fit in ecclesia:* unde sequitur, *sacerdotem oportere loqui in ecclesia*; & quamvis ille ut plurimum lo-

qua-

quatur ad Deum, tamen *etiam loquitur ad homines*, ut quando dicit: Dominus vobiscum: Orate, fratres: Sursum corda: Gratias agamus Domino Deo nostro: Ite, missa est: Benedicat vos Pater, Filius & Spiritus S. Auctor der *Altchristl. Gedancken.* p. 222.

Lib. I. de Pœnit. c. 22. p. 408. Tertius locus (pœnitentium) dicebatur ὑπόπτωσις, *quasi contemplatio rerum supernarum.*

Ὑπόπτωσις non derivatur ab ὑπὸ & ὄπτομαι video, sed ὑποπίπτειν, nec sensu ecclesiastico significat contemplationem, sed *summissionem*, *substrationem*, *ingeniculationem*: sicut videre licet ex *Gregorii* neocæsar. epist. canonica, quam *Baronius* latino idiomate adfert ad A. C. 263. n. XXV. ubi num. XXIX. dicitur: *Subiectio* seu *substratio* est, ut intra templi portam stans, cum catechuminis ingrediatur. Vbi tamen, peractis missarum sollemnibus, cum gemitu ac lamentis pronos se in terram abiiciebant οἱ ὑποπίπτοντες. Vide sis *Dilherri* Electa l. 2. c. 3. *Sozomen.* Hist. eccl. l. 7. c. 16. *Albaspinaeum* Observat. ecclesi. l. 2. observ. 22. pag. 133. & auctorem der *Altchristl Gedancken.* 485.

Lib. I. de Matrim. sacram. c. 16. p. 525. *Matrimonium insolubile esse quoad vinculum*, probari potest ex traditione: extant enim omnibus ætatibus *testi-*

Hæc Patrum loca *examinantur* ab *Ittigio* de Synodo aurelian. p. 123. Neque Theophylactus ad IX. sed *ad XI. pertinet seculum*,

monia Patrum, e. g. Clementis, Iustini & Athenagoræ, Tertulliani — *seculo IX. Theophylacti* &c.

Tomo IV.

Lib. IV. de Amiss. gratiæ & statu pecc. c. 15. p. 103. Ex testimoniis Patrum (de conceptione immaculata B. Mariæ virginis) habemus inprimis S. *Ambrosium* serm. 22. in ps. 118. ubi Mariam vocat *ab omni integram labe peccati.*

Loquitur Ambrosius *de peccatis actualibus.* G. Io. *Vossius* Hist. pelag. l. 5. p. 711.

Ibid. c. 16. p. 107. *Anselmus* l. 2. Cur Deus homo, c. 16. scribit, B. virginem in peccato esse conceptam & natam. Sed *loquitur de prima conceptione seminis, & nativitate in utero,* non ea, quæ fit ex utero.

Sed hæc sunt *humani ingenii commenta*, meraque κενοφυγετα. Nec enim aliter *conceptionis* & *nativitatis* vocabula usurpat Anselmus, quam uti existimavit propheta David, cum se in peccatis conceptum ac natum esse ait. *Vossius* ib. l. 2. p. 634.

Lib. III. de Iustificat. c. 11. p. 362. Ad Abraham dictum est (a Deo) Gen. 22, 12. Nunc *cognovi*, quod timeas Dominum, id est, nunc *te cognoscere feci*, quod verus sis cultor & amator Dei.

Bellarminus *confundit coniugationes Ebraeorum.* Neque enim in Piel vel Hiphil, sed in Kal verbum ידע usurpatur, *deque Deo dicitur*, quod nunc cognoverit, *more humano.* Et cognoscere hic idem est, *ac experiri*, sicut Tremellius & Iunius vertunt: Nunc expertus sum, timentem Dei esse te. Theodor. *Hackspan* in 1. Reg. 17, 24. p. 716.

Ibid. lib. IV. c. 7. p. 381. Adversarii in eo conveniunt, opera bona non esse necessaria, nisi

Etiamsi non habent relationem causalem ac meritoriam, habent tamen, vel possunt habere

necessitate præsentiæ, h. e. *non habere ullam relationem ad salutem*, quasi sint merita, caussæ, *conditiones* &c.

bere *relationem ordinis*, qualem habet medium ad finem, antecedens ad consequens, conditio sine qua non ad effectum, cuius conditionis præsentia quidem non efficit, absentia tamen impedire potest salutem. Sunt *conditio*, sine qua vita æterna obtineri, & alterum exitium evitari non potest. Sunt *via*, quæ ducit ad regnum cæleste. Recte etiam dicuntur *salutem operari*, quia sunt media eo tendentia atque ducentia. Sunt etiam *necessaria ratione efficientiæ*, si efficientiam late sumas, pro illo omni, quod quovis modo operatur, & concurrit ad effectum salutis. Ludov. *Le Blanc* in Thesib. theolog. pag. 583. Conr. *Horneius* disp. de Summa fidei non qualislibet, sed quæ per caritatem operatur,necessit. ad sal. & in scriptis IV. apologet.

Ibid. c. 14. p. 388. *Peccata venialia*, sine quibus non vivimus, non sunt peccata simpliciter, sed imperfecte & secundum quid, *neque sunt contra legem*, sed præter legem.

Hæc sententia omnino a vero dissentanea est: *peccata* enim *venialia vel omnino non sunt peccata, vel legi Dei contraria sunt*, cum omne peccatum sit *ἀνομία*. Et sic etiam sentiunt *Vega*, & *Estius*. Gul. *Forbesius* 146.

Rob. *Bellarminus*, italus, de Monte Politiano, Soc. Iesu, Collegii rom. Rector, inde provinciæ neapolitanæ Præpositus, tum S. Inquisitionis Consiliarius, inque Collegio pœnitentiario Rector,

demum

demum Cardinalis & Archiepiſcopus capuanus, præcipuus romana in arena athleta, & pontificatus propugnator acerrimus, qui tamen, iudice *Caſaubono* in ep. 624, haud paulo melius de univerſo nomine chriſtiano potuiſſet mereri, ſi ingenium & doctrinam, quibus excellebat, ad tollendam eccleſiæ ſciſſuram contuliſſet, obiit A. 1621. æt. 79. interque alia ſcripta reliquit unum adverſus Guil. *Barclaium* de poteſtate Papæ in temporalibus. Eum vero damnavit Senatus venetus & Suprema Curia pariſienſis. G. *Calixt.* de Coniug. clericor Nnn 2. Et *Crenius* Animadverſ. P. III. 238. refert, ſummum virum ad argumentum iſthoc ſcribendum coactum fuiſſe. Vitam Bellarmini deſcripſere Iac. *Fuligatus*, de quo Sagittarius Introd. ad Hiſt. eccleſ. 777. Dan. *Bartoli*, Marcellus *Cervinus*, Didac. *Ramirez.* & Nic. *Friſon*, de quo les Nouvelles de la Rep. de lettres P. I. 526. Fuit vir pius, prudens, humilis, ac ſumme miſericors, ſtatura puſillæ proxima, collo brevi, nec ſane nimis eleganti forma, verbis autem ad res aptis ac perſpicuis uſus eſt, ita ut dictio eius ipſi etiam probetur I. Nic. *Erythræo*. Ex profeſſo partim, partim ſubinde refutatatur non tantum a Proteſtantibus *Whitakero*, Sam. *Hubero*, Andr. *Willeto*, Fran. *Iunio*, Guilielmo *Lubberto*, *Danæo*, Conr. *Vorſtio*, Gul. *Forbeſio*, *Ameſio*, Mart. *Chemnitio*, Æg. *Hunnio*, Io. *Gerhardo*, Io. Ad. *Scherzero*, ſed etiam Romano-catholicis, ut *Launoio* in Epp. Nat. *Alexandro*, *Labbeo*, aliisque pluribus. Accuſatur etiam a *Iunio*, *Sculteto* in præfat. Medullæ. theol Patr. *Dorſcheo* in ſcripto germ. Bedencken uber Herrn ERNESTI L. H. Ausſchreib. zur Religions conferentz A 4. & *Launoio* in Epp. p. 149. quod Patribus abuſus ſit ad errores ſuos palliandos: ſed *Gretſerus* in epiſt. de ſectariis, cuius excerptum primo Controverſiarum Bellarmini tomo præmittiur, id vocat mendacium. Sunt etiam plures, qui eum defenderunt, & pro ipſo apologias ſcripſerunt, iamque, uti *Muratorius* narrat nelle Rifleſſ. ſopra il buon guſto P. II. 199. Romæ vir quidam eruditus, quem eminentiſſimum eſſe Cardinalem *de Tolomeu* aiunt, occupatur in Bellarmino illuſtrando ac defendendo. Io. Amos *Comenius* dedit Commonitorium de Bellarmini ſcriptis. Denique notandum, Bellarmini breviatores eſſe Io. Andr. *Coppenſteinium*, & Io. Bapt. *Dubois*. Qui vero plura de eo, eiusque ſcriptis noſſe cupit, is adeat *Craſſum* in Elog. P. I. 189. *Sauſſayum* 65. *Imperialem* 169.

I. N.

I. N. *Erythraeum* P. I. Elog. 84. *Compassellam* in Crenii Method. T. II. 216. Cornel. *a Lapide* apud Gerhard. in Bellarm. orthod. teste A 2. *Gretser.* T. I. Defenſ. Bellarm. in præfat. apud Cren. Animadverſ. P. VI. 174. P. XVI. 292. *Casaubon.* in Epp. 722. *Ancillon* Mel. crit. T. I. 323. *Hottingerum* Bibliothecar. quadripart. I. 3. c. 4. p. 419. *Mylium* in aug. Confeſſ. p. 3. *Muratorium* l. c. 196. *König* 97. *Magirum* 118. *Pope-Blount* 908. & *Bibliothecar.* n. p. addict. T. I. 955. Inter omnium horum iudicia nunc tantum illud exſcribam, quod de eo fert *Whitakerus* in præfat. Controv. de S. Scriptura: *Bellarminum iudico virum doctum, ingenio felici, iudicio subtili, lectione multiplici praeditum, qui solet apertius & simplicius agere, quam reliqui Papistae consueverunt, & argumentum pressius urget, & arctius ad caussam adhaerescit.* *Becanus* Opp. p 1023. negat eum eſſe votifragum, quia invitus dignitatem ſuſceperit cardinalitiam.

XVIII.

Adriani & Petri DE WALENBVRCH Opera omnia. Coloniæ 1670. volumina II. In Prima Parte prioris voluminis continentur Tractatus generales, & quidem 1) Examen principiorum fidei. A. 1664. p. 2. 2) Methodus auguſtiniana. A. 1660. 266. 348. Qua probare contendunt, ne ipſos quidem Proteſtantes ſuis obedire principiis. Vide autem *Conringiana* epiſtol. p. 93. 3) Profesſio fidei catholicæ illuſtrata. 426. 4) Tractatus de articulis neceſſariis. A. 1656. 1666. 1668. 488. 5) de inſtrumentis fidei. A. eod. 677. 6) de perpetua probatione fidei per teſtes. A. 1665. 727. 7) de teſtimoniis, ſeu traditionibus chriſtianis. A. 1646. 779. 8) de Præſcriptione. A. 1666. 887. 9) de miſſione Proteſtantium. A. 1665. 906. Cui p. 1036. adiungitur Iudicium *Erasmi* Roterodami, ex epiſtola in pſeudo-euangelicos. In Secunda Parte 1) libri VII. de Vnitate eccleſiæ & ſchiſmate, contra Io. *Bergium*, & Io. *Crocium*. A. 1647. & 1650. p. 1. 2) Legatio Regis pſittacorum e Terra magellanica ad Cromwellium pro ſocietate religionis. A. 1659. 258. In qua Proteſtantes ob articulos fidei negativos perſtringuntur. In poſteriori volumine Tractatus particulares, & quidem Parte I. 1) Compendium controverſiarum particularium. p. 1. Quod A. 1652. editum fuerat ſub titulo, Appropinquatio Proteſtantium ad eccleſiam catholicam, eratque IV. Motivum Ser. *Ernesti*, Landgr. Haſſ.

Hass. p. 1. 2) de descensu Christi ad inferos. A. 1643. & 1647. p. 52. 3) de ecclesia. A. 1647. 64. 4) de sanctis. A. 1656. 203. 5) de purgatorio. A. eod. 270. 6) de S. eucharistia. A. eod. 313. 7) de iustificatione. A. eod. 367. 8) de meritis. A. eod. 554. 9) Censura doctrinæ fidei ex S. scriptura, deque Scripturæ claritate, & prætensa ecclesiæ defectione, A. circiter 1654. p. 611. Contra Io. *Crocii* Iteratam Sereniss. *Ernesti* Landgr. Hass. Refutationem. In Parte II. 1) Refutation des Dialogues de Mr. *Drelincourt*. A. 1657. p. 1. In qua agitur de articulis fidei & caussa schismatis 2) Den eevoudigen Catholyck, sive Ratio, qua catholicus simplex suam possit tueri religionem. 1647. 53. & 65. p. 52. Contra Christoph *Scheiblerum*. 3) Schipreys van den geloovigen Thomas (Itinerarium fidelis Thomæ) tot de eenigheyt van de ware Kercke I. Christi. A. 1641. & 52. p. 147. Qui tractatus scriptus est in forma dialogi, ut increduli (sic vocantur Protestantes) ad ecclesiam catholicam reducantur, inque eo refutantur *Delius*, & I. B. L. sive *Lydius*. 4) Tractatus de homine naturali, A. circiter 1666. 244. In eo docetur de anima rationali, eiusque cognitione, & Dei existentia. 5. de homine spirituali. A. 1666. 271. Scriptus pro recollectione spirituali, cum alter illustrium fratrum horum ad suscipiendam consecrationem episcopalem se se præpararet: in eoque agitur de cognitione Iesu Christi, atque eiusdem cum operatione in fidelibus, tum unione per eucharistiæ sacramentum. Denique subiunguntur IV. epistolæ de Christo intercessore, mediatore & advocato. 6) Tractatus Reineri *Gisberti* de martyribus Iaponiæ, extans in Fran. *Caronis* Iaponia p. 160. (edit german.) & latine redditus, suam tamen symbolam conferentibus Walenburchiis, a Phil. *Woestyne*. 299. 7) *Cypriani*, sive, ut Walenburchiis videtur, *Origenis* tractatus de Singularitate clericorum, seu segregatione clericorum a mulieribus. 307. Repurgatus a superfluis & offensionem parientibus. 8) Annectitur Fran. *Veronii* Regula fidei catholicæ, qua ea, quæ sunt de fide in ecclesia romana, ab aliis, quæ non sunt de fide, secernuntur; unde & sub titulo, *Secretio*, recusa fuit A. 1699. 12. & A. 1707. 8. Constat duobus capitibus, quorum Primo proponitur 1) ipsa Regula fidei catholicæ. p. 1. 2) Declaratio Regulæ 2. 3) Deducta ex Regula declarata. ib. 4) Connexa ex defectu propositionis, & interdum simul revelationis, secluduntur. 4.

Secun-

Secundo 1) Secretio doctrinæ fidei a quavis alia in particularibus materiis controversis. p. 8. 2) de meritis gratiæ & gloriæ. ib. 3) de iustificatione. 10. 4) de satisfactione. 11. 5) de indulgentiis. 14. 6) de purgatorio & suffragiis pro defunctis. 18. 7) de legum humanarum obligatione in conscientia. 19. 8) de invocatione Sanctorum. 22. 9) de imaginibus. 24. 10) de reliquiis Sanctorum, & earum veneratione. 25. 11) de cultu & honore Sanctorum. 26. 12) de Christi præsentia in eucharistia. ib. 13) de transsubstantiatione 29. 14) de adoratione eucharistiæ. 31. 15) de sacrificio missæ. 34. 16) de Papa, eiusque primatu & auctoritate. 36. 17) de iudice controversiarum. 39. Viam hanc componendi controversias *Walenburchii* hic vocant excellentem, p. 1. & certam ac facilem, volum. prior. P. I. 163. 615. Sed contra methodum Veronii disputat G. *Calixtus* in Digress. de Arte nova p. 238.

Volum. II. P. I. 116. *Ex confessione delata in domum eucharistia*, quæ olim obtinuit, *validum* producimus *argumentam pro usu communionis sub una specie*, & pro *permanentia* corporis Christi sub speciebus sacramentalibus extra usum sacramenti.	*In ecclesia communicabant sub utraque:* non nulli autem particulas aliquot panis benedicti, qui ipsis in ecclesia in manum datus erat, domum deferebant, ut in promtu haberent, quoties eo frui vellent. Sed postea *mos hic fuit antiquatus, sicuti nunquam publica Ecclesia sententia fuerat approbatus.* Ruard. *Tapperus*, G. *Cassander*, & Cl. *Espencaeus* apud Gerhardum in Confess. cathol. 1193. Et permanentia per *abrogationem* evanuit.
Pag. 269. Laudate Dominum in *Sanctu* eius. *Ps.* 150, 1.	In fonte dicitur בקרשו in *sancto* eius, h. e. eum, qui habitat in sacra templi sui æde: quo modo eadem vox adhibetur *Ps.* 60, 8 & 108, 8. Mart. *Geier* Comment. in *Ps.* 50, 1.
Pag. 629. Credimus, eum provocasse ad S. *Cypriani sententiam*	Dicitur ibi, Vni Petro promissas esse claves, *ut unitas commen-*

lib. de Vnitate ecclesiæ.

daretur, cunctis autem (apostolis) re vera datas esse. Quodsi vero ita velis legere, *Primatus Petro datur, ut una Christi ecclesia monstretur*, scito, verba ista a proposito *Cypriani* esse aliena, nec haberi in vetustissimis duobus MSS. L. E. *du Pin* de antiq. eccl. discipl. p. 308. 314.

Adr. & Pet. *de Walenburch*, fratres, batavi, ex illustri gente, ille episcopus adrianopolitanus, ac suffraganeus Electoris & archiep. moguntini, hic episcopus mysiensis, & suffraganeus coloniensis, ex hac vita migrarunt, ille A. 1669. hic A. 1675. æt. 65. Et hunc ego salutavi Coloniæ Agrippinæ, multumque de religione sermonem, sed & placidum ac moderatum, & omni carentem bile, ex eo audivi A. 1670. d. 10. Iulii. Adversarios, qui cum eis, vel quibuscum ipsi disputarent, & bella litteraria gererent, habuere plurimos, videlicet *Clanbergium*, *Coccejum*, Io. *Crocium*, *Delium*, *Drelincourt*, *Eilbrachtium*, Io. Lud. *Fabricium*, *Hundium*, I. B. *Lydium*, *Sicricium*, *Spanhemium*, *Scheiblerum*, *Dannhauerum*, *Boebelium*, *Hulsemannum*, *Haberkornium* G. *Calixtum*, Ger. *Titium*, *Iaschium*, Andr. *Overbeck*, qui per *Anonymum vvolffenbuttelensem* p. 490. & 618. Primæ Part. prioris volum. intelligitur, Io. *Musæum*, Iof. *Arndium*, *Kuhnium*, *Conringium*, *Felvvingerum*, & Andr. *Wissovvatium*. Laudantur tamen ab Henr. *Marcellio* Sapient. pacif. p. 158. ob mansuetudinem & lenitatem, quam semper adhibendam censet in disputationibus sacris, in velitationibus suis exercitam; & quamvis *Conringius* in Conringian. epistol. p. 33 miretur, apud Boineburgium tanti ponderis fuisse Walenburchica, p. 33. mox tamen eosdem se amare profitetur ob animi probitatem & doctrinam. p. 34. De iisdem vide etiam *Titium* de phras. script. ecces. 104. Io. *Cyprian.* Orat. init. de Methodis refut. hæret. Pontific. C 2. Io. *Frick* in Inclement. Clementis 131. 133. & *Baillet* d' Anti T. I. 268.

Fran. *Veronius*, parisiensis, iesuita, distinguendus a constantiensi, famoso illo regicidii defensore, edidit L' Etablissement de la Congregation de la propagation de la foy. Lyon 1624. Methodes

des de traiter des controverſes de religion. Paris 1634. & Reſponſe aux Declarations de *Baſile* & de *Cupif*, apoſtats. 1639. Regula eius fidei catholicæ approbata eſt ab univerſo Clero gallicano, immo & tacite a tota Eccleſia romana, quia auctor non ſui placita cerebri affert, ſed concilii tridentini normam ſequitur, nihilque admittit credendum, quod ab illo credendum non præcipitur. *König* 839. *Hyde* Catal. biblioth. bodlei. T. II. 228. *Acta erud.* A. 1704. 424.

XIX.

M. Ant. DE DOMINIS de Rep. eccleſiaſtica libri X. Heidelbergæ 1618. & Francofurti, ubi editi ſunt liber V. & VI. A. 1620. atque Haonoviæ, ubi liber VII. & IX. impreſſi ſunt A. 1622. Prima Operis huius pars prodierat Londini A. 1617. f. Deſiderantur autem hac in editione, ut ut completiore, liber IIX. & Xmus, idque, ut in Præfat. Partis III. dicitur, certo ac bono auctoris conſilio, donec ultima eis manus impoſita fuerit; ſed creditur, ſuppreſſos fuiſſe a Ser. Rege Britanniarum. Vt fruſtra optaverit illuſtris *Boineburgius* in Epp. ad I. C. Dietericum p. 3. *Vtinam omnia extarent!* Præfationi ad univerſos S. catholicæ eccleſiæ Epiſcopos ſubiungit auctor ſuæ profectionis, quam ultra decennium meditatus fuerat, Conſilium, in eoque contenta & ſcopum horum librorum recenſet. Nimirum in primo libro formam Reip. eccleſiaſt. inquirit, ſtatuens, Eccleſiam ſub Chriſto ad perfectiſſimam monarchiam pertinere; in terris autem Chriſti miniſtros, a monarchia terrena alieniſſimos, ipſa Chriſti inſtitutione ariſtocratice, nec tamen ſine aliqua democratiæ admixtione, eccleſiam gubernare, & conſequenter Petri primatum ſeu papatum cum euangelio & Chriſti inſtitutione plurimum pugnare. In ſecundo eccleſiaſticæ reip. rectores & miniſtros conſiderat, quinam ſint, & quomodo SS. apoſtolis detur ſucceſſio, quæ ſit epiſcoporum inſtitutio, & quomodo differant a presbyteris, qui ſint miniſtri inferiores, & quid ſacer ordo in hac rep. efficiat. In tertio explicat hierarchiam, quæ inter epiſcopos & huius Reip. rectores invenitur, docetque, iure divino inter epiſcopos nullam eſſe prælationem, nullam ſubiectionem, ſed ſolo iure eccleſiaſtico locorum gradus inter epiſcopos diſtingui: & conſequenter agit de epiſcoporum electione, confirmatione, conſecratione ſeu ordinatione; deque Metropolitanorum & Primatum ac Patriarcharum iuribus. In

quarto romanæ ecclesiæ discutit privilegia, ostendens, eam neque in se, neque in suo episcopo, neque in suo clero ullam habuisse a Christo supra ceteras præeminentiam, sed, si quam habuit vel habet, eam ex humanis ipsam præsidiis accepisse. In quintò propriam ecclesiæ partem indagat, probans, eam esse mere spiritualem; adeoque iurisdictionem omnem ab ecclesia reiicit, ac de sacramentorum vi & operatione disserit, deque censuris. In sexto laicam potestatem cum ecclesiastica comparat, docens, Principes christianos terrenos multa posse in ecclesia, ecclesiam vero nihil in temporalibus, nedum erga Reges. Agit itaque de Christi regno temporali, de potestate laica, unde sit, & quam late pateat: de immunitatibus ecclesiarum & ecclesiasticorum: de investituris: de Sicula monarchia &c. In septimo internam Reip. ecclesiasticæ per fidem directionem contemplatur, regulamque veram fidei inquirit, & ita disputat de Verbo Dei, Ecclesiæ & Papæ in hoc auctoritate, conciliis, hæresi, & schismate. Subiungitur quoque huic libro utilissimus G. *Cassandri* tractatus de Officio pii viri circa religionis dissidia. In octavo externum ecclesiæ regimen per leges, canones & iudicia considerat, ideoque agit de obligatione canonum, dispensatione, præceptis ieiuniorum, precum, & similium. In nono ad temporalia ecclesiæ bona accedit, & explicat, qualis esse debeat sustentatio ministrorum ecclesiæ, unde illa accipiatur, & quomodo bona ecclesiæ administrentur. Disserit igitur de decimis, beneficiis, dominio in bona ecclesiæ, usu & abusu redituum ecclesiasticorum, pensionibus & commendis, ac Clericorum testamentis. In decimo & ultimo libertatem ecclesiasticam explicandam sumit, scrutans, quomodo hæc Resp. libera sit, & consequenter agit de privilegiis & privilegiatis, abusu privilegiorum, exemtionibns & exemtis, monachorum subiectione, & similibus. Scopus autem horum librorum est, romanos errores detegere, veritatem & sanctitatem catholicæ doctrinæ & disciplinæ aperire, ecclesias plurimas, a romana abiectas & repudiatas catholico in sensu retinere, unionis omnium Christi ecclesiarum viam, si non demonstrare, saltem indicare, ut, si quo fieri modo possit, unum sentiamus omnes, unum loquamur, & schismata comprimantur, Principibusque christianis ansa eripiatur, oppressionem inter se meditandi, & sub religionis fideique obtentu publicam

po-

populi christiani pacem & tranquillitatem bellis importunis, ac vere impiis perturbandi. Atque hos libros Io. Christianus L. B. *de Boineburg* Epp. p. 117. appellat immortalis pretii opus. Nihilominus Wilh. *Bellus* multa in his libris correxit, præsertim græca, uti testantur collectores *Actor. erud.* ad A. 1686. 244. iisdemque opposuit Nic. *Cöeffetau*, ordinis Prædicatorum, libros IV. de Monarchia ecclesiæ catholicæ & romanæ, Fidelis *Annosus* sive Io. *Floydus* Censuram X. libror. de Rep. eccles. Balth. *Nardius* Expunctiones locorum falsorum de papatu romano, Andr. *Eudæmon-Ioannes* Admonitionem ad lectores librorum M. Ant. de Dominis, Fr. *Hallier* libros IV. de Hierarchia ecclesiastica, Zach. *Boverius* Censuram paræneticam, Domin. *Gravina* (nondum quidem, ut *Crassus* refert in Elog. Tom. II. 171. impressos) librum de formali constitutivo religionis, Militemque delicatum, & Mart. *Becanus* de Rep. ecclesiast. libros IV. Prodierunt etiam Laur. *Beyerlinckii* Examen Consilii M. Antonii de Dominis, Manifestatio apostasiæ M. Antonii, & anglico idiomate Observationes de vita ac gestis eiusdem, quarum illa, uti *Placcius* indicat de anon. p. 512. creditur esse Io. *Swetii*, hæc *Cromwelli*. Denique Rich. *Crackanthorpius* edidit contra eum Defensionem ecclesiæ anglicanæ, Londini 1625. 4.

Lib. VII. c. 11. n. 216. p. 265. *Fides* (catholica) *sola est*, *quæ apprehendit formaliter* iustificationem.

Num. 211. dixerat, *fiducia solius*, quæ ad spem reducitur, & ex fide nascitur, sive fidei effectum est, propriam esse, aut saltem videri actionem, formaliter & proxime Christi iustitiam apprehendere. Quomodo autem hæc cohærere possunt, *fide sola* apprehendi formaliter Christi iustitiam, & tamen *non nisi fiducia*, quæ fidei effectus est? Gul. *Forbes.* p. 34.

Ibid. Mihi illud certum videtur, *fidem solam* sine malis operibus, & pariter *sine bonis operibus* salvare sive iustificare hominem.

Hoc falsum est, nisi *bona opera exteriora* intelligat; quod procul dubio facit; licet nimis generaliter loquatur. Nam in-

Ibid. n. 217. Posteriores (Reformati) volunt, *iustificationem nostram formalem esse obedientiam Christi, eiusque iustitiam nobis imputatam.* Et paulo post: *An vero iustitia illa, per quam post iustificationem iusti dicimur, sit sola imputatio iustitia Christi nobis, an vero sit aliquid inhaerens,* quod Deus nos iustificando in nobis ponat, an iustitia formaliter sit ipsa remissio peccati, h. e. carentia illa iniustitiae, *res est disputabilis.*

inchoatam Dei dilectionem, & fiduciam, quae sunt bona opera interna, a fide viva excludi posse, & in se absurdum est, & negavit saepe conciliator ipse, *Forbes.* l. c.

Haec ille, *plus aequo partibus dissentientibus placere* studens. *Forbes.* 58.

M. Anton. *de Dominis*, natus in ditione veneta, Soc. Iesu, primum segniensis in Liburnia episcopus, deinde spalatinus in Dalmatia archiepiscopus, ac Primas duorum regnorum, Dalmatiae & Croatiae, post subitam Inquisitionem romanam, a qua quidem dimissus, sed non absolutus fuerat, A. 1616. discessit ad Reformatos in Angliam, ubi Decanus factus est windsoriensis. Sed quum revocantibus necessariis & amicis morem gerere constitueret, idque non incognitum esset Britannis, gravem ad eum epistolam dedit Ios. *Hall*, & abitum, atque religionis novam mutationem omnibus dissuasit modis. At ille surdo narravit fabulam: nam anno 1622. M. Antonius deserta clam Britannia, itinereque per Galliam & Flandriam instituto rediit Romam, & ritu poenitentium, publice in aede S. Petri genibus innixus, laqueumque in collo gestans, palinodiam cecinit, atque ita absolutionem accepit. Post haec tempora iterum mutationem fertur meditatus esse: certe A. 1623. sub pontifice VRBANO IIX. in carcerem coniectus fuit, in quo, considerans, quam dira adversus se expectanda sit sententia, ex aegritudine

tudine obiit, defuncti autem corpus depositum apud ædem SS. apostolorum, donec A. 1625. feriis S. Spiritui sacris deportaretur in Campum Floræ, ibique, & simul, ut *Boineburgius* Epp. p. 189. sentit, lenitudo ac modestia, igne cremaretur, cineribus in Tiberim proiectis. Tam tristem, tamque miserabilem exitum habuit vir doctrina, ingenio & iudicio florentissimus, atque in splendida dignitate constitutus, sed in religione inconstans, idemque credulus, & fortassis maiora appetens, ac propterea in litteratorum infelicium numerum referendus. Certe Io. *Barclaius* spes eius fallaces, quas de gloriosa in Anglia promotione sibi promiserat, peculiari scripto explosit atque evertit. Videatur *Spizelius* in Infel. literato p. 376. *Kettner* de Relig. prudent. 39. *König* 255. G. *Arnoldus* P. II. lib. XVII. c. 3. *Czuittinger* Specim. Hungar. liter. 121. Præter libros de Rep. ecclesia, quibus XII. impendit annos, scripsit etiam Scogli del naufragio christiano, id est, Scopulos christiani naufragii, Papatum romanum, seu de origine, progressu & exstinctione eius, (de quo *Placcius* de Anon. 145.) & Concionem contra ecclesiam romanam, (nisi forte hæc cum priore scripto eadem est) primusque vulgavit Concilii tridentini Historiam, italice a Paulo *Sarpio* exaratam: sed in Consilio reditus sui ex Anglia, omnes hosce libros damnavit, certe ad eorum damnationem constrictus fuit. Sæpius laudatur a G. *Calixto*, ut vir ecclesiasticæ antiquitatis peritissimus, ingenioque & iudicio maximus, videl. in Appar. theol. p. 195. Resp. ad Mogunt. §. 22. Resp. ad Hülsemanni Meist. Muster §. III. de Arte nova 75. & in ep. dedic. disp. de Commun. sub utraque specie c 2. Fr. Vlr. *Calixto* præfat. in Demonstrat. liquidiss. 4. *Hildebrando* disp. de Hæret. §. 20. Io. *Faës* de Iubil. pontif. p. 37. & Gottl. *Wernsdorf*, atque *Schurtzfleischio* apud Czuittinger. p. 124. *Calovio* autem in epist. dedicat. Harmoniæ dicitur certus vertumnus, incertus christianus, & pessimus apostata. Guil. *Forbesius* in Considerat. controvers. 287. observat, sæpe illi, quamvis alias viro doctissimo, & controversiarum sui temporis intelligentissimo, accidisse, ut, dum in diversa animus rapiebatur, & utrique parti gratificari impensissime studebat, haud pauca non satis attente & considerate scriberet. Adversarios, præter illos, supra nominatos, nactus est Fran. *Veronium*, *Walenburgios*, *Colonienses*, *Lovanienses*, *Duacenos*, *Parisienses*, & Io. *Robertum*, qui digne eum, ut

Boine-

Boineburgio Epp. p. 180. videtur, defricarunt. Quibus adde I. D. S. *Sonnemannum* Discuss. Exam. Schwerdtner. 107. & Rich. *Crakantborpium*: quorum hic quidem est in numero Reformatorum.

XX.

Io. LAVNOII Epistolæ. Cum Guil. *Sayvvelli* Præfatione apologetica pro reformatione ecclesiæ anglicanæ, in qua agitur de auctoritate & usu catholicæ traditionis & occumenicorum conciliorum, eorumque cum sacris scripturis consensu. Cantabrigiæ 1689. E bibliotheca C. Hasæi D. Prius prodierant Lutetiæ Parisiorum A. 1668. 8. IIX. voluminibus. Constant hæ Epistolæ octo partibus, quæ olim singulæ seorsum publicatæ, & argumenta, singulis antehac tomis, nunc toti operi sunt præfixa. In I. parte ostendit Launoius errores B. *Thomæ* in opusculo contra Græcorum errores, docetque, quo sensu Papa romanus dici possit catholicæ ecclesiæ episcopus; eum destitui non errandi privilegio; generali concilio & canonibus subiectum esse; quo sensu idem dicatur minorum nunquam subiacuisse iudicio; eum, qui ab episcopo quodam est excommunicatus, ab alio in communionem non esse admittendum; *Bellarminum* ecclesiastico dogmati, quo romanus Pontifex universalibus conciliis & sacris canonibus subiicitur, falsam præfixisse epocham; EVGENIVM IV. basileensis concilii initium & progressum luculenter adprobasse, *Bellarminum* autem & alios romanæ curiæ magistros abuti LEONIS X. constitutione, quæ in lateranensis concilii Sessione XI. edita est. In II. disputat contra *Bellarminum*, rom. Pontificem simpliciter & absolute supra ecclesiam & concilium ponentem; deinde agit de proximo & immediato potestatis ecclesiasticæ subiecto, sentitque, Pontificem subesse concilio ad fidem pertinere, & ex Pontificum scriptis colligit, a Pontifice ad Concilium non nunquam provocari posse. In III. Ex appellatione *Vicarii Christi* non sequi Papæ infallibilitatem; concilia non tantum esse utilia, verum esse necessaria; quid sit, *Loqui seu pronunciare de cathedra*; & *Bellarminum* neglexisse leges historiæ, cum quæstionis statum circa errandi privilegium format. In IV. adversus Thomam *Caietanum* ostenditur, ecclesiam nec servam natam esse, nec principatus iure omni carere; multos abuti com-

comparatione inter Reges & rom. Pontifices, & seditiosis argumentis uti; Episcopis competere ius decidendi fidei & morum universalis ecclesiæ controversias; Lovaniensem academiam semper statuisse Conciliorum supra Papam auctoritatem, nec *Corn. Iansenium* a doctore suo Augustino recessisse; errasse Andr. *Eudæmon-Ioannem*, docentem, commune catholicarum ecclesiarum dogma hoc esse, in diiudicandis fidei causis ac moribus universæ ecclesiæ præscribendis summum Pontificem nec falli posse, nec fallere; Hadrianum sextum, contra quam sentit Card. *Pallavicinus*, recte & optime imperasse, & quæ sunt Pontificis observasse; narrationem autem de Ioanna papissa meram esse fabulam, commento de Cyriaco papa, qui sec. III. Pontiano successerit, similem. In V. Augustinum non alium in controversiis religionis supremum vel ultimum iudicem agnoscere, quam Episcoporum concilium; *Bellarmini* testimonia Patrum de Pontificis infallibilitate non esse firma, eumque confundere rom. Pontificem cum Sede romana; ex damnata Romæ ab Inquisitoribus propositione hac, Libri prohibiti, donec expurgentur, & corrigantur, possunt tolerari, recte inferri, nec Aristotelis libros complures salva conscientia legi aut doceri posse; theologiæ quæstiones SS. scripturarum auctoritate, & SS. Patrum tractatibus, deductisque inde rationibus, non autem philosophorum opinionibus, aut frivolis hypothesibus dirimendas, optimumque istum componendarum quæstionum modum præscribi a Synodo florentina in definitione fidei; *Bellarminum* autem, dum Pontificis infallibilitatem e dictis istis, *Matth.* 16, 18. Tu es Petrus, & super hanc petram, *Luc.* 22, 32. Oravi pro te, Petre, & *Io.* 21, 15. 16. Pasce oves meas, probare contendit, abire a professione fidei tridentinæ; denique contra Vincentium *Baronem* easdem cum Bellarmino tibias inflantem, disputat, ostendens, ecclesiæ gallicanæ libertates in hoc consistere, quod negat immunitatem presbyterorum, clericorum & monachorum a iurisdictione & obedientia diœcesani episcopi, & consequenter Regis & regni ipsius, & infallibilitatem Pontificis romani. In VI. Ius indicendi & convocandi Concilia universalia non esse penes Papam, uti *Bellarmino*, Horatio *Iustiniano* & Vincentio *Baroni* asserere placeat, sed penes Imperatorem: nam Constantinum I. indixisse synodum nicænam, & antea etiam romanam atque arelatensem, Theodosium

M. constantinopolitanam, & ephesinam, Valentinianum & Marcianum chalcedonensem, Iustinianum Vtam, varios Principes ea concilia, quæ inter V. & VItam synodum congregata sunt, Constantinum IV. VItam, Constantinum & Irenen VIImam, Basilium IIXvam, nec tamen reiiciendam Tridentinam, quod eam Imperator moribus antiquis non indixerit aut congregarit; Gregorii VII. Dictatum esse suppositum, atque ab illius Papæ ingenio & scriptis plane diffidere; universalia Concilia, a romano indicta Pontifice, Regum & Principum auctoritate indicta & convocata esse; tres esse Regulas, quibus a falso verum secernitur in quæstionibus theologicis, nempe has: 1) Scriptura S. non nisi iuxta unanimem Patrum consensum accipi debet. 2) Concilium universalem Christi ecclesiam repræsentat. 3) A romano Pontifice regenda est ecclesia, quemadmodum & in gestis œcumenicorum conciliorum, & in sacris canonibus continetur; denique falli *Bellarminum*, qui, ad asserendam summam Pontificis potestatem, *Marcelli* papæ epistolam ad episcopos antiochenæ provinciæ, & *Synodi alexandrinæ* epistolam ad Felicem adducit, cum duo hæc scripta sint spuria. In VII. contra Ant. Dadin. *Alteserram* negat, privilegium monasterii S. Medardi suessionensis, & tria augustodunensia esse genuina, & a Gregorio I. profecta, nec provincialia concilia habere vim prius, quam ab rom. pontifice adprobentur; contra *Baronium*, Romanis Pontificibus competere ius privandi Reges exactione tributorum; contra *Bellarminum*, pontificem hæreticos reges de Regnis suis deturbare, excommunicare, Regum & Principum subditos a iuramento fidelitatis absolvere posse, Theodosiumque Imp. ab Ambrosio excommunicatum fuisse. Denique in IIX. agit de præsidentia in Synodis, referens, de præside nicænæ synodi multas adferri opiniones, & Alexandro quidem alexandrino favere ipsam illam synodum, Hosio autem cordubensi Athanasium, Theodoretum, Sozomenum; prædictum Hosium A. 347. sardicensi præfuisse synodo; Damasum CPtanæ nec per se, nec per legatos; Timotheum alexandrinum, non vero Nectarium, Synodo, quæ anno 381. habita est, Nectarium tamen præfuisse alteri Synodo insequentis anni; Cyrillum alexandrinum ephesinæ, Dioscorum alexandrinum ephesinæ secundæ, Leonem I. chalcedonensi per suos legatos, in actione autem XII. eiusdem Synodi Anatolium; Synodos duas CPtanas non

non debere confundi: priori enim, anno 536. præfuiſſe Menam, poſteriori A. 553. celebratæ, abſente Vigilio (qui tamen, ſi voluiſſet adire Synodum, ei præſidere potuiſſet) Eutychium CPtanum; Agathonem Synodo VItæ, ita tamen, ut & Conſtantinus IV. Imp. in 12. actionibus Præſidens appelletur; Hadrianum I. Synodo VII. per ſuos legatos, Hadrianum II. Synodo IIXvæ, in eadem tamen Imperatores *Baſilium*, *Conſtantinum*, & *Leonem* Præſidentes dici, & ab eccleſiæ rom. legatis rogari, ut primi ſubſcribant, prius quoque iis adclamari, quam rom. Pontificibus; in numerandis univerſalibus conciliis difficultatem dari, eamque oriri ex varia univerſalis concilii definitione, & *Bellarminum* in iis, quas ponit, talis concilii conditionibus, ſecum pugnare ipſum; profeſſionem fidei recens creatorum Pontificum adſtringere ipſos ad obſervationem Conciliorum œcumenicorum, & deceſſorum ſtatuta, nec quid facile eſſe mutandum, niſi in melius; eccleſiæ definitionem ex ſcripturis & perpetua Patrum traditione depromptam nullam eſſe aliam quam hanc, Eccleſia eſt fidelium ſeu catholicorum cœtus, *Caniſium* autem & *Bellarminum* in ſuis definitionibus falli; denique Cyprianum pluris, quam Stephanum R. P. apud orientis & occidentis eccleſias, maximeque romanam, habitum fuiſſe.

Io. *Launoius*, conſtantienſis, exiguo e pago Picardiæ, Doctor & theologus Sorbonæ, Iac. *Sirmondi* ieſuitæ amicus, erroris quidem, quod Sulpicii Severi, & Gregorii turonenſis epochis calculum ſuum ſuperſtruxerit, & a *Bailleto* audaciæ, nimiæque in auctoritate ſua confidentiæ accuſatur, cetera tamen, ipſius Bailleti iudicio, nunquam ſatis laudari poteſt reſpectu fortitudinis illius, qua promovit Poſitivæ theologiæ a iugo ſervitutis, qua eam ſcholaſtica premebat, liberationem. *Lexicon univ. hiſtor.* T. III. 290. Elogium eius prodiit Londini A. 1685. cui ſcriptorum ipſius catalogus inſertus eſt, qui alias ſeorſum exſtabat, nunc autem præmiſſus eſt novæ editioni libri de ſcholis celebrioribus. Plura de eo dabunt *Magirus* 509. *Pope-Blount* 1040. *Rechenberg.* Exercitation. p. 475. *Ancillon.* Mel. crit. T. II. 328. *Acta erud.* A. 1686. 341. A. 1687. 602. A. 1690. 156. & T. 3. *Supplem.* Act. erud. 391. Io. *Moller.* de Script. homon. 633. El. *Veiel* Diſſertat. iſag. in Al. Natalem 190. *Meibom.* in Additam. ad Vogleri Introduct. 206. V. E. *Loeſcher.* contra papatum 49. *Amelius* in Erörterung 930. *Du Pin* T. XIIX.

Bibliothecæ ecclesiast. scriptorum, Car. *Peraultus* in Centur. illustr. Galliæ virorum, & Io. Alb. *Fabricius* præfat. in Mabillonii Itinerar. & Launoium de Scholis celebr.)(4. In epitaphio, quod ei illustris Nicolaus *le Camus*, Supremæ subsidiorum curiæ princeps, posuit, vocatur veritatis assertor perpetuus, iurium ecclesiæ & Regis acerrimus vindex, optimam famam, maximamque venerationem apud probos adeptus: adde, sed ab hostibus multa adversa passus. Fuerant autem inter eius adversarios German. *Milletus*, Io. *Sanblacatus*, Hugo *Menardus*, Pet. Fran. *Chiffletius*, Hugo *Mathoud*, Adrianus & Henricus *Valesius*, Io. Bapt. *Guesnaus*, Fr. *Nicolai*, *Billialdus*, Domin. *Galesius*, Norbert. *Caillocius* sive Caillieu, Io. Bapt. *Thiers*, Io. *Fronto*, Ant. *Arnaldus*, & illustrissimus *d' Estrées*, episcopus laudunensis; immo a Theoph. *Raynaudo* non tantum plagiariis, sed & impiis & atheis adscriptus est. Sed ille, quo pluribus gravioribusque petebatur conviciis atque calumniis, eo magis strenue pergebat (sunt verba clarissimi *Fabricii*) inveteratos errores & sublestæ fidei monumenta, ementitam antiquitatem, temereque iactatas origines, & addita fastis falsa nomina Sanctorum in clarissima veritatis & genuinæ antiquitatis luce ostendere. Ceterum sua se consolatus est conscientia, ac iudicio optimorum virorum, qui eum laudabant, quod vitam innoxiam exegerit, opes neglexerit, & quantulumcunque, ut relicturus, satis habuerit. Finitis tandem pugnis ad quietem in Christo pervenit A. 1678. æt. 77. Ant. *Reiserus* vindicavit eum in potioribus fidei capitibus adversus *Bellarminum*, sub titulo: Io. Launoius testis & confessor veritatis euangelico-catholicæ. Amstelodami 1685. 8.

XXI.

CONCORDIA, Christl. wiederholte einmühtige bekäntnis einiger Churfürsten, Fürsten und Stände augsp. Confession, und derselben Theologen lehre und glaubens. Dresdæ 1580. E bibliotheca Io. *Kaufmanni*. Prodiit etiam Lipsiæ A. 1703. 4. cum Historica introductione Henr. *Pippingii*: de qua editione videantur Narrat. innoc. A. 1703. p. 285. Alias appellatur hoc opus *Formula concordiæ*, videlicet latius sic dicta, & complectitur V. libros symbolicos Ecclesiarum augustanæ confessionis, qui sunt 1. Au-

Augustana Confessio invariata, cum praemissis tribus Symbolis oecumenicis. 2. eiusdem Apologia. 3. Articuli smalcaldici. 4. Lutheri catechismus maior & minor. 5. Formula concordiae stricte sic dicta, quae dispescitur in duas partes, quarum prior appellatur *Epitome articulorum*, de quibus controversiae ortae sunt inter theologos augustanae confessionis, posterior *Solida, plana ac perspicua repetitio ac declaratio* quorundam articulorum aug. conf. qui quidem numero sunt XI. versiculis hisce memorialibus comprehensi:

Peccatum, Arbitrium, Iustus, Bona facta, Sequestra,
Vsus, Edas, Christus, Infera, Ritus, Amor.

Concordiae huius, quae multum differt a Formula concordiae wittebergensis, A. 1536. super articulo de S. coena hypothetice sancita, auctoritas est publica: nam AVGVSTVS, Elector Saxoniae, non tantum conventum theologorum A. 1576. Torgae indixit, in quo huius Formulae capita digererentur, sed a VI. celebribus theologis (videlicet Iacobo *Andreae*, Dav. *Chytraeo*, Mart. *Chemnitio*, Andr. *Musculo*, Christoph. *Cornero*, & Nic. *Selneccero* (vide *Placcium* de anonym. 97.) conscriptam, & in coenobio Bergensi prope Magdeburgum revisam & emendatam cum aliis Statibus commumunicavit, ut censuras exponerent suas, tandemque ab Electoribus III. Principibus XXI. Comitibus XXII. Baronibus IV. Civitatibus liberis XXV. & 8000. Ministris ecclesiae & magistris scholarum subscriptus hic liber, anno 1580. publicatus fuit, eum quidem in finem, ut reduceretur inter theologos aug. conf. concordia in religione ac fide, quae ad illud usque tempus per novos loquendi modos & contentiones varias mirum in modum lacerata fuerat. *Rechenberg* in Append. tripart. c. 6. & *Minister.* lubec. hamburg. & luneburg. contra El. Praetorium p. 244. De Appendice autem huius voluminis, qua testimonia S. Scripturae & veterum orthodoxorum Doctorum continentur, vide Leonh. *Hutterum* in Concordia concorde 282. Neque tamen omnes Ordines euangelici Formulam istam concordiae receperunt, iudicantes, ea non opus esse, sed Augustanam sibi confessionem sufficere, tanquam fidei tesseram. Nec Paulus *ab Eitzen*, Superintendens ecclesiarum holsaticarum, impetrare a se poterat, hunc reducendi concordiam modum ut adprobaret. Vide *Bücherfaal* T. V. 152. Subscripsit quidem inter alios Principes etiam sereniss. IVLIVS, Dux Brunsv.

ac Luneb. sed certis de caussis neque ipse postea admisit, neque in ecclesiis suis libri symbolici locum & ius obtinere iussit. *Rehtmeyer.* Hist. eccl. brunsvic. P. III. 486. In praefatione, cuius auctores fuere Iac. *Andrea* & Mart. *Chemnitius*, (Gottfr. *Arnold* Kirch. und Kezer-Hist. P. I. 217.) commemorant Status euangelici, unde nata sit occasio scribendi atque edendi hunc librum, videlicet e dissensionibus novatorum quorundam in suo ipsorum coetu, & calumniis adversariorum, qui Euangelicos ab augustana confessione recessisse, immo ne quidem genuinum eius exemplar nosse aut habere blaterent: librum hunc se habere pro vero augustanae confessionis sensu & explicatione: textum august. confessionis hic exhibitum, depromtum esse ex electoralis Saxonici tabularii exemplari, collato cum eo, quod ipsi Imperatori CAROLO V. oblatum fuit: in condemnationibus doctrinae adversae se se neutiquam condemnare homines ex inscitia errantes, nedum integras ecclesias in aut extra Germaniam: neque etiam hac concordia quid novi moliri, aut novam confessionem amplecti, sed manere & mansuros esse constanter in semel sollemniterque suscepta Augustana confessione. Sed nec hoc praetereundum, librum hunc Formulae concordiae, donec conficeretur & ederetur, magno constitisse Serenissimis Principibus, AVGVSTO Saxoniae Electori, & IVLIO Duci Brunsvicensium ac Luneburgensium: ille enim eius gratia, uti *Leuckfeldius* refert in Historia heshusiana, 80000. Imperiales expendit, hic 40000. Plura qui de Formula concordiae nosse cupit, legat I. Ben. *Carpzovii* Isagogen in libros symbolic. p. 1131. *Hutterum* in Concordia concorde, God. *Arnoldum* P. II. 213. eosque auctores, qui Formulam concordiae annotationibus & expositionibus suis illustrare studuerunt. Elogia eius passim extant, atque a multis liber sanctissimus salutatur. Ioannes *Maior*, D. & professor quondam ienensis, in eius laudem carmen condidit, sed ita, ut, si retrorsum legas, genus quidem carminis maneat, at plane contrarius sensus resultet. En ipsum carmen:

Eximii liber est fructus, nec Formula pacis
Publica durabit tempus in exiguum.
Vnanimi liber hic coniunget dissona sensu
Pectora, nec gliscet plus grave dissidium.

Arbi-

Arbitrium ad pacis traxit te gloria Christi
Vnica, non turpis quæstus & ambitio.
Perpetuo tua laus vivet nec suevice Doctor
Gloria decrescens te tua destituet.

Vbi nota, per *Suevicum Doctorem* intelligi Iacobum *Andreæ*, primarium Formulæ concordiæ fabrum. Quodsi igitur carmen isthoc retrorsum leges, hoc modo sonabit:

Destituet tua te decrescens gloria Doctor
Suevice nec vivet laus tua perpetuo.

Et sic in ceteris. Antequam hinc abeamus, non nulla indicare lubet. Pag. 174. præmittitur expositioni Catechismi Præfatio Lutheri, quæ in tomis ienensibus extat, non vero in wittebergensibus. Pag. 194. producuntur verba Lutheri de maximis furibus, cum quibus Principes & Magnates societatem contrahant, nec unam urbem, sed totam Germaniam expilent; sed ea non sunt fusa in contumeliam Principum piorum & iustorum. *Theologi vvürtenberg.* in Refutat. libri staffortensis p. 42. In fine explicationis catechismi Lutheri p. 227. omittitur brevicula ad confessionem peccatorum Adhortatio, quoniam non extat in operibus Lutheri ienensibus. *Iidem* p. 39. Ad verba p. 256. Nos subscribimus primæ & invariatæ Confessioni augustanæ, non propterea quod a nostris doctoribus condita, sed quia e verbo Dei hausta, atque in eo bene firmiterque fundata est; ad hæc, inquam, verba commentatur *Töllnerus* in unrechtmäss. Absezung, ut vocat, p. 194. Denique p. 268. homini convertendo *capacitatem* tribuit, scilicet passivam, sicut *Hutterus* exponit in Concord. concorde. p. 281. Refutatores eius sunt Ambros. *Wolfius*, i. e. Christ. *Hardesianus*, Io. *Palmerius*, i. e. Fran. *Hotomannus*, Christoph. *Irenæus*, Tilem. *Heshusius*, Dan. *Hofmannus*, pluresque alii: de quibus vide *Arnold.* P. II. 226.

APOLOGIA oder Verantwortung des christl. Concordienbuchs, gestellet von etlichen hierzu verordneten Theologen. Heidelbergæ 1583. Latine reddita a Philippo *Marbachio.* Defenditur in ea doctrina Formulæ concordiæ, & calumniæ, quæ a rixosis hominibus contra eam effusæ erant, refutantur. Nimirum alii aiebant, Formulam concordiæ esse librum minime christianum, quin multis doctrinis hæreticis conspurcatum, eundemque occasionem præbere ad tumultus, seditiones, bella atrocissima, & perniciem ger-

germanicæ nationis. In ſpecie reſpondet ad argumenta *Admonitionis neoſtadienſis* de perſona Chriſti, & S. cœna, *Anhaltinorum* Iudicium & Apologiam, *Bremenſium* Defenſionem, Ambroſii *Wolfii* Hiſtoriam auguſt. confeſſ. Chriſtoph. *Irenæi* librum, in quo negatur peccatum originis, & famoſum libellum, cui titulus *Nova novorum*, ac denique in præfatione dicitur, ſi forte deinceps ſimiles adverſariorum libri prodituri ſint, eos non reſponſione exceptum, ſed ſilentio & contemtu vindicatum iri. Ceterum agitur hoc in libro de auctoritate auguſt. confeſſionis, eiusque vero ſenſu, quodque illa nunquam fuerit zwingliana: item de auctoritate *Lutheri*, de querela adverſariorum, ſuam doctrinam immerito reiici ac damnari, de contradictionibus, quæ reperiantur in Formula concordiæ, de proceſſu, qui obſervatus fuerit cum libro Formulæ concordiæ, de damnis, quæ ille pariat, & denique de mediis pacis eccleſiaſticæ ab adverſariis propoſitis, videlicet ſynodo univerſali, vel ſaltem tolerantia mutua, ita ut neutra pars alteram ob diverſam confeſſionem perſequatur & condemnet. Sed eiusmodi pacem nunquam vel futuram vel expectandam, tolerantiam autem ſamaritaniſmum, & libertatem quidvis credendi introducturam eſſe, reſpondent. Atque huius libri, Erfurti compoſiti, auctores ſunt Timoth. *Kirchnerus*, Nicol. *Selneccerus*, & Mart. *Chemnitius*, ille quidem a palatino, iſte a ſaxonico, hic a brandenburgico Electore ad hoc conſtitutus. *Placc.* de anon. 98. Io. *Olear.* in continuat. Iſagog. carpzovianæ 1737. quid? ipſi hi triumviri nomina ſua exprimunt in fine præfationis. Similis liber eſt anonymi cuiusdam, ſi non Nic. *Grebii*, ſub titulo, Schutz- und Verantwortung der Formulæ concordiæ, nondum, quod conſtet, editus, poſſeſſus autem a C. H. Frölichio, paſtore ſelbitzienſi in Variſcia ſeu Voigtlandia, & recenſitus in Narrationib. innoc. A. 1706. 365. Apologia vero Formulæ concordiæ latine reddita fuit a Philippo *Marbachio*, deque ea legere iuvabit Io. *Olearium* in Continuat. Iſag. carpzov. 1737. & *Rehtmeyer*. Hiſtor. eccleſ. brunsvic. P. III. 489. Et ex huius Apologiæ pag. 163. maiores noſtri ſolebant oſtendere ac probare, in quantum libri ſymbolici ſint recipiendi, videlicet, *quatenus* conſentiunt cum verbo divino, quoniam ibi de Auguſt. confeſſione dicitur: *Quæ confeſſio e S. literis, & Symbolis prioribus derivata, neque aliter recepta eſt, quam* IN QVANTVM & QVATENVS *cum*

cum infallibili Dei verbo concordat, SO FERN VND WEIT es mit Gottes unfehlbahren Wort fein übereinstimmet. Confer *Grabii* Append. ad Vrb. Regii Formulas caute loq. p. 112. F. V. *Calixt.* Responſ. ad Theſ. autiſyncretiſt. p. 20. *Spener.* Vbereinſtimm. 126. *Hutterum* in Aug. conf. diſp. I. c. 4. & in Formul. concord. atque *Deutſchmannum* in Comp. Hutteri, L. XVI. 132.

REFVTATIO Apologiæ Paſtorum bremenſium. Widerlegung der vermeynten Entſchuldigung der Prediger zu Bremen. Heidelbergæ 1533. Reſpondetur illis ab iisdem modo nominatis theologis ad duos articulos de perſona Chriſti & S. cœna; reliqua autem capita ipſorum Apologiæ, de baptiſmo, divina prædeſtinatione, & cærimoniis, nunc quidem ſilentio involvuntur.

XXII.

CORPVS DOCTRINÆ IVLIVM, germanice. Helmſtadii 1603. Prima huius operis editio prodiit Wolffenbuttelii A. 1576. 4. & tertia Brunsvici A. 1690. 4. Appellatur IVLIVM a *Iulio*, Duce Brunsvic. & Luneb. cuius iuſſu & auſpiciis fuit collectum editumque a Mart. *Chemnitio*, in uſum eccleſiarum & ſcholarum brunsvicenſium, ut illis eſſet liber ſymbolicus, ſeu, ut ipſe Sereniſſimus in præfat.)(iij loquitur, typus & forma doctrinæ in eccleſiis & ſcholis tradendæ, ex qua, & ſecundum quam omnia alia ſcripta, in quantum ſint acceptanda & adprobanda, colligi atque iudicari debeat; continetque 1) tria Symbola, apoſtolicum, nicænum, & athanaſianum. 2) Minorem & Maiorem catechiſmum Lutheri. 3) Auguſtanam confeſſionem. 4) Apologiam eiusdem. 5) Articulos ſmalcaldicos, mittendos ſive Mantuam, ſive alium in locum, ubi concilium celebraretur, auctore Mart. *Luthero.* 6) Vrb. *Regii* libellum de Formulis caute loquendi. 7) Bene fundatam doctrinam quorundam articulorum religionis, qui controverſi redditi fuerunt: quorum primus eſt de perſonali unione duarum naturarum in Chriſto. p. 48. ſecundus de aſcenſione Chriſti, eiusque ſeſſione ad dextram Patris. 55. tertius de lege & euangelio. 58. quartus de peccato originis. 68. quintus de libero arbitrio, eiusque viribus. 75. ſextus de iuſtitia fidei. 86. ſeptimus de bonis operibus. 96. octavus de peccato mortali & ve-

veniali. 103. nonus de sacramentis in genere. 106. decimus de baptismo. 109. undecimus de cœna Domini. 114. Præmittitur Simplex & necessaria instructio de præcipuis quibusdam articulis doctrinæ, quomodo illi modeste ad ædificationem proponendi sint, & contra omnes corruptelas conservandi: iique agunt de Deo, pœnitentia, discrimine legis & euangelii, peccato, iustificatione, bonis operibus, libero arbitrio, sacramentis in genere, confessione & absolutione, baptismo, missa, cœna Domini, ieiunio & oratione, benedictione salis, aquæ, ignis, herbarum, aliarumque creaturarum. Bini hi tractatus, quorum ille in prima editione Corporis Iulii non extabat, alter autem, uti Mart. Silv. *Grabe* in Testimon. & iudic. de Regii Formular. libello p. 43. observat, idem est, qui in Corpore luneburgico, auctorem agnoscunt Mart. *Chemnitium*. Vide Polyc. *Lyser*. præfat. in Chemnitii Enchirid. I. I. *Zentgrav*. Abfertig. eines ungenant. Calixtin. wider Æg. Strauch. 91. & clar. Ion. Conr. *Schrammium* præfat. in Synops. Corp. doctr. Iulii b 4. 13. c 2. c 3. In Præfatione, quæ est instar Edicti, in festo SS. Petri & Pauli A. 1576. Henricopoli perscripti, Sereniss. Dux *Iulius* exponit studium suum, quo reformationem ecclesiarum susceperit, videlicet, ut verbi doctrina divini pure & sincere, in vero & sano sensu, in ecclesiis scholisque principatus sui plantaretur, traderetur, atque conservaretur; ac præterea ait, se Corpus doctrinæ ante octennium promulgatum, ob exemplarium raritatem, denuo edendum, eique addendam curasse Declarationem præcipuorum articulorum religionis. de quibus alibi inter theologos protestantes magnæ sint dissensiones, eamque aliis, tam vicinis, quam remotis euangelicæ religionis doctoribus & pastoribus iudicandam misisse, nec improbatam illam & reiectam, sed utroque, ut aiunt, pollice adprobatam, multisque in locis exemplum inde sumtum esse ad conservandam puritatem doctrinæ, & concordiam spiritus. Et ne quis putet, libro hoc novi quid introduci, declarat, se se pro Corpore doctrinæ euangelicæ agnoscere, atque in hunc collegisse librum ea scripta, quæ publico Principum Statuumque protestantium nomine composita, in lucem producta ac recepta sint, ut Symbola & Confessiones ecclesiarum reformatarum, quorum fundamentum & lapis angularis sit doctrina prophetica & apostolica SS. litteris comprehensa, quæ sola sit unica vera forma sanæ doctrinæ,

e qua

e qua, tanquam e fonte Israëlis, omnia vera dogmata petantur, & ad quam omnes doctrinas & doctores examinari & iudicari necessum sit, seque hoc Corpus doctrinæ in latinam convertendum linguam, atque ita edendum curaturum. Simile scriptum est *Corpus prutenicum*, A. 1558. excusum, in usum ecclesiarum prussicarum, idque, *Placcio* de Anonymis p. 158. teste, auctores habet Ioach. *Morlinum*, & Mart. *Chemnitium*. Nostratium quidam, interque eos Sal. *Glaßius* in Iudicio de Controvers. Euangelicor. p. 51. accusarunt Georg. *Calixtum*, eum a Corpore doctr. Iulio recessisse. Quibus ille sic respondet in Grundl. widerleg. P. II. 286. *Nemo credat, nefas esse, ullum verbum, ullam phrasin seu locutionem, qua totidem litteris symbolico in libro consignata non est, usurpare.* Huc etiam suo modo referas, quod legitur in *Sonnemanni* Exam. Sinceriani seu potius Schwerdtneriani p. 18. de durioribus terminis & acerbis imputationibus, videlicet distinguendum esse inter illa & nostra tempora, atque ita loquendum & scribendum, ne sacras & salutares S. R. I. Constitutiones ac leges violemus. Ceterum de Corpore doctrinæ Iulio videantur *Theologi helmstadienses* Grundlich. Widerleg. P. I. 80. 85. & P. II. 311. Ioach. *Hildebrandus* Orat. de Natali acad. Iuliæ B. vener. abbas Io. Andr. *Schmidt* Program. de Corporib. doctr. C. & Phil. Iul. *Rehtmeyer* Hist. eccles. brunsvic. T. III. 336. 416.

P. I. 29. 30. Missa papistica est abominatio omnium abominationum, quia sacerdos in Secreta corpus & sanguinem Domini Patri *de novo offert*, *tanquam sacrificium a Christo in cruce peracti*; & hæc virtus adscribitur operi sacerdotis: unde homines *a sacrificio crucis Christi abducuntur*, e contrario autem *ducuntur ad opus sacerdotis*, *uti per illud gratiam & remissionem peccatorum* consequantur; & quia sacrificium non potest fieri sine profusio-

Omnes hasce imputationes a romanæ Ecclesiæ doctrina alienas esse, contendit P. *Dionysius Werlensis* P. I. des Meßberichters p. 6. & seqq. refutatus a Dan. Sev. *Sculteto* in Kräftig. irrthum. der Roem. Kirche, nec non in Mehrern beweis.

ne sanguinis, sacerdos, quantum in se est, *id agit, ut Christum de novo cruci affigat.*

P. 72. in Orat. ante baptismum: Vt per hoc salutiferum diluvium in eo (infante) immergatur & pereat, quidquid ei ab Adamo annatum est, *& ipse addidit.*

Haec verba, Et ipse addidit, *parenthesi sunt includenda*, nec pronuncianda, nisi in adulti baptismate. Christian. *Chemnitius* Instruct. fut. min. eccles. 215. Io. *Meisner* apud Cren. Animadv. P. VI. 145. *Zeidler* disp. de pecc. actual. infant. 72. *Constitutio* eccles. brunsvic. 61. & noriberg. 1135.

P. 216. in Apol. Aug. conf. ad art. VII. *Apostoli iusserant* Ecclesias servare pascha cum fratribus conversis ex iudaismo. — Verba decreti extant apud Epiphanium, υμεις μη ψηφιζητε e. r. *Hac scribit Epiphanius verba esse apostolorum in decreto quodam, posita de paschate.*

Haec dicuntur κατ ανθρωπον & *ad mentem Epiphanii*, errantis quidem: quippe cuius est paraphrasis, graece hic allegata, non verba ipsius decreti apostolici. *Acad. Iulia Programma* in festo pasch. A. 1717. p. 11. 12. 13.

Part. II. p. 1. Vrb. Regii Formulae caute loquendi. *Hic libellus Ecclesia aug. Confess. non est symbolicus*, quemadmodum Articuli sunt smalcaldici, adeoque *non est paris cum illis auctoritatis.*

Est tamen *Symbolicus partis eius nobilissima & amplissima*, brunsvicensis videlicet & luneburgensis Ducatuum, qui semper fuerunt & adhuc sunt γνησιως addicti augustanae confessioni. Et *in his* sane aequali gaudet cum smalcaldicis Articulis auctoritate, tantaque vi probandi pollet, quanta aut isti, aut ullus alius liber symbolicus nostrarum ecclesiarum. M. S. *Grabe* in Append. ad Regii Form. caute loq. 169.

Post

Pag. 40. §. X. in Regii Form. caute loquendi c. de Honore sanctorum: *Horum certe memoria semper in ecclesia religiose celebrata fuit.*

Post verba illa adducta, *multa* sunt, ut in aliis quoque editionibus, *omissa*, & quidem §. XI. XII. XIII. XIV. quæ vero reperies in editione libelli Regiani helmstadiensi cum annotat. Grabii de A. 1713. p. 128. Idque inde factum, quod editio ulyssensis sive ulzensis, a privato homine nescio quo castrata in Corpus tam luneburgicum, quam præsens irrepsit. M. S. *Grabe* Append. ad libellum Regii p. 167.

In Solida declarat. Mart. Chemnitii p. 120. Si ore manducamus panem & vinum benedictum in sacra cœna, simul accipimus corpus & sanguinem Christi, (quod simpliciter potest intelligi) sicut in flatu venti & *sub forma columbæ Spiritus S.* descendit, datus fuit, & *consedit super Apostolis.*

Ad dua distincta loca, videlicet Matth. 4, 16. & Act. II, 2. dictum illud est referendum, eaque Chemnitius heic coniungit ad præsentissimum Spiritus descensum probandum, hoc sensu: Spiritus S. utrobique, sub specie tam venti, quam columbæ, præsentem se se exhibuit, & sub vento quidem super apostolos descendit. Ion. Conr. *Schramm* Program. A. 1712. p. 18.

XXIII.

Nochmahlige und grundliche HAVPTVERTHEIDIGVNG des H. Rom. Reichs euangelischer Churfürsten, Fürsten und Stände Augapfels und theuren kleinods. ITERATA ET SOLIDA DEFENSIO pupillæ & cimelii S. R. I. Electorum, Principum & Statuum euangelicorum, id est, augustanæ Confessionis, & secutæ Pacis religionis. Lipsiæ 1630. Recusa A. 1673. Scriptus est hic liber iussu Electoris Saxoniæ IOANNIS GEORGII I. contra Monachorum & Iesuitarum, ac in

primis *Forneri* ferales chartas, & ICtorum dillingensium librum, quem vocant *Compositionem pacis*, atque auctorem habet Matthiam *Hoe*, sicut ipse fatetur in Comment. in Apocal. 20. p. 281. & indicant Cl. *Pipping* Exercit. acad. p. 496. auctores der *Unschuld. nachricht.* A. 1704. 512. & *Placcius* de pseudon. p. 559. In praefatione, quae longa est & gravis, differitur de verae persecutione ecclesiae, eiusque caussa & remediis, nec quenquam salva conscientia deserere posse religionem euangelicam, & pontificiam amplecti. In ipso autem libro, praeter alia, agitur de Augustana confessione, eiusque Apologia, & variationibus atque editionibus, item de libro Concordiae, ubiquitate carnis Christi, iisque, qui libro illi subscribere recusarunt, & denique de antichristo, Papamque rom. sic vocari posse.

Matthias *Hoe* ab Hoenegg, natus Viennae in Austria ex equestri familia, praeceptores habuit in academia leucorea Hunnium, Mylium, Gesnerum, Rungium & Hutterum, ac primum concionibus aulicis Dresdae, deinde ephoriae Plaviensi, tum ecclesiarum germanicarum regimini Pragae admotus, denique supremus Aulae electoralis saxonicae mysta, Consiliarius consistor. atque ecclesiasticus, cum Pontificiis & Calvinianis atrocia gessit bella, videlicet *Bellarmino*, *Cutsemio*, *Gretsero*, Paulo *Toffano*, *Poniatovio*, Lud. *Crocio* & Abr. *Sculteto*. scripsitque multa alia tam germanice, quam latine, quae enumerantur in *Spizelii* Templo honor. refer. p. 172. re & opere ipso docens, dum virtuti navavit operam, pauperum inopiam larga manu sublevavit, se ipsum eo magis demisit, quo altiorem dignitatis gradum conscenderat, hostium amplissimas promissiones minasque atrocissimas animose contemsit, & mortem A. 1649. aet. 69. fortiter exepit. *Witte* Memor. theol. 1014. & Diar. biograph. T t 2. *Spizel.* l. c. 164. *König* 407. *Micral.* Syntagm. Hist. eccles. 759. *Biblioth. Schrader.* P. I. Q 5. & *Bibliothecae* nulli parti addict. T. I. 926. Eiusdem est Solida decisio IV. controversorum capitum, Apologia huius Decisionis, & Scriptum antirathmannianum, teste *Pippingio* Exercit. acad. 504.

XXIV.

CONSENSVS ORTHODOXVS S. Scripturae & vet. ecclesiae de sententia & veritate verborum coenae dominicae, auctus

&

& recognitus. Tiguri 1585. E Bibliotheca F. H. Lichtſcheidii. Prius enim prodierat Heidelbergæ A. 1574. 4. Auctor nomen ſuum occultat, & in tergo tituli dicit, non alius, quam orthodoxi hunc eſſe Conſenſum. Fuit autem Chriſtoph. *Herdeſianus*, teſtesque huius aſſertionis adduco *Placcium* de Anon. p. 16. & 101. *Querſtedtium* de Patr. viror. illuſtr. 239. *Ræſchelium* ad Bibliothec. Schrader. T. II. B 4. & *Hottingerum* Bibliothecar. quadripart. 379. Quamquam Wurtenbergici refutatores plures ad hunc librum operam ſuam attuliſſe rentur, eosque *Compilatorum* nomine notent. Vide etiam Io. *Olear.* in Explicat. quæſt. An tempore neceſſitatis S. cœnam vel a pontificio vel a calviniano paſtore ſalva quis conſcientia accipere poſſit? D 4. Præmittitur Apologia, nomine Reformatorum, inque ea agitur de diſſidio circa Domini cœnam, Formulaque concordiæ, & negatur, eos vel Zwinglianos, vel Calvinianos, vel Sacramentarios, vel Neſtorianos, vel Mahumetanos eſſe, vel ab auguſtana Confeſſione, immo ne quidem in toto cœnæ negotio diſſentire, ideoque damnandos eſſe; multis autem diſſeritur contra Vbiquiſtas, iisque graves errores impinguntur, & tandem fit adhortatio ad concordiam. In Prolegomenis ſermo eſt de erroribus, ex verbis cœnæ Domini, non recte & ſecundum fidei analogiam intellectis. Conſtat liber IX. capitibus, in quorum primo fit interpretaio verborum cœnæ Domini; in ſecundo explicatur *S. Auguſtini* ſententia de ſacramento & re ſacramenti, & quomodo cœna dominica dicatur *ſacrificium* apud Patres, atque adverſus miſſam pontificiam diſputatur; in tertio, definitionem ſacramenti ab Auguſtino allatam non congruere ad corporalem præſentiam corporis Chriſti, & quomodo ſacramenta dicantur *conferre gratiam*, nec non de diſcrimine ſacramentorum V. & N. T. in quarto, an ex ſenſu verborum cœnæ recte dici poſſit, *Panis ſignificat corpus Chriſti*? in quinto, quomodo panis euchariſtiæ dicatur eſſe vel non eſſe *figura corporis Chriſti*, & contra transſubſtantiationem; in ſexto, de vero præſentiæ corporis Chriſti in cœna modo; in ſeptimo, de corporali manducatione corporis Chriſti; in octavo & nono de manducatione impiorum.

Chriſtoph. *Herdeſianus*, helmſtadienſis, reformatæ addictus religioni, illuſtris Reip. noriberg. conſiliarius ſupremus, quem *Bucholcerus* virum magnæ & excellentis eruditionis, *Querſtedt* autem

tem in Patriis illustr. viror. p. 239. insignem calvinistam vocat, scripsit etiam Victoriam de triumphata communicatione idiomatum reali, & Consilium in controversia honoldina, an in fratrum liberis, facta substitutione, subintelligatur tacita conditio, Si sine liberis &c. obiitque A. 1585. æt. 62. Vitam eius dedit Marcus *Freherus*. Hæc maximam partem debemus *Kőnigio* p. 393.

REFVTATIO consensus orthodoxi, per theologos wirtembergicos. Tubingæ 1595. In qua præfationi Præfatio, & novem capitibus totidem capita opponuntur. In pag. ultima dicitur, Zwinglianos & Calvinianos non solum schismaticos, sed etiam hæreticos esse, nullamque concordiam eos inter & Lutheranos sperandam vel exspectandam. Auctor eius est Iac. *Andreæ*, teste *Placcio* de pseudon. 618. Contra eam scripsit Mar. *Beumlerus* de sacramentali coniunctione, & vera communione corporis & sanguinis Christi.

Iac. *Andreæ*, Weiblinga-wurtenbergicus, fabri ferrarii (unde ei nomen *Schmidlini* adhæsit) erat filius, & ipse opificio mancipandus, nisi consul urbis patriæ restitisset, puerumque scholæ tradi suasisset. Studgardiam igitur, ac postea Tubingam missus, tantum in litteris profecit, ut philosophiæ Magister & post diaconatum stutgardensem & tubingensem Doctor theologiæ, quam inprimis sub Erh. Snepfio didicerat, porro Pastor ac Superintendens goppingensis, tandemque Cancellarius & Præpositus tubingensis constitueretur. Tanta viri erat fama, ut exteri Principes & Magnates certatim eum peterent ad ecclesias suas reformandas, videlicet Comes ab Ottinga, Comes ab Helffenstein, Marchio badensis, & *Iulius* Dux brunsvicensis ac luneburgensis. Variis quoque interfuit colloquiis, atque etiam possiaceno, Lutetiæ iam hærens, interfuisset, nisi illud Bezæ oratione, catholicis valde ingrata, fuisset abruptum. Inter plurima eius scripta, quæ centuriam superant, atque in polemicis, iudiciis & consiliis, ac disputationibus consistunt, primum est libellus de cœna Domini, atque ultimum disputatio de ecclesia contra Io. *Pistorium* niddanum. Vbiquitatis dicitur esse patronus; at cuius? Nimirum *ubiquitas corporis Christi*, quam ille docuit, non est corporalis vel localis præsentia, quæ videri vel palpari possit, ut stramen in sacco; sed est præsentia totius Christi, non tantum divinitate, verum etiam assumta humani-

nitate, ita ut totus, Deus & homo, indivisus, ubique in cælo & terra omnibus creaturis, visibilibus & invisibilibus, cælestibus & terrestribus, cælesti tamen, spirituali, supernarurali, nec humana ratione investigabili modo adsit vere præsens, omniaque secundum humanam naturam videat, faciat, audiat, sciat, & præsens, non absens, ut Rex Hispaniarum Indiam, administret & regat. Ante obitum, quem ipse præsagivit Andreæ noster, coram academiæ tubingensis Rectore, tribus Decanis & aliquot Pastoribus ad se vocatis edidit confessionem doctrinæ suæ, testatus, se in ea, quam 44. annos docuerit, permanere ac mori velle, mortuusque est A. 1590. æt. fere 62. In docendo populo fuit popularis, atque ad eius captum se se accommodans, in exhortando ad vitæ emendationem, inque vitia & mores depravatos invehendo vehemens, in refutando adversarios potens & acer, in consolando & perturbatos erigendo mitis, in ciendis & movendis affectibus natura & arte instrnctus, in docenda iuventute academica, nisi alia negotia & itinera obstarent, fidelis ac sedulus, maximeque theologiam practicam, abiectis inutilibus, tradens, in omnibus officii partibus nullis parcens laboribus, nullisque molestiis succumbens, aut oneribus fractus, in colloquiis iucundus & suavis, atque ideo Principibus etiam viris gratus & carus. A Florino *Ramondo* vocatur homo raræ doctrinæ & magni ingenii, ab AVGVSTO, Electore Saxoniæ, vir summus, pietate, doctrina & virtute ornatissimus, atque a sacratissimo Imp. MAXIMILIANO II. in os laudatus fuit ob studium pacis & concordiæ. Quæ omnia reperies in Melch. *Adami* Vit. theol. 636. *Serpilii* Epitaph. theologor. suev. p. 5. *Lexic. univ. histor.* P. I. eiusque Vita a Io. Val. *Andreæ*, ipsius nepote, descripta. Quibus adde *Königium* 38. *Fechtium* Suppl. Hist. eccl. 226. *Novam biblioth.* T. I. 608. *Fischlinum* T. IV. Supplem. *Act. erud.* 359. & Io. Val. *Andreæ* Seleniana, in fine.

XXV.

CATALOGVS testium veritatis, qui ante nostram ætatem romanorum Pontificum primatui, variisque papismi superstitionibus, erroribus ac impiis fraudibus reclamarunt. Genevæ 1608. Libri huius auctor est Matth. FLACIVS, ut patet ex ep. dedicator. & Admonitione ad lectorem. Occasio autem eum

ſcribendi hæc erat. Io. *Trithemius* abbas contexuit catalogum au-ctorum. Hunc cum vidiſſet Flacius, temperare ſibi non potuit, quin diſſimulata perſona & habitu, aliquot in Germania monaſteriorum bibliothecas perluſtraret, quos commode poſſet libros, aut ſaltem folia quædam (quod quidem *Morhofius* Polyh. l. 1. c. 4. excuſat, ſed B. G. *Struvius* de Doctis impoſtorib. §. 54. maxime improbat) clam auferret, atque iſto adminiculo Catalogum teſtium veritatis conſcriberet. Prodiit primum hic liber Baſileæ A. 1556. 4. deinde Argentinæ A. 1562. Poſtea Simon *Goulartius* (hic enim intelligendus eſt per litteras S. G. ut *Boſius* indicat. in Sched. de Compar. notit. ſcriptor. eccleſ. c. 4. §. 21.) eum non aliter, (verba ſunt *Crenii* Animadv. P. XII. 74.) ac ſi proprius labor eſſet, tractavit, addidit, reiecit, quæ voluit, pro libitu, ſua nullo ſigno diſtinxit, & accuratiore, ut præ ſe fert, ordine chronologico digeſta teſtimonia in XX. libros diſtinxit, ut aliud fere opus videretur. Excluſus eſt hic Goulartii pullus Lugduni A. 1597. auctior vero Genevæ anno ſupradicto: quæ noſtra eſt editio. Vbi quidem acceſſit Appendix teſtimoniorum ab A. 1517. ad A. 1600. quæ tamen diſtinguenda ad Appendice editionis francofurtanæ de A. 1666. & 1672. hæc enim eſt Io. Conr. *Dieterici*, qui Catalogum illum, uti a Flacio profectus erat, ſincerum exhibuit, elogia & cenſuras doctorum virorum præmiſit, notulas quaſdam adſperſit, & aliquot Flacii tractatus addidit; adeoque hæc poſterior Dieterici editio ſine dubio ceteris omnibus eſt præferenda. *Hottingerus* autem Goulartianam præferens & commendans, cauſæ ſervit ſuæ, quoniam videlicet Goulartius eiusmodi teſtimonia inſeruit atque infarxit, quæ Reformatorum placitis ſunt convenientia. Flacii teſtimonia deducuntur a temporibus S. Petri apoſtoli, usque ad A. 1517. Scopus vero auctoris eſt oſtendere, ante & poſt iacta papiſmi fundamenta fuiſſe chriſtianos, qui ſanam doctrinam retinerent, & eccleſiæ συναξιαν amarent. Sed mox ille nactus eſt adverſarium: Guilielmus enim *Eiſengreinius* oppoſuit ei (quid? *Boineburgius* audet dicere, petulanti eius confidentiloquentiæ, in Epp. ad Dietericum p. 179.) ſub eodem titulo Catalogum teſtium veritatis, Dillingæ impreſſum A. 1565. Nec mirum, Pontificios huic libro maxime infenſos eſſe; ideoque Io. *Piſtorius* ieſuita eum vocat Catalogum teſtium feritatis, (quod ei concedit Conr. *Vor-*

ſtius

ftius in Tesseradec. antipistor. p. 426. quoniam illi ipsi testes de feritate R. P. testentur) & *Walenburchii* Catalogum vanitatis, T. I. 730. eo quod paucos per multa sæcula alleget testes, quos ipse & communiter Protestantes mendacii non arguant. Gabr. *Naudeus* in Apol. pro magnis hominibus p. 398. comparat Poneropoli PHILIPPI macedonici: sicut enim hoc oppidum non erat habitatum nisi a proscriptis, improbis, flagitiosis, atque nefariis hominibus, ita vere posse dici, catalogum hunc, si excipias loca Patrum & Conciliorum depravata, nihil aliud esse quam conlectionem centonum & fragmentorum eorum scriptorum, qui olim recalcitrarint contra ecclesiam, aut tanquam membra gangrænosa & putrida ab ea fuerint rescissa; quale dubium etiam I. E. *Grabio* aliquando sedit, ceu memoratur in *Actis erud.* A. 1696. p. 305. & Marq. *Leo* in Catech. 160. negare audet, vel unicum esse inter omnes illos testes, qui omnibus in capitibus fidei cum Protestantibus consentiat. Sed meliora iudicia ferunt Melch. *Adam* l. c. 475. *Hutterus* in LL. 529. & alii, citati a *Sonntagio* disp. de præcip. theol. lutheran. 127. & *Bibliothecario* n. p. addicto T. I. 237.

Lib. IV. p. 173. *Agapiti.* Agapitos quidam veteres *inter hæreticos* numerarunt.	Erratur in genere: erant enim feminæ, dictæ *Agapetæ*, quæ pietatis simulatione cum clericis monachisque easdem incolentes ædes, turpem colebant amicitiam. Lud. Ant. *Muratorius* in Anecdot. græcis p. 218. (*Act. erud.* A. 1710. 498.)
Lib. XVI. p. 1591. *Rupertus*, episcopus lyncolniensis.	Non Ruperti, sed *Roperti* nomen habebat. Iof. *Hall* in Roma irreconciliab. 28.

Simon. *Goulartius*, senlisius sive augustomagensis, nomen suum sub hisce literis S. G. S. id est, Simon Goulartius Senlisius, occultare solitus, Calvini in pastoratu genevensi successor, vir rei litterariæ peritissimus, scripsit Commentarium in *Bartasii* Septimanas; Summaria in Nicetæ Choniatæ Annales: Notas, summaria & parallela in Plutarchi vitas, aliosque sacros & morales libros: transtulit etiam in gallicanam linguam *Camerarii* Meditationes histori-

cas, *Seneca* opera, *Osorii* Historiam EMANVELIS Regis Portugalliæ, vitæque huic valedixit A. 1628. in gravi senectute. Probe distinguendus est *a filio cognomini*, qui Amstelodami Ecclesiæ præerat valonicæ, sed ob denegatam Synodi dordracenæ subscriptionem (addictus enim erat Arminianis) inde expulsus, abiit in Galliam, atque ex ea in Hosatiam, mortuus Fridericopoli. Vide *Lexic. univ. histor.* T. II. 278. & *König.* 356.

XXVI.

Martin. CHEMNITII Loci theologici. Francofurti & Wittebergæ 1690. Prodiere etiam Wittebergæ A. 1623. Meliores autem editiones sunt francofurtenses, una in 8. A. 1599. & altera in 4. Præmissa est 1) Polyc. *Leyseri* Dedicatio ad serenissimos Duces Brunsvicenses, in qua occasionem huius operis concinnandi exponit. 2) *Chemnitii* Oratio de lectione Patrum seu Doctorum ecclesiæ, in qua monstrat viam Patres tuto & cum fructu legendi, multisque de Patribus fert iudicium. Materiam hanc tractarunt etiam *Erasmus* Comp. theol. 148. *Campanella* de libr. propr. 214. *Lutherus* apud Cotonum in præfat. ad Institut. d 4. Vrb. *Regius* I 3. Opp. lat. 70. *Chytræus* orat. de stud. theol. recte inchoand. 17. *Quenstedt* Eth. pastor. 49. Io. Bened. *Carpzov.* Theolog. exeget. 99. *Sluter* Propyl. hist. eccles. 120. *Rechenberg* Hist. eccles.. 735. 741. *Crenius* Exercit III. de libr. script. opt. 20. *Heinsius* orat. III. 27. & *Hottinger* Bibliothecar. 199. Locis autem subiunguntur 1) Fundamenta sanæ doctrinæ de vera & substantiali præsentia, exhibitione & sumtione corporis & sanguinis Christi in S. cœna: quæ laudantur a Io. *Marbachio* in Epp. marbachian. P. III. epist. 23. 2) Libellus de duabus in Christo naturis, earundemque hypostatica unione, & communicatione idiomatum, (aureus vocatus ab Ambros. *Chemnitio* p. 207.) quam doctrinam, uti *Selneccerus* in præfatione testatur, proponit ex SS. litteris & orthodoxæ ecclesiæ consensu. 3) Theologiæ Iesuitarum descriptio & delineatio, ex præcipuis capitibus Censuræ ipsorum, quæ A. 1560. Coloniæ edita est, notata: in qua origo & arcana Iesuitarum aperiuntur. 4) Io. *Rivii* tractatus de erroribus Pontificiorum, seu de abusibus ecclesiasticis. p. 42. Locos theologicos non potuit Chemnitius ipse absolvere, multo minus sub limam, sicut ei animus

mus

mus erat, revocare, ſed in loco de Coniugio, partim per alia negotia, partim per infirmitatem ſubſiſtere coactus, ſicut *Leyſerus* refert p. 215. addens, defectum iſtorum locorum reſarcire poſſe III. & IV. Partem Examinis concilii tridentini. 5) Succinctæ theſes in pleroſque locos theologicos. p. 215. Quas Brunsvigæ in ſcholis ſuis theologicis, ad ingenia diſcentium excitanda, interdum diſcutiendas propoſuit. Interim hoc opus Locorum, etſi imperfectum, ſua non caret laude, quoniam in eo (uti *Leyſerus* ſcribit in epiſt. dedicat.) non tantum ex Scripturæ contextu collegit auctor utilia & neceſſaria perſpicue & fideliter, ſed etiam ex perpetuo orthodoxæ antiquitatis conſenſu ita illuſtravit, ut affirmari poſſit, non extare in hoc ſcriptorum genere laborem ullius, qui hunc utilitate, rerum gravitate, & explicationis perſpicuitate æquare, ne dum ſuperare poſſit. Similes laudum funes ducunt *Förſter* in Conſil. de Stud. theol. *Hülſemannus* in Meth. ſtud. theol. 299. Io. Ben. *Carpzov.* Theol. exeget. 2. Ioach. *Hildebrand.* Theol. dogmat. 41. *Zierold.* Einleit. zur Kirchenhiſt. 390. *Kemmerich* Academiæ T. I. 480. *Cren.* Exercit. I. de libr. ſcript. opt. 25. Certe ſtili perſpicuitate, methodo, ac rerum ſoliditate gaudet hoc opus, eoque nomine in primis ſe commendat.

In Orat. de Lectione Patrum, pag. 5. *Ambroſius* commentaria ſcripſit in omnes epiſtolas Pauli.

Non ſunt Ambroſii, ſed, ut eruditis videtur, *Hilarii diaconi* romani. *Placc.* de pſeudon. 40.

In Prooem. de Vſu & utilit. LL. p. 10. theol. Clemens alexandrinus edidit libros *Hypotypoſeon*, i. e. quæ ſit forma ſanorum verborum *in ſingulis articulis fidei* diſcendis & tradendis.

Libri iſti *non amplius extant*: quantum tamen ex Photio conſtat, Clemens in iis utriusque teſtamenti, veteris & novi, compendioſam enarrationem inſtituit, & quæcunque a magiſtro ſuo *Pantano* hauſerat, a maioribus ipſi tradita, expoſuit. *Cave* P. I. 40. *Cren.* Animadv. P. XIV. 112.

L. de Coniug. p. 207. Hoc probe obſervetur, quod Levit. 18.

Vtraque harum ſententiarum aliquid ex vero, ſed & ex falſo ali-

non tantum illæ personæ prohibeantur, quæ nominatim ibi exprimuntur, sed & *omnes, qui in eodem, pari seu æquali gradu sunt*, aliquid participat. De priori cum *Luthero*, & qui eum sequuntur, & nos credimus, *Deum in prohibitionibus suis ad paritatem non respexisse*; interim cum alterius asseclis sententiæ & hoc credimus, *personas quasdam ibidem non enumeratas sub enumeratis itidem prohiberi*, sed ex aliis, quam paritatis graduum, rationibus. Hieron. *Brucknerus* in Decis. iur. matrimon. P. I. 307.

Mart. *Chemnitius*, natus in Fideli Briza Veteris Marchiæ, distinguendus a filio & nepote cognominibus, illo Dicasterii aulici holsato-gottorpiensis Assessore, hoc initio ICto rostochiensi, deinde Aulæ pomeranicæ, ac tandem holsato-gottorpiensi Cancellario, a pannificio, cui ob paupertatem se se dederat, ad scholam reversus, Melanchthonis discipulus, Brizæ ad Oderam, deinde Regiomonti ludi magister, postea ibidem Principis, cuius, ut & aliorum similium, gratiam prædictionibus astrologicis lucratus erat, a bibliotheca, inde, post expositionem Locorum Philippi, ipsius consilio, Wittebergæ peractam, Adiutor, ac tandem Superint. brunsvic. Rostochii a D. Sim. *Pauli*, sumtibus Magistratus brunsvicensis, Doctor theol. creatus, a FRIDERICO II. Daniæ rege, LVDOVICO palatino, AVGVSTO Saxone, IOANNE GEORGIO brandenburgico. S. R. I. Septemviris & Electoribus, IVLIOQVE Brunsvicensium ac Luneburgensium Duce, aliisque Principibus, ac Civitatibus & Ordinibus Imperii huic doctrinæ addictis, in consilium super ecclesiasticis negotiis sæpe adhibitus, aut absens consultus, philosophus & theologus magni inter Protestantes nominis, qui tamen in scriptis suis æque a terminis, atque a quæstionibus & subtilitatibus scholasticis abstinuit, & perspicua uti oratione studuit, vir non minore eruditione & animo, quam gravitate, rerum usu, ac prudentia inclytus, verusque alter Martinus, de quo fertur Pontificios non nullos dixisse: *Vos Protestantes duos habuistis* Martinos: *Si posterior non fuisset, prior non stetisset.* Inter eius scri-

ſcripta ſunt Harmonia euangelica, quæ a Polyc. *Lyſero* continuata, a Io. *Gerhardo* autem conſummata, optimeque, ut *Crenio* quidem videtur Animadv. P. IV. 218. edita fuit Francofurti & Hamburgi A. 1652. f. Poſtilla, ſeu volumen concionum, in quibus prodeſſe maluit, quam artificioſis, ut falſo vocant, diſpoſitionibus & phaleratis verbis delectare; & Iudicium de Calendario gregoriano. Tandem laboribus & meditationibus plurimis confectus, ac rude donatus, pie ac placide obiit Brunsvigæ, primus Superintendentium, qui in urbe moreretur, A. 1586. æt. 64. cum IV. menſibus. *König* 186. M. *Adam.* in Vitis theol. 572. Phil. Iul. *Rehtmeyer* Hiſt. eccleſ. brunsvic. P. III. 303. 365. 519. *Spizel.* in Templo hon. reſer. p. 1. Io. *Fecht* Appar. ad Epp. Marbachii p. 81. *Micralius* Syntagm. Hiſt. eccl. 743. C. *Sonntag* diſp. de præcipuis quibusd. Sec. XVI. & XVII. theologis lutheran. p. 130. In Epitaphio, quod Brunſvigæ in choro ædis S. Martini viſitur, theologus vocatur divinarum literarum peritiſſimus; *a Thuano l.* 84. Hiſt. p. 77. vir, qui ſe totum ſtudiis theologicis mancipavit, in quibus aſſiduo labore tantum profecerit, ut poſt *Philippi* præceptoris obitum, theologorum A. C. facile princeps inter ſuos habitus ſit; a Dieguo *Payva* Dandrada in Defenſ. fid. trid. cathol. p. 41. 508. homo acer ingenio, in diſputando ſolers, in eloquendo non ineptus, & in SS. Patrum ſcriptis mediocriter verſatus; a Rich. *Simonio* Hiſt. crit. N. T. part. III. 717. proteſtans, qui ſingulari ſe ſtudio adplicuerit ad ſcrutinium librorum ſacrorum, neque etiam neglexerit inquiſitionem Patrum, & aliorum ſcriptorum eccleſiaſticorum; & a Mart. *Ruaro* Epp. Part. I. 104. talis, ſi quid ipſe intelligat, cui inter omnes theologos lutheranos eruditionis palma debeatur. Noſtratium teſtimonia & encomia adferre ſuperſedeo, cum illa legi poſſint apud *Magirum* p. 207. *Pope-Blount* p. 768. & *Sonntagium* diſp. cit. p. 130. Quibus adde *Theologos roſtochienſes*, in Append. P. III. Hiſtor. eccl. brunſv. Rehtmeyeri p. 140. 141. *Reiſerum* in Spizelii Templo hon. reſer. 399. *Hackſpan.* Syll. diſp. 12. & Io. Conr. *Dürr.* diſp. contra Socinian. 403. Gul. *Forbeſius* p. 135. rigidioribus eum adnumerat Proteſtantibus.

Io. *Rivius*, weſtphalus, bonas litteras docuit Coloniæ, Zuiccaviæ, Annæbergæ, Schnebergæ ac Fribergæ, & honore conſiliarii a GEORGIO Duce Saxoniæ affectus, in litteris ac diſciplinis infor-

formavit *Augustum*, postea Electorem, susceptoque Scholæ misenensis regimine theologicis studiis plus quam antea operam dedit, ac multos in iis tractatus scripsit, quos in unum congessit volumen vir doctus & de studiis optime meritus Io. *Oporinus*. Nec minus philosophicis seu scholasticis scriptis sibi gloriam, & studiosæ iuventuti utilitatem procreavit, qualia sunt: Libellus de ratione docendi; Castigationes quorundam locorum Ciceronis variis eius in libris; item Terentii & Sallustii; Loci communes philosophici; & alia. Quod ad mores eius attinet, erat vehementior quidem, facileque & graviter irascebatur, sed natura ne, an informationis pistrino, in tanta iuvenum corruptione & licentia, incertum, ceterum multis ornatus virtutibus: erat enim verecundus, sobrius, castus, amans veritatis, laudis quam pecuniæ avidior, custos disciplinæ acerrimus, laboribus indefessus, superstitionis, mendaciorum, hypocrisis hostis, optimusque ludi magister, peste exstinctus A. 1553. æt. 53. Melch. *Adam.* in Vit. philos. 147. *Thuanus* lib. 12. p, 241. *Lexic. univers. histor.* T. IV. 282. & Io. *Caselius* in ep. ad Reccium, quæ exstat in opusculis de Westphal. editis a Io. *Goës*, Helmstadii 1668. 4. 173.

XXVII.

Mart. CHEMNITII Examen concilii tridentini. Francofurti 1609. Editum est sæpius, & tandem A. 1707. per G Christianum *Iohannis*. Præmittuntur 1) Dedicatio ad Albertum Fridericum, Principem iuventutis, Marchionem brandenburgensem, in qua exponit occasionem scribendi hoc opus, videlicet, eam sibi datam esse ab *Andradio*, qui ad libellum suum de Iesuitarum arcanis responderit, atque eiusmodi tridentini concilii, in quo ipse fuit, explicationes dederit, ut facile animadverteret, quam multæ technæ, & quam variæ fraudes in tridentinis decretis insidiose occultentur. 2) Matthiæ *Bergii* Narratio de Synodo nicæna, versibus exposita, cui comparat Synodum tridentinam, quamque magna & notabilis utriusque sit differentia, ostendere satagit. Ipsum vero opus Chemnitii IV. constat partibus: in prima explicantur loci de traditionibus, peccato originis, concupiscentia, vocabulo peccati, conceptione B. *Mariæ* virginis, operibus infidelium, libero arbitrio, iustificatione, fide, & bonis operibus: in secunda p. 189. de sacramentis in genere, baptismo, confir-

firmatione, euchariſtiæ ſacramento, communione ſub utraque ſpecie, miſſa, pœnitentia, contritione, confeſſione, ſatisfactione, extrema unctione, ſacramento ordinis, & matrimonio: in tertia, p. 441. de virginitate, cœlibatu ſacerdotum, purgatorio, & invocatione ſanctorum: in quarta, p. 653. de reliquiis ſanctorum, imaginibus, indulgentiis, ieiuniis, ciborum delectu, & feſtis. Et hiſce tribus partibus ſimiliter, ut primæ, dedicationes præfigit, agens videlicet in ſecunda de conciliis, ac dicens, eccleſiaſtica iudicia non habere auctoritatem prætoriam, qua abſolute & ſimpliciter poſſint hominum conſcientias conſtringere, ſed tum demum auctoritatem obtinere, ſi definitionum ſuarum certa, firma & perſpicua fundamenta ex SS. literis oſtendere valeant; itaque chriſtianæ prudentiæ & religionis eſſe, non ſtatim & temere, ſine examine & inquiſitione, decreta alicuius concilii recipere; neque ad concilii contumeliam pertinere, ſi eius decreta ad normam verbi divini exigantur & examinentur; & hanc curam, exemplo CONSTANTINI M. pertinere ad Imperatores. Tali examine opus etiam habere Concilium tridentinum: eius enim decreta nihil aliud eſſe quam depravationem doctrinæ cœleſtis, patefactæ nobis in Scriptura, & confirmationem omnium errorum, ſuperſtitionum, & abuſuum regni pontificii, Pontificemque, ſicut iniuſte ab Ordinibus Imperii germanici poſtulavit, ut ſine conditione, qualiscunque futura eſſet decretorum ratio, Concilio ſe ſubmitterent, ita nunc impie flagitare, ut omnes, ſine ulla inquiſitione & examine, ſimpliciter amplectantur decreta, quæ in Concilio tridentino promulgata ſunt. In tertia repetit narrationem de occaſione hoc opus ſcribendi, atque dicit, ſe non tantum clamoribus *Lindani*, *Cromeri* ac *Tiletani*, pontificiorum, ſed etiam precibus & adhortationibus amicorum & fautorum inter Proteſtantes, excitatum fuiſſe ad telam huius operis continuandam. In quarta, quæ ad *Henricum Iulium*, principem iuventutis, Ducem Brunsvic. & Luneb. & halberſtadienſis eccl. deſignatum Epiſcopum, directa eſt, ipſius parentem, beatum IVLIVM, tyrannidem Pontificis, qua poſtulare auſus fuerit, ut omnes Principes & Ordines Imperii, futuris tridentini Concilii decretis, ſine ulla conditione & exceptione, ſe ſubmitterent, ægre tuliſſe, atque illud *Tertulliani* in Apologetico de legibus contra chriſtianos tunc latis, in ore habuiſſe: *Lex, qua* *pro-*

probari se non vult, merito suspecta est: seque clementer ad pertexendas huius examinis partes adhortatum esse, nec reformatione ecclesiarum suarum quid fecisse, quod serenissimo Parenti, si viveret, displicere posset; existimasse etiam, potissimam partem educationis boni Principis in eo consistere, ut in principiis doctrinæ cælestis fideliter instituatur, atque libri, complectentes summam & fundamenta eius doctrinæ, a primis annis Principum liberis tradantur & commendentur. Examen hoc germanice versum a G. *Nigrino*, Francofurti editum fuit A. 1576. f. refutatum est autem ab *Andradio* in Defensione, Iul. Cæs. *Vanino* in Apol. Concil. trid. & *Bellarmino* passim in controversiis. Præterea notandum, quod *Gerhardus* dicit Confess. cathol. p. 1433. Concilii tridentini sententiam non recte peti ex Andradio. Prodiit quoque Examen Concilii tridentini, quo caussæ, quæ irritum illud faciunt, una cum vi, Regibus & Principibus christianis, nec non Ecclesiæ gallicanæ, omnibusque Catholicis ab eo illata, luculenter exponuntur: quod scriptum gallica conceptum lingua, auctorem habet Gulielmum *Ranchinum*. *Ancillon* Mel. crit. P. II. 135. A Natale quidem *Alexandro* auctor huius Examinis impius scurra vocatur, ab Ant. *Arnaldo* accusatur infideliter propositæ disputationis de fide, quando scripsit, de hoc agi, an vera fides iustificans sit vel fiducia, vel dubitatio de remissione peccatorum? & a *Sonnemanno* contra Schwerdtnerum p. 42. arguitur truncasse quædam verba Concilii; quibus accedit illustris auctor Delineationis, *des Abriss. der Cathol. Kirchen* 306. 699. at hisce opponi possunt præclara iudicia & testimonia de his libris, collecta a *Bibliothecario* nulli parti addicto T.I. 205. & 560. Videantur etiam *Hülsemannus* Meth. stud. theol. 298. Io. Gottl. *Möller* Observat. philol. ad Bœcleri Histor. univ. IV. primor. secul. 25. *Crenius* de libr. script. opt. 25. & *Sonntag* disp. de præcip. theol. lutheran. 124.

P. I. de Vers. S. Scripturæ p. 56. Hoc non est tolerandum in Ecclesia, ut pro iis, quæ Spiritus S. in fontibus hebraicis & græcis scripsit, ea, quæ ab interprete vitiose reddita, vel a librariis mutata, mutilata & ad-

Vulgata latina versio dicitur *authentica*, non *respectu* fontium, sed *aliarum versionum*, atque hoc præcipitur, in ecclesia & publicis lectionibus ac disputationibus, si velis uti aliqua versione latina, non aliam quam

dita sunt, tanquam authentica nobis obtrudantur: & quidem ita, *ut non liceat inspectis fontibus ea reiicere.*

quam antiquam usurpandam esse; eo ipso autem *fontium inspectio non est prohibita:* sicut *Azorius* docet, cuius verba leguntur in Remissionibus, quæ singulis capitibus Concilii tridentini, Coloniæ A. 1700. 8. editi, subiunguntur. Sic enim legimus p. 11. ad hæc verba Concilii: *Si ex omnibus latinis editionibus, quæ circumferuntur,* annotatum: Vide P. Ioan. *Azorium* Institution. moral. p. 1. lib. 8. c. 3. q. 2. ubi q. 3. resolvit, quod approbatione *vulgatæ & latinæ editionis non damnantur exemplaria hebraica vel græca,* ex quibus tanquam ex fontibus, latina editio fluxit; *quæ quidem retinent suam fidem & auctoritatem,* ubi incorrupta & integra fuerint.

De operib. infidel. p. 108. Andradius, *iussu Concilii* in ipso concilio scripsit.

Andradius in Concilio, h. e. *eo tempore, quo Concilium habebatur,* Tridenti scripsit contra Chemnitii libellum de origine & artibus Iesuitarum, *hortatu* quidem *amicorum & fautorum,* non autem ipsius Concilii: neque etiam huius iussu contra duo Examinis chemnitiani volumina, sed *instinctu serenissimi* HENRICI Cardinalis & Principis. Qua de re legendæ sunt epistola dedicator. ad GREGORIUM XIII. P. M. & præfatio Defensionis

trident. fid. cathol. ipsius Diegui *Payva* de Andrade. Idque etiam fatetur Ioan. *Gerhardus* Confess. cathol. p. 1433.

De iisdem, in fine, p. 113. *Meritum congrui* est Helena illa, de qua canon iste (VII. sess. VI. de Iustificat.) tridentini Concilii, contra Scripturæ & antiquitatis sententiam dimicat.

Definivit Concilium tridentinum, aliqua opera, quæ iustificationem præcedunt, non esse peccata; illa scilicet, *quæ procedunt, ab auxilio speciali, & per quæ Deus hominem disponit ad gratiam iustificationis.* Non autem definivit Concilium, esse alia opera, iustificationem præcedentia, quæ non sint peccata: sicut *non definivit*, prænominata opera, licet bona, *esse meritoria iustificationis*, etiam *de congruo*; neque enim definivit, ulla opera esse meritoria, nisi post iustificationem. *Walenburchii* T. II. in Compend. controvers. partic. c. 58. p. 43.

De vero statu loci de Iustificat. pag. 130. Hæc est principalis quæstio, hic status, hoc *κρινόμενον*, quid scilicet id sit, *propter quod* Deus hominem peccatorem in gratiam recipiat, quid iudicio Dei opponi debeat & possit, ne iuxta rigidam legis sententiam damnemur, quid fides apprehendere & adferre, quo niti debeat, quando vult cum Deo agere, ut accipiat remissionem peccatorum: — an illud sit satisfa-

Status controversiæ revocari potest ad hanc simplicem quæstionem, sit ne formalis (seu intrinseca) causa absolutæ iustificationis iustitia in nobis inhærens, an non. Non est autem confundenda causa formalis, cum meritoria: nam si quis proprie loqui velit, non utetur voce *propter*, sed *per*, cum formalem causam designare voluerit. Dicendum igitur est, id esse quod quæritur, quid illud sit, *per quod* homo

ctio, obedientia & meritum Filii Dei, mediatoris, *an* vero *inchoata in nobis novitas, dilectio, & reliqua virtutes in nobis*. Idque repetitur p. 131. 134. 145. 147.

De vocabulo iustificationis p. 130. Patres quidem verbum *Iustificare* in hac significatione (*iustum faciendi*) sæpe usurpare, non ignoro; sed *de proprietate linguarum quæstio est.*

Ibidem, pag. 131. *Verbi* Iustificari *forensis significatio in lingua sacra usque adeo manifesta est*, ut *Andradius* eam negare non audeat.

De fide iustif. p. 161. Tridentini Patres, *cum de causa instrumentali disputant*, per quam Deus proponat, offerat, distribuat, communicet & applicet credentibus beneficia iustificationis, *nominant tantū sacramentum baptismi, nulla facta mentione verbi seu promissionis*, quæ euan-

homo iustificatur, an iustitia sibi a Deo per Christi merita donata & inhærens, an ipsum Christi meritum extrinsecus imputatum. Sique illud *propter* significet causam formalem, dicimus, nos iustificari propter novitatem nobis inhærentem, non propter meritum Christi, quod inhærere non potest. Si vero significet causam meritoriam, nos iustificari dicimus *propter meritum Filii Dei*, non propter novitatem nobis inhærentem. *Bellarm.* T. IV. de Iustificat. l. 2. c. 2.

Adeone rudes fuere Patres, ut ignorarent etiam propriam verbi *Iustificari*, iuxta mentem Spiritus S. in verbo loquentis, vim & significatum? Gul. *Forbes.* 73.

Non tamen semper ista significatio in sacris scriptis obtinet. Thom. *Gataker* Opp. T. I. 53.

Suarez de Gratia lib. 8. *Fides Dei*, ut iustificatoris per Christum, est *quasi propria fides iustificans*. Quod confirmat ex Paulo *Rom.* 4, 5. Credenti in eum, qui iustificat impium, fides eius reputatur ad iustitiam; & ex *Concil. trident.* Decreto de Iustificat. c. 6. dum post gene-

gelii propria est.

ralem fidem eorum, quæ revelata sunt, additur: *Atque illud inprimis, a Deo iustificari impium per gratiam eius.* Gul. *Forbes.* 9. 14.

De bon. operib. p. 177. Tridentini Patres præter hæc addunt cap. X. hominem *iustificari* observatione mandatorum Dei & Ecclesiæ.

Cap. X. agit de *accepta iustificationis incremento*, eiusque verba hæc sunt: Iustificati — *renovantur*, ut apostolus inquit, de die in diem, — atque *magis iustificantur*, id est, probiores ac iustiores fiunt. Verba *Apoc.* 22, 11. *Qui iustus est*, non significant eum, qui tantum per remissionem peccatorum iustificatus est, sed, *qui nemini nocet, & unicuique reddit, quod suum est.* Iustificetur adhuc, i. e. hic *agendo pergat & proficiat*: & qui sanctus est, i. e. *purus & sine sordibus*, sanctificetur adhuc, i. e. *sic pergat.* Gul. *Forbes.* 88.

De sacrament. numero p. 203. Ante C plus minus annos, *in florentino concilio*, septenarius sacramentorum numerus *apud Græcos tentatus*, *Armenis* vero *obtrusus est.*

Iam ante illud tempus Græcos VII. sacramenta agnovisse, probare satagunt *Arcudius* in Concord. l. 1. c. 2. & Christian. *ab Helvvich* in Manuduct. R. T. 164. atque hic nominat inter alios *Iobium* monachum, de quo mentionem facit *Photius.*

P. II. de Transsubstantiat. p. 278. In ultima sessione (Concilii florentini) inter articulos, in quibus *Græca ecclesia a Romana dissentiebat*, quarto loco ponitur *de divina transmutatione pa-*

In Concilio florentino non fuit quæstio inter Græcos & Latinos, an panis substantialiter in corpus Christi mutaretur, sed, *quibusnam verbis illa ineffabilis mutatio fieret*, an solis ver-

nis in eucharistia, quam Latini tunc docebant.

verbis Domini, an vero etiam sacerdotis & ecclesiæ oratione. Videantur *Acta* Concilii florentini. Gul. *Forbes.* 412.

De cultu & venerat. huic sanctiss. sacramento adhibenda, p. 279. Primo dicunt, sacramentum, seu *totum illud, quod a Domino, ut sumatur, institutum est*, esse cultu latriæ adorandum.

Pontificii non dicunt, accidentia, sive externas species, multo minus panem ipsum esse adorandum, etiam si *Christus sub specie panis adoretur*. Io. *Bergius* lib. Quod verba Christi adhuc firm. consistant, 107.

De Missa pontificia, p. 348. Vides, quam variis actionibus, & pietatis exercitiis, quæ apud veteres in celebratione cœnæ dominicæ usitata fuerunt, attributa sit applicatio (seu appellatio) sacrificii sive oblationis: & *inde tota actio nomen apud veteres accepit*. Constat enim, veteres *appellationem* sacrificii, oblationis, victimæ, hostiæ &c. *transtulisse ad ipsam actionem cœnæ dominicæ*, imo *ad ipsum corpus & sanguinem Christi in cœna*.

Distinguenda est προσφορὰ sive oblatio (quæ fuit oblatio panis & vini, aliorumque donorum, quæ sacris usibus, eucharistiæ potissimum conficiendæ, eelemosynis erogandis, agapis instituendis, ministrisque ecclesiæ sustentandis destinata) a *confectione eucharistiæ*. Illa præcedit, hæc sequitur. *Erratq;* adeo cum multis Mart. *Chemnitius*, cum dicit, celebrationem cœnæ dominicæ a veteribus *sacrificium* & *oblationem* nuncupatam fuisse. Christ. Matth. *Pfaff* in Not. ad Fragmentum II. S. Irenæi (p. 239. 240. del Giornale de' Letter. d'Italia, Tom. XVI.)

De privat. Missis p. 363. His opinionibus instillatis in hominum animis, *cumulatæ sunt sine modo nundinationes & emptiones talium privatarum missarum*.

Illæ vero nundinationes *damnantur ac prohibentur* a Concil. trid. sess. XXII. Decreto de observand. & evitandis in celebrat. Missæ, p. 245. Videatur etiam auctor Delineat. (des *Abrisses der Cathol. Kirchen*) 306.

Etiam-

De satisfact. necessitate & operibus, p. 401. Veteres, ut ritus illos satisfactionum hominibus magis commendarent, sæpe *cohortatorie magis*, quam vere, *de ritibus illis per hyperbolen locuti sunt*, peccata scilicet & pœnas peccatis debitas purgari, compensari, tegi, iudicem placari & reconciliari operibus illis satisfactionum.

De sacram. ordinis p. 419. Hieronymus (nempe in ep. ad Euagrium, Tomo II. 329.) ostendit & probat, *tempore apostolorum eosdem fuisse episcopos & presbyteros*, seu eundem fuisse presbyterum, qui & episcopus.

Ibid. p. 420. Ipsam *etiam ordinationem communem fuisse presbyteris*, Hieronymus ostendit ex loco 1. Tim. IV.

P. III. de Invocat. sanctor. p. 650. Ex commemoratione sanctorum deventum tandem fuisse ad invocationem, ostendit et-

Etiamsi concederemus esse hyperbolen in illis testimoniis Patrum; *hyperbolica tamen loquutio requirit, ut vere aliquid subsit in re*, licet non tam excellenter, quam verba significant. Sic autem locuti sunt Patres, ut indicarent, requiri a pœnitentibus etiam opera laboriosa ad tollendam pœnam temporalem. *Bellarminus* lib. IV. de Pœnit. c. 10. p. 472. T. III.

Non autem inferendum: Presbyteri in sacris vocantur episcopi; *ergo nihil interest inter Episcopum & Presbyterum*, prout hodie hæc vocabula adhibentur. Christ. ab *Helwvich* de Ordinat. presbyterorum 250.

Hieronymi verba in ep. ad Euagrium, Tomo II. 329. hæc sunt: Quid enim facit, *excepta ordinatione*, episcopus, quod presbyter non faciat? Et *Chrysostomus* hom. 11. in 1. ad Timoth. Nam & ipsi (presbyteri,) ait, docendi munus & præfecturá ecclesiæ acceperunt, & ea, quæ (apostolus) de episcopis dixit, etiam presbyteris conveniunt: *sola* enim *ordinandi potestate excellunt*, *Idem* 248. 258.

Duplicem Litaniam, a Chemnitiana differentem, producit P. *Dionysius Werlensis* in Philanthone vindicato p. 166. 167. in quarum altera

iam Litania Cœnobii corbeiensis, ubi Sancti nominantur quidem, sed *semper additur, Exaudi Christe*: item, *Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat.* Illam litaniam — hoc loco adscribam.

tera ad singulos Sanctos (nisi quod semel *sancta Dei genitrix* invocetur hoc modo, *Miserere nobis*) dicitur, *Ora pro nobis*: in altera vero, *Intercede pro nobis.* Et has litanias translatione S. Viti oportet antiquiores esse, quia sancti huius nulla in iis fit mentio. Certe Papæ GREGORIO, & LVDOVICO Pio Imp. vitam adprecantur. p. 165.

XXVIII.

Leonh. HVTTERI Concordia concors, contra Rudolphi *Hospiniani* Concordiam discordem. Witebergæ, 1614. ubi denuo prodiit A. 1621. 4. Scriptus est hic liber auctoritate publica, editusque cum approbatione Theologorum lipsiensium, wittebergensium & würtenbergensium. In eaque agitur 1) de prima origine Formulæ concordiæ. 2) de certaminibus inter Theologos electorales saxonicos & würtenbergicos. 3) de dresdensi conuentu theologorum saxonicor. 4) de Exegesi antilutheranorum theol. witebergensium. 5) de torgensi conuentu A. 1574. 6) de Apologia *Bezæ* ad acta conventus torgensis. 7) de Actis cum antilutheranis theol. witebergensibus. 8) de Casp. *Peuceri* perfidia in decipiendo AVGVSTO electore, incrustandoque calvinismo, & ejus carcere. 9) de lichtenbergensi conuentu. 10) de actione cum Paulo *Crellio*, & Andr. *Freyhubio*. 11) de conventu torgensi A. 1576. & prima delineatione Formulæ conc. 12) de Censuris Form. conc. 13) de conventu bergensi. 14) de Synodo & condemnatione dogmatum calvinianorum. 15) de Censuris formulæ concordiæ, jam correctæ & emendatæ. 16) de Conventu Calvinianorum francofurt. 17) de legatione a Regina Angliæ ex conventu francofurtensi missa ad Electores, aliosque Principes Protestantes. 18) de Iudiciis & censuris correctæ Form. conc. 19) de subscriptione eius. 20) de Actis colloquii hertzbergensis. 21) de Actis conventus torgensis A. 1579. 22) de præfatione libri conc. 23) de editione eius. 24) de certamine inter D. Io. *Pappum* & Io.

Sturmium. 25) de fundamentis IV. lutheranæ doctrinæ de vera præsentia corporis Christi in sacramento eucharistiæ. 26) de his, qui Formulæ concord. subscribere, eamque adprobare recusarunt. 27) de disputatione Iac. *Andreæ* witebergensi. 28) de Apologia Formulæ concordiæ. 29) de controversia tubingensium & helmstadiensium theologorum de ubiquitate. 30) de colloquio Saxonicorum electoralium cum Vrb. *Pierio*, in carcere habito. 31) de bipontino Catechismo & Colloquio neuburgico. 32) de actis Synodi eperiensis, kaysermarcensis, & leutschoviensis in Hungaria. 33) de Agenda ecclesiastica Argentinensium. 34) de reformatione calvinistica Superioris Hassiæ, & cum primis academiæ marpurgensis. *Spizelius* in Templo honor. p. 33. præsens opus his laudat verbis: *Hutterus libros ecclesiarum nostrarum symbolicos non dextre solum explicavit, verum præclare etiam vindicavit opere illo celebratißimo, cui Concordia concordiæ præfixit titulum, in quo singulari demonstravit dexteritate, in fumum sæpe verti argutationes & figmenta splendide alioquin impedita.* Huic adde *Serpilium* in Epitaph. theol. suev. p. 72. qui ex L. *Stolzii* Iure Principum euangel. notat, fide dignas esse Hutteri hasce narrationes, quippe quas hauserit e tabulario dresenensi. Immo tam candidus fuit amansque veri, ut, cum hoc in opere locum quendam ex Annalibus belgicis Eman. *a Meteren* CHRISTIANO I. Electori Saxon. tribuisset, qui tamen ab illo historico de FRIDERICO IV. Elect. palatino narratur, publica epistola apologetica errorem suum agnoverit & recantaverit. Notandum vero, Io. *Palmerium*, sive Io. Fran. *Aspastem* p. 246. esse Fran. *Hotomannum*. Præfatio operi præmissa est bene longa, atque in ea vindicat auctor, contra *Hospiniani* accusationes, 1. doctrinam nostram de vera ac reali præsentia corporis & sanguinis Christi in S. cœna, 2. Lutherum, 3. Formulam concordiæ.

Cap. XXXII. p. 246. Quanquam idem *leguleius* D. Pouchenium refutare conatus sit. Intelligit autem Fran. Hotomannum, sicut quinta ante hæc verba linea ipse indicat, in parenthesi ponens hosce litteras, *Fr. H.*

At *Hotomannus non erat leguleius*, sed præstantissimus ICtus. C. *Thomas.* in Iure Princip. euangel. 12.

Hæc

Cap. XLV. p. 279. b. Theologi quidam helmstadienses in publicum prodierunt, qui *mutata animi sententia* saluberrimum illum Concordiæ laborem, præsertim quoad articulum de omnipræsentia Christi hominis, haud obscure *suggillare & reprehendere* cœperunt. Inter hos erant præcipui Theologi helmstadiani, D. Tilem. Heshusius, eiusque *collega ab ipso seducti*, qui inter cætera principaliter ubiquitatem (uti loquebantur) generalem, libro Concordiæ ex scriptis B. Lutheri insertam, & in Apologia Concordiæ defensam, *impugnabant*. — Heshusius *privatis magis affectibus, quam publica Ecclesia paci velificans*, illustrissimo Principi suo *persuasit, ac si subdole* & contra reliquorum Ordinum august. conf. profitentium consensum & approbationem occulte dogma ubiquitatis libro Concordiæ, in præiudicium Confessionis brunsvicensis & saxonicæ, incrustatum esset.

Hæc omnia longe aliter se habere D. Christoph. Tob. *Wideburgius* narrat, & evincere sustinet in Programmate publicato A. 1710. d. 30. Octob. p. 19. & seqq.

Pag. 289. b. Fateri oportet, nos id maiori cum admiratione legisse, quod ipsi (Helmstadienses theologi) *illum articulum de omnipræsentia*, prout in Concordia extat, *subscriptione sua ap-barunt*.

Nimirum *præsentiam corporis & sanguinis Christi in S. cœna*, non negantes etiam, Christum corpore suo, *etiam extra S. cœnam*, posse esse præsentem, *ubicunque velit*. *Wideburg*, l. c. p. 36. 37. 37. 22.

Ibid. Ipse *Hubnfius* antehac in suis contra Sacramentarios publicatis concionibus *doctrinam de ubiquitate proposuit.*	Non ei mens fuit, illis locis ubiquitatem, sive omnipræsentiam carnis Christi in & apud omnes creaturas, docere & confiteri, sed *regimen, imperium, potentiam & maiestatem hominis Iesu Christi explicare.* Nam quod *ubiquitati generali nunquam addictus fuerit*, patet ex ipsius Defensione veræ confessionis præsent. corp. Christi in S. cœna contra Calvinum & Bezam, edita Magdeburgi A. 1562. *Idem* p. 28.
Cap. XLVII. p. 320. b. in margine. Helmstadienses, *authores novi huius schismatis.*	*Non possunt schismatis accusari*, qui ab Ecclesia euangelica non discesserunt, nec ipsam rem, quam alii tenebant, negarunt, multoque minus condemnarunt; sed a temeritate asserendi, quod in S. litteris clare non dicitur, sibi duntaxat cavere voluerunt. *Idem* p. 30. 33.

XXIX.

Leonh. HVTTERI Loci theologici. Wittebergæ 1619. Recusi A. 1661. Suntque nihil aliud, quam Commentarius in Locos communes Phil. Melanchthonis. In Prolegomenis agit auctor 1. de Phil. *Melanchthone*, quem distinguit in orthodoxum & heterodoxum, eiusque confessione. 2. de auctoritate scriptorum Philippicorum. 3. de variis editionibus Locorum communium Philippicorum. De quibus etiam vide Theologorum lipsiens. & witteberg. Endlich. Bericht E 2. Præmittitur a Professoribus ordinis theologici wittebergensibus Epistola dedicatoria, in qua dicitur, bipartitum esse probi pastoris munus, 1. oves ad pascua opima ducere, 2. easdem ab hostili incursu tueri ac defendere: utrumque cum alios fideles doctores, tum in primis observasse

Hut-

Hutterum, eiusque hunc commentarium esse perspicuum & locupletem.

In Prolegom. c. 3. p. 9. Prima editio Locorum commun. Philippi vidit lucem A. 1521. hic wittebergæ impressa hoc titulo: Loci communes rerum theologicarum, seu *Hypothesis* theologicæ, cum præfatione ad *Tilemannum Pletenerum*.

In ipsius titulo libri, in 8. excusi, sic legitur: *Hypotyposis* rer. theologicar. ad *Tilemannum Plettenerum*. Herm. *von der Hardt* in Autographis Lutheri & coætaneor. T. I. 127.

Ibid. Optandum esset, *ut primæ huius editionis exemplaria hodieque extarent*: vel saltem Peucerus, scriptorum Philippicorum compilator, scriptum istud tomis Philippicis inseruisset.

Exstat exemplar in bibliotheca academiæ Iuliæ. *Peucerus* autem *non poterat* illud tomis scriptorum Philippicorum inserere, quoniam in mandatis a Melanchthone habebat, non alios quam recognitos eius libros in illos tomos compingere. De quo vide ipsum *Peucerum* in epist. dedicat. T. II. opp. Philippi.

De Provid. div. qu. II. pag. 223. Doctrinam de providentia divina nefarie corruperunt *Iudæi*: qui licet res singulas atque universas, tam inferas, quam superas, divinæ providentiæ subiacere statuerent, istarum tamen species duntaxat, *non* autem *individua Deo curæ esse* contenderunt, exceptis eorum duntaxat hominum individuis, in quibus Deus peculiare aliquod sui amoris signum elucere voluit; *sic docente R. Moyse* tract. de directione perplexor. c. 136.

Non ita se res habet; neque etiam vel Maimonides hoc *testatur*, vel tractatus citatus *tot habet capita*. *Crenius* Animadv. P. V. 199.

Leonardus *Hutterus*, per anagramma *Lutherus redonatus*, ulmensis, post studiorum cursum in academiis argentinensi, lipsiensi, heidelbergensi & ienensi peractum, & impetratis Ienæ honoribus doctoralibus, Wittebergam, quo ad professionem theol. vocatus fuerat, fideli atque assidua informatione, qua ore, qua scriptis ornavit, quæ quidem præter hunc & priorem librum sunt, Dispp. X. de verbo Dei scripto & traditionibus: *Sadaël ἐλεγχομυθος*, h. e. tractatio pro maiestate humanæ Christi naturæ: Compendium locorum theologicorum, quod prius germanice exstabat: Disputatio pro asserendo integro sacramento cœnæ dominicæ, contra Iesuitas: Refutatio duorum librorum Rob. *Bellarmini* de Missa: Actio in Iac. *Gretserum* de Impp. Regum, ac Principum christianorum in sedem apostatico-romanam munificentia, pro Nic. de Clemangiis, & alia tam latina, quam germanica: extinctus autem est febre in flore ætatis virilis A. 1616. æt. 53. Henn. *Witte* in Vitis theol. 100. *Spizelius* Templ. hon. 32. *Serpilius* Epitaph. theol. suev. 69. Hoc in primis de eo est memorabile, quod convicia adversariorum non exceperit conviciis, sed iniurias tantum antecessorum suorum depellere studuerit, sibi autem illatas ei commiserit, qui iustum exercet iudicium, & cuique secundum opera sua tribuet mercedem. Id quod iure meritoque laudat *Spizelius* p. 35. Elogia eius collegit *Serpilius* l. c. ubi a *Weißio* vocatur leoninus veræ religionis custos; a *Spenero* vetus, celebris, extraque omnem syncretismi suspicionem positus theologus; a *Rechenbergio* magnus, neque iam parem in Saxonia habens theologus; atque a *Scherzero* solidissimus, luculentus, accuratus & perspicuus, immo ipsius superior laudibus. Nactus est varios adversarios, & præter eos quidem, quos scriptorum occasione supra nominavimus, *Bergium*, *Becmannum*, *Wendelinum*.

Leonh. HVTTERI Irenicum vere christianum, sive de synodo & unione Euangelicorum non fucata concilianda, contra Dav. *Parei* Irenicum. Wittebergæ 1619. Quod editum fuerat A. 1616. 4. In præfatione recenset auctor argumentum Irenici Pareani, additque, Theologos lutheranos serio quærere pacem ecclesiæ, sed non quamvis pacem & concordiam amplexandam, veritatem euangelicam præferendam paci fucatæ, controversias ecclesiasticas ex nostra parte non φιλονεικίας studio agitari: scriptionem *Parei* esse

esse privatam, vel unius tantum archipalat. ecclesiæ propriam, interim tamen se velle cum illo placide & amice de mediis conferre, quibus ipse pacem & unionem Euangelicorum procurari stabilirique existimet, & hanc suam orationem se velle præparatoriam esse ad eam deliberationem, quæ fortasse, si ita necessitas ferat, de hoc ipso negotii genere aliquando inter theologos & politicos (ad utrosque enim provinciam hanc pertinere se arbitrari) instituerettur. In ipsa autem tractatione supponit, Reformatos, sive, ut vocat, Calvinianos errare in fundamento, adeoque cum illis non posse concordiam iniri, eosve fraterne tolerari, nisi abiiciant errores suos hæreticos. Pacem igitur, aut saltem tolerantiam, quam quæsitum it *Pareus*, auctor vocat syncretismum. Hac occasione, Parei vestigia legens, disserit de variis aliorum circa Euangelicorum dissidia componenda iudiciis, de scriptis & colloquiis eorum hactenus parum proficuis, de synodo Euangelicorum hoc tempore minime postulanda vel speranda, de dissensu Euangelicorum, de compositione dissidii eucharistici, de Consensu sendomiriensi A. 1570. de Consensu Bohemiæ, de Principum & Ordinum euangelicorum in Imperio civili unione, de Formula consensus marpurgensis A. 1529. de Formula concordiæ wittebergensis A. 1536. & 1537. deque articulis, in quibus Lutherani & Calviniani ab invicem dissentiunt. De hoc tractatu Pol. *Lyserus* iunior & Balth. *Meisnerus*, excitante eos Serpilio p. 73. scribunt, non potuisse a dissentientibus confutari.

Cap. XIII. p. 27. Directe dicitur error impingere in fundamentum fidei, 1. quando non in circumstantiam tantum aliquam, sed in ipsam substantiam articuli fidei, 2. quando *non reductive per consequentias*, sed πρώτως, immediate, & verbis & sensu in articulum fidei & salutis impingit.

At *etiam indirecte & per consequentiam in fundamentum fidei impingens*, si cum conscientia consequentiæ & voluntatis pertinacia coniungatur, reapse in hæresin transit. *Theologi rintelens.* in epist. contra Wittebergens. Epicrisin p. 161.

XXX.

Io. GERHARDI Loci theologici, cum Exegesi, sive uberiore explicatione articulorum de Scriptura sacra, Deo & persona Chri-

Christi, in tomo I. Locorum concisius tractatorum. Francofurti & Hamburgi 1657. Tomi IX. volumina III. Prodierunt etiam Hamburgi A. 1617. f. itemque Genevæ A. 1637. primum autem Ienæ A. 1610-1622 in 4. cui editioni suum adhuc constat pretium; at hæc nostra tamen est auctior & perfectior. Io. Ernest. *Gerhardus*, Ioannis filius, cuius industria præsens editio prodiit, Isagogen Locorum concinnavit, atque emisit A. 1658. 4. sicut ipse auctor Dispp. isagogicas, Ienæ 1634. 4. quæ recusæ sunt A. 1663. Epitomen autem Locorum dedit *Crapius* Erfurti 1664. f. aliaque, in XXXI. tabulas redacta, prodiit Ienæ 1660. f. Tomo I. cui præmittitur Exegesis, continentur loci de Scriptura sacra, Deo & Christo: Tomo II. de Creatione & Angelis, Providentia, ac libero arbitrio: Tomo III. de Lege & Euangelio, Pœnitentia & Iustificatione: Tomo IV. de Bonis Operibus, Sacramentis vet. testamenti, & Baptismo: Tomo V. de S. cœna & Ecclesia: Tomo VI. de Ministerio ecclesiastico & Magistratu politico: Tomo VII. de Coniugio: Tomo IIX. de Morte & Resurrectione mortuorum: Tomo IX. de Extremo iudicio, Consummatione sæculi, Inferno sive morte æterna, & Vita æterna. Singulis hisce Tomis præfixit auctor epistolas dedicatorias, non inanibus & adulatoriis verbis turgidas, sed gravissimis argumentis instructas, adeoque lectu & meditatione dignissimas: nam in prima disserit de necessitate hæreticis eo fortius resistendi, quo copiosius exsurgunt, maioresque sumunt vires, atque ideo se prolixius hoc in Tomo egisse contra Photinianos, idque suasu & instinctu Frider. *Balduini*, postquam Sociniani Catechesin suam Racoviæ excusam haud veriti sint inscribere academiæ wittebergensi: in secunda de Symbolo apostolico, eiusque appellatione, auctoritate, & consensu cum SS. literis: in tertia de doctrina iustificationis, cuius controversia inter eas, quæ contra Pontificios agitantur, facile prima ac præcipua sit, & unde erronea illorum doctrina profluat: in quarta de origine errorum Calvinianorum, videlicet eam provenire ex negata vera, reali, & supernaturali corp. & sanguinis Christi præsentia in S. cœna: in quinta de controversiis, quæ nobis intercedunt cum Pontificiis & Calvinianis; inter omnes illas fere primas ac præcipuas esse, quæ in capitibus de ecclesia & eucharistia magno conatu invicem agitantur: Pontificiis enim locum de Ecclesia esse quasi pyxidem Pandoræ, & communem quan-

quandam topicam, ex qua varia argumentorum genera depromant, quin immo ultimum refugium ac diuerticulum, in quod post varias digressiones se se tandem recipiant; dissidium autem Calvinianorum a controversia sacramentaria initium cepisse; ideoque se ad locos hosce delatum ista doctrinæ capita paulo uberius explicare, & sententiam ecclesiarum nostrarum solidius confirmare voluisse, prætermissa tamen de missæ sacrificio tractatione, quippe quæ a *Chemnitio* in Concil. trid. Examine, *Menzero* contra Pistorium, *Huttero* contra Bellarminum, aliisque eo modo explicata fuerit, ut nihil amplius desiderari queat: in sexta de Magistratu politico, magnum esse Dei beneficium eius institutionem, maius autem sinceram de Magistratus officio doctrinam: in septima de quæstione, An quis veræ & sinceræ religioni ex animo addictus, Canonicorum reformatorum collegio salva & illæsa conscientia sese adiungere possit, & an in ecclesiis euangelicis Collegia illa canonicorum probari debeant? Ad resolvendam hanc quæstionem IV. considerat, videlicet 1. Statum, in quo vivunt. 2. Vocationem ad eum. 3. Officia, propter quæ administranda & ordo ipse primitus est institutus, & hominibus in eo viventibus stipendia numerantur. 4. Reditus, quibus illa collegia gaudent. Statum distinguit in Institutum, (a piis Imperatoribus, Regibus ac Principibus, quorum familiam ducit CAROLVS M.) Destitutum, (sub papatu, ubi collegiis hisce multi abusus adhæsere) & Restitutum (sub reformatione, explosis abusibus illis, quantum ullo modo fieri poterat.) Primarios fines, ob quos instituta fuerint Canonicorum collegia, fuisse sequentes tres: 1. ut essent consistoria ecclesiastica, in quibus viri pietate, eruditione & virtute maxime conspicui, consilio & auxilio suo loci Episcopo in ecclesiastica administratione & gubernatione præsto essent. 2. ut essent ministerii ecclesiastici seminaria. 3. ut essent pietatis & cultus divini seminaria & asceteria. Quod autem alicubi tantum nobiles in eiusmodi collegia recipiuntur, id non esse eiusdem cum omnium istorum Collegiorum fundatione originis & antiquitatis, sed paucis retro annis, & sæculo XVIto in quibusdam introductum. Canonicos dici posse *ecclesiasticos*, non tantum generalissime, quia sunt ecclesiæ christianæ membra, sed etiam specialiter, quia nec mere privatam agunt vitam, nec politico imperio funguntur, sed certum ali-

aliquod officium, ad ecclesiæ commodum specialiter pertinens, administrant, immo etiam respectu totius collegii, quod pro ordine ecclesiastico recte agnoscitur. Etiamsi igitur non omnia ad præscriptam illam normam, quæ ex primæva institutione deducitur, nec dum perfecte revocata & redacta sint, aut ullo unquam tempore revocari & reduci queant, posse tamen hominem euangelicum salva conscientia illum ordinem ingredi, eiusque reditibus gaudere ac frui, si donis necessariis sit instructus, suoque consilio & opera ecclesiæ & reip. salutariter inservire possit; si in fiscum publicum, more consueto, quid æris contulerit, non autem singulorum aut nonnullorum suffragia argento sibi attraxerit; si vacet pietati, iustitiæ, lectioni scripturæ, & horas canonicas obeat ipse, saltem ut plurimum, non autem per solos chorales seu vicarios; si reditus non luxuria, venere illicita, alea, aliisque canonicum minime decentibus modis absumat, sed bonam eorum partem ad pauperum sustentationem adhibeat: in octava de fine mundi, eum iam esse in ianuis, nam nec oculum amplius videre, nec aurem audire, i. e. compluribus in regnis & provinciis nec magistratum, nec subditos suum facere officium; & quoniam finis mundi ac vitæ humanæ diligenter est meditandus, ideo se se ultimos fidei nostræ articulos paulo plenius exposuisse: denique in nona de loco *Marci* 13, 33. ubi Christus adhortatur ad vigilandum & orandum, & hoc dictum esse non tantum apostolis, sed omnibus christianis. Optandum quidem esset, ut auctor hoc opus, quod eius quasi primum & præcipuum est, cœptum Heldburgi, continuatum Coburgi, & Ienæ ad finem perductum, denuo lambere, ceu in votis habebat, ipse potuisset; sed propter alia negotia id non licuit. Interim defectum istum supplere possunt disputationes isagogicæ, sicut filius eius, *Io. Ernestus*, scribit in epist. dedicator. & Præfatione, I. Tomo præmissis. Et licet Albert. *Grauerus*, Gerhardi collega, teste Godofr. *Arnoldo* Histor. eccles. & hær. l. 17. c. 6. multa in eo notarit atque reprehenderit, aliique rhapsodiam appellarint, & *Grunevvaldus* cum *Ruaro* Epp. T. I. 13. 46. 99. immensa illa de essentia Dei, Christique persona & officio volumina, qualia fere Gerhardina sunt, pungere conentur, Facultas tamen sive *Collegium theologorum ienensium*, in Testimonio A. 1656. scripto, & epistolæ dedicatoriæ Tomo I. subiun-

iuncto, præclaram ei laudem tribuit his verbis: *Hunc pretiosissimum Locorum theologicorum thesaurum sedulo commendamus, eumque tanti æstimandum arbitramur, ut nullas mundi gazas cum eo comparandas esse censeamus.* Ioach. *Hildebrandus* Theol. dogmat. p. 41. laudat illud ab amabili, quæ præcipua docentium virtus sit, perspicuitate. Plura testimonia atque elogia si nosse cupis, adi sis *Hulsemannum* Meth. stud. theol. 299. Io. Bened. *Carpzovium* Theol. exeget. 2. *Fechtium* disp. de Studii bibl. cum system. coniunct. §. 14. *Zieroldum* Introd. ad histor. eccles. 396. *Sonntag.* disp. de præcip. theol. lutheran. p. 151. & *Hottingerum* Bibliothecar. 402. Quibus adde *Crenium* dissertat. II. de furib. librar. §. 31. Ceterum duo nobis sunt significanda. Primum est in L. de Iustificat. n. 58. p. 308. ubi dicit, *esse, qui in societatem huius opinionis* (Christum tantum respectu obedientiæ passivæ esse causam meritoriam iustificationis) etiam Pontificios pertrahere conetur. Is videlicet, Gul. *Forbesio* Consid. controv. p. 42. indicante, est Barthol. *Battus.* Alterum occurrit in L. de Coniug. n. 222. p. 114. ubi scribitur, ex nostris itidem *quosdam* statuere divinam dispensationem (legis primævæ de coniugio mariti cum una duntaxat uxore.) Quinam igitur illi? Sunt Theod. *Thummius* in Decal. & Balth. *Meisnerus* Philos. sobr. P. I. 420.

Exeg. de Script. S. §. 277. p. 108. Obi. contra epistolam ad Ebr. eam nec canonicam esse, nec paulinam, quia vocem ברית, quæ significat fœdus, reddit διαθήκην *testamentum.* Ri. Etiam LXX. *interpretes* perpetuo hanc vocem vertunt per διαθήκην, quin *ipse apostolus* ita usurpat *Rom.* 9, 4. *Gal.* 3, 17. & c. 4, 24. Idem comprobat res ipsa, quia *promissio illa vitæ æternæ in lege veteri promulgata, diverso respectu fuit fœdus & testamentum.*

Sed hoc ita refutat *Gerhardus*, ut in eo sane *non tam facile consentiam viro alias magno.* Vincent. *Placcius* de anon. p. 11.

Ibid. §. 310. p. 121. Quod exemplar est reliquorum omnium

Recte, respectu normæ & fontis; sed respectu valoris etiam *authen-*

norma & regula, illud *solum est authenticum*: alias enim non posset esse norma.

thenticum dicitur apographum, quod vim ac valorem probandi habet, licet non sit originale. Sic in eod. decreto Concilii trident. Sess. IV. p. 9. dicitur: Ipsa huiusmodi librorum probatio in scriptis detur, atque ideo in fronte libri, vel scripti, vel impressi, *authentice appareat*. Et in Regulis Concilio subiunctis, reg. X. id, quod modo allatum est, repetitur. Ceterum in Remissionibus, Concilio illi additis, verba, *Si ex omnibus latinis editionibus, quæ circumferuntur*, sic illustrantur: Vide P. Io. *Azorium* Institut. moral. P. I. lib. 8. c. 3. q. 2. ubi q. 3. resolvit, *Quod approbatione vulgatæ & latinæ editionis non damnentur exemplaria hebraica vel græca, ex quibus tanquam ex fontibus latina editio fluxit; quæ quidem retinent suam fidem, & auctoritatem, ubi incorrupta & integra fuerint*. Io. Christoph. *Wagenseil* in Confutat. carm. Lipmann. p. 523. *Serarius* in prolegom. c. 19. q. 12. R. *Simon*. Hist. crit. V. T. l. 2. c. 14.

Ibid. §. 316. p. 124. *Nota*, quovis prætextu. *Ergo concidunt ista tempora, in quibus* Bellarminus *&* Canus *ad fontes provocari posse censent*.

Illa verba non *excludunt* recursum ad fontes, sed *omnes alias versiones*, sive, ut Concilium loquitur, *editiones* latinas, atque adeo prohibetur, ne quis nullam aliam versionem latinam

nam, quam vulgatam antiquam, quocunque prætextu, ad lectiones, prædicationes; ac disputationes adferat atque usurpet: hanc enim solam agnosci pro ea, quæ in ecclesia romana, sicut multis abhinc seculis, ita & in posterum valere & usurpari possit ac debeat. *Andradius* l. 4. Defens. fid. trident. p. 618. 622.

Ibid. §. 433. p. 173. *Ratio nostra in divinis mysteriis est plane coeca, immo doctrina coelesti adversa.*

Nimis absolute & universaliter hoc dicitur: quis enim eius foret usus in apprehensione & assensu illorum mysteriorum, si esset plane coeca, iisque adversa? Io. *Simonis* disp. de Ratione §. 20. p. 11.

L. de Deo §. 24. p. 225. Iudæi existimant, nomen (יהוה) *non posse* nec debere pronunciari.

Scilicet *ex religione, aut potius superstitione*, ab eius pronuntiatione abstinent, & loco eius dicunt *Adonai*, vel *Elohim*. Io. *Buxtorf.* Lex. min. p. 158. v. הוה.

Ibid. §. 68. p. 244. Hebræum חלק (Deut. 4, 19.) significat etiam *blanditus fuit*. Sensus igitur, quod Deus illis cœli luminaribus *invitet atque alliciat* omnes gentes ad sui agnitionem ac celebrationem.

חלק ab Hebræis non sumitur in *Kal*, nisi gemino sensu: primo scilicet significatione *divisionis*, deinde significatione *mollitiei* & *lævitatis*. At in *Hiphil*, החליק est proprie *emollire*, *lævigare*, ac translate blandiri. Qui itaque de blanditiis Mosen accipit, significationem propriam cum impropria *confundit*, nec *discrimen coniugationum Kal & Hiphil* observat; quo tamen observato maxime

me opus esset. Theodor. *Hackspan* Not. philol. in Deut. 4, 19.

Loco de Perf. & officio Christi §. 14. p. 402. ***Propheta V. T. fuere uncti*** : idque constat ex historia *Elisai*, 1. *Reg.* 19, 17. *vel* 16.

Adhuc quæritur, *an* 1. *Reg.* 19, 17. vel 16. ***propria dicta unctio*** sit intelligenda. Nam *Ungere* etiam significat *Eligere*, *Constituere*, *Creare*, sicut *Iotham* de arboribus dicit: Aliquando iverunt arbores, למשח ut ungerent i. e. crearent sibi regem. Jo. *Lundius* in Alten Iüd. Heiligthüm. 155.

Ibid. § 110. p. 440. *Quidam* ex Calvinianis disputant, ***personam Filii***, non ***naturam divinam***, si proprie loqui velimus, ***esse incarnatam***, cum persona sit Filii propria, sed natura divina sit ipsi communis cum Patre & Spiritu sancto. —— Quo fine ita disputent, facile apparet, videlicet ***ut communicationem idiomatum carni factam, majori specie oppugnare possint.***

Non quidam tantum, sed ***quam plurimi.*** Neque vero illi per personam intelligunt ὑπόστασιν personalitatem, abstractam a natura, verum ipsissimam ***naturam divinam certo ὑπάρξεως τρόπῳ*** seu ***subsistendi modo characterisatam***, sive, ut clarius dicam, ipsam ***deitatem, quatenus est Filii deitas.*** Vides, ipsos hoc solum intendere, non divinam naturam absolute, vel quatenus tribus personis est communis, sed ***relate*** in secunda Trinitatis persona incarnatam esse. ***Nimis*** autem ***suspiciosus fuit Gerhardus*** in assignando hujus sententiæ fine: certe ab hoc crimine immunes sumus. Io. Lud. ***Fabricius*** Opp. p. 240. qui in illa Meditatione multa alia Gerhardi loca de persona & officio Christi examinat: quæ omnia huc afferre, longum foret ac molestum.

Tomo II. Loco de Elect. & reprobat. §. 56. p. 49. Ex his facile intelligi potest, quid (Calviniani) nomine *absoluti decreti* intelligant. Nimirum statuunt, *Deum ab aterno sibi proposuisse quosdam homines damnare*, quosdam salvare. Et hoc esse primum decretum. Hoc decretum ut executioni dari posset, *Deum decrevisse*, ut primi homines peccarent, suoque lapsu se & omnes posteros æterno exitio involverent. Hoc esse secundum decretum. Ex damnata illa totius generis humani massa Deum quosdã absoluta gratia, id est, quoscunq; libuerit, selegisse, & illis Christum mediatorem, prædicationem verbi & fidem ordinasse, ut per hæc media salutis fiant participes. Hoc esse quasi tertium decretum. Denique reliquam innumerabilem multitudinem *ex absoluto Dei odio*, id est, quia ipsi ita libuerit, a salute & mediis salutis reiectam, contra vero ad peccata & causas damnationis prædestinatam esse. Atque hoc esse quartum Dei decretum.

stum. Videatur ipse Fabricius, & conferatur cum Gerhardo.

Nos non ita loquimur. Nos dicimus, *Deum creasse mundum ad suam gloriam*, atque ad manifestationem suarum virtutum sive attributorum. Hoc est primum decretum. Voluisse hominem creare innocentem, sed cum præviderit, eum lapsurum, decrevisse id *permittere*. Hoc est secundum. Videntem hominis, atque in eo totius homini generis lapsum ac reatum mortis æternæ, *ex mera gratia elegisse quosdam*, reliquos autem propria in miseria sua *reliquisse*. Hoc est tertium decretum. Denique cum prævideret, *quosdam in peccatis finaliter perseveraturos*, nec pœnitentiam acturos esse, eos *aternis affligere pœnis* statuisse. Hoc est quartum decretum. Atque hæc est doctrina *Synodi dordracena*. Pierre *Jurieu* dans le Jugement sur les Method. rigides & relach. p. 102.

L. de Imag. Dei in hom. ante lapsum §. 46. p. 98. *Bellarminus* dis-

Bellarminus *loquitur conditionate*, nimirum *SI in puris naturalibus a Deo*

putat lib. de Gratia primi hom. c. 5. 6. & 7. primum hominem *in puris naturalibus a Deo creatum*, ita constitisse carne & spiritu, ut hinc ex contrariis propensionibus extiterit in homine pugna.

a Deo creatus fuisset. Hæc enim sunt eius verba c. 6. p. 7, Eadem nostra & dæmonum natura, si referatur ad eum statum, *in quo esse potuisset, si in puris naturalibus creata fuisset*, integra dici debet. Et c. 7. p. 9. Vitia omnia privationes sunt naturalium bonorum, id est, naturalis rectitudinis, *non qualis in primo homine fuit*, sed *qualis esse potuit, si in puris naturalibus conditus fuisset*. Et p. 11. Non recte confunditur status, in quo Adam re ipsa conditus fuit, cum eo, *in quo condi potuisset*.

Tomo III. L. de Pœnit. §. 125. p. 253. Interim nec *semper*, nec omnibus Deus singulares pœnas illis, quibus peccata remittit, in hac vita imponit. L. de Iustificat. §. 57. p. 307.

Etiam nos docemus, *non semper* id fieri. Quir. *Kunekel* in Lilio inter spinas 396.

Ibid. §. 220. p. 450. Hactenus Bellarminus, cui respondemus, D. *Chemnitium recte formasse statum quaestionis*.

Quæ hic pro Chemnitio aliisque respondet Io. *Gerhardus* L. de Justificat. n. 220. & *Pareus* ad lib. 2. Bellarmini de Justificat. c. 2. p. 384. aliique, *solida non sunt, nec statum quaestionis recte propositum attingunt*. Gul. *Forbesius* p. 59.

Tomo IV. L. de Bonis operib. §. 45. p. 21. Bona opera esse necessaria ad salutem æternam, *non ut causam* vel instrumentum, sed ut adjunctum necessarium. Confer. §. 46.

Plurima S. scripturæ loca clarissime demonstrant, in adultis bona opera ad salutem relationem habere, non ordinis tantum, sed etiam *caussalem*, qualis est relatio caussæ suo

suo modo & loco efficientis, vel adiuvantis ad effectum. Gul. *Forbesius* 126. 128. b.

Ibid. Eodem sensu D. *Gregorius* Major.

Lege, *Georgius* Maior: est enim vitium typographicum, ceu patet ex n. 47. p. 24. ubi nomen hoc recte ponitur.

Ibid. §. 83. p. 44. Ex eo non sequitur, quod iustificatio coram Deo, quæ in remissione peccatorum & imputatione iustitiæ Christi consistit, gradus & incrementa habeat.

Neque etiam hoc docent Pontificii. Auctor *Harmonia ac disharmon.* doctr. Protest. & Rom. Cathol. in artic. de Iustificat. p. 23.

Ibid. §. 124. p. 88. Vocabulum *Meriti* multis modis a latinis scriptoribus usurpatur, & quidem sex.

Hæc eum *excerpsisse e Mornai* l. 3. de S. euchar. c. 21. notat *Reinesius* ep. X. ad Vorstium; idque narrat *Crenius* in Differt. II de Furib. librar. 26. Sed undecunque sit, bene tamen se habet significatorum illius vocabuli euolutio.

L. de S. baptismo §. 36. p. 240. De consensu antiquitatis (in casu necessitatis laicum baptizare posse) non est quod laboremus: *fatetur* enim, *atque ultro largitur* Calvinus lib. IV. Instit. c. 15. §. 20. multis abhinc seculis, adeoque ab ipso fere ecclesiæ exordio receptum fuisse, ut in periculo mortis laici baptizarent, si minister in tempore non adesset.

Sed addit: *Se non videre, quam firma id ratione defendi queat.* Ne ipsis quidem veteribus, (sic idem pergit) qui hunc morem vel tenebant, vel patiebantur, constabat, an recte id fieret. Et auctor Comment. in epp. paulinas, & quidem in caput IV. ep. ad Ephes. Vt cresceret, inquit, plebs, & multiplicaretur, omnibus inter initia concessum est & euangelicare, & baptisare, & scripturas in ecclesia explanare. Vbi autem omnia loca circumplexa est ecclesia, cœtus consititu-

stituti sunt, & rectores, & cetera *officia in ecclesia sunt ordinata*, ut nullus de clero audederet, qui ordinatus non esset, *præsumere officium*, quod sciret sibi non creditum vel concessum. Hinc igitur est, quod nunc neque diaconi in populo prædicant, neque clerici (non ordinati) vel laici baptisant. I. Lud. *Fabricius* Opp. 407.

Ibid. n. 191. p. 312. Inter veteres de pædobaptismo testantes, est etiam *Gregorius nazianzenus* Orat. 3. in S lavacr.

Est oratio una, & quidem quadragesima T. I. p. 637. Locum autem de pædobaptismo reperies p. 648.

Tomo V. L. de S. cœna n. 137. *Panem esse* ac dici *corpus Christi* sacramentaliter, hoc sensu, quod panis sit ὀργανον μεταδοτικον, *symbolum exhibitivum*, & σχημα, quo corpus Christi communicantibus distribuitur, & manducandum exhibetur.

Non nisi de pane corpus Christi prædicari, contendit Io. *Vorstius* in ep. ad Warner. Freund p. 68. & in ep. ad Gerh. Titium 38.

Tomo VI. L. de Ministerio eccles. n. 2. p. 1. Status seu ordines *in Ecclesia* a Deo instituti numerantur tres, videlicet Ecclesiasticus, Politicus, & Oeconomicus.

Hoc *refutatur* ab illustri Christiano *Thomasio* in Iure Princip. euangel. (Recht der euangel. Fürsten) 42.

Ibid. n. 197. p. 116. Autor Oneneris ecclesiæ, compilati A. 1519. qui a quibusdam vocatur *Vbertinus*, episcopus *chimensis*.

Est *Iohannes*, episcopus *chemensis*. Thom. *Crenius* Animadvers. P. IV. 87.

Ibid. n. 330. p. 191. Hoc ergo (de cœlibatu sacerdotum) in quæstione est, an *iure divino* cœli-

Non adeo quæritur de iure divino, cum pauci inter adversarios hanc rem ad ius divinum revo-

batus ſacris ordinibus eccleſiaſticis ſit annexus, quod *quidam* (Pontificii) affirmant.

vocarint, quos *Bellarminus* & Gregor. *de Valentia* ipſi refutant; *ſed tantum de iure apoſtolico*, quod hic urgent adverſarii, & talibus conſtitutionibus eccleſiaſticis, quas relaxare non liceat, nec expediat. *Dreier* in Controverſ. cum Pontificiis p. 621. Cui adde Georg. *Calixtum* de Coniug. clericor. p. 2.

Tomo VII. L. de Coniug. n. 223. p. 115. Ad tertium ex 2. Sam. 12, 8. reſpondere poſſunt, non poſſe hunc locum de coniugio intelligi, quia *David filiam Saulis Michal in coniugium aſciverat*; prohibitus ergo lege divina fuerat ducere ſocrus ſuas, uxores ſcil. Saulis.

Michal, etſi promiſſa, *non* tamen *actu fuit Davidi matrimonio iuncta*, uti patet ex 2. *Sam.* 3, 15. Neque hic eſt ſenſus, Dedi omnes uxores Saulis in ſinum tuum, ſed *indefinite* dicitur, Dedi *uxores*: ut adeo unam ex iis potuiſſet ſibi reddere coniugem, modo abſtinuiſſet a matre Michalis. *Hackſpan.* in 2. *Sam* 12, 8. p. 673.

Ibidem: Quamvis phraſis, *dare in ſinum*, *Eſſe* vel *Cubare in ſinu*, de re uxoria ſæpius uſurpetur, tamen ſignificatio illa non eſt perpetua, cum *interdum ſimpliciter pro relativo* accipiatur, In ſinum tuum, id eſt, tibi.

Aliud eſt, quando חיק vel ſinus quocunque modo rei applicatur, aliud, quando de marito ſermo eſt. *Quando de marito ſermo eſt*, *ſemper phraſis matrimonium denotat*, e. g. *Gen.* 16, 5. *Hackſpan* l. c. p. 673.

Ibid. pag. 116. Verbum נתן non ſemper uſurpatur de legitima conceſſione, (ſeu datione) ſed *de tolerantia & conniventia* (ſeu permiſſione.) *Gen.* 20, 6. *Num.* 21, 23. *Iud.* 11, 19. 1. *Reg.* 11, 7.

Conceđo, quando נתן infinitivo iungitur, eo permiſſionem denotari; quando vero *abſolute* ponitur, *ſine infinitivo*, plerumque fere conceſſio vel datio eius rei, qua pro lubitu tuo uti poſſis, innuitur. At in lo-

cis *Iudicum* & 1. *Regum*, verbum נתן non legitur. *Hackspan* l. c. p. 672. Nisi forte in loci Iudicum versu commissus est error, ut poni debuisset 9. Sed hic loci significat *tradere.*

Ib. n. 275. p. 140. Prohibitio coniugiorum Levit. 18. non de personis solis, quæ ibi nominantur, sed etiam *de paribus gradibus* est intelligenda.

Multi hic dissentiunt, etiam inter Protestantes ac Reformatos, nec immerito, videnturque propius accedere ad mentem Legislatoris. *ICti helmstad.* in Brunnemanni Iure eccles. 625. insistentes nimirum vestigiis *Lutheri*, GEORGII Principis anhaltini, *Brentii* aliorumque apud Brucknerum Iur. matrimon. P. I. cap. 6. p. 304.

Tomo IIX. L, de Morte n. 377. p. 249. Quamvis defunctorum sanctorum compellationem *simpliciter non probemus*, cum illi *non amplius rebus nostris intersint*, nec de tali compellatione defunctorum sanctorum *praeceptum* vel *promissio*, vel probatum *exemplum* extet, cumque *periculum subsit*, ne ex tali compellatione absentium ad religiosam eorundem invocationem fiat progressus; tamen *ex praxi* & confessione Pontificiorum constat, *eos non esse tali sanctorum compellatione contentos.*

Neque vero eam *simpliciter damnare* audet. Absint; rogari tamen possunt, ut pro nobis orent Deum ex caritatis affectu, quo in nos feruntur, & ex eo rerum nostrarum sensu, quem habent; neque rogantur, nisi *hypothetice, ὡς ἐςι.* Multa etiam scire possunt in particulari, de quibus nobis nihil certi constat. Propter periculum abusus, vel etiam abusum ipsum, non statim *res ipsa* damnanda. Praxis cum abusibus coniuncta, non est omnium, sed *quorundam*, Gul. *Forbesius* 326. qui & abusus illos graviter in cap. 5. seq. p. 331. perstringit atque improbat, in fine huius tractationis p. 342. pro-

pronuntians, *solum Deum religiose adorandum*, solum orandum *per Christum*; consuetudinem tamen græcæ & romanæ ecclesiæ interpellandi sanctos *neque ut impiam*, *neque ut vanam & stultam* damnandam: *abusus* autem *& superstitiones*, quæ irrepserunt, *tollendos* esse.

Io. *Gerhardus*, quedlinburgensis, singulari Dei providentia in utero matris a maximo periculo servatus, a medicinæ ad theologiæ studium vi voti transiens, *Mylii*, *Reudenii*, *Menzeri* & *Winckelmanni* discipulus, primum fuit Superintendens heltbergensis in Franconia, & simul professor theol. in gymnasio coburgensi, deinde impetratis Ienæ honoribus doctoralibus Superintendens generalis coburgensis, & tandem prof. theol. in academia ienensi, pariterque Consiliarius ecclesiasticus Saxonicus, vir pius, doctissimus ac laboriosissimus, ideoque certatim a variis Principibus & Magistratibus non tantum in Germania, sed etiam in Dania & Suecia ad splendidissimas functiones expetitus, scripsit multa idiomate tam germanico, quam latino, & illo quidem Expositionem articulorum de baptismo & S. cœna, Postillam, Scholam pietatis, Postillam Salomoneam, hoc autem Meditationes sacras, Scholam consolatoriam, Annotationes in Amos & Ionam, in Genesin, in epist. Iudæ, in utramque ad Timotheum, in ep. ad Rom. in Apocalypsin, in psalmos V. priores, in Matthæum, in Acta apostolorum, Carmen pacis, (quod extat in *Relat. innoc.* A. 1715. p. 1100.) & alia, ut dicere liceat cum Aug. *Buchnero:*

Ipse autem tam multa styli qui lecta regessit,
Scilicet esse unus bibliotheca potest.

Tandem febris ardens virum optime meritum invasit, eumque morti tradidit A. 1637. æt. 55. *Spizel.* in Templo hon. 123. & *Witte* Memor. theol. 393. Atque ut ipse pietati erat deditus, ita & aliis scriptis eam suis commendare studuit. At quid fecit calumnia? Illa in optimum virum virus suum evomere, eumque collusionis cum Weigelianis & Roseæ crucis fratribus insimulare neutiquam dubitavit, cui ille tamen hoc regessit carmen:

Qui studium hoc avo pietatis gnaviter urget,
Et Sophiæ partem tractat utrumque sacræ;
Ille Rosæ crucius *vel* Weigelianus *habetur*,
Et nota turpis ei scribitur hæreseos.
De me non verita est virosa calumnia id ipsum
Spargere, & his nugis conciliare fidem.
O coecas hominum mentes, o pectora coeca,
O sine iudicio debile iudicium!
Discite, quæso, prius, quis vere weigelianus,
Quisve rosæ crucius, *discite, quæso, prius.*
Dispellunt radii solares nubila cœli,
Lux veri & falsi clarior emicuit.

Ceterum de Gerhardo vide *König.* 342. *Magirum* 384. G. *Calixtum* Resp. ad Hülsemanni Meist. Muster §. III. *Schutzium* Dissert. de orthodox. Iudæ ischar. 87. *Bibliothecar.* n. p. addict. T. I. 649. & Gul. *Forbesium* 128. Thomas *Pierce* vocat eum in Pacificator. orthod. theol. corpusc. doctissimum virum, qui Lutheri vestigiis insistat unice; Io. Lud. *Fabricius* Opp. p. 238. in exponendo suorum dogmate nemini hodie suspectum, singularis eruditionis & præstantis ingenii theologum: & *Iurieu* Iugem. sur les method. rigid. & relach. f. 109. unum e præstantissimis theologis aug. confessionis. Nactus tamen est adversarios Gisb. *Lappium*, Phil. *Caroli*, & Mar. Frid. *Wendelinum*, quorum primus defendit Alb. *Pighium*, secundus cecinit Triumphum, & tertius dedit Exercitat. in defensionem. Theologiæ suæ christianæ.

XXXI.

Io. GERHARDI Confessio catholica. Francofurti & Lipsiæ 1679. Prius excusa in 4. Ienæ 1634. Sed hæc nostra editio prævalet eo, quod auctior est, & indice peculiari instructa. Confessionis hoc opus in epitomen redegit Io. *Ernestus*, auctoris filius, excusam Ienæ A. 1661. & Lipsiæ 1668. 4. At quis non malit legere opus integrum? Eumque in finem confectum est ab auctore, & testimonia ex Romano-catholicorum scriptis collecta, ut appareat, doctrinam Protestantium illis ipsis confirmari. Quo pertinent verba *Apol.* aug. conf. p. 231. Multi docti & præstantes viri longe ante hæc tempora deploraverunt abusus missæ, fiduciam obser-

observationum monasticarum &c. Adde *Wicelium* Colloq. III. de rebus religionis. Distributum est in IV. tomos, quorum primo de principiis & mediis nostræ & pontificiæ religionis; secundo de verbo Dei, Christo, Pontifice romano, conciliis, ecclesia; tertio de clericis, monachis, laicis, purgatorio, beatitudine & cultu sanctorum, sacramentis, baptismo, confirmatione, sacramento eucharistiæ & missa; quarto denique de pœnitentia, extrema unctione, sacramento ordinis, matrimonio, gratia primi hominis, amissione gratiæ & statu peccati, gratia & libero arbitrio, iustificatione & bonis operibus agitur. Singulis tomis præfixit epistolas dedicatorias, in quibus de insignibus materiis disserit, & in prima quidem de loco ecclesiæ, seu ubi ecclesia fuerit ante Lutherum? qua occasione etiam considerat ecclesiam Waldensium: in secunda p. 335. de Iohanna papissa, cuius narrationem pro vera agnoscit; in tertia p 791. de Confessionis augustanæ sequacibus hodiernis, contra Dillingenses: & in quarta p. 1251. de triplici splendore familiæ Schwarzburgicæ. Christianus *Chemnitius* omnium gerhardinorum librorum hunc esse optimum iudicavit, eundemque laudant *Hülsemannus* Meth. stud. theol. 302. Ant. *Reiserus* in epist. ad Spizel. p. 404. atque *Hoornbeck* in Summ. controv. 320. & in Exam. bullæ papal. (in Ant. *Reiseri* prædicta epistola p. 404.) *Grabe* in Act. erud. A. 1696. 305. & *Biblioth. Schrader.* T. I. B 7. Sed Balth. *Alff* in Apol. pro Maria p. 82 falsi ac doli accusat eius auctorem: quo iure, curiosis lectoribus relinquendum. Gerhardo in hoc scripti genere præivit Matth. *Flacius* Catalogo testium veritatis, similemque edidit librum Melch. *Nicolai* sub titulo Lutheranismi ante Lutherum, Francofurti 1658. 4. Posset autem hic labor infinitis prope modis augeri, ut recte scribit Dan. *Franck* in dedicat. Disquisit. de papist. indicib. libror. prohibit. Et Mich. *Walther* optavit, idem ut quis aliquando tentaret e scriptis Calvinianorum.

De Script. S. perfect. p. 29. Scriptura S. Pontificiis est *nasus cereus*, qui se quovis trahi permittit, item *regula lesbia*, *&* *gladius delphicus*.

Non Catholicis, sed *hæreticis & schismaticis*, qui sacrosanctam scripturam ad partes trahunt ac rapiunt suas. *Sano* etiam *sensu gladius delphicus* recte appelletur, nimirum quia ad diversos usus accommodabilis est.

est. Christian. *Helvvichius* in Vindic. Discussion. suæ p.20.

De Monast. statu p. 879. Agnoscere coguntur (Pontificii,) monachatum hodiernum plurimum defecisse ab institutis veterum. Quomodo ergo *monachatus hodiernus pro statu perfectionis* venditari potest?

Status episcoporum est (deberet esse) status perfectionis adeptæ: at status religiosorum & monachorum est status *perfectionis acquirendæ.* Rob. *Bellarminus* lib. de monach. c. 2. §. *Tertius gradus.* Quæ verba etiam allegantur a Gerhardo nostro p. 878.

De Sacram. missatico p. 1222. *Cassander* in Consultat. vocat missam sacrificium laudis & precum, *non propitiatorium vel satisfactorium.*

Hoc sacrificium, quatenus sacerdotis pia supplicatione peragitur, non modo eucharisticum, sed *etiam propitiatorium dici possit*, non quidem efficiens propitiationem, quod sacrificio crucis proprium est, sed ut eam iam factam impetrans: quomodo oratio, cuius hoc sacrificium species est, propitiatoria dici potest. *Cassander* in Consultat. art. 24. p. 1000. 1004.

De peccati orig. subiecto p. 1379. Agnoscunt, pios veteres *Mariæ peccata actualia* tribuere.

Cespitationes, negligentiam, seu *peccata infirmitatis*, sed non grandia atque enormia; a quibus eam immunem ipse prædicat *Lutherus* in Postilla tam eccl. quam domestica. Balth. *Aiff* Apol. pro Maria P.II. 231.

De Virib. lib. arbitrii p. 1435. Neque quæstio est de mediis ad conversionem divinitus ordinatis, eorumque usu externo, an possit homo verbum Dei audire *vel* non audire, legere *vel*

Dicendum: an possit homo verbum Dei audire *&* non audire, legere *&* non legere, sacramentis uti *&* non uti. Io. *Musæus* disp. 3. de Convers. th. 12.

Est

non legere, sacramentis uti *vel* non uti.

Pag. 1437. Concilium *arausicanum* circa tempora LEONIS I. celebratum, capitula habet a rom. Pontifice transmissa.

Est arausicanum *secundum*, celebratum tempore FELICIS IV. Fran. *Coriolanus* in Summa concil. 251.

De fidei iustificantis effectis, p. 1479. In Bibliis excusis *Herbipoli* anno 1483. per Antonium *Koberger*.

Sunt hæc Biblia excusa *Noribergæ* per Antonium *Koburger*: sicut mox allegatur ex Rayhingio.

Ibid. Rayhingius (adhuc pontificius) in Manuali catholico contra Dn. D. Höe fatetur, in *Bibliis germanicis* ante Lutherum A. 1483. *Norimbergæ* apud Ant. Coburgerum *impressis extare exclusionem* allein.

Sane *Gal.* 2, 16. sed non *Rom.* 3, 28.

De causa form. iustificationis p. 1490. Aufer vitiosam illam caudam, quod *inhærens iustitia* sit absoluta, id est, *perfecta & pura, qua coram Dei iudicio niti possimus*.

Etiamsi per iustitiam nobis inhærentem vere iusti nominemur & simus, tamen *non per eam satisfacimus Deo pro culpis nostris & pœna æterna*; sed *est illa iustitia inhærens cum remissione culpæ & sempiterna pœna effectus satisfactionis Christi*, quæ, ut dicit *Concil. trident.* sess. 6. c. 7. nobis in iustificatione confertur & applicatur. Modo non negetur, esse in nobis præterea iustitiam inhærentem, eamque *veram & absolutam* esse iustitiam, *cui iusto Dei iudicio non debeatur pœna, sed gloria*. Rob. *Bellarm.* l. 2. de Iustif. c. 10. §. 4. (tomo IV. p. 341.)

De perfect. & meritis operum

Paulus *burgensis*, hispanus, auctor

p. 1542. *Paulus brugensis* in Additionibus ad Lyranum. est illarum Additionum. Vid. G. *Olear.* P. II. Biblioth. eccl. 61.

Ibid. p. 1557. Ex eo minime inferri potest, quod statuere debeamus, bona opera esse *ex condigno* vitæ æternæ *meritoria*, ac proinde *confidere*, quod *propter illa*, tanquam merita proprie sic dicta, *Deus iure teneatur nobis vitam æternam dare.* Sed *nos non dicimus*, Deum propter nostra merita iure teneri ad dandam nobis vitam æternam, *seclusa liberali Dei promissione.* Consequenter *non potest collocari confidentia in falso supposito.* Fratres *Walenburchii* Opp. T. II. 492. Quæstio autem de *meritis condigni & congrui* est scholastica. *Idem* p. 564.

XXXII.

Anabaptisticum & enthusiasticum PANTHEON. 1702. germanice. Impressum Halberstadii. Contenta huius voluminis, cui præmittuntur S. R. Imperii Constitutiones & Recessus contra Anabaptistas & fanaticos, sunt: I. Historia Anabaptistarum. In qua comparent 1) Zach. *Theobaldi* Dehortatio a veteribus Anabaptistis & recentioribus fanaticis, speciatimque agitur de Ezech. Meth (qui tamen resipuit, actaque pœnitentia ad ecclesiam Protestantium reversus est. Vide *Unschuld. Nachricht.* A. 1705. 446.) Esa. Stieffel. p. 63. cum refutatione Mar. Reindicæ. pag. 71. ac de Io. Keyl. 76. 2) Io. *Olearii* Dehortatio a spiritu seductore novorum fanaticorum. 89. 3) Iudicia diversarum Facultatum theolog. de Henr. *Ammersbachii* Mysterio ultimorum temporum. 110. 4) Georg. Conr. *Dilfeldii* Fabula M. annorum. 127. 5) INNOCENTII XI. decretum contra Mich. de Molinos. 138. 6) Imago hodierni pietismi. 143. 7) Petri *Reinischii* Narratio de Pietistis, Halberstadio eiectis. 149. 8) De Christinæ Reginæ Baderæ pœnitentia ecclesiastica. 152. 9) *Helmstadiensium theologorum* Censura Postillæ euangeliorum mysticæ Christiani Hoburgii. 169. II. Historia fanaticorum, videl. antiquorum Anabaptistarum & novorum Quakerorum, edita Londini A. 1660. & ex anglico in germanicum idioma translata; a quonam? a Christoph. *Arnoldo*, cuius etiam est Præfatio. Vide *Wittenum* in Diar. biograph. Yyyy. Et primum

mum Historia hæc germanice prodiit Noribergæ 1661. 8. Cui adduntur 1) Historica relatio de Henr. Krazenstein. 2) Regia, Electoralia & Principalia Edicta & Constitutiones adversus fanaticos, videlicet CAROLI XI. Regis Suecorum, Electorum Saxonicorum IO. GEORGII I. & III. Electoris brandenb. FRIDERICI III. Ducis Saxo-gothani FRIDERICI, Ducum Brunsvic. & Luneb. GEORGII WILHELMI, RVDOLPHI AVGVSTI & ANTONII VLRICI, Ducis würtenbergensis EBERHARDI LVDOVICI, & Principis Abbatissæ quedlinburgensis. III. *Ministerii hamburgensis* Abominatio Quakerorum, Quäckergreuel. p. 1. Auctor eius est Io. *Muller*. Præmittitur Relatio de Thoma Munzero. IV. Io. *Lassenii* Quakerus. 107. V. Nova Quakerorum progenies, Neue Quackerbrut. 168. Cui adduntur Narrationes de Rantero, Robinsio, receptione Iudæorum in Anglia, & conversione Iudæorum in Nova Anglia. VI. Quakerorum Nugæ, Quackeley. 243. Sunt etiam Io. *Mülleri*. VII. Narratio de P. Adriani castigatione mulierum. 277. VIII. Varia Iudicia de Pietistis, eorumque collegiis pietatis. 280. IX. Balth. *Mentzeri* Iudicium de privatis conventibus. 296. X. *Lutheri* Dehortatio a concionatoribus clandestinis. 312. XI. Pii cuiusdam *theologi* Iudicium de usu S. cœnæ sine prævia confessione peccatorum coram sacerdote. 328. XII. Christoph. Henr. *Löberi* Iudicium de revelationibus aliquot, divinis reputatis. Quibus subiunguntur 1) Thomæ *Muntzeri* Denuntiatio. A. 1521. Pragæ affixa. 346. 2) *Mennistarum* Confessio. 352. 3) Narrationes de Oliv. Cromwello, & Io. Labadie. 4) de philosophis, Cartesio, Hobbesio, Spinosa, & Beckero. 5) de Sebathai Sevi. 6) de Olig. Pauli. 7) Io. Christoph. *Mülleri* Abominatio falsorum Messiarum. 8) Horribilis fraternitas antiquorum & recentium fanaticorum. 9) Io. Christoph. *Mülleri* Gloria I. C. veri Messiæ. 10) H. G. *Neussii* Probatio seu Examen spiritus Christiani *Democriti*.

Georg. Conr. (qui tamen in *Kindervateri* Nordhusa illustri p. 32. vocatur Conradus Georgius) *Dilfeld*, nordhusanus, ecclesiastes ad S. Nicolai in urbe patria, scripsit adhuc studiosus Solutionem sophismatis iesuitici contra Hier. *Mulmannum*, (officio autem ecclesiastico fungens tam diu declamavit contra Frider. *Hildebrandum*, Scholæ rectorem, propter laudatum Steph. Prætorii Gazophy-

 lacium

lacium, donec ei Magiſtratus ſilentium imponeret) & Theoſophiam, quam tamen ſibi ſervare potuiſſet, Horbio-Spenerianam, non peſte, ſed naturali morte abreptus A. 1684. poſtquam 27. annos ecclesiæ ſerviiſſet. Jo. Henr. *Kindervater* in Nordhuſa illuſtri p. 32.

Chriſtoph. *Arnold*, noribergenſis, templi mariani in patria urbe Diaconus, & Eloq. Poëſ. ac Græcæ linguæ in lyceo Prof. publicus, qui varia ſcripſit, e peregrinis linguis tranſtulit, aliorumque labores edendos curavit, prout videri poteſt in *Wittii* Diario biograph. Y y y y, calculi doloribus confectus deceſſit A. 1685. æt. 58. Vir ille fuit diffuſæ in ſtudiis hiſtorico-philologicis lectionis, in cuius etiam Epiſtolis ad G. Richterum, Richterianarum Appendici inſertis, nonnulla erudite atque ingenioſe obſervata ſe legiſſe meminit Io. *Moller.* Iſag. ad Hiſtor. cimbr. P. II. 8.

Io. *Laſſenius*, natus in parœcia waldavienſi Pomeraniæ, poſt multa itinera, quæ fecit in Galliam, Britanniam, Hollandiam, Italiam, Hiſpaniam, Portugalliam, ac denique per academias germanicas in Helvetiam, atque inde Noribergam, concionando ibidem ſe exercuit tanto adplauſu, ut fæx populi paſtores ſuos ordinarios præ hoc deſpiceret atque contemneret. Ideo illuſtris Magiſtratus permotus eſt, ut profectus eius examine aliquo tentandos decerneret, eamque provinciam impoſuit Chriſtoph. *Arnoldo*, Diacono Mariano & profeſſori, atque Andr. *Vnglenckio*, Philoſophiæ tunc magiſtro, philoſoph. Facult. ienenſis Adiuncto, ſacrique Miniſterii candidato; ſed illi fruſtra exſpectarunt examinandum, quippe qui ea, qua collatio fieri debebat, hora, ſumto pallio relictisque reculis ſuis urbe exivit, atque diſceſſit, neque amplius viſus fuit. Sicut facundus, ita etiam promtus erat ad ſcribendos tractatus & libros, facilisque ad pugnandum cum diſſentientibus, e. g. Pontificiis, D. Ioanne Caſp. *Iägero*, P. *Ottone* auguſtano, P. Bernhardo *Neuhauſero*. Quod autem ad munera eius attinet, primum fuit ludi itzehoënſis magiſter, inde, poſt impetratos Doctoris theol. honores, aulæ Comitis *de Ravzau*, regii per Ducatum slesvicenſem Vicarii, orator ſacer & Præpoſitus eccl. porro eccleſiæ hafnienſis ad D. Petri paſtor, amplius profeſſor theologiæ regius, vir ſane laborioſiſſimus, & concionator magna parrheſia & facundia præditus, (unde etiam factum, ut matrona quædam e primariis, ſuada viri capta, in pelvi ante fores templi petrini ad colligendas

elee-

eleemosynas exposita, armillam auream brachio detractam, in praemium flexanimi oratoris, liberaliter posuerit) calculi autem renum, & podagricis doloribus saepissime afflictus, accedentis febris continuae ardore tandem extinctus est A. 1692. aet. 56. m. 4. Casp. *Bartholinus* apud Pipping. in Memor. theolog. p. 427. qui p. 438. eum vocat sidus, quo illustrius boreales sibi vix unquam promissurae sint ecclesiae, p. 441. autem scripta eius indicat.

Io. *Müller*, uratislaviensis, primum Adiunctus Facultatis philosophicae, deinde ibidem philosophiae professor practicae, tum pastor luneburgensis ad S. Michaëlis, denique pastor SS. Petri & Pauli apud Hamburgenses, & suo tempore Senior atque antistes Ministerii, ac theologiae Doctor, multa scripsit, inter quae sunt Admonitio ad Ecclesiam hamburg. de fugiendo papismo, Prodromus Antiiansenii, & ipse Antiiansenius, (fuit autem Nicol. *Iansenius*, ord. Praedicatorum in Belgio) Explicatio Aug. confessionis, Lutherus defensus, Defensio defensi Lutheri, Refutatio absoluti decreti dordraceni, tandemque in statione mortuus est: nam templum ingressum, & suggestum petiturum invasit subiti vis morbi, & ambulare conantem prostravisset, nisi retractus assedisset: domum igitur reductus, optimisque adiutus fuit medicamentis, sed frustra: hora enim aderat, qua e vita hac migrare deberet; idque contigit A. 1672. cum annos vixisset 74. hebdomades 16. *Witte* in Memor. theol. 1769. *Baillet* in Anti 188. *Crenii* iudicio T. IV. Animadvers. p. 185. laudatur ut vigilans pro salute ecclesiae theologus, immo se nescire addit, an ei urbs illa similem unquam in doctrina, si a Phil. *Nicolai* forte, Io. Fr. *Mayero*, & Casp. *Mauritio*, theologo profecto maiore ac doctiore quam illustriore, discesseris, habuerit.

Balth. *Mentzerus*, gissensis hassus, theol. D. eiusque in academiis marpurgensi, rintelensi, & gissensi professor, demum Aulae darmstadiensis concionator primus, & Comitatus cattimelibocensis Superintendens, multa fecit itinera, bina etiam in Sueciam, interfuit A. 1651. colloquio rheinfelsensi, omnes suas conciones ad aedificationem direxit, seque ad normam sui symboli *Beati Mites*, quod refert initiales nominum suorum litteras, solicite composuit, & concinnavit Dilucidationem quaestionis de vitae humanae termino: Consilium super colloquium Sinceri *Wahrenbergii* de polygamia:

& diſp. de Concilio œcumenico nicæno I. vitæ ſuæ terminum expertus A. 1679. æt. 65. *Witte* in Memor. theol. 1980. & in Diar. biograph. Ppp 3. A *Malcomeſio* apud Wittium p. 1696. laudatur, ut *vir ingentis naturæ, haud multorum temporum, & ſeculo ſuo maior, vitaque ſeu ſanctitate ac innocentia, ſeu exquiſitiſſima optimarum artium ſcientia nemini ſecundus: vir in tantum aeſtimandus, in quantum pietas & divini ſtudii eruditio ſe exercere poteſt.*

XXXIII.

Ἀποκατάστασις πάντων, die Wiederbringung aller Dinge, Reſtitutio omnium. In Pamphilia A. 1700. Auctor huius operis eſt Ioh. Wilh. PETERSEN, qui eo hanc proponit defenditque ſententiam, Malum & peccatum, quæ non habent radicem, ſed in tempore nata ſunt, aliquando in totum ſublatum, in nihilumque redactum, e contrario creaturas Dei, quæ ſecundum voluntatem eius exiſtant, unamquamque tamen ſuo ordine, a peccato & pœna illius, poſt lapſum periodorum in divina œconomia definitarum, & poſt iuſtitiæ exercitium, vi æterni decreti, per Ieſum Chriſtum, reſtitutorem omnium rerum, in laudem & gloriam ſanctiſſimi nominis ſui, liberatum iri. Idque III. conſtat Tomis. In I. poſt Præfationem, qua auctor doctrinam ſuam proponit, & dictis ſcripturæ atque eruditorum, Aug. *Mariani*, Pet. *Serarii*, Guil. *Poſtelli*, Sam. *Zinckii*, teſtimoniis commendabilem reddere ſtudet, præterea eius ſcopum, Æternique euangelii definitionem tradit, continentur ſequentia: 1) Colloquium de hac reſtitutione, tribus conſtans Partibus, in quo præcipue examinantur I. I. *Wolfii*, eccleſiaſtæ magdeburgici, Breves in hanc quæſtionem, An poſt hanc vitam univerſalis reſtitutio omnium creaturarum ſperanda ſit, Annotationes; tum Diſputatio *Fechtio-Grapiana* contra Æternum euangelium univerſalis reſtitutionis omnium creaturarum; nec non Ferd. Helfr. *Lichtſcheidii* Chriſtianæ cogitationes ſuper libello de æterno euangelio. 2) Appendix, a) contra Io. Georg. *Pertſchii* Grundl. Abfertig. p. 138. b) Brevis confeſſio doctrinæ de reſtitutione omnium rerum p. 140. c) G. Pauli *Siegvolckii* Euangelium de æterna redemtione. In II. Tomo 1) Fundamentalis reſponſio ad Præfat. Io. *Winckleri* in Horbii conciones paſſionales. 2) Confirmatio æterni euangelii, Io. Wincklero propoſita. 3) Anony-

nymi Annotationes (Gegenanmerckungen) contra Annotationes theol. Licentiati & Pastoris. (I. I. *Wolffii.*) 4) Duorum anonymorum Responsio ad obiectiones aliquot, quas medicus quidam contra Restitutionem omnium rerum in medium attulit. 5) Solidæ considerationes tractatus M. Io. *Hänfleri*, qui inscribitur Aufrichtige unterredung, cuique annexa est epistola ad eximium doctorem lutheranum de statu animæ humanæ post mortem, eiusque purificatione. 6) Brevis inquisitio eius, quod Consiliarius quidam Principis (olim in aula sverinensi, & antehac Consul wittebergensis) in suo Vero hodegeta (Richtigen Wegweiser) opposuit, cum explicatione vocum עולמים & *αιωνες*, auctore *theologo anglicano*: item Responsione ad pastoris M. A. Z. id est M. Ant. *Zahnii* dubia. 7) Enodatio alicuius disputationis gradualis in *Hos.* 13, 14. 8) Dubia resoluta in triplici epistola ad Io. Goniandrum. 9) Apertio magnæ restitutionis & liberationis totius lapsæ creaturæ. 10) Brevis tractatus idiomatis hollandici, in quo aliquot quæstiones de restitutione resolvuntur. 11) Testimonia tam veterum, quam recentiorum auctorum de veritate restitutionis omnium rerum. Præfatio huius Tomi itidem satis longa est, in qua auctor varias adversariorum suorum classes indicat, fundamenta monstrat sententiæ suæ, eademque defendit, de sensu articuli XVII. Aug. conf. differit, & medium, quo finiri queat controversia terministica inter theologos lipsienses, suppeditat. In Tomo III. 1) Responsio ad Doctoris alicuius theologiæ (Sam. Christiani *Teuberi*) Geminum argumentum, alterum pro, alterum contra Origenianam omnium rerum apocatastasin. p. 1. 2) Vani aggeres, quos Decreti alicuius, quod in fine huius voluminis comparet, auctor (G. P. M.) vi ingruentium fluctuum exundantis cognitionis amoris Dei, eiusque regni, per publicationem illius Decreti, erectionemque librorum normalium, opponere laboravit. p. 125. 3) Excerptum ex I. C. S. (*Siegvolckii*) Confessione de libris symbolicis. 175. 4) Responsio ad D. Io. Christoph. *Pfaffii*, Prof. tubing. Disputationem de loco 1. Cor. 15, 24. & seqq. de restitutione omnium rerum. p. 177. 5) Responsio ad D. Val. Ern. *Læscheri*, Prof. witteberg. sic dictas Innoc. Relat. in quibus restitutionem omnium rerum refutare conatus est. p. 202. Atque hæc Responsio iterum refutatur in *Relat. innoc.* A. 1711. p. 101. 6) Examen Examinis

D. Io.

D. Io. Dav. *Schvverdtneri*, Superint. pirnenfis, fuper quæftione, an damnatis liberatio ex inferno fit aliquando fperanda. p. 281. 7) Plena demonftratio æterni euangelii contra theatricas phantafias ferocis conviciatoris M. L. M. F. (*Fifchlini.*) p. 306. 8) Obfervationes in Io. *Merckeri*, paftoris effenii, Simplicem tractatum de reftitutione omnium rerum. p. 377. 9) Chriftoph. *Seebachii* Explicatio pfalmi 87. p. 468. 10) Eiusdem Explicatio pfalmi 145. p. 480. 11) Eiusdem Explicatio pfalmi 66. 12) Solutio aliquot quæftionum de regno millenario, & reftitutione omnium rerum. p. 519. 13) Syllabus veterum & recentium teftimoniorum de reftitutione omnium rerum. p. 526. 14) Fundamentum reftitutionis omnium. 1. Io. 3, 8. p. 532. 15) Victoria veritatis de reftitutione omnium rerum contra alicuius Superintendentis Convictionem ficti euangelii. (𝔄) p. 1. 16) Refutatio Differtationis D. Dan. *Pfeffingeri* de liberatione diabolorum, an ea fit fperanda. p. 137. 17) Apologia, in qua maieftas S. Scripturæ, cui omnia quotquot funt Concilia aut libri fymbolici in omnibus religionibus fubiiciendi, & fecundum eam normandi & examinandi funt, ac, fi qui in illis deprehendantur errores, urgente nos confcientia, absque omni periurio, corrigendi, contra Io. *Fechtium*.1710. Aeternum euangelium, feu finem poenarum infernarum ftatuunt etiam nonnulli fub OTTONE IV. tefte *Meibomio* Rer. german. T. I. 276. Iapanenfes, auctore *Carone* in Defcript. Iapanis p. 159. auctor tractatus gallicani de Ratione humana, in *Actis erud.* A. 1683. 306. Ern. *Sonerus* in Demonftrat. de æternis impiorum fuppliciis, edita A. 1654. in 12. Iudæi & Turcæ, apud *Marraccium*, in Actis erud. A. 1699. 253. Io. *Erigena* fcotus in libris V. de Divifione naturæ: Salomon apud *Bodinum* in Colloq. heptaplom. 196. & Wilh. Whifton, ex relatione des *Bucherfaals* T. I. 424. Iam vero, benevole Lector, tradam tibi clavem, ab amico mecum communicatam, qua abfcondita quædam hoc in opere aperias, tibique notiora reddas. Tomo I. Colloq. I. p. 87. §. 10. Paftor, cuius mentio fit, eft *Goink*. Alius Paftor p. 88. §. 11. Fran. Aug. *Viak*, officio facro fungens apud Allenburgenfes prope Albim. Anonymus p. 273. eft Chriftian. *Feud.* P. II. pag. 6. §. 1. Paftor, qui laudatur, eft Nic. *Cheer.* S. N. pag. ead. §. 3. Sam. *Nethenus*. Pag. 8. §. 1. per primam indicatur *Sprögelia*. Alia, in Chrifto pariter fanctificata, p. 10. §. 7. eft

Schaar-

Schaarſchmidtia. Aeſtimatiſſimus vir p. 14. num. XII. Georg. Paul. *Siegvolck*, vero nomine Georg. *Klein-Nicolai.* Paſtor ſtendalienſis p. 98. §. 1. D. *Wernerus.* Reverendiſſima in Deo matrona p. 115. §. 9. *Stammeria.* Parte III. p. 123. §. 2. excellens theologus refert *Horchium.* Et in Apologia contra Fechtium p. 40. §. 29. *Altorfinus Vertumnus*, quod alterius eſt convicium, bene meritum theologum, Io. Mich. *Langium.*

Io. Wilh. *Peterſen*, Oſnabrugæ eo natus eſt tempore, quo pax illa memorabilis inter S. Imperii membra, & exteros Principes concluſa fuerat, anno videlicet ſupra milleſimum & ſexcenteſimum quadrageſimo nono, ipſis Kal. Iunii; ideoque, cum ad baptiſmum deferretur, a populo acclamatum: Tu eris filius pacis. Quum nutricis incuria infans e feneſtra caderet, admirabili Dei providentia illæſus manſit, ac ſervatus eſt. Studiorum rudimenta poſuit ſub *Bangerto*, laudi ſibi ducens, *Speneri* fuiſſe amicum, *Arndii* que æſtimatorem eſſe. Primum conſtitutus fuit Profeſſor roſtochienſis, inde Paſtor hannoveranus ad S. Ægydii, poſtea Epiſcopi lubecenſis Superintendens & eccleſiaſtes aulicus, denique, aſſumtis prius Doctoris theologiæ honoribus, Superintendens luneburgenſis, vir, omnium, qui cum eo familiariter converſantur, confeſſione, pius, probus, integer, candidus, SS. literarum variæque eruditionis probe peritus, nec malo, ſi errat, animo errans. Ob ſententiam de millenario Chriſti in terris regno publice traditam ab officio remotus, vivit iam privatus, hereditarius in Nieder Dodeleben & Thymena prope Magdeburgum, ſorte ſua contentus, & in Domino lætus, multaque edidit ſcripta, ab ipſomet indicata cum in Apologia contra Fechtium, tum in Vita a ſe ipſo conſignata, e quibus ſunt Diſputatio inauguralis de Chriſto, qui in articulis fidei etiam ſit omnia in omnibus, Conciones variæ, Catechiſmus, Confeſſio de regno Chriſti, Species facti cum adiectis prophetiis a nobiliſſima virgine Aſſeburgia per Chriſtum acceptis, varia ſcripta contra diſſentientes, Defenſiones *Horbii*, *Speneri* & *Arnoldi*, Myſterium puerperii mulieris apocalypticæ in ultimis temporibus revelandum, Nuptiæ agni & ſponſæ, Robur puerorum in ultimo tempore, Myſterium primogeniti omnis creaturæ, Myſterium iuſtificationis. Habet & multa edenda, dum modo eſſent, qui impenſas facerent: atque in primis exſpectantur ab eruditis eius Carmi-

na latina magno cum deſiderio: non enim negandum, excellentem eſſe poëtam, atque in heroico genere paucos habere ſibi pares. Denique ſi ſcire cupias, quinam contra eum, aut contra quos ipſe ſcripſerit, ſequentes ſeſe offerunt: Fridericus Chriſtian. *Bücher*, Frid. Vlric. *Calixtus*, Io. Benedict. *Carpzovius*, Io. Frid. *Corvinus*, Io. *Deutſchmann*, Io. *Fecht*, *Fiſchlein*, *Glaſſius* medicus erfurtenſis, Zach. *Grapius*, Herm. *von der Hardt*, *Heereboordus* batavus, Abr. *Hinckelmann*, Thom. *Ittigius*, Chriſtian Gottlieb *Koch*, Ferd. Helfr. *Lichtſcheid*, Val. Ern. *Læſcher*, Io. Frid. *Mayer*, Gebh. Theodor. *Meier*, Caſp. *Neumann*, *Neumeiſter*, Henr. Georg. *Neuß*, Io. Barthold. *Niemeier*, Oliger *Pauli*, Io. Georg. *Pertſch*, Io. Chriſtoph. *Pfaff*, Aug. *Pfeiffer*, *Piſtorius*, *Pratorius*, Caſp. Herm. *Sandhagen*, Io. Dav. *Schvverdtner*, *Spebt* chriſtianæ religionis deſertor, Sam. Chriſtian. *Teuber*, Theod. *Treuner*, Io. *Vake*, Godofred. *Weiſſius*, Io. *Winckler*, *Wittebergenſes* theologi, & Io. Iac. *Wolfius*. Vitam ipſe ſuam deſcripſit, lucique publicæ exponendam curavit A. 1717. quæ recenſetur in Teutonica bibliotheca, atque ex ea in Nova, Tomo VII. 731. & lectu digna iudicatur.

XXXIV.

Wolfg. MVSCVLI Loci communes theol. ſacræ. Editio ultima. Baſileæ 1599. Agitur in iis de Deo, Chriſti & Spiritus S. divinitate, operibus Dei, creatione in genere, lapſu angelorum, creatione hominis eiusque lapſu, lib. arbitrio, peccato, legibus, præceptis Decalogi, abrogatione legis, fœdere ac teſtamento Dei, diſcrimine vet. & novi teſtamenti, gratia Dei, redemptione generis humani, incarnatione Verbi, diſpenſatione gratiæ Dei ac ſalutis humanæ, euangelio, SS. ſcripturis, Miniſtris verbi, fide, electione ac reprobatione, pœnitentia, iuſtificatione, bonis operibus, meritis erga Deum, remiſſione peccatorum, ſacerdotio N. T. eccleſia, ſignis ſacerdotalibus in genere, baptiſmate, cœna Domini, miſſa papiſtica, vero Dei cultu, cultu angelorum, quare difficile ſit a falſis diſcedere cultibus, de nova doctrina, traditionibus humanis, de Dei natura, ſufficientia, omnipotentia, voluntate, veritate, bonitate, philanthropia, miſericordia, poteſtate, iuſtitia, providentia, præſentia, ira, iudiciis & cognitione, de ſpe, deſperatione, dilectione Dei, proximique ac fratrum, de timore & obedien-

tia

tia Dei, de oratione, votis, afflictionibus, perſecutionibus, patientia, hæreſi, ſchiſmate & Magiſtratibus. In Præfatione monet, caute legendos eſſe cuiusvis auctoris LL. Communes, ita nimirum, ut cuncta, veluti lydio lapidi, normæ SS. ſcripturarum adhibeantur ac probentur, & quæ illis ſunt conſentanea, cum gratiarum actione retineantur, quæ diverſa autem ſunt, vel eſſe videntur, ſine calumnia prætereantur. Exponit etiam, quo conſilio iſtos LL. tractaverit, videlicet eorum, qui ſcholæ pariter & eccleſiæ præſunt, in primis cum compertum haberet, pleroſque concionatores omnium rariſſime ad locum aliquem religionis chriſtianæ populo fidelium explicandum ſe ſe accommodare, ſed ſatis eſſe putare, ſi textum ſcripturæ utcunque & poſtillariter, ut loquuntur, aut certe, ſi in locum aliquem vel ſtudio vel per occaſionem incidunt, confuſe, indigeſte & impertinenter eum tractent. Denique ſcribit: Noſtrum inſtitutum eſt, libere incedere, nec ullo præcedentium ſcriptorum præiudicio impediri in hac cauſa. Elaborando huic operi, quod Melch. *Adamus* in Vitis theologor. p. 383. plane divinum appellat, decennium impendit.

Hieron. ZANCHII de Natura Dei ſeu divinis attributis libri V. Heidelbergæ 1577. In primo libro agitur de nominibus Dei, & in ſpecie de nominibus שדי אהיה יהוה אלהים, Θεὸς & Deus, Κύριος, & iis, quibus deſcribitur *Ex.* 34, 6. 7. in ſecundo de natura Dei in genere, & in ſpecie de Dei ſimplicitate, æternitate, immutabilitate, vita, immenſitate, & infinitate, perfectione, beatitate: in tertio de Dei omnipotentia, ſcientia ſeu ſapientia, veritate, voluntate: in quarto de Dei bonitate, gratia, amore, miſericordia, iuſtitia, ira, odio, dominatu: in quinto de Dei providentia ac prædeſtinatione, & libro vitæ. Multa heic philoſophica cum theologicis coniunguntur, quia plurima ſunt attributa divina, ad quæ explicanda, niſi quod a philoſophia porrigitur, acceptum afferatur, non modo non explicari, ſed ne intelligi quidem recte poſſint. In epiſtola dedicatoria, quæ ſatis longa eſt & doctiſſima, diſſerit de variis rebus ad eccleſiam pertinentibus, videlicet de perpetua lucis & tenebrarum in eccleſia Dei viciſſitudine, de eccleſia chriſtiana, & ex quibusnam conſtet: ubinam ſit eccleſia? de notis eccleſiæ, & qualis epiſcoporum ſucceſſio eccleſiam demonſtret, deque officio Principis chriſtiani in religione.

XXXV.

Hier. ZANCHII Tractationes theologicæ. Neostadii 1597. Volumen hæc proxime sequitur librum de Operibus creationis, & primam tractatus de Redemptione partem continet. Agitur in eo de malo in genere, de malo culpæ seu peccato in genere, de peccato originali, de libero arbitrio, de peccato actuali, de peccato in Spir. S. de lege in genere, de decalogo & singulis eius præceptis, de fine legis divinæ, de usu seu officio legis, deque legis abrogatione.

Eiusdem Miscellanea. Nova & auctior editio. Neostadii 1582. Totum opus in tres distribuitur libros, non iuxta rationem temporum, quibus hæc ab auctore scripta fuerint, sed iuxta genera scriptionum suarum. In primo libro continetur 1. *epistola* ad PHILIPPVM seniorem, Landgravium Hass. in qua historia prioris dissidii argentinensis, a Ios. *Marbachio* seniore, accusatione adversus Zanchium, ut ipse refert, excitati, describitur. 2. *Epistola* ad Io. *Wolfium* tigurinum, in qua & quænam ad Tigurinos examinanda miserit auctor, & cur miserit, ratio redditur. 3. *Supplicatio* ad Senatum argentinensem, qua articuli aliquot aug. Conf. & articuli a compositoribus pro concordia conscripti explicantur. In secundo ea, quæ in Miscellaneis veteris editionis exstabant, videl. 1. Theses Zanchio obiectæ & ab accusatoribus damnatæ, ab Academiis autem & Ecclesiis virisque doctis comprobatæ. 2. Academiarum & ecclesiarum, doctorumque theologorum de Thesibus iudicia. 3. Prælectiones de fine seculi, perseverantia sanctorum, libro vitæ, gradibus nostræ salutis, & in primis gratia Dei, prædestinatione, impiorum excæcatione, induratione & ad interitum prædestinatione, redemtione ecclesiæ, certitudineque nostræ salutis ac prædestinationis ad vitam æternam, Christo advocato, peccatorum remissione, & studio christiani hominis. 4. Calumniarum de variis christianæ doctrinæ capitibus, quorum postremum est de Cœna, brevis depulsio. In tertio Confessio de prædestinatione, perseverantia & cœna Domini, Magistratui argentinensi latine & germanice exhibita: in qua multa scitu dignissima, ex variis ecclesiæ argentinensis Confessionibus, Synodis & Disputationibus tempore Buceri habitis collecta.

XXXVI.

Dan. CHAMIERI Panstratia catholica, sive controversiarum de religione adversus Pontificios corpus: cum Supplemento Tomi IV. & Tomo V. per Io. Henr. *Alstedium*. A. 1629. Videtur esse editio argentoratensis; alias autem prodiit Genevæ & Francofurti. Frid. *Spanhemius* inde fecit epitomen sub titulo, Chamier contractus, editam Genevæ 1643. f. In primo nostri operis tomo agitur de canone sacro; in secundo de Deo, Christo,& Dei cultu; in tertio de homine corrupto atque instaurato; in quarto de sacramentis; in quinto de ecclesia.

Dan. *Chamierus*, delphinas, pastor primum montellimartensis, deinde montalbanus, acerrimus Pontificiorum, atque in primis Bellarmini oppugnator, ideoque Io. *Brossardum* adversarium nactus, scripsit Corpus theologicum, sive Locos communes, Epistolas iesuiticas, quæ illi insertæ sunt, & tractatum de œcumenico pontifice, idemque formavit Edictum nannetense, collocutus est Nemausi cum iesuita Petro *Cotono*, præsedit in aliquot Synodis,obiit quoque,citra sacrorum tamen studiorum detrimentum, non nullas functiones politicas, tandemque in obsidione urbis montalbanensis, cum in vallo obambularet, globo grandiori ictus concidit, animamque creatori reddidit A. 1621. *König* 184. *Lexic. univ.* histor. T. I. 620.

Io. Henr. *Alstedius*, per anagramma *Sedulitas*, huius laudem merito consecutus est assiduis lectionibus, multisque scriptis, quibus in professione philos. & theologica tam Herbornæ quam Albæ Iuliæ in Transilvania operam dedit, inter quæ sunt Consiliarius academicus, sive methodus formandorum studiorum, Philosophia restituta, Panacea philosophica, Admiranda mathematica, ubi tamen summa tantum traduntur principia, Thesaurus chronologiæ, Encyclopædia, de qua vide *Conringiana* p. 86. obiitque Albæ Iuliæ A. 1638. æt. 50. In historiis & chronologia propter ordinem laudem meretur, reliqua magis a labore & sedulitate, quam ab ingenio commendabilia sunt, iudice *Crasso* in Elog. P. II. 212. *Morhofius* Polyh. T. I. lib. II. p. 406. eum vocat multarum artium & disciplinarum fabrum; sed pag. 434. se ita explicat, ut dicat, valde largum fuisse in titulis nouarum artium, quos effinxerit inter-

 dum

dum, ut noua res videretur, quæ in aliis disciplinis iam tum pertractata erat, & pertractari debebat. Vide etiam *Carpzov.* Theol. exeg. 20. *Leibnitium* in Felleri Monum, liter. inedit. 112. & *Crev.* dissert. II. de furib. librar. p. 10.

XXXVII.

Io. FORBESII a Corse Instructiones historico-theologicæ. Genevæ 1699. Earum ad ipsius auctoris castigationes emendata, plurimisque eiusdem additionibus insigniter aucta editio habetur in Forbesii huius operibus Amstelædami editis A. 1703. f. & recensitis in *Actis eruditorum* A. 1705. 226. In Instructionibus autem hisce agitur de doctrina christiana, & vario rerum statu, ortisque erroribus & controversiis iam inde a temporibus apostolicis, ad tempora usque seculi XVII. priora, & absolvuntur XVI. libris, quorum 1. tractat de Deo. 2. de mysterio incarnationis. 3. de varia ecclesiarum conditione, multisque hæresibus & dissensionibus, de V. oecumenico concilio aliisque, & politico Italiæ regimine usque ad Carolum magnum. 4. de Muhammede, belloque sacro. 5. de Monothelitis, & HONORIO papa romano. 6. Contra hæresin Adoptionariorum. 7. de obiecto religiosi cultus, & septima atque octava sic dictis oecumenicis synodis. 8. de hæresi pelagiana. 9. de sacramentis in genere. 10. de baptismo. 11. de eucharistia. 12. de poenitentia. 13. de purgatorio & suffragiis pro defunctis. 14. de ecclesiæ unitate & schismate. 15. de primatu Petri apostoli. 16. de successoribus Petri & aliorum apostolorum. Huic operi præmittuntur epistola dedicatoria ad CAROLVM Regem, Præfatio, & virorum doctorum hoc de opere iudicia, quæ auctor ipse expetivit. In illa disserit de utilitate legitimi & iusti regiminis: de cura Principis, quæ sit duplex, videlicet, prospicere, ut subditi non tantum temporali affluentia & tranquillitate gaudeant, sed etiam ut tranquillam & quietam vitam agant in omni pietate & honestate; ideoque olim christianos principes pro re nata synodos convocasse: de lectione S. sacræ omnibus christianis competente; ita autem esse legendam, ut verum eius sensum assequamur ex collatione scripturarum, & ecclesiasticæ testimonio antiquitatis, non enim in verborum foliis, neque in ecclesiasticarum cærimoniarum corticibus, sed in radice ratio-

rationis & nucleo veritatis ac pietatis, in sacris scripturis traditæ, consistere religionem christianam. In ista de occasione & scopo huius operis; nimirum fuisse in Scotia clancularios emissarios pontificios, qui suum cum catholica antiquitate unanimem consensum apud imperitos iactarent, ut ad suam eos perducere possent religionem; ex Synodi aberdoniensis igitur decreto sibi demandatam fuisse professionem theologicam, in qua daret operam, ut perspicuo veritatis splendore, & manifestis catholicæ antiquitatis vindiciis scandalum illud amoliretur, atque ita ex illis lectionibus natum esse hoc opus, in eoque elaborando unam se quæsivisse veritatem, & sedulo ac serio cavisse, ne contradicentium argumenta dissimularet, aut cuiusquam verba perverteret, vel inexplorata temere arriperet, alienave fide testimonia adferret, aut quidquam fraudulenter faceret. In hisce *Theologi leydenses* opus hoc vocant eximium, multæque lectionis & variæ eruditionis, ac subacti in antiquitate ecclesiastica iudicii, idque sibi non uno nomine perplacuisse, & publico se gratulari, quod magnorum virorum vota ac desideria, ut, quæ dogmaticæ theologiæ felicitas est, eadem & historicæ esset, iam sint exaudita & impleta; *Vltraiectini* tale, in quo auctoris multiplex in theologicis & antiquitatibus ecclesiasticis eruditio, nec non indefessa diligentia deprehendatur, adeo ut illud magno cum fructu non tantum a theologiæ studiosis, sed etiam a quibuscunque litteratis, præsertim theologis & ecclesiarum pastoribus, legi possit; Andr. *Rivetus* orthodoxum, perspicuum & methodicum; Io. *Cocceius* utilissimum antiquitatis ecclesiasticæ thesaurum; Sam. *Maresius* in ordine accuratum, in rebus, quæ tractantur, solidum, in testimoniis, quæ referuntur, exactum, ac undique summam auctoris longe doctissimi eruditionem, fidem & diligentiam comprobans, ita ut iunioribus possit esse instar isagoges ad studium antiquitatis, & pro thesauro ac fasciculo rerum ex illa petendarum; & denique Ger. Io. *Vossius* opus auro magis aureum, atque aciei romanæ comparandum, cuius copiis semper sit futurus locus, sic armorum viribus, sic scientia atque arte instructis ad nullum non pugnæ genus: habere igitur melioribus sacratam Musis adolescentiam, unde melius sapiat, videntem, eos, qui sic avocant ab antiquis, sibi semitam non sapere, licet aliis monstrent viam; habere quoque mediam illam ac constan-

ſtantem ætatem, quo accendatur deinceps ad ſtudium antiquitatis, ſi prius neglexit, vel ſi ſerum id putet, ſaltem ut alienis videre oculis adſueſcat, ubi nequit ſuis; habere denique etiam in veteribus theologis ſubactos, unde proficiant, immo ſi ipſi pariter bene mereri de hoc ſtudio voluerint, non deeſſe hinc exemplum, quod ſcribendo æmulentur, optandumque, ut auctori cetera huius operis, videlicet IV. quæ promiſit capita, pertexere detur: ſicut *Morhofius* Polyh. T. III. lib. V. n. 29. idem appellat opus doctum; & *Cave* in Prolegom. hiſtor. liter. p. 20. opus quantivis pretii, & antiquitatis eccleſiaſt. ſtudioſis apprime utile, multo utilius futurum, ſi modo ad telam, quam orſus erat, pertexendam longiorem lucis uſuram eruditiſſimo auctori Deus non denegaſſet. In libri I. capite 7. refutat Irenæi *Philalethæ* Diſſertationem de pace & concordia eccleſiæ: is autem eſt Sam. *Przipcovius*. Notandum quoque, dari huius operis compendium ſub titulo *Forbeſii contracti*, adornatum ab Arn. *Montano*, quod prodiit A. 1663. 8.

Io. *Forbeſius*, Patricii Forbeſii, Domini a Corſe, Baronis de Oneil, & Epiſcopi aberdonienſis filius, poſtquam ſtudiis operam dediſſet in aberdonienſi & heidelbergenſi ſub cura D. *Parei*, aliisque ſuperioris & inferioris Germaniæ academiis, ſcriptaque Patrum diligenter evoluiſſet, & linguam probe didiciſſet ebraicam, primus fuit, cui in lyceo patrio hiſtorico-theologica demandaretur profeſſio, quam quidem ille modis omnibus ornare allaboravit; ſed cum fœderi nationali contra epiſcopale regimen, Regisque IACOBI I. placita V. ſubſcribere recuſaret, a Synodo aberdonienſi, A. 1640. cenſura notatus, atque a Claſſe edinburgenſi, cui Patres aberdonienſes ſententiæ executionem commiſerant, anno proxime ſecuto profeſſione theologica exutus eſt. Quam exauctorationem æquo ille ac miti animo tulit, & cum Presbyterianis amice concorditerque vixit; cumque A. 1642. novi fœderis Scotos inter & Anglos pacti ſubſcriptio vehementer urgeretur, conſcientiæ ſuæ ratione habita e patria maluit exire, quam ſubſcriptionem illam peragere. Seceſſit igitur in Belgium; unde tamen poſt pauculos annos reverſus, reliquum vitæ in prædio ſuo corſeo tranquille taciteque exegit, donec A. 1648. æt. 55. a turbis atque ærumnis mundanis liberaretur, ſine ulla exequiarum pompa vel monumento, iuxta ipſius voluntatem, in ſuæ parochiæ cæmiterio ſepultus, ac

vel

vel ob hanc moderationis ſpeciem impenſius laudandus. Vide *Acta erud.* A. 1705. 227. & *Crenium* P. XIII. Animadverſ p. 101. ubi neſcio quæ de *Forbeſii* deſertione, technis, ambitione & φιλαργυρία narrat: quæ ego mea non facio.

Io. IVELLI adverſus Thom. *Hardingum* volumen: item Apologia anglicana. Genevæ 1585. Volumen illud Guil. *Whitakerus* ex anglicana in latinam convertit, ediditque Londini 1578. 4. anglico autem idiomate, quam latino uti maluit Iuellus propter adverſarium ſuum *Hardingum*, qui uno & altero vernacule edito libro ipſum ad reſpondendum provocaverat. Occaſio huius disceptationis erat Iuelli concio ad populum londinenſem habita A. 1560. dominica altera ante paſcha, in locum Pauli 1. Cor. XI, 23. *Ego enim accepi a Domino, quod & tradidi vobis*, &c. ubi monſtratis miſſæ erroribus atque abuſibus, Papiſtas omnes ad certamen provocavit, & propoſitis XXVII. articulis in ſe recepit, ſe ad eorum partes conceſſurum, ſi illos ſibi e ſcriptoribus VI. a nato Chriſto ſæculorum probare poſſent. Illos autem probare auſus eſt *Hardingus*, cum Lovanii commoraretur, cui heic reſpondet Iuellus. Et articuli quidem erant ſequentes: Intra ſexcentos a nato Chriſto annos fuiſſe (1) miſſam privatam. P. I. p. 3. Has enim adſcribam, quia in Elencho articulorum abſunt; earum autem abſentia evolventi moleſtiam & faſtidium creat. (2) communionem ſub una. p. 63. (3) preces publicas lingua peregrina recitatas. 101. (4) Romanum Pontificem pro univerſalis eccleſiæ capite habitum, & ſic adpellatum. 147. (5) creditum, Chriſti corpus realiter, ſubſtantialiter, carnaliter, aut naturaliter ineſſe in ſacramento. P. II. 1. (6) Chriſti corpus infinitis in locis ſimul eſſe. 21. (7) Sacerdotem ſacramentum ſupra caput ſuſtuliſſe. 34. (8) Plebem provolutam divino ſacramentum honore affeciſſe. 37. (9) Sacramentum in conopeo fuiſſe ſuſpenſum. 58. (10) In ſacramento poſt verba conſecrationis accidentia ſola remanere. 63. (11) Sacerdotem diſtribuiſſe ſacramentum in tres partes, ipſumque unum omnes accepiſſe. 73. (12) Pro hæretico fuiſſe habitum, qui ſacramentum figuram, pignus, ſymbolum, ſeu memoriam corporis Chriſti appellaſſet. 76. (13) Licuiſſe miſſas XXX. XX. XV. X. aut V. in uno templo celebrare eodem die. 95. (14) Conſtitutas fuiſſe in templis imagines, ut a populo adorarentur. 106. (15) Hominibus ple-

beiis interdictum fuisse scripturarum vernacula lectione. (16) Sacerdoti licuisse, ut verba consecrationis tacite & submisse sibi recitaret. 133. (17) Sacerdotem Christi Deo patri in sacrificium offerendi potestatem habuisse. 140. (18) Eidem licuisse, sacramentum pro aliis sumere. 156. (19) Eundem potuisse mortis Christi vim aliis in missa applicare. 159. (20) Missam ex opere operato peccatorum nostrorum partem aliquam tollere. 160. (21) Sacramentum fuisse appellatum Dominum Deumque. 165. (22) Corpus Christi tantisper in sacramento remanere, dum panis accidentia integra permanerent. 174. (23) Murem aliumve vermiculum posse corpus Christi comedere. 178. (24) Pronomen HOC in verbis Christi, *Hoc est corpus meum*, non panem, sed individuum vagum demonstrare. 181. (25) Non panem & vinum, sed accidentia, sive formas aut species panis & vini esse corporis & sanguinis Christi sacramentum. 183. (26) Sacramentum esse signum corporis Christi in eo latentis. 186. (27) Ignorantiam esse veræ pietatis atque obedientiæ parentem ac caussam. Operi ipsi præmittuntur 1) Præfatio Io. *Whitakeri*, qua occasionem huius controversiæ, eiusque continuationis aperit, seque *Hardingum* plane & ingenue transtulisse, in *Iuello* autem liberius aliquando versatum esse indicat. 2) Præfatio Rob. *Benetti*, in qua Iuellum, eiusque hoc volumen laudibus extollit. 3) Iuelli Vita, descripta a Laurent. *Humfredo*. Apologia anglicana, a *Iuello* scripta, & A. 1562. auctoritate regia, consilioque episcoporum edita, est Confessio totius ecclesiæ anglicanæ, eiusque prior pars est veræ doctrinæ illustratio, & paraphrastica quædam XII. fidei christianæ articulorum expositio; posterior succincta & solida obiectionum refutatio. Monstratur in ea consensus ecclesiæ anglicanæ cum aliis reformatis ecclesiis, & caussæ adferuntur, cur Britanni ad concilium tridentinum non venerint. De qua *Humfredus* quidem in Prolegom. seu Vita Iuelli sic iudicat: *Si spectetur ordo, nihil distributius; si perspicuitas, nihil lucidius; si stilus, nihil tersius; si verba, nihil splendidius; si res, nihil nervosius.* Ei opposuit *Hardingus* Antapologiam, quam *Iuellus* excepit defensione Apologiæ, eruditionis autem præstantia nataliumque splendore illustris femina *Bacona* Apologiam in vernaculum, h. e. anglicanum idioma transtulit.

Duran-

Pag. 131. *Durandus*, quid caussæ sit, quam ob rem sacerdos *ad altare adstans* se ipse convertat.	Durandus sive Durantes hoc habet l. 4. c. 14. p. 112. neque dicit, ad altare adstans, sed, *ante medium altaris.*
Ibid. *Bonifacium* etiam, episcopum romanum, a populo sacerdotem in sacra liturgia primum disiunxisse *Platina* tradit.	Sermo est de *Bonifacio II.* qui vixit sec. VI.

Io. *Iuellus*, alias *Ievvell*, qui male scribitur *Ivellus*, Devonia-anglus, Petri Martyris discipulus, theol. D. Mariana tempestate per Germaniam exul, regnante autem ELISABETHA episc. sarisburiensis, vir singulari eruditione, ingenio acutissimo, iudicio gravissimo, pietate & humanitate egregia præditus, theologiæ cum primis cognitione instructissimus, gemma gemmarum (verba sunt mutuo sumta ab epitaphio auctoris nostri, quod ei erexit *Humfredus*, quodque extat post Præfationem Iuelli) immaturo fato Monktonfarleæ præreptus A. 1573. æt. 49. mens. 4. Mortem ipse prævidit ac prædixit, gravemque orationem ante obitum habuit ad adstantes, lectu omnino dignam. Adversarii eius præter *Hardingum* fuere, Thom. *Dorman*, Thom. *Heskins*, Henr. *Colus*, Io. *Rastell*, & alii. *Whitakero* in Præfat. dicitur fuisse in docendo perspicuus, in refutando acutus, in reprehendendo gravis, in exhortando divinus, verbis amplus, sententiis densus, omni denique boni pastoris virtute cumulatus. Neque Gul. *Forbesius* in Consid. controv. p. 395. diffitetur, fuisse virum doctissimum; sed addit, eundem *Tigurinis* & *Petro Martyri* in controversia sacramentaria nimium fuisse addictum. Opera eius theologica edita sunt Francofurti A. 1600. f. anglicana Londini 1609. *Heyde* Catal. biblioth. bodlei. T. I. 368.

XXXVIII.

Ger. Io. VOSSII Tractatus theologici. Amstelodami 1701. Volumen hoc est pars omnium auctoris operum, quæ iunctim prodiere dicto loco Tomis VI. ab A. 1695. usque ad 1701. & recensentur in *Actis erudit.* A. 1703. 145. atque in (cl. *Eccardi*) Extractis menstr. 1702. m. Iun. p. 59. Tractatus autem sunt sequentes: 1) Chronologiæ sacræ Isagoge, sive de ultimis mundi anti-

quitatibus, ac in primis de temporibus rerum hebræarum. p.1. De qua tamen *Colomesius* p. 438. iudicat, eam honori Vossii detrahere, satiusque fuisse, nunquam publicari. 2) Dissertatio gemina, una de Iesu Christi genealogia. p. 49. altera de annis, quibus natus, baptizatus, mortuus. p. 65. 82. Cui præmittitur dedicatio de fructu doctrinæ temporum, quod nempe absque ea cœca sit rerum veterum memoria. 3) Harmonia euangelica de passione, morte, resurrectione ac adscensione Iesu Christi. p. 95. Est scriptum post auctoris fata editum, neque absolutum ac revisum. *Colomesius* pag. 492. complures se errores in suo exemplari notasse testatur. 4) de baptismo Dispp. XX. & una de sacramentorum vi & efficacia. p. 241. Illas *Bosius* vocat exasciatissimas; at Io. Conr. *Durrius* in litteris ad Iac. Thomasium (Fasc. VII. Act. litarar. Struvii) non dubitavit scribere, Vossium in dispp. de baptismo ex Mart. Chemnitii fontibus bibisse, quamvis eius non faciat mentionem. 5) Theses theologicæ & historicæ de variis doctrinæ christianæ capitibus, quas olim disputandas proposuit in academia leidensi. p. 345. Agunt autem de Creatione, peccato primo Adami, bonis operibus, statu animæ a corpore separatæ, invocatione sanctorum, resurrectione carnis, iudicio extremo, adventu Christi ultimo, corpore glorioso, mundi fine, cœnæ dominicæ symbolis, divisione decalogi, orationibus & oblat. pro defunctis, virtutibus gentilium, & hæresi Pelagii de peccato originali. *Colomesii* iudicio pag. 442. sunt omnium, quotquot a Protestantibus emanarunt, moderatissimæ. 6) Dissertationes III. de tribus symbolis, apostolico, athanasiano, & constantinopolitano. p. 497. 7) Historia pelagiana. p. 543. Iuxta editionem anni 1655. quæ priore, A. 1618. emissa, longe est locupletior. *Grotius* epist. 107. maximi eam Parisiis ab omnibus æstimari testatur, & ep. 221. refert, Iac. *Sirmondum*, æquum eruditorum æstimatorem, omnibus prædicasse, quod nulla controversia hoc sæculo maiori iudicio, magisque ex vero tractata fuerit: quæ quidem sunt *Ittigii* verba, dissert. de Aramo, scriptore antipelagiano §. 1. Adde *Colomesium* p. 440. *Crenium* Animadvers. P. II. 114. & *Excerpta menstr.* A. 1702. m. Iun. p. 70. 8) Fragmentum de Manichæis & Stoicis. p. 831. Quo Manichæorum sententia, ex antiquorum monumentis eruta, perspicue repræsentatur; non tamen est integer tractatus, sed maioris de Gratia

Dei fragmentum. 9) Dissertatio epistolica de iure magistratus in rebus ecclesiasticis. 10) Responsio ad Iudicium Herm. *Ravenspergeri* de libro Grotii pro cathol. fide de satisfactione Iesu Christi, scripto adversus Faustum Socinum. p. 875. In præfat. ostendit, Ravenspergerum male de Grotio suspicari, nec feliciter librum eius de satisfactione Christi refutasse, ac VII. præclarorum virorum testimonia de libro illo producit.

Harmon. euang. l. 2. c. 7. p. 188. Crux Andreæ fuit *decussata*, referens figuram litteræ latinæ X.	Crux Andreæ *non alia fuit, quam Servatoris nostri*, referens litteram T. *Colomes.* 492.
Lib. 2. c. 13. p. 215. Hebraicum Sheol *notare terram sive sepulcrum*, minime est dubitandum.	Notat *inferos*, seu receptaculum animarum. Auctor *Histor. Symb. apost.* (in Actis erud. A. 1704. 59.) *Pearson* Exposit. Symb. apost. 414. M. S. *Grabius* in Append. apolog. ad Vrbani Regii Form. caute loq. 189. 202. 206.
Disput. I. de bapt. th. V. p. 256. Quod (*Beza*) sentire dicit Scholasticos, (quasi statuant, alio quam aquæ puræ liquore baptismum fieri posse) *metuo, ne eum memoria fefellerit.*	Quod *Beza memoria constiterit*, ex eo patet, quod *Thomas* & adseclæ, carnium iusculo, modo non sit nimis pingue; *Sotus* cerevisia levi hordei decoctione facta; *Guido de Monte Rogerii*, urina; *Toletus*, *Becanus* & Gregor. *de Valentia*, aliique plures, lixivio baptizari legitime posse contendunt. Th. *Cren.* Animadverf. P. IIX. 210.
Ibid. th. VI. Hieremias, patriarcha CPtanus, ad theologos *vvittebergenses.*	Ad theologos *vvurtenbergenses. Cren.* l. c. p. 211.
In Thesib. theol. disp. XI. §. 7. p. 397. *Si libri de curandis Græcorum affectionib. Theodoreti cyrensis essent*, meminisset eorum &c.	*De eo non est dubitandum:* nam ipse Theodoretus eorum meminit Qu. I. super Leviticum. *Colomesius* 443.

 Immo

Differt. de Symbolo apostol. §. 1. p. 503. Durandus mimatensis *XL. ante Belethum annis claruit.*

Immo Durantes Magistrum *Ioannem Beleth plus vice simplici ad testimonium citat.* Io. Tob. *Maior* disp. de Symbolis §. 9,

Differt. de Symb. athanas. §. 16. p. 521. *Primi*, quos hoc argumento (de Symbolo athanasiano) usos esse legamus, *sunt apocrisiarii* GREGORII IX. A. 1389. CPlim missi.

Iam saeculo IX. notum fuisse, patet ex codice MSto Catechef. theotiscae, quo usus est Io. Georg. *Eccardus.* Vide ipsum Praefat. 28.

Hist. pelag. l. 1. c. 7. p. 563. Cassiodorus in Ps. 69. Cassianum non in omnibus sequendum monet. Nisi potius *ea verba ab alio* sint inserta: quod verum puto. Neque enim commodam sententiam elicere est ex lectione veteri, quae talis est in ea, *qua prodiit Basileae anno* 1491. Sed non sequendus in omnibus *generaliter. Hunc locum* facundissimus Cassianus in decima collat. de eius utilitate differens, tanto honore concelebrat.

Nullum dubium, quin *sint Cassiodori*, quippe qui & alibi scribit, iure eum de lib. arbitr. culpari a Prospero. Praeterea illico evanescet dubium, *si tollas punctum post vocem generaliter*, atque sic legas: Sed non sequendus in omnibus *generaliter, hunc locum* &c. Sicut habet *editio parisina* de A. 1519. melior sane basiliensi illa de A. 1491. *Colomes.* 441.

Lib. II. P. III. th. 3. p. 632. Bellarminus citat librum *Hildephonsi toletani* de Virginitate & parturitione Mariae.

Sed liber ille *est Paschasii Radberti. Colomes.* 441. & *Olearius* P. II. 57.

Lib. V. P. II. p. 729. *Clementis alexandrini liber τις ο σωζομενος πλουσιος*, Quis ille dives sit, qui salvatur, *deperiit.*

Editus est a Mich. Ghislerio, & postea a Fran. Combefisio. *Colomes.* 441.

Ger. Io. *Vossius*, Ruremondae in lucem editus, primum Scholae dordracenae, deinde Collegii theologici leydensis, dehinc eloquentiae & chronologiae in eadem academia, & tandem in gymnasio amstelodamensi historiarum Professor, atque a Rege Britannia-

niarum CAROLO I. canonicatu cantuariensi, raro inter exteros exemplo, donatus, *Oratoriis Institutionibus* primam sibi nominis gloriam peperit, studiisque tam fuit deditus, ut plurimas noctes insomnes traduceret, & ne inter ipsas quidem epulas sibi temperaret, quo minus vel lectitaret libros, vel cogitationibus inhaereret: nec minus liberis, quam libris ornavit seculum, Francisco nimirum, Gerardo, Matthaeo, Dionysio, & Isaaco, ut dubium effecerit, scriberetne accuratius, an gigneret felicius, cumque numero IX. essent filii filiaeque, & omnes pariter linguarum peritia, ac quovis studiorum genere inter se certarent, merito ipsius aedes *Apollinis novemque Musarum* vocasses *habitaculum*. Ipse autem, vir supra quam dici potest ingenio candido mitique praeditus, immortalitate dignus, fatis cessit A. 1649. aet. 73. De quo, eiusque scriptis si plura nosse cupis, adi Henr. *Wittium* Memor. philos. P. II. 96. *Konigium* 856. *Magir.* 801. *Pope-Blount* 969. *Crassum* P. I. 317. *Ruar.* Epp. P. I. 59. Vinc. *Fabricium* Epp. p. 315. 623. *Boineburg* Epp. p. 130. *Critopulum* in Cens. eclogar. I. Fr. *Mayeri* 70. *Scioppium* Animadvers. in Vossii lib. de Vitiis serm. lat. 3. 33. 34. *Sorberiana* 227. *Salmasium* apud *Cren.* P. I. Animadvers. philol. 25. & ipsum *Crenium* P. IV. 201. & P. XIV. 132. item Dissert. de Furib. libr. 115.

Henr. DE NORIS Historia pelagiana: cum dissertatione de Synodo V. oecumenica, & Vindiciis augustinianis. Amstelodami 1677. Primum impressa Patavii A 1673. deinde recusa Lipsiae & Parisiis; sed haec posterior editio ob caussam, a Greg. *Leti* T. III. dell' Ital. regnante & in *Lexic. univ. hist.* T. IV. p. 42. indicatam, subito fuit suppressa. Vltima autem & perfectissima editio est amstelodamensis de A. 1702. quippe quae ab auctore locupletata V. dissertationibus historicis, quarum prima est in historiam controversiae de uno ex Trinitate passo; secunda, Apologia monachorum Scythiae, ab anonymi scrupulis vindicata; tertia, anonymi Scrupuli circa veteres Pelagianorum sectatores evulsi; quarta, Responsio ad appendicem auctoris scrupulorum; quinta, Ianseniani erroris calumnia sublata. Et haec editio recensetur a *Clerico* Tomo I. de la Biblioth. chois. p. 13. In libro I. Historiae pelagianae, quae bis fuit examinata, & orthodoxa contra accusatores declarata, agitur de *Origene* & *Ruffino* aquileiensi, illo sectae pelag. principe, hoc origenista; de *Pelagii* patria, professione monastica, doctrina;

Cele-

Celestio, *Theodoro* mopsvesteno, *Dextri* chronico, *Iuliano*, *Anniano* pelagianis; *Augustino & Hieronymo*, Pelagianorum refutatoribus: in II. de *Cassiano*, *Fausto*, *Vincentio* lerinensi semipelagianis, ac de *Praedestinatianis*. In Dissert. de Synodo V. oecumenica, *Origenis* ac *Theodori* mopsvesteni, pelagiani erroris auctorum, iusta damnatio exponitur, & aequileiense schisma describitur. In eius Appendice, de *Augustino*, eum satis fecisse argumentis Iuliani, deque *Cassiano Fausto*, & *Gennadio*, eos frustra purgari a semipelagianismo. Denique in Vindiciis augustinianis, S. doctoris scripta adversus Pelagianos & Semipelagianos a recentiorum censuris asseruntur.

Henr. *de Noris*, veronensis, augustinianus, S. theologiae professor, & romanae universalis Inquisitionis qualificator, deinde Magni Etruriae Ducis theologus, & primus historiae eccles. in alma Pisana professor, postea bibliothecae vaticanae curator, mox praefectus, tandemque Cardinalis, stilo usus, quamquam non ciceroniano, tolerabili tamen & ad res tractandas satis apto, a iustis ingeniorum censoribus multum laudatus, nec satis laudandus, obiit A. 1704. aet. 73. Fran. *Blanchinus* (italice Bianchini) in eius Vita, quae extat in I. Tomo degli Arcadi p. 199. Greg. *Leti* nell' Ital. regn. 453. P. *Gandolfi* nel Dispaccio istorico, e nell' Addizione allo stesso, Apost. *Zen* nel Giorn. de' letter. d' Ital. T. XI. f. 44. & *Lexic. univ. hist.* T. III. 42. Ex scriptis eius sunt Cenotaphia pisana CAII & LVCII Caesarum, Epistola consularis, Annus & epochae Syro-Macedonum, Paraenesis ad Io. *Harduinum*. Dissertationes de cyclo paschali, & Thraso sive Miles macedonicus, sub larva Hannib. *Corradini*, sicut, sub nomine P Fulgentii *Fossei*, Somnia L. Francisci Macedo, unius ex adversariis: in quorum numero, praeter *Stillingfleetum*, *Doduvellum*, *Basnagium*, erant *Pezron*, *Toinardus*, *Harduinus*, *Piccinardus*, *Du Pinius*, *Garnerius*, *Abbas de Longuerue*, *Pagi*, *Chiflet*, *Tillemont*, & duo anonymi. Qui tamen bene meriti sunt de publico, quoniam ansam doctissimo viro dederunt eruditionis suae copiam latius diffundendi. Elogiis eius, a *Blanchino* allatis, adde ea, quae leguntur in *Magiri* Eponymol. crit. 618. *Ittigii* Dissert. de Aramo p. 468. C. *Cellarii* Orthograph. lat. 10. 13. 32. 38. 106. & Dissert. acad. 682. *Schurzfleischii* Praef. in Orthograph. rom. 4. & Epp. arcan. T. I. 18. 308. ac T. II. 86. denique *Critopuli* Censura Eclog. I. F. Mayeri 56.

XXXIX.

XXXIX.

Phil. a LIMBORCH Theologia chriſtiana. Amſtelædami 1715. Editio quarta, ab ipſo auctore recognita, emendata & aucta, (vide *Relat. innoc.* A. 1715 684.) a Gisberto *Oſtens* autem poſt auctoris obitum quam emendatiſſime in lucem producta, cum eiusdem Præfatione, Io. *Clerici* in obitum Limborchii Oratione, Excerpto aurei in mortem Iac. *Arminii*, auctore Hug. *Grotio*, carminis, quo libidinem pugnandi, eaque, quorum ſcriptura S. non facit mentionem, temere definiendi ac præſcribendi caſtigat, nec non C. D. carmine egregio, quo Reformati diſcordes ad concordem theologiam Remonſtrantium, a Limborchio editam, invitantur. Prima huius theologiæ editio, quæque in *Actis erud.* A. mox dicendi p. 515. & a Io. *Clerico* T. II. de la Biblioth. univ. art. 3. recenſetur, prodiit A. 1686. in 4. ſecunda A. 1695. tertia A. 1700. Præſenti noſtræ editioni acceſſit Relatio hiſtorica de origine & progreſſu controverſiarum in Fœderato Belgio de prædeſtinatione, in qua oſtendit auctor, *Auguſtinum* fervore diſputandi, cum Pelagium aggrederetur, abreptum, ſententiam de abſoluta prædeſtinatione primum propoſuiſſe, eamque ſecutos *Calvinum* & *Genevenſes* novum de fide inamiſſibili articulum ſuperaddidiſſe: & quamvis in eccleſiis belgicis ſemper conditionatæ prædeſtinationis patroni fuerint, *Arminium* tamen, propter negatam abſolutam prædeſtinationem, non modo Petrum *Plancium*, verum etiam Fran. *Gomarum* adverſarios nactum eſſe, cumque poſt Arminii mortem Eccleſiaſtici omnes illos, qui cum Arminio de prædeſtinatione ſentiebant, eccleſiis expellerent, non nullos ex Arminianis libellum ſupplicem, V. articulos comprehendentem, titulo *Remonſtrantiæ*, unde nomen Remonſtrantium, Ordinibus Hollandiæ obtuliſſe, cui adverſarii alium nomine *Contraremonſtrantiæ*, a quo ipſi Contraremonſtrantes vocati, oppoſuere, atque hos ſchiſma molitos eſſe, cum e contrario Remonſtrantes mutuam in articulo prædeſtinationis diſſentientium tolerantiam urgerent, prout Ordines in Collatione hagienſi antea decreverant: agitatam fuiſſe hanc controverſiam inter Iac. *Taurinum* & Iac. *Triglandium*, donec in Synodo nationali dordracena, inſuper habito H. *Grotii* conſilio ad pacem & tolerantiam, edicto illuſtriſſimorum Ordinum Generalium

Remonſtrantibus conventus religioſi publici interdicerentur, privato religionis exercitio, unde novæ controverſiæ de ſeparatis Remonſtrantium cœtibus, libertate conſcientiarum, ac hæreticidio ortæ, interim conceſſo: cumque *Confeſſionem fidei ſua* ederent Remonſtrantes, quæſtionem de auctoritate confeſſionum renovatam fuiſſe. Tandem concludit *Limborchius*, Remonſtrantes cum Contraremonſtrantibus, niſi abnegata ſua ſententia, quam pro vera habent, nullam habere poſſe concordiam, neque eos ſchiſmatis huc uſque continuati reos eſſe, etiamſi, poſt ſuam a Contraremonſtrantibus in Synodo dordracena factam condemnationem, ſeparatos cœtus religioſos celebraverint, ac celebrare pergant. Hanc recenſionem mutuo ſumſi ex *Actis erud* A. 1715. 524. & ſeqq. Scopus theologiæ huius limborchianæ ex eo cognoſcitur, quod in titulo dicitur, eam ad praxin pietatis & promotionem pacis chriſtianæ unice directam eſſe: non enim ſatis fuit auctori, dogmata proponere, niſi eorum uſum ad pietatem exercendam pariter monſtraret; dumque cavet, ne quid præter vel extra ſcripturam ſacram, tanquam ſcitu neceſſarium, tradat, atque a conviciis & condemnationibus aliorum, qui ſcripturæ S. ſeſe ſubiiciunt, abſtinet, viam ad concordiam, aut certe tolerantiam aperire ſibi videtur. Hoc opus ſeſe commendat brevitate, perſpicuitate, ac ordine; quodque nec *Epiſcopius*, nec *Curcellæus* ſuis præſtare potuerunt Inſtitutionibus, ut eas ad finem perducerent, quæ quidem iuſto etiam diffuſiores erant, in primis Epiſcopiana, id divinitus conceſſum fuit Limborchio. *Oſtenſius* quidem illud vocat doctiſſimum & conſummatiſſimum, Collectores *Actor. erud.* ad A. 1686. p. 522. ob perſpicuitatem & eruditionem, in diſputationibus adverſus Pontificios, Reformatos, Anabaptiſtas, H. Grotii ſententiam de antichriſto, laudandum, & auctor *Oſtenſionis* (der Vorſtellung der conſiderationen,) librum, in quo multæ magni momenti veritates proponantur, valideque probatæ ſint; quanquam mox eum carpat, & abductionis ad oppido laxum chriſtianiſmum inſimulet. Quibus adde *Strimeſ.* Annot. in Spanhemii Protheor. hiſtor. armin. 27. in Annot. in pent. art. Armin. 24. *Acta erud.* A. 1711. 478. & A. 1713. 41. & Thom. *Bennetum* in Actis erud. 1716. 207. Denique notandum, Theologiam hanc non tantum in belgicum, ſed etiam anglicum idioma translatam eſſe.

Hoc

Pag. 39. *Vnus quisque fidelium* sibi ipsi est interpres, seu iudex, qui genuinum Scripturæ sensum a falso discernat.	Hoc concoquere non potest auctor *Ostensionis* (der Vorstellung) editæ A.1710.in 4. ecclesiæ rom. addictus, qui putat, *tantas difficultates* hinc nascituras, ut liquido pateat, doctrinam istam inutilem esse ad suppeditandum certum & generale medium perveniendi ad sensum salutarem. p.28.
Pag. 41. Non est necesse, ut ex omnibus se controversiis idiotæ expediant: sufficit, ut *adhæreant necessariis* ad salutem: hoc autem illis facile est,quia *Scriptura hac plene & perspicue tradit.*	Sit ita: sed *idiota inter primos christianos non habebant hanc persuasionem*, se omnia, quæ in libris V. T. & epistolis paulinis continentur, intelligere. Auctor *Ostens* 29.
Pag. 723. Figmenti de purgatorio absurditas patet, *quod nulla purgatorii mentio in scriptura S.* occurrat: 1. nihil de *voce purgatorii*, 2. nihil de *purgatione animarum* post mortem. 3. nihil de *igne* animas purgante.	Neque etiam vocabulum *persona* in scripturis legitur. Reliquorum *probationem* non iudicat difficilem prædictus *Auctor* in den Altchristl. Gedancken. p. 733. seqq.

Phil. *a Limborch*, amstelodamensis, Casp. *Barlei*, Ger. Io. *Vossii* & Steph. *Curcellæi* discipulus, munus concionatoris harlemensis, quod cruda adhuc eius studia essent, recusans, postea pastor goudanus, inde ecclesiastes Remonstrantium Amstelædami, ac tandem professor theol. in eorum seminario, vir gravis sine tetricitate, comis sine simulatione, hilaris & facetus sine scurrilitate ac malignitate, veri, candoris ac mansuetudinis studiosus, scripsit sermone belgico libellum de tolerantia mutua adversus Io. *Sceperum*, IV. libros contra librum sententiarum Inquisitionis tholosanæ, dissertationem contra Io. *Van der Wayen*, libellum belgicum de ratione bene moriendi, & consolandi ægros, & alia, quæ commemorantur in Orat. *Clerici*, & in *Bucherſaal* T. II. 602. obiitque A. 1712. æt. 79. Vid. Gisb. *Ostens* in dedicat. huius operis, Io. *Clericus* in

 orat.

orat. funebri, & *Bucherfaal* T. II. 601. Liceat & hoc addere ex prædicta Præfatione, ecclesiæ anglicanæ presbyterum quendam, qui libros & scripta sua amiserat, dixisse, satis sibi superesse librorum, nec defuturum unquam concionum argumentum, dum sibi Scriptura sacra, & Theologia limburgiana suppeterent. Inter adversarios Limborchii fuit quoque Christoph. *Franckius*, celebris Doctor ac Professor theol. in academia Kiloniensi.

XL.

PRÆSTANTIVM AC ERVDITORVM VIRORVM Epistolæ ecclesiasticæ & theologicæ. Amstelodami 1704. Editio tertia, (prius enim prodiverant A. 1660. in 8. satis vitiose, & 1684. f.) curata a solo Phil. *a Limborch*, sicut & altera, novoque augmento plusquam trecentarum epistolarum locupletata. *Placcius* de Anon. 165. Dicuntur *ecclesiastica & theologica* a potissima sui parte, non obstantibus argumentis philosophicis, quæ subinde interspersa sunt. Maior earum pars scripta est ab *Arminio*, *Vytenbogardo*, Conr. *Vorstio*, G. I. *Vossio*, H. *Grotio*, *Episcopio*, Casp. *Barlaeo*. *Repraesento hic*, ait *Limborchius* in altera præfatione (tres enim totidem editionum præfationes hic exhibentur, inter quas verbosior est prima, cuius auctores, Chr. *Hartsoecker* & *Limborchius*, utilitatem harum Epistolarum, ut quæ non tantum pietatis atque eruditionis suorum scriptorum egregia monumenta, verum etiam ad veritatis & omnium virtutum investigationem propagationemque maxima momenta sint, prædicant, studium suum seligendi meliores exponunt, virosque celebres, Conr. *Vorstium*, *Episcopium*, H. *Grotium*, *Curcellaeum*, *Poelenburgium*, iustis laudibus extollunt) *viros maximos, tanquam in imagine viva & minime fucata, in epistolis suis ad amicos, in quorum sinum abditissima cordis sui candide effundunt*. Scripta autem, quibus nova hæc & elegantissima editio locupletata est, sunt sequentia: IV. *Arminii* Epistolæ de suscipienda professione theologica; III. *Episcopii* de statu academiæ lugdunensis, & rectoratu G. I. Vossii; Fragmentum epistolæ Io. *Regii* de gestis Synodi dordracenæ; *Ordinum Traiectensium* litteræ ad Deputatos suos, ut subscribant iis, quæ a Synodo statuantur; *Reformatio academiæ lugdunensis* post finitam Synodum dordracenam; Narratio processus contra Fran. *Auratum*, ecclesiæ sedanensis ministrum, ob Remon-

monſtrantium ſententiam exauctoratum; *Epiſcopii* ad Grotium epiſtola de ſuo contra Cameronem tractatu; Epiſtolæ Io. *Bergii* fragmentum de ſententia Spanhemii; Epiſtola *Synodi Hollandiæ borealis* ad Coſſ. & Senatores reip. bremenſis; Tractatio de mutua tolerantia inter *Contraremonſtrantes* & *Remonſtrantes ultraiectenſes.* Ceterum notabis, epiſtolæ Regis Britan. contra *Vorſtium* & Pet. *Bertium* (hunc enim intelligit, p. 284. dicens, *unum eorum in civitate leydenſi blaſphemum emiſiſſe librum de apoſtaſia ſanctorum*) auctorem non eſſe Caſaubonum. Vide *Caſauboniana* p. 7. *Morhofius* quidem Polyh. l. 1. c. 24. n. 101. ſimpliciter tantum meminit harum Epiſtolarum; ſed auctor annotationis, ſine dubio Io. *Moller*, earum valorem æſtimans, hiſtoriæ eccleſiaſticæ atque litterariæ ſtudioſis non minus, quam ipſis theologis, ob multiplicem uſum, commendatiſſimas iudicat eſſe debere. In quo ei præluxerunt celeberrimi *Actorum erudit. collectores* ad A. 1684. p. 296. & *Rechenberg.* Exercitat. in N. T. p. 482.

Pag. 285. a Ecce tibi una *Epilogum* præcipuarum blaſphemiarum.	Lege, *Catalogum.*
P. 665. b. Donellum conceſſiſſe Noribergam, atque *ibi* docuiſſe ius.	Docuit *in academia altorfina* illuſtris Reip. Noribergenſis. Vide *Omeiſii* Gloriam acad. altorf. II. 44. 162.

XLI.

Alcoranus Lud. MARRACCII. Patavii 1698. recuſus, ut fertur, Francofurti, ſed non ita nitide, nec ita correcte. Vide *Giornale* de' letter. d' Ital. T. XXI. 432. Diſtribuitur in II. Partes, quarum altera Prodromum iam olim Romæ excuſum complectitur, in quo vita Mahumetis deſcribitur, agiturque de Alcorani nomine, auctore, idiomate, ſtilo, ſumma apud Mahometanos veneratione, & per IV. veræ religionis notas ſectæ mahumetanæ falſitas oſtenditur, chriſtianæque religionis veritas comprobatur; altera vero ipſum textum arabicum ex optimis ſiſtit codicibus, cum verſione latina, non plane literali, ſed ad paraphraſeos quaſi naturam accedente, & notis ſive ſcholiis, quibus iuxta Arabum interpretum mentem, obſcuriora, & præſertim, quæ ad hiſtoriam

ſpectant, dilucidantur, iisque ſubiuncta eſt refutatio. Huic poſteriori parti præfationem auctor ſatis amplam præmiſit, in qua, quid ad opus hocce hac forma edendum ipſum potiſſimum impulerit, quodque inde commodum in eccleſiam redundare poſſit, pluribus exponit. *Acta erud.* A. 1699. 248. Sciendum autem, *Al* in voce Alcoran eſſe articulum, *Coran* vero ſignificare, ſi *Salmaſium* audimus in Prolegom. in Solinum p. 14. συναγωγὴν ſive collectionem; & ſic vocari hunc librum, quia ex multis compoſitus eſt præceptionibus, quas diverſis temporibus ab angelo Gabriele ſibi traditos eſſe mentitus eſt impoſtor; *Abubakr* autem, eius in imperio ſucceſſor, collegit, & Curanon appellavit, id eſt, συναγωγὴν Collectionem; ſi *Marraccium*, lectionem, ſive librum lectu dignum, & omnino legendum. Diſtinguitur in *Suratas*, & *Signa*, ſive in capita, & periodos. Non tamen omnia in eo ſecundum litteram ſunt intelligenda, ut bene docent *Hackſpanius* ad Nizach. *Lipmanni* 348. & *Hottinger* Hiſt. or. 127. ac prior obſervat p. 245. & 265. Alcoranum Cabbaliſtis multa debere. De Corano legi poſſunt G. T. *Meier* Hiſt. relig. 334. Aug. *Pfeiffer* in Faſcic. Diſſert. p. 53. auctor *Relig. medic.* ſect. 22. & *Ancillon* Mel. crit. P. I. 75. ut de Verſionibus Corani *Wagenſeil* præfat. in Tela ignea ſatanæ 47. R. M. *Meelfuhrer* in Prodromo German. oriental. p. 1. & Diſſert. de fatis erud. orient. §. 9. item Rich. *Simon* Tomo II. de la Nouv. biblioth. choiſ. c. 12. p. 187. Io. Andreæ *Abdalla* Mauri verſionem pro optima agnoſcit Io. *Gregorius* præf. in Not. & Obſervat. ſuas. (T. VII. Criticor. ſacr. 540.) Prima Corani inter Europæos editio arabica eſt veneta, per Paganinum brixienſem curata, & in publicum producta A. 1530. ſed a Pontifice abolita; de quo vide I. M. *Langii* diſp. de Alcorani prima inter Europæos edit. arab. §. 16. altera hamburgenſis A. 1694. 4. curante Abr. *Hinckelmanno*; ſed verſio eius, quam animo conceperat, cuique manum admoverat, fortaſſe ob difficultates, quas ille opinione ſua maiores reperit, aut alia ob impedimenta, nec dum comparuit. At de Guil. *Poſtelli* editione Corani arabici quod ſpargitur, mera eſt fabula. Fortaſſis etiam manebit in numero ſcriptorum promiſſorum Alcoranus cum verſione & notis cl. Io. Andr. *Danzii*, cuius meminit *Meelfuhrer* in Acceſſion. & Almeloveen p. 22.

Mahu-

Mahumetus, arabice Mohammad, i. e. laudatus, alias quoque *Ahmad*, quod idem prope significat, & *Abulcasem*, i. e. pater Casemi dictus, Meccæ, metropoli Arabiæ petrææ, e nobilissima familia Corasina A. C. 571. natus, usque ad annum ætatis quadragesimum, ipsa sequacium suorum confessione, peccator & idololatra, ceterum rudis litterarum, gravitatem, si corpus respicias, & maiestatem præ se ferens, dulcis æque ac parcus in loquendo, vir 21. uxorum, & 4. pellicum ancillarum, adhæc prædo, impius, maximusque hypocrita, & divinarum revelationum, quibus familiarem sibi epilepsiam palliare sustinebat, confictor, obiit dura morte ex veneno in ovis armo accepto A. C. 633. æt. 63. Hegiræ, id est, fugæ ipsius, 11. *Marraccius* in Vita Mahumeti, I. M. *Lang* de fabulis mahhommæd. 72. *Lexic. univ. hist.* T. III. 410. Neque vero ipse auctor est Alcorani, sed revelationes, quas iactabat, famulo dictavit suo, qui folia sine ordine servavit, collecta autem ea sunt post obitum, uti iam dictum, atque in ordinem, si quis est, redacta ab *Abubacr*.

Lud. *Marraccius*, presbyter Congregationis clericorum, & INNOCENTII XI. Pontificis olim a confessionibus, arabicæ linguæ a iuventute operam dedit, eamque aliquandiu publice professus est Romæ, huic autem operi plusquam XL. annos impendit, anno 1700. ætatis 88. defunctus, & prius quidem, quam illud typis erat totum impressum. Errores eius modeste castigat Andr. *Acoluthus* in προσφωνησει, quam Specimini Alcorani quadrilinguis, Berlini anno 1701. edito, adiecit. Huic adde Io. Mich. *Langium*, qui in dissert. de fabulis mahhommæd. p. 75. etiam in eo errare contendit Marraccium, quod Mahumetum non sanctam & christianis creditam; sed absurdam illam Trinitatem Collyridianorum, quæ ex patre, matre, scil. Maria, & filio confingitur, reiecisse sibi persuadet. Interim nullo negari potest modo, neque etiam a binis monitoribus negatur, ecclesiam pariter & orbem eruditum Marraccio, ob multos divulgando, & versione notisque illustrando Alcorano impensos labores, plurimum debere, eiusque nomen, dum linguis suus constat honor, fore immortale atque æternum.

XLII.

ALCORAN cum Confutationibus, ex editione Theodori *Bibliandri*. Basileæ, 1543. Variis in locis G. Calixtus quædam manu

nu sua adscripsit. Prodiit hoc opus etiam anno 1550. sed in posteriore hac editione, græca scripta omnia omissa sunt, solæque versiones latinæ retentæ. Constat tribus partibus; & in prima quidem continentur 1) M. *Lutheri* ad Alcorani lectorem Præmonitio. Quæ in editione anni 1550. Phil. *Melanchthoni* tribuitur: 2) Theodori *Bibliandri* Apologia pro editione Alcorani: non arabica, sed latina vulgata. I. M. *Lang* disp. de Alcorani prima edit. 12. 3) *Petri*, abbatis cluniacensis, Epistola de translatione Alcorani. p. 1. 4) Eiusdem Summula quædam brevis contra hæreses & sectam diabolicæ fraudis Saracenorum. p. 2. 5) Præfatio *Roberti* retenensis de Alcorani versione. p. 7. 6) Codex authenticus Alcorani, versus per *Robertum* retenensem, & *Hermannum* dalmatam. p. 8. Sed huic versioni non multum fidendum esse, monet G. *Calixtus* in disp. de verit. relig. christ. §. 38. Adornavit quoque latinam Alcorani versionem Io. Alb. *Widmanstadius*, teste Wagenseilio in Addendis ad Confut. Carm. lipmann. Mmmm 4. 7) Doctrina *Mahumetis* summatim comprehensa, ab eod. *Hermanno* ex arabico translata. p. 189. 8) De generatione Mahumetis, & nutritura eius, eod. *Hermanno* interprete. p. 201. 9) Chronica mendosa & ridiculosa Saracenorum, de Vita Mahumetis & successorum eius, eodem interprete. p. 213. 10) Annotationes eruditi cuiusdam & recentioris scriptoris, quæ in Alcorani MSti marginibus adiectæ fuerunt. p. 224. In secunda 1) Lud. *Vives* de Mahomete & Alcorano ipsius Censura. 2) *Volaterranus* de Mahomet eiusque legibus & Saracenorum rebus. 3) Hieron. *Savonarola* Commentatiuncula de Mahumetanorum secta. 4) Disputatio christiani & saraceni. pag. 1. 5) Nicolai *Cusani* Cribrationes Alcorani. p. 21. 6) *Richardi*, frat. ord. Prædicator. Confutatio latine & græce. Translatio græca autorem habet *Demetrium* cydonium, sicut latina Bartholom. *Picenum* p. 83. 7) Christianæ fidei confessio, Saracenis facta, græce & latine. p. 166. In tertia, 1) *Lutheri* Epistola seu Præfatio ad lectorem. p. 1. 2) Tractatus de moribus, religione, conditionibus & nequitia Turcorum, auctore Septemastrense quodam. p. 7. 3) Epistola PII II. ad Morbisanum, Turcarum principem, de erroribus sectæ mahumetanæ, & amplexanda religione euangelica. p. 60. 4) *Morbisani* Responsio. p. 99. 5) Ordinatio politiæ Turcarum, p. 100. 6) Turcicarum rerum com-

commentarius, auctore Paulo *Iovio.* p. 107. 7) Ordo ac disciplina turcicæ militiæ, eodem auctore. p. 135. 8) Io. Lud. *Viva* de Conditione vitæ christianorum sub Turca. p. 140. 9) Fel. *Petantii* liber, quibus itineribus Turci sint aggrediendi. p. 153. 10) Iac. *Sadoleti* Homilia de regno Hungariæ ab hostibus Turcis oppresso & capto. p. 154. Hæc scripta excipit 11) Ioannis *Cantuzeni* christiana & orthodoxa contra mahometicam fidem Assertio, constans 4. Apologiis & totidem orationibus: quæ Assertio etiam græce annectitur.

Theod. *Bibliander*, helvetius, linguarum studium cum theologico naviter tractans, apuod Tigurinos sacrarum literarum post Zwinglium professor tam celebris fuit, ut & adulti, ipsique doctores ad eum audiendum confluerent, Biblia tigurina a Leone *Iuda* cœpta ad umbilicum perduxit, & magno convertendi Turcas desiderio flagravit, rudeque ob rationem politicam donatus quum esset, peste extinctus est A. 1564. æt. 50. vir, ut Melch. *Adamus* loquitur p. 403. ingenio summus, theologiæ & multarum linguarum cognitione nobilissimus, humanus & facundus. Huic adde *Morhof* Polyh. T. I. l. 4. c. 4. n. 2. *König* 109. *Lexic. univ. histor.* T. I. & Rud. 370. & *Gualther.* in epist. nuncupat. Ioannis Cantacuzeni Assertioni præmissa. In præfatione vivis muhammedismum coloribus depinxit, maiusque contra Muhammadanos opus meditatus est; quod tamen mors eius intercepit.

Petrus Mauritius, ex nobili dominorum de Monte Buxerio stemmate in Arvernia prognatus, abdicata militia monachus, deinde abbas cluniacensis, ob morum gravitatem vulgo dictus *Abbas venerabilis*, tantam sui opinionem excitavit in animo pontificis EVGENII, ut eum, ad componenda dissidia civitatum Tusciæ, in Italiam evocaret, ac quinquennio post Romam ingressum ingenti honore exciperet. Scripsit Epistolas, Tractatus adversus iudæorum inveteratam duritiem, libros II. de miraculis sui temporis, & alia, quæ iunctim prodierunt Ingolstadii A. 1546. & Parisiis opera ac studio Martini Marrieri & Andreæ Duchesnii A. 1614. & continentur etiam in Biblioth. Patr. T. XXII. p. 813. obiitque A. 1156. Vide *Cave* P. I. 458. *Olear.* P. I. 475. & *Labbeum* de Scriptor. ecclesf. T. II. 193. Hic Petrus Alcoranum in latinam curavit transferendum linguam: quæ versio in Indice rom. prohi-

bita est, non tantum ob impiam, quæ in eo continetur, doctrinam, sed & ob notas marginales. (Rich. *Simon*) Biblioth. Choisf. P. II. 193.

Robertus Retenensis, natione anglus, peragratis Gallia, Italia, Dalmatia & Græcia, tandem in Syriam venit, & arabicæ linguæ cognitionem sibi paravit; reversus autem in Europam, in Hispania consedit, & Pampelonæ archidiaconus creatus, obiit A. 1143. Compendium Alcorani, quod ille fecit, *Huetius* de Clar. interpret. p. 141. pro ineptissima habet interpretatione. *Cave* 456. *Olear.* Biblioth. script. eccles. P. II. 138.

Hermannus *Dalmata*, cum Roberto Retenense in Hispania astrologicæ arti studium impendit, quum iuxta cum illo Roberto a Petro abbate cluniacense multo pretio conduceretur ad vertendum Alcoranum. Vixit seculo XII. & a prædicto abbate appellatur acutissimi & literati ingenii scholasticus.

Raphaël *de Maffeis*, volaterranus, vir habitu corporis venusto, facundia elegante, & morum gravitate vitæque sanctimonia clarus, scripsit Commentarios urbanos, (sic dictos, quod in urbe Roma compositi essent) & libros X. de Fide christiana, ac *Procopium* de Bello persico & vandalico, fincere, an non? convertit. Mediocris certe ei tribuitur eruditio, & in versione auctorum græcorum lapsus eius plurimi notantur. Obiit Volaterris in Etruria A. 1521. plusquam septuagenarius. Opera eius prodierunt Lugduni A. 1599. Vide *Voss.* de Histor. lat. l. 3. c. 12. p. 208. & *Giornale* de' letter. d' Italia T. XV. 31.

Hieron. *Savonarola*, ferrariensis, ordinis Prædicatorum, excellentis vir ingenii, multarumque scientiarum copia præditus, declamator fuit sermone quidem simplex & incomtus, sed sensu acris & actione vehemens, sanctitatisque opinione ita omnibus admirandus, ut Florentinæ urbis populus eum cum Deo loqui, & ab eo futurorum eventuum prophetiam accipere crederet, & ideo nollet remp. & communia totius civitatis imperia, nisi eius nutu, administrari. Quæ res quum primariis civibus displiceret, studii rerum novarum, mox etiam, cumprimis quod Papæ, Cardinalium & Clericorum vitia detexisset & carpsisset, hæreseos accusatus, ad mortem condemnatus, strangulatus & crematus, cineresque eius in profluentem Arnum proiecti sunt, A. C. 1498. ætatis ipsius 46.

Vitam

Vitam eius Iacobus *Quetif*, seu quis alius, 2. Tomis in 8. edidit Parisiis A. 1674. Occisum defenderunt scriptis publicis Io. *Picus* mirandulanus, & Marsilius *Ficinus*. Inter scripta eius in primis laudantur a Simlero Triumphus crucis sive de fidei christianæ veritate libri IV. de Simplicitate vitæ christianæ libri V. Reliquorum catalogus exstat apud *Wharton*. Append. ad Cavii H. L. p. 110. Vide *König*. 726. *Pope.Blount* 490. G. *Arnold* K. und K.H. T. I. lib. 15. c. 5. *Cren*. Animadverſ. philol. P. I. 127. Mart. *Beerii* Propagat. verit. euang. 72. *Deckherr*. de Script. adesp. 22. *Novam bibliotb.* T. I. 542. I. F. *Picum* de divin. & human. philoſ. l. 1. c. 7. p. 82.

Nicolaus, a vico natali Cusa ad Mosellæ ripam in trevirensi diœcesi sito *Cusanus* dictus, pauperculi cuiusdam piscatoris filius, S. theolog. & decretorum doctor, canonicus regularis, deinde monasterio witebergensis præpositus, postea archidiaconus leodiensis, & decanus S. Florini constantiensis, primo concilii basiliensis auctoritatem propugnavit, postea autem ad EVGENII partes deficiens, legationibusque functus in Germaniam & Galliam, galerum cardinalitium obtinuit, sed & propter episcopatum brixiensem, quem a Papa acceperat, rixas cum Imp. SIGISMVNDO habuit, ab eoque obsessus captusque, grandi auri pondere soluto & remissis ecclesiæ suæ privilegiis libertatem redemit, caducam vitam deponens Tuderti in Vmbria A. 1464. æt. 63. Præter alia adornavit libros III. de Docta ignorantia, eorumque Apologiam, & Dialogum in principium Geneseos; sed hunc tantæ obscuritatis, ut vix a doctissimis possit intelligi. Scripta eius recenset *Wharton* in Append. ad Cavii H. L. p. 89. Omnia autem opera simul edita sunt Parisiis A. 1514. & Basileæ 1565. Vide etiam *Cassandrum* p. 819. *Richer*. Histor. concil. l. 1. p. 58. & *Olear*. Biblioth. script. eccleſ. P. II. 19.

Demetrius Cydonius, patria byzantinus, vel, ut alii volunt, thessalonicensis, CANTACVZENI Imp. aulicus non ultimus, inter alia reliquit librum de Proceſſ. Spir. S. orationem de Morte contemnenda, & librum de Contemtu mundi, desertaque vita aulica monasterium ingressus est cum ipso Imperatore, ac postea Mediolani latinis literis & theologiæ operam dedit, vitæque finem fecit in cretensi quodam monasterio, inclinante seculo XIV. *König* 230.

Wharton in Append. ad Cavii Hist. lit. 32. Tantus Thomae aquinatis fuit amator, ut eius Summam graece verteret, & contra Nic. *Cabasilam*, alioquin amicum suum, sed Thomam aggressum, arma ferret.

(Barth.)Æn.Sylv. *Piccolomineus*, corsinianensis, Papae ab epistolis, ad FRIDERICVM III. legatus, ab eoque corona donatus poëtica, immo & huius secretarius & legatus, primum creatus fuit tergestinus, dein senensis episcopus, porro Cardinalis ac tandem Pontif. nomine PIVS II. Obiit Anconae, dum bellum in Turcas adornabat, A. 1464. aet. 59. sepultus Romae in ecclesia S. Petri. Acta Concilii basil. quod statuebat, Pontificem subesse Concilio, omnino probavit, ac defendit; sed in thronum papalem evectus, aliter sentire coepit. Vnde illud: *Quod* Æneas *probavit*, Pius *damnavit*. E scriptis eius eminent Epistolae, Historia bohemica, & liber de Moribus & orig. Prutenorum. Omnia simul edita sunt Basileae A. 1571. Vide *Voss.* de Hist. lat. l. 3. c. 7. p. 184. *Giorn.* T. XIV. 359. *Platinam* in eius vita p. 320. *Biblioth. Schrader.* P. II. I 2. *Cren.* dissert. I. de furib. librar. p. 13.

Paulus *Iovius*, novocomensis, episcopus nucerinus, composuit Historiam sui temporis, Guicciardino, uti *Conringius* & alii viri eruditi sentiunt, impar fide & prudentia, venali ad haec animo, & amicis inimicis favore atque odio obnoxius; item Elogia virorum bello, doctrina, aut dignitate illustrium, cum eorum iconibus: quod opus a viris doctis, teste *Bosio*, magno in pretio habetur. Obiit Florentiae A. 1555. aet. 69. Opera eius exstant 2. voluminibus, edita Basileae A. 1578. Vide P. *Giustiniano* l. 1. dell' Hist. ven. p. 2.

Iac. *Sadoletus*, mutinensis, LEONIS X. secretarius, deinde episcopus carpentoractensis & Cardinalis, vir plane doctus, & felicissimus ciceroniani stili imitator, ad haec a fastu & persecutione in religione dissentientium alienus, reliquit Epistolas & Comment. in Psal. 50. & epist. ad Rom. Romaeque exspiravit A. 1547. aet. 70. non sine dati veneni suspicione. *König* p. 714. *Pope-Blount* 573. *Muretus* vol. II. orat. 19. p. 365. *Acta erud.* A. 1701. 119. *Lexic. univ. histor.* T. IV. 327. Mortuo parentarunt Card. *Caraffa*, & Iac. *Gallus*. Opera eius edita sunt Moguntiae 1607. in 8.

Felix *Petantius*, cancellarius segnensis, claruit A. 1480. aliquot ad Portam ottomannicam legationes obiit, ediditque, praeter memoratum

ratum tractatum, Genealogias turcicas. *Cuspinianus* de Turcarum orig. *Voss* de Hist. lat. l. 3. c. 8. p. 188.

IOANNES CANTACVZENVS, byzantinus, distinguendus a duobus aliis eiusdem nominis, primum Sacro cubiculo praefectus, deinde magnus domesticus, & Thraciae praefectus, tum liberorum caesareorum tutor, tandem, ad instantiam Procerum & militum, Imperator, dignitatem hanc praeclare gestam, ut contentionum & bellorum finis fieret, cum vita monastica, sub nomine Ioasaphi, vel Iosaphati, commutavit, atque in hac Historiam rerum ab ANDRONICIS Impp. & se ipso gestarum, ab A. 1320. ad annum 1357. sub *Christoduli* nomine, condidit, multa ad vitam politicam utilia immiscens. Floruit A. 1360. & sunt, qui eum usque ad A. 1374. pervenisse existimant; scripsitque praeterea adversus *Isaacum Argyrum*, & de dogmate *Barlaami* atque *Acindyni* adversus *Paulum*, e Latinis patriarcham CPtanum, Epp. VI. ad eundem *Paulum*, Edictum pro tomo synodico A. C. 1347. factae excommunicationis *Ioannis Caleca*, patriarchae CPtani, Barlaamo & Acindyno faventis, & paraphrasin Ethicorum Aristotelis. *König* 161. *Wharthon* Append. ad Cavii H. L. 25. *Voss*. de Histor. gr. l. 2. c. 29. p. 155. *Neu* in Accessf. ad Wheari Relect. 177. Io. Alb. *Fabricius* Bibl. gr. l. VI. 469.

XLIII.

Georgii WICELII Postilla, sive Sermones in epistolas & euangelia de sanctis Dei, Winter-und Sommer-Theil, ad S. victoris apud Moguntiam 1546. Cui praemittitur Oratio ecclesiae catholicae ad carissimum maritum suum Christum Iesum in magnis eius angustiis, inter hostes tam visibiles, quam invisibiles, qua de multitudine sectarum, tumultibus ac dissidiis regnorum & principatuum, atque inobedientia malisque moribus suorum filiorum conqueritur. Ceterum in ipsis Sermonibus multae bonae reperiuntur sententiae, e. g. P. I. Non tantum in Christum esse credendum, sed etiam confitendum, eum te ab aeterna morte redemisse; nec verbis duntaxat confitendum, sed opere. p. 2. Omnia esse vana ac perdita, nisi obedias euangelio. p. 4. Christum non dixisse de Ioanne definitive, Hic discipulus non morietur, sed conditionaliter: *Si volo eum manere* sive vivere. p. 31. Tempore V. T. mysterium

Ff 3 fidei

fidei fuiſſe abſconditum, ut totus mundus illud non videret & intelligeret, ſicut poſtea, cum apoſtoli miſſi ſunt ad prædicandum euangelium. Fidem quidem euangelicam iam tum etiam fuiſſe, ſed in abſcondito, quoniam omnia in promiſſione ſtabant, nec eorum impletio cernebatur. Fide, per apoſtolorum aununciationem revelata, Deum miſericordem iuſtificare Iudæos & Gentiles, id eſt, pro iuſtis habere & declarare, ſecundum dicta *Geneſ.* 15, 6. *Habac.* 2, 4. p. 57. P. II. Si alterutrum ceſſare debet, melius eſſe, ut omittantur ſacrificia, quam opera miſericordiæ. p. 156.

Eiusdem Quadrageſimale catholicum, ſeu Sermones in epiſtolas & euangelia, quæ in diebus Quadrageſimæ prælegi atque explicari ſolent: item Sermones in Hiſtoriam paſſionis domini noſtri Ieſu Chriſti. Ibidem, anno eodem. In Epiſt. dedicat. ad OTTONEM S. R. E. Cardinalem & epiſcopum auguſtanum docet de præſtantia & utilitate ſcripturæ ſacræ: Oppido utilem eſſe eius æſtimationem, auditionem, lectionem. Nullum eſſe in toto mundo librum, cui maior firmiorque fides adhiberi poſſit debeatque: abeſſe igitur hinc debere, ipſius iudicio *Auguſtini*, argumentationes ſophiſticas, eidemque cedere debere ſcripta philoſophorum, Alcoranum, Talmudem, atque, ut famulas, Decretum & Decretales. Ex illo fonte Patres doctrinas ſuas derivaſſe, atque ex iſta ſatis inſtructa pharetra ſagittas prompſiſſe contra iudæos & hæreticos; ideoque epiſcopos & ſacerdotes eam aſſidue ante oculos habere, legere, ac meditari debere, tanquam præclarum inſtrumentum ac medium, quo apti reddantur ad munia ſua. Verbum Dei requirere a nobis fidem & opera, & hæc eum poſſe facere, qui vere credit, ſpiritu Dei. Scripturam verum ſecum ferre ſenſum, nec eſſe propriæ i. e. humanæ interpretationis, modo attendas, quis loquatur aut ſcribat, ad quem, quando, ubi, quæ ſint antecedentia & conſequentia &c. Ad rectam ſcripturæ intellectionem multum facere cognitionem linguarum, hebrææ in primis, græcæ & latinæ. In ipſis Sermonibus inter alia hæc leguntur: Bene quidem ſtare, ſi orationes, erogationes eleemoſynarum & ieiunia coniungantur, non tamen maiorem in iis ponendam eſſe fiduciam, quam in Chriſti morte cruci affixi. A 3. Certo reſpectu quemvis laicum inter chriſtianos eſſe diaconum, immo clericum. Bona & chriſtiana fidelium opera Deum remunerari

rari vita æterna, ſed per gratiam ita coronare: gratiæ enim omnino illam benignitatem eſſe, ut pro rebus minimis & viliſſimis cæleſte regnum, & tantus honor tribuatur; itaque fideles hoc tantum bonum meritis ſuis non acceptum ferre. E 2.

Georgius *Wicelius*, ſive *Vicelius*, natus Vachi in Haſſia, primum monachus, deinde ab anno 1521. usque ad 1531. lutheranus, ac paſtor niemecenſis haud procul Witteberga, propter Ioannis autem *Campani*, de arianiſmo ſuſpecti, familiaritatem carceri wittebergenſi incluſus, tandemque ſub fide ac iureiurando non amplius in terrras electorales ſaxonicas revertendi dimiſſus, tutelam & requiem invenit Lipſiæ ſub Georgio Duce, poſtque eius obitum ſermones ſacros habuit Fuldæ, Moguntiæ & Coloniæ, & ſubinde quædam ſcripſit contra Lutheranos, a quibus ex hac receſſerat opinione, quod non ſatis urgerent bonorum ſtudium operum, tamque doctrina, quam diſciplina eccleſiaſtica, ſine ſectarum tumultibus, ad priſtinam poſſit reduci ſtatum ac puritatem. Ex hoc concordiæ ſtudio innotuit Auguſtis, FERDINANDO I. & MAXIMILIANO II. ita ut eum ornarent dignitate conſiliarii in ſacris, eiusque conſiliis æque, ut G. Caſſandri, uterentur. Fuit amicus Iul. *Pflugii* & Io. *Feri*, ac deceſſit Moguntiæ anno 1573. æt. 70. ſi non 72. *Kænig* 868. *Conring* præfat. ad Wicelii Viam regiam, Thom. *Iamesius* in Vita & doctrina Wicelii, *Seckendorf* Lutheran. l. 3. p. 1802. *Lexic. univerſ. hiſtor.* T. IV. 679. I. F. *Feller* Monum. ined. T. I. 574. Scripta edidit plurima, quæ recenſentur a *Friſio* in Epit. bibl. Geſner. pag. 278. & *Callidio* in Catal. illuſt. Germ. interque ea ſunt de vera Iuſtificatione, Defenſio bonorum operum, Præconium euangelicæ gratiæ, de Eccleſia chriſtiana contra Iuſtum *Ionam*, Reſponſio ad articulos *Lutheri* de Concilio, Annotationes in Biblia wittenbergenſia, Reſponſio ad ſcripta *Eckerlingi* nomine edita, de Raptu epiſtolæ privatæ cum criminatione contra ludum Syl. *Heſſi*, Apologiam contra calumniatores, Catechiſmus eccleſiæ, & Catechiſticum examen, Querela euangelii contempti, Enarrationes in pſalmos pœnitentiales & Haggæum, atque Ordinandorum examinationes, & latuit aliquando ſub nomine Agricolæ *Phagi*, mox refutatus a Balthaſ. *Raida*. Varia de eo iudicia dabunt *Magirus* 804. *Eraſmus* ap. Crenium Animadverſ. P. V. 72. Io. *Bona* Rer. liturg. l. 1. c. 12.

c. 12. p. 117. *Sainjore* Biblioth. crit. T. II. 242. anonymus auctor der *Altchristl. gedancken* p. 80. in Narratione de illis p. 11. & in Abriss der cathol. Kirche 253. 295. 352. 650. *Voss.* de Histor. lat. 95. *Nouvelles* de la Rep. des lettres A. 1709. 138. *Lutherus* Colloq. mensal. 261. & in Gen. 19. *Rivius* apud M. Adamum de Vitis philos. 158. Io. *Gerhardus* Conf. cathol. 13. G. *Calixtus* de Coniug. clericor. 440. Ger. *Titius* Ostens. summar. 91. *Vnschuld. nachricht.* A 1711. 309. I. Fr. *Weissenborn* disp. de Eccles. luther. non babel. 13. &, si quid mei licet adiungere, *Consideratio* controvers. cum Pontif. & Ref. 280.

XLIV.

Mart. LVTHERI Kirchen-Postilla, Postilla ecclesiastica, seu explicatio epistolarum & euangeliorum in omnibus dominicis & festis diebus per totum annum. Cum praefatione Philippi Iac. *Speneri.* Berolini 1700. Vt scias autem, unde nata sint Postilla haec, sic habeto. A 1521. prodiere latina in euangelia & epistolas Adventus Christi, quae postea in germanicum sunt translata. A. 1522. Postilla in euangelia & epistolas ab Adventu usque ad dominicam I. post Epiphaniam. A. 1525. ab Epiphania ad pascha. Quae omnes partes iunctim sumtae, vocantur Pars brumalis, der Wintertheil der Kirchen-Postille. A. 1527. Pars aestiva, der Sommertheil, ex sparsim editis explicationibus collecta per Steph. *Roth.* A. 1528. Postilla festalia, ubi Summa post singula euangelia est *Bugenhagii.* A. 1543. integra, per D. Casp. *Crucigerum.* Et haec editio Postillorum habetur pro meliori inter omnes, quae Lutheri aetate lucem viderunt. Posteriores editiones fere omnes castigationem passae sunt, usque dum *Spenerus* singulari studio eas cum veteribus conferret, & integram atque incorruptam nobis daret. *Franzius* tamen de Interpret. script. S. p. 695. etiam ienensem laudat, tanquam wittebergensi accuratiorem. Vltima omnium est lipsiensis de A. 1710. El. *Frick* in Append. ad Seckendorf. lutheran. p. 2727. *Spenerus* in sua praefatione etiam agit de hac materia, ac praeterea de Lutheri donis, reformationis caussis, & discrimine Postillorum ecclesiasticorum & domesticorum. Postilla ecclesiastica haec ipse *Lutherus* prae ceteris libris suis aestimavit, ceu patet ex tractatu, Dass die worte Christi noch vest stehen, T. 3. ien. german. 381. nec minus Catechesin suam, & librum de Servo arbitrio, teste Melch. *Adamo* in Vita Lutheri 170. Eadem commendantur a *Mathesio* in Hist.

Hist. Lutheri 30. *Carpzovio* in Explicat. Hodeget. pat. 271. *Spenero* in præfat. prædicta, A. H. *Franckio* in Observat. bibl. 445. & *Crenio* de libris Scriptor. optim. 20.

P. 100. *Epikia* (ἐπιείκεια) *Phil.* IV, 5. æquitas, clementia, commoditas, quod germanice nescio aliter reddere, quam Gelindigkeit, qua se quis alteri accommodat, eique servire & placere cupit. *Latinus interpres* reddidit *Modestiam*; & quidem bene: nisi modestia vulgo intelligeretur de potu, cibo, & vestitu.

In fonte, & meo quidem exemplari, extat *adiectivum neutrum* τὸ ἐπιεικές. Nec solum latinus interpres, sed etiam *Erasmus*, & Henr. *Stephanus* reddunt modestiam. Ad hæc, latinum *Modestia* etiam ad mores refertur. Io. Casp. *Grunevvald* Dubior. grammat. dub. V. dodec. III. p. 42.

XLV.

Mart. LVTHERI Hus-Postilla, Postilla domestica, saxonico idiomate. Wittebergæ 1582. Sunt illa in euangelia dominicalia, & festalia potiora, integrum per annum, iam recognita & aucta, cum explicatione historiæ passionis Christi. Recusa sunt Luneburgi A. 1637. 8. Enim vero Lutherus, ut boni patris familias munus obiret, & patriarcharum V. T. vestigia premeret, quoties cunque publicis concionibus vacare non licebat, prædicavit in dominicis familiæ suæ, euangelicam explicans pericopen. Conciones hasce calamo excepit eius commensalis Vitus *Dietericus*, cumque eas editurus exhiberet Luthero, hic propositum adprobavit, sicut ex ipsius præfatione, nostro etiam volumini præmissa, apparet. Michäel *Röting* latina ea edidit A. 1545. Sunt & alia Postilla domestica, quæ M. Georg. *Rorarius* (Rörer) e concionibus a Luthero domi habitis, atque a se veloci manu exceptis collegit, in earumque marginibus, quando & ubi dictæ fuerint, annotavit. Hæc demum post Lutheri obitum in publico comparuere, tantæ in Saxonia electorali auctoritatis, ut synodali decreto præscriptum fuerit, ludimagistros debere illa in filialibus, ubi Pastores declamare nequeant, ecclesiæ prælegere. El. *Frick* in Append. ad Lutheran. Seckendorf. 2730. Et Vitus *Dietericus*, sicut ipse scribit in præfatione hic præmissa, vult eadem esse formam sanæ doctrinæ,

quam imitari debeant Pastores non satis eruditi, & patres familias proponere liberis, ministris, servis atque ancillis suis. Figuræ in hoc volumine sunt magnam partem Lucæ *Kranachii*, quippe cuius signum conspicitur p. 119. 146. & alibi. De Postillis Lutheri saxonici idiomatis vide *Spenerum* in præfat. in Postilla ecclesiast. d. Denique notandum, *Dammium*, ut ipse refert in ep. ad Io. Fidlerum, habuisse IIX. tomos concionum MSStarum Lutheri, quæ nondum lucem viderunt, a M. Georg. Rorario & Stolsio olim exceptarum. Vide Godofr. *Ludovici* Histor. Rector. & gymnas. scholarumque celebr. P. III. 108.

XLVI.

GEORGII, Principis anhaltini, Conciones & alia scripta, germanice. Francofurti 1561. Prima editio prodiit A. 1555. altera, ni fallor, hæc nostra; tertia ante annum 1570. quarta, eaque latine reddita per Christoph. *Pezelium*, A. 1570. quinta iterum germanice A. 1576. Continentur hic 1) *Sermones* de nativitate, passione, sepultura & resurrectione Christi, deque sacramento altaris, falsis prophetis, & coniugio, in *Ps* 128. 2) de auctoritate & lectione Scripturæ sacræ. p. 298. 3) Adhortatio ad iuventutem, ut sibi caveat a scortatione. p. 300. 4) *Epistola*, de initio reformationis dessaviensis, & Nic. *Hausmanno*, ac (Georg. *Helto*) *Forcheimio*. p. 302. de doctrina & cærimoniis. p. 311. deque coniugio clericorum. p. 346. 5) G. *Maioris* oratio de Principe Georgio, Mich. *Mackereyi* Oratio funebris, & G. *Maioris* concio funebris in eiusdem honorem, atque epicedia. p. 378. 386. 397. Operi autem præmittitur 1. Principis illius effigies. 2. Philippi *Melanchthonis* præfatio, seu epistola dedicatoria de divina ecclesiæ inter tot sectas & hostes conservatione, & laude horum scriptorum, eorumque auctore. 3. Contenta huius operis. 4. Descriptio huius Principis per Ioach. *Camerarium*.

Georgius, natus patre *Ernesto*, Principe anhaltino, & matre *Margaretha* Duce münsterbergensi, initio iurisprudentiam didicit, atque apud ALBERTVM, Cardinalem & Electorem moguntinum consiliarii aulici munus obiit: postea autem, lectis Lutheri scriptis, haustisque græca & ebraica linguis, doctrinam ecclesiarum euangelicarum amplexus, suæ ditionis ecclesias instauravit,

in cœlibe vita caste vixit, Capitulum magdeburgense & martisburgense, illius præpositus, huius episcopus, præclare rexit, AVGVSTVM Saxoniæ Electorem cum ANNA Regis Dan. filia matrimonii vinculo copulavit, annuis in Synodis orationes latinas graves & utiles, atque a *Melanchthone* præscriptas, in pastorum præsentia recitavit, eorumque stipendia ante obitum suum, qui secutus est Dessaviæ A. 1553. d. 17. Octob. æt. 47. aliquo modo adauxit, sibi pariter comparans famam nominis maiorem atque immortalem. Melch. *Adamus* in Vitis theol. 245. *Melanchthon* præfat. in Tomum V. Opp. Lutheri, e qua pæne tota descripta est oratio Tom. III. Select. declam. Philippi p. 183. *Seckendorf* Histor. lutheran. ad A. 1534. p. 1413. 1423. 2119. & C. *Cellar.* in Orat. X. 202. Perspicuo dicendi genere usus est, nec mutationibus obnoxius in vita & moribus suis, vereque de eo dici potest, *omnibus, quæ in clerico requiruntur, virtutibus instructum fuisse, ita ut decus esset suo tempore, & posteris exemplum praberet incomparabile. Si quis etiam huius Principis scripta legerit, & vera deditus fuerit pietati, is præclaras dotes, quibus eum Deus ornavit, maximi æstimabit, & fatebitur, vix ei ullum temporis illius doctorem iure præferri posse:* quæ sunt verba *Seckendorfii* p. 2326. *Hutterus* in Form. concord. p. 1041. & *Gerhard.* Method. stud. theol. 149. vocant piissimum, *Waltherus* Offic. bibl. 376. felicissimæ recordationis, & Io. *Micralius* Histor. eccl. l. 3. p. 753. eminentissimum inter nostrates theologos. *Fechtius* in Dissert. de nobilit. studii theol. §. 24. scribit, *ita eum theologiæ studio incubuisse, ut, cum ex illustrißimo stemmate natus esset, longe tamen illustriorem lucem religioni ipsi, eiusque salutari emendationi, editis inæstimabilibus divini ingenii, quæque ad hanc usque ætatem exstant, monumentis & intulerit ipse, & eandem simul acceperit.* Plures, qui de eo egerunt, excitat Reinh. Henr. *Rollius* in Biblioth. nobil. theol. p. 48.

Christoph. Iac. BLVMII Concio funebris in obitum serenissimi RVDOLPHI AVGVSTI, Ducis brunsv. & luneb. e *Ps.* 92, 13-16. Brunsvigæ 1704.

Blumius hic, vir litteratissimus, pastor senior brunsvicensis ad S. Catharinæ, Collegiique S. Matthæi decanus, & ser. Ducis Saxo-Vinariensis consiliarius ecclesiasticus & consistorialis, animam Deo reddidit Brunsvigæ A. 1712. æt. 58.

Alberti Fidleri KNOPFII Concio in funere feren. ELISABETHAE IVLIANAE, Ducis Brunsvic. ac Lun. natæ Ducis Slesvico-Holsatæ, ex ep. ad Ebr. 12, 22. 23. 24. Wolffenbuttelii 1704.

A. F. *Knopf*, Groninga-halberstadiensis, primum diaconus eccl. aulicæ wolffenbuttelensis, deinde inspector regius, & pastor prim. mindensis, obiit A. 1715. æt. 50. scripsitque disputationem de Moralitate facti *Simsonis*, polemica quædam, Conciones casuales, & Præfationes in Biblia mindensia, atque *Arndii* Verum christianismum.

Conr. Gottfr. BLANCKENBERGII Concio in funere D. Phil. Iac. *Speneri*, ex *Rom.* 8, 10. cum Concione ipsius *Speneri* in eundem textum, olim ab eo habita, & Catalogo scriptorum ab eod. editorum. Francofurti ad Moenum 1705.

C. G. *Blanckenberg*, Ylzena-luneburgicus, primum eccl. in suburbio wolffenbuttel. pastor, inde hohenstedtensis in terris hanoveranis, tum vice-præpositus, sive adiunctus Speneri, ac denique post eius obitum Præpositus, & pastor beroliensis ad S. Nicolai, morbo, ut vocant, pectorali occubuit A. 1712. æt. 55.

Descriptio vitæ ac mortis Frid. Lud. *Reichii*, auctore Iusto Christoph. BOEHMERO. Helmstadii 1713.

Iust. Christoph. *Böhmer*, hanoveranus, primum polit. & eloq. iam vero, cum Doctoris titulo, theol. & eloq. professor in academia Iulia, pluribus scriptis, quæ suo a nobis tempore recensebuntur, clarus, scitæ & amoenæ eloquentiæ laude floret, atque elegantioribus theologis annumerari meretur.

Lucæ Henr. THERINGII Concio in funere Ferdin. Helfreichi *Lichtscheidii*, e psal. 71, 7. Coloniæ ad Spream 1707.

L. H. *Thering*, natus Stendaliæ in Marchia A. 1648. archidiaconus ad S. Petri, & Ministerii senior, edidit tempore pestis Cogitationes mortis, Absconditum & noviter repertum thesaurum, e scriptis Lutheri erutum, Theologiam moralem emblematicam, & Theologiam in symbolis, omnia germanice, & Tirocinium linguæ ebraicæ, atque etiam nunc vivit.

Io. Christoph. BIELEFELDII Concio in funere D. Io. Ern. *Gerhardi*, ex ep. Phil. 3, 7-12. Giessæ A. 1707.

I. C.

I. C. *Bielefeld*, supremi Senatus ecclesiastici assessor, Superint. primus, ac theol. D. & prof. princeps, in acad. claret giessensi.

Frid. WEISII Concio in funere D. Io. Eisenharti, ex Apocal. Ioannis 14, 13.

Frid. *Weise*, Camburgo-thuringus, natus A. 1649. primum Facult. philosoph. ienens. Adiunctus, deinde Bergae ad Elystrum inter Variscos, aut si mavis Osterlandos, pastorum primus, postea Numburgi in Misnia concionator cathedralis & scholae inspector, inde Quedlinburgi a concionibus aulicis consiliisque consistorial. & ecclesiasticis, pariterque Gymnasii inspector, denique Helmstadii pastor primarius, Superintendens generalis, & S. theol. D. ac professor ordinarius, vir pietate, industria, zelo, & antiqua fide inclytus, orbi erudito dedit 1) dispp. de Voto, Virtute hervoica, Virtutibus gentilitiis, Natura hermen. Officio hermeneutae, de Interpretatione, Interpretatione falsa, Crimine falsi, Sensu, Damnis proximo illatis, Vita aeterna, & Renatis, an peccent. 2) Tractatus, & quidem de Iure patrio, qui & germanice redditus, notisque est illustratus, de Heröe, Luce naturae luci gratiae praelucente, Resolutionem catechismi Lutheri in quaestiones, Commentarium in ep. ad Galatas, & Sanctuarium euangelicum. 3) Programmata de Vnctione, Filii Dei incarnatione ac nativitate, Iesu Christi educatione, Pericopis euangelicis & apostolicis, Ministerio verbi eiusque dignitate, Studio biblico, Deique cura circa ecclesiam. 4) Varias conciones funebres.

Descriptio iobelaei coniugalis, quem celebrarunt Brunsvigae Henric. *Haeseler* & Gertrud. Maria Eltzenia, post elapsos 50. annos coniugii. Vbi 1) commemorantur circumstantiae pompae, qua itum est ad ecclesiam, & alia. 2) exhibetur concio tunc habita a Iord. BODENIO, e Ps. 115, 13. 3) Augusti *Heseleri*, pueri & nepotis denuo sponsorum, oratio de senectute, quae similis est florenti iuventuti, cum gratiarum actione ad seren. Ducem *Antonium Vlricum*. 4) Christoph. Iac. BLVMII Narratio de variis annis iobelaeis, ac praecipue coniugalibus: additurque Catalogus eorum coniugum, qui vel solemniter eiusmodi festivitates celebrarunt, vel certe tam longaevi fuerunt. 5) Phil. Iul. REHTMEIERI Mysterium perfectionis numeri LXXIII. 6) Variorum Acclamationes & gratulationes ad novos coniuges.

XLVII.

Io. BRENTII CXXII. Conciones ſive Sermones in Acta apoſtolorum, germanice. Noribergæ, 1551. In Dedicatione ad Ioannem Schopperum, abbatem heylbrunnenſem, celebrat auctor præſtantiam illius libri, quippe in quo non tantam itinera & miracula apoſtolorum, verum etiam ſaluberrimæ eorum prædicationes ſive inſtructiones deſcribantur, & quatuor præclara adfert dicta in iis extantia, quaſi totidem pretioſiſſimas gemmas, quibus conciones illæ ornatæ ſint, meritoque ſuperbiant.

XLIIX.

EIVSDEM Conciones in Catechiſmum, translatæ ab Hartm. *Beyero* in germanicum idioma. Francofurti 1552. Recuſæ Norimbergæ A. 1565. 8. Cum figuris, ſingulis Catechiſmi partibus, in earum ornamentum, præfixis, in quibus tamen hiſtoria ſacra ab artificibus non adeo bene fuit obſervata: nam p. 116. ubi explicatio Symboli apoſtolici incipit, ſedet Maria Servatoris noſtri mater in medio apoſtolorum, & ipſa æque, ac apoſtoli, habens in capite *linguam ignitam*: p. 167. ad Orationem dominicam, duo homines, alter ſtans, alter genibus innixus, ſiſtuntur precantes *cum roſariis*: p. 213. Moſes *cornutus* legem a Deo accipit: & p. 346. ubi tractatur de S. cœna a Chriſto inſtituta, Chriſtus & diſcipuli eius menſæ non adcumbunt, ſed *adſident* more hodie recepto.

Hartm. *Beyer*, francofurtenſis, Iac. *Micylli* & Io. *Moſeri*, deinde etiam *Lutheri*, *Melanchthonis* aliorumque in academia wittebergenſi diſcipulus, talem ſe in miniſterio eccleſiaſtico, quod ipſi a Senatu Reip. patriæ iniunctum fuerat, geſſit, qualem illius dignitas, & conſcientiæ ratio poſtulabat. Inſtructus erat rerum theologicarum, artium, diſciplinarum, & linguarum ſcientia, hisque, quod omnium optimum maximeque laudabile, acceſſit vitæ morumque integritas & innocentia, ac tanta animi humilitas, ut nunquam ſe aliis doctrina præſtantiorem, rerumve uſu ſuperiorem iactaverit. In motibus interimiſticis variam ſenſit fortunam: nam & loco ſuo deiectus, mox tamen in integrum reſtitutus fuit. Scripſit non tantum Quæſtiones ſphæricas, ſed etiam in omnes SS. bibliorum libros Commentaria, Epitomen bibliorum, ſubque Andr. *Epitomi* no-

nomine quædam de Miſſa contra *Sidonium* epiſcopum, & non nulla contra Theobald. *Thamerum*. Melch. *Adamus* in Vitis theol. 516.

Io. BRENTII Conciones in euangelia feſtalia, germanice verſæ a Iac. *Grettero*. Cum aliquot aliis eiusdem Brentii Concionibus. Francofurti 1561. Atque hæ Conciones, quæ illis acceſſere, agunt de grandine & tempeſtate, de officio Magiſtratus & patrum familias, de vocatione ſive officio quorumvis hominum, de expeditione bellica contra Turcas, de oratione pro impetranda pace, deque encæniis, ſive beneficiis, quæ Deus per ædes ſacras parochiales erogat.

Io. BRENTII Conciones in pericopas euangelicas, quæ in eccleſia quotannis prælegunrur & explicantur, ex latino in germanicum translatæ a Iac. *Grettero*. Francofurti 1562. Brentius haſce Conciones non ipſe litteris mandavit, ſed tantum in ſchedis pro memoria quædam latine conſignavit, e quibus poſtea Gretterus formavit Conciones ſtilo uſus latino, quas iam in uſum eorum, qui latinæ linguæ imperiti ſunt, teutonico induit habitu, in dedicatione ad Fridericum Comitem limburgenſem de uſu docens atque abuſu bonorum operum.

Iac. *Gretter*, eccleſiaſtes, ut videtur, Halæ Suevorum, edidit quoque homiliam de beatitudine, floruitque declinante ſæculo XVI.

XLIX.

Iac. RAVPPII Bibliothecæ portatilis Pars practica. Francofurti 1663. Eſt Theologiæ practicæ Syſtema integrum, ſecundum ordinem Locorum theologicorum, quos auctor in quarta, ut loquuntur, forma ediderat, digeſtum, in uſum non modo ſuum ipſius, ſed & miniſtrorum eccleſiæ, huiusque officii candidatorum, in primis pauperum, ut ſepellectilem haberent ad formandos ſermones ſacros, quos homilias ſive conciones vocant. Neque vero omnia, quæ hic traduntur, in ſuggeſtum ſunt afferenda, ſed eorum delectus faciendus, ſciendumque, non nulla tantum pro paſtorum vel ſtudioſorum cognitione conſignata eſſe. Sunt autem omnia excerpta e melioribus atque gravioribus, quos auctor hoc in ſtudiorum genere habebat, ſcriptoribus. Pau-

cis:

cis: Bibliothecam homileticam hic habes in compendio, Iliada in nuce. Et, si ei adiungas Bibliothecam eiusdem portatilem, sive Ianuam S. theologiæ, & Systema locorum theologicorum, integram habebis bibliothecam, qua contentus esse poteris, sive in militia, sive alibi obeundum tibi sit munus sacrum. Certe non defuere concionatores bellici, qui hoc consilium secuti res suas præclare potuerunt peragere, reversique magnas pro eo gratias egerunt. Indici subiunguntur Postilla postillorum, in quibus dantur dispositiones, eæque plures, concionum varii generis, videlicet ad explicandos textus euangelicos p. 1. festales. 78. epistolicos. 104. festales. 120. passionales. 135. pœnitentiales. 141. connubiales. 191. encæniales. 200. & exequiales. 202. Tale hoc est promtuarium, quod ne quidem L. annorum spatio totum exhaurias.

Iac. *Rauppius*, pastor herleshusanus in comitatu hohenloico, suo illo excerpendi labore præclare meritus de pauperibus studiosis & ministris ecclesiæ, Synopticum suum in universa Biblia commentarium, ut emtorum sumtibus parceret, in epitomen redegit, & Aphorismos biblicos inscripsit, edidit quoque Memoriale biblicum, extinctus A. 1667. æt. 63. Equidem Aug. *Pfeifferus* de eius Annotationibus biblicis duriusculum fert iudicium, in Thes. hermen. p. 521. scribens, eas æque, ac Friedliebianas, sæpius *sine magno iudicio*, & aliquando *fide subleста* consarcinatas esse; sed mitius censent *Theologi ienenses* in Testimonio Bibliothecæ portatili præfixo, dum aiunt, *se se non dubitare, cordatos quoslibet auctori bona verba dicturos, & congratulaturos esse de labore improbo exantlato, quem in evolvendis auctoribus probatissimis impenderit, & nucleum a cortice seiunxerit.*

L.

Christiani Ludovici ERMISHII Kirchen-Redner, i. e. Orator ecclesiasticus, seu Conciones in euangelia, epistolas & psalmos. Tomi II. Lipsiæ 1716. Et binæ quidem in pericopas euangelicas, una autem in epistolicas, & selectiora dicta psalmorum. In quibus auctor non longe lateque vagatur, atque a textu discedit, & ambitiosis frequentibusque capitum & versuum S. scripturæ citationibus gloriolam captat, sed præsenti textui insistit, eumque perspicue explicat, & doctrinam fundamentalem inde cum

ad-

adhortatione deducit ac derivat, in usum auditorum, id curans ut prodesse queat, non autem ut methodo artificiali, seu potius absona & contorta, ludos faciat.

Christ. Lud. *Ermisch*, natus Cellis in Ducatu luneburgico A. 1652. 15. Nov. S. theol. D. & ecclesiarum ac scholarum brunsvicensium Superintendens, vir disertus, gravis ac laboriosus, edidit praeter disputationem inauguralem de Catena aurea causarum salutis, ex *Io.* 3, 16. sub F. V. Calixti moderamine habitam, alios quoque sermones sub titulo Triplicis euangelicae delectationis animi, *der dreyfachen evangel. Herzens-lust*, Miscellaneas conciones, Florilegium, Sermones poenitentiales, & Spicilegium biblicum, edendaque promittit in latino idiomate Theologiam historicam N. Tti per omnes locos theologicos & per omnia a N. C saecula, Augustanam confessionem cum notis variorum ex diversis religionibus, Colloquia theologica sollemnia disputatoria a saec. I. usque ad reformationem, & Varia litteraria; vernaculo autem omnia Concilia germanica a saec. IV. in Germania celebrata, Breves annotationes in euangelistas, Conciones passionales, & catecheticas, & Continuationem concionum miscellanearum, aliarumque. Cui proposito felicem adpreçamur successum.

LI.

Simonis VAN LEEVWEN Corpus iuris civilis. Amstelodami 1663. Constat Pandectis ad florentinum archetypum expressis, Institutionibus, Codice & Novellis, addito textu graeco, cum notis Dionysii *Gothofredi*. Praeter IVSTINIANI Edicta, LEONIS & aliorum Impp. Novellas, ac Canones apostolorum, graece & latine, Feudorum libros, Leges XII. tabularum, & alios ad ius pertinentes Tractatus, Fastos consulares, Indicesque titulorum ac legum, & quaecunque in ultimis parisiensi vel lugdunensi editionibus continentur, huic editioni nove accesserunt *Pauli* receptae sententiae cum selectis notis Iac. *Cuiacii*, & sparsim ad universum Corpus Ant. *Anselmi* Observationes singulares, Remissiones & Notae Iuris civilis, canonici & novissimi, ac in praxi recepti differentiam continentes, denique Lectiones variae & Notae selectae *Augustini*, *Bellonii*, *Goveani*, *Cuiacii*, *Duareni*, *Russardi*, *Hotomanni*, *Contii*, *Roberti*, *Ravardi*, *Charonda*, *Grotii*, *Salmasii* & aliorum.

Typographi ad Lectorem gloriantur, seque optimo iure gloriari posse aiunt, nunquam antea emendatius Iuris Corpus in lucem prodiisse, operam ad hoc suam conferentibus Conr. *Gadenhusio* IC. & Corn. *Schrevelio*, Med. D. Gymnasiique lugdunensis rectore. Recusum est, ut de prioribus editionibus taceamus, Lipsiæ A. 1705. in 4. maiori, (Francofurti ad Mœnum A. 1713. 8.) atque nunc iterum ibidem recuditur. Confectum autem est hoc Corpus iuris civilis, exceptis Novellis, quæ post mortem demum IVSTINIANI privato cuiusdam ausu, teste *Stephano* Procem. in Novel. IVSTIN. p. 14. collectæ creduntur, a *Triboniano* aliisque gravissimis ei associatis ICtis: de quo vide Vinc. *Placcii* Institutiones reconcinnatas, Io. *Eichelii* Notas in Procopii *Ανεκδοτα*, & Fran. *Hotomanni* Antitribonianum.

Tribonianus, pamphylius, celebris ICtus, splendidisque a IVSTINIANO muneribus admotus, fuit enim Magister Exquæstor S. Palatii & Exconsul, sed ob populi contra eum irati tumultum depositus, ac postea restitutus in integrum, laude quidem eruditionis floruit, sed ob avaritiam & turpis lucri studium, quo leges sæpius mutaverit, atque Imperatorem ad mala seduxerit, pessime audivit. G. *Calixtus* Theol. mor. 109. *König* 817. *Lexic. univers. hist.* T. IV. 576. *Magirus* 783. *Pope-Blount* 321. *Schoock.* Epist. de lege regia p. 5. *Rupertus* in Synops. Besoldi 506. illustris *Thomasius* in Kleinteutsch. Schriften 641. cl. I. W. *Gœbel* Orat. de caus. corrig. Iurisprud. 20. *Dippel* 622.

Dionys. *Gothofredus*, parisiensis, Iuris doctor & professor primum genevensis, deinde, cum ad Iuræ montis radices, ab HENRICO IV. vocatus, tres præfecturas administrasset, & dignitate consiliarii Curiæ parlamentariæ supremæ gavisus esset, argentinensis & heidelbergensis alternis vicibus, donec ob turbas germanicas Argentoratum rediret tertium, in ædibus Matth. Berneggeri privatam degens vitam, quidquid mortale habebat deposuit anno 1622. æt. 73. Expetitus etiam fuit a Batavis, & denuo a Rege christianissimo, sed noluit decedere e Germania, tantaque etiam in senectute valuit memoria, ut præcipua auctorum loca promte edere ac recitare sciret, vir certe scriptis iuridicis & philologicis, quorum catalogus apud *Wittium*, celebratissimus, & ICtus sui sæculi maximus. *Witte* Memor. ICtor. p. 86. *König* 355. *Lexic.* univ. histor. T. II. 275. *Magirus* 396.

Sim.

Sim. *van Leuuven*, ICtus batavus, vulgavit etiam Obſervationes in Witſeni tractatum de Avaria, libellum de origine, progreſſu, uſu atque auctoritate Iuris civilis, & Cenſuram forenſem theoricam & practicam, floruitque anno 63. ſæculi XVII.

LII.

Corpus iuris canonici, a Petro & Franciſco PITHOEO reſtitutum & notis illuſtratum. Iuxta exemplar pariſienſe A. 1687. Lipſiæ 1705. Quæ editio illam & elegantia & accuratione vere æmulata eſt. Præmittitur hic 1) Claudii *le Peletier* ad Mich. *le Tellier* Franciæ cancellarium epiſtola dedicatoria, in qua eius virtutes ac merita celebrat. 2) Petri Pithoei Vita, & Teſtamentum. 3) de Petro & Fran. Pithoeo clariſſimorum virorum teſtimonia. 4) Vtriusque tumulus. 5) Fran. *Deſmares* præfatio de editione pariſienſi. 6) Pet. *Pithoei* Synopſis hiſtorica eorum, qui canones & decreta eccleſiaſtica collegerunt. 7) GREGORII Papæ XIII. Diploma de privilegio imprimendi & vendendi Corpus iuris canonici emendatum & correctum, & cavendis eius mutationibus. Ipſum autem Ius canonicum conſtat duobus voluminibus, quorum alterum eſt Decretum, alterum Decretales, videlicet epiſtolæ. Decreti Partes ſunt III. Prima pars habet Diſtinctiones CI. Secunda Cauſas XXXVI. Atque hæc pars continet etiam tractatum de Pœnitentia, qui inter Cauſæ XXXIII. quæſtionem 3. & 4. interiectus eſt. Tertia eſt de Conſecratione, habetque Diſtinctiones V. Decretalium itidem III. poſſunt conſtitui Partes: Prima pars ſpeciatim Decretalium nomen retinet, & habet libros V. appellaturque *Extra*. Secunda dicitur *Sextus*, ſcilicet liber, qui & ipſe habet libros V. Nota, omnes Secundæ huius Partis titulos haberi etiam in I. Parte, ſed non vice verſa; & quidem eodem in libro, non autem titulo eodem. Tertia Decretalium Pars eſt Conſtitutionum, & habet 1) Conſtitutiones Clementinas. Sunt & hic V. libri, & omnes tituli in Prima quoque Decretalium Parte contenti, non contra, eodem libro, non titulo. 2) Conſtitutiones Extravagantes, quæ ſunt IOANNIS Papæ XXII. 3) Extravagantes communes, quæ diverſorum ſunt Pontificum; atque harum rurſus V. libri ſunt, & omnes quoque tituli eodem in libro, ſicut in Prima Decretalium Parte. Operi noſtro ſubiuncta

est Appendix, continens 1) librum Septimum Decretalium, A. 1590. a Pet. *Matthaeo* editum, 2) Io. Pauli *Lancelotti* Institutiones Iuris canonici. Praefatio (Frid. Ben. *Carpzovii*) Pithoeorum fratrum utiliss. atque illustriss. laudat laborem. *Placcius* de Anon. 206. Decretum in Iure canonico se habet, ut Digesta in Corpore iuris civilis; Decretales in specie, quae etiam dicuntur *Extra*, ut Codex; Sextus vero & Constitutiones, item Extravagantes IOANNIS XXII. & Extravagantes communes, ut Novellae. Vid. *Vulteius* in Prolegom. in Iurisprud. p. 40. & Io. *Serpilius* in Compendiosa totius Iuris canon. declinatione. Decreti collector est *Gratianus*, qui tamen non fecit delectum auctorum, e quibus collegit, plurimisque in locis excitat Chrysostomum, tanquam auctorem Operis imperfecti, & Hieronymum pro Origene; interdum etiam adfert sententias parum convenientes, aut mutilatas, & canones saepe inaniter accumulat, non nullos quoque adducit alicubi, qui ex veteri disciplina sui temporis statui ecclesiastico prorsus repugnant, neque in allegandis legibus romanis usus est codice Theodosiano, sed Aniani interpretationibus. *Bellarm.* de Scriptor. eccles. 233. 234. *Gloss.* ad Dist. 36. c. 3. *Melanchthon* in Sentent. Patrum de S. coena B 8. C 2. Casp. *Ziegler* de orig. & increm. Iur. canon. §. 38. Decretales collegit Raymundus *a Pennaforti*; Additiones autem Decretalium sunt Fran. *Pegnae*, hispani; sicut Numeri & Summaria, singulis praefixa capitibus, auctorem habent Ant. *Contium*, & Canonibus singulis additae Notae Io. *Douiatium*, teste *Placcio* de Anonym. 205. 206. 209. Glossatores autem Corporis iur. canon. sunt Laur. *Cremensis*, Vincent. *Castilionem* mediolanensis, *Hugo* seu *Hugut* vercellensis, & Io. *Semeca* teutonicus. *Placc.* de Anon. 215. & *Gerhard* Conf. cathol. 1267. Ceterum de Iure canonico videantur *Agrippa* de Van. scient. c. 92. *Luther* T. III. ien. german. 388. *Capella* de Cognit. libror. Iur. can. Ant. *Augustinus* de Emendat. Gratiani, cum Annotat. Ger. *Von Mastricht*, Io. *Werner* disp. de Orig. usu & auctorit. Iur. can. in foro civili, *Dannhauer* Theol. conscient. T. I. 949. Fran. *Florens* de Orig. arte & auctorit. Iur. canon. (in Tomo II. Conlect. libr. rar. 209.) *Schilter* Instit. iur. canon. l. 1. tit. 2. Bened. *Carpzov.* ep. dedic. Iurisprud. consistor. *Keyser* in Historia iuris; *Chytraeus* orat. de stud. theol. recte instit. D 3. Ioan. *Strauch* Amoenit. iur. canon.

p. 23.

p. 23. Christian. *Thomasius* præfat. in Lancelotti Institut. iur. canon. cl. *Kestnerus* de Iurisprud. papiz. 35. Io. Alb. *Fabricius* Biblioth. lat. 843. & in Supplem. 338. De Decretalium auctore legi possunt *Ziegler* præfat. in Lancolotti Instit. iur. canon. §. 69. & in Differt. prædicta §. 67. celeber. Iust. Henn. *Boehmer* in Iure eccles. Protestant. *Hildebrand* de Nupt. vet. christianor. L 3. *Casaubonus* Exercitat. p. 570. & plures alii a *Crenio* citati P. XVIII. Animadv. p. 73. De Sexti Decretalium auctoritate in Gallia Io. *Wulfer* in not. ad Orat. inauguralem 141. & *Extracta menstrua* A. 1701. m. Ianuar. p. 70. deque septimo idem *Wülfer* 140. Optima Decretalium editio est parisina in 8. mai. teste *Daumio* Epp. p. 14. Spuriæ Decretales sunt, quæ SIRICIVM Papam præcedunt. *Perroniana* 107. *Papebroch.* in Actis erud. A. 1698. 82. & *Blondellus* Prolegom. in Pseudo-Isidoro & Turriano vapul. 77. Et magna parte Decretalium atque Clementinarum, iudice *Wicelio* in Via regia p. 101. carere possemus. Quare autem *Lutherus* Ius canonicum combusserit, ipse exponit Tomo II. Opp. latin. ienens. 316. & videantur *Ziegler* Differt. alleg. §. 64. atque Henr. *Linck* in Disc. prælimin. commentarii in Decretales l. 2.

Dist. X. c. 9. p. 9. (liceat enim sic allegare, perspicuitatis caussa) De Capitulis vel Præceptis imperialibus vestris, vestrorumque *Pontificum* prædecessorum irrefragabiliter custodiendis & conservandis.	Vocabulum *Pontificum* est delendum, *Conring* de Orig. Iur. germ. c. 17. p. 93.
Dist. XXXVII. c. 7. p. 50. Beatus Hieronymus *ab angelo verberatur, quia Ciceronis libros legebat.*	*Fabula* hæc exploditur ab *Erasmo* in Vita Hieronymi, & in G. *Richteri* Epp. p. 96.
Dist. LXIII. c. 22. 23. p. 85. de Iure Imperatoris in electione pontificis. Hæc quidem capita *Bellarminus*, *Baronius* secutus, habet *pro confictis*, lib. de scriptor. eccles. p. 233.	Quidquid sit de hisce Bullis, id certum est, *ius illud ab Imperatore exercitum*, omnesque Pontifices rom. nec non archiepiscopos & episcopos pedum episcopale ab Imperatore accepisse, donec rem omnem tur-

baret GREGORIVS VII. *Conring* disp. de Imperatore rom. german. §. 49.

C. 30. p. 86. *Pactum* Constitutionis Imp. I. Ludovici cum rom. Pontificibus. Quo Papæ *ius datur libere imperandi in urbe eiusque provinciis*, & Imperator *iuri suo renuntiat in electione Pontificis.*

Neutrum cessit LVDOVICVS I. ut pluribus docet auctor *Iuris Imperatoris in Italiam*, annexus Io. Sylv. *Germani* Statui Imperii german. p. 18.

Causa XXIV. c. 15. p. 333. Eius (S. Petri) sedes primitus apud vos (Antiochiæ) fuit: quæ postea, iubente Domino, *Romam translata est.*

At vide auctorem des *Moyens pour convaincre les heretiques*, T. I. 63.

De Consecrat. Dist. II. c. 16. p. 455. Item *Fabianus* Papa ait.

Burchardus hoc tribuit SYLVERIO, teste *Galeno* Catech. CXLII. p. 454.

C. 42. p. 458. Berengarius confitetur, verum Christi corpus non posse sensualiter nisi in solo sacramento manibus sacerdotum *tractari*, vel *frangi*, aut fidelium *dentibus atteri.*

Huius formulæ hodie pudet Romano-catholicos, ut *Bossuetus* iam dicat, non corpus, sed *accidentia* dentibus frangi, albedinem & rotunditatem. *Basnage* Hist. de religione reform. ecclesiar. c. 9. (in Actis erudit. A. 1690. 529.)

Decretal. Gregorii IX. lib. III. tit. XXII. c. 1. p. 158. Clericus *fideiussionibus inserviens, abiiciatur.*

Durum hoc est, sæpiusque tum necessitatis, tum pietatis casus officium eiusmodi suadere potest. H. E. *Kestner* Iurisprud. papiz. 76.

Lib. IV. tit. III. c. 1. p. 206. Si quis clam desponsaverit aliquam, & mulier *vel vir* negat huiusmodi desponsationem, viro incumbit probatio.

Verba, *vel vir*, irrepserunt, & sensum turbant. I. H. *Boehmer* in Corvini Iure can. 189.

Hæc

Extravag.comm. lib. I. tit. VIII.p. 394. *Bonifacius VIII. Vnam sanctam* Ecclesiam catholicam & ipsam apostolicam urgente fide credere cogimur & tenere. — *Vterque est in potestate ecclesiæ,* spiritalis scilicet gladius & materialis. — *Subesse Romano Pontifici* omni humanæ creaturæ declaramus, dicimus, definimus & pronunciamus omnino esse de necessitate salutis.	Hæc *Constitutio irati* contra Galliam est *Pontificis*, neque auctoritatem habet. *Launcius* Ep. II. p. 109.
L.V.tit.IX.c.1. p.422. Vnusquisq; *plus merebitur*, & indulgentiam efficacius consequetur, *quo Basilicas ipsas amplius & devotius frequentabit.* Et c.2. p. 423. Annus quinquages. *in lege Mosaica.*	Hæc sunt refutata ab illustri I. P. *Ludewig*, prorectore tunc Halensis acad. in Dica iubilæor. p. 4.

Gratianus, Clusii Etruriæ oppido natus, monachus benedictinus, Petri Lombardi & Petri Comestoris sive frater germanus, isque cum illis spurius vel adulterinus, sive amicus, in epitaphio Iuris cæsarei & pontificii enucleator prope divinus adpellatus, Decreto, sive, ut prius vocabatur, Concordiæ discordantium canonum conscribendæ 24. creditur impendisse annos, vixitque sæculo XII. Multa petiit ex *Burchardo* & *Ivone*, qui similem ante ipsum telam orsi erant. Decretum isthoc ab EVGENIO III. approbatum, statimque in academia bononiensi prælectum fuit; PIVS IV. autem & V. multis usi sunt viris doctis ad eius correctionem, quos inter erat quoque Hugo *Boncompagnus*, qui in papali throno collocatus, nomenque adeptus GREGORII XIII. illud revidendum & imprimendum curavit. *Lexic. univ. histor.* T. II. 288. *König* 360.

Raimondus *de Pennaforti*, sive Raymundus *de Rupeforti*, barcinonensis, Ius canonicum docuit Bononiæ, factusque Barcinone canonicus & archidiacanus, ingressus est ordinem Dominicanorum. GREGORIVS Papa IX. tanti eum fecit, ut sibi eligeret in capella-

pellanum & confessionarium, Generalemque constitueret prædicti ordinis; ille autem hanc dignitatem non nisi per biennium retinuit, & episcopatum tam tarraconensem, quam barcinonensem humilitatis studio recusavit, sine dubio honorem quoque canonisationis, quo eum CLEMENS IIX. affecit, fugiturus, si penes ipsum stetisset, deque eo certior fuisset redditus. Obiit A. 1275. ætatis, uti fertur, 100. *Lexic. univ. histor.* T. IV. 257. *König* 618.

Fran. *Pithoeus*, Petri frater, ICtus, & in regia Navarræ Supplicum libellorum magister, collegii trecensis fundator, antiquitatis omnis sacræ, profanæ, gallicæ, exoticæ admirator, indagator & vindex, ab HENRICO IV. Procurator generalis extra ordinem, & ad collationem inter Dav. Perronium ac Mornæum Plesseum cognitor electus, denique inter delegatos regios, qui de regni finibus cognoscere deberent, adscriptus, ea fuit modestia, ut scriptis doctissimis, quæ publica fecit, nomen suum inscribi recusaret, fatis cedens A. 1621. æt. 77. *Lexic. univers. histor.* T. IV. 206. Laudatur a laudatissimis viris: nam a *Cuiacio* (a) vocatur vir non minore eruditione, quam probitate præditus; ab Hieron. *Bignonio* (b) clarissimum lumen; a *Lipsio* (c) vir & clarus pariter & magnus, sed non pro magnitudine etiam clarus. Vide *Magirum* p. 669. Testimonia *clariss. viror.* huic operi præmissa, eiusque tumulum, *Scaligerana* 314. 72. & *Sammarthanum* Elog, lib. IV. p. 99.

Io. Paul. *Lancelottus*, ICtus perusinus, iussu Pontificis PII IV. consignavit Institutiones iuris Canonici, sed earum confirmationem non potuit impetrare, ut adeo non pares sint auctoritate Institutionibus IVSTINIANI Imp. edidítque Comparationem Iuris pontificii & cæsarei, Responsa, Enchiridion Iuris continens definit. Decret. & tractatum de Substitutionibus, denatus in die natali A. 1591. æt. 80. *Lexic. univ. hist.* T. III. 274. *Magirus* 503. & excell. *Thomasius* præfat. in Lancelotti Institut. iur. canon. a 2.

LIII.

Melch. GOLDASTI Constitutiones imperiales. Tomi IV. volumina II. Francofurti ad Moenum 1713. De præcedentibus editionibus videatur nobilissimus Herm. Dieter. *Meibomius* Orat.

(a) Lib. X. Observat. c. 18. (b) Præfat. in Marculphi Form. (c) Epp. ad Germ, & Gallos, ep. 95. p. 723.

Orat. de genuin. Historiæ german. fontib. p. 45. Hæc autem prioribus est auctior, nitidior & emendatior. Et hic quidem exhibentur Imperatorum, Cæsarum & Regum S. Imp. rom. germ. Recessus, ordinationes, rescripta, mandata & edicta, in publicis Comitiis promulgata, aut alias edita, inde ab instauratione primæ monarchiæ germanicæ usque ad Imp. MATTHIAM: in quibus quidquid de iurisdictione Imperii & Ecclesiæ, potestate Imperatoris & Papæ, autoritate & libertate Regum, & ceterorum Imperii occidentalis Ordinum, per Magnam Germaniam, i. e. Theutoniam, Franciam, Italiam, Hispaniam, Angliam, Vngariam, Poloniam, Bohemiam, Daniam &c. de iuribus civilibus & feudalibus, pace religiosa ac civili, aliisque rebus omnibus ad ecclesiam & politiam spectantibus, ab anno O. C. 1812. usque ad annum a Christo nato 1613. constitutum & sancitum est, fere comprehenditur: adiunctis etiam iis, quæ antea a Carolo M. usque ad Carolum V. & reformationem religionis, & inde usque ad Rudolphum II. prodierunt. Vt vero de singulis contentis tibi liquido constet, ea curate recensere haud pigrabimur. Nimirum in Tomo I. cui præmittuntur 1) Dedicatio ad Imp. MATTHIAM de maiestate Imperatoris, capitibus harum Constitutionum, abhibitaque in iis colligendis industria ac diligentia. 2) Corpus membrorum Imperii germanici. 3) Præfatio, quæ obiectionibus de vanitate Constitutionum Tuistonis, Herminonis & Franci intercedit, exstant *Tuistonis* monarchæ Leges & instituta. A. M. 1812. *Herminonis* monarchæ similia. 2070. *Marcomiri* I. regis Institutum de monarchia Imperii francici. 3547. *Anthenoris* I. Confirmatio instituti præcedentis. 3562. *Basani* I. Leges & instituta. 3698. *Clodomeri* I. Rescriptum ad Gallos, terram occupatam repetentes. 3720. *Anthenoris* II. Lex de non immolandis hominibus. 3807. *Franci* Edictum de nomine Francorum. 3949. *Clogionis* I. Repetitio instituti de monarchia francica, Anno Christi 11. *Hilrimeri* de negligentia Ducum. 23. *Clogionis* II. de ætate Regis. 309. *Clodomeri* II. Rescriptum ad petita Turingorum auxilia contra Suevos. 323. *Dagoberti* I. pro libertate Francorum, ad Valentinianum Imp. tributa exigentem. 395. *Genferici* Constitutio de primogenitura regni. 471. *Theodorici* Imp. leges. 492. Eiusdem Sacra ad Burgundionum, Herulorum, Varinorum & Turogorum Reges, pro pace & mutua au-

auxilii unitate adversus Francorum regem, (Clodoveum) Imperii æmulum. 509. Eiusdem & *Anastasii* Imp. Legatio ad Theodonem Ducem & ceteros Bavariæ proceres, ut se Imperio romano subiiciant. 515. *Gilimeru* Imp. Rescriptum de depositione Regis, & primogenitura Regni, ad Iustinianum Imp. 526. Imperatore Germano indignum esse, ut se Græcorum Regis potestati & imperio subiiciat. 527. *Athalarici*, Super provinciis legitimo iure belli quæsitis, ad Belisarium. 528. *Theodahati* Pactum cum Iustiniano Imp. de tradendis ei Imperii occidentalis habenis. 536. *Vitigu* Oratio ad Proceres Imperii de provinciis Imperii remotioribus in instanti periculo dedendis. 536. Ordinatio de obedientia Papæ, Senatus populique romani, Imperatori Germano debita. 536. *Hildovaldi* Oratio ad Proceres Imperii de bello non temere suscipiendo. 540. *Totila* Oratio de servandis & recipiendis in gratiam civibus, per vim ab Imperio abalienatis. 543. De iniuriis hostiliter illatis emendandis. 544. Rescriptum ad Iustinianum Imp. de societate Imperii post captam Romam. 546. Edictum de non lædendis civibus deditiis & imbellibus, iustitiæ correctione, & pœna perfidiæ. 547. *Clotharii* I. de tributo a bonis ecclesiasticis exigendo. 555. Decretum de electione & depositione episcopi. 560. *Chariberti* simile. 566. *Chilperici* Mandatum de asylis. 579. Lex canonica de pœna criminosi episcopi. 580. Decretum in ecclesiasticos heribannitos. 581. de descriptionibus censuum fiscalium. 583. Indiculus de summa Trinitate. 583. Edictum de literis alphabeto addendis. 584. Contra regiorum mandatorum contemtores. 586. Revocationes inofficiosarum donationum, episcopis & ecclesiis factarum. 587. *Guntheramni* Sanctio in parricidas Regum. 587. In ecclesiasticos heribannitos. 588. de grassationibus militum. 588. Recessus comitiorum andelavensium de pace publica. 591. *Childeberti* II. Decretum de divisione hereditatis inter matrem & filiam. 594. de asylis. 596. *Caroli Martelli*, Principis Francorum, Edictum de fide publica vel salvo conductu dato pro Bonifacio, episcopo moguntino, legato sedis romanæ. 724. *Carolomanni* I. de reformatione collapsæ religionis christianæ, & disciplinæ ecclesiasticæ, morumque cleri ac populi. 742. de metropoli moguntina. 745. *Pipini* contra errores Græcorum de processione Spiritus S. & adoratione imaginum. 767. *Caroli* Magni Formulæ iuramentorum, fide-

delitatis & homagii. 774. Senatus consultum romanum de Lege regia, qua a Papa & S. P. Q. R. ius omne & potestas in Carolum M. confertur: item de electione rom. Pontificis, & investituris episcoporum. 774. *Caroli* M. constitutio de metallifodinarum privilegio Comitibus gleichensibus concesso. 786. Decretum in rebelles Imperii & læsæ maiestatis reos. 788. Decreta ecclesiastica contra Elipandum & Felicem hæreticos: item contra Acta concilii nicæni II, in causa imaginum. 794. contra eosdem hæreticos. 794. Capitulare de non adorandis imaginibus, contra Synodum nicænam II. 794. Rescriptum ad Imp. CPtanum de pace inter utrumque Imperium. 803. Constitutio de pace constituenda & conservanda, & divisione Regni facienda inter filios. 806. Leges variæ. *Ludovici I.* Decreta comitiorum aquisgranensium. 814. 817 .Mandatum de reformatione abusuum cleri. 817. in Regem Rom. & complices eius, rebelles Imperio & læsæ maiestatis reos. 818. *Michaëlis* & *Theophili* Impp. CPtan. Epistolæ ad Ludovicum Imp. de non adorandis imaginibus. 866. *Ludovici* I. & *Lotharii* I. Collatio parisiensis de cultu imaginum. 825 *Lotharii* I. Constitutio de electione Pontificis, & legibus Romanorum. 825. Decreta comitiorum imperialium pro confirmanda libertate ecclesiæ germanicæ & gallicanæ, contra Lotharii Cæsaris & Gregorii IV. Papæ machinationes in Ludovicum Imp. 833. *Ludovici* I. Sacra de colligendis & transferendis S. Dionysii monumentis. 834. Edictum de electione episcopi. 834. *Lotharii* I. de restitutione archiepiscopi in sedem & diœcesin suam, ex crimine infidelitatis amissam. 840. *Ludovici* II. & *Caroli* II. Compositio pro tuenda regnorum Germaniæ & Galliæ libertate contra usurpationem & oppressionem Imp. rom. 842. *Caroli* II. Constitutio de rebus ecclesiæ ablatis restituendis, & in posterum ad sæculares usus non transferendis. 847. *Ludovici* II. Decreta comitiorum moguntinensium. 850. Decreta comitiorum visurgensium. 851. Decreta comitiorum erfurtensium. 852. *Lotharii* I. Rescriptum de Cardinale presbytero, quem Papa, quod ecclesiam suam reliquisset, in ius ad synodum vocaverat. 853. Recessus comitiorum confluentanorum de pace publica, & concordia inter Reges Francorum, i. e. Germanorum & Gallorum, stabilita. 860. *Ludovici* II. & *Carolomanni* Decreta ecclesiastica wormatiensia, contra cultum imaginum,

assertum a Graecis & Papa romano. 863. *Ludovici* II. Diffidatio contra Carolum Calvum, regni lotharingici invasorem & usurpatorem. 870. Decretum ecclesiasticum coloniensie. 870. Rescriptum de excellentia & superioritate Imperii romani, ad Imp. CPtanum. 871. *Caroli* II. de potestate regia. 871. *Ludovici Balbi* contra sacrilegos. 868. *Caroli* III. Constitutio de expeditione romana. 881. *Arnulphi* Decretum in rebelles Imperio reges ac tyrannos, Galliae & Italiae invasores. 890. Edictum ad Principes Imperii in expeditione romana. 895. Confirmatio contractus concambialis cum Ecclesia facti. *Zuendepoldi* de restituenda possessione per iniustitiam ablata. 898. *Ludovici* IV. Leges portoriae. 904. *Conradi* I. Decreta conciliorum althaimensium. 916. Confirmatio concambii praediorum cum Ecclesia facti. 917. *Henrici* I. Rescriptum de sui electione & promotione ad Imperium. 917. Eiusdem Leges & Instituta. 924. Statuta & privilegia ludorum equestrium, sive hastiludiorum. 938. *Ottonis* I. Processus in inauguratione aquisgranensi. 946. Constitutio de locatione & privilegio Camerae imperalis magdeburgensis. 947. *Ludolphi* Supplicatio ad Ottonem Imp. pro venia rebellionis & laesae maiestatis. 954. *Ottonis* Responsum de Ioannis (XII.) Papae iniquitate. 963. Recessus Synodi rom. super depositione Ioannis Papae XII. & electione Leonis VIII. 963. Senatus consultum rom. de Lege regia, qua a Papa & S. P. Q. R. ius omne & potestas Ottoni M. confertur: item de electione rom. Pontificis & investituris episcoporum. 964. Aliud de restituendis Rom. Imperio omnibus temporalibus, quae per Reges & Imperatores Ecclesiae rom. in damnum Imperii simul, & ipsius Ecclesiae, collata fuerunt. 964. *Ottonis* Decreta comitiorum wormatiensium. 966. Edicta Romae proposita. 966. Edictum ad Duces & Praefectos Germaniae. 968. *Ottonis* II. Constitutio de otiosis civibus. 997. de iure ac potestate Imperii; de donatione Constantini & Caroli; de assignatione bonorum, quibus Pontifices rom. ad sui suaeque Ecclesiae sustentationem uti frui debeant. 998. *Henrici* II. Responsum, Imperatorem non debere, in vindictam alicuius Principis, bona subiectorum devastare. 1002. Constitutio de regalibus rom. Ecclesiae concessis. 1014. Decreta comitiorum altstetensium. 1022. *Conradi* II. Responsum, Imperatorem iustitiam petentes audire & iudicare, rebus relictis omnibus, debere. 1024. De-

Decretum in Papienses rebellionis reos. 1025. Rescriptum, quod virtute hostes, non fraude sint superandi. 1028. Senatus consultum rom. de Lege regia, qua a Papa & S. P. Q. R. ius omne & potestas Henrico III. & in eum confertur; item de electione rom. Pontificis & investituris episcoporum. 1040. *Henrici* III. Constitutiones de iustitia & privilegiis bambergensium Ministerialium. *Henrici* IV. Rescripta varia. Rescriptum ad abbatem, quem propter contumaciam deposuit. 1069. Mandatum ad monachos, ne abdicato per sententiam imperialem Abbati ulterius obediant. 1069. Decreta conciliorum wormatiensium contra Gregorium VII. Papam. 1076. *Rudolphi* Decreta comitiorum forcheimensium de Lege regia, & ne Imperium procedat successione, sed electione. 1077. *Henrici* IV. Iuramentum, Gregorio VII. Papæ corporaliter præstitum Canusii. 1077. *Eiusdem* & *Rudolphi* Iuramenta in concilio rom. præstita. 1079. *Rudolphi* Propositio in Synodo rom. contra Henricum Imp. 1080. *Henrici* IV. Imp. & Ordinum Imperii Decreta brixinensia, contra Gregorium Papam. 1080. Edictum ad Clerum populumque rom. ut a Papæ obedientia recedant. Mandatum abdicationis & depositionis a papatu, ad Gregorium Papam. *Hermanni* Regis Iuramentum, legato rom. Pontificis, in præsentia Principum Imperii, præstitum Goslariæ, post sui electionem. 1082. *Henrici* IV. Rescriptum de recipiendo Clemente per Proceres Imperii electo, & reiiciendo Gregorio, per sententiam imperialem deposito. 1083. *Hermanni* Decreta comitiorum goslariensium de abdicatione Henrici IV. Imp. 1085. Decreta comitiorum quedlinburgensium. 1085. *Henrici* IV. Decreta comitiorum moguntinensium adversus Gregorium pseudopapam, & Hermannum pseudoregem. 1085. Recessus comitiorum ulmensium. 1093. Recessus comitiorum constantiensium. 1094. *Conradi* Pactum cum rom. Pontifice. 1095. *Henrici* IV. Decretum super depositione Conradi Regis, Papæ rom. contra Imperium adhærentis, & electione atque capitulatione Henrici V. 1096. Rescriptum ad filium Henricum V. ne Papæ & eius asseclis obtemperet, impia & naturæ contraria suadentibus. 1106. Rescriptum ad filium Regem de perfidia & impietae eius in Imperatorem patrem. 1106. Protestatio ad Principes Imperii super iniusta sui depositione. 1106. Rescriptum ad Principes Imp. de sua exauctoratione. 1106. *Henrici* V. Decreta comi-

comitiorum northusensium. 1105. Edictum de vindicandis iniuriis, in Imperii contumeliam illatis. 1106. Rescriptum ad Henricum IV. Imp. exauctoratum. 1106. Edictum contra impia & turbulenta decreta Paschalis Papæ & conciliabuli tricassini. 1109. Ad Paschalem, ut ecclesiastici regalia & feuda sua Imperio ac Cæsari resignent, & decimis contenti in ecclesia vivant. 1110. Pactum cum Paschale, de pace & iuribus Imperii & Ecclesiæ. Transactio cum Paschale de investituris ecclesiasticorum. Conventio cum Papa de pace publica & investituris ecclesiasticorum. 1111. Privilegium, a Papa datum, de investituris episcopatuum & abbatiarum. Edictum, ut archiepiscopo propter rebellionem & perfidiam, per imperialem sententiam damnato, nulla obedientia præstetur. 1116. Conventio cum Calixto papa de investituris episcoporum & abbatum. 1122. Formulæ iuramentorum fidelitatis & homagii. Principum Imperii edictum de nova electione Imperatoris facienda. 1126. *Lotharii* III. Mandatum, ut episcopus in ecclesia sua resideat, sub pœna depositionis. Processus in caussa abbatis casinensis cognoscenda & diiudicanda. 1139. Senatus consultum rom. de recuperandis Imperii rom. iuribus per electum Imperatorem ab iniusta Papæ usurpatione & tyrannide. 1140. *Conradi* III. Rescriptum ad Imp. CPtanum de præcellentia & auctoritate Imperii rom. 1142. *Friderici* I. Rescriptum ad Papam de iuribus Imperii, & potestate in Papam, Cardinales, & ceteros Status ecclesiasticos. 1156. Edictum de iuribus & dignitate Imperii atque Ecclesiæ tuendis, & vindicandis a tyrannide Papæ & Cardinalium eius. 1157. Edictum de Papæ rom. tyrannide & usurpatione in Imperio, & pseudovicariatu in Ecclesia reprimendis; deque primatu Sedis trevirensis. 1157. Rescripta ad Papam de distinctione Imperii & Ecclesiæ, & quod Imperium non habeatur a Papa. 1158. Formulæ iuramentorum fidelitatis & homagii. 1158. Leges castrenses. 1159. Edictum de rebellibus Imperii per Italiam in ordinem redigendis, & de honore Imperii germanici tutando & conservando contra papicolas. 1158. Constitutio de pactis conventionis, & conditionibus pacis cum Mediolanensibus factæ. 1159. Edictum de electione novi Pontificis rom. & de concordia Germanorum, Gallorum & Britannorum seu Anglorum. De destruenda rebelli civitate. De Indictione concilii papiensis, ad

schisma

ſchiſma papale tollendum. Mandatum ad pſeudopapam, & eius Cardinales, ut ſe ſiſtant in conſilio papienſi, ubi de iuſtitia eorum cognoſcatur. Edicta ſuper depoſitione pſeudopapæ, & electione novi Papæ. 1160. Mandata & Reſcripta varia, ſtatum Imperii & Eccleſiæ concernentia. Decretum ſuper controverſo Ducatu Bavariæ & Marchionatu ſuperiori Auſtriæ. 1166. Pactum cum Romanis, de eorum ſubiectione & privilegiis in Imperio. 1167. Decretum de duobus ſchiſmaticis Archiepiſcopis ſalisburgenſibus removendis, & novo ab ſe confirmato & inveſtito recipiendo. 1177. Reſcriptum ad Imp. CPtanum, de præcellentia & ſuperioritate rom. Imperii. Decretum de translatione fori remittenda; & quod bona cum conſenſu Imperatoris ſint ad eccleſiam tradenda. 1180. Reſponſum ad Imp. CPtanum, pro ſuperioritate romani Imperii, tam in Græcos, quam Latinos, & cunctos orbis populos. 1189. Sententia in Imperatorem CPtanum, ſuper eadem re. Reſponſum legatis Soldani, & filii eius, nec non Admiralis datum. 1190. *Henrici* VI. Edictum de indicendis militiæ ſacræ privilegiis. 1195. Decreta francofurtenſia de Imperii ſucceſſione, & aliis capitulis. 1197. Principum Imperii Diploma de electione Ottonis IV. Imp. 1200. *Ottonis* IV. Decretum de bonis eccleſiaſticis in neceſſitatem publicam erogandis, de perſonarum eccleſiaſticarum reformatione, & de bello Papæ & Regi Francorum, qui Papæ contra Imperium adhærebat, inferendo. 1212. *Friderici* II. Imp. Aurea bulla de libertate eccleſiaſtica. 1213. Decreta francofurtenſia. 1219. Conſtitutio de iuribus & privilegiis Civitatis norimbergenſis. Edictum de tollendis Statutis adverſus libertatem eccleſiæ editis. 1220. Conſtitutio de libertate eccleſiaſtica. Conſtitutiones contra hæreticos. 1221. Decretum proſcriptionis in Comites habspurgenſes, latæ propter vim eccleſiæ beronenſi illatam. 1223. Præceptum de capiendo & plectendo decano patavienſi, Papæ adverſus Imperium adhærente. 1226. Edictum de Papæ rom. tyrannide & antichriſtianiſmo, contra coniurationem Principum Imperii in comitiis budiſſinis congregatorum. 1227. Mandatum ad Regem Bohemiæ, ut Imperio fidem adverſus Papæ tyrannidem & iniquas machinationes conſervet. Præceptum de metallifodinis in Comitatu palatino Rheni. 1229. Aliud de metallifodinis in diſtrictu blauenſi. 1232. Decretum in Regem Romanorum, qui ab Imperatore ad Papam

Papam defecerat. 1237. Lex de Saracenis. 1238. Confirmatio sententiæ super controverso Ducatu Bavariæ. 1245. Formula de iure ac privilegio Regis in Imperio. Edictum de usurpatione Papæ rom. in iurisdictione & auctoritate sæculari; & quod Papa non possit instituere aut deponere Imperatorem, Reges ac Principes. Ordinatio testamentaria. 1251. *Henrici* VII. Rescripta, ne homines monasteriorum & collegiorum a Dominis secularibus exactionibus onerentur. 1233. Decretum de argentifodinis, & de foresto ferarum seu wildbanno. 1234. *Ludovici* IX. Regis Franciæ Responsum super iniusta depositione Friderici Imp. per Papam facta, & irrita electione Roberti, Comitis atrebatensis. 1239. *Wilhelmi* Regis Processus in inauguratione aquisgranensi observatus. 1249. *Alphonsi* Rescriptum de officio boni Regis. 1253. *Richardi* Constitutio, ne bona ad ecclesiam devoluta, a consuetis tributis eximantur. 1257. Edictum de viarum custodia & securitate. 1260. Edictum, quo civitas tigurina ab iniqua proscriptione eximitur, & Imperio asseritur. 1262. Rescriptum ad diffidatores Regis Angliæ. 1262. *Conradini* Regis Edictum de iniuriis sibi per Pontifices rom. illatis. 1268. *Rudolphi* I. Imp. Edictum de diplomatibus & instrumentis lingua germanica concipiendis. 1274. Responsum de coronatione romana, quod sine ea, electus a Principibus, sit verus Imperator. Decretum de iure eligendi Imperatorem, inter Regem Bohemiæ & Ducem Bavariæ controverso. 1275. Decretum in actione emti & venditi castri Beckelheimensis, vertente inter Archiepiscopum moguntinum & Comites sponheimenses. 1281. De distinctis Burggravii & Senatus populique civitatis iuribus, eorumque concordia & integritate. 1285. Rescriptum, ut de civibus Imperii, tanquam hominibus liberis, nemo servilis conditionis iudicare possit. 1291. Constitutio, ne cives imperiales extra civitatem ad duellum & extranea iudicia provocentur. Principum Electorum Diploma pro ratificandis donationibus Pontifici rom. factis. 1279. *Adolphi* Constitutio de insulis Rheni & aliis capitulis. 1293. *Alberti* I. Constitutio, ne bona ad ecclesiam devoluta a consuetis tributis eximantur. Principum Electorum Sententia exauctorationis & depositionis Adolphi Cæsaris, & de iure Electoris palatini. 1297. Constitutio de privilegiis Ecclesiæ rom. concessis. 1303. Decretum de absolutione Regis Bohemiæ a banno imperiali. 1305.

Man-

Mandatum de vindicandis Imperii provinciis. 1307. Principum Electorum Sententia in Albertum Cæsarem, propter eius excessus in iniustitia & tyrannide, & de iure Electoris palatini. 1300. *Henrici* VII. Responsum, quod civium imperialium dominus sit solus Imperator, & non magistratus municipalis. 1308. Rescriptum, ne civitatum imperialium incolæ ad extranea iudicia pertrahantur. Formula de officio forestarii. 1309. Rescriptum de redintegranda silva imperiali, in agros excisa. Edictum, quo Communitas, quæ se a domini sui potestate liberavit, in immediatam Imperii protectionem suscipiatur. 1310. Mandatum de furrentis (forestis) vastatis aut abalienatis restaurandis. De restauranda silva imperiali, in agros destructa. Super coronatione romana. 1311. Sententia proscriptionis & banni in Regem Siciliæ Imperio rebellem. Constitutio de officio sculteti in civitati imperiali, & de privilegiis civium. 1313. *Ludovici* V. Rescriptum, quo civitates a proscriptione Iudicii rotvilensis, & excommunicatione episcopi constantiensis absolvuntur, ac Imperii societati piorumque coetibus restituuntur. 1315. Edictum de fidelibus Imperii, contra tyrannidem Papæ & Regis Franciæ tutandis ac defendendis. 1321. Contra iniustam excommunicationem Papæ romani. 1323. Decreta ratisbonensia de iuribus Regni & Imperii conservandis, adversum iniquas usurpationes Papæ romani. 1324. Contra Papam romanum, de iuribus Regni & Imperii. De exauctoratione & abdicatione Ioannis XXII. propter tyrannidem, iniurias, fastum & ambitionem Reip. perniciosam, veritatique christianæ & religioni exitiosam. 1328. Constitutio de officio Comitis palatii lateranensis in urbe Roma. Formula de facultate civitatis condendæ & privilegiandæ. Decreta comitiorum francofurtensium. 1338. Rescriptum apologeticum contra Papæ Bullam excommunicatoriam, concernens iura Regni & Imperii. Constitutio de Imperii iuribus & excellentia, ac potestate electi Romanorum Regis. 1339. Declaratio super divortio matrimonii inter Ioannem, filium Regis Bohemiæ, & Margaretam, Ducem Carinthiæ. 1343. Principum Electorum Rescriptum ad Papam, de discordia Imperii & Ecclesiæ. 1338. *Caroli* IV. Confirmatio de electione Regis Bohemiæ. 1348. Rescriptum de primariis precibus. 1353. Formula concessæ sedis liberæ & freygraviatus. 1354. Recognitio, quod Imperatrici imponitur

nitur diadema in Aquisgrano. 1354. Constitutio de officio archicancellarii Imperatricis romanæ in coronatione eius, & alias observando. Confirmatio de iure & successione Electorum palatinorum. Constitutio de incorporatione Ducatuum Poloniæ, & Silesiæ & Marchionatus Lusatiæ, quod in perpetuum Regno Bohemiæ sint indivisibiliter counita. 1355. Cum Principum Electorum Confirmatione istius incorporationis, & privilegiorum Regni Bohemiæ. Decretum de iure & successione Electorum palatinorum. 1356. Aurea Bulla. Constitutio de forestariis & zeidlariis. 1358. Formula de iuribus ac privilegiis Principum Imperii. 1363. Bulla de iure & successione Electorum Saxoniæ. 1376. *Wenceslai* Constitutio de primariis precibus. Rescriptum de impedimentis, cur de schismate papali cognoscendo & tollendo nondum instituta sit tractatio. 1398. Eiusd. & *Caroli* VI. Regis Franciæ Decretum de extirpatione schismatis papalis. Confirmatio Friderici & Carolinæ constitutionis de libertate ecclesiastica per *Bonifacium* IX. Papam. 1393. Principum Electorum Sententia super exauctoratione & privatione Wenceslai Cæsaris. 1400. *Ruperti* Constitutio de Vicariatu Imperii germanici in absentia Imperatoris. 1401. Edictum pro confirmatione *Gregorii* XII. papæ, & reiectione *Alexandri* V. antipapæ. 1408. Formula concessæ sedis liberæ & freygraviatus. 1410. *Ladislai*, tyranni Romanorum, Rescriptum de facto unionis inter schismaticos Papas. 1407. Mandatum de unione schismaticorum Paparum tractanda. 1408. *Sigismundi* Mandatum ad Regem Franciæ, ut veniat ad concilium constantiense, pro tollendo schismate Paparum, & reformatione ecclesiæ instituenda. 1413. Edictum de salvo conductu Ioannis Hussi ad concilium. 1414. Sacra ad Concilium constantiense, ne absente se quidquam definire aut decernere aggrediantur. 1416. Avisamenta super materia apostolicarum reservationum, & collatione beneficiorum, hactenus per summos Pontifices & ordinarios collatores practicata. De quibus omnino videndus *Von der Hardt* c. 15. Prolegom. in Concil. constant. p. 31. Decretum in caussa vertente inter Archiepiscopum Civitatemque coloniensem ex una, & Ducem montensem ex altera parte, super erectione novi telonii, & exstructione novi castelli ad Rhenum. 1417. De officio Vicarii generalis, & iure primogenituræ. 1434. Bulla de iure & successione Electorum palatinorum.

Con-

Confirmatio Friderici & Carolinæ constitut. de libertate ecclesiast. per *Ioannem* XXIII. Papam. 1413. *Alberti* II. & *Caroli* VII. Regis Franciæ Capitula pragmaticæ sanctionis. 1438. *Friderici III.* Avisamenta, quæ tempore Concilii basiliensis a Statibus Imperii Moguntiæ fuere deliberata. 1440. Vide iterum *Harduinum* l. c. p. 32. Mandatum ad Regem Franciæ, ut veniat ad Comitia moguntina, pro tollendo schismate papali, & confirmatione decretorum Concilii basiliensis tractanda. Concordata Nationis germanicæ cum Sede romana, pro ecclesiæ unione, ac pace & tranquillitate inter eandem & Nationem prædictam perpetuo fovendis. 1447. Rescriptum ad Regem Angliæ, Imperii socium, pro vindicandis iniuriis, a Rege Franciæ Cæsareæ Maiestati & ipsi Imperio illatis, in perpetrato raptu sponsæ cæsareæ. 1492. Processus & ordinatio in unctione Imperatoris & Imperatricis, in eorum coronatione & consecratione romana. *Maximiliani* I. Gravamina adversus Sedem ac Curiam romanam. 1510. Eiusdem & Ludovici XII. Regis Franciæ Edicta de convocatione & celebratione concilii pisani, pro necessitate & utilitate Reip. christianæ, contra tyrannidem Iulii II. Papæ romani. 1511. Edictum de vitio ingluviei & ebrietatis. 1512. Constitutio de notariis & tabellionibus, eorumque officio. Propositio de bello Turcis inferendo, ad Principes & Ordines Imperii. 1518. Principum Electorum Rescriptum, factum ad legationem Papæ, qui volebat leges præscribere Electoribus super electione futuri Imperatoris. 1519. *Caroli* V. Mandatum procuratorium ad Principes Electores super sua electione acceptanda & præstanda. Iuramentum post impositam sibi coronam regiam aquisgranensem. 1520. Edictum contra Lutherum & eius sectatores. Gravamina adversus Papæ rom. & universæ Curiæ rom. eiusque asseclarum iniustas usurpationes & tyrannides. 1522. Rescriptum ad Clementis VII. Papæ criminationes, cum appellatione & generalis concilii indictionis postulatione. 1526. Rescriptum ad Clementem VII. Papam, pro sua iustitia, contra eius iniustitiam. Mandatum ad Senatum sive collegium Cardinalium, ut negante seu differente Papa generalis concilii indictionem, ipsi indicant. Iuramentum ante impositam sibi coronam romanam. 1530. Propositio in comitiis augustanis. Resolutio ad orationem legati papalis. Deliberatio de mediis concordiæ & pacis inter utriusque religio-

ligionis Status usque ad futurum concilium servandis. Sententiæ binæ pro decreto religionis recipiendo. Sententiæ binæ de Confessione suevica. Rescriptum ad Articulos Protestantium Principum atque Ordinum de pace publica. Edictum de compositione pacis cum Protestantibus. 1532. Formula de insignibus sive armis gentilitiis portandis. 1541. Confirmatio Articulorum lovaniensium de fide & religione christiana. 1545. Mandatum ad Ducem wurtenbergicum rebellionis reum, ut se suaque omnia ultro dedat, aut læsæ maiestatis indignationem pœnamque perferat. 1546. Interim, seu Declaratio religionis, quam alii Interreligionem appellant. 1548. Constitutiones de pace publica tenenda. Reformatio politiæ imperialis. Mandatum de revocando & inhibendo conciliabulo bononiensi, per Paulum III. instituto. Protestatio contra conciliabulum bononiense a Paulo III. congregatum. 1549. Constitutio de cessione atque translatione provinciarum belgicarum & burgundicarum, Philippo filio facta. 1555. Constitutio de abdicatione Imperii & substitutione Ferdinandi Regis. 1556. Edictum de sua administrationis Imperii rom. cessione, resignatione, & translatione, Ferdinando Regi facta. *Ferdinandi* Regis Transactio passaviensis de pace publica. 1552. Declaratio de libertate religionis, concessa nobilibus & communitatibus sub Episcoporum & Abbatum ditione consistentibus. 1555. Decretum in causa Archiepiscopi rigensis & Regis Poloniæ ex una, & Magistri Livoniæ ex altera parte. 1557. Mandatum de methodo articulorum fidei iuxta Augustanam confessionem conscribenda & explicanda. 1564. Aliud super eadem re. *Maximiliani II.* Rescriptum de via regia reformandi abusus, in ecclesia & fide catholica obortos. Sacra super eadem re. *Rudolphi II.* Edictum de pace religionis concessa Bohemis, & coniunctarum provinciarum incolis, ut S. rom. Imperii membris. 1609. *Matthiæ* Mandatum de tollendo novo vectigali, atque demolienda nova munitione ad Rhenum. 1612.

In II. Tomo, cuius Dedicatio ad Christianum II. Elect. Saxon. agit de Imperio iusto & legitimo, de divisione legum, de διανοια legum, quæ magis spectanda, quam το ρητον earum, deque ratione status, quæ sit ius a tyrannis inventum, *Caroli* M. Edictum de summa Trinitate & fide catholica. A. C. 794. Rescriptum de non

non adorandis imaginibus, adversus Constantinum & Irenen, Græcorum Impp. Constitutio de Iuramento, pro defensione Ecclesiæ apostolicæ præstando. 800. De sede imperiali trans Alpes, Iudicio Imperii, & aliis rebus. 804. *Ludovici* Pii Constitutio de Hispanis ad Imperium confugientibus, propter persecutionem Saracenorum. 815. De Hispanis colonis in Imperio, contra oppressiones Comitum. 816. De rebus S. Petro donatis & restitutis, & electione rom. Pontificis. 817. De percussoribus clericorum, cum inserta Synodo triburiensi. 821. De expiatione peccatorum facienda. 828. De pace publica, & divisione regni facienda inter filios. 837. *Lotharii* I. Edictum de exauctoratione Ludovici Pii. 833. *Ludovici* II. Recessus sive Capitula comitiorum ticinensium, cum Capitulis Lotharii I. 854. Constitutio de disciplina ecclesiastica, cum adiunctis Capitulis synodi ticinensis. 855. *Ludovici Germanici* & *Lotharii* II. Rescriptum ad Nicolaum I. Papam de pace confluentana, ut eius fractores ecclesiastica pœna distringantur. 860. *Episcoporum Germ.* Decretum de divortio inter Regem Lotharium II. & Reginam, factum in synodo aquisgranensi. 861. Recessus sive Decretum comitiorum sablonariasiorum, a Regibus German. & Gall. celebratorum. 862. Recessus comitiorum ticinensium de sacramento & obedientia, *Carolo Calvo* præstanda. 876. Acta synodi romanæ de electione & consecratione Caroli Calvi. 877. Constitutio de presbyteris ex crimine diffamatis, qualiter iudicari debeant. 878. Senatus populique rom. iuramentum, Imp. Arnolpho præstitum. 895. *Henrici* Aucupis Leges hastiludiales, sive de torneamentis. 930. *Ottonis* I. Constitutio de libertate ecclesiastica. 937. De protectione rom. Pontificis 960. de Regalibus B. Petro concessis. 962. *Ottonis* III. Rescriptum ad Abbatem & conventum monasterii S. Galli. 997. *Henrici* II. Constit. de familiis monasterialibus & episcopalibus compescendis, & iurisdictione Prælatorum. 1023. Recessus comitiorum alsaticorum, sub *Henrico* III. Imp. de conventione pacis publicæ. 1051. *Innocentii* II. Papæ Decretalis de obedientia episcoporum Daniæ & Norvegiæ, metropolitano suo hamburgensi præstanda, per *Lotharium* II. Imp. edita. 1133. Eiusdem Decretalis de obedientia episcoporum Suediæ, eidem metropolitano facienda, per eundem Imp. edita. Acta comitiorum geilenhusensium *Friderico* I. Imp. contra Papam. 1184.

Friderici II. Rescripta LXXX. variis de rebus edita. Constitutio de libertate, concessa gentibus ad catholicæ fidei unitatem conversis. 1232. Apologia contra Papam, per Episcopos Imperii rescripta. 1239. *Friderici*, Regis Antiochiæ, Vicarii S. rom. Imperii per Italiam, Sententia proscriptionis, lata contra contumaces, accusatos de homicidio. *Guilhelmi* Constit. contra Margaretam, Comitem Flandriæ, quæ ob fidem non præstitam terris imperialibus privatur. 1252. *Conradi* IV. Rescripta V. Constitutio de privilegiis extraneorum in regno Siciliæ. De privilegiis Iudæorum. *Rudolphi* I. Constit. de iure electoratus in rom. Imperio, Regibus Bohemiæ competente. 1390. *Henrici* VII. Iuramentum pro defensione ecclesiæ rom. 1311. *Ludovici* IV. Constit. ne fideles Imperii coram alio iudicio, ecclesiastico vel seculari, quam imperiali, ratione bonorum ab Imperio collatorum, respondeant. 1338. De divortio matrimoniali. 1342. De dispensatione super affinitate consanguinitatis. 1343. Acta comitiorum francofurtensium, super iniustis Papæ rom. articulis, quibus statum & iura Imperii labefactare voluit. 1344. *Ruperti* I. Compalat. Vicarii S. rom. Imp. Constitutio de iure electoratus in rom. Imp. Regibus Bohemiæ competente. 1378. *Bonifacii* IX. Papæ Decretalis de confirmatione Constitutionum imperialium super libertate ecclesiastica restauranda. 1396. *Concilii constantiensis* confirmatio Constitutionum imperialium de libertate ecclesiastica. 1415. Eiusdem Decretum de decimis, quando sint solvendæ, vel denegandæ. *Martini* V. Papæ Decretalis de confirmatione Constitutionum imperialium. 1417. *Sigismundi* Constit. de privilegiis & immunitatibus clericorum. *Maximiliani* I. de blasphemis. 1495. Reformatio liberorum scabinorum iudicii vetiti in Westphalia. Constit. de vinis & vinariis. 1508. De formula Articulorum militarium. Edictum bandi sive proscriptionis imperialis contra Ducem & Remp. Venetorum. 1509. Gravamina Germanicæ nationis & S. rom. Imp. adversus Sedem apostolicam, cum remediis & avisamentis, & Cæs. Maiest. Edicto. 1510. Epitome pragmaticæ sanctionis. Consultatio de expeditione in Turcas suscipienda per universitatem Christianorum. 1518. Electi Rom. Regis & Imperatoris Articuli, Pacta, & Obligatio, Principibus Electoribus præstanda. 1519. *Caroli* V. Missiua ad Mart. Lutherum, qua ad comitia wormatiensia vocatur. 1521. Rescriptum

ad

ad Ordines Imperii de Luthero. Edictum contra Lutherum & novatores religionum. De successione fratris sororisque liberorum cum patruo vel avunculo in defuncti patris vel avunculi hereditatem. Ad Cardinales super confirmatione electi Pontificis. 1522. Edictum de caussa lutherana. 1523. Mandatum ad Comites mansfeldenses in caussa lutherana & turcica. 1524. Constit. de successione fratris sororisque liberorum in patrui vel avunculi hereditatem. 1529. De Anabaptistis. Confessio augustana. 1530. De hac dicit auctor in epist. dedicat. se eam huc retulisse, non quod sit comitialis constitutio, sed quia constitutionibus firmata, in eamque pax publica sancita. S. Rom. Imp. Principum & Ordinum Protestantium Rescriptum de iniustis Processibus Iudicii camerae imperialis. 1538. Vbi quaedam alia inserta. Acta colloquii ratisbonensis. 1541. Vbi rursus quaedam alia inserta. Recessus sive Decretum de militibus vagantibus & grassatoribus. 1546. Decretum in negotio Prussiae & civitatum imperialium, Dantisci & Elbingae. 1548. Ordinatio Iudicii camerae imperialis. Cuius auctores, si Io. *Deckherro* credendum, quem *Placcius* de Anon. p. 204. excitat, sunt Casp. *Cuno*, & Conr. *Vischius*. Reformatio ecclesiastica, Statibus Imperii exhibita in comitiis augustanis. Mandatum ad omnes Imperii subiectos, de iurisdictione rom. Imperii. Recessus sive Decreta in comitiis augustanis facta. 1551. Constit. de Iudaeorum fenerationibus. Recessus sive Decretum visitationis Iudicii camerae imperialis. 1556. *Ferdinandi* Recessus sive Decreta comitiorum spirensium. 1557. Rescriptum de confirmatione suae electionis in Imperatorem Romanorum, & gratulatione ad electum Pontificem. 1560. De concilii libertate & reformatione ecclesiae. 1562. Articuli de reformatione ecclesiae, per Legatos in concilio tridentino propositi. Rescriptum de sacramento eucharistiae sub utraque specie & coniugio sacerdotum. 1564. *Maximiliani II.* Rescriptum de coniugio presbyterorum. Considerationes super matrimonio sacerdotum, Patribus concilii trident. transmissae. Rescriptum de laniena parisiensi & belgica seditione. 1574.

Tomo III. praemittuntur 1) Dedicatio ad Iacobum Regem Britann. in qua differitur de antiquae Teutoniae terminis & Imperantibus; quomodo ad eos romanum pervenerit Imperium; *Dietrich*

rich von Bern esse Theodoricum ravennatensem, qui in hac civitate sedem Imperii fixerit; res Imperii in Comitiis tractari ac peragi solitas; Ius conservandi status Germaniæ exitiosum fuisse, eoque integra regna & provincias ab ea avulsas; Imperatorem non esse mere laicum, sed pariter pontificem maximum, ad quem pertineat cura sacrorum, relicto tamen clericis officio docendi, & utendi clavibus; ac denique graviter auctor hortatur Imp. atque Imperii Principes, ut, remotis discordiis & proprii commodi respectu, maiestatem Imperii contra eius hostes vindicent, & pristinam Imperii administrationem restaurent. 2) Glossarium verborum teutonicorum, & aliorum, quæ difficultatem ac remoram lectori afferre possint. 3) Prolegomena, quibus Capitula exhibentur de administratione Imperii teutonici sub Carolo M. & variorum auctorum Elogia de usu, auctoritate, præstantia & restauratione legum ac constitutionum imperialium. Ipsius autem Tomi huius contenta sunt sequentia: *Alarici* gothi, primi Germanorum Imperatoris in Imperio romano, edictum de crudelitate militum, in captarum urbium incolas & loca sacra, reprimenda. A. C. 410. *Constantini III.* Imp. & *Constantii* Cæs. Constitutio de comitiis imperialibus annuatim in urbe arelatensi celebrandis. 411. *Athaulphi* gothi Imp. Edictum de legum romanarum restauratione. 412. *Honorii* & *Theodosii II.* Rescriptum contra Pelagianorum hæresin de gratia Christi & originali peccato. 418. Decretum de confirmatione Eulalii, electi Pontificis rom. & reprobatione Bonifacii. 419. Rescriptum de duobus electis in schismate Papis, ad iudicium imperiale præsentandis, ut super eorum electione cognoscatur. 419. Commonitorium ad Episcopos Ravennæ congregatos, ut de alterutrius ex electis Papis electione legitima cognoscerent, nec episcopos, qui electionibus eorum interfuerunt, ad iudicium reciperent. Rescriptum de recipiendo vicario intersacerdotii papalis, per Imperatorem ordinato. Mandatum ad Achilleum, episcopum spoletanum, quo ei vicariatus intersacerdotii papalis committitur. Sacra ad Senatum rom. de recipiendo vicario sedis papalis, per Imperatorem ordinato. Sacra ad populum romanum super eodem. Sacra ad carthaginiensem episcopum super eodem. Sacra ad episcopos africanos super eodem. Rescriptum de Eulalio schismatico Papa ex urbe pellendo, & vicario Sedis papalis reci-

cipiendo. Rescriptum de confirmatione Bonifacii electi Papæ, & reprobatione Eulalii schismatici. Præceptum, ut iudicio de schismaticis Papis per imperialem auctoritatem terminato, Episcopi ad Synodum vocati domi remaneant. Rescriptum de electione rom. Pontificis. Rescriptum adversus Pelagianos. 420. *Constantini III.* Rescriptum de seditionis auctoribus in schismate duorum Paparum, & præceptis imperialibus de ordinato papalis Sedis vicario exsequendis. 419. *Pharamundi*, primi Francorum monarchæ, Leges salicæ. 424. *Theodosii II.* & *Valentiniani III.* Sacra de indictione concilii ephesini. 430. Constitutio de officio Legati imperialis in concilio. 431. Sacra de confirmatione actorum synodalium. De revisione actorum synodalium, ut rescissis omnibus, quæ antea per concilii Patres acta fuerunt, fidei & controversiarum quæstio resumpta, de integro legitime discutiatur. 431. Valentiniani III. Decretum in causa Sixti III. Papæ rei, & Bassi exconsulis actoris. 433. Decretum de condemnatione Nestorii. 436. Edictum de confirmatione Synodi ephesinæ secundæ, & libris hæreticorum cremandis. 449. Rescriptum de confirmatione ephesinæ secundæ. *Valentiniani III.* & *Marciani* Edictum de prohibitis disputationibus inter christianos. 452. De infirmanda lege Theodosiana pro confirmatione Ephesinæ secundæ synodi edita. *Marciani* Sacra de electione imperiali, & celebratione concilii universalis. 450. Rescriptum ad archiepiscopum Romæ Leonem, qua vocat eum ad Synodum. Edictum de prohibitis disputationibus de fide, & gestorum chalcedonensis synodi observatione. 452. Rescriptum, ne quis ad fidem cogatur. *Attila* hunni Recessus comitiorum isenaciensium de imperio occidentali constituendo. 444. Ordinatio de veredariis. 447. Recessus comitiorum sicambriensium de rom. Imperio conquirendo. 450. *Genserici* vandali Edictum de crudelitate militum in captæ urbis incolas reprimenda. 455. Edictum de constitutionibus Principum. 456. *Leonis I.* Imp. Encyclica de pace ecclesiæ, & confirmatione chalcedonensis synodi. 457. *Richimeris* suevi Rescriptum de pace publica. 472. *Olibrii* Imperat. Commonitorium de Eutychianorum cavendis erroribus. *Basilisci* Encyclica de concordia ecclesiæ, & actis chalcedonensis concilii abolendis. 476. Eiusdem & *Marci* Cæs. Edictum de fide catholica. *Hunerici* vandali Edictum de pace religionis, & libero

utriusque religionis exercitio in toto Imperio. 480. Edictum contra Homousianos. 484. *Zenonis* Henoticon de pace & reconciliatione ecclesiæ. 482. *Odoacris* heruli Edictum de electione rom. Pontificis, & non alienandis bonis ecclesiæ. 483. *Clodovei I.* regis Francor. Decretiones Legibus salicis addendæ. 490. Edictum de pace ecclesiarum & personarum ecclesiasticarum. 507. Rescriptum eadem de re. *Theodorici* gothi Edictum de rom. libertatis iure non concedendo rebellibus. 494. Rescriptum de generali indulgentia rebellibus Imperii præstanda. 494. Decretum in apostatam. 495. Edictum, continens varia capitula. 497. Decretum de electione rom. Pontificis, & confirmatione ab Imperatore petenda. 498. Constitutio de electione & ordinatione rom. Pontificis. 499. Rescriptum de romano Pontifice, eum habere supra se iudicem Imperatorem. 500. Decretum in caussa Symmachi papæ. 502. Constitutiones, Edicta, Rescripta varia. *Anastasii* Imp. Rescriptum de invalida arrogantis rom. Pontificis in Imperatorem excommunicatione. 503. Sacra de concilio congregando ad componenda in Scythiæ partibus orta dissidia. 514. Sacra, ut Pontifex rom. veniat ad concilium Heracleæ congregandum ob componendas in Scythia de fide ortas quæstiones. 515. Rescriptum de fide catholica, chalcedonensis Synodi decretis custodiendis, & pace servanda. 516. Sacra, quod Imperator a Papa iuberi non possit. 517. *Clodovei I.* regis Francor. Edictum de pace ecclesiarum, & personarum ecclesiasticarum. 507. Rescriptum eadem de re. Fl. *Iustini I.* Sacra de electione imperiali. 518. Rescriptum de Vnitate ecclesiæ. 519. *Iustiniani I.* Rescriptum de restitutione episcoporum in suis sedibus ad intercessionem Papæ. 520. Rescriptum ad Papam de non damnandis episcoporum nominibus, ne scandala & tumultus fiant in populo. Sacra de societate adversus orthodoxæ fidei perduelles ineunda. 535. Edictum de celebratione paschatis, & tempore Quadragesimæ. 545. Sacra de fide catholica, & conciliorum per Imperatorem celebratione & confirmatione. 553. De erroribus Origenis, ad synodum CPtanam. De fide catholica, & conciliorum per Imperatorem celebratione & confirmatione, ad eandem synodum. *Athalarici* gothi Constituta, Edicta & Rescripta varia ab anno 526. Rescriptum de electione rom. Pontificis. 531. Constit. de ambitu coërcendo in electione rom Pontificis. 532.

Ama-

Amalaventha gothæ Imperatricis Edictum de electione consortis in Imperio & officio Imperatoris. 534. *Theodohati* gothi Constituta, Edicta, & Rescripta varia ab anno 534. *Vitigis* gothi Edicta ab anno 536. *Gildeberti* & *Clotharii* Francorum regum Decreta comitiorum coloniensium. 539. *Totilæ* gothi Rescriptum de honore legatis habendo & pœna perfidorum. 547. Edictum de vitæ emendatione & iustitiæ correctione. Fl. *Iustini II.* Edictum de fide catholica & concordia ecclesiæ. 566. Ordinatio de officio Imperatoris. 582. *Guntheramni*, Francorum regis, Capitula matisconensia. Præceptio de observando die dominico. 588. Decretum, ut episcopi canes non alant in domibus suis. 589. Fl. *Tiberii II.* Ordinatio de officio Imperatoris. 586. *Mauritii* Edictum, ne quis miles, nondum expleta militia, monachus effici possit. 592. Rescriptum, quod Imperator sit sub ecclesia in spiritualibus. 602. *Senatus Populique romani* Edictum de Phoca coronato, & Mauritio interfecto cum filiis suis. *Phocæ* Constit. de primatu rom. ecclesiæ. 606. De electione rom. Pontificis, & ceterorum in Imperio episcoporum. *Clotharii II.* Francor. regis Rescriptum, quod episcopus Deo magis servire possit in populo, quam in eremo. 615. *Heraclii* Ecthesis de S. Trinitate & fide catholica. 639. Rescriptum de sacrilegii pœna, & supplicationibus contra Turcorum perfidiam ad Deum faciendis. *Constantis II.* Typus de concordia ecclesiastica, & silentio eristicis ac seditiosis scriptoribus & concionatoribus imponendo. 648. Fl. *Constantini* V. Pogonati Sacra de unitate ecclesiastica, & dissidiis in ecclesia obortis, per concilium generale tollendis. 678. De concilio super Monotheletarum controversia celebrando. 680. Edictum de fide catholica, & damnatione hæreseos Monotheletarum, & Honorii papæ rom. 681. Constit. de electione rom. Pontificis. 684. Fl. *Iustiniani II* Rhinotmeti Divalis iussio, directa ad Papam, in confirmationem VI. synodi CPtanæ. 685. Mandatum de electione rom. Pontificis. 686. *Theodorici IV.* Francor. regis Decretum de rebus ecclesiasticis, in necessitates publicas erogandis. 730. *Leonis III.* Constit. de patrimoniis templorum urbis Romæ, & capitatione infantium. 732. *Caroli Martelli*, Francor. subreguli & advocati Romanorum, Rescriptum de defensione Ecclesiæ & Imperii. 735. *Childerici II.* Capitulare comitiorum ratisbonensium. 742. Decreta comitiorum liftinensium.

sium. 743. Decretum comitiorum svessionensium. 744. *Pipini*, Francor. regis & advocati Romanorum, Capitulare comitiorum metensium. 755. Aliud p. 159. Decreta in Vernis statuta. A. 756. Edictum de gratiis Deo agendis pro annonæ copia, & eleemosynis faciendis. 764. *Constantini VII.* Porphyrogenneti & *Irenæ* Sacra de concilio per Imperatorem celebrando super controversia de cultu imaginum exorta. 758. *Caroli M.* Decretum de purgatione sacerdotum. 772. Constit. de privilegiis nobilium Francorum, id est, Germanorum & Gallorum. 777. Capitulare comitiorum generalium. 778. 780. Constit. de immunitate ecclesiastica. 779. Capitulare comitiorum ticinensium. 786. Edictum de emendatione cantionum & lectionum ecclesiasticarum. 787. Præceptum de tributo provinciarum. 788. Capitulare aquisgranense de reformatione ecclesiæ, & disciplinæ christianæ. 789. Decretum de personis ecclesiasticis, ne vel in exercitum pergant, vel armaturam baiulent. 790. Rescriptum de observatione Septuagesimæ, Sexagesimæ, Quinquagesimæ & Quadragesimæ. De reformatione monachorum. Rescriptum de peregrinis & mercatoribus. 796. Duo capitularia comitiorum generalium. Edictum, ut sacerdotibus militia, pugna, & arma interdicta sint. 797. Constit. qualiter manopera, census, tributa ac reliqua servitia exigenda, vel agenda sint. Capitula Legi salicæ addenda. 798. Edictum de obedientia episcopis & sacerdotibus præstanda. & A. 806. Capitula ad Legem Longobardorum addita. 801. Edictum de Capitulis, pro lege tenendis. 802. De sacerdotum purgatione. 806. Capitulare comitiorum Theodonisvillanorum. Capitulare comitiorum neomagensium. 807. Capitula in comitiis aquisgranensibus sancita. 813. Capitula in diversis Imperii comitiis generalibus statuta & promulgata. *Ludovici Pii* Reformatio ecclesiastica. 816. Reformatio monachorum. 817. Decreta comitiorum aquisgranensium. 818. Capitula comitiorum ingelheimensium. 819. Capitula, quæ Legibus salicis addenda in comitiis aquisgranensibus constituit. Capitulare de exercitu faciendo. Capitula ecclesiastica. 820. Capitulare comitiorum Theodonisvillanorum. 821. Capitulare de legatione missorum dominicorum. 822. Capitulare comitiorum compendianorum. 823. Ordinatio de benedictione e lexorcismo aquæ calidæ seu frigidæ, in qua manus ad iudicium mittitur. 825.

Lu-

Ludovici Imp. & *Lotharii* Cæsaris Capitulare. 826. Capitulare aquisgranense. Capitulare in comitiis Italiæ. 832. *Lotharii* Constitutiones de pontificibus romanis. 825. Constitutio de decimis. Capitula, pro lege habenda. Recessus comitiorum. rom. de superioritate Imperatoris, & obedientia Papæ & urbis Romæ. 844. *Ludovici* II. *Germanici* Decretum de advocatis. 852. Constitutiones. 856. Decretum de libertate ecclesiastica. 862. Capitulare comitiorum turissiacorum. 865. Transactio procaspidana super divisione regni lotharingici. 870. *Caroli* II. *Calvi* Capitula spartacana. 846. Capitulare comitiorum svessionensium de statu ecclesiarum & rerum ecclesiasticarum corrigendo. 853. Edictum de raptoribus & prædonibus. 856. Capitulare comitiorum pistensium. 863. Præceptum de Sedis apostolicæ potestate in Episcopos. Synodus tullensis.. 859. Decretum duziacense de auctoritate synodorum, & ut singularum provinciarum episcopi suas causas finaliter diiudicent, nec cogantur eas ad Papam mittere iudicandas. 871. Ordinationes de iuramentis fidelium. 871. Synodus pontigonensis de electione sua ad Imperium, primatu per Gallias & Germanias, & appellatione presbyterorum ad rom. Sedem. 876. Concilii rom. synodica Confirmatio electionis Caroli Calvi Imp. 877. Recessus comitiorum compendianorum. *Ludovici III.* Balbi Imp. & Ludovici III. Francor. regis per Germanias, Decreta comitiorum furonisensium. 879. *Widonis* longobardi Imp. Capitulare. 891. Constit. de iure Principum in civitates ab Imperatore in feudum acceptas. 892. Ordinatio de votis pro nato filio Imperatoris faciendis. *Arnulphi* Franc. Imp. Constit. de excommunicatis. 895. *Lamberti* longobardi Imp. Constit. de electione rom. Pontificis, & iurisdictione episcoporum. 896. Decreta comitiorum ravennatensium. *Ludovici IV.* burgundi Imp. Constitutiones. 901. Edictum de ritu manumissionis. 906. Constit. de auctoritate instrumentorum. 909. *Berengarii I.* longobardi Imp. Capitulare. 903. *Conradi I.* franci Imp. Constitutiones. 915. *Henrici I.* Aucupis Constit. de iure primogenituræ. 931. *Alberici*, longobardi, regis Romanorum Edictum de depositione Imperatoris tyrannice imperantis. 933. Constit. de usu pallii, episcopis Græciæ concesso. 934. *Hugonis* burgundi Imp. & *Lotharii* Cæs. Constitutiones. 948. *Berengarii II.* longobardi & *Adelberti* Cæs. Edictum de ecclesiarum & populi con-

contributione ad bellum contra infideles. 950. *Ottonis I.* Constitutiones ab anno 940. Statuta in Synodo ingelhemensi. 948. Statuta in synodo comitiali augustana. 952. Decretum in synodo romana de depositione Benedicti V. 964. *Ottonis II.* Rufi Constitutiones. 967. *Ottonis III.* Mirabilis Constitutiones. 988. *Henrici II.* Claudi, bavari, Edictum de iurisdictione ecclesiarum Imperii. 1009. Constitutiones. 1013. *Conradi II.* salici sive franci Constitutiones. 1039, *Henrici III.* Nigri Constitutiones. 1042. *Henrici IV.* Constitutiones. 1062. Rescriptum ad Papam (Gregorium VII.) de invasione rerum ecclesiasticarum, & simoniaca labe ab ecclesiis exstirpanda. 1073. Decretum comitiorum ticinensium de Gregorii (VII.) papæ, ob hæreseos, schismatis, & seditionis crimina depositione. 1089. Mandatum de reformanda pace Imperii & Ecclesiæ. 1105. Edictum de iniuriis sibi fraude Pontificis rom. (Gregorii VII.) illatis, & iniusta sui degradatione. 1106. *Henrici V.* Constitutiones. Oratio ad clerum populumque rom. de pace publica Imperii & Ecclesiæ. 1117. *Lotharii III.* Saxonis Rescriptum ad abbatem cassinensem, petentem, ut ea, quæ sunt iuris Imperii, contra Papam vindicaret. 1136. Iudicium in controversia Papæ & abbatis cassinensis super Imperii iuribus, quæ Papa in abbatem, liberum Imperii Statum ac Principem, sibi vindicare volebat. 1137. Decretum de possessionibus bonorum cassinensis & S. Vincentii monasteriorum. 1138. Mandatum de necessitate cognitionis antiquitatum & privilegiorum S. Imperii. *Conradi III.* suevi Constit. de beneficiis & terris tributariis. 1141. Rescriptum de concordia utriusque Imperii, orientalis & occidentalis. 1143. Constit. de pacto & conditione inserta in contractu. 1145. *Friderici I.* Barbarossæ Constitutiones. Constit. de pactis inter Imperium & Ecclesiam servandis. 1152. Rescriptum de iure Imperatorum in urbem Romam. 1155. De Tiburtinis, ut obediant Papæ, salva superioritate imperiali. 1155. Edictum de tuendis Imperii iuribus, adversus rebelles. 1158. Decreta comitiorum roncaliorum de regalibus Imperii. Decretum in caussa Archiepiscopi bremensis contra Ducem Saxon. Episc. magdeburg. & verdens. 1159. Collatio cum Papa de urbis subiectione, tributis Patrimonii B. Petri Imperio pendendis, & homagio episcoporum Italiæ. Mandatum de concordia cum Pontifice confirmanda. Edictum pro-

proscriptionis adversus Cremenses & Mediolanenses. De dimissione Cardinalium ob crimen læsæ maiestatis captivorum, & electione novi Pontificis. 1161. Instructio pro comite Henrico Trecensi ad Regem Francorum, de reformanda pace ecclesiæ. 1162. Mandatum de incompetentia Regis Francorum in cognoscenda caussa electionis rom. Pontificis, quæ ad imperialem iurisdictionem spectet. Rescriptum ad schismaticos Cardinales super eorum maledicis litteris in Imperatorem & papam Paschalem emissis. 1165. Decreta comitiorum herbipolensium de confirmatione Paschalis papæ, & reprobatione Alexandri III. schismatici. 1166. Edictum de pace ecclesiasticorum. 1157. Acta pacis publicæ inter Fridericum Imp. ex una, & Alexandrum III. papam, Regem Siciliæ, & Status Regni Longobardiæ, ex altera parte. 1176. Mandatum diffidatorium ad Saladinum pro restitutione Terræ sanctæ. 1188. *Henrici II.* Anglorum regis Constitutiones, Mandata, & Rescripta de iuribus regni, contra Papæ & eius asseclarum, usurpationes, iniustitias & tyrannides, in comitiis herbipolensibus ab Imperatore & Statibus Imperii comprobata & confirmata. *Henrici VI.* Imp. Constitutiones de argentifodinis. 1189. Statutum de servitute nativitatis. De obedientia Ducis Burgundiæ, Imperio præstanda. 1190. Rescriptum de captivitate Regis Anglorum. 1191. Constit. de iure monetæ cudendæ. Aurea bulla de compositione inter Imperium & Regem Angliæ. De fide vasalli Imperio & Regno Franciæ pariter obstricti. De feudo Comitatus matisconensis inter Comitem palatinum Burgundiæ & Ducem divionensem Superioris Burgundiæ controverso. 1193. De rebus Ecclesiæ rom. concedendis. 1197. *Philippi II.* suevi Constit. de diffidamentis. 1201. *Balduini I.* flandri, Imp. CPtani, Edictum de restauratione Imperii orientis, & redunitione cum occidentali. 1204. Rescriptum de præcellentia Imperii, & obedientia sacerdotii, ad Papam. 1205. *Ottonis IV.* Constitutiones. 1209. *Friderici II.* suevi Edicta, Rescripta, & Mandata de iniuriis rom. Pontificum in Imperatorem & Principes Imperii, iniustoque eorundem tyrannide & usurpatione. Edictum de Vicarii imperialis officio ac potestate. 1220. De paratis & mansionaticis, & conductibus Imperatori ad comitia proficiscenti exhibendis. 1225. Rescriptum ad Papam, a quo iubebatur ab Italia abstinere, & litis cum Lombardis arbitrium in Papæ ma-

manus committere, & Terræ sanctæ expeditionem suscipere. 1236. Edictum de comitiis imperialibus, Parmæ celebrandis. Adversus Papæ & Concilii lugdunensis decretum de sui depositione. 1245. Concilii lugdunensis Decretum de electione Imperatoris rom. ab Imperatore & Statibus Imperii reprobatum. *Conradi IV.* suevi Constitutiones. *Henrici IIX.* thuringi Leges de iudæis. *Wilhelmi* hollandi Regula ordinis militaris. 1247. Imperialis processus in unctione Regis Romanorum, in eius coronatione & consecratione servandus. Antiqua ordinatio de officio Comitis palatini. Formula iuramenti fidelitatis vasallorum seu iudicum, Imperio præstandi. *Richardi* angli Imp. Constit. de hæreticis & blasphemis. 1258. Constit. de successione in defuncti filii hereditatem. *Alphonsi* hispani Imp. Mandatum ad civitates imperiales de paratis, mansionaticis, & conductibus coronando Cæsari exhibendis. 1250. *Conradi V.* sive *Conradini*, suevi, Edictum de receptione cinguli militaris. 1267. S. *Ludovici*, Francorum regis, Pragmatica sanctio de rapinis & expilationibus rom. Pontificis cöercendis. 1268. *Rudolphi I.* Constit. de primis precibus. 1273. *Alberti I.* Constitutiones. *Philippi*, Francorum regis, Rescriptum de superioritate regia, & collatione beneficiorum ecclesiasticorum ad ius regium pertinente, adversus Papæ romani tyrannidem. 1302. Articuli adversus Papam in Synodo parisiensi propositi & decreti. 1303. *Henrici VII.* Rescriptum, quod Imperator Papæ nullum iuramentum præstet. 1311. Authentica de summa Trinitate & fide catholica & de hæreticis. 1312. Senatus consultum de Lege regia. *Ludovici IV.* (verius V.) bavari Decretum de Imperatoris maiestate, & quod sit Imperator, qui ab Electoribus electus est, etiamsi a Papa non sit unctus, consecratus, ac coronatus. 1338. Constitutio de Imperii iuribus & excellentia ac potestate Electorum Regis Romanorum. 1339. Decretum adversus iniqua postulata romani Pontificis de Imperio a Sede romana recognoscendo. 1345. De falsa electione Caroli bohemi annullanda, & de iuribus Imperii adversus Papam & eius sectatores tuendis. 1346. *Eduardi* angli, postulati Cæsaris, Rescriptum de libera electione ecclesiasticarum personarum, adversus romanæ Sedis gravamina. S. romani Imperii Electorum Decretum de iugo pontificio excutiendo. 1347. *Guntheri* schwarzenburgii Edictum de Imperii excellentia, & pote-
state

ſtate electi Imperatoris. 1349. *Caroli IV.* Decretum de reformatione cleri. 1366. Conſtit. de libertate eccleſiaſtica. 1377. *Caroli* Francorum regis arreſtum de annatis. 1406. Edictum ſuper libertate eccleſiarum Regni & Delphinatus, reſpectu exactionum, annatarum, & gravaminum per Papam impoſitorum. 1407. *Iodoci* moravi Sanctio de reſiſtendo regiæ Maieſtati, ſi contra ordinationes Imperii fecerit. 1410. *Sigismundi* Conſtit. de pace infidelibus & rebellibus ſuis facta. 1403. Decretum ſuper donationibus poſſeſſionum, quæ rebellium fuerant. 1404. Conſtit. de electione romani Pontificis, quo modo per concilium ſit celebranda. 1415. de concilio per Imperatorem tuendo in libertate electionis. Aurea bulla de adhæſione, concilii baſilienſis Decretis inconcuſſe facienda. 1432. Aviſamenta ad Papam. 1433. Inſtructio Legatis data pro expeditione romana Conſtit. de advocatia & protectione eccleſiæ romanæ. *Synodi conſtantienſis* Confirmatio conſtitut. imperialium de libertate eccleſiaſtica. 1434. Reſcripta & Decreta varia. Edictum de incompetentia Concilii in iudicandis cauſis Principum Imperii, ad Sacram Cameram pertinentibus. Decreta comitiorum poſonianorum. 1435. Decretum ſuper modo exercitum colligendi, & expeditionem generalem faciendi. Edictum de ſalvo conductu Concilii perſonarumque ad illud euntium, ibidem ſtantium, & inde recedentium. Confirmatio Articulorum, cum Huſſitis concordatorum, de uſu calicis in euchariſtia. 1436. Decretum de uſu calicis petentibus concedendo. *Synodi baſilienſis* Bulla de Papæ romani ſuſpenſione ab officio paſtorali, propter eius lupinam tyrannidem, ad S. Romani Imperii Electores. 1437. Reſcriptum ad Electores de non impedienda eccleſiæ reformatione in capite & in membris, & quod Papa ſubiectus ſit Concilio, quodque tyrannica eius adminiſtratio a Concilio ſuſpendi debeat. 1438. Reſcriptum de promovenda reformatione eccleſiæ in capite & in membris, ut ei Papa ſubiiciatur, & quod Papa non habeat poteſtatem mutandi Concilia, quodque tyrannice agens ab officio papali debeat ſuſpendi, & ſi non reſipiſcat deponi. 1439. Reſcriptum ſuper eodem facto, & ne Principes obedire velint Papæ, ſed ut eum refutent. Reſcriptum ad Imperatorem, de transferendo concilio. 1442. *Alberti* II. Decreta comitiorum badenſium. 1439. *Friderici* III. Sacra ad Papam de regnis legitimo heredi non auferendis,

dis, aut in alium transferendis. 1444. Sacra ad Papam de expeditione contra Turcas facienda. 1453. *Vladislai*, ungari, designati Cæsaris, Decreta de expeditione turcica. 1454. *Caroli* (IIX.) Francorum regis, Edictum contra rom. Pontificem. 1495. *Maximiliani* I. Constit. de honore & privilegiis poëtarum. 1501. Edictum contra bannum papale, & ut coërceantur sacerdotes, qui homines Imperii ad iudicium Pontificis romani evocare audent. 1505. Mandatum de subiectione civitatis Patavii, & destructione rebellium. 1507. Mandatum de abolendis Actis & decretis conciliorum turonensis & pisani, contra Papam Iulium celebratorum. 1512. Mandatum de transferendis scriptoribus rerum gestarum Imperii Græcorum, quod teutonici Imperatores vindicare sibi debent. 1514. Rescriptum de bello Turcis inferendo, & ut Papæ atque Cardinales personaliter Imperatori in eo assistant. 1517. *Caroli* V. Rescriptum de iniuriis rom. Pontificis in Imperatorem & Imperium. 1526. Rescriptum de iniusta Papæ usurpatione, & convocatione concilii generalis. Decreta comitiorum spirensium. 1529. Responsio ad postulatos articulos Clementis VII. de concilio celebrando & audiendis adversariis. 1530. Articulus ad caussam religionis spectans. Iuramentum de protectione Papæ & ecclesiæ romanæ. Declaratio de ordine egressus & ingressus Principum Imperii in comitatu Imperatoris. Rescriptum ad Protestantium Principum & Statuum postulata in caussa religionis. Decretum in caussa religionis. Rescriptum de decreto religionis recipiendo. Constitutiones criminales publicorum iudiciorum. 1532. Decreta comitiorum francofurtensium. 1539. Constitutio de observatione canonum synodalium & advocatiis protectionibusque ecclesiarum. 1549. *S. Rom. Imperii Electorum* epistola de ordine ingressus Principum in comitatu Imperatoris. 1530. Rescriptum de egressu & ingressu Principum. *Ferdinandi* Cæs. Constitutio ad removendos abusus, & Ordinatio ad vitam cleri reformandam, per Legatum pontificium publicata. 1524. De remunerandis bene præclareque de Rep. meritis. 1526. Edictum de supplicationibus publicis instituendis pro avertenda Dei ira, & de contributionibus communibus in bellum turcicum. 1529. Sacra de veritate doctrinæ euangelicæ, per Lutherum repurgatæ. 1537. Edictum de catechismis doctrinæ christianæ. 1554. Resolutio de Colloquio wormatiensi, & secta-

rum

rum Aug. conf. dissensionibus. 1557. *Francisci*, Francor. regis, Articuli de reformatione morum, & ecclesiæ disciplina. 1563. Protestatio contra Pium IV. papam, pro præeminentia ac præsessione Regis christianissimi ante Regem catholicum, adversus Papæ iniquos processus, & nullitatem Concilii tridentini. *Maximiliani* II. Edictum de studiis literarum promovendis. 1565. De pace religionis, & damnatione Georgii Ederi, Doctoris turbulenti ac seditiosi, famosorum, mendacium & iniuriosorum libellorum auctoris. 1573. Rescriptum de cantu ecclesiastico, & divini officii emendatione. 1575. *Gregorii* XIII. Bulla de emendatione calendarii. 1582. *Rudolphi* II. Edictum de officio principis militaris in hoste persequendo. 1594. Rescriptum ad Ordines regni Poloniæ de pactis non violatis. De belli alea, & recipiendis Principibus ad Imperium, a Turcis deficientibus. De mundiburde Principum, in protectionem Imperii susceptorum. 1595. Sacra ad Papam de contributione ad bellum turcicum faciendo. 1596. Rescriptum de feudis Imperii, sine Electorum & Ordinum consensu nemini auferendis, aut in alium transferendis. 1598.

In Tomi IV. Classe I. cui præmittitur 1) Dedicatio ad Fridericum IV. Electorem palatinum, in qua de præcellentia dignitatis & iuribus rom. Imperii gravis sermo est. 2) Præfatio de significatu tituli *Constitutionum imperialium*, de earum vi & efficacia, easque omnes Corpori iuris inserendas fuisse, exstant *Hadriani I* Papæ Bulla de electione & investitura. A. C. 774. *Caroli* M. Constit. contra hæresin Felicianam. 794. Edictum de disciplina ecclesiastica. Latine & germanice. 796. Pro ecclesiastica potestate. 802. De pace 806. *Ludovici* Pii Missiva de reformatione abusuum cleri. 817. *Lotharii I.* Constitutio de electione roman. Pontificis, & legibus Romanorum. 825. *Lotharii* iunioris Constit. de pace. 860. Rescriptum ad Imperatorem CPtanum. 871. *Caroli Calvi* Rescriptum ad Pontificem rom. de potestate imperatoria seu regia. *Caroli Crassi* Constit. de expeditione rom. 890. Acta concilii romani præsidente *Ottone I.* Imp. 863. *Leonis* papæ IIX. Bulla de electione & investitura. 964. Bulla pro restituendis rom. Imperio temporalibus. Latine & germanice. 998. *Henrici II.* Constit. de regalibus B. Petro concessis. 1014. *Henrici IV.* Missiva ad abbatem laureshamensem, qui propter contumaciam abbatia

privatur. 1069. *Gregorii VII.* Breve ad Principes Germaniæ de pœnitentia & absolutione Henrici IV. Imp. 1077. *Henrici IV.* Iuramentum erga Papam. Acta comitiorum wormatiensium, in causa Henrici IV. Imp. & Gregorii VII. pseudopapæ. Eiusdem & *Rudolphi* Regis Rom. iuramenta, in concilio rom. præstita. 1079. Fragmentum comitiorum Brixiæ Noricæ celebratorum. 1080. Missiva ad clerum populumque rom. ut Hildebrandum deponant. Alia ad Papam Gregorium VII. qua ei vitia & iniuriæ exprobrantur. Alia ad Philippum, Regem Franciæ, contra Henrici IV. impietatem. 1106. Ad Principes Imperii Protestatio super iniusta sui depositione. Principum Imperii Rescriptum ad Henricum IV. qua causas exponunt, propter quas sit depositus, neque tamen ei denegant causam suam agere coram Senatu populoque germanico. Henrici IV. Rescriptum ad Principes Imperii, ut iubeant filium suum a persecutione cessare, & ut amplior octiduo terminus sibi concedatur ad causæ suæ defensionem. *Henrici V.* Constit. de investituris ecclesiasticorum, cum Paschalis II. decreto. 1110. De electione & investitura Episcoporum & Abbatum. 1122. *Calixti II.* papæ Bulla eadem de re. *Senatus populique rom.* Missiva ad Imperatorem Conradum III. qua eum ad recipiendam rom. Reip. possessionem hortantur. 1140. *Conradi III.* Rescriptum ad Ioannem Comnenum, Imp. CPtanum, qua amicitiam offert, mutuamque expetit, cum CPtanum Imperium sit filia romani; præterea milites germanos commendat, & pro Germanis petit locum in urbe CPtana, ubi ecclesiam ædificent. 1146. *Hadriani IV.* Breve ad Imp. Fridericum, cui exprobrat, quod nomen suum in literis nomini papali præposuerit. *Friderici I.* Rescriptum ad Papam, quo se illud ait fecisse more antiquo, integrum autem esse Papæ idem facere in suis litteris ad Imperatorem; ceterum cogitare debere, Silvestrum Papam tempore Constantini nulla habuisse regalia; quidquid autem eorum iam habet papatus, id omne largitione Imperatorum obtinuisse. Vtrumque latine & germanice. Constit. de excellentia & iuribus Imperii, videlicet illud non teneri beneficio Papæ. 1157. Formula sacramenti fidelium Imperii. 1158. Leges castrenses. Constit. de pace. Missiva ad episcopos transmontanos, qua eos vocat ad concilium papiense. 1159. Ad Papam & Cardinales, qua & eos vocat ad idem concilium. Rescripta ex co-

comitiis papiensibus. 1160. Rescriptum ad Imp. CPtanum, Emanuelem Porphyrogennetum, quo constituitur, Græcorum Imperatorem subditum esse rom. Imperio. 1177. Pactum Romanorum cum Imperatore, quo ei fidelitatem & subiectionem promittunt, atque ius tradunt ordinandi senatum, sibi autem stipulantur privilegium plateatici, portatici & ripatici in toto Imperio. 1167. *Hadriani IV.* Papæ ad archiepiscopos & episcopos Germaniæ, qua rogat, ut Imperatorem (Fridericum I.) his verbis, *Se illi insigne corona beneficium contulisse*, ad iram commotum, in viam rectam reducere studeant. 1158. Episcoporum Germaniæ Rescriptum ad Hadrianum IV. quo se eius literas ad Imperatorem, quasi ipse ei coronæ beneficium contulerit, ægre molesteque ferre testantur. Papæ ad Imperatorem Epistola, in qua, quomodo Imperium dicatur & sit beneficium Ecclesiæ, interpretari conatur, & hoc quidem modo: per *beneficium* se intelligere bonum factum, & per *conferre* imponere. Belle. 1159. *Henrici VI.* Missiva ad Prælatos Imperii, de indicendis militiæ sacræ privilegiis. 1195. *Principum Imperii* ad Innocentium III. papam de electione Ottonis IV. Imp. 1200. *Friderici II.* Imp. Aurea bulla, in favorem Sedis papalis. 1213. Edictum, quo abolet Statuta contra libertatem Ecclesiæ. 1220. Constit. pro eadem. Constitutiones contra hæreticos. De iuribus ac privilegiis Ducatus Austriæ, cum inserta Constitutione Friderici I. 1245. *Henrici* VII. filii Friderici II. (de quo vide *Lexic. univers. hist.* T. III. 55.) Constit. de propriis hominibus, eos eorumque bona sine consensu dominorum suorum non esse ad ecclesiam transferenda, clericos non vocandos ad iudicia secularia, nec seculares Principes & Status ab Episcopis & Prælatis in ipsorum iuribus violandos, psalburgeros autem abrogatos esse debere. 1232. Recessus comitiorum moguntinensium. 1236. Conradi V. sive *Conradini* Regis Rom. Querimonia ad Principes Imperii de iniuriis sibi a Pontificibus rom. illatis. 1267. *Electorum Imperii* Constit. de donationibus Ecclesiæ rom. factis, qua illæ, a Rudolpho confirmatæ, ratificantur. 1279. *Rudolphi* Constit. de primis Imperatorum precibus. *Alberti* I. Constit. de privilegiis rom. ecclesiæ. 1303. *Henrici* VII. Com. lützelburgensis Missiva ad canonicos modoetianos, ut privilegia & instrumenta afferant Mediolanum de corona ferrea. 1310. Ad abbatem cœnobii waldsassensis, Io. de Elnbogen, de coronatione ro-

mana. 1311. Sententia in Robertum Siciliæ regem, qui ob superbiam, contumaciam aliaque crimina regno privatur. 1311. *Ioannis* XXII. Papæ Bulla, qua Ludovico IV. bavaro Imperium abdicatur. 1323. *Ludovici* IV. Appellatio sive Protestatio contra Papæ ausum. 1324. Constit. de Imperii iuribus & excellentia, ac potestate electi Rom. Regis. 1338. Apologia contra calumnias Ioannis Papæ XXII. Electorum S. R. Imperii ad Benedictum XII. Papam super Ludovico Imp. & discordia Imperii & Ecclesiæ, qua improbant Papæ processum, tanquam Deo, iustitiæ & iuris ordini adversum, electumque Rom. Regem a Principibus aiunt habere potestatem plenam imperatoriam, non exspectata Papæ confirmatione, minanturque vindictam, nisi in ordinem redeat. *Caroli* IV. Aurea bulla. 1356. latine & germanice, ex archivo Electoris palatini. Et latinus quidem codex est authenticus. Vide *Conring.* de orig. iur. germ. p. 166. Constit. de cassatione privilegiorum contra rotwilanum Iudicium. 1361. *Wenceslai* Epistola ad Carolum VI. Regem Franciæ, de impedimentis, cur de pace ecclesiæ nondum instituta sit reformatio. 1398. *Principum Electorum* Sententia exauctorationis & privationis Wenceslai, Rom. Regis. 1400. *Bonifacii* IX. Papæ Bulla degradationis Wenceslai, & confirmationis Ruperti, electi Regis Romanorum. 1401. *Sigismundi* Bulla de iure & successione Electorum palatinorum. 1413. Epistola ad Carolum VI. Regem Franc. qua invitatur ad Concilium constantiense. Ad Concilium constantiense, quod ille hortatur, ne se absente quid decernat. 1416. Aurea bulla, in comitiis noriberg. condita. 1431. Reformatio omnium Ordinum Imperii. 1434. *Concilii constant.* Responsio, qua laudat Sigismundum Imp. ac promittit obedientiam. *Ordinum Imperii* Avisamenta constantiensia, de apostolicis reformationibus & collatione beneficiorum, hactenus per summos Pontifices facta. Conradi III. archiep. mogunt. Electoris Missiva ad episcopum augustensem, qua eum vocat Moguntiam adComitia imperialia. 1426. Ordinum Imperii Avisamenta, quæ tempore basiliensis Concilii in Comitiis moguntinensibus fuere deliberata. 1427. *Sigismundi* Imp. Reformatio ecclesf. pro futuro Concilio basiliensi. 1436. germanice versa a Frid. de Landskron, consil. cæsareo. Alibi hæc Reformatio ad Concilium constant. sed male, refertur. De quo vide Herm. *Von der Hardt* Præfat. in Tomi I.

Con-

Concilii constant. P. XXVII. p. 1120. Eiusdem Reformatio civilis. *Friderici* III. Epistola ad Carolum VII. Regem Francorum, qua eum vocat ad comitia Moguntiæ celebranda. 1440. Ordinatio Concilii basiliensis ad Gravamina Nationis germanicæ. Prædicti Friderici Reformatio. 1442. Constitutio de pace quadrima. 471. *Nationis germanicæ* cum sede apostolica concordata: cum *Gregorii* Papæ XIII. declaratione. 1447. *Pii* II. Papæ Bulla de non appellando a Papa ad concilium. 1459. Recessus comitiorum noribergensium. 1466. *Maximiliani* I. Constit. de notariis & tabellionibus, eorumque officio. 1512.

In Tomi IV. Classe II. cuius epistola ad Fridericum Comitem palatinum, Friderici IV. Electoris filium primogenitum, dedicatoria docet, scripta hæc collecta optimos esse Principum monitores, doctores & consiliarios, nec offendi quem debere, quod inseruerit Edictum wormatiense, & Declarationem religionis: consilium enim sibi fuisse, omnia Imperatorum Germanorum Statuta ac Rescripta colligere & exhibere, sine odio, sine studio partium; neque etiam Catholicos sibi irasci debere, quod scripta dignitatem & iura Imperatoris vindicantia attulerit: secutum namque se esse Imperatores, Reges ac Principes, qui eorum fuerint auctores; continentur sequentia: *Caroli* V. Capitulatio. 1519. Electi Romanorum Imperatoris iurisiuranda in coronatione. 1520. Edictum contra novatores religionis, Wormatiæ 1521. VI. *Electorum* Concordata (Bruderliche Einung.) Caroli V. Constit. de iuribus Domus austriacæ. 1522. Acta comitiorum nurmbergensium, in caussa lutherana, turcica, & pontificia. 1522. complectentia Caroli V. Imp. ad Hadrianum VI. Pontif. epistolam, qua contributionem petit ad gerendum bellum turcicum: *Hadriani* VI. Breve ad S. Rom. Imp. Electores, aliosque Principes ac Ordines, ut Mart. Lutheri novis, ut vocat, doctrinis resistant, eumque in viam reducere laborent: Instructionem pro Fran. Cheregato, legato pontificio: Responsionem Principum Imperii, legato illi redditam: Replicationem legati: Duplicationem Principum: & C. Gravamina Principum ac Ordinum Imperii adversus Sedem rom. ac totum ecclesiasticum Ordinem. Et hæc ultima quidem tam latine, quam germanice. *Caroli V.* Imp. Mandatum ad Comites mansfeldicos de Lutheri doctrina, & contributione ad bellum turcicum. 1524. Rescriptum ad

ad Clementis VII. Papæ criminationes, cum appellatione, & generalis concilii indictionis postulatione. 1526. Aliud ad eundem, quo voluntatem iuvandi res christianæ reip. sibi deesse negat pernegatque. Ad Senatum sive Collegium Cardinalium, ut, negante seu differente Pontifice generalis Concilii edictionem, ipsi id indicant. Ad S. Rom. Imp. Principes Electores, super caussa gallica & conventione madritica. Ad Vdalrichum, Ducem wirtenberg. qua eum iubet seque suaque omnia ultro dedere, aut læsæ maiestatis indignationem pœnamque perferre. 1546. Declaratio religionis, quæ vulgo *Interim* vocatur. 1548. Constit. de pace publica tenenda. 1548. Reformatio politiæ imperialis. Muntz-ordnung, sive Ordinatio rei monetariæ. 1551. Transactio pataviensis: Vertrag zu Passau. latine & germanice. 1552. Cassatio Transactionis sive concordiæ herbipolensis cum Alberto, Marchione brandenburgico. Mandatum ad episcopum herbipolensem, quo ratificatur illa Cassatio. Aliud ad eundem, ne in illa Transactione pergat, sed filum eius abrumpat. Epistola ad Sebastianum, Elect. mogunt. qua causas exponit, cur Transactionem illam, semel quidem, necessitate urgente, approbatam, confirmare nequeat. Ex-tractatum Resolutionis cæsareæ erga Marchionis petitionem, quo Transactionis confirmationem denegat. *Ferdinandi* Regis Rom. Declaratio & Explicatio, quo modo cum Statuum ecclesiasticorum nobilibus, civitatibus & communitatibus, quæ Aug. confessioni addictæ sunt, agendum sit, videlicet, eos, quamvis in religione dissentientes, tolerandos, & in iuribus suis conservandos esse. 1555. *Caroli* V. Constitutio de cessione atque translatione Provinciarum belgicarum & burgundicarum, Philippo (II.) filio facta. Epistola ad Cameram spirensem de abdicatione Imperii, & substitutione Ferdinandi regis. 1556. Edictum de sua administrationis Imperii rom. cessione, resignatione, & translatione Ferdinando fratri facta. *Ferdinandi* Imp. Ordinatio probandi monetam. 1559. *Maximiliani* II. Epist. ad Lazarum a Schwendi de laniena parisiensi & hispanica tyrannide in Belgio: quam utramque improbat & exsecratur. 1574 Lazari *a Schwendi* Iudicium de administratione rom. Imperii, & tolerantia religionis. Quatuor hisce Tomis adiungitur Rationale constitutionum imperialium, in Tomi IV. Classe I. & II. contentarum, in quo argumenta Constitutionum explicantur, & S.Rom.

S. Rom. Imperii iura adversus Cæs. Baronii Annales vindicantur; præmittitur autem ei Dedicatio ad consiliarios & domesticos Electoris palatini, in qua taxat 1) perversum morem Doctorum iuris academicorum, qui in legibus rom. antiquis, quæ nullum præstant usum, explicandis tempus consumunt; 2) eos, quibus Hispanorum & Italorum consilia, & decisiones potiores sunt, quam nostrates; 3) suadet, operam dari noscendis potissimum illis legibus, quæ vivo Iustiniano in Alamania, Germania & Francia sunt latæ, nec non genuinis nostrorum Regum sanctionibus; 4) talium se quoque, post Amerbachium, Heroldum, Denaisium, collectionem instituisse.

Tomo I. Constitut. p. 215. & 225. *Ottonis I.* Constit. de locatione & privilegio Cameræ imperialis magdeburgensis. Et p. 255. *Ottonis II.* Constit. super confirmatione iuris municipalis Magdeburgensium, ac prærogativa scabinorum.	Hæ Constitutiones *videntur esse suppositæ* a falsario quodam, intra trecentos proximos annos. *Conring.* de Orig. iur. germ. c. 18. p. 99.
Tomo III. 2. *Pharamundi I.* Leges salicæ, *in comitiis* quondam *saliþensibus* (quibus hodie *Saltzburg ad Salam fl.* in Franconia, olim Salehem, in pago salico) per Francos, & eorum Proceres decretæ. Et p. 15. *Clodovei* Decretiones, Pharamundi Legibus salicis addendæ.	Etiam hæc *pro effictis* habet *Conring.* l. c. p. 27.
Pag. 243. Ludovici Pii, & *Lotharii* Cæsaris *Capitulare.*	Verisimile est, accipiendum hoc esse *de Epitome Capitularium*, quam cum Hincmari Epistolis edidit Io. *Busæus*: quam is quidem appellat *Constitutionum Caroli M. Epitomen, a Lothario eius nepote evulgatam. Conring.* p. 92.

P. 294. *Caroli Crassi* Constitutiones.	*Minime huic* debentur. *Conring.* p. 89.
P. 296. *Arnulphi* Imp. Constitutio.	Illius leges ex lectione historiarum illius ævi *confictæ* sunt. *Conring.* p. 90.
P. 301. *Henrici* I. Constitutio.	*Eiusdem est nota. Conring.* p. 90.
Tomo IV. Classe I. p. 28. *Caroli Crassi* Constitutio de expeditione romana.	Hæc Constitutio *mihi multum est suspecta.* Conring. p. 89.

Melch. *Goldastus* Haimensfeldius, helvetius, si non nobilis, scriptis tamen suis, atque insigni in honorem ac dignitatem Imperii rom. germanici adhibito studio nobilitatem, si quisquam alius, promeritus, primum Ducis Bullioniensis a secretis, deinde consiliarius Saxo-vinariensis, & Holsato-schaumburgicus, sed perpetuo adversa fortuna & egestate pressus, ideoque ad libros scribendos, ut iis panem lucraretur, adactus, dedit Monarchiam Imperii rom. seu de iurisdictione & potestate Imperatoris & Papæ, de qua *Thomasius* in Cautelis P. II. 248. cum *Cocceio* observat, omnes illos, qui ante reformationem pro Imperio scripserunt, & hic a Goldasto collecti sunt, contra Papam quidem, sed non sacerdotium scripsisse, atque adeo eiusmodi disputationibus non potuisse multum in favorem Impp. & Regum promoveri, Suevicarum rerum scriptores veteres, librum de Regno Bohemiæ, (cuius iterata editio minime est speranda) librum de Maioratu, serenissimi Ducis Saxo-vinar. iussu scriptum, Catholicon rei monetariæ, Digesta regia, seu Constitutiones de eucharistia, Notas in paræneticos scriptores veteres, Apologiam pro HENRICO IV. & Centuriam epistolarum philologicarum, (quibus adde Virorum clarissimorum & doctorum ad Melch. Goldastum epistolas, ex bibliotheca Henr. Gunth. Thulemarii A. 1688. editas) vitamque laboriosam æque ac ærumnosam deposuit Bremæ anno 1635. æt. 59. Fuit vindex & instaurator iuris publici, deque Germaniæ historia & iuribus, ob talium collectionem scriptorum, præclarissime meritus, caute tamen legendus, quia non paucas suspectæ fidei merces, non quidem prudens ac sciens, sed ex errore, & prout invenerat, pro veris monumentis proponit, si quidem, uti debemus, audire volumus monentes viros clarissimos, Herm. *Conringium* & Eric. *Mau-*

Mauritium apud Magirum Eponymol. crit. p. 393. *Sarckmasium* sive Schurzfleischium in Iudicio de noviss. prud. civil. scriptorib. n. I. *Rinckium* Program. Orat. auspic.)(5. H. D. *Meibomium* Orat. de gen. histor. germ. fontib. p. 45. C. L. *Bilderbeckium* in Biblioth. iur. publ. germ. (Io. Sylverii Germani Statui germ. præfixa) p. 12. *Zsackvvizium* in Prolegom. in Introduct. in Ius publ. & *Richardum* Hist. biblioth. cæsar. vindebon. p. 29. Laudes Goldasti canunt *Bilderbeckius* l. c. auctor *Lexici univers. histor* T. II. 258. Herm. Diet. *Meibomius* l. c. &, qui primo nominandus loco erat, Sam. *Rechelius* in Otio noviomag. c. 11. nam primus eum laudat, quod collectione sua Diplomatum historiam germanicam non parum illustraverit; secundus, quod peritia tam politica, quam historica sit celeber; tertius, quod scriptis tam antiquis, quam recentioribus collectis æternum sibi nomen paraverit; quartus, quod collectanea viri diligenter sint volvenda. Qui tamen addit, multos eum codices, quibus usus fuerat, corrupisse vel amovisse dici, ne a se congesta alibi facile reperirentur, ideoque voluminum suorum pretium cresceret atque adaugeretur. Adde etiam I. C. *Dietericum*, qui, uti refertur in Biblioth. Schrader. P. II. G 7. Goldastum nuncupat Germaniæ Helvetiæque alterum Varronem, Prytaneo dignum.

LIV.

Melch. GOLDASTI Reichshandlungen, sive S. rom. Imp. Acta & Tractatus, cæsarea, regia & principalia Mandata, regimen ecclesiasticum & politicum concernentes. Hanoviæ 1609. In ep. dedicatoria ad Ioannem Fridericum, Ducem wurtenbergensem, ostendit auctor, non solum multas civitates, sed integras etiam provincias & regna ab Imperio romano-germanico esse avulsa, iamque prætendere libertatem, sed tabulas privilegiorum inspiciendas esse, unde pateat, non alio quam feudorum titulo gaudere, talemque ipsum etiam esse Pontificem romanum: tum historiam recitat de Helvetiorum & Batavorum, nec non Regni arelatensis & burgundici abstractione. Contenta aurem libri hæc sunt: Diversorum Pontificum rom. Decreta de iure, potestate & eminentia Papæ, cum CONSTANTINI M. prætensa donatione. A. C. 324. Quorum illa arrogantiæ sunt indicia, hæc autem fabula. Fragmentum comitiorum sub Ottone III. de constitutione

Electorum, aliorumque Ordinum. 1001. Sed & hoc est confictum, uti auctor in margine annotat. *Friderici II.* Responsio de Imperio rom. illud inter omnia regna esse primum ac præcipuum. 1240. Eiusdem epistola adversus Papam & Cardinales in concicilio lugdunensi congregatos. 1245. *Caroli IV* Diploma de regalibus Rom. Imperii, eiusque clinodiis. 1350. Epistola de pecunia conductus inter Coloniam & urbes Imperiales in Wetteravia Francofurtum usque. 1357. *Ioannis*, Principis Abbatis fuldensis, Constitutio Ordinis equestris S. Equitis Simplicii. 1403. Transactio & Ordinatio super torneamentis, sancita Heilbrunnæ ab Ordine equestri IV. pagorum seu territoriorum. 1485. *Friderici III.* Indicatio expeditionis bellicæ pro Maximiliano Rege contra Belgas. 1488. Transactio inter Imperatorem, & Albertum Ducem Boiariæ Civitatis ratisbonensis caussa. 1492. Præsidis & Consiliariorum mechlinensium Responsio pro honore & dignitate Imperatoris, contra Gallorum falsum & confictum scriptum. Iusiurandum civitatis coloniensis coram noviter electo Rege Romanorum, cum eorundem confirmatione privilegiorum ab illo ipso Rege. 1494. Transactio inter Albertum & Wolfgangum fratres, atque heredes Ruperti, omnes Comites palatinos Rheni & Duces Boiariæ. 1505. Rom. Regiæ Maiest. Responsio ad accusationem Regis Galliarum, facta in comitiis constantiensibus 1507. Matricula Imperii. Venetorum Indictio belli ad Maximilianum Imp. 1508. *Maximiliani* Imp. responsio. Illi, sine honoris præfatione, infidelitatem, crudelitatem, devastationem, obiiciunt: hic autem eos ipsis illis vitiis commaculatos esse ait. *Iulii II.* Papæ litteræ ad Imperatorem, quem rogat, ut sibi assistat, atque a Venetis recuperet urbes suas, quas iniuste adhuc occuparint, Faventiam, Ariminum, Ravennam, Cerviam & Sarsinam, cum earum territoriis. 1509. Eiusdem Excommunicatio Venetorum. Imperatoris ad Ordines Imperii Epistola, qua caussas denegati ab Ordinibus contra Venetos auxilii refutat, eosque ad officium suum hortatur. Principum atque Ordinum Imperii, sociorumque germanicæ, vallonicæ & vindicæ Nationis Denunciatio belli ad Venetos. Imperatoris Epistola ad Ludovicum Elect. palat. de perfidia Papæ in caussa veneta, quippe qui foedus secum initum fregerit, & cum hostibus Venetis fecerit. 1510. Alia ad Paulum a Lichtenstein, qua consilium suum

pon-

pontificatum, si Iulius II. ad plures abierit, acquirendi, aperit idque Cardinalem Adrianum approbasse. 1511. *Caroli V.* Electio, facta Francofurti. 1519. Cum aliquot epistolis, videlicet Helvetiorum ad Albertum Elect. mogunt. & Leonem X. papam, ne alius quam germanicus Princeps ad dignitatem imperialem eligatur, & Papæ responsione ad Helvetios, qua pacis caussa se a rege Galliar. Francisco, in Imperatorem eligendo, non alienum esse fatetur. Cognitio causæ D. Mart. Lutheri, atque huius ipsius auditio in comitiis wormatiensibus. 1521. Consociatio Equitum S.R. Imperii, facta Landavii 1522. in honorem Dei ac pacis publicæ caussa: stipulantur enim, sese abstenturos a iuramentis & execrationibus impiis ac temerariis, verbis blasphemis, potationibus violentis, & quibusvis inhonestis actionibus, servaturos autem pacem, nec vindictam privatam exercituros, sed, si qua lis oriatur, eam ad competens forum delaturos, aut arbitrorum iudicio commissuros. Ordinum helveticorum, *Antonii* Ducis Lotharingiæ, & Ducatus wurtenbergici Mandata contra Lutherum eiusque doctrinam, quam habent pro hæretica, cum glossis sive refutationibus *Alectoris Semidalu*; sub cuius nomine quis lateat, mihi adhuc incompertum est. *Ferdinandi* Regis Vngarorum & Bohemiæ, Archiducis Austriæ, Mandatum generale de patavici episcopatus iurisdictione & libertate ecclesiastica. 1528. Eiusdem Mandatum contra eos, qui in religionis capitibus dissentientes, & scandalosis tamen peccatis dediti absolutionem petere detrectant, confessionem & sacramenti cœnæ usum intermittunt, decimarum & aliorum, quæ parocho debentur, item eleemosynæ pro cathedrali, aliisque ecclesiis & scholis solutionem denegant, ac bona ecclesiastica alienant; & tamen, si mortui sunt, a consanguineis, vi adhibita, & frustra repugnante parocho, sacris in locis sepeliuntur. 1528. Eiusdem Mandatum de feudis ecclesiasticis, suo in statu relinquendis. Ritus, quo *Carolus* V. Imperator Ferdinando, Vngariæ & Bohemiæ Regi, ut Austriæ Archiduci feudum sub dio, extra urbem Augustam Vindelicorum, contulit. 1530. Ordinatio X. Circulorum Imperii rom. germ. 1532. Wilhelmi *a Bellay*, legati gallicani, Literæ ad Electores & Principes Imperii, quibus petit, ut comitia instituantur, in quibus caussa inter Imperatorem & Regem Franciæ, ratione Mediolani & Sabaudiæ, decidatur. 1536. Pactum Pontificis cum Impe-

peratore de bello contra Protestantes, qui in concilio comparere recusant, & contra socios fœderis smalcaldici. 1546. Edictum Imperatoris in Belgio contra Lutherum & hæreticos. 1550. Acta inter Albertum, Ducem Prussiæ, & Ordinis teutonici Magistrum, cum variis huc pertinentibus scriptis, ab anno 1226. usque ad annum 1550. Aliquot Electorum ac Ordinum S. R. Imperii Manifestum, quo caussæ indicantur, quibus ipsi aliique Magnates & Ordines ad arma contra Carolum Imp. ferenda compulsi sint. 1552. Processus collationis feudi electoralis & bohemici, factæ Friderico Electori palatino ab Imp. & Bohemiæ rege Ferdinando. 1559. Explicatio caussarum, cur Electores, Principes atque Ordines protestantes Concilio tridentino, a Pio IV. indicto, sistere se noluerint. 1564. Pacificatio Statuum hollandicorum & seelandicorum. 1576. Instrumentum pacis inter Status belgicos, nomine Philippi Regis catholici, & Status Hollandiæ ac Seelandiæ. Recessus Ordinum helveticorum in caussa Ducis Sabaudiæ & civitatum Imperii, Bernæ & Genevæ. 1584. M. Laurentii *Fuchsii* Descriptio regiarum dignitatum, in qua narratio fit electionis, coronationis & officii aliquot Regum, immo & Papæ. 1564. Vlrici *ab Hutten* Relatio, quomodo, sive quam perfide romani Pontifices ut plurimum se gesserint erga Imperatores romano-germanicos.

Vlricus *ab Hutten*, Eques francus, natus in gentilitia arce sua Steckelberg, Francofurti ad Oderam Magistri philosophiæ titulis & honoribus insignitus, atque ex Italia tertium redux ab Imperatore Maximiliano I. laurea poëtica & Equitis aurati axiomate donatus, itinere ad Gallos feliciter peracto in *Alberti* Archiepiscopi moguntini aula commoratus est, nec hero duntaxat suo fideliter servivit, sed & litteris naviter operam dedit, scriptisque cum in prosa tum in ligata oratione illustrem generis sui nobilitatem condecorare & quasi illustriorem reddere annisus est, vir pusillo quidem & debili corpore, sed magni & ferocis animi, quippe qui non dubitavit semel atque iterum castra sequi, ac Viterbii orta rixa quinque in se irruentes homines itidem exteros profligavit, ceterum ut veritatis, ita & candoris amans, caussæque Lutheri favens, atque eandem scriptis acerrimis defendens: quibus autem LEONIS X. Papæ odium incurrit, ut moguntinus præsul iuberetur hominem Romam vinctum mittere. Huic igitur periculo, immo & sicis ac ve-

veneno ut se subduceret, ad Helvetios abiit; sed nec apud illos satis tutus fuit. Interea contigit, ut morbis frequentibus atque atrocibus confectus, diem obiret in insula lacus tigurini, Helvetiis Vffnort dicta, A. C. 1523. æt. 36. M. *Adam*, in Vitis ICtor. & Polit. p. 13, Ioach. *Camerar.* in Vita Melanchth. 95. *König* 419. Iac. *Burckhard* in Vita Hutteni, quæ recensetur in Act. erudit. A. 1717. 410. *Magirus* 467. Ab *Erasmo* etiam, cum quo tamen illi simultas aliquando intercessit, multis laudibus passim in Epistolis celebratur, item in Dedicat. Compendii theol. Et in Dial. Ciceroniano, quo stilum auctorum examinat, Huttenum quidem a Ciceronis imagine procul abesse pronunciat, interim fatetur, *sat splendoris & copia praestare in oratione soluta, in carmine feliciorem esse.* T. I. Opp. p. 1014. Et *Camerarius* l. c. p. 94. ita eum depingit: *Fuit nobilitate generis antiqui inprimis clarus, doctrina erudita princeps, impatientissimus iniuriarum, libertatis immodice cupidus, non prorsus alienus a saevitia, qua etiam vultus acerbitate, & minus clemente interdum oratione indicabatur.* Scripta eius nominantur a *Frisio* in Compend. Biblioth. Gesner. 365. interque ea sunt Orationes V. invectivæ, Aula, Phalarismus, huiusque Apologia, Oratio exhortatoria ad Principes germanos, ut bellum Turcis inferant, Epp. ad amicos, & aliæ ad FRANCISCVM Regem Gall. ad Marin. Caracciolum, ad Bilib. Pirckheimerum, Epp. de schismate extinguendo, & Opera poëtica, quæ in unum volumen collecta Francofurti impressa suntA. 1538.

Melch. GOLDASTI Haiminsfeldii ReichsSatzungen, sive Imperatorum, Regumve romanorum, Electorum & Ordinum Imperii Constitutiones, ordinationes, rescripta & litteræ, quæ nec in Recessibus Imperii, nec in prioribus latinis & germanicis Constitutionibus continentur. Hanoviæ 1609. Præmittitur Præfatio, in qua auctor sermonem facit de amplitudine regni teutonici, de moribus veterum Germanorum, de vetustissimo iure Germanorum, quod sit lex salica, de Alariciano corpore, quod Carolus M. revidendum curarit, de duplici Speculo, Saxonum & Suevorum, quæ quamvis a privatis scripta, auctoritatem tamen nacta sint per Imperatoriam ac Regiam Maiestatem. In Prima harum Constitutionum Parte occurrunt sequentia: *Hadriani I.* papæ Decretum de electione rom. Pontificis, & investura episcoporum, Imperatori concessa. A. C. 774. *Caroli* M. Constit. de iuribus ac libertate

Fri-

Frisonum. 802. *Henrici I.* Ordinatio torneamentorum. 938. *Ottonis I.* Constit. de romanæ defensione ecclesiæ. 960. *Conradi III.* Ordinatio Iudicii aulici rotwilensis. 1174. *Friderici II.* Constit. de electoratu Bohemiæ romano in Imperio. 1212. *Rudolphi I.* de eodem. Speculum Suevicum, sive de modo recte iudicandi, Suevis concessum a Cæs. & regia Maiestate. *Ludovici* bavari, & *Friderici* austriaci, Regum rom. Consociatio de administratione Imperii rom. ab ipsis iunctim exercenda. 1325. *Ludovici* Imp. Constit. de rege Romanorum, se pro tali agniturum Fridericum austriacum. 1326. De clandestinis sponsalibus. *Caroli IV.* Constit. de iuribus regni Bohemiæ. 1355. de electoratu palatino. 1356. Electorum & Ordinum Imperii Constit. de securitate publica. 1398. *Wenceslai* Confirmatio præcedentis Constitutionis. Electorum & Ordinum Imperii Iudicium de Wenceslao ab Imperio removendo. 1400. *Martini* papæ Bulla de privilegiis clericorum. 1417. *Diterici*, archiep. coloniensis, Reformatio Secreti in Westphalia iudicii, confirmata ab Imp. Sigismundo. 1439. *Friderici III.* Reformatio, ut omnes Status tam ecclesiastici, quam sæculares in bonum redigantur ordinem. 1441. Constit. de privilegiis urbium Imperii. De quinquennali securitate. 1467. Recessus comitiorum noriberg. Mandatum ad Comitem wurtenberg. de iudæis in Imperio, ut eorum curam gerat, &, qui immodico foenore Imperii cives flagellant, iustis poenis afficiat. Recessus Comitiorum ratisbonensium. 1471. Syllabus expeditionis bellicæ contra Turcos, in iisdem comitiis. Constit. de securitate decennali. 1474. Recessus comitiorum francofurtensium. 1489. *Maximiliani I.* Ordinatio Iudicii aulici rotwilensis. 1496. Ordinatio Iudicii Cameræ imperialis. Nationis Germanicæ gravamina contra Papæ avaritiam & tyrannidem. 1505. Constit. de terminis in Iudicio camerali observandis. 1508. Pragmatica de statu ecclesiastico in ordinem redigendo. 1510. Mandatum ad civitatem Gailhausen, ut pecuniam mittat ad expeditionem bellicam, contra Venetos & perfidum Papam Iulium II. faciendam. 1511. Ordinatio Secreti Iudicii. 1512. Philippi Archiepiscopi colon. Capitulatio, sive propositio in Capitulo facta, qua præcedens Ordinatio confirmatur & commendatur. Ordinatio des Kampfrechts, sive Iudicii equestris in Franconia. 236. *Maximiliani* I. Rescriptum ad Papam Leonem X. de Lutheri do-

doctrina & sophistica Doctorum, ei esse resistendum. 1518. Electi Rom. Imperatoris erga Electores & S. Imperium Articuli, Pacta,& Obligatio. *Caroli* V. Confirmatio Vicariatus palatini in S. Imperio. 1520. item Confirmatio actionum illius Vicarii, inter mortem Maximiliani I. & electionem Caroli V. 1521. Confirmatio des Statthalterampts sive officii administratorii in S. Imperio, id Vicariatui palatino non esse adversum. Citatio & literæ salvi conductus pro Mart. Luthero, ut compareat in Comitiis wormatiensibus. Mandatum ad Academiam vindobonensem, de M. Lutheri libris cremandis. Ordinatio X. Circulorum S. Imperii. Constit. de potestate Administratoris Imperii, qui absente Imp. Carolo V. erat Ferdinandus, eius frater. 1522. Mandatum ad Archicancellarium, Electorem moguntinum, ut sigillanda curet Mandata, diplomata, rescripta & quæcunque alia Administratoris. Reformatio Iudicii secreti. Electorum & Principum Statuumque Imp. aliquot Confessio fidei, edita & oblata Augustæ Vindel. in Comitiis. 1530. Pactio sive Contractus cadunensis, Ferdinandum Regem Rom. inter & Electorem Sax. aliosque Imperii Principes. 1534. *Ferdinandi* Regis Epistola ad Lutherum, de suo erga eius doctrinam, post meliorem a P. confessionario moribundo sibi traditam informationem, favore, & proposito indicendi, non obstante Pontificis concilio, Imperii comitia, in quibus conciliatio fiat discrepantium religionum. 1537. Edictum de suspensione executionis proscriptionis, contra Protestantes, nominatimque Goslariam & Mindam civitates sancitæ, usque ad futura Comitia. 1541. Confirmatio prioris, facta a Ferdinando, Rege Rom. & Declaratio Comitiorum ratisbonensium. 1542. Cæs. Maiestatis & Ordinum S. Imperii pactum de Circulo burgundico, (sub quo omnes Cæsaris tanquam Austriæ Archiducis provinciæ inferioris Germaniæ intelligunt,) eum in tutelam S. Imperii recipiendum, antiquis tamen libertatis suæ iuribus frui, & si qua contributio ab Imperii civibus facienda, tantum, quantum duo Electores ad Rhenum, contra Turcos autem, quantum tres illorum, solvere debere. 1548. Appendix Pacificationis pataviensis de religione, pace, & administratione iuris: dissensum religionis non aliter, quam amicis viis ac mediis componendum, atque in Comitiis de iis deliberandum, per Conciliumne generale aut nationale, an per colloquium, vel de-

deputatos utriusque partis, fieri debeat; si vero concordia non sequatur, pacem tamen usque ad redintegrationem sancte colendam esse. 1552. Ferdinandi Regis Resolutio de libertate religionis ratione Statuum provincialium, Nobilium & civitatum hanseaticarum. 1555. Cum Protestantium Responsione, & Regis decreto, 1. de subditis, civitatibus hanseaticis aliisque, quæ non sunt imperiales, eos non esse participes pacis religiosæ, sub ea autem comprehendi Equites immediatos. Rescriptum de Archiepiscopis, Episcopis, Prælatis, Capitularibus, Ordinum viris, aliisque clericis: eos, si deficiant ab avita religione, excidere munere ac beneficiis suis. Resolutio super concepto pacis religiosæ, quod Regiæ Maiestati ab Ordinibus Imperii fuit in comitiis augustanis oblatum: nimirum si duæ religiones in civitate vigent, ibi utrique salvum esse debere suum exercitium, nec alteri ab altera vim inferendam. Mandatum ad Archicancellarium per Germaniam, de insinuatione pacis religiosæ. Rescriptum de libertate religionis, traditum Protestantibus in Comitiis ratisbonensibus. 1557. Aliud eiusdem argumenti. Resolutio super dissidiis sociorum Aug. confessionis in colloquio wormatiensi. 1557. Curandum esse, ut redeatur ad colloquium, idque christianum & amicum, & exclusos theologos denuo ad illud vocandos, ut colloquii iure iuxta cum ceteris utantur, fruantur. Cæs. Maiestatis Declaratio de pace religiosa, ad petitionem Aug. Conf. sociorum, in comitiis augustanis. 1559. nempe, illam nec posse nec velle in memorata pace, semel ab utraque parte sancte recepta, quidquam mutare, aut religionem suam, a parentibus ac maioribus acceptam, & inde a multis sæculis pro christiana habitam, pro idololatrica agnoscere. Protestantium Resolutio de Statibus reformatæ addictis religioni, an e pace religiosa sint exclusi. 1566. Illos in articulo principali de iustificatione, unde dissidium religionis ortum sit, & in multis aliis articulis, idem secum sentire, dissentire autem in doctrina de S. cœna; interim, quia Elector palatinus declaravit, sese auditurum in colloquio aliquo socios Aug. confess. quomodo sententiam suam e verbo Dei probatum eant, ideo se paratos ad id esse, in præsentibus adhuc comitiis hisce; neque vero per hanc declarationem animum sibi esse, Electorem aliosve, qui in quibusdam articulis a se discrepent, apud teutonicas aut exte-

tas

ras nationes (quarum illis, ut marginale explicat, intelliguntur Helvetii, Belgæ, Frisones, Bremenses, Westphali &c. his autem Galli, Angli, Scoti, Irlandi, Poloni, Vngari &c.) periculo exponendi, aut excludendi a pace religiosa. *Maximiliani* II. Imp. Rescriptum ad Graviones & Magistratus Conf. augustanæ de libertate religionis in Capitulis ecclesiarum cathedralium. 1576. Se se hac in parte nihil posse innovare, sed constanter inhærere sancitæ, receptæ ac sæpius repetitæ Paci religiosæ. Aliud eiusdem tenoris. Aliud ad Equites III. ordinum, videlicet ad Rhenum, Franconicorum & Suevicorum, eiusdem argumenti. Resolutio de libertate religionis, in primis eorum, qui subiecti sunt Capitulis ecclesiarum cathedralium: illam huc usque observatam, nunc renovandam, & horum recessui Comitiorum ratisbonensium inserendam, gravaminibusque Statuum protestantium occurrendum esse, ut,quidquid ipsis adversum,componatur ac præcidatur. Rescriptum ad Status romanæ religionis de religionis libertate, & pace religiosa: quo Imperator eos hortatur, ut erga Socios Aug. conf. modeste atque ita se gerant, ne quis cogatur querelas movere ac proponere. Declaratio pacis religiosæ, respectu territoriorum & subiectorum ecclesiasticorum. Qua Imperator negat se quidquam posse decernere contra pacem religiosam, præcipue sine præscitu & consensu utriusque religionis Sociorum; paratum tamen se esse ad audiendam Protestantium implorationem, & ad removendum gravamina, quibus se putent premi & affligi. Vltimum Imperat. scriptum sive Declarat. erga Protestant. eiusdem cum priore argumenti. Recessus Protestant. in Comit. ratisbonens. propter Status provinciales, Equites, Civitates & Communitates, qui a Catholicis religionis caussa expulsi sunt: Sese conventuros & deliberaturos, quomodo Cæs. Maiestati, quæ flecti hactenus nequeat, respondendum sit. Index, unde præcedentes Constitutiones & ordinationes petitæ sint, cum expositione earum originis, usus & fructus.

In Parte II. in cuius præfatione, sive ad Annam Augustam, Matthiæ Imp. uxorem, dedicatione, ex historiis antiquis & recentibus ostenditur, sexum etiam femininum ad imperii & regiminis curas passim admissum fuisse, ideoque & Imperatrici romanæ assignatum archicancellarium, cancellariam sive grammatophylacium, in quo literæ, mandata, ac diplomata scribuntur & asservantur, at-

 que

que Secretarios, exhibentur sequentia: *Caroli I.* Articuli, quos observari iussit Ratisbonæ. A. C. 788. Edictum de disciplina ecclesiastica & doctoribus ecclesiæ. 789. *Ottonis I.* Decretum de nepotibus. 937. Eos ad hereditatem avi, quamvis pater ipsorum iam diu mortuus sit, & quidem ad portionem patris, admittendos. *Leonis IIX.* papæ Decretum, quo Imperatori, quidquid donatum fuit Pontifici a Carolo M. Iustiniano & Arithberto in Italia, redditur. 964. *Ottonis III.* Constitutio de potestate Imperatoris & Papæ, item de regalibus Papæ. 998. *Henrici III.* Rescriptum de contributionibus. 1040. Imperatores non esse adstrictos prioribus ordinationibus, sed habere potestatem dandi iura & ordinationes. *Henrici IV.* Placitum de bonis ecclesiasticis. 1075. Imperatorem habere potestatem, ædes sacras a maioribus suis fundatas dandi quibuscunque voluerit; item partem bonorum Papæ rom. reddendi Imperio. Extractum Recessus comitiorum treverensium, cum Henricus V. deponeretur a solio cæsareo. 1076. Extractum Recessus comitiorum moguntinensium, cum Papa Henricum IV. persequeretur. 1086. Causam decrementi Imperii inde esse, quod aliqua interierint sive avulsa sint regna, ut Moravicum, quod vastas sub se continebat provincias. Vbi pariter Bohemia e Principatu facta est Regnum, & Wratrislaus præsens manibus Imperatoris coronatus. *Friderici I.* Rescriptum ad ambitiosum papam Hadrianum IV. de dignitate & eminentia S. Imp. Constit. de securitate publica, eiusque violatoribus. 1156. Ord. de exaltatione regni Bohemiæ, & cessione tributi polonici. 1159. Wladislaus confirmatur in regia dignitate, & tributum polonicum regi Bohemiæ in perpetuum assignatur. Rescriptum de fidelibus Imperii ministris remunerandis, infidelibus autem puniendis. 1173. Extractum Recessus comitiorum Imperii noribergensium. 1187. In quo Imperator hortatur ad pacem colendam, & proponit quædam ad religionem pertinentia, scil. contra Papam romanum. Extractum privilegii *Philippi* Imp. pro rege Bohemiæ. 1200. Iura Principum Imperii confirmantur, Primislao Duci Bohemiæ aurea donatur corona, Bohemiæ regia dignitas cum iure creandi reges, in perpetuum tribuitur. *Ottonis IV.* Edictum contra latrones. 1209. Esse occidendos, sive nobiles sint, sive plebeii. Comitiorum halberstadiensium Decretum, adversus papalem excommunicationem. 1211. Albertum archiepiscopum

pum

pum magdeburgensem, qui in favorem Pontificis Ottonem IV. Imp. nec auditum, nec convictum, excommunicaverat, proscripserunt Principes Imperii, & contra eius Statum vindictam exercuerunt. Recessus Comitiorum noribergensium contra Romanorum perfidiam & Papæ insolentiam, fastum, ac tyrannidem. 1212. Romani enim multos Imperatoris milites trucidaverant, & Pontifex iniusta ab eo postulaverat: si Principes Imperii iudicaverint expedire, ut ipse imperio se se abdicet, id se facturum promtissime, sed Papam non habere iustam sui excommunicandi rationem; odium vero eius inde natum, quod ei in omnibus, in damnum & dedecus Imperii, cedere noluerit, & favere. *Henrici* Regis, Imperatoris Friderici II. filii, Constit. de coactione & pfalburgeris. 1232. Neminem ad alterius iudicium, neque etiam proprios homines, eorumve bona, sine consensu dominorum, ad officium & peculium sacrum transferenda; pfalburgeros autem abolendos esse. *Friderici* II. Ius, sancitum Moguntiæ in Comitiis A. C. 1236. Hæc Constitutio ideo probe est notanda, quod videtur omnium prima esse, quæ vernacula lingua sit conscripta. Vid. *Conring.* de Orig. iur. germ. c. 27. p. 161. & *Schurzfleisch.* Epp. select. pag. 22. *Conradini* Regis litteræ ad Principes Imperii, de iniusta potestate Ecclesiæ rom. & Papæ. 1268. *Rudolphi* Imp. Constit. de primis precibus in vacantiis Capitulorum. 1273. Rescriptum de contractibus hereditatis principatuum & feudorum Imperii. 1290. Eos ab Imperatore esse confirmandos. *Alberti* I. Constitutiones renovatæ. Constitutio de officio Regum Bohemiæ. 1299. Eos sub corona non teneri præstare officium Electoris & Archipincernæ. Constitutio de regno Poloniæ. 1300. Id esse feudum Imperii. *Henrici* VII. Decretum contra Henrici bohemici tyrannidem. 1310. *Ludovici* IV. formula de officio Prætoris imperialis, vom Reichs Schultheisen-ampt. 1323. Si Prætor civitatis noribergensis nolit iudicare maleficos, hoc munus exercere debere Albertum Reschium. Appellatio Imperatoris contra Ioannem XXII. Papam. 1324. Quam ubivis affigendam curavit. Rescriptum contra eundem Papam. 1327. Cuius hic vitia & ausus impii recensentur. Rescriptum de depositione Ioannis XXII. & novi electione, ab Imperatore & S. R. Imperio confirmata. Constit. de silvis Imperii. 1331. Foresti præfectos & magistros sacramento esse adstringendos ad

obſervandas leges & ordinationes. Electorum Ordinatio de poteſtate, dignitate & excellentia Imperatoris & Imperii. 1338. Nimirum 1. S. R. Imperium eſſe ſummum in mundo magiſtratum, 2. Imperatorem non habere in mundo ſuperiorem, ſed Deo proximum, poteſtatem ei ſuam acceptam referre, eamque obtinere ſimul ac electus eſt, nec indigere Pontificis confirmatione, multo minus hanc e Pontificis coronatione concludendam, quippe quæ ad decorum pertineat, non vero ad eſſentiam; Pontificemque in coronatione Imperatori ſervire, ut ſervum, & ut mancipium domino ſuo. *Caroli* IV. Statutum de modo colendi ſilvas Imperii. 1347. Confirmatio Conſtitutionis de archiepiſcopi pragenſis iure inungendi & coronandi Regem Bohemiæ. Ordinatio de ſalvo conductu & ſecuritate præſtanda in viis S. Imperii. Confirmatio privilegiorum regni Bohemiæ. 1348. Confirmatio iuris mellicidarum (der Zeidler) in ſilvis Imperii prope Noribergam. 1350. Sententia & Decretum de ſubditis Electorum. 1353. Eos non teneri in alio foro comparere, niſi ipſorum Electorum aut Imperatoris. Mandatum ad civitates Tigurum, Vri, Switz, & Vnterwalden. 1354. Eas miſſum facere debere fœdus cum vicinorum civitatibus Principum, & ſolius Imperii rom. tutela uti, utpote ei ſubiectas. Ordinatio & Declaratio ſuper Electoris palatini iuribus & ſucceſſione. Aurea bulla de coniunctione provinciarum polonicarum & ſileſicarum cum regno Bohemiæ. 1355. Ordinatio de ſecuritate publica & adminiſtratione iuſtitiæ. 1356. Facta in conventu provinciali, præſentibus omnibus Statibus regni Bohemiæ. Aurea bulla, ſancita in Comitiis noribergenſibus. Sententia in cauſſa Ruperti Electoris palat. & Ruperti iunioris, Comitis palat. & Ducis Bavariæ, reſpectu electoratus palatini. Si alteruter moriatur ſine herede maſculo, alterum heredem eius ex aſſe agnoſcendum, cum omnibus iuribus & dignitatibus; ſi vero filium relinquat parvum, alterum eius, uſque ad annum ætatis duodevigeſimum, tutorem eſſe debere. Decretum de electoratu Ruperti ſerioris. Eum agnoſci pro Archidapifero & Electore S. R. Imperii, ob Palatinatum Rheni, quem poſſideat: neque licitum eſſe, litem illi facere ob Archidapiferi & Electoris dignitatem, niſi quis iuſte prætendere poſſit terras palatinatus. Ordinatio Bohemiæ. 1357. Bulla de privilegiis & ſucceſſione Electorum Saxoniæ.

Man-

Mandatum ad Senatum noribergensem de silvis Imperii. 1358. Vt leges & ordinationes, pro conservatione & incremento silvarum datas, diligenter servandas curent. Mandatum ad omnes foresti illius magistros, curatores, & mellicidas, qui Zeidler vocantur, ut ordinationi sibi præscriptæ morem gerant. Constitutio de viatico, Friedbergæ dando 1361. Eos, qui illius solutionis evitandæ caussa, a regia via abeunt, in alieno territorio cohibendos, & ad solutionem adigendos. Cassatio omnium privilegiorum, contra rotwilanum Iudicium impetratorum. Leuteratio & sententia de feudis Imperii, in terris Principum. 1363. Burggravium noribergensem, feudum prædiorum & agrorum in austriacis terris sitorum, a nemine alio, quam ab Imperatore petere atque accipere debere. Rescriptum ad Principes Imperii, expeditionis bellicæ caussa in terram sanctam. 1364. Cassatio telonii & salvi conductus. 1366. Pro quo mercatores noribergenses solvere tenebantur Burggravio noribergensi, Comiti hohenloico, Comiti wertheimensi, & Godofr. a Bruneck. Ordinatio de iure & conservatione regni Bohemiæ. 1369. Nemini amplius licitum esse privilegium petere a Rege pro agris, castellis & sedibus, nec talem audiendum a Rege; si vero impetraverit, excidere illo debere, & ceteros Bohemiæ Status posse ac debere eum aggredi, bona ipsius rapere, eumque privare omnibus honoribus, tanquam raptorem publici commodi, & vastatorem regni bohemici. Rescriptum ad Electores & Principes Imperii, qui rogaverant, ut Cæs. Maiestas sedem suam a Praga transferret in Imperium. 1370. Respondit autem, sibi, ut alii cuivis, dulce solum patriam esse, eamque proventum, quo S. R. Imperium tueri possit, (ante autem monstraverat Legatis massam auream, datam a fodinis bohemicis) suppeditare. Mandatum ad Senatum noriberg. de dando, si quis petierit, salvo conductu. 1371. Bulla de privilegiis & successione Electorum Saxoniæ. 1376. Mandatum contra errores in religione christiana, ad Bohemos. Si quis aliter, quam Christus & Apostoli, atque Ecclesia romana, docuerit, eum vindictæ divinæ tradendum, sed &, si pertinax fuerit, igne aut ferro puniendum. Rescriptum de civitatibus imperialibus. 1378. Circum illas, nisi in distantia unius milliaris, non extruendam urbem, vicum aut castellum, nec erigendum ius civitatis, vici, aut criminale. *Wenceslai* Responsio ad

ad Ordines Imperii, qui rogabant, ut sedem suam Praga transferat in Germaniam. 1383. Legatis sine consultatione ille extemplo respondit, se esse Regem Romanorum, & hoc sufficere posse Germanis; si vero quis faciem videre velit suam, eum posse in Bohemiam venire, votique sui fieri compotem. His auditis in conventu Principum Imperii coloniensi, Comes palatinus Rheni dixit: Sit ergo dominus Bohemiæ, & nos simili utamur dominio. Sententia de liberis ac nobilibus Imperii advocatiis (Reichs-Vogteyen,) eas non esse sub Principibus Imperii, sed sub ipso Imperio, & coram eo posse conveniri. 1387. Constit. de iudæis. 1594. Non esse recipiendos a Civitatibus Imperii liberis, nisi prius iureiurando obedientiam promiserint Cæsareæ Maiestati, Imperio, & Civitati. Confirmatio officii magistri foresti. 1396. Constit. de homagio Cæs. Maiestati, Imperio, & Civitati, in qua vivunt, ab omnibus civibus, eorumque filiis, qui 14. nati sunt annos, præstando. 1398. Constit. de privilegiis balneatorum. 1406. Decretum de suffragiis nationalibus in universitate pragensi, a Io. Husso eiusque sociis contra germanicos Romanistas impetratis. 1409. Decretum de reliquiis, quas Imperator Praga Carlsteinium transferendas, & contra idololatriam includendas curavit. 1410. Ordinatio Iudicii pugnæ, des Kampf-oder Kolben-gerichts. *Ruperti* Imp. Sententia & Decretum in caussa Alberti episcopi bambergensis, eiusque Capituli, contra Mareschallum papenheimensem & alios. 1401. Lis hæc componenda ac decidenda committitur Burggraviis noribergensibus. *Sigismundi* Imp. Ordinatio & declaratio de successione Electorum palatinorum. 1414. Decretum de gravaminibus, quæ causantur Pontifex eiusque aulici & clerici. 1416. Decretum de abrogatione novorum teloniorum, ædificiorum & castellorum. 1417. Decretum de caussis Principum Imperii. 1417. Eas lingua vernacula esse tractandas. Vbi nota, iudicio illi, quod erat de feudo Imperii, Cæsarem ipsum cum Principibus, tanquam Curiæ Paribus, præfuisse: nam ad talem consessum feudalia negotia omnia maiora tum delata sunt. *Conring*. de Orig. iur. germ. c. 33. p. 207. Literæ ad conventum provincialem czislaviensem in Bohemia, in causa iurium hereditariorum Cæs. Maiestatis in Bohemia, & libertatis religionis. 1421. Rescriptum ad Status bohemicos. Non se se, ait Imp. Sigismundus, sed incolas, qui bona sua absumserunt, ac postea

ea ecclesias & monasteria diripuerunt, incenderunt ac devastarunt, Bohem. dedecore affecisse, sed hæreticos in Concil. constant. condemnatos; coronam & reliquias, nec non tabulam provincialem sese in securum transtulisse locum, neque adversari IV. articulis, aut civium iuribus ac privilegiis: hortatur autem eos, ut abstineant a proposito destruendi ecclesiam cathedralem pragensem cum castello. Leges, quomodo Princeps Principem in ius vocare possit. Confessio, Literæ & Decretum de Electoratu & Ducatu Saxoniæ, Friderico Landgravio Thuringiæ dato, contra prætensum diploma Erici, Ducis lauenburgici. 1426. Aurea bulla, in Comitiis noribergensibus sancita. 1431. Reformatio ecclesiæ, in proximo concilio basiliensi proponenda. 1440. Imperator duas omnis mali præcipuas caussas ait esse, simoniam & avaritiam; illam apud ecclesiasticos, hanc apud sæculares. Obligatio Imp. Sigismundi civitatibus Bohemiæ data. 1436. Eas non cogendas ad recipiendum eiectos ecclesiasticos, & reddenda iis beneficia ac bona ecclesiastica. Constit. de electione archiepiscopi aliorumque episcoporum. Eam liberam esse Statibus euangelicis, electos autem ab Rege confirmandos. Constit. de archiepiscopi aliorumque episcoporum electione, Statibus euangelicis facienda, electo autem a Rege confirmando. Constitutio VI. *Electorum*, tempore dissidii & turbarum Concilii constantiensis. 1438. *Concilii basiliensis* Ordinatio, ad Teutonicæ nationis Gravamina. *Friderici* III. Decretum de Papæ eiusque aulicorum arrogata potestate. 1440. Papam esse cogendum ad confirmationem concilii constant. de auctoritate & superioritate Conciliorum universalium, atque ad renuntiationem Reservatorum, respectu Nationis germanicæ, a qua tam multa beneficia, & tam amplos honores acceperit; exceptis iis Reservatis, quæ in Corpore iuris canonici definita sunt &c. Mandatum & Indictio quadriennis securitatis publicæ, deque Principum discordia, per Cæs. Maiestatem, assistentibus Electoribus & Principibus, componenda. Concordata Principum Germaniæ cum Pontifice rom. Nicolao V. Imperatoris Dilatio cognitionis caussæ in lite Comitum palatinorum, usque ad convocationem Principum Imperii, ut Parium Curiæ. 1448. Rescriptum de litibus Principum, non ad Iudicium camerale, sed tantum ad Cæsarem ac Principes Imperii, Principum more, referendis, atque ab ipsis de-

decidendis. Confirmatio iuris foresti & mellicidii, des Zeidelgerichts. 1452. Constitutio de privilegiis Iudicii provincialis. 1454. Confirmatio privilegii Noribergensibus dati de novis operibus, & quod novum hospitium sive popina non possit erigi, nisi extra unum milliare ab urbe. Recessus Comitiorum noribergensium de expeditione bellica contra Turcos facienda. 1466. Constitutio & Ordinatio de quadrienni securitate publica. 1471. Sententia & Decretum, Casp. Ruprechtum, ut feudatarium Burggravii gelnhusani, vigore privilegii, ad illius forum remittendum. 1472. Confirmatio iurisdictionis Noribergensium super Iudicia foresti & mellicidii. 1476. In qua eis iurisdictio etiam criminalis conceditur. Mandatum de latronibus & maleficis persequendis, capiendis & puniendis. Ritus electionis *Maximiliani* I. Imp. 1486. Constit. de abrogando, in Baronatu limburgensi, more veteri, (des Besiebenens) facinorosos, si VII. viri pro iis testimonium deponerent, a morte liberandi. 1498. Edictum contra Papæ arrogationem iurisdictionis in S. Imperio rom. super eius Status, & quod nullus Status possit coram Papa in ius vocari. 1505. Declaratio contra Senatum noribergensem de destruendis quibusdam novis fossis, patibulis, & munimentis. (Plockhäuser) 1505. *Caroli* V. Capitulatio. 1519. Condita Francofurti, & ratificata Aquisgrani in coronatione. Ordo coronationis Imperatoris, cum eius iureiurando, & confirmatione Capitulationis. 1520. Mandatum contra novitates religionis: quod vocatur Mandatum wormatiense. 1521. Constit. de iuribus Domus austriacæ. 1522. Statuum S. R. Imperii Gravamina LXXVII. contra Sedem rom. eiusque clericos. In fine tamen addunt, esse adhuc plura, alio proponenda tempore: Mandatum ad Comites mansfeldicos de Lutheri aliorumque novis doctrinis per aliquot viros doctos, pios ac prudentes, usque dum Concilium liberum & generale instituatur, examinandis; inspectione typographiarum, ne scripta contumeliosa & iniuriosa edantur, solicite gerenda; obedientia Mandato wormatiensi præstanda; & contributione ad bellum turcicum facienda. 1524. Edictum Ferdinandi de observando Mandato wormatiensi; scriptura secundum Patrum sensum explicanda; candidatis ministerii, immo & concionatoribus, qui iam per aliquod tempus officio hoc functi sunt, examinandis; Missa, distributione S. cœnæ, ieiunio, ora-

orationibus, confessione & oblatione adhuc consuetis retinendis; monachis & monialibus, coniugium amplexis, puniendis; scriptis & libris, antequam imprimantur, censendis; Lutheri eiusque sequacium scriptis, ne vendantur, prohibendis; studiosis Witteberga avocandis, nec amplius eo mittendis. Reformatio ordinis ecclesiastici. Caroli V. litteræ ad Henricum IIX. de Papæ perfidia & fraudibus contra Cæs. Maiestatem atque Imperium rom. iisque se permotum esse ad expugnandam urbem & castigandum Papam, Clementem VII. 1527. Imperatoris Provocatio ad duellum, cum Rege Gall. (Francisco Valesio) quem perfidiæ accusat, ineundum. 1528. Citatio Principum Imperii ad comitia augustana. 1530. Recessus comitiorum francofurtensium, restaurandæ concordiæ caussa in rebus religionis. 1539. Mandatum contra Anabaptistas. 1540. Rescriptum de re furto ablata. Ad neminem, quam ad dominum suum pertinere. Declaratio aliquot articulorum Recessus comitiorum ratisbonensium, ad implorationem Statuum protestantium. 1541. Sententia de concordatis articulis religionis in colloquio ratisbonensi. Declaratio Regis Ferdinandi de electione Regis Bohemiæ. 1545. Non illam a Statibus regni suscipiendam, nisi quando mares & feminæ regiæ stirpis defuncti sunt. Caroli Imp. Ordinatio monetæ. 1551. Transactio passaviensis. 1552. Cassatio Transactionis bambergensis (Wigandi, episcopi bamberg. cum Alberto Marchione brandenburgico.) 1552. Mandatum ad episcopum bambergensem eadem de re. Aliud ad episcopum würzburgensem. Litteræ ad Sebastianum, Electorem moguntinum. 1553. Quibus Cæsar testatur, se Transactionem Marchionis brandenburg. Alberti non alium ob finem tandem confirmasse, quam maioris mali evitandi caussa. Sententia Imperatoris data Alberto Marchioni brandenburgico, ad eius petitionem. *Ferdinandi* Regis Edictum de pannis laneis. 1555. Lanam e Germania non esse exportandam. Edictum de servis dominos non habentibus, & vagantibus, passimque grassantibus militibus. Iis nihil stipis dandum, sed omnibus modis resistendum. Declaratio de Principum ecclesiasticorum, Episcoporum, Ecclesiarum cathedralium, & Monasteriorum Equitibus, Civitatibus & Communitatibus aug. Confessioni addictis. Eos propter religionem suam, eiusque exercitium, non esse affligendos, sed usque ad concordiam religionis tolerandos.

Imp. *Ferdinandi* Ordin. probandi monetam. 1559. Declaratio de licita mercatura cum Russis. 1560. Mandatum ad Magistrum Ordinis teutonici. 1562. Aliud, ad eundem. Mandatum de navigatione & mercatura ad Russos. Ad illos, ut hostes S. R. Imperii, non esse exportanda tormenta, pulverem pyrium, sulphur, loricas & arma. Resolutio de mercatura & navigatione in Moscoviam. Vtraque permittitur, postquam Livones, in quorum gratiam Interdictum illud promulgatum erat, obedientiæ R. Imperii sese subduxerunt. Concessio sumtionis S. cœnæ sub utraque, Viennæ publicata A. 1564. Præmittendam tamen esse confessionem, abstinendum a mutuis condemnationibus, & opinione, plus accipi sub utraque, quam sub una; sacerdotibus in tempore indicium faciendum de proposito accedendi ad S. cœnam; nec eius usum ab ægrotis differendum usque ad horam extremam. *Maximiliani* II. Regis Rom. Capitulatio. 1562. Ordinatio de observandis, ubi comitia celebrantur. 1566. Proscriptio Io. Friderici, Ducis Saxoniæ, ob fastum, inobedientiam, & receptionem proscripti Grumbachii. 1572. Decretum contra D. Georgii Ederi librum frivolum & iniuriosum adversus Status euangelicos. 1573. Literæ ad Lazarum a Schwendi, de laniena parisiensi, & hispanica tyrannide in Belgio. 1574. Quam utramque improbat. *Rudolphi* II. Mandatum de novorum abrogatione vectigalium. Declaratio ad Iulium, Ducem Brunsvic. & Luneb. de intermittendo braxandi exercitio, in præiudicium & damnum ciuium brunsvicensium. 1579. Non convenire hoc opus & lucrum dignitati Principis. Decretum de iure vocandi ministros ecclesiæ Aug. confess. in urbe Augusta Vindelicorum. 1586. Recessus Cæs. Maiest. & Ordinum Imperii in conventu deputatorum, Wormatiæ celebrato. Decretum ad Iudicium Imperii aulicum, de commissionibus cæsareis & processu prædicti Iudicii. 1596. Mandatum de moneta, iuxta Recessum comitiorum ratisbonens. A. 1594. formatum. Proclama, monetæ caussa. 1596. Aliud, eiusd. materiæ. Aliud de eadem. 1597. Decretum de permissione amicæ Transactionis & compromissi, in caussa Christoph. Archidap. & Maximiliani Archid. Austr. 1605. Quorum hic iudicio se oenipontano sistere recusabat, nisi id fieret citra præiudicium privilegiorum austriacorum. Quam conditionem nec Cæs. Maiest. pro iniusta habet. Mandatum de Statuum Imperii habitaculis & inscriptionibus

nibus in Comitiis. 1607. Conſtit. de viſitatione typographiarum & librorum. 1608. Non eſſe imprimendum librum ſine prævia cenſura: inquirendum, an typographi, qui libris ſuis præſcribunt, *Cum gratia & privilegio*, habeant eiusmodi privilegium: libros Catholicorum in Catalogo francofurtenſi non amplius omittendos: Iudicii Cameralis Secreta, relationes & vota, citra ipſius conſenſum non imprimenda: & librorum privilegio gaudentium exemplaria fiſcali cæſareo tradenda. Conſtit. & Edictum de libero religionis reformatæ exercitio, tribus Statibus euangelicis in Bohemia conceſſo. 1609. Cum iure vocandi, & ordinandi paſtores, conſtituendi conſiſtorium & academiam, eiusque defenſores, exſtruendi etiam plures, ſi velint, ædes ſacras & ſcholas; nec quemquam vi ad religionem cogendum; & hanc conceſſionem nullo unquam tempore abolendam, ſed tres Status euangelicos ſub pace religioſa, in S. Imperio rom. ſancita, comprehendendos eſſe. Confirmatio liberi religionis exercitii in Sileſia. 1609. Sententia & reſolutio de electione Regis Romanorum. 1611. *Matthiæ*, Regis Rom. Ordinatio & Conſtitutio, quid in electione & correctione ſit obſervandum. 1612.

P. I. der ReichsSatzungen p. 274. *Ferdinandi* Regis Rom. *epiſtola ad Lutherum* de veritate euangelicæ doctrinæ.

Attamen hæc Epiſtola in tabulario dresdenſi, tempore Io. Georgii I. Electoris non fuit inventa: nec publicæ Regis Ferdinandi actiones, hoc anno ſuſceptæ, cum ea conveniunt: & Lutherus eam ſilentio præterit erga Electorem. Vit. Ludov. *a Seckendorf* Hiſtor. lutheran. l. 3. §. 82. p. 1642.

P. 312. *Friderici III. Reformatio*, ut omnes Imperii Status in ordinem redigerentur. Confer p. 166.

Friderici? At in hac ipſa Reformatione dicitur, *eam propoſitam fuiſſe a Germaniæ urbibus in Comitiis*. Sed neutrum, inquit *Conringius*, certo aſſeruerim: id conſtat, *in Comitiis libellum hunc publicæ deliberationi propoſitum*

	situm, aliamque esse Reformationem Friderici, cuius ipse Cæsar meminit in aliis Edictis apud Goldastum, & alibi, de Orig. iur. germ. c. 32. p. 196.
P. II. p. 239. *Caroli V.* Imp. *Declaratio* Recessus Comitiorum ratisbon.	*Iam extat* p. 237.

LV.

Melch. GOLDASTI Politica, (Politische Reichshændel) seu varia Acta publica, res regiminis & discursus politici, S. R. Imperium, Cæsaream & Regiam Maiestates, communes Imperii Status, & Nationem germanicam spectantia. Francofurti 1614. In præfatione ait auctor, post Statuta Imperii (nach den Reichssatzungen) iusto iam ordine sequi hæc Politica, eaque se edere publico cum consensu, incorrupte & sine mutatione, non primum iam, sed ante edita, similium autem tractatuum publicationem reservare alteri Tomo, qui tamen lucem non adspexit; eas vero res Imperii, quæ ante & post foedus smalcaldicum actæ sunt, a Friderico tradi *Hortledero* Tomis II. Præsens hoc Corpus tractatuum publicorum Partes habet XXVI. Et I. quidem agit de Rom. Imperatoris electione. Speciatim hic occurrunt Invitatio ad electionem Imperatoris romani. 1291. *Alberti* Ducis & Electoris Saxon. Suffragium pro romani electione Regis, Regi Bohemiæ apertum. Electorum Rescriptum de electione Adolphi Nassovii in Reg. Rom. 1292. Protocollum electionis & coronat. Caroli V. 1519. Processus electionis Caroli V. cum Rescriptis. Instructio cæsareorum legatorum ad Electorem Sax. in causa electionis Maximiliani II. in Regem rom. 1561. Narratio de illa electione. Politica narratio de nova Imperatoris electione: in qua X. Principes, qui apti essent ad hanc dignitatem, proponuntur. 1612. Ordinatio Magistratus francofurtensis de victu, hospitiis & aliis, tempore electionis Regis Rom. Brevis narratio de modo electionis Regis Matthiæ. Descriptio omnium actionum in electione Matthiæ eiusque & coniugis Annæ coronatione. Ordinatio & Constitutio, in die electionis & coronationis observanda. II. de electione Regis Romanorum, vivo adhuc Imperatore. 1531. An vivo Cæsare possit in-

institui electio Regis Romanorum? Caussæ, quibus oppugnata est electio Ferdinandi in Regem Rom. Greg. *Bruckii* sive Pontani Iudicium de ista electione. Actum & productum in comitiis svinfurtensibus de prætensa electione Regis Rom. 1532. Nempe Electores moguntinus & palatinus respondent ad Ioannis Electoris Saxoniæ per ipsius filium Io. Fridericum oblatam sententiam, quæ est, præsentem Regis Rom. electionem non esse conformem Aureæ Bullæ & libertati Imperii. III. de coronatione & unctione Regum. Et quidem de coronatione Caroli V. aquisgranensi, auctore Laur. *Fuchsio.* 1521. Rom. & Hispan. Maiestatis ingressus & coronatio in urbe Aquisgrano. Cæsaris coronatio, Bononiæ facta A. 1530. IV. de coronatione Reginæ vel Imperatricis romanæ. Relatio historica de usu talis coronationis. 1612. Nimirum Imperatrices sive Romæ, sive in Germania coronari solitas: earumque nomina recitantur. Actus coronationis Imperatricis *Annæ*, per Abr. *Hofmannum.* V. de Regis Rom. successione in dignitate cæsarea. *Ferdinandi* Litteræ reversales VI. Electoribus datæ, cum ab Imp. Carolo V. imperium susciperet. 1558. Conditiones, quas Papa de confirmatione sibi reservavit. Cancellarii Iudicii imperialis aulici, Sigism. *Seldii* Consilium & Iudicium de confirmatione Pontificis. Ea non opus habere Ferdinandum, Caroli V. in Imperio successorem, quippe qui iam confirmatus sit, ut Rex Romanorum. VI. de regalibus S. R. Imperii. Caroli, Regis Roman. & Bohem. Obligatio acceptarum vestium & ornamenti cæsarei. 1350. Extractum de reliquiis Sanctorum, & clinodiis Imperii, quæ Electoribus ostensa sunt Noribergæ A. 1611. VII. de vicariatu & interregno Imperii. Rescriptum Ioannis, Comitis palatini, Administratoris Palatinatus, ad Status Imperii. 1612. Se se, tutorio nomine, & pro Friderico minorenni, Electore palatino, vicariatum Imperii, more recepto administraturum. *Philippi Ludovici*, Administatoris Palatinatus, tutoris liberorum Friderici Electoris, Rescriptum de eodem vicariatu, qui tutorio ad se nomine venerit. Electoris Sax. *Ioannis Georgii* Edictum de suo vicariatu. Rescriptum ad principale Regimen vinariense de vicariatu. Eiusdem, ut tutoris Principum vinariensium, Mandatum ad Status provinciales in Ducatu vinariensi. Preces publicæ in terris saxonicis, tempore vicariatus. IIX. de consotiationibus

VI.

VI. Electorum. Tempore dissidii inter Papam & Concilii basileense. 1438. Edictum de securitate publica. Consociatio IV. Electorum usque ad electionem & coronationem novi Regis Romanorum. 1519. VI. Electorum Consociatio, in commodum Imperii. 1521. IX. de initio, concordia & præeminentia S. R. Imperii. *Friderici II.* Responsio de hac materia. 1240. Wilhelmo Eo *Neuhausseri* Aeterna Ostensio, Ewiger beweis, religionum discrepantium, & dissidiorum politicorum conciliationem, secundum vaticinia Scripturæ, in S. R. Imperio factum iri. 1611. Cum XX. testimoniis S. Scripturæ, aliisque virorum doctorum. Discursus de duplici regno constituendo, Romano videlicet & Capitali, a Daniele c. 2. & 7. prædicto, eodem auctore. Cuius tamen assertiones non omnes probat Goldastus. p. 221. X. de interitu & dissolutione Imperii romani. Nic. *Vigelii* Vera causa, ob quam romanum Imperium divulsum, atque inter Christianos & Turcas divisum, & cur Deus hisce abolitionem equitum & nobilium christianorum permiserit. 1588. Putat autem esse loquentiam sive dialecticam, die Schwätzkunst, quæ loco veræ Iurisprudentiæ in academiis doceatur, eamque esse meretricem babylonicam, Apocal. Ioannis c. 17. descriptam. Curandum igitur, ut scholæ sive academiæ reformentur, hoc modo: 1. Vt Iurisprudentia maiori ordine doceatur. Quo faciat ipsius *Methodus*. 2. Ostendatur, ad quam actionem causa pertineat. Huc spectare *Institutiones* & *Repertorium* suum. 3. Moneatur iuventus, ne longe petitis & subtilibus argumentis aliam exceptionem, replicam, duplicam & triplicam introducat, quam in Iure statutum est. 4. Informetur in statu causæ cognoscendo. 5. Item, utri parti probatio incumbat, an satis probatum sit, quidque in defectu probationis iudici faciendum. 6. Vt paucis verbis utatur, nec loquacitati indulgeat. Post hæc tradit Summam totius Iurisprudentiæ romanæ VII. duntaxat foliis, idiomate latino. Henr. *Rätelii* senioris Brevis discursus sive Historica narratio de totius statu mundi, & quid tandem secuturum sit. 1591. XI. de Gallorum actionibus contra Imperium. Administratoris & consiliariorum mechliniensium Responsio pro honore Regis Romanorum, Maximiliani, ad Gallorum falsum & inane Rescriptum. 1492. Apologia Rom. Imperii contra iniustam & iniquam Rom. Regis accusationem, a Rege Gall. in Comitiis con-

constantiensibus prolatam. 1507. Narratio de pugna Caroli V. cum Francisco Rege Gall. ante Ticinum, huiusque captivitate, & liberatione, ex hispanico in germanicum idioma translata. 1529. Imperatoris contra Regem Galliæ Contestatio facta in publico consistorio romano. 1536. Regis Gall. ad Imperatoris Contestationem Responsio. Imperatoris Exceptio. Regis Gall. ad Electores & Principes Imperii Propositio de indicendis comitiis in caussa exortæ inter ipsum & Imperatorem litis propter Ducatum mediolanensem. Pax decennalis inter Carolum V. & Franciscum Valesium, Nicææ inita. 1538. Alphonsi *d' Avoli* Defensio contra falsam Legati gallici accusationem. 1542. Imperatoris ad Regis Gall. literas Responsio oralis. 1543. Franciscum, pacis madritensis oblitum, iniusto terras suas hereditarias bello petere, seque ad earum defensionem cogi. *Henrici* II. Gall. Regis Responsio & defensio contra Imperatoris contumeliosum, ut vocat, scriptum. 1552. *Ioannis Wilhelmi*, Ducis Sax. ad Electores & Principes Rescriptum, cur Regi Gall. in militia serviendi consilium ceperit, idque esse sine proposito Germaniæ damnum inferendi. 1558. XII. de Imperatoris & Imperii rom. actionibus cum Venetorum Rep. Venetorum Denunciatio belli ad Imp. Maximilianum I. cum huius Responsione. 1508. Papæ & Imperatoris foedus contra Venetos. 1509. *Iulii* II. papæ Epistola ad Imperatorem, in qua conqueritur de retentis ac denegatis Faventia, Arimino, Ravenna, Cervia & Sarsina: cum Adhortatione & excommunicatione eorum. Actio Imperatoris cum Ordinibus Imperii, in Comitiis wormatiensibus, de ferendo contra Venetos auxilio. Principum Imperii Sociorumque teutonicæ, vallonicæ & vinedicæ nationis denuntiatio belli ad Venetos. XIII. de actionibus cum Sede papali. Leonh. *Fuchsii* Descriptio electionis Papæ. Refutatio Donationis Imp. Constantini ad Silvestrum Papam. *Maximiliani* I. Litteræ ad Electorem palatinum de magna Papæ perfidia. 1510. Eiusdem Epistola ad Paulum a Lichtenstein de pontificatu in se transferendo. 1511. Vlrici *ab Hutten* Ostensio, quo se modo semper gesserint Papæ erga Imperatores rom. germanicos. Dialogus de fraudibus Pontificum in creatione multorum Cardinalium, ut omnes Germaniæ episcopatus ad se rapiant. 1518. Ordinum S. R. Imperii, in primis sæcularium, Gravamina contra Sedem apostolicam. 1523. Relatio de ex-

expugnatione Romæ. 1527. Caroli V. Oblatio pacis, erga Regem Gall. & Actio cum Paulo III. In qua conqueritur de perfidia Regis 1536. Dialogus pasquini & Cardinalium de Imp. Carolo V. eiusque abitu. *Pii* IV. Indictio Concilii trident. ad Principes Imp. cum Protestant. responso 1561. Qui quidem dicunt, Papæ non competere potestatem indicendi concilium; iniuriam sibi fieri, dicendo, se non habere certitudinem fidei; Papam non posse sibi leges præscribere; ipsum autem fordere ob libidinem dominandi, collisionem regnorum, & introductionem superstionum in ecclesiam. XIV. Actiones Imperatoris & S. R. Imperii cum Luthero, eius doctrinæ caussa. Vlrici *Bosleri* Dialogus Apostolici & Angelicæ, de Mandato wormatiensi: Lutheri scripta non esse venum exponenda, legenda, aut tractanda. 1521. *Lutheri* Auditio & Responsio in Comitiis wormatiensibus. Eiusdem Declaratio de revocatione scriptorum suorum, postero facta die. Nimirum ea distinguit, alia, inquiens, continere doctrinam de iustitia fidei, alia oppugnare papatum, alia certis opposita hominibus, qui tyrannidem pontificiam defensum eant. Primæ classis scripta se non posse revocare, ne veritati vim faciat; nec secundæ, quia tyrannis illa sit manifesta; in iis autem, quæ tertiæ sunt classis, fieri potuisse, ut per fervorem excederet: interim si quis doctrinam suam falsitatis ex verbo Dei convincere queat, ei se libenter cessurum. XV. de Turcorum persecutione, & affectatione monarchiæ universalis. Io. *Aventinus* de causis belli turcici, & modo defensionis contra illud. Caussas eius esse corruptiones in politia & cultu divino Christianorum: in illa discordias, crapulas, *αταξιαν* sive ordinis neglectum, iniustitiam, rapacitatem præsidum, protractionem litium, occisionem sic dictorum hæreticorum, cum tamen iudicium fidei non sit magistratus humani, sed Dei, inobedientiam Principum erga sacratissimum Caput Imperii, & lites inter ipsos; in hoc contemtum legis divinæ, clericorum & monachorum avaritiam & iniustitiam, qua viduarum & pupillorum bona ad se rapiunt, monachorum mendicantium seu inutilium terræ ponderum inertiam & otium aliis onerosum, episcoporum in partibus infidelium (qui iurant, se illuc profecturos & euangelium docturos, nec tamen id faciunt) periuria, clericorum & monachorum improbam & scandalosam vitam, prohibitionem lectionis scriptorum non inutilium,

sed

sed ab eorum sententiis abeuntium, & condemnationem atque occisionem hominum propter dissensum in capitibus religionis. Defensionem autem consistere in observatione præceptorum Dei, administratione iustitiæ, eiectione avarorum, superborum, impudicorum & sanguinolentorum cum ministrorum, tum sacerdotum & clericorum, misericordia erga pauperes subditos, onerumque iis impositorum sublevatione, concordia inter Principes, ac reliquos Status, usu coniugii, sustentatione militum infirmorum, collocatione fortis præsidii in Imperii finibus, instructione navium militarium in fluviis maioribus, plantatione terrarum & urbium desertarum, eorumque, qui supplicium mortis commeriti sunt, amandatione ad fines Imperii, ut ibi excubias agant, aut ad labores duriores faciendos. Inferioris Austriæ V. Regionum lamentabilis imploratio auxilii contra Turcorum sævitiam, ad Principes & Status superioris & inferioris Silesiæ. 1540. Sim. Wolderi *Pommeri* Consilium, quomodo sine magno onere tam imperantium, quam parentium, Turci terra marique sint oppugnandi. 1558. Propositio Ebrahimi Strotschii, legati turcici, ad Ferdinandum I. Imp. 1562. Imp. turcici fastuosa denunciatio belli ad Maximilianum II. 1564. Alia 1579. Frid. *Orthlepii* Designatio sumtuum exercitui contra Turcas impendendorum, revisa ab Henr. *Meibomio*, seniore. 1580. 1595. Io. Cornelii *a Friedberg* Iudicium de bello ungarico, quomodo communis contributio & christiana concordia instituenda, obstacula in religione & rebus profanis, lites ecclesiasticæ & schismata scandalosa, nec non periculosa ac diuturna inter Christianos bella tollenda ac removenda sint. 1597. Consilium de bello ungarico continuando. 1605. XVI. De Papæ persecutione, & affectatione monarchiæ. Mandata contra rebellionem, religionis causa. 1522. 1523. Ludus bacchanalium, in honorem Pauli III. Papæ, institutus Romæ A. 1545. Papæ & Imp. fœdus de inferendo Protestantibus, nisi leniter moveri possint ad fidem & obedientiam sanctæ Sedis, bello. 1546. *Ottonis*, Cardinalis & episcopi augustani, Apologia contra famosum libellum, cui titulus, Neue Zeitungen, & in quo dicitur, ipsum Papæ eiusmodi consilia dedisse, quæ Imperio rom. & inprimis Protestantibus perniciosa possint esse, & bella ac cædes causari: Ottonem Henricum Electorem palatinum, Albertum Marchionem brandenburgicum, & Christophorum,

Ducem wurtenbergensem, tanquam maximos rebelles lutheranos, criminatum esse: & Landgravium Hassiæ, quasi missam fecerit religionem euangelicam, Consistorio romano commendasse, eiusque concionatorem *Tilmanium* doctrinam euangelicam, tanquam hæreticam, tam ore, quam scripto Romæ revocasse. 1556. Eiusdem Testimonium de meliore Papæ animo, quam in Germania falsus rumor tulerit, videlicet ipsum inchoaturum Concilium tridentinum armis, & cædibus finiturum: unde Protestantium simplicem & credulam plebem has voces emittere, præveniendum esse hunc ludum, & arma capienda contra clerum romanum, eiusque asseclas. 1562. *Caroli*, Cardinalis Lotharingiæ, Narratio de hæreticis in Germania extirpandis. 1573. Eadem, cum annotationibus, sive refutatione. *Friderici* II. Regis Dan. Epistola ad Io. Georgium. Electorem brandenburgicum, de persecutione Protestantium, quam Papa meditetur, & quomodo ei resistendum. 1585. Ioachimi Friderici, Administratoris archiepiscopatus magdeburg. Epistola ad Electorem Saxoniæ, eiusdem argumenti. 1586. Antiphilippica, sive Defensio Denunciationis A. 1606. ad amicos euangelicos & romano-catholicos pacem amantes, Iacobi Sylvani, id est, Kelleri iesuitæ, Philippicæ opposita. 1608. XVII. De Hispanorum persecutione, & affectatione universalis monarchiæ. Necessaria Admonitio ad Electores & Principes Imperii, nec non omnes alios christianos Reges & Principes, communis commodi, libertatis, & salutis totius christianitatis conservandæ caussa, primum latine conscripta. 1587. Discursus de fœdere sacro, quod appellatur Santa liga, & persecutione Euangelicorum in Gallia & Belgio, an euangelici Electores & Principes Imperii hoc rerum statu quiescere possint, nec eiusmodi periculum cum tempore in Germania timendum. 1580. Hispanico-Arragonicum Speculum, quo monstratur, quem in finem exercitus hispanicus in circulo stet westphalico, aut potius late grassetur, nimirum ut sub specie bellum inferendi Statibus fœderatis, Nationis germanicæ salutem ac libertatem opprimat, & sublata securitate publica ac religionis libertate, omnem bonam ordinationem aboleat, novamque reformationem ecclesiasticam introducat. 1599. Vbi inter alia inseritur Caroli *Nuzeli* a Sondersbuhel, legati cæsarei, Epistola ad Fran. de Mendoza, Admiralium Arragonum. XIIX. De conciliis & colloquiis religionis caus-

caussa. *Romanorum Cardinalium* Epistola ad Fridericum Electorem de concilio Pisis celebrando, dum Iulius II. Papa se ad illud indicendum exorari non patiatur. 1511. *Ferdinandi*, Regis Rom. Resolutio ad Collocutores wormatienses. 1557. Discessus Legatorum aug. confess. ad Colloquium wormatiense, qui tam diu ibi commorati sunt, donec adversarii nollent ulterius procedere. Ostensio & declaratio rationum, ob quas Electores, Principes & ceteri Status aug. confess. suspectum Concilium tridentinum, a Pio IV. papa indictum, noluerint frequentare. 1564. *Friderici*, Elect. palat. ad Imperatorem Epistola de christiana reformatione in rebus ecclesiasticis & politicis. XIX. de reformatione cleri ecclesiæ romanæ. S. *Vlrici* episcopi augustani Responsio ad Papam Nicolaum I. prohibitorem coniugii clericorum. 867. Fel. *Hammerlini* Dialogus contra monachos mendicantes in S. R. Imperio. 1490. Iac. *Fuchsii* Epistola ad Episcopum wurzburgensem, pro coniugio clericorum. 1523. Actio Episcopi wurzburgensis & duorum ecclesiasticorum, coniugii caussa captivorum. 1523. Ioannis *a Schvvarzenberg* Epistola ad Episcopum bambergensem, cur filiam suam e cœnobio domum abduxerit. 1524. Nimirum propter tyrannicam Dominicanorum, sub quibus illa erat, potestatem, qua lectio S. scripturæ ei prohibita, humanarum autem traditionum & legum, quasi adsalutem necessariarum, imposita fuerit. Lutheranorum & romanensium Sacerdotum Querela & Responsio ad Reformationem cleri, Ratisbonæ promulgatam A. 1524. In qua dicunt, falso se accusari, quasi per IV. sæcula mundum seduxerint, sed culpam esse penas Papam, Cardinales & Episcopos, qui sibi, ut asinis, pro lubitu quævis onera imposuerint. Fundamentum & Rationes ex iure divino, cur Prior & Conventus monasterii S. Annæ in Augusta Vindel. statum mutaverint suum. 1526. Causa derelicti ab Vrsula, Duce monsterbergensi, monasterii freybergensis. 1528. Equitis Ordinis teutonici, *ab Eisenberg*, Denunciatio Sophistarum & Dominicanorum coloniensium, qui eum vocaverant hæreticum, & antichristiani libelli scriptorem. 1529. XX. de actis Protestantium inter se ipsos. Concordia inter Lutherum & Zwinglium in Colloquio marpurgensi. 1529. Acta concordiæ Lutherum inter & Helvetios: item *Calvini* doctrina de S. cœna. *Wilhelmi* Landgravii Hassiæ & *Ioachimi* Principis anhaltini

Discursus politicus de Formula concordiæ. 1579. In quo precantur Electores Saxon. & brandenburg. ne præcipitent illius publicationem. *Iulii* Ducis brunsv. ac luneb. Responsio ad Henricum III. Gall. Regem de christiana concordia. 1583. Quam Rex ille desiderat, & Dux adprobat. Verba *Aug. confess.* eiusque *Apologiæ* & *Repetitionis*, ac *Recessus francofurtensis* de sacramentis, atque inprimis de S. cœna, cum testimoniis *Lutheri*, extra litem scribentis. 1584. Hoc scriptum debet esse Apologia contra eos, qui in terris Ioannis Casimiri, Comitis palat. ad Rhenum, aliter quam in Confessione augustana doceri perhibent. Palatinarum ecclesiarum Admonitio ad alias in Germania ecclesias, ut magnum a papatu imminens periculum probe considerent, & intestinas, non necessarias & satis ventilatas lites componant, atque dimittant. 1606. XXI. de pace religiosa. Io. *Brentii* Concio de conservatione pacis in rebus religionis. 1555. Non enim metuendum, S. Cæs. Maiestatem aliquid ei contrarium machinari. Attalarii *Egenolphi* Demonstratio & Declaratio, vigore Transactionis passaviensis neque romano-catholicum, neque euangelicum Magistratum habere potestatem subditos suos, religionis caussa, persequendi, atque expellendi, aut eos ad bonorum suorum venditionem cogendi. 1587. XXII. de comitiis. Narratio, quomodo soleant celebrari comitia. Dieter. *Buzbachii* Epistola de processu Comitiorum wormatiensium. 1521. Catalogus eorum, qui in illis comitiis comparuerunt. Io. *Marschalli* Votum ad Imperatorem Carolum, eiusque fratrem Ferdinandum Regem Rom. Electores, Principes ac Status Imperii, ut Deus, ad conservandum verbum suum, mittat Spiritum sanctum. Rhythmice. 1530. Relatio de comitiis ratisbonensibus. 1608. XXIII. de conventibus Electorum. *Caroli V.* Imp. Propositio, cum Instructione Ferdinandi Regis Rom. per Principem arausionensem, ad Electores Imperii, in comitiis francofurtensibus. 1558. Civitatis noriberg. Edictum de conventu Electorum ibi futuro. 1611. XXIV. de salute totius Imperii. Aliquot articuli, ad laudem Dei, & S. R. Imperii, ac totius Nationis german. commodum & salutem spectantes. 1521. *Caroli V.* gravis Oratio ad Hispanos de suo ex illis terris discessu, deque proposito suo non nulla mutandi ac corrigendi in Italia & Germania. 1525. Lazari *a Schwendi* Iudicium de religione Rom. Imperii, & libertate religio-

gio-

gionis. 1574. XXV. de gravaminibus Statuum Imperii. Comitum, Baronum, Equitum aliorumque Gravamina, oblata Noribergæ A. 1523. Comitum, Baronum, Equitum & Vrbium imperialium Gravamina contra superiores Status in Franconia, cum notis marginalibus Pauli *Webneri*. Suevicorum Statuum Gravamina. 1559. Protestantium Gravamina in comitiis ratisbonensibus proposita A. 1613. CatholicorumGravamina, iisdem in comitiis. XXVI. de StatuumS. R. Imperii foederibus pro conservanda ipsorum libertate. Aliquot Electorum, Principum & Statuum Rescriptum, quo causæ indicantur, propter quas ipsi & alii christiani Reges, Principes, Vrbes & Status ad expeditionem bellicam contra Carolum V. Imp. coacti sint. 1552. Statuum euangelicorum Rescriptum, quibus causis arctius iniverint foedus ad auxilium Principibus iuliacensibus ferendum. 1610. Hæc collectionum Goldasti recensio, etsi paulo longior evasit, propterea tamen Lectori, spero, non displicebit, quoniam ex ea non nudos ac ieiunos titulos, sed summaria contentorum, cum non nullis fortasse non ingratis observationibus, in arduis Imperii rebus, cognoscere & haurire potest.

Gregorius *Pontanus*, germanice *Bruck*, wittebergensis, Planckebergii, Goedenii, & Schursii discipulus, Electoris Sax. cancellarius, vir recti iudicii, veritatis, pacis, & iustitiæ amans, osor contentionum & bellorum, ad hæc gravis, eloquens, speciosi corporis, alienus ab avaritia & ambitione, odia & obrectationes patientia vincens, atque egregius ebullientis iræ magister ac domitor, deficientibus ætate viribus corporis placide decessit Ienæ anno Christi 1557. æt. 70. Melch. *Adamus* in Vitis ICtor. p. 112. *Seckendorf* in Lutheran. p. 314. &c. Cum augustana Confessio a Christiano Beiero germanice prælegeretur, ipse iuxta eum stans, latinum tenebat exemplar, & post prælectionem utrumque augustissimo Imperatori, qui sic iubebat, de manu in manum tradidit. *Seckendorf* l. 2. §. 76. p. 1057.

Georg. Sigism. *Seldius*, augustanus, confectis italico & gallico itineribus, haustaque linguæ hispanicæ cognitione, primum Bavaricorum Ducum consiliarius, deinde trium sapientissimorum Impp. Caroli V. Ferdinandi & Maximiliani II. procancellarius, ad gravissima semper negotia feliciter adhibitus, tantaque eorum, ut

&

& quorumcunque aliorum gratia & favore florens, ut eum solerent *patrem Seld* vocare, benignus erga omnes, ob eruditionem, divitias, & summam Magnatum æstimationem neutiquam elatus, a conviviis frequentandis, ut ad res per totum diem expediendas alacrior & aptior esset, abstinens, matheseos & musices amator, stupendusque testudinem pulsandi artifex, & Carolo V. mortalium tum temporis maximo tam carus, ut in postremo suo ex Germania discessu Vlissingæ, ventos navigationi idoneos exspectans, in multam usque noctem cum eo confabularetur, abeuntique, cum ex familia in atrio, partim dilapsa, partim dormiente, nullus appareret, lychnum præferret, atque per gradus, quamvis utrumque humillime recusantem, deduceret, scripsit Repertorium iuris, Genealogias maximarum familiarum, Caroli V. Imp. res gestas, sed miserabili tandem casu mortuus: ex Imperatoris enim prædio quodam, quo ab illo vocatus fuerat, Viennam reversurus, atque in excitatorum & furentium equorum cursu inevitabile periculum prævidens, animo ad Deum converso, & libro psalmorum deposito, e cursu desiliit, & illisis ad saxum quoddam temporibus eadem adhuc hora exspiravit, A. 1565. æt. 50. M. *Adam.* in Vitis ICtor. 166. *König* 745. I. C. *Wendler* disp. de Augusta litter. 48.

Nicol. *Vigelius*, Dreisa-Hessus, Antecessor acad. marpurg. ac tandem emeritus, elucubravit Digestorum Partes VII. Dialecticam iuris civilis, cum Paradoxorum libello, Institutiones iuris ad usum fori non depravatum accommodatas, libellum de Fide iuridicorum, alium de Officio iudicum, Progymnasmata fori, Methodum triplicem, universi iuris civilis, pontificii, & iuris controversi, & librum de Iure feudali, obiitque anno 1600. Vide *Frisii* Epit. Biblioth. Gesner. 634. *Wittii* Diar. biograph. A 2 & *König*. 844.

LVI.

G. G. L. id est, Godofridi Guilielmi LEIBNITII (vide *Placcium* de Anon. 214. immo ipsum auctorem, in Præfationis initio nomen suum exprimentem) Codex iuris gentium diplomaticus. Hanoveræ 1693. In quo tabulæ authenticæ actorum publicorum, tractatuum, aliarumque rerum maioris momenti per Europam gestarum, pleræque ineditæ vel selectæ, ipso verborum teno-

tenore expressæ, ac temporum serie digestæ, continentur; a fine seculi XI. ad sua usque tempora: ex MSStis præsertim bibliothecæ Augustæ guelfebytanæ codicibus, & monumentis regiorum, aliorumque archivorum, ac propriis denique illustris editoris collectaneis. In Præfatione ostendit auctor publicorum Actorum usum, docens, illa prodesse ad politicas artes, ad historiam, ad eruditionem reliquam, sed inprimis ad intelligenda gentium iura; qua occasione verba etiam facit de iure in genere, de iure naturæ, eiusque tribus gradibus, de iure voluntario, de iure divino positivo, de iure ecclesiæ, de iure S. Imperii romani, de origine Electorum, de iure gentium, eiusque personis & actibus. Contenta autem libri potiora, aut certe notabiliora, (nam singula commemorare nimis longum foret) hæc sunt: *Vrbani* II. Papæ Diploma de monarchia ecclesiastica Siciliæ. A. C. 1096. Charta pacis inter *Philippum* Regem Galliæ, & *Balduinum* Comitem Flandriæ. 1099. Concordatum Nationis germanicæ antiquissimum circa electiones & investituras Episcoporum & Abbatum. 1122. Diploma pacis inter *Fridericum* I. Imp. & *Wilhelmum* Regem Siciliæ. 1177. Privilegium a Friderico Imp. datum Episcopo torcellensi prope Venetias: ubi fit mentio limitum inter Longobardos & Venetos tempore Caroli M. constitutorum. Epistola *Gregorii* III. Papæ ad Henricum VI. Regem Rom. 1187. In qua est antiquissimum exemplum tituli *Electi Imperatoris*, Romanorum Regi concessi. Testamentum *Philippi* Regis Franciæ, ituri in terram sanctam. 1190. Conventio per *Ioannem*, Comitem Moresti, dictum Ioannem sine terra, fratrem Richardi Regis Angliæ, cum Rege Galliæ Philippo. 1193. Litteræ quorundam *Principum*, suadentium Regi Philippo, ne ad pacem vel inducias cum Ioanne Rege Angliæ se se a Papa aut Cardinalibus cogi patiatur, promittentiumque ei auxilia. 1203. *Reginaldus* Rex insulæ Man constituit se vasallum Sedis romanæ, & ex insula facit feudum oblatum. 1219. Epistola *Cardinalis Portuensis*, legati Sedis rom. & Prælatorum terræ ad Philippum Regem Gall. de acceptanda a Rege conquesta Albigesii & illarum terrarum, ex resignatione Comitis Montis fortis. 1222. Pacificatio inter Imperatorem *Fridericum* II. Regem Siciliæ, & *Abbuissac* Principem Saracenorum Africæ. 1230. *Conradi* Ducis Masoviæ & Cuiaviæ Translatio quarundam terrarum suarum cum

omni iure ducali in Christianum, Prussiæ episcopum primum. 1222. Eiusdem Donatio terræ culmensis, facta Hospitali S. Mariæ Domus Teutonicorum fratrum de Ierusalem. 1230. *Christiani* I. episcopi Prussiæ Translatio donatorum illorum in Fratres teutonicos. Fœdus inter Imp. *Fridericum* II. Regem Siciliæ, & *S. Ludovicum* Regem Galliæ. 1232. Acta electionis *Conradi* IV. Rom. Regis, filii Friderici II. 1233. vel 1234. Quæ videntur innuere aliquid de Electoribus. Privilegium Regis Conradi Iudæis concessum. 1234. Vbi vocantur Servi speciales Cameræ eius. Testamentum *Ioannæ*, Comitissæ Flandriæ & Hannoniæ. 1244. *Alexandri* Papæ IV. Epistola ad Gerardum Archiepiscopum moguntinum de non eligendo sub pœna excommunicationis Conrado, vulgo Conradino, Imp. Friderici II. nepote. 1256. Continet illa antiquissimam mentionem Electorum. Litteræ investituræ *Alfonsi*, electi Regis Romanorum & Regis Castiliæ, quibus investit Fridericum Ducem Lotharingiæ de Ducatu Lotharingiæ & Comitatu Romarici. 1258. *Vrbani* IV. Papæ Epistola ad Richardum Regem. Roman. de controversia electionis inter Alphonsum & Richardum. Atque hæc Epistola continet mentionem antiquissimam numeri Electorum. Contractus inter Regem Gall. *Ludovicum Sanctum* & Venetos de traiiciendo Regis exercitu in terram sanctam. 1268. Responsio Ducis Venetorum, facta Regi. *Rudolphi* Imp. Decretum, quo Marchionatum seu Comitatum Provinciæ controversum, una cum Comitatu Forcalquerii attribuit Carolo, Regi Siciliæ. 1280. Epistola diffidationis *Adolphi* Regis Rom. ad Philippum Pulchrum, Gall. Regem. 1294. Bulla *Bonifacii* IIX. Papæ circa Conservatores, certis ecclesiis concessos. 1295. Ex compromisso Regum Franciæ & Angliæ in Papam Bonifacium IIX. tanquam in privatam personam, pronunciata a Pontifice Sententia arbitralis. Promissio *Alberti* Regis Rom. qua intuitu matrimonii inter Rudolphum Ducem Austriæ, filium suum primogenitum, & Blancam sororem Philippi Pulchri, Franciæ Regis, dat Rudolpho Ducatus Austriæ & Stiriæ; & Blancæ, in dotalitium, Comitatum Alsatiæ & terram Friburgi. 1299. Declaratio legatorum brandenburgicorum circa pacta de eligendo Rege Romanorum. 1308. Conventio inter procuratores Imp. *Henrici* VII. & Philippi Pulchri Regis Gall. ubi dicitur, filium Regis Comitatum Burgundiæ respecturum ut feudum Imperii.

rii. 1310. Concordia inter *Iacobum* Regem Arragoniæ & *Iacobum* Regem maioricensem, qui fit Arragoniæ vasallus honorarius. 1327. *Ludovicus* bavarus Imp. concedit vicariatum Castruccio de Antelminellis in civitate & districtu Lucæ. 1324. Eiusdem Diploma erectionis Lucæ in Ducatum. 1328. Actus & Instrumentum homagii, Regi Gall. facti ab *Eduardo* III. Rege Angl. respectu eius Aquitaniæ partis, quæ Guienne dicitur. 1329. Conventus parisiensis Prælatorum & Baronum regni gallici de temporali ecclesiasticorum iurisdictione. Fœdus IV. Cantonum, Lucernæ, Vry, Schwiz & Vnterwalden. 1332. Dispensatio iuramenti de non intrando urbem Parisiorum ante abitum in terram sanctam, Ludovico Borbonio a Papa *Ioanne* XXII. concessa. Diffidatio *Eduardi* III. Regis Angl. contra Philippum Valesium, Regem Gall. 1340. Forma divortii matrimonialis inter Ioannem, filium Regis Bohemiæ, & Margaretam Ducem Carinthiæ, celebrati per *Ludovicum* IV. Rom. Imp. *Humberti* Delphini Translatio Delphinatus in Principem sanguinis regii Galliæ, ita tamen, ne Coronæ uniatur. 1543. Perpetua confœderatio Tiguri cum IV. Cantonibus. 1351. Institutio militum Stellæ a *Ioanne*, Francorum Rege. Venditio Avenionis, facta per *Ioannam* Reginam Siciliæ, emente Procuratore Papæ Clementis VI. 1358. *Caroli* IV. Imp. Executoria ad laicum super primarias preces. Declaratio confiscationis Ducatus Aquitaniæ, contra Eduardum Regem Angliæ, & Principem Walliæ, eius primogenitum. 1370. Litteræ bullatæ, quibus *Clemens* Papa VII. Regnum Adriæ instituit, ac Ludovico Duci andegavensi tribuit. 1382. Articuli inter IX. Cantones. 1393. *Caroli* VI. Regis Galliæ Constitutio de prohibitione peregrinationis Romam. 1400. Diffidatio *Ludovici* Valesii, Ducis aureliani, contra Henricum Regem Angliæ. Homagium, quod *Ioannes* Dux Britanniæ præstitit Carolo VI. Regi Gall. 1202. Senatusconsultum Parlamenti paris. contra abusus annatarum, aliarumque usurpationum Benedicti, in sua obedientia dicti XIII. 1406. Concessio Vicariatus S. Romani Imp. facta Ludovico de Sabaudia, Principi Achaiæ, per Imp. *Sigismundum*. 1412. Eiusdem Erectio Comitatus Sabaudiæ in Ducatum. 1416. Articuli Hansæ teutonicæ. 1418. *Nicolaus* Papa V. Amedeum omni dominio Sabaudiæ privat, atque illud ad Regem Gall. devolutum declarat. 1447. Concordia, facta in concilio

constant. inter *Martinum* V. & Nationem germanicam de ecclesiæ universalis administratione. Concordata inter Nationem germanicam & Ioannem, Cardinalem S. Angeli. 1448. Quibus anteriora concordata & concessa confirmantur. Fœdus *Caroli* VII. Regis Gall. cum Helvetia. 1453. Est primus tractatuum inter Galliam & Helvetios initorum. *Nicolaus* V. dat Alphonso Lusitaniæ Regi potestatem, Imperium Guineæ & regna barbarica sibi subiiciendi. 1454. Permissio duelli, facta a *Ludovico* Duce Sabaudiæ. 1457. *Calixti* III. Declaratio, quod per obitum Alphonsi arragonii, Regis Neapoleos, regnum ad Sedem rom. sit devolutum. 1458. *Pii* II. Epistola ad Carolum VII. Gall. Regem, ut militi cuidam suo permittat ingredi Societatem Iesu, ad infidelium oppugnationem institutam. 1459. En igitur Societatem Iesu ante institutum Ignatii Loyolæ, sed scopo diversam. Pius II. Fridericum Imp. declarat Ducem generalem exercitus christiani, contra Turcas destinati. 1460. Erectio Holsatiæ in Ducatum. 1474. Cleri Nationis german. Querelæ contra gravamina & infractiones concordatorum. 1479. *Sixti* IV. Epistola ad Soldanum Babiloniæ, sive Cairi, de limitato exercitio religionis mahometanæ, in terris Regis Hispan. permisso. 1483. Tractatus inter *Carolum* VIII. & urbes Hansæ teutonicæ. 1484. *Carlotta* Regina Carolo Duci Sabaudiæ donat & cedit regnum Cypri. 1485. *Alexandri* VI. Bulla, qua Ferdinando & Elisabethæ, Regi & Reginæ Castellæ & Arragoniæ, concedit ius in novum orbem, a Columbo detectum, cum designatione limitum per ductum certi meridiani. 1493. Eiusdem Concessio, ut Equites ordinum militarium Lusitaniæ a voto castitatis absolvantur, & salvo ordine matrimonia inire possint. 1456.

Godofr. Guil. LEIBNITII Mantissa. Hanoveræ 1700. Duabus constat Partibus, & continet Statuta magnorum Ordinum regiorum, Acta vetera electionum Regis romani, Manifestationes iurium inter Franciam, Angliam & Burgundiam olim controversorum; Concilia item germanica, Cerimoniale Sedis rom. vacantis, Concertationes Imperium Regnaque inter & Ecclesiam rom. præsertim *Bonifacii* VIII. tempore, & circa Concordata Galliæ cum Leone X. Scissionem bohemicam, Secularisationes ditionum episcopalium a Pontificibus factas, Absolutionem *Henrici* IV. Gall. Regis; præterea Austriaco-Luxenburgica, Anglo-Scotica, Helvetico-

Novo-

Novo-castrensia, ac denique complures fœderum aliorumque publice gestorum tabulas. In Præfatione laudat amplissimus auctor eos, qui sibi auxilia tulere ad præsentem Collectionem, defendit sententiam suam de amore, quod ille bonum amari per se quærat, indicat aliorum Collectiones similes, easque novissimas, ut Danielis *a Wessel*, Frid. *Leonardi*, *Ameloti*, & *batavorum typographorum*.

Godofr. Guil. *Leibnitius*, lipsiensis, Iac. Thomasii, Io. Kuhnii, Erh. Weigelii, Io. Andr. Bosii, I. C. Falckneri, B. L. Schwendendorferi, & Quir. Schacheri discipulus, philos. & Iur. utr. Doctor, ac primum Electoris Moguntini, deinde Ioannis Friderici Ducis Brunsvic. ac Luneb. consiliarius, tandem S. Cæs. Maiest. consil. aulic. imper. nec non Magnæ Britanniæ Borussiæque Regum, & denique Russorum Monarchæ consiliarius iustitiæ intimus, Regiæ scientiarum Societatis, quæ Berolini floret, præses, londinensis vero ac parisiensis socius, vir staturæ mediocris, & myops quidem, sed tamen visus acie pollens usque ad finem vitæ, de nemine unquam male locutus, quin potius omnia in meliorem partem interpretatus, ad hæc temperantiæ ceterisque virtutibus deditus, & in omni scientiarum artiumque genere exercitatissimus, A. 1716. æt. 71. e vivis discessit Hanoveræ, multis divini ingenii monumentis relictis, quæ in *Actis eruditorum* hinc & inde recensentur, in primis in eius Elogio, A. 1717. p. 317. 322. nec non in Ioach. Frid. *Felleri* Supplemento Vitæ Leibnitianæ, Miscellaneis Leibnitianis præmisso, & Christian. *Grundmanni* Ossib. & cinerib. litterator. defunctor. p. 16. interque illa sunt Tractatus de arte combinatoria, qui tamen ad maturiorem ætatem promoto non amplius in omnibus placuit, Nova methodus discendæ docendæque iurisprudentiæ, Specimina iuris, Specimen Demonstrationum politicarum, sub ficto Georgii *Ulicovii* lithuani nomine, pro eligendo Rege Polonorum Philippo Wilhelmo, Comite palatino ad Rhenum, Tractatus de Iure suprematus, in gratiam S. R. Imp. Principum scriptus, atque sub larva Cæsarini *Furstenerii* publicatus, Novissima Sinica, Essais de Theodicée sur la bonté de Dieu, & liberté de l'homme, & l'origine du mal, Cogitationesque de origine Germanorum. Sicut autem in pluribus eruditionis partibus scripta edidit, ita varios, ut fit, nactus est antagonistas, occasionem præbentes, ut

asserta sua sive clarius exponeret, sive mascule defenderet; disputarunt enim cum eo Io. Ioach. *Becher* de curru, quo vehimur, ad fluvium traiiciendum aptando, Abbas *de Catelan* de Cartesio, *Foucherius* de axiomatibus quibusdam philosophicis, Io. Georg. *Kulpisius* de vexillo Imperii maiori, Tob. *Pfanner* de foedere inter Carolum Regem Galliæ & Duces Saxoniæ Fridericum atque Wilhelmum A. 1444. inito, Pet. *Balius* de harmonia sive commercio mentis cum corpore, Io. Christoph. *Sturmius* & Ruard. *Andala* de natura, sive de vi insita, actionibusque creaturarum, Io. Fran. *Buddeus* de origine mali, Nic. Hier. *Gundlingius* de origine Germanorum, *Pelisson* de differentia utriusque religionis, & If. *Newton*, una cum Nic. Fatio *Duiller* & *Keillio*, de inventione calculi differentialis. Vide *Neu Bucher Saal* T. III. 221. Interim non minus ab hisce, quam ab aliis viris eruditis pro doctissimo & litteratorum facile principe agnitus & honoratus est. Videantur celeberrimi *Actorum erudit.* collectores cum alibi, tum A. 1701. 180. & A. 1711. 111. *Conringius* in Conringianis epistol. 146. Io. *Moller* Prolegom. in Morhofii Pohyhist. 27. *Morhofius* Polyh. T. I. l. 2. c. 5. n. 61. A. B. *Werner* in Orat. de magnitud. Domus Guelph. D. auctor der *Souverainen* von Europa 1583. *Becher* Narr. Weisheit 149. *Sturmius* Phys. elect. 119. 211. *Buddeus* de theol. polem. stud. 23. & in ep. ad G. G. Knœrrium, auctorem disp. de orig. mali, H. D. *Meibom* Orat. de gen. histor. german. fontib. 27. *Neu* in Mantissa ad Wheari Relect. 20. *Schurzfleisch* Epp. arcan. T. I. 185. T. II. 84. 343. *Grundmann* in Offib. & einer. p. 20. 23. *Bucher Saal* T. V. 635. *Ancillon* præf. in Memoires, *Pirot* in Approbat. Respons. Pelissonii T. IV. 126. 136. auctor des *Nouvelles literaires* (cl. Henr. *de Sauzet*) T. VI. 97. *Giornale* de' Letter. d' Italia T. I. nell' Introduz. p. 33. T. VI. 485. T. XI. 388. & *Bayle* in Dictionar. hist. crit. 2607. 2700. qui eum appellat un des plus grands esprits de l'Europe.

LVII.

Der Stadt Nürnberg verneute Reformation, sive Civitatis Noribergensis REFORMATIO renovata. Norimbergæ 1564. Est codex legum Reip. Noribergensis, qui antea *Statutorum*, vel etiam *Reformationis* nomen gerebat. Titulum autem *Reformationis renovata* indere nunc placuit, quia Statuta & Leges inclytæ huius

Reip.

Reip. partim emendata, partim contracta & abbreviata, partimque aucta sunt. Atque hoc factum auctoritate publica, opera in primis Valentini *Kötzleri* & Christophori *Gugelii* ICtorum. Videatur *Wagenseil* de Noribergæ reb. notabil. p. 203. Constat III. Partibus, quarum prima agit de Iudiciis & processu forensi, secunda de Contractibus, tertia de Testamentis & hereditatibus: speciatim 1) de iudiciis & foro competente. p. 1. 2) de in ius vocando. 5. 3) de contumacia. 9. 4) de arrestis & sequestrationibus. 13. 5) de procuratoribus & defensoribus. 17. 6) de ordine & processu. 23. 7) de testibus. 34. 8) de fide instrumentorum. 42. 9) de arbitris. 47. 10) de appellationibus. 53. 11) de executione rei iudicatæ. 59. 12) de executione contra fugitivos. 69. 13) de mutuo. 78. 14) de commodato. 82. 15) de deposito. 85. 16) de emptione & venditione. 89. 17) de locato & conducto. 96. 18) de societate. 105. 19) de fideiussoribus. 109. 20) de pignoribus & hypothecis. 113. 21) de tacitis hypothecis. 117. 22) de potioribus in pignore. 121. 23) de iure directi & utilis dominii. 129. 24) de piscationibus. 141. 25) de thesauris. 146. 26) de ædificiis. 148. 27) de læsionibus ex alterius domo, & ab alterius bestia. 161. 28) de matrimoniis. 164. Annexa est Descriptio regiminis norimbergensis, non typis edita, sed scripta, eaque valde accurata. Denique de Reformatione illa noribergensi notandum, valere eam non tantum in urbe, ubi nata est, & annexo territorio; sed in Iudicio quoque aulico & Camera secundum eam decisionem fieri, quoties caussæ per appellationem ad suprema hæc Imperii tribunalia devolvuntur, *Wagenseil* l. c.

LVIII.

Benedicti CARPZOVII Iurisprudentia ecclesiastica, seu consistorialis. Lipsiæ 1673. Primum prodierat A. 1649. deinde Hanoviæ A. 1652. 4. novissime autem recusa fuit Lipsiæ A. 1708. f. Præmittuntur 1. Epistola dedicatoria ad IO. GEORGIVM Electorem Saxoniæ. 2. Præfatio ad Lectorem. & 3. Programma invitatorium ad prælectiones iuris canonici, quibus hæc ipsa tradere, & cum studiosa iuventute communicare constituerat. In illa agit de vero & proprio usu iuris canonici etiam apud Euangelicos in controversiis & caussis spiritualibus decidendis, deque titulis, quibus supremi Imperantes ius sacrorum sibi tribuere, ut quando

Rex

Rex Hispaniarum appellatur Catholicus, Rex Galliarum Christianissimus, Rex Britanniæ Defensor fidei; quos omnes titulos etiam Electori Saxoniæ sano sensu competere ait: in ista de munere ICti, videlicet illud non angustis iuris privati cancellis inclusum esse, sed ad publicum etiam ius sese extendere, atque adeo legislatoriam, consultoriam & politicam scientiam, eiusque actiones, immo & caussas ecclesiasticas, earumque cognitionem, discretionem atque prudentiam comprehendere, atque ideo in consistoriis non tantum theologos, sed etiam ICtos vel politicos constitui; ac tandem in laudes excurrit Friderici *a Metzsch*, hereditarii in Reichenbach & Friesen: in hoc de regimine sæculari & ecclesiastico, quod Imperatori divinitus mandatum, & insignibus bicipitis Aquilæ, quidquid alii de Imperio occidentali & orientali dicant, repræsentari videatur; qua occasione etiam de insignibus aliorum Regum, ut Galliæ, Hispaniæ, Daniæ & Scotiæ differit. Porro etiam agit de regimine episcopali seu ecclesiastico, quod per Transactionem passaviensem & subsecutam Religionis pacificationem ad Status Imperii euangelicos vigore territorialis iurisdictionis pervenit, vel potius rediit, atque ab illis optimo titulo ac iure exercetur. Constat hoc opus Carpzovii tribus libris, quorum primus tractat de iuribus episcopalibus, ministris ecclesiæ, eorumque vocatione ac confirmatione, salariis, proventibus, accidentiis, successione & divisione legitima; secundus de caussis matrimonialibus, ritibus, cærimoniis, bonis aliisque rebus ecclesiasticis, ac iure sepulturæ, & academiarum; tertius de iudicio & foro ecclesiastico, pœnis ac coërcitione clericorum. Accessit Vsus arboris consanguinitatis & affinitatis, in foro saxonico practicus. Epitome huius operis prodiit Lipsiæ A. 1700. 8. atque inscribitur *Synopsis consistorialis*. Similia autem præsenti scripta sunt, Pauli *Voetii* Iurisprudentia sacra, Christiani *Weberi* Ius consistoriorum, Michaëlis *Havemanni* Ius episcopale, (quos duos tractatus Ahasv. *Fritschius* volumini de Iure ecclesiastico inseruit) & Nic. *Myseri* ab Ehrenbach Gamologia Principum Imperii. Et hosce tres ultimos notat Christian. *Thomasius* in disp. de Iure Principis euangelici circa solennia sepulturæ p. 2. & 20. Sed nec Carpzovium satis sibi a fundamentis pontificiis cavisse eruditi observant, nominatim prædictus *Thomasius* in Iure Princip. euangel. in controvers. theolog. 51. in Cau-

Cautelis circa præcogn. Iurisprud. ecclef. §. 302. in parvis Scriptis german. p. 264. & in disp. de Iure Princip. euangel. circa folennia fepult. §. 17. *Titius* præfat. in Ius canon. (des Geiftl. Rechtes) p. 4. *Brückner* præfat. in Decif. iur. matrimon. *Rinck* Program. orat. aufpical. A. 1707.)(2. Et Io. *Brunnemannus* fæpe a Carpzovio diffentit. Nec filentio prætereundum, Iac. *Brunnemannum* dedisfe Trutinam doctrinarum Io. Brunnemanni, quibus a Carpzovio abit, Wittebergæ 1697. 4. Sed neque nos gravabimur, ea in medium adferre, quæ corrigenda five illis, five aliis vifa funt.

Lib. I. pag. 16. n. 14. *Diverfo iure* duplex illa poteftas (fecularis & ecclefiaftica) uni domino (apud Proteftantes) competit: nam fecularem & politicam poteftatem Magiftratus tenet iure hereditario, ut princeps politicus; at *poteftatem ecclefiafticam ex Transactione* paffavienfi, *ufque dum* amicabiliter negotium religionis univerfaliter fuerit compofitum.	Non diverfo iure, fed *virtute fuperioritatis territorialis*: neque ex Transactione paffavienfi, aut beneficio Cæfaris, poteftatem illam ecclefiafticam acceperunt, tanquam novum ius, fed ad ufum & exercitium illius iuris, quod eminentiæ eorum debebatur, & perpetuum atque irrevocabile eft, reverfi funt. Iac. Frid. *Ludovici* Introduct. in proceff. confiftor. c. 2. p. 18. Iuft. Henn. *Bœhmer* Iur. eccl. Proteftant. lib. I. tit. XXIIX. p. 610.
Ibid. Nequaquam ergo diverfæ hæ iurisdictiones mifceri, fed *diverfis in iudiciis tractari debent.*	Non ex debito aut neceffitate confiftoria funt conftituta, fed *ex beneplacito Principum. Bœhmer* 611. Gottl. Gerh. *Titius* in Iure germ. ecclef. l. 1. c. 6. p. 105.
Lib. II. p. 1. n. 16. *Caufa matrimonii* eft civilis pariter & ecclefiaftica, feu *mixta*, quæ aliquando ad forum ecclefiafticum, aliquando ad forum feculare pertinet.	Eft *maxime civilis*. Henr. Ern. *Keftner* de Iurisprud. papizante p. 17. & *Odelem* Apolog. contra Löfcher. & Gribner. 17.

Pag. 24. n. 13. *Hac ipsa sententia* (quod adulter in uxorem possit ducere eam, quam constante matrimonio per adulterium polluit) theologis *arridet*, *Chemnitio* in L. de Coniug. fol. 207. Rubr. Alius casus, Ioan. *Gerhardo* L. de Coniug. §. 383.	Non Chemnitio, qui ad hunc casum non pervenit, sed Phil. *Melanchthoni* apud Chemnitium p. m. 192. Et *Gerhardus negativam* tenet.
n. 17. *Osiand.* in comment. ad lib. 2. Reg.	Intelligitur *Lucas Osiander*.
P. 28. Definit. XVII. *Per publica sponsalia de praesenti ipsum contrahitur matrimonium.*	*Consensus matrimonialis facit nuptias*, non consensus sponsalitius. *Nuptia involvunt ipsam rem*, sponsalia spem. *Kestner* l. c. p. 19.
50. Defin. XXXIII. *Sponsalia clandestina iure non subsistunt vel obligant*.	*Iure divino & natura subsistunt*, non autem iure positivo humano, si Princeps ea improbaverit, & pro nullis declaraverit. Id. 21. 23.
59. Defin. XXXIX. Consensus parentum requiritur ad nuptias liberorum *de necessitate iuris naturalis & divini*.	At quomodo hoc congruit cum Definit. LIV. ubi dicitur, liberos, qui sine consensu parentum nuptias celebrarunt, a parentibus, sive ad dimidiam legitimae partem, sive in totum *exheredari posse*? cum Definit. LX. Sponsalia eiusmodi, *si copula carnalis accesserit*, non posse rescindi; & cum Definit. LXII. *Penes iudicem esse*, in caussas dissensus paterni inquirere, & pro ratione circumstantiarum decidere?
93. n. 6. Sponsalia *sine consensu parentum* contracta, *accedente copula carnali* non solent facile rescindi.	Quomodo autem hoc stare potest iuxta sententiam communem, *consensum parentum* non so-

solum de honestate, verum etiam *de necessitate esse*? An non ita liberis ianua aperitur nequitia sua eludendi consensum parentum? *Kistner* 22.

102. Defin. LXV. & LXVI. Gemina si fuerint contracta publice *sponsalia, firma & rata habentur priora*, licet copula carnalis ad posteriora accesserit: præferuntur tamen *posteriora, si per nuptias & benedictionem sacerdotalem* fuerint consummata.

Assertio ista *parum coharens* est, quia copula carnalis ad usum coniugii, & sic ad naturalia eius pertinet, benedictio autem sacerdotalis extrinsecus, vigore Constitutionis ecclesiasticæ, accedit. C. *Thomasius* Dissertat. iurid. 1181. & Not. in Lancel. P. II. 871.

110. n. 2. *Sponsalia clandestina cedunt posterioribus*, si hæc publice facta.

Quod clandestina sponsalia pro invalidis absolute habentur, *ex præsumta & falsa sacramenti ratione* descendit: natura enim sponsaliorum ad validitatem nihil aliud exigit, quam consensum, qui etiam in clandestinis sponsalibus, modo contrahentes sui sint iuris, locum habet. *Kestner* 22.

Ibid. Sponsalia clandestina, si copula sint carnali firmata, præferuntur posterioribus sponsalibus, quantumvis publicis.

Etiam hoc *ex iurisprudentia papizante, & falso credita sacramenti accessione* depromtum est. An vero sacramentum copula carnali initur? Et si priora sponsalia sunt perfecta, quomodo alterutra desponsatorum persona potest retrocedere, atque a priori obligatione liberari? *Id.* 21. 30.

113. n. 7. Regulariter cum Canonistis iudicandum existimaverim, *sponsalia pure contracta*,

Minus recte, quoniam ius alteri quæsitum auferri nulla ratione potest. *Id.* 20.

licet sint posteriora, praeferenda esse conditionatis anterioribus.	
117. n. 3. *Inter ascendentes & descendentes personas*, quæ parentum liberorumve locum occupant, nuptiæ nec debent contrahi, nec possunt.	*An id ex lumine naturæ* evidentissimis & invictis demonstrari possit rationibus, sat difficilis & intricata est quæstio. *Kestner* 25.
120. n. 7. *Canonica graduum supputatio* tres continet regulas.	Ista *conficta* est a Canonistis, & *adprobata* a Pontificibus summis, iustoque *plura cognationis genera* excogitata, & utilis est ad argentum pro dispensationibus attrahendum. *Id.* 27.
131. n. 1. & 152. n. 4. *Si matrimonium in gradibus prohibitis*, modo non sit inter personas in linea recta, *contractum, perque copulam sacerdotalem consummatum est*, illud minime est dissolvendum.	Doctrinam hanc non possum non *summa inconvenientia* arguere: nam quod Deus prohibuit, id nulli iuris fundamento innititur. *Thomas.* in Dissertat. iurid. 1183. *Brunnemann.* in Iure eccles. 568. *Kestner* 30.
158. n. 5. *Quarum personarum liberi non possunt contrahere inter se matrimonium, illa multo minus* id facere possunt.	Regula hæc sapit *petitionem principii*, *Brunnemann*, Iur. eccles. 567.
172. n. 12. Posito hoc principio, Levit. XIIX. non tantum personas ibi nominatas, sed & alias omnes in eodem pariue gradu positas, sequitur, Magistratui *nequaquam fas esse dispensare in gradu secundo consanguinitatis lineæ inæqualis*, ita ut quis fratris aut sororis filiam ducat, & vice versa.	Alii tamen Dd. non recipientes istud principium, *dispensari posse* iudicant, præcipue *si quæstio non est de contrahendo, sed contracto matrimonio*, ita ut coniugium permittatur cum filia fratris aut sororis cognata; item cum patruo aut avunculo. *Kling*, *Conring*, *Brückner*, & ICti *helmstad* ac *rintelenses* apud Io. Barthold. *Niemeierum* differt. V. de Coniug. §. 72.

Id

257. n. 5. *Sponſalia non permittuntur diſſolvi mutuo* illorum, qui contraxerant, *conſenſu* ac deſiderio.

Id *mirum* eſt; re autem ipſa nullum aliud ſubeſt fundamentum, quam *quod matrimonium ſit ſacramentum. Keſtner* 24.

282. n. 9. *Fornicatio ſeu adulterium, coniugii formam*, adeoque ipſum coniugium *tollit*.

Hæc ratio nobis non ſatisfacit, quia *forma coniugii in animorum*, non autem corporum *coniunctione* conſiſtit. *Brückner* Iur. matrimon. P. II. p. 32.

366. n. 19. Principes & Status euangelici *duplicem repreſentant perſonam*, ſæcularem & eccleſiaſticam.

Quid hoc *monſtri* eſt? Principes & Status euangelii *omnia, quæcunque gerunt, iure Principis & Magiſtratus* gerunt: ab ipſis ſolis, ut Principibus & Magiſtratibus, omnis omnino poteſtas, omnis iurisdictio derivatur. Neque ita habent *duplex brachium*, ſæculare & ſacrum, cum una eorum ſit perſona, (vel quaſi, reſpectu Rerumpublicarum) atque ideo *una* etiam *poteſtas*, qua omnia moderantur. C. *Thomaſius* in Cautelis p. 199. Io. Iac. *Silberrad* diſp. de Brachio ſeculari p. 69.

371. Defin. CCCXLVII. *Non conſultis in Synodo verbi Dei miniſtris, nec convocatis Eccleſia ordinibus*, ſuſcipienda haud eſt a Principe & Magiſtratu mutatio, vel abrogatio rituum eccleſiaſticorum.

Fluit hoc *ex papizatione Carpzovii*, qua bonus vir frequenter laborat. Quanto melius Caſp. *Zieglerus* de Iurib. Maieſtat. lib. I. c. 17. §. 1. ubi docet, dubitari non debere, Reges & Principes fideles, utpote eccleſiæ nutricios & patronos, *in rebus ad externum ordinem, decorum & diſciplinam facientibus poteſtatem habere & ſummum* impe-

imperium. Immo licet Carpzovio ipsum opponere *Carpzovium*, statutentem, *Consistoria non posse inhibitiones aut praecepta decernere adversus mandata Principis*, lib. 3. Defin. XIV. darique *appellationem a Consistoriis ad Principem*, lib. 1. Defin. XII. n. 15. p. 17. videlicet, quia Consistorium delegata est iurisdictio; ecclesiæ autem ministri nullam habent iurisdictionem, sed sunt meri subditi, quibus gloria parendi est relicta in iis, quæ legibus divinis non sunt adversa. *Thomasius* disp. de Iure Principis euangel. circa solennia sepulturæ §. 17. p. 17. G. G. *Titius* in Iure germ. eccles. l. 3. c. 1. §. 18.

381. n. 4. 5. *Nundinæ in sabbato* quibusdam in locis ita radices egerunt, ut morem hunc corrigere & extirpare *multis videatur impossibile*: quare studiose saltem præcavendum, ne impediatur per eas cultus divinus, nec nisi *finitis omnino sacris* permittantur.

Impossibilitatem nullam video in tali negotio, quod unico Rescripto severiori emendari potest, & in locis bene multis emendatum est. Neque paucarum tantum horarum, sed *integri diei celebratio* nobis iniuncta est. *Brunnemann*, I. E. l. 2. c. 1. p. 292. Io. Sam. *Stryck* disp. de Iure magistrat. circa Sabbat. p. 78.

Ibid, n. 8. *Exercitiis artis sagittariæ, palæstræ, pilæ, trochi, & comœdiarum*, ut honestis, in die dominico post cultum divinum locus dari potest. Cui

Brunnemannus l. c. consensum suum denegat, *Stryckius* ad illum locum p. 300. videtur inclinare in sententiam I. Conr. *Dürrii*, in Theol. mor. Verum si vel

fere accedit G. G. *Titius* in Iur. german. eccles. 412.

si vel maxime priora illa exercitia sacris finitis permittantur, quis *comœdias*, quæ sine scandalo fere non solent esse, diei dominico convenientes putaverit dixeritve? Io. Sam. *Stryck* l. c. p. 95.

441. Defin. CCXC. *Nemo* auditorum relicto suo ordinario pastore, *ab alterius ecclesiæ & diœceseos ministro ad sacram communionem admitti debet.*

Sententia quidem hæc est communis, & in iudiciis exercetur ecclesiasticis, *non* tamen *firmis nititur rationibus.* Interim minime probandum est, si quis ex odio erga confessionarium alterius petit operam, aut si extraneus pastor alterius confitentes pravis artibus lucrari & abducere laborat. G. G. *Titius* 455.

449. Defin. CCXCIV. & p. 451. Defin. CCXCV. Diutius a sacra coena abstinentes admoneri, et, si non parent, *Superintendenti indicari*, aut *comminatione carceris alteriusve poena adigi*, *&*, *si in pertinacia* sua pergunt, *territorio expelli, honestaque sepultura privari debent.*

Hæc omnia remedia, quæ quidem usu & praxi gaudent, sunt *violenta & pontificia originis*, nec difficilis ad eorum rationes est responsio. *Titius* 231. 451. *Kestner* Iurisprud. papiz. 52.

588. n. 13. Severius *cum pertinacibus & malitiosis Catholicis & Calvinianis* est procedendum, & vel *pauciores* vel plane *nulla ceremonia* eorum funeribus adhibendæ.

At *quis novit pertinaces & malitiosos illos*, nisi solus Deus? *Instrumentum pacis Cæsar, Sued.* de anno 1648. ad quod, tanquam ad normam, omnia Responsa theologorum & ICtorum revocari & examinari debent, *omnibus trium religionum in*

in Imperio rom, german. tolera- tarum hominibus honestam vindicat sepulturam. *Thomas.* Dissert. iurid. p. 1381.

610. n. 7. Nequaquam inferendum, autoritate confirmationis legitima destitui *academias, a solo Pontifice confirmatas & privilegiatas:* obstat enim totius Imperii observantia, qua academiæ in Germania erectæ & apertæ autoritate Pontificis, quasi ab ipso Imperatore erectæ & Imperiales habentur.

Valorem tamen & auctoritatem non habent, nisi *a voluntate Principis territorii, & augustissimi Imperatoris, Titius* 681.

612. n. 14. Hoc quatuor Facultatibus (academiarum) commune est ac esse debet, ut *non admittatur professor, qui in facultate summos haud obtinuit honores doctorales*, scilicet in tribus superioribus Facultatibus, & magisterii in Facultate philosophiæ.

Hæc *assertio nimis generalis* est, nisi vel de academiis tantum saxonicis electoralibus, vel, quod facilius est, cum limitatione illa *non facile*, quæ in ipsa Definitione p. 611. habetur, velis intelligere. Io. Christian. *Itterus* de Honorib. sive gradib. academ. c. 9. p. 345.

Lib. III. 653. n. 1. *Duplicem* esse *iurisdictionem*, politicam sive secularem, & spiritualem sive ecclesiasticam, nemo forsan unquam fuit, qui negaverit.

Hanc divisionem probare non possum, inquit Ant. *Matthæus*, quem Rittershusius (in Gesselii Hist. sacra & eccles. P. II. 568.) vocat iuris consultissimum. Quibus adde Iac. Frid. *Ludovici* Introduct. ad process. consistor. 19. & Iust. Henn. *Bœhmerum* Iuris ecclesiast. Protest. lib. I. tit. XXIIX. p. 608. qui consentientes adducit, magna ICtorum nomina, Lud. *Hugonem, Pufendorfium, Brunnemannum, Stryckium, Rhetium, Ziegleru & Mevium.* Po-

654. n. 7. Poſtquam iurisdictio eccleſiaſtica vigore Decreti paſſavienſis ad Status euangelicos *delata* eſſet, inſtituerunt Conſiſtoria ſive Iudicia eccleſiaſtica. Confer. lib. I. defin. XI. n. 14.

Potius *redditum ac reſtitutum*, ſicut ipſe loquitur *Carpzovius* lib. I. p. 15. illis fuit ius regendi eccleſiam, quod Epiſcopi iniuſte occupaverant: nam *Principi qua tali*, h. e. quatenus reip. præeſt, *omnis competit iurisdictio*, utpote quæ ex imperio ſummo fluit, ſine differentia negotiorum, utrum ſint eccleſiaſtica, an ſecularia. *Bœhmer* l. c.

655. n. 22. Princeps *eccleſiaſticam iurisdictionem, ut Epiſcopus* exercet.

Eccleſia non habet iurisdictionem, adeoque non datur *iurisdictio eccleſiaſtica*. Princeps autem, qua talis, iurisdictione gaudet, etiam in rebus eccleſiaſticis, eamque exercet, ut Princeps. *Id.* 701. 743. 612. *Ludovici* 21.

750. n. 12. Iusiurandum eſt quid *perſonaliſſimum*.

Perſonaliſſimum ſine dubio eſt id, quod perſonam non egreditur. Quod quidem duobus poteſt modis intelligi, 1. quod iuramentum perſonam principalem, nec aliam concernat. 2. quod *nemo loco eius poſſit iurare*. Prius verum eſt, poſterius probandum. *Gundlingiana* T. I. 339.

758. n. 14. *Inter perſonas deſponſatas verum iam inchoatum eſt matrimonium*.

Sponſalia ſunt *de matrimonio futuro*. *Bœhmer* 1306. *Titius* 559.

811. n. 2. Conſiſtorium *deprecationem publicam* (criminis publice noti & ſcandaloſi) alias uſitatam *remittere poteſt*, ſubſtituta in eius locum *mulcta pecuniaria*.

Hæc ſententia mihi *non placet*: nam *aliud eſt mulcta, aliud deprecatio*. Hæc reconciliat mentes, illa vindicat crimen: atque ita divites a deprecatione publica ſemper ſe liberare poſ-

sent, ac nutriretur opinio, deprecationem famam lædere, cum potius liberet ab infamia. *Brunnemann.* Iur. eccl. P. I. 191.

823. n. 12. Dispensatione speciali *Nobilibus deprecationem publicam remitti*, vel saltem *in mulctam pecuniariam* converti posse, nullus ambigo.

In deprecatione iniungenda nullus personarum respectus habendus est; nec stat penes Consistorium, mutare id, quod ad salutem ecclesiæ, & scandali tendit remotionem. Henr. *Boden* disp. de abusu pœnit. ecclesiast. §. 36. p. 125.

837. n. 7. Minister verbi, pro concione, *dura proferens verba* in parochianos & auditores suos, *non versatur in re illicita.*

Observanda potius hæc *Recess. Imp.* de anno 1530. §. 55. prohibitio, Ne clerici ullo modo conviciis in suos auditores utantur. Io. Christian. *Winter* disp. de Præsumtione pro clero §. 42.

Bened. *Carpzovius*, wittebergensis, probe distinguendus a patre cognomini, finito in Italiam, Galliam, Britanniam & Hollandiam itinere, ICtus & antecessor, tandemque Ordinarius lipsiensis, Scabinatus & Consilii appellationum assessor, serenissimique Electoris Saxon. a consiliis sanctioribus, in summo dignitatum fastigio humilis, erga pauperes & egenos liberalis, iustitiæ studiosissimus, temperantiæ servantissimus, & in quavis fortuna constans ac τετράγωνος, sedulusque Bibliorum & Commentatorum biblicorum lector (illa enim ter & quinquagies, Andr. *Osiandri* Glossas marginales tribus vicibus, & Dan. Crameri Notas duodecies perlegit) quamvis occupatissimus esset, plurimis tamen scriptis orbi erudito prodesse studuit: inter quæ sunt Practica rerum criminalium, A. 1635. Definitiones forenses 1638. (harum Synopsin dante Ern. Frid. *Schrötero*, illarum Godofr. *Suevo*) tractatus de Capitulatione cæsarea, 1623. & 1640. Processus iuris saxonici, 1657. Responsa iuris electoralia, 1642. 1658. variæque Disputationes, quas inter eminent sequentes: de pacto confraternitatis saxonico-hassiacæ, de donatione bonorum utensilium, sive geradæ saxonicæ, & Vindiciæ iuridico-

dico-politicæ theologorum lutheranorum contra ICtos dillingenses. *Witte* Memor. ICtor. 458. 411. & *Moller* de homon. 661. 135. Encomia eius collegit *Eybenius* in Magiri Eponymol. crit. p. 185. *Wagenseilius*, aut potius Car. Guil. *Welser* a Neunhof, in disp. de S. R. I. Summis Officialibus & Subofficial. p. 288. vocat eum Iurisconsultorum Germaniæ antesignanum; *Morhofius* Polyh. T. III. p. 112. eundem laudat, quod tam theoretica, quam practica iuris saxonici, in libris suis passim inculcet; & quod Iac. *Martini* olim de parente eius, idem de eo vere dici potest, semper superfore, quod admirari, quod imitari liceat, illis præcipue, qui vegata mentis alacritate ad consimile decus & gloriam sustinent aspirare. Sed & fuit, qui diceret: Nisi *Berlichius* berlichiasset, *Carpzovius* non carpzoviasset.

LIX.

Fran. Longi A CORIOLANO Summa conciliorum omnium, quæ a S. Petro usque ad Gregorium XV. Papam celebrata sunt, cum Annotationibus in loca præcipua & difficillima. Præter multas correctiones præcedentium editionum accessit Additio C. conciliorum gallicanorum, & quorundam aliorum, quæ in Summa desiderabantur. Parisiis 1645. Antea Antverpiæ 1623. f. Præmittuntur Præludia sive prolegomena de conciliis in genere, nimirum 1. Concilia esse de iure divino. 2. Congregare concilium non modo esse utile, sed aliquo modo necessarium. 3. Convocare concilium, ad Papam solum spectare. 4. Ad concilium convocandos esse episcopos. 5. Concilium non esse supra Papam. 6. Concilium generale absque confirmatione summi Pontificis non habere infallibilem veritatem. 7. Accedente Papæ confirmatione concilium esse infallibilis veritatis, eiusque determinationes, de fide. 8. Concilium generale congregatum, si facit, quod in se est, & a Papa confirmatur, non posse errare in decretis fidei & morum. 9. Ecclesiam rom. esse veram Dei ecclesiam. 10. Papam esse successorem Petri, Christi vicarium, & ecclesiæ caput. Præter *Carranzam*, qui tamen auctori nostro quædam concilia & alia necessaria videtur omisisse, multa involute tradidisse, non nulla nimis concise, etiam Fran. *Sylvius* Summam conciliorum reliquit, Duaci 1679. & P. *Poissenius*, presbyter Oratorii, aliquam cum notis, A. 1706. f. 2. volum. aliamque Lud. *Bailius*, quam vocat Summam conciliorum

omnium ordinatam, auctam, illuſtratam ex Merlini, Ioverii, Binii, Coriolani, Sirmundi aliorumque collectionibus ac MSStis aliquot, cum annotationibus & controverſiis partim dogmaticis, partim hiſtoricis, Patavii A. 1701. 2. Tom. in fol. Variæ quoque dantur integrorum Conciliorum collectiones, & quidem ſæculo XVI. Iac. *Merlini*, Petri *Crabbe*, Fran. *Ioverii*, Laur. *Surii*, *Veneta* ex officina Domin. Nicolini: ſæc. XVII. Sever. *Binii*, Pariſina ſive *Regia*, *Labbei* & *Coſſartii*, Steph. *Baluzii*: & hoc ſæc. XVIII. Regia maxima Io. *Harduini*. De quibus vide *Acta erud.* A. 1684. 348. & A. 1715. 377. nec non *Boſium* Introd. in notit. ſcript. eccleſ. (in Crenii T. III. Methodor. p. 469.) deque ultima etiam den *Bücherſaal* T. V. 144. & Lud. El. *du Pin* Memoriale ad Præſidem primarium, qua eam iuribus Regni, ac libertati & paci Eccleſiæ gallicanæ præiudicium adferre probat. Notandum vero, 1) non omnia in Synodis tradita, promiſcue eſſe acceptanda. *Melanchth.* Opp. P. II. 125. 2) Quotiescunque in geſtis conciliorum diſcors ſententia invenitur, illius ſententiam magis tenendam, cuius antiquior aut potior extat auctoritas. *Bruckner* in Deciſ. iur. matrimon. P. II. 268. 3) *Lavacrum ſuum integrum habere*, p. 40. c. 38. dici eum, qui non eſt baptizatus clinicus, per aſperſionem ſolum. 4) *Capitolium* p. 41. c. 59. ſignificare templum Iovis quacunque in urbe. 5) per *Regulas præcedentes* p. 218. can. 21. intelligi Canones apoſtolicos, & quidem X L.

Pag. 1. In Canones *Apoſtolorum* notationes.	Satius eſſet dicere, *Apoſtolicorum*, quia aliquot horum canonum ab apoſtolorum ſucceſſoribus, qui viri apoſtolici nominabantur, facti ſint. *Albaſpinæus* Obſervat. lib. 1. c. 13.
P. 2. *Canon I.*	Eſt *Iſidori hiſpalenſis*. Io. *Strauch* Amœnit. iur. canon. 169.
Canon II.	*Eſt Iſidori Mercatoris. Idem* 169.
P. 13. Romana eccleſia *ieiunium ſabbati* a Petro & Paulo ſibi traditum ſuſcepit.	Non cuiusvis, ſed eius *ſabbati*, *quod paſcha præcedit*; prout quidem exponit Ant. *Pagius* Crit. in Baron. ad A. C. 57. (in Act. erudit. A. 1690. 377.)

Eſt

P. 20. *Antiochena Synodus* A.C. 56.

Est supposititia. Idem ad A. 56.

P. 63. *Prafes* concilii nicæni generalis I. *non fuit Imperator*.

CONSTANTINUS M. velut communis episcopus *Synodum convocavit*, in consessu episcoporum *sententiam dixit*, & decreta Synodi *suo sigillo confirmavit*, teste *Eusebio* apud *Richerium* lib. I. Hist. concil. general. c. 2. p. 22.

P. 94. Concilium sardicense *generale* A. 347. est *nicani appendix*.

Nunquam habitum est pro appendice Concilii nicæni. *Neque fuit generale sive universale*, si eventum vel effectum spectes, sed tantum respectu propositi & mentis Imperatorum, Iulii Papæ, & Episcoporum. *Richer.* p. 94. 89. *Tillemont* T. VIII. des Memoires (in Actis erud. 1704. 457.)

P. 219. in Annot. Hic can. XXVII. (Concilii chalcedonensis) est ille clandestinus & surreptitius, *quem* S. LEO *pontifex pluribus epistolis damnavit*, non tantum, quod citra auctoritatem rom. Pontificis editus, *illegitime constitutus fuerit*, verum etiam, quod duo manifeste falsa contineat, 1. Rom. Pontifici primatum a Patribus nicænis esse attributum. 2. ideo, quia Roma est sedes Imperii.

LEO in epp. ad MARCIANVM Imp. & Concilium chalced. *non improbat* canonem illum, qui cum epistola synodali correctus ad se fuerat missus, *nisi quod dolet*, patriarcham CPtanum præferri alexandrino & antiocheno. Aloys. *Andruzzi* Respons. ad Dositheum (nel Giorn. de' Letter. d'Ital. T. XV. 264.)

P. 299. can. 20. Item statuimus, ut *ad locum, ubi*, pro reatus sui qualitate, quispiam interficiendus est, nullus clericorum accedat.

Statuimus, ut ad locum *examinationis reorum nullus clericorum accedat, neque intersit atrio fauciolo, ubi* &c. *Du Cange* in v. Atr. fauc. & *Valesiana* 213.

P. 380. Concilium I. auctoritate S. Bonifacii Ratisbonæ *vel Auguſtæ Vindelicorum* celebratum A. 742.	Non Auguſtæ Vindelicorum, ſed *Ratisbonæ, a Carolomanno.* B. G. *Struve* in Collat. ad Synod. francicam p. 37. 11.
P. 395. Acta Synodi nicænæ II. in cauſſa imaginum *confirmata ſunt* Francofurtenſi A. 794.	Immo *damnata.* Tim. *Geſſelius* Hiſt. ſacr. & eccl. P. II. 32.
P. 403. *Pſeudoſynodus*, vel potius Collatio pariſienſis de cultu imaginum, habita *anno Domini*, ut inſcriptio habet, 824. tempore Eugenii Papæ II.	*Fuit Synodus generalis, iuſſione Apoſtololica ſedis, convocante Imp.* CAROLO M. *celebrata*, ſunt verba *Hincmari*, archiepiſcopi rhemenſis in ep. ad Hincmarum nepotem, apud *Geſſelium* l. c. p. 37. ubi & plures teſtes excitantur, & celebrata quidem fuit *anno* 825.
P. 566. Concilium conſtantienſe *ex parte* fuit approbatum.	*Ex toto*, a Martino V. & Eugenio IV. *Richer.* lib. IV. P. II. 40.
P. 569. Seſſ. XV. (Concil. conſtant.) 6. Iul. habita, Ioannes Hus de hæreſi accuſatus & *convictus.*	*Si unum & idem eſt accuſari & convinci.* Ille enim reſpondit, inter articulos accuſationis eſſe aliquos, *a ſe nunquam agnitos*, aliquos vero eſſe ſuos, quibus ſalva conſcientia, ſub æterno animæ periculo, non poſſit renunciare, *niſi prius fuerit ex ſcriptura S. erroris convictus.* Ad. *Rechenberg* Exerc. ſacr. 773.
P. 589. Decret. IV. Concil. florent. Definimus, S. apoſtol. Sedem & Rom. Pontificem in univerſum orbem tenere primatum — & ipſi in B. Petro paſcendi, regendi, & gubernandi univerſalem a domino noſtro I. C. plenam poteſtatem traditam eſſe, *quemadmo-*	Lege: *ad eum modum, qui & in* geſtis œcumen. Conciliorum &c. Lud. *Maimbourg* de l'Etabliſſement & des prerogatives d' l' Egliſe de Rome & de ſes Evéques (in *Actis erud.* A. 1685. 217.)

In

dum etiam gestis œcumenicorum Conciliorum, & in sacris canonibus continetur.

In Addit. ad Summam conciliorum p. 76. Sess. II. Concilii viennensis general. A. C. 1311. *decretum est, ut nomen & ordo Templariorum penitus aboleretur.*

In Bulla a Papa condita, quæ, præsentibus in illa II. Sess. Papa & Rege, fuit prælecta, cui Patres ad timorem redacti non audebant contradicere. Sed *nec processus iuridicus* in actione ista fuit observatus, nec Ordo tam abolitus, quam *in perpetuum prohibitus.* *Le Clerc* Biblioth. choif. T. XXI. 170.

Fran. *Longus a Coriolano*, Ordinis F. F. Minorum S. Francisci Capucinorum, floruit circa sæculi XVII. annum 21. aliis etiam scriptis clarus, ut S. Bonaventuræ Summa theologica, ad instar Summæ S. Thomæ aquinatis, variis annotationibus & commentariis illustrata, Tractatu de casibus reservatis, & Breviario theol. *König* 212.

Lud. *Bail*, Abbavilla-picardus, distinguendus a Lud. *Bayly*, wallo, theol. D. & episcopo bangorensi in Anglia, qui scripsit Practice of piety sive Praxin pietatis, sæpius, variis etiam in linguis, impressam, theol. ac propœnitentiarius parisiensis, iisdem claruit temporibus, ededitque præterea librum de Examine con- confessariorum & poenitentiariorum, Parisiis A. 1648. & Bibliothecam illustrium concionatorum, qui a condito mundo usque ad initium sæculi XVII. excelluerunt, ibid. 1666. *König* 79.

LX.

Synodicon, sive pandectæ Canonum SS. Apostolorum, & Conciliorum ab Ecclesia græca receptorum, nec non Canonicarum SS. Patrum epistolarum, una cum Scholiis antiquorum, & scriptis aliis huc spectantibus, per Gul. BEVEREGIVM. Oxonii 1672. In Tomo I. continentur Canones SS. Apostolorum, (collecti sub finem sæculi 2. vel saltem sub initium sæc. III.) Concilii nicæni, primi œcumenici, CPtani primi, œcumenici secundi, ephesini œcumenici tertii, chalcedonensis œcumenici quarti, trullani (sæc. 7.) nicæni secundi (sæc. 8.) septimi œcumenici dicti, CPtani primi & secundi sub Photio patriarcha sæc. IX. habitorum, illius in- tem-

templo SS. Apostolorum, huius in templo S. Sophiæ, carthaginensis sub S. Cypriano celebrati, ancyrani, neocæsariani, gangreni, antiocheni, laodiceni, sardicensis, carthaginensis, & *Iosephi* ægyptii Procemia & paraphrasis arabica in IV. priorum generalium Conciliorum canones. In Tomi II. Parte I. Canones *Dionysii* alexandrini, *Petri* alexandrini, *Gregorii* thaumaturgi seu neocæsariensis, *Athanasii*, *Basilii*, *Gregorii* nysseni, *Timothei* alexandrini Responsa canonica, Canones *Theophili* alexandrini, *Gregorii* theologi seu nazianzeni Metricorum poëmatum excerptum, quinam libri sint legendi Veteris Testamenti & novi, *Amphilochii* Iamborum excerptum eodem de argumento, *Gennadii* Epistola encyclica, *Tarasii* ad Adrianum P. R. de non faciendis pro pecunia ordinationibus Epistola, *Alexii Aristeni* Epistolarum canonicarum Synopsis. Hisce omnibus, exceptis Iosephi ægyptii Procemio, Amphilochii Iambis & *Alexii Aristeni* Synopsi, subiuncta sunt Scholia Theodori *Balsamonis*, & Io. *Zonaræ*. In Parte II. Matthæi *Blastaris* Syntagma alphabeticum rerum omnium, quæ in Canonibus comprehenduntur, Exerptum orationis *Becci* de Synodo, quæ Photium patriarcham in sedem CPtanam restituit, & novæ Romæ scandala dissolvit, Acta *octavæ synodi* Constantinopoli celebratæ, & denique Guil. *Beveregii* in totum opus Annotationes. Idem hic præmisit operi Prolegomena, in quibus de tempore Synodorum memoratarum, deque nonnullis auctoribus & collectoribus differit.

Iosephus ægyptius, presbyter ecclesiæ dominæ Virginis immaculatæ, floruit sub finem sæculi XIV. Eius Paraphrasis, etsi non satis bene scripta, usui tamen nobis esse potest ad petendum inde numerum canonum, ad veram eorum lectionem, si quod forte dubium oriatur, ad cognoscendum Ecclesiæ alexandrinæ ritus, denique ad sensum IV. illorum universalium Conciliorum, quis illo fuerit tempore, hauriendum. *Bevereg.* Prolegom. 20.

Amphilochius, episcopus iconiensis, vir & sæculari & sacra eruditione ac singulari prudentia eximus, vixit sæc. IV. & obiisse videtur A. 395. scripsitque librum de Spiritu S. item Epistolam de studiis recte formandis. At quæ sub eius nomine venditatur Vita S. Basilii, pro suppositia habetur, mendaciisque scatet. *König* 34. *Magirus* 43. *Crenius* de Singular. scriptor. 20. *Cave* 142. Opera eius (dubium, an omnia genuina) collegit, additisque notis edidit Fr. *Combefisius*, Parisiis 1644. fol. *Genna-*

Gennadius, primum presbyter, deinde episcopus constantinopolit. scripsit Commentarium in Danielem, & contra Cyrilli anathematismos, defunctus A. 471. Epistola eius encyclica, quæ in oxoniensi, aliisque editionibus, maiorem partem ad Balsamonis scholia male amandatur, adversatur simoniæ tam in ordinantibus, quam in ordinatis; neque etiam Gennadius quenquam ad sacros ordines admittere voluit, qui Psalterium memoriter non calleret. *Cave* 254. *Olear.* Biblioth. scriptor. eccles. P. I. 273.

Tarasius, constantinopolitanus, urbis Præfecti filius, adeoque illustri genere ortus, fuit Imperatoris a secretis, donec per Irenes turbas ad archiepiscopatum perveniret; quem tamen nolle suscipere simulavit, donec imagines restituerentur: idque pro sua & Irenes libidine impetravit in conciliabulo nicæno, & CONSTANTINO Imp. nuptias cum Theodote pellice, repudiata Maria augusta, uxore legitima, quas initio improbarat, tandem concessit, obiitque A. 806. Scripta eius sunt Epistola encyclica, duæ ad Hadrianum, Apologeticus, & Sermo in B. virginem. *Cave* 351. *Olear.* P. II. 183.

Alexius Aristenus, nomophylax CPtanus & Magnæ ecclesiæ oeconomus, Zonara posterior, sed anterior Balsamone, claruit sæc. XII. synodoque CPtanæ interfuit, & contra Nicephorum patriarcham hierosolymit. protulit canonem Synodi trullanæ 37. Ipse autem Epitomes sive Synopseos canonum, quæ Νομοκανονον vocatur, non est auctor, sed tantum interpres & scholiastes. *Cave* 473. *Busreg.* Prolegom. 18.

Matthæus Blastares, Iurisperitus & hieromonachus, id est, monachus consecratus, vel sacerdos in monasterio ordinatus, scripsit etiam Causas & quæstiones matrimoniales, quas Io. *Leunclavius* edidit in Iuris græco-romani lib. IIX. vertitque in græcum idioma Donationem Constantini M. & Alphabeticum canonum syntagma absolvit A. 1335. *Beveregius* huius tantum præfationem latinam fecit, ipsum vero Syntagmatis corpus a doctis quibusdam viris oxoniensibus translatum est. *Cave* in Addit. ad Histor. literar. p. 21. *Beveeg.* in Prolegom. 22.

Theodorus *Balsamon*, CPtanus, patriæque ecclesiæ diaconus, nomophylax, & chartophylax, postea creatus Patriarcha antioche-

nus, sed qui ad thronum sibi commissum ob Latinos, tunc temporis Antiochiam tenentes, nunquam accedere potuit, vir iuris canonici pariter ac civilis peritissimus, ecclesiarumque graecarum contra Latinos acerrimus propugnator, vixit usque ad expugnationem urbis CPleos, quae contigit A. 1403. Eius quoque sunt Commentarii in Photii Nomocanonem, Collectio ecclesiasticarum constitutionum, sub nomine *Paratitlorum* a Leunclavio edita, Responsa ad varias quaestiones Ius canonicum spectantes, Responsa ad interrogationes Marci, patriarchae alexandrini, Meditata, sive responsa ad varios casus, Epistola ad Antiochenos de ieiuniis, & alia ad Theodosium abbatem de Rasophoris, seu raso indutis. Vid. *König* 82. *Magirus* 105. *Pope-Blount* 397. *Cave* 477. *Cren.* Animadv. P. XIIX. 198. *Bevereg.* Prolegom. 9.

Io. *Beccus*, sive *Veccus*, MICHAELE Palaeologo imperante fuit chartophylax Magnae ecclesiae CPtanae, promotus deinde ad patriarchatum eiusdem urbis, sed & post 8. annos metu plebis aufugiens sedem deseruit, indeque bis in exilium missus, & in carcerem coniectus, in arce quadam Bithyniae aerumnosam miseramque vitam suam finivit sub ANDRONICO seniore, qui imperium invasit A. C. 1283. Multa conscripsit, sed nihil adhuc editum est praeter Orationis excerptum hoc in volumine exstans, & Epigraphas eius in Sententias SS. Patrum de processione Spiritus S. & Sententias SS. Patrum eodem de argumento ab ipso collectas. Excerptum autem nostrum est alterius pars libri de Vnione, & pace veteris & novae Romae ecclesiarum, in quo ex ipsa historia scandali absurditas demonstratur. Sed cum hunc fodicaverit ignem, quid mirum, eum odia dissentientium incurrisse, & adversitates esse passum? *Bevereg.* Prolegom. 22. *Cave* 510.

Guil. *Beveregius*, Ecclesiae anglicanae presbyter, A. 1669. edidit Institutiones chronologicas. In Annotationibus autem ad Synodicon non ei propositum fuit, in singulos canones eorumque scholia commentarios scribere, sed tantum obscuriora illustrare, varias lectiones annotare, & quidquid Scholiastae in Constantini Harmenopuli Epitomen canonum congesserunt, ad locum transferre suum. Eaedem Annotationes denuo sunt editae a Io. *Clerico* in Tomo I. SS. Patrum, qui temporibus apostolicis floruerunt,

pag.

pag. 427. Vid. de eo Phil. *Priorius* de Liter. canon. 83. & C. *Helvvich* in Manud. R. T. 207.

LXI

Henr. SPELMANNI Concilia, Decreta, Leges, Constitutiones in re ecclesiarum orbis britannici, videlicet Pambritannica, Pananglica, Scotica, Hibernica, Cambrica, Mannica, Provincialia, Dioecesana, ab initio christianæ ibidem religionis usque ad nostra tempora. Londini 1639. Tribus tomis distincta, quorum primus ea continet, quæ a primis Christi sæculis usque ad introitum Normannorum, i. e. annum Domini 1066: secundus ea, quæ post subactos a Normannis Anglo-Saxones usque ad exutum Papam, & resignationem pontificiæ iurisdictionis HENRICO IIX. factam, habita & congesta sunt: tertius ea, quæ deinceps in ecclesiis Britanniæ reformatis usque ad auctoris tempora contigerunt. Secundus ille Tomus etiam Londini excusus fuit, & quidem anno 1664. sed an secutus postea sit tertius, iuxta cum ignarissimis scio.

Henr. *Spelmannus*, natus Conghamiæ Norfolciæ oppido in Britannia, parente Henrico Spelmanno, Armigero, Eques auratus, a Rege ter ad Hibernos missus, & Inquisitioni exactarum in omnibus aulis iudiciariis expensarum præfectus, cum ætatem haberet annorum 50. compositis rebus suis Londinum se contulit, antiquitatum studio unice vacaturus. Hinc etiam produxit non solum præsens opus, verum etiam Glossarium archæologicum, & alia, quæ sub titulo Operum posthumorum Spelmanni edidit Edm. *Gibson* Londini A. 1698. f. recensita in Actis erudit. eod. anno p. 441. obiitque A. 1641. æt. 78. *König* 769. *Acta erud.* 1698. 447. *Lex. univers. histor.* T. IV. 471. *Magirus* 761. *Pope-Blount* 942. *Du Fresne* præfat. In Glossar. 20. 56. *Baillet* des Enfans celebres 455. *Colomesius* Opp. 716. Nec suffecit ei, æternam antiquitatis erutæ gloriam acquisivisse, nisi etiam publicum linguæ veteris saxonicæ doctorem impensa sua instituerct; primoque has interpretandi partes demandavit Abr. *Wheloco*, bene de iis postea merito, ut refert Io. Guil. *Bergerus* in Program. A. 1715. Non. Mart. p. 24.

LXII.

CONCILIVM CONSTANTIENSE. Das Concilium zu Constanz A. 1413. mit allen geistl. und weltl. handlungen, und was für personen daselbst erschienen, mit ihren Contrefaits und wappen. Augustæ Vindel. 1483. Recusum ibidem A. 1536. & Francofurti ad Moenum 1575. Est liber rarus, & fortasse primus eorum, qui in Germania de re heraldica agunt. Auctor quidem in rubro non nominatur; esse vero Vlricum *a Reichenthal*, constat ex pag. 67. & 245. nec non 12. & 31. ubi suum ipse nomen prodit. Atque hic liber est ille, de quo loquitur *Lutherus* in præfat. IV. epistolarum Hussi, I. parti operum Hussi præmissa. *Wagenseilius* in Differt. de S. rom. Imperii summis Official. & subofficial. p. 6. vocat librum elegantem, & quem ob copiam, quæ ibi extat, insignium, Gallorum heraldici scriptores valde dilaudent. Et in meo quidem exemplari illa sunt illuminata. Sub finem libri pag. 243. annectitur Historia de condemnatione & ustione Io. Hussi, quæ tamen, uti *Lutherus* l. c. monet, cum iudicio legenda.

Vlricus *de Reichenthal*, nobilis, & canonicus constantiensis, vir spectabilis, & Principibus carus, concilii faciem coram est intuitus a primo exordio usque ad finem. Hic Constantiæ, cum concilium esset celebrandum, de necessario commeatu dispexit, Regem SIGISMVNDVM, Principes & Magnates in concilio præsentes, in suo prædio Constantiæ vicino lautissime excepit, Hussi supplicio prope adstitit, latusque Principum clausit, atque horum imperio vocavit Vlricum *Schorandum*, cui Hussus, si vellet, extremam ederet confessionem peccatorum. Historia eius non quidem ex stilo vel aptiori ordine valde æstimanda est, ex integritate tamen fideque auctoris, puraque & simplici recensione rerum omnium, ingens meretur pretium; adeo ut huius fide nixi præcipui historici, fata huius Concilii commemoraverint: sunt verba Hermanni *Von der Hardt* Prolegom. in Tomum V. Concilii constant. p. 18. 19. Cui adde *Placcium* de Anon. 465. Mart. *Lutherum* in scripto Litteris Hussi A. 1537. editis subiuncto, quod etiam præfigitur Tomo I. Historiæ de Husso & Hieronymo pragensi, *Lenfant* Præfat. in Hist. concil. constant. 22. & *Luderum* Annot. in Ep. Hussitar. 29. 36. 40.

LXIII. Io.

LXIII.

Io. STVMPFII Historia concilii constantiensis, Des Concilii zu Costenz gehalten kurze, doch gründlichere und vollkommenere, denn vor nie in teutsch gesehen, Beschreibung durch Iohann Stumpfen, Concilii Constantiensis brevis, at tamen plenior, quam unquam antea prodiit, Descriptio per Io. *Stumpfium*. Locus & annus impressionis non sunt expressi; interim illi nobis noti sunt ex *Epitome Biblioth. Gesner.* ubi dicitur p. 500. librum excusum esse Tiguri A. 1541. In Præfatione agit auctor de occasione scribendi hunc librum, eiusque contentis, videlicet 1. de occasione & causa istius concilii, 2. de Io. Hussi & Hieronymi pragensis negotio, 3. de bello SIGISMVNDI Rom. Imp. & Friderici Ducis Austriæ, 4. de depositione trium Paparum inter se pugnantium, 5. de electione, & coronatione Papæ MARTINI V. 6. de reformatione ecclesiæ, & 7. de Regibus, Principibus, Prælatis, Statibus, illustribus & nobilibus viris, ac magna populi multitudine, qui tempore Concilii fuerunt Constantiæ. Pag. 173. idem refert, adfuisse tunc septem centurias meretricum, non obstantibus edictis publicis, contra dissolutam vitam in initio promulgatis. De simplicitate seu ruditate abbatis cuiusdam hildeshemensis, cuius tamen neque hic, neque apud Reichenthalium fit mentio, miri quid refert Henr. *Petrus* de Monsteriis p. 29.

Io. *Stumpfius*, tigurinus, verbi divini patrio in agro minister, in præsente opere Reichenthalii & Dacherii vestigia secutus, floruit sæculi XVI. anno 73. & scripsit Chronicon Helvetiæ (de quo *Remman.* in comment. de libris genealog. P. II. 203.) eiusque Epitomen, & libellum de Extremo iudicio.

Etlicher Theologen Gründl. und wahrhaftige Historia von der Augspurgischen Confession, THEOLOGORVM quorundam ad hoc constitutorum Historia aug. confess. & quomodo illa semper ab ei addictis Statibus in articulo de S. cœna sit intellecta, exposita & defensa; item Concordia, quæ A. 1536. Wittebergæ de eodem articulo fuit inita, iam usque ad A. 1561. deducta. Lipsiæ 1584. Præfationis auctor est Nicol. *Selneccerus*, ut indicat scriptor Admonitionis, quæ subiungitur præfationi Supplementi Histor. august. confess. ipsius autem huius Historiæ fabri videntur iidem

esse, qui Apologiam Formulæ concordiæ scripserunt, nimirum Timotheus *Kirchner*, Nicol. *Selneccer*, & Mart. *Chemnitius*. Liber oppositus est Ambrosio *Wolfio*, id est, Christoph. *Herdesiano*, ICto. Vid. *Placc.* de anon. 16. de pseudon. 617. atque *Carpzov.* Isag. in libb. normal. 1737.

Marggräfl. Brandenburg. und Nürnberg. Kirchen-Ordnung, Marchico-Brandenburgica & Noribergensis CONSTITVTIO ECCLESIASTICA, cum Concionibus catecheticis. Noribergæ 1533. Illa ab Andr. *Osiandro* delineata, deinde a ceteris utriusque partis theologis aucta & emendata, ac Wittebergensium iudicio transmissa, postea autem ab *Osiandro* & Io. *Brentio* recognita, atque ab utroque Magistratu adprobata, tandem impressa fuit. I. Conr. *Durr.* Isag. in libb. norm. norib. 159. hæ auctorem habent Io. *Brentium*. *Dürr* 160.

LXIV.

Herm. VON DER HARDT Tomi VI. Concilii constantiensis. Helmstadii 1700. VI. Tomi, volum. II. In primo Tomo agitur de universali ecclesiasticæ disciplinæ reformatione; in secundo de pace ac unione ecclesiæ; in tertio de religionis ac fidei monumentis: in quarto afferuntur Acta & Decreta de ecclesiæ reformatione, unione, ac fide; in quinto de apparatu & pompa huius Concilii; ac denique in sexto de auctoritate, iure, & fatis eius. Insigne hoc opus acceptum referimus industriæ clarissimi *Hardtii*, qui ei quinquennium impendit, ac præcipue auspiciis & singulari munificentiæ ser. Ducis Brunsvic. ac Luneb. RVDOLPHI AVGVSTI, cuius auctoritate factum, ut non tantum e diversis aliorum Regentium locis, sed etiam ex Bibliotheca cæsarea vindobonensi, consentiente sacratissimo Imp. LEOPOLDO Magno, præstantissimi ad illud conficiendum & exornandum impetrari potuerint codices MSSti. Variis Tomis, eorumque Partibus accesserunt Præfationes *Hardtii*, quas iuvat legisse potius, quam hic recensere; toti autem operi præmisit ille Prolegomena, in quibus disserit de præcipuis constantiensis Concilii negotiis, de sereniss. Ducis Rudolphi Augusti ingenti pro Historia hac germanica suscitanda solicitudine, de MSS. codicibus rerum Concilii huius ex Bibliotheca cæsarea, Electorali brandenburgensi, Ducis Saxo-Gothani, Helve-

vetiæ & Sueviæ, Reip. Noribergensis, Academiæ lipsiensis & erfurtensis, de MSS. codicibus constantiensibus Germanorum deperditis, de MSS. codicibus anglicanis, de distributione diffusarum rerum Concilii constant. in his voluminibus, ac pleniori argumento Tomi I. de ordine ac nexu monumentorum eiusdem Tomi, de Avisamentis constantiensibus reformatoriis, apud Goldastum Tomo I. Constitutionum, denique de difficili antiqua hæc MSS. resuscitandi aut instruendi opera, ac sincero studio. Inserta sunt, tanquam pretiosi lapides, multa præstantissima, ac partim antea inedita scripta, & quidem Tomo I. 1) Theodorici *Vrie* Historia concilii constantiensis. p. 1. 2) eiusque Vita. 222. 3) Nic. *Clemangii* Selectæ epistolæ, vota emendationis continentes. P. II. 1. 4) eiusque Vita. 71. 5) Idem de ruina ecclesiæ circa tempora concilii constantiensis. P. III. 1. 6) Io. *Gerson* de Simonia abolenda. P. IV. 1. Breve, sed nobile opusculum, scriptum in Concilio constantiensi. 7) eiusque Vita. 26. 8) Idem de reformatione ecclesiæ. Scriptum proxime ante Concilium constantiense. 68. 9) Pet. *de Alliaco* de difficultate reformationis in concilio universali. A. 1410. p. 225. 10) Theodorici *de Niem* (non autem Petri de Alliaco: nam auctor corrigit ipse pro ea qua pollet fide errorem suum, in Prolegom. in Tomum I. p. 28.) Monita de necessitate reformationis ecclesiasticæ in capite & in membris. A. 1415. p. 277. 11) Petri *de Alliaco* Canones reformandi ecclesiam. A. 1416. p. 409. 12) Eiusdem Oratio de officio Imperatoris, Papæ, reliquorumque membrorum Concilii constant. pro emendatione ecclesiæ. A. 1417. p. 436. 13) eiusque Vita. 450. 14) Fran. *de Zabarellis* Capita agendorum in concilio constantiensi de reformatione ecclesiæ. 506. 15) eiusque Vita, per Io. Fran. *Poggium*, A. 1417. p. 537. 16) Reformatorium in Concilio constant. 583. 17) Nationis gallicæ in Concilio constant. publica Declaratio de non solvendis annatis. 761. 18) Anonymi ad SIGISMVNDVM Imp. Epistola de emendandis ecclesiasticorum moribus, in Concilio constant. scripta. 801. 19) *Pilei*, archiep. genuensis, Parænesis ad Imperatorem de reformatione ecclesiæ prosequenda. Vbi mentio fit Pacis Constantiæ, per HENRICVM III. an FRIDERICVM I. aut per utrumque Germaniæ data? 812. Vide *Hardtium* præfat. in Tomi I. P. XV. p. 810. 20) *Stephani de Praga* Oratio de maturanda ecclesiæ emendatione.

A. 1417.

A. 1417. p. 823. 21) *Petri de Bruxellis* Oratio de periculis corrupti cleri. 855. De qua tamen dubium, integrane sit, & quo anno habita, & an ipsius Concilii tempus attigerit. 22) *Mauritii de Praga* Consilium de ecclesiastico statu emendando, in Concilio constantiensi datum. 860. 23) Bernhardi *Baptisati* Invectiva in corruptum clerum, in Concilio constantiensi emendandum. A. 1417. Domin. XI. post Trinit. p. 879. 24) *Theobaldi* Publica conquestio de nimis diu dilata in concilio constant. cleri reformatione. A. 1417. Domin. XII. post Trinit. p. 898. 25) *Iacobi*, episcopi laudensis, Oratio, qua idea melioris summi Pontificis eligendi sistitur. 931. Habita A. 1417. d. 8. Nov. in ecclesia cathedrali constant. ante ingressum electorum in conclave. 26) Regulae cancellariae IOANNIS XXIII. Papae. 954. 27) *Germanicae nationis* Articuli de reformatione supremi regiminis ecclesiastici. 999. 28) MARTINI V. Papae Reformatio in capite & curia romana, Nationibus in Concilio constant. oblata, A. 1418. m. Februar. & publicata d. 21. Mart. p. 1021. 29) Germanicae nationis & MARTINI V. Papae Concordata, circa ecclesiastici regiminis emendationem. A. 1418. p. 1055. 30) Anglicae nationis & MARTINI V. Papae Concordata circa eandem. A. 1418. sub finem Concilii. p. 1079. 31) Benedictinorum Capitulum provinciale constantiense de visitatione ac reformatione Benedictinorum. Puta, illorum praecipue, qui sunt dioeceseos moguntinensis ac bambergensis. A. 1717. p. 1095. 32) Richardi *Ullerstoni* Petitiones de reformanda ecclesia militante. A. 1408. p. 1128. Hermannus *Von der Hardt* vocat opus vere aureum. Tomo II. 1) Henrici *de Langenstein* Consilium pacis de unione ac reformatione ecclesiae in concilio universali quaerenda. p. 3. Scriptum circa A. C. 1381. 2) *Cardinalium* epistola ad Henricum Ducem Brunsvic. in pisano concilio A. 1408. scripta, qua rogant, ut Ecclesiae concordiam adiuvet. 62. 3) *Pilei*, archiepiscopi genuensis, ad legatos Galliae & academiae parisiensis, pisano concilio intersfuturos, Oratio de spontanea cessione duorum Pontificum Pisis facienda. A. 1408. p. 67. 4) Cardinalium Epistola ad Benedictum XIII. qua ad concilium pisanum vocatur. A. 1408. p. 76. 5) Alia ad Bernardum & Henricum Duces Brunsvic. ac Luneburg. qua eorum legati ad Concilium pisanum invitantur. A. 1408. p. 83. 6) Anonymi Calcaria, Concilio constantiensi, in eius exordio, ad-

addita, pro unione paranda. 163. 7) Anonymi Obtestatio constant. concilii, ut dissidentes tres Pontifices removeat, bonumque substituat pro ecclesiæ commodo. 167. 8) Andr. *Lascharii* Oratio de pace & unione ecclesiæ per SIGISMVNDVM Imp. Constantiæ paranda. A. 1415. m. Ian. p. 170. 9) Nic. *de Dinckelspuhl* Oratio, in Concilii exordio habita, de auctoritate Imperatoris res concilii gubernandi, ut publica paretur salus sublato schismate papali. 182. 10) Io. *Gersonu* Oratio proxime a fuga IOANNIS XXIII. de concilii iure atque auctoritate unionem ecclesiæ parandi. A. 1414. p. 265. 11) Theodorici *de Niem* Invectiva in IOANNEM XXIII. e concilio profugum. A. 1415. p. 296. 12) Idem de illius vita ac fatis, usque ad fugam & carcerem eius. A. 1416. p. 335. 13) Io. *Gersonis* Oratio propemptica ante iter Cæs. SIGISMVNDI e concilio in Hispaniam. A 1415. p. 471. 14) Eiusdem contra Petrum de Luna, alias BENEDICTVM XIII. illum esse hæreticum, & papali dignitate exuendum. 566. 15) Dominici *de Geminiano*, ICti florentini, Apologia pro Clero germano contra decimas a MARTINO V. impositas. A. 1418. p. 606. Tomo III. 1) Pauli *Voladimiri* Demonstratio, Cruciferis de Prussia seu Ordini teutonico opposita, infideles armis & bello non esse ad christianam fidem convertendos, nec eorum bona invadenda, aut illo nomine occupanda. A. 1415. p. 9. 2) Io. *Gersonis* Dissertatio de probatione spirituum, deque visionibus ac revelationibus novis caute diiudicandis. A. 1415. die Augustini, p. 28. 3) Eiusdem Iudicium de protestatione & revocatione in negotio fidei ad eluendam hæreseos notam. A. 1415. 29. Octobr. p. 39. 4) *Poggii* Epistola de admirabili animi præsentia in Hieronymo pragensi coram iudicio & in busto. 64. 5) Petri *de Alliaco* Exhortatio ad Concilium constant. de corrigendo calendario. A. 1417. p. 72. 6) *Iacobelli* sive Iacobi *de Misa* Vindiciæ contra Andr. Brodam pro communione plebis sub utraque specie. A. 1415. p. 416. 7) Eiusdem Apologia pro communione plebis sub utraque specie contra Conclusiones Doctorum in constant. concilio editas. A. 1415. p. 591. 8) Vniversitatis pragensis sive Bohemorum Confessio de communione sub utraque. A. 1417. p. 762. 9) Io. *Gersonis* Consilium, causam Iacobi de Misa & Bohemorum, circa communionis laicalis sub utraque specie necessitatem uberius discutiendi. A. 1417. p. 766. 10) Iacobi *de Misa*

liber de vera exiſtentia corporis & ſanguinis Chriſti in S. coena, ſub conſtant. concilio ſcriptus. p.884. Tomo IV. MARTINI V. Papæ concordata cum Gallis, ſed a Curia Parlamenti pariſienſis non acceptata. A. 1418. p. 1567. Tomo V. 1) Anglorum & Gallorum Diſpp. de iure Nationis. 1417. p. 53. 2) Sacra Seſſionum pompa in conſtant. concilio. 104. 3) Panegyricus Manfredi *de la Cruce* de imperio Cæſaris in Ducem mediolanenſem. A. 1415. p. 109. 4) *Iacobi*, epiſcopi laudenſis, Oratio in exequiis Cardinalis, de honeſta eccleſiaſticorum vita. A. 1416. p. 115. 5) Ant. *de Mercede* Parentatio in exequiis FERDINANDI Arragoniæ regis. A. 1416. p. 129. 6) Alberti *da Bonchriſtianis* Oratio de paſſione Chriſti. A. 1418. p. 137. 7) IOANNIS XXIII. Privilegium de Scholis S. Martini & S. Catharinæ Brunsvici inſtituendis. A. 1415. p. 161. 8) Regis SIGISMVNDI privilegium de non evocando, Brunsvicenſibus datum. A. 1419. p. 163. 9) Inſtrumentum literarum primarum precum. A. 1415. p. 167. 10) SIGISMVNDI Imp. privilegium de libera in Brunsvicenſi urbe cuiuscunque ſexus inhabitatione. A. 1417. p. 171. 11) Inveſtituræ Principum, a Cæſ. SIGISMVNDO Conſtantiæ peracta. 181. Tomo VI. 1) Petri *de Alliaco* tractatus de eccleſiaſtica poteſtate. A. 1416. p. 15. 2) Io. *Gerſonis* tractatus de eadem A. 1417. p. 77. 3) *Andreæ* epiſcopi magorenſis Gubernaculum conciliorum. A. 1435. p. 139. Multæ etiam hoc in opere, ad eius exornationem, reperiuntur figuræ in æs inciſæ, & quidem Tomo I. SIGISMVNDVS & LEOPOLDVS Imp. *Rudolphus Auguſtus*, Dux Brunsv. ac Luneb. & Emblema Io. *Palatii* in Sigismundum Imperatorem: Tomo II. IOSEPHVS, Rom. & Hungariæ Rex: Tomo III. Ioannes *Huſs*, eiusque crematio, WENCESLAVS Rom. Imp. deinde Rex Bohemiæ, Ioann. *Ziſca*, Procopius *Raſus*, Ioannes *Rokyczanus*, *Hieronymus* pragenſis, Io. Fran. *Poggius*, (quæ tamen non eſt vera eius effigies; vera autem exhibetur in editione Hiſtoriæ Poggii veneta de Anno 1715. Vide etiam *Giornale* de' letter. d' Ital. T. XXII. 459. & *Recanatum* in Vita Poggii p. 8.) ac Io. *Wiclef*: Tomo IV. Conſtantia urbs, IOANNES XXIII. Papa, *Fridericus* Auſtriæ Dux, GREGORIVS XII. & MARTINVS V. Pontifices romani: Tomo V. inſignia Imperatoris & Electorum, trium in concilio conſtant. remotorum Pontificum, & quarti in eodem electi, Regum chriſtianiſſimorum, Ducum & Marchionum,

Co-

Comitum, Baronum & Equitum, aliorumque Nobilium, Civitatum, Academiarum, Cardinalium, Patriarcharum, Archiepiscoporum, Episcoporum, Abbatum, Magistrorum & Commendatorum Ordinis teutonici, RVDOLPHVS III. ALBERTVS III. FRIDERICVS Electores Saxoniæ, FRIDERICVS Elector brandenburgicus, *Adolphus* primus Dux Cliviæ, *Amedeus IIX.* Dux Sabaudiæ, *Ernestus* Dux Austriæ: Tomo VI. IOANNIS XXIII. Papæ & MAXIMILIANI Imp. colloquium, Ioannes *Gerson*, & Hermannus *Von der Hardt*. Recensionem huius operis habes in *Actu erudit.* A. 1700. p. 241.

Theodoricus *Vrie* (non Vric, aut Vrias) germanus, isque westphalus, in Saxonia degens, monachus ordinis eremitarum S. Augustini, & theologiæ lector sive professor in suo vel monasterio vel athenæo, ecclesiasticæ historiæ atque poëseos peritissimus; adhæc vigilantissimus, & litium ecclesiasticarum hostis infensissimus, publicæ autem ecclesiæ salutis amantissimus, videtur interfuisse Augustinianorum concilio generali, Romæ A. 1425. celebrato, Historiam autem concilii constantiensis scripsit durante hoc concilio, & superstes adhuc fuit A. 1425. Vide eius Vitam descriptam ab *Hardtio* T. I. P. I. p. 222. & P. IV. 486.

Nicolaus *de Clemangiis*, natus in vico Clemange provinciæ catalaunensis, orator ac poëta, item magister, & academiæ parisiensis rector, inde ad negotia curialia Avenionem pertractus, & Papæ secretarius factus, non potuit tamen a se impetrare, ut in hoc vitæ genere permaneret, sed aula relicta lingonensibus, ac, post latebras apud Carthusianos & Fontem in bosco quæsitas, baiocensibus Canonicis adscriptus, gravem attigit senectutem, conciliique constantiensis ætatem superasse videtur. *Hardtius* in eius Vita T. I. P. II. p. 71. *König* 196. *Wharton* Append. ad Cavium 63. *Olearius* P. II. 17. Opera eius edidit Io. Martinus *Lydius*, sed imperfecte & corruptissime, teste *Colomesio* 705. & *Hardtio* hic p. 82.

Ioannes *Gerson* sive *de Gerson*, natus in vico cognomini diœceseos remensis, a patre nomen habens *Carlerii* sive Charlieri, distinguendus a fratre eiusdem nominis, ordinis Cælestinorum monacho, ac postea Priore Lugduni, Nicolai de Clemangiis commilito, & Petri *de Alliaco* atque *Aegidii Campensis* discipulus, ipseque postea theol. professor, & Academiæ parisiensis cancellarius, cui

quidem muneri valedicere volebat, nisi a Duce Burgundiæ retractus fuisset, tum legatus regius ad Concilium constantiense, Brigittæ canonisationem ibi impugnavit, Hussi incendium amore religionis suæ promovit, Concilii supra Papam auctoritatem ursit, Flagellantium sectam in viam reducere studuit, finitoque Concilio, ut Burgundi insidias evitaret, in Bavariam fugit, a Duce Austriæ benigne exceptus, atque viennensis academiæ professoribus iunctus: verum ibi non substitit, sed Lugdunum Gallorum ultimum sibi asylum elegit, ibique modo consilia dedit, modo libros scripsit, quos inter ultimi sunt Commentarii in Magnificat & Canticum Canticorum, placidissime defunctus A. 1429. æt. 66. *Hardtius* (T. I. P. IV. 26.) & *Du Pin* in eius Vita, *König* 343. *Magirus* 387. *Pope-Blount* 449. *Cave* Hist. liter. P. II. 54. Opera eius edita sunt Basileæ A. 1483. ac postea sæpius, nitidissime autem omnium cura & studio Lud. El. *du Pin* Antverpiæ 1706. de qua editione vide *Acta erudit.* eiusdem anni p. 289. & *Clerici* Biblioth. choisf. T. X. 1. ac T. XXI. 128.

Petrus *de Alliaco*, (*d' Ailly*, item *d' Arriac*) distinguendus a cognomini, Academiæ parisiensis, cum ipse adhuc studiosus ibi esset, cancellario, & libri de Vita S. Petri de Morono, Pontificis, dicti CAELESTINI V. auctore, Compendii ad Isaram fl. in Gallia tenuissimæ sortis hominibus natus, eruditionis ac virtutis suæ ea tulit præmia, ut variis dignitatibus successive ornaretur: fuit enim doctor theologiæ, canonicus noviodunensis, collegio navarrensi præfectus, Academiæ parisiensis cancellarius, CAROLI VI. Regis a sacris largitionibus, & confessionibus, Capellæ regiæ thesaurarius, prædicti Regis legatus ad Pontificem BENEDICTVM XIII. aniciensis seu vellaviensis, & anno vertente cameracensis episcopus, qualis concilio pisano interfuit, ac denique Cardinalis S. Chrysogoni, quo fulgore in concilio constantiensi coruscavit, dictus *aquila Franciæ, & malleus a veritate aberrantium indefessus*, obiitque in Germania inferiore A. 1425. æt. 75. Cameraci sepultus. Suasor fuit Benedicto XIII. ut festum S. Trinitatis institueret, vir cetera integer, salutis ecclesiæ amans, & maiestatis gloriæque Imperatoris, quippe *cuius sit, ecclesiæ saluti invigilare, pacem & tranquillitatem eius procurare, ac concilium universale congregare*, studiosissimus observantissimusque. Facit etiam ad conser-

van-

vandam nominis eius æternitatem extructum ab ipso, in usum Academiæ parisiensis, nobile collegium, *Domus Alliaci* appellatum. *Wharton* in Append. ad Histor. liter. *Cavii* p. 47. *Von der Hardt* Præfat. in Tomi I. Partem VI. p. 248. & in eius Vita p. 450. item p. 401. *Lexic. univ. histor.* P. I. 97. *König* 28. *Frisius* Epit. bibl. Gesner. 663. *Bellarm.* de scriptor. eccles. 228. *Pope-Blount* 445.

Theodoricus *de Niem*, (Niem autem oppidum est agri paderbornensis) aliquot Pontificum ab epistolis, ecclesiæ lucensis canonicus, &, secundum non nullos, verdensis postea, immo cameracensis episcopus, *Conringii* de Constit. episc. Germ. th. 47. & Io. Andr. *Bosii* in Diss. de Comp. prud. civ. §. 66. iudicio, scriptor non e vulgo, & candidus, dedit Privilegia & iura Imperii circa investituras episcopatuum, & Exhortationem ad RVPERTVM Francorum Regem de extirpando Pontificum schismate, & reformandis Imperii iuribus, claruitque in fine sæculi XIV. & initio XV. G. Io. *Vossius* de Histor. lat. lib. III. c. 4. p. 169. *Wharton* Append. ad *Cavium* 60. *Olear.* T. II. 189. *Lexic. univ. histor.* T. IV. 539. I. C. *Neu* Access. ad Wheari Relect. hiem. 299. & *Cren.* T. II. Meth. 380.

Fran. *de Zabarellis*, patavinus, Florentiæ docuit ius canonicum, & quamvis a Papa IOANNE XXIII. creatus esset archiepiscopus florentinus, & paullo post Cardinalis, consuluit tamen, amore pacis & tranquillitatis ecclesiæ, in concilio constantiensi, ut ille deponeretur, relictisque plurimis scriptis, inter quæ sunt commentarii in Decretales & Clementinas, volumen Consiliorum, Orationes & Epistolæ, tractatus de Horis canonicis, III. libri de Felicitate, Historia sui temporis, & quæ nondum edita sunt Acta concilii pisani ac constantiensis, naturæ debitum solvit Constantiæ in concilio A. 1417. æt. 78. ornamentum illius Concilii, suique lumen sæculi, orator, ICtus & theologus consummatissimus. *Von der Hardt* T. I. 501. 537. & in Prolegom. p. 10. *König* 878. *Lexic. univ. histor.* T. IV. 714. *Magirus* 808.

Richard. *Ullerston*, anglus, in Ducatu lancastrensi natus, Roberti lincolniensis discipulus, S. theol. apud Oxonienses professor, cui adeo favit fortuna, ut Roberto ALAMO, episcopo sarisburiensi & Eccl. rom. Cardinali summa familiaritate iungeretur, huiusdem iussu nutuve Petitiones suas scripsit, floruitque ætate Concilii pisani & constantiensis. *Wharton* Append. 59. *Hardt* T. I. 1122.

Stephanus de Praga, *Petrus* de Bruxellis, *Mauritius* de Praga, & *Theobaldus*, erant theologi in Concilio constantiensi.

Bernardus *Baptisatus*, ordinis S. Benedicti de Vasconia, Ioannis baptistæ æmulus, plures una in concilio habuit Orationes: eam enim, quæ in præsente opere in medium adfertur, vocat tertiam. *Von der Hardt* præf. in Tomi I. P. XVIII. p. 877.

Henricus *de Langenstein*, alias dictus *de Hassia*, germanus, literarum amore Lutetiam profectus, atque in academia illa theologorum ordini adscriptus, & vicecancellarii honore auctus, ab Austriæ Duce *Alberto* circa annum Domini 1390. Vindobonam vocatus fuit, ut novam ibi academiam plantaret, suisque deoraret lectionibus: tum enim studia in monasteriis refrixerant, atque, si quæ remanserant, intricatis quæstionibus & frivolis argumentis erant conspurcata; optimæ artes cum antiquis auctoribus in pulvere iacebant, ac blattis & tineis relinquebantur. Langensteinius igitur Genesin explicare coepit; sed nimia copia & sibi & discipulis impendimento fuit, ut vix multis annis ad quartum libri caput perveniret. Decessit ante concilium constantiense, immo ante annum 1408. scripsitque plura alia, videlicet Epistolam pacis, Epistolam ad Bertholdum, episcopum frisingensem, de cathedra Petri, tractatum de Schismate Paparum ad eundem, & Epistolam ad Episcopum wormatiensem de flebili illorum temporum conditione. Videntur autem gemini tunc fuisse Henrici de Hassia, in quibus cavendum ne fiat confusio: alter enim ante, alter post concilium constantiense obiit. Herm. *Von der Hardt* Prolegom. in Tomum II. p. 10. *Wharton* Append. ad *Cavii* Histor. litter 65.

Andr. *Lascharius* aut *Lascharis*, polonus, decanus cracoviensis & canonicus posnaniensis, gente Goziembius, ac postea posnaniensis episcopus, cui tamen electioni, memor dicti S. Adelberti, Polonorum apostoli, *Facile quidem esse gestare pedum, sed difficile, rationem reddere*, ægre assensit, vir bonus, & integer, Regis Polon. ad Concilium constant. legatus, non tantum illo in Concilio peroravit apud Cæs. SIGISMVNDVM, commendans eius ardorem ad nebulas ecclesiæ dissipandas, sed etiam IOANNEM Papam XXIII. ad spontaneam cessionem blande invitavit. *Von der Hardt* Prolegom. in Tomum II. p. 20.

Nico-

Nicolaus *de Dinckelspühl*, suevus, gymnasii viennensis rector, interfuit etiam Concilio basileensi missus ab Academia vindobonensi, & Sermones reliquit de dilectione Dei & proximi, praeceptis decalogi, oratione dominica, tribus partibus poenitentiae, IIX. beatitudinibus, VII. peccatis mortalibus, V. sensibus, tractatum de donis Spiritus sancti, de gratitudine, de communione sacramentali, & alia. *Wharton* Append. 68.

Paulus *Veladimirus*, de Cracovia, Decretorum doctor, canonicus cracoviensis, Academiae cracoviensis rector, Regisque Poloniae ad constantiense Concilium legatus, floruit saeculo XV.

Iacobellus, sive Iacobus de *Misa*, quod oppidum est ad fl. Misam, alias *de Strzibro*, bohemus, artium magister & S. theologiae baccalaureus, pastor in ecclesia & urbe pragensi, vir disertus, & litterarum doctrina morumque praestantia iuxta clarus, ac profundus interpres scripturarum, a Petro dresdensi excitatus ad impugnandam communionem sub una, primus hoc egit negotium in cathedra & suggestu pragensi sub Concilio constantiensi, & obiit A. 1429. eiusque consortes ab ipso vocati sunt Iacobitae. *Von der Hardt* Prolegom. in Tomum III. 17.

Manfredus *de la Cruce*, fuit Decretorum doctor, abbas S. Ambrosii mediolanensis, Philippi Mariae Ducis mediolanensis ad constantiense concilium legatus.

Antonius *de Mercede* fuit ALPHONSI Regis Arragoniae ad Concilium constantiense legatus.

Alphons. *de Bonchristianis*, florentinus, episcopus forolivienfis, claruit tempore Concilii constantiensis.

Andreas, episcopus magorensis, hispanus, in concilio constantiensi inclytus orator, sollemnem orationem suam habuit in sessione V.

Herm. *Von der Hardt*, Osnabruga-westphalus, linguarum orientalium professor Helmstadii in academia Iulia, & praepositus Mariaebergensis, vir laboriosissimus, oppidoque multis scriptis, quae Tomo I. Musei novi, des *Neuen Bucherfaals*, p. 857. & 967. (ubi tamen Christiani *Theophili* Epithalamium Salomoneum & tractatulus gallicus de *asina Bileami*, eius non sunt) indicantur, & cui optandum, ut & Acta concilii basiliensis, opus non minoris molis, quae in parato habet, beneficio patroni alicuius, qualis erat littera-

ratiffimus Princeps RVDOLPHVS AVGVSTVS, edere, atque in lucem producere poffit. Obfervationes quoque eius in facram fcripturam fine dubio avide exciperentur ab orbe erudito, fi publicarentur. Non minima pars laudum ipfius eft, quod a præftantibus *Actorum erudit.* collectoribus ad A. 1700. p. 244. vocatur illuftris remotæque antiquitatis amans, & publicæ falutis cupidus vir; ab illuftri *Leibnitio* in Introd. in Script. rer. brunsv. T. II. 37. vir celeberrimus, literarum orientalium cognitione infignis, idemque de hiftoria ecclefiaftica præclare meritus: atque a generofiffimo *Seckendorfio* in Admonit. ad lectorem Commentarii de Lutheranifmo p. 5. (apud Placcium de Anonymis p. 261.) excellentis doctrinæ & pietatis vir.

LXV.

Sylveftri SGVROPVLI Hiftoria concilii florentini, cum verfione & notis Roberti *Creyghtoni.* Hagæ Comitis 1660. Ex bibliotheca Frid. Bened. *Carpzovii.* Codicem Hiftoriæ huius græcum, qui eft Parifiis in Bibliotheca regia, defcripfit Cl. *Sarravius*, Parlamenti parif. fenator, defcriptumque dedit If. *Voffio*, & Voffius *Creyghtono.* Concordia in Concilio ifto facta fuit inter Latinos & Græcos, quanquam minime durabilis, in capitibus de proceffione Spiritus S. a Patre *Filioque*, de purgatorii poft hanc vitam exiftentia, deque primatu rom. Pontificis. Sed Sguropulus, qui cum Patriarcha CPtano dictæ Synodo interfuit, magnus Latinorum hoftis, vocat illam unionem falfam; ficut & *Georgius*, alias Gennadius, *Scholarius* Syntagma, & *Marcus Eugenicus* 2. epiftolas contra illam Synodum & unionem fcripferunt. G. *Calixt.* Refp. I. contra Moguntinos n. CX. & G. *Arnold.* Hift. ecclef. & hæret. P. I. 412. *Creyghtonus* præmifit amplam præfationem, in qua de auctore Hiftoriæ huius agit, nec non de cauffis diffenfus Græcos inter & Latinos, aliisque.

Sguropulus, feu (ut *Colomefius* contendit p. 602. & *Creyghton* ei videtur accedere in præfat. p. 26. mox tamen rationibus non contemnendis prædictum nomen adftruit, atque approbat) *Syropulus*, id eft, Syrus pufillus, magnus ecclefiarcha, atque unus e V. crucigeris (qui crucem, pileo dicam, an vefti affutam? gerunt) & intimis Patriarchæ confiliariis, vixit fæculo XV. ipfeque concilio ferrari-

rarienſi & florentino interfuit, ſed tabulis unionis Græcorum cum Latinis ſubſcribere noluit, uſque dum ab Imperatore quaſi vi compelleretur; (quid ſi indignabundus nomen ibi ſuum mutavit, ex *Sguropulo* faciens *Syropulum?* ita enim ſe in ſubſcriptione vocavit) domum autem reverſus, cum videret, ſe odio haberi ob factam ſubſcriptionem, munere ſe ſuo abdicavit, & diſſenſum ſuum ſcripta hac Hiſtoria publice declaravit, vocans eam Veram hiſtoriam unionis non veræ. Quod tantopere poſtea diſplicuit Leoni *Allatio*, ut daret conciliorum ferrarienſis & florentini Acta notis & animadverſionibus illuſtrata, adeoque contrariam in ſe ſuſciperet narrationem. Vide *Creyghtonum* in præfat. & *Cavium* in Append. Hiſt. lit. 79. Quamvis autem *Sguropulo* talis unio vana & impoſſibilis videretur, aliter tamen ſtatuit Hugo *Grotius*, in Diſcuſſione Rivet. apologetici p. 10. ita ſcribens: *Latinos cum Græcis facile poſſe conciliari, oſtendunt partim Acta Synodi florentinæ, partim quæ in Ruſſia, Polonia & Lithuania re ipſa conſpiciuntur.*

LXVI.

Sfortiæ PALLAVICINI Hiſtoria Concilii tridentini. Antverpiæ 1673. Antea edita A. 1670. 4. primum autem italice, Romæ A. 1664. III. Tomis in 4. ac denuo A. 1717. ibidem, & Mediolani. Oppoſita eſt narrationi Petri Suavis Polani, ſive Pauli Sarpii, & quidem italice ſcripta ab auctore, latine autem reddita a Io. Bapt. *Giattino*, eum quidem, ceu ipſe in præfat. prodit, in finem, ut opus hoc, ſuo iudicio præſtantiſſimum, a pluribus legi, & in uſum converti poſſet. Sed vitioſiſſimam eſſe hanc verſionem, obſervat *De Sainjore* ſeu Rich. *Simon* Biblioth. crit. T. III. cap. 5. atque ex eo Collectores *Actor. erudit.* A. 1711. 355. quanquam errata illa, eodem *Simonio* iudice, non tam auctori, quam interpreti ſint tribuenda: ac noſtram editionem præterea deturpant tot menda typographica, ut ſatius fuiſſet, ab ea manum abſtinere. Videantur de hac Hiſtoria *Conringiana* epiſtol. 91. *Acta erudit.* A. 1711. 126. Io. Gottl. *Möller* ad Sarpii & Caſaub. mut. ep. §. 4. *Schurzfleiſch* Epp. ſel. 479. *Crenius* Methodor. T. II. 382. *Ancillon* Mel. crit. P. II. 162. *Clericus* Bibl. choiſ. T. XX. 444. *Allatius* Ap. Vrban. 233. auctor des *Abriſſes* der ca-

cathol. Kirch. 760. 761. 771. & Caſ. *Aquilinius* (ſub qua larva abſcondi dominicanum quendam, coniiciunt clariſſ. Editores *Narrat. innoc.* A. 1712. 52.) de III. Concilii trident. ſcriptoribus, Pet. Suave, Pallavicino, & Scip. Henrici. Et *Crenius* Animadverſ. P. XII. 85. Baronium putat in Annalibus ſuis ſcribendis meliori uſum eſſe ratione, quam Pallavicinum hac in Hiſtoria. Habeo integram *Conringii* noſtri ad illuſtrem Boineburgium epiſtolam, qua iudicium fert hoc de opere, & unde ſequentia iuvabit delibare: *Primum deprehendi ſane* ſummam diligentiam (Pallavicini) *in excutiendis omnibus illis, qua vel ſpeciem falſi habent, in univerſa illa Tridentina hiſtoria P. Pauli veneti, ſive Petri Suavis Polani. Deprehendi deinde numeratos quidem* errores *plusquam trecentos; pleroſque autem commiſſos in rebus minutis & levis momenti: reliqua omnia, & quidem quotquot ſunt ponderis paulo maioris, qualia profecto Hiſtoria illa Pauli habet plurima, ne quidem tacta eſſe vel ſummo, ut ita loquar, digito. Deprehendi tertio, opponi frequenter Hiſtoria illi tridentina* teſtimonia *perquam ſuſpecta fidei, ac proinde haud idonea, quibus falſi convincatur P. Paulus. Videor & quarto mihi deprehendiſſe iam non nulla narrata Pallavicino,* quæ hactenus latuerant & Paulum, & vulgo Proteſtantes, iam prodita in lucem, fortaſſis autem *Proteſtantium magis bono, quam partis pontificia. Deprehendi denique univerſo in opere* ſumme addictum rom. Curiæ animum, *& ab omni moderatione atque aquitate alienum, uno verbo, totum ieſuiticum; qualis num aptus ſit ſcribenda hiſtoria ſacrorum certaminum noſtri avi, nemo prudens non facile iudicaverit. Itaque, quantum arbitror, hoc quidem opere & de romana Curia praclare eſt meritus Pallavicinus, & Proteſtantium rebus, famaque P. Pauli ſimul bene conſuluit, adeoque meruit, ut ab utraque parte ipſi agantur gratia.* Io. Iac. *Hottinger*, cl. apud Tigurinos profeſſor, oppoſuit huic operi Diſſertationem hiſtoricam. Perſtringitur quoque Pallavicinus a *De la Mothe* Ioſſeval, ſeu Amelot de la Houſſaie (vide Indicem *Actor. erud.* I. *Decennii*, & *Placcium* de pſeudon. 455.) in *Actis erud.* A. 1684. 62. 63. ac refutatur a Stanisl. *Felice*, auctore Notarum in Inſcriptionem, Epiſtolam ad lectorem, Adprobationem, & cap. XIII. huius libri, Coloniæ editarum, qui Ancillonio teſte in Mel. crit. P. II. 164. eſt Comes Iulius *Clemens*, doctiſſimus e Scotis vir, romanæ itidem addictus eccleſiæ.

Sfortia

Sfortia *Pallavicinus*, romanus, ex prosapia Marchionum Status Pallavicini, theol. Doctor, prælatus utriusque Signaturæ, gubernator civitatum Æsinæ, Vrbeveti, & Camerinæ, postea S. I. ac primum philos. deinde theol. professor, studiorum præfectus generalis, Qualificator, tandemque S. R. E. presbyter Cardinalis, inculpatæ vir vitæ, bonique ordinis per omnem ætatem amans ac studiosus, condidit etiam de bono libros IV. tractatum de stilo, Artem perfectionis christianæ, Asserta de universa philosophia, Assertiones theologicas, & Dispp. in Primam Secundæ S. Thomæ, atque ex hac vita abiit A. 1667. æt. 60. *Witte* Diar. biograph. Zzz. *Crassus* P. I. 329. & *Lexic. univ. histor.* T. IV. 106.

LXVII.

ACTA SYNODI DORDRACENAE, habitæ A. 1618. & 1619. Dordrechti 1620. Recusa fuere Hanoviæ eadem anno in 4. quam editionem *Crenius* quidem Animadv. P. XI. 94. huic nostræ præfert. Ceterum de horum Actorum editoribus disserit Io. Frid. *Mayer* de scriptor. anon. & pseudon. p. 92. & *ανεκδοτα* huius Synodi Acta asservantur, teste *Hottingero* in Bibliothecar. 328. Tiguri in bibliotheca Carolina. Nostro volumini præmittuntur 1) Ordinum fœderatarum Belgii provinciarum Generalium ad Monarchas ac Reges, Principes, Comites, Civitates, ac Magistratus Epistola, qua testantur, Acta hæc, prout in Synodo lecta sunt atque approbata, postea que iussu suo ac mandato accurate recensita, sua sub auctoritate, maximorum Principum exemplo, iam divulgari. 2) Præfatio amplissima ac politissima ad Reformatas Christi ecclesias, controversiarum belgicarum, ad quas tollendas hæc Synodus potissimum convocata fuit, ortus & progressus breviter fideliterque, ut ait, narrans. Cuius auctor, teste *Placcio* de Anon. p. 65. est Dan. *Heinsius*. Ipsa autem Acta III. constant Partibus, in quarum Prima traduntur leges habendæ Synodi, formula iuramenti synodici, decreta & iudicia de versione Bibliorum, de catechisatione, de candidatis S. ministerii, de typographiæ abusibus tollendis, Canones de V. Remonstrantium articulis, Confessio ecclesiarum belgicarum, approbatio Catecheseos palatinæ, iudicium de doctrina Conr. *Vorstii*, Remonstrantium scriptum de conditionibus habendæ Synodi, eorumque Theses de V. articulis, & adversus Syno-

Synodum variæ exceptiones ac proteſtationes, cum ſcripto *Epiſcopii*, quo ſe defendit, & Confeſſione fratrum Geiſteranorum, atque Orationibus doctiſſimorum virorum, Balthaſ. *Lydii*, Mart. *Gregorii*, Ioſ. *Halli*, Io. *Polyandri*, Io. *Acronii*, & Sim. *Epiſcopii*: Secunda, theologorum exterorum de V. controverſis Remonſtrantium Articulis Iudicia: ac Tertia, theologorum provincialium de iisdem Articulis Iudicia. Hæc Synodus non abſolute recipitur ab omnibus eccleſiis reformatis, non ab Epiſcopali in Anglia; nec Gallicæ & Germanicæ ad eam ſe obligari credunt. *Strimeſ.* Inquiſit. in Armin. 20. & in Iudicio (Erwägung) de Reſponſo (*Calvöri*) p. 31. eſtque infralapſaria. *Iurieu* dans les Iugem. ſur les method. rigid. & relach. 108. nec damnavit methodum Proteſtantium aug. Conf. *Id.* p. 41. Neque eius ſententia & ſcopus fuit negare, Chriſtum electionis eſſe fundamentum, aut hunc decretorum ordinem, quo decretum de mittendo Chriſto ſtatuit decreto electionis poſterius, determinare ac definire. Lud. *Crocius* in Holzfuſii tract. de Prædeſtinat. 96. De eius indictione, amplitudine, hiſtoria, actis, ſententiis & auctoritate informari poteris a Cl. *Strimeſio* in Annot. in Spanhemii Protheor. hiſtor. arminian. p. 17. Ceterum Synodus hæc certo modo laudatur a *Mentzero* in Rinthelenſium Epiſt. apologet. 34. defenditurque a Iac. *Leydeckero* in Dignitate ſynodi dordrac. de qua vide *Acta erudit.* A. 1708. 403. Sed illegitimam, atque ad tranquillitatem publicam procurandam ineptam iudicarunt H. *Grotius* Apol. eorum, qui Hollandiæ præfuerunt c. 5. p. 86. *Limborchius* in Vita Epiſcopii 253. *Grunevvald* in Ruari Epp. P. I. 47. H. *Hugo* in Præfat. Apol. de vera fide capeſſ. *Curcellaus* 34. Io. *Olearius* Synopſ. controverſ. 288. Gerh. *Brant* in Hiſtoria reformationis: plura etiam ſecreto & poſt ſiparium geſta, indice *Limborchio* præfat. in Epp. præſtant. & erud. viror. * 3. & provocante ad Io. *Haleſium* & Gualt. *Balcanquallum*. Narrat quoque *Blondellus* apud *le Févre* dans les Motifs invincibl. p. 73. Remonſtrantibus faviſſe Anglicanos & Bremenſes, Cameronem & Amyraldum; de Anglicanis tamen aliter ſcribit *Limborchius* l. c. &, ſi teſtimonium valet apud prædictum *Le Févre*, Arminiani non ſunt hæretici, ſed ſchiſmatici: quanquam ipſi & hoc negent. Contra Synodum hanc ſcripſerunt Laur. *Beyerlinck*, *Vytenbogardus*, *Brant*; eam vero defendunt *Triglandius* & Iac. *Leydecker*. Vide Relat. innoc. A. 1708. 757.

LXIII.

LXVIII.

CONSILIA theologica wittebergensia. Francofurti 1664. Constant IV. partibus, in quarum prima agitur de rebus religionis, in secunda de ministerialibus, in tertia de moralibus & civilibus, & in quarta de matrimonialibus. Collecta sunt ex *Luthero*, eiusque collegis & aliis fidis sociis, usque ad tempus editionis, a *Calovio*, Io. *Meisnero Quenstedio* & *Deutschmanno*: qui & suo nomine dedicationem præfigendam curarunt, in qua docent, Deum omni tempore maiorem Regum & Principum, quam aliorum hominum gessisse curam, eisque in verbo suo leges proposuisse regias, videl. legem de ταξει regia, legem de πραξει regia, legem de δοξα regia; in Præfatione autem, theologos, doctores & pastores duplici modo ad respondendum de rebus fidei obligatos esse; videlicet ut christianos, & ut doctores; deinde causas exponint huius editionis, & ordinem, quo singula scripta collocanda putarint, aperiunt. Præfationem sequitur catalogus Doctorum & Professorum theologiæ in academia witteberg. cui attexitur notitia de crypto-calvinianis wittebergensibus, aliorumque locorum. Partis I. p. 8. extat Pauli *Crellii* Christiana & vera narratio de Lutheri versione Bibliorum germanica, sæpius hactenus in Io. Lustii officina recusa. Lege autem de ea *Krafsii* Emendanda in Mayeri Histor. version. german. Bibl. Lutheri p. 2. Eiusdem Partis p. 1028. habetur Resolutio IV. syncretisticarum quæstionum, cuius auctor est Abr. *Calovius*. Et Responsum quod P. II. p. 68. legitur, concernit Io. Balth. *Schuppium*, tum temporis Pastorem hamburgensem, ceu patet ex eius libris ibi allegatis, Freund in der noth, &, Salomo.

LXIX.

Erasmus SARCERIUS de Disciplina, Von einer disciplin. Islebiæ 1556. Est hic liber unus ex bonis, nec adeo notis, quem ideo cum additamentis suis recusum dare volebat I. G. *Dorschæus*, prout videre est ex eius præfat. in Admiranda Iesu Christi)(7. Spectat nimirum ad plantandam & conservandam honestatem, & auertenda publica peccata & scelera, docetque, quid hac in parte observare debeant Magistratus, ministri ecclesiæ & subditi, & quibus illa mediis acquiri & conservari possit. Laudantur in hoc scri-

pto Germani antiqui ob virtutum & disciplinæ studium, nominatim ob candorem & integritatem. p. 18. obedientiam & honorem erga Magistratum, venerationem sacerdotum, publica iudicia & pœnas, amorem pacis, coniugii æstimationem, castitatem & adulterarum pœnam, odium erga vitia, educationem liberorum, bonorum imitationem morum, seram venerem, honorem & amorem erga consanguineos, hospitalitatem, purificationem ante sumtionem cibi, simplicitatem, frugalitatem, & abstinentiam a lucri cupiditate; atque in primis Magistratus noribergensis, cuius elogium in pag. 26. extans, in honorem illustris Magistratus illius, sub quo & natus & educatus sum, & XX. annos professionem gessi theologicam, adponere gestio: *Quid laudabilius de natione quadam dici potest, quam eam amare disciplinam ac honestatem, iisque ornatam esse, & malum punire, bonum vero tueri? Non parvus hactenus honor & gloria obtigit* Noribergensibus, *dum fama tulit, eos severos esse legum custodes, vitia ac scelera atrociter punire, virtutes autem remunerare, pios amare atque ad munera promovere, improbos autem castigare, atque sic rigidos disciplinæ esse cultores ac patronos.* Auctor & liber eius non immerito celebrantur a *Dorscheo* l. c. dum ait, *prudentissimum inter caeteros superioris seculi theologum*, Erasmum Sarcerium, *iusto commentario exposuisse media viasque, quibus promoveri & conservari queat vera religio.*

EIVSDEM Pastorale oder Hirtenbuch. Islebiæ 1562. Agitur in hoc libro de educatione & studiis eorum, qui ad S. ministerium adspirant, de vocatione & ordinatione ministrorum ecclesiæ, de capitibus doctrinæ christianæ, absolutione peccatorum; censuris ecclesiasticis, visitatione ecclesiarum, conciliis & synodis, consistoriis, rebus coniugii, bonis ecclesiasticis, confirmatione sive chrismate, & traditionibus humanis. Est hæc altera editio, revisa & recognita, & non nullis auctoris tractatibus aucta a Guil. *Sarcerio*, filio: addidit enim hic tractatulos de ordinatione, p. 21. & excommunicatione, p. 112. libellum de annua ecclesiæ visitatione, p. 143. ac denique consilium & instructionem de consistoriis, conciliis & synodis, p. 210. nec non opusculum de bonis ecclesiasticis. p. 221. In præfatione docet Guil. *Sarcerius*, Pastorum tria esse genera, alios excellentes & omnibus ad hoc munus idoneis instructos dotibus, alios mediocres, qui illis quidem doctrina, eru-

ruditione, prudentia & eloquentia non sunt pares, interim fideliter nec sine fructu officium suum faciunt; alios temerarios, nefarios, ac mercenarios, qui non intrant per ianuam ovilis, nec tam auditorum, quam suum quærunt commodum, flagitiose & luxuriose vivunt, & multis magnisque scandalis cœtum sibi concreditum offendunt, eumque in casu adversitatum turpiter deserunt. Iam patrem suum scripsisse hunc librum in gratiam mediocrium & incipientium.

Er. *Sarcerius*, natus Annæbergæ, quæ olim Schreckenberga dicebatur, in Misnia, ludo litterario præfuit Lubecæ, Rostochii, Viennæ Austriæ, Græciæ in Stiria, ac denuo Lubecæ; euangelium autem docuit in nassoviensi ditione ad Rhenum, Lipsiæ ad D. Thomæ, Islebiæ, & Magdeburgi, ubi tamen, non nisi 4. habitis concionibus, naturæ debitum solvere coactus est, postquam calculi doloribus plane confectus erat: id quod accidit A. 1559. ætat. 63. Vir erat gravis & constans, vitam caste & integre agens, osor luxus, tempestive de conviviis domum rediens, amans simplicitatis, execrator sophistices, & laborum tolerantissimus: orator item disertus, copiosus, gravis, & aculeos in animis auditorum relinquens. Interfuit quoque colloquio wormatiensi cum Melanchthone & Brentio, ecclesiasque XXIV. Comitatuum constituit, & iuxta reformatam ordinavit religionem, scripsitque commentaria in Siracidem, Euangelia, Acta & Epistolas, item Postillam euangelicam, Methodum in præcipuos locos Scripturæ, & librum de Consensu veræ ecclesiæ & Patrum. *Micral.* Syntagm. hist. eccles. 780. Effigies insignis viri conspicitur in adversa tituli principalis pagina. Ab integerrimo autem Io. *Brunnemanno* Iuris eccl. p. 240. brevi, sed magno certe elogio appellatur theologus pius.

LXX.

IDEM de Coniugio, Vom Ehestande. Islebiæ 1556. Quod opus constat 4. partibus: prima agit de laude & dignitate coniugii, secunda de gradibus affinitatis & consanguinitatis, tertia de initio & consummatione coniugii, quarta de divortio. Est hæc altera editio, &, uti titulus habet, correcta; sed *Brücknerus* in Decis. iur. matrimon. P. II. 8. & 21. ad id putat inductum & seductum esse a Melch. *Klingio*, ICto, (vide acerbam eius epistolam in *Brückneri*

nori Parte II. pag. 16.) de quo metuerit, ne ille librum ſuum, ſi nihil in eo notaſſet, apud Principes euangelicos odioſum reddere pergeret. Nam in P. IV. pag. 221. ſic proponit theologorum quorundam euangelicorum iudicium de diuortio, ut epicriſin ſuper illo formet, & tam in appendice ſingulis eius partibus ſubiuncta, quam in præfatione & epilogo libri, diſſenſum ſuum manifeſtet, aut ſaltem a praua ſe purget ſuſpicione. Et illi quidem theologi videntur Brücknero l. c. p. 8. fuiſſe *Melanchthon* & *Brentius*, minime propterea reprobandi. Vnguem autem exerceat Klingius, quo modo cunque velit, in libro Sarcerii; non tamen ſive ei, ſive eius auctori, laudem debitam poterit unquam detrahere; quin *noſtro iudicio*, iudicioſiſſimus ait *Brücknerus* P. II. 20. Sarcerius *tanquam theologus, in ſuo genere*, Klingio, *tanquam ICto, itidem in ſuo genere, in iis, quæ uterque de cauſis matrimonialibus ſcripſit, palmam longe præripit.*

Cyriaci SPANGENBERGII Conciones nuptiales LXX. Eheſpiegel, oder Brautpredigten. Argentorati 1567. Non ex ſuo hæc petiit cerebro, ſed partim e SS. patribus, partim ex aliis ſcriptoribus, potiſſima e SS. literis, multa e Luthero, eiusque diſcipulis Io. *Brentio* & Io. *Spangenbergio* patre, non nulla ex Er. *Sarcerio*, Mich. *Celio*, & aliis: ſicut ipſe narrat in epiſt. dedicatoria.

Cyriac. *Spangenberg*, northuſanus, Ioannis filius, Lutheri diſcipulus, primum islebienſis ſcholæ collega, & eccleſiæ miniſter, deinde paſtor & generalis decanus mansfeldenſis, Edicti cæſarei de religione, quod *Interim* vocant, hoſtis acerrimus, *Flacii* autem, eiusque doctrinæ fautor ac defenſor, ideoque bis exul, obiit Argentorati A. 1604. æt. 76. Scripſit Tabulas in Biblia ſacra, Epiſtolarum paulinarum interpretationes, Enarrationem catechiſmi Lutheri & Pſalmorum, & commentarium de Nobilitate: ut de Chronicis rerum germanicarum nihil dicam. M. *Adamus* in Vit. theol. 731. *Leuckfeld* in Hiſt. Spangenberg. quæ recenſetur in T. II. des Bücherſaals 492. *Kindervater* in Nordhuſa illuſtri 289. Io. *Moller* Iſag. ad Hiſt. cimbr. P. I. 120. C. *Sagittarius* & *Quenſtedt* in Bücherſaal l. c. 499. & Godofr. *Arnold* P. II. 368.

LXXI.

Georgii DEDEKENNI Theſaurus conſiliorum theologicorum & iuridicorum, auctus per Io. Erneſtum *Gerhardum*. Cui

Cui accessit Appendix nova. Volumina II. Ienæ 1671. Quæ editio priori, videlicet hamburgensi de A. 1619. 1623. longe præferenda est. Constat tribus partibus, in quarum Prima agitur de ecclesia & religione lutherana, pontificia, & calviniana, de mediis salutis tribus, videlicet revelatione Dei & voluntatis eius per verbum, sacramento baptismi & sacramento altaris, seu coena Domini; de ministerio, controversiis religionis & cærimoniarum, nec non de christianorum vita, moribus, constantia, aliisque virtutibus: in Secunda de Magistratu, subditorum officio, cura Magistratus circa religionem, iure patronatus, cohabitatione & conversatione inter hæreticos, de iudæis, peregrinationibus & navigationibus, negotiationibus, usuris & olla fortunæ, de foederibus, bello, duello, iuramentis, mendicantibus, choreis, revelatione & inquisitione occultorum, poena maleficorum, astrologia iudiciaria, & divinatione futurorum: in Tertia de coniugio. Appendix, a Christiano *Grubelio* collecta, ea complectitur consilia, quæ ab A. 1623. usque ad 1671. fuerunt eleborata. *Gerhardus* industriam suam posuit in concinnitate ordinis, & responsorum, quæstionum, annotationum, indicumque incremento, ut eorum respectu thesaurus non tam interpolatus, quam plane alius & novus videatur. Præmissa ei sunt trium Facultatum theologicarum, cum alio Christiani *Matthiæ*, iudicia; ubi *Lipsienses* quidem testantur, volumina hæc theologica magna diligentia congesta, ab ecclesiasticis & politicis viris multo cum fructu legi, & ad doctrinam ac vitam utiliter adhiberi posse: *Gryphuvvaldenses*, eius lectionem, quam studiosis theologiæ, & novitiis ecclesiæ ministris maxime commendant, ad veram christianismi praxin conducere; & *Wittebergenses*, collectorem insignem & utilem operam præstitisse, eaque non solum de iuventute studiosa & recentibus pastoribus, sed tota christianitate præclare meritum esse. Monent tamen, spiritu discretionis utendum esse in legendis hisce iudiciis, & rationibus solutionum, cogitandumque, huc etiam pertinere vulgatum illud: *Quæ non prosunt singula, multa iuvant.* Certe integra etiam collegia errare posse, quis dubitet? F. V. *Calixt* in Refutat. Harmon. calovianæ 32. Et *ad hæreticopoeiam*, ait in Medic. mentis p. 915. Ioach. *Langius*, *pertinent multa responsa, vulgo non minori vitio data, quam recepta.* Interim *Crenius* non male scribit Animadvers. P. VI. 146. se, an

theologus thesauro isto carere possit, nescire. Denique notabis Iustum *Baranum*, cuius iudicium adducitur P. I. 119. esse Ioannem *Saubertum*, Ministerii quondam antistitem noribergensis. Vide *Placcium* de pseudon. 106.

Georg. *Dedekennus*, lubecensis, studiorum amator inde ab adolescentia, eorumque assiduus contra omnes matris dissuasiones cultor, fuit pastor ecclesiæ primum schonbergensis in provincia razeburgensi, neustadiensis in Holsatia, & denique hamburgensis ad S. Catharinæ, atque in celebri hac urbe extremum vidit diem A. 1628. æt. 64. Nec inopinata ei mors accidebat, quippe quam aliquandiu antea meditatus, cistam feralem sibi construi curaverat, hoc cum appicto lemmate:

Hunc Dedekennus ego loculum mihi construo, mortis
Dum memor, & vitæ spem melioris alo.

Scripsit tractatum de Peccatorum caussis, & inter germanica, Mercatorum gazophylacium, Monile seu Vnionem navigantium mare, Praxin conscientiarum, Praxin vitæ æternæ, Responsionem ad Io. *Lampadii* tractatulum de Prædestinatione, in qua simul Dav. *Parei* calumnias contra Phil. *Nicolai* effusas removere studuit, sibique sæpe gratulatus est de bona conscientia non quæsitorum malis artibus munerum sacrorum, sed Dei providentia sibi forte alioqui sua contento oblatorum, satis magnam eruditionis famam, & theologi sine fuco & bile ideam relinquens. *Witte* in Vit. theol. 920. & Diar. biograph. Z 4.

Io. Ern. *Gerhardus*, ienensis, Ioannis filius, finitis Ienæ, Wittebergæ, & Altorfii studiis academicis, peractisque per Inferiorem Saxoniam, Bataviam, Galliam, Helvetiam & vicinas regiones itineribus, & accepta in patria quam optime promerita laurea doctorali, ibidem professionem theologicam non minus cum decore, quam cum fructu & emolumento gessit, vir pius & religiosus, variæ ac multiplicis doctrinæ, in docendo industrius, magno in promovendis commodis ardore, studiosus pacis & concordiæ, liberalis erga egenos, & beneficus erga omnes, alacer & promtus in rebus non minus expediendis, quam suscipiendis, magno apud suos cultu & honore, nec minore apud exteros fama; sed cum infirma esset valetudine, vitam in longum non potuit protrahere: decessit enim febre ardenti A. 1668. æt. 47.

re-

relictis sequentibus scriptis, Harmonia perpetua linguarum orientalium, Sciographia linguæ syro-chaldaicæ, Compendio linguæ arabicæ, Fasciculo dispp. theologicarum, multisque aliis disputationibus, quarum syllabum dat *Witte* in Vitis theol. p. 1600.

LXXII.

Isaaci HABERTI Ἀρχιερατικόν, seu liber pontificalis Ecclesiæ græcæ. Parisiis 1676. In eo exhibentur 1) Bullæ *Leonis X.* & *Clementis VII.* pro ritibus Græcorum. 2) Ordo liturgiæ patriarchalis. 3. Ordinationes variæ, ut Metropolitæ, anagnostæ & psaltæ, hypodiaconi, episcopi, presbyteri, diaconi. 3) Introitus euangelii & trisagium. 4) Mysteriorum communio. 5) Absolutio liturgiæ & dimissio. 6) Ordinationum ritus ex Euchologio, & ex lib. eccles. hierarch. qui Dionysio areopagitæ, sed falso, ut auctori videtur, adscribitur. p. 347. 7) Homilia pontificis consecrantis. 8) Homilia episcopi consecrati. 9) Homilia presbyteri consecrati. 10) Ritus electionis patriarchæ & aliorum. 11) Professio fidei episcoporum, & precatio. 12) Edicta seu mandata ad metropolitas ordinatos. 13) Canones ordinationum. 14) Litteræ patriarchales & pontificiæ. 15) Institutio archimandritarum & aliorum. 16) Coronatio Imperatoris. 17) Ritus ponendi ecclesiæ fundamenti & stauropegii. 18) Ritus altaris, & antimensiorum. 19) Ritus ecclesiæ reconciliandæ. 20) Ritus unguenti seu chrismatis, ex eccles. hierarchia. 21) Idem, ex Euchologio. 22) Epistolæ heortasticæ. 23) Libellus abdicationis, seu renunciatio episcopi. 24) Censuræ pontificiæ. 25) Salutationes pontificiæ: ubi Patriarcha novæ Romæ, seu CPtanus & se vocat *Oecumenicum*, & ab aliis ita vocatur; Metropolitæ autem se invicem salutant θειότατος *divinissimos*. Sigillo plumbeo utitur Patriarcha ille ad Imperatorem, Reges, patriarchas, & magnos archiepiscopos; cereo autem ad Metropolitas & Principes, excepto solo Metropolita Rosiæ. Recensionem huius operis dat Rich. *Simonius* dans la Nouvelle biblioth. choif. P. II. f. 1. ubi dicit, bonis illud libris merito annumerandum esse, ipsumque *Goari* Euchologio palmam præripuisse. Collectum autem est ex regiis MSS. Euchologiis, & aliis probatissimis monumentis, latinaque interpretatione, notis ac observationibus Haberti, antiquitatis ecclesiasticæ plenissimis, illustratum.

Is. *Habertus*, S. theol. Doctor sorbonicus & ecclesiastes pari-

risiensis, deinde episcopus vabrensis, Regisque a consiliis, vir eleganter doctus, scripsit etiam Theologiam græcorum Patrum circa materiam gratiæ, & tractatus de Consensu hierarchiæ & monarchiæ, item de Cathedra seu primatu S. Petri, floruitque adhuc A. 1647. dignus, qui æstimetur, ideo potissimum, ait *Simonius* l. c. p. 21. quod unus fuit e primis, qui ritus & cærimonias Græcorum luci exposuerunt. Ex mortalium bonis, ut ipse scribit in epist. dedicat. ad illustrissimum Cancellarium P. *Seguierium*, nihil aucupatus, duo tantum sibi a maioribus quæsita retinere studuit, Honorem & Amicos: illum ait Cancellarii auctoritatem servasse, hosce benevolentiam auxisse; effecisse præterea, ut relictis contentus nihil tempori aut fortunæ debeat, beneficiis vero eius rem maximam, otium cum dignitate. Fuit unus ex præcipuis Iansenistarum hostibus, atque a Cardinale Richelio electus ad Iansenium refutandum: quo in opere id egit, ut ostenderet, illum non recte intellexisse Augustinum; cui tamen Ant. *Arnaldus* respondit. Petrus *de Marca* Habertum nostrum vocat virum clarissimum, & nominis æque ac eruditionis celebritate conspicuum, lib. I. de Concord. sacerd. & imper. c. 1. §. 3.

LXXIII.

Iodoci CLICHTOVEI Elucidatorium ecclesiasticum. Basileæ 1519. Ex bibliotheca D. Io. Sauberti. Recusum Parisiis 1556. Hoc in opere, quod IV. constat libris, ad officium ecclesiæ spectantia explicantur, & primo quidem hymni de tempore & sanctis; secundo cantica ecclesiastica, antiphonæ & responsoria, cum benedictionibus candelarum, cerei paschalis, & fontium; tertio ea, quæ ad missam pertinent, præsertim præfationes & canon; quarto prosæ, quæ in S. altaris sacrificio ante euangelium dicuntur. Præmissæ sunt Dedicationes Wolfg. *Fabricii* Capitonis, & ipsius *auctoris*, qui ambo conqueruntur ac dolent, tam magnam cleri esse inscitiam, ita ut cantus & orationes ecclesiasticas, quibus tamen quotidie peragendis admoti sint, aut plane non, aut non recte, intelligant. In eorum igitur gratiam, atque ut cultus divinus non solis labiis, sed corde celebrari fierique posset, utilissimam variæ huic explicationi operam impendit pius & doctissimus Clichtoveus. De quo prædictus *Fabricius* sic scribit: *Clichtoveus, theologus integer iuxta ac eruditus, pessimum hoc malum* (ignorantiæ videlicet, at-

que

que inde enati teporis, aut potius frigoris in cultu divino) *submovere cupiens, IV. libris, quos ab argumento inscripsit* Elucidatorium ecclesiasticum, *rationem divini cantus universam explicuit, non minus apposite, quam aperte, citatis ad hoc idoneis Scripturæ locis. Quid enim magis appositum reformandis moribus, quam rei sacræ, cui quotidie tot horis operamur, intelligentia? qua exclusa videtur excludi christianismus, revocatæ naniæ superstitiosæ Judæorum, fenestra data impiis cogitationibus.* Et paullo post: *Nihil autem his commentariis usquam tempestivius, nihil magis necessarium, quibus licet rem sacram intelligere, expurgare affectus perniciosos, pacificare animum, revocare virtutem.*

Petri DE NATALIBUS Catalogus sanctorum. 1521. Ex diversis & doctis voluminibus congestus, ac iam denuo accurate revisus. Prodierat autem primum Vicetiæ A. 1493. deinde Argentinæ 1502. Lugduni A. 1508. Venetiis 1516. emendante & augente Alb. *Castellano*, & Lugduni A. 1542. Incipit ab adventu Domini, & desinit in S. Luciano presbytero. Ant. *Verlus* autem, sive *Verla*, vicetinus, Appendicem adiecit de quibusdam sanctis a Petro nostro præteritis. Meretur hic legi *Giornale veneto* T. XVI. 465. De collectoribus vitarum sanctorum vide *Acta erudit.* A. 1683. p. 5. Dedit etiam Vitas sanctorum Hadr. *Baillet*, quæ recensentur in Tomo V. *Supplem.* Act. erud. p. 1. Vitas sanctorum in quantum suscipiat, legique permittat Ecclesia, docet *Launoius* de Viso Sim. Stochii p. 56. Scripta de Vitis sanctorum multis esse fabulis repleta, dolenter scribit ac fatetur magnus rom. ecclesiæ doctor & episcopus canariensis, Melch. *Canus* Loc. theol. lib. XI. c. 6.

Pag. 23. b. Felix presbyter & martyr pronomine dicitur *In pinci*, *a subulis, quibus passus perhibetur*: nam pinca dicitur subula.	Ille cognominatur *in Pincis*, quia eo in loco Romæ, quo *Pincii* suum habebant palatium, passus est. *Menagiana* T. IV. 190.
Pag. 132. Optatus milevitanus — *apud Antisiodorum* in pace quierit.	*Confunditur Optatus antissiodorensis episcopus* cum Optato milevitano. *Du Pin* præfat. in Optatum milevit. (in Actis erud. A. 1701. 195.)

Petrus *de Natalibus*, venetus, parochus ecclesiæ SS. Apostolorum, ac postea episcopus equilinus, (Equilum sive Equilium ho-

hodie vulgo Iesolo vocatur, vel Il Cavallino, in territorio tarvisiensi) in hac Historia diligentior & veritatis studiosior, quam Iacobus *de Voragine*, attamen cum iudicio legendus, quippe qui vitas sanctorum suorum collegit, præter scriptores antiquos, ex Fr. *Bartholomæi* Chronico, Fr. *Vincentii* Speculo historiali, Fr. *Martini* Scoti Chronico, Iac. *de Varagine*, & Pet. *Calo* veneto, floruitque A. C. 1372. quo hoc opusculum suum historicum ad finem perduxit, & ultra quadriennium. De aliis eius operibus nihil possum dicere, nisi quod adventum ALEXANDRI III. Pont. max. Venetias versibus italicis descripserit. *Olearius* P. II. 83. & *Giornale* de' letter. d' Ital. T. XVI. 449. *Rechenberg* Exercit. sacr. p. 597.

LXXIV.

STRABONIS Rerum geographicarum libri XVII. Amstelædami 1707. Editionem hanc curavit Theodorus *Iansonius ab Almeloveen*, & quidem secundum Casaubonianam posteriorem, addens notas integras G. *Xylandri*, If. *Casauboni*, F. *Morellii*, Iac. *Palmerii*, selectas autem ex scriptis P. *Merulæ*, I. *Meursii*, Ph. *Cluverii*, L. *Holstenii*, Cl. *Salmasii*, S. *Bocharti*, If. *Vossii*, Ez. *Spanhemii*, Christoph. *Cellarii*, aliorumque; ac tandem subiiciens Chrestomathias, seu Exerpta & Collectanea, græce & latine. Post præfationem Almeloveenii sequuntur Indiculus editionum Strabonis, Epistolæ & Præfationes, quæ prioribus Strabonis editionibus præfixæ erant, auctoribus M. *Heppero*, Gu. *Xylandro*, If. *Casaubono*. Hisce subiiciuntur eiusdem *Casauboni* commentatio de Strabone & eius scriptis, Henr. *Dodvvelli* Dissertatio de Strabonis excerptore, & Iudicia ac testimonia de Strabone. Hæc editio est completissima & commodissima, cuius recensionem faciunt Collectores *Actor. erudit.* A. 1707. 433. & *Clericus* Biblioth. choisi. Tom. XII. p. 386. *Xylandri* Notæ non nisi grammaticæ sunt: idemque traduxit Strabonem in latinum satis negligenter, iudice *Casaubono*. Nec tamen Casaubonus errata interpretis corrigere voluit, nisi ubi lectionis veritas id postulabat.

Strabo, genere Cappadox, natus in urbe Amasia, in rhetorica & grammatica doctores habuit *Aristodemum* & *Tyrannionem*, in philosophia autem *Xenarchum* seleuciensem, peripateticum; neque tamen ipse peripateticæ, ut *Xylander* putat, sed stoicæ sectæ fuit addi-

dictus. Peregrinationes instituit in Italiam, Ægyptum, Æthiopiam & alias longinquas terras, scripsitque etiam historicos commentarios, qui tamen desiderantur, geographicum autem opus subinde magis magisque limavit ac perpolivit, donec extremam senectutem attingens illud prodire iuberet. De morte eius quid dicamus? Nihil certi de ea constat; quamquam sint, quibus videtur diem suum obiisse, aut desiisse certe scribere, paulloque post obiisse, ante annum A. V. C. DCCLXXVIII. qui fuit annus Tiberii XI. vel XII. Christi XXIV. aut XXV. Plura de eo vide apud Io. Alb. *Fabricium* Biblioth. gr. l. 4. c. 1. *Vossium* de Hist. graecis l. 2. c. 6. p. 113. *Königium* 779. *Magirum* 763. *Pope-Blount* 94. Is. *Casaubonum* in Exercit. XVI. ad Annal. Baron. p. 552. *Cranium* de furib. librar. 285. & clar. Ioann. *Oldermannum* in Program. A. 1717. Auctor. *Adeisidam*. pag. 104. observat, Strabonem de gente iudaica & Mose alia omnia narrare, quam quae leguntur in Pentateucho. Sequitur etiam Strabo duplicem veterum errorem, dum Asiam dividit intra & extra Taurum, atque Ægyptum in Asia collocat. *Cleric*, Tom. XII. de la Bibl. choif. 393. 396. Alioqui merito audit princeps geographorum, quem frustra conatur de operis suis possessione deiicere Fran. *Patricius*.

Excerptor Strabonis vixit, cum Macedoniam & Graeciam, & Epirum & Peloponnesum tenerent Sclavi, circa finem saeculi X. *Dodvvell*. de Strabonis Excerptore.

Henr. *Dodvvellus*, S. Theol. prof. oxon. scripsit etiam commentarium in Irenaeum, Dissertationes cyprianicas, & unam de successione primorum Romae episcoporum, atque ob singulares sententias de immortalitate animae, ac potestate episcoporum odiosum se multis reddidit, cumque iuramentum fidelitatis praesenti regimini praestare recusaret, ab officio suo remotus aliquandiu privatam egit vitam, donec e vivis discederet A. 1711. Mortuum Vniversitas oxoniensis ob praeclaram eius eruditionem sepeliendum curavit. *Neuer Bücher Saal* T. I. 896. *Clericus* praefat. in Livium ** & Dissert. III. de IV. euang. 74. *Wolfius* in Notis in Casauboniana 311. *Schurzfleisch* Epp. Select. 618. C. M. *Pfaff* Annotat. ad Irenaei Anecdot. 29. & Io. Wilh. *Berger* Dissertat. academ. 451.

Theo-

Theodorus *Ianfonius ab Almeloveen*, Medicus ac polyhiſtor apud Batavos celeberrimus, ſcripſit Diſſertationem de vitis *Stephanorum* typographorum, Inventa nov-antiqua, ortum & progresſum medicinæ commonſtrantia, (quæ LEOPOLDVS Imper. auguſtus Nic. Guil. Beckero Baroni de Wallhorn, archiatrorum ſuorum comiti, & conſiliario, legenda commendavit) Opuſcula, Notas ad Cl. *Rutilii* Numatiani galli Itinerarium, Amœnitates theol. philologicas, & Henr. *Rhedii* ſextum tomum Horti malabarici edidit. Vide Indicem *Actor. erudit.* *Benthem.* de Statu holland. eccleſ. & ſcholar. P. II. 444. *Tollium* Epp. itiner. p. 100. & *Acta erud.* 1694. 339. quorum collectores Ianſonium inter eos, qui elegantiores litteras arti medicæ ſumma cum laude adiunxerunt, & utraque ſtudia eadem felicitate extollunt, ſummo iure annumerandum eſſe, rectiſſime ſtatuunt.

LXXV.

STEPHANI Byzantini ἐθνικὰ ſive Gentilia, per epitomen. Cum commentario Abrah. *Berkelii*, & Variis lectionibus ac Notis Iac. *Gronovii*. Lugdun. Batav. 1688. Eſt hoc Lexicon geographicum iuxta ordinem litterarum alphabeti diſpoſitum. Et in Stephano quidem non ſingulæ litteræ librum abſolvebant, ſed plures comprehendebant libros. Dicitur *per epitomen*, quia præſtantiſſimi huius operis compendium modo ſupereſt, ab *Hermolao* quodam, grammatico CPtano, concinnatum; niſi fortaſſe eſt duntaxat Epitome Epitomes, ob multa omiſſa in κ & λ. Cuius induſtria quanquam laudem mereatur, non ſine dolore tamen Reſp. litteraria videt ipſum Stephani opus interiiſſe. Hac re commotus Guil. *Xylander*, cum præſentem librum ederet caſtigationibus ſuis illuſtratum, non Stephani nomen præſcripſit, ſed hunc titulum: Ἑρμολάȣ γραμματικȣ Κωνςαντινȣπόλεως ἐπιτομὴ τῶν ἐθνικῶν Στεφάνȣ γραμματικȣ. Certarunt autem etiam poſt Xylandrum ſummi viri in hoc opere emendando & ornando, in primis Ioſ. *Scaliger*, Iſ. *Caſaubonus*, Claud. *Salmaſius* & Luc. *Holſtenius*; donec Abr. *Berkelius*, omnium labores ſuperaturus, ſumma animi contentione idem negotium aggreſſus eſt, atque ſe totum reſtituendis Stephani reliquiis impendit. Dum autem hoc agit, ipſo ignaro eundem lapidem movit Thomas *de Pinedo*, luſitanus, Stephanumque Latii iure

iure donavit, & Obſervationes adiecit. Qui conatus in publicum prodiit Amſtelodami, additis Iac. *Gronovii* cum codice peruſino Collationibus, A. 1678. eumque poſt VI. annos ſecutæ ſunt Lucæ *Holſtenii* in eundem ſcriptorem Notæ & caſtigationes, e bibliotheca Barberiniana depromtæ, Interim licet exornationi Stephani immoreretur *Berkelius*, non tamen pertinax utilisque eius labor evanuit: clariſſimus enim vir, Iac. *Gronovius*, orbatum patre fœtum ſuſcepit, typisque excudendum dedit cum eius verſione & annotationibus, item cum *Salmaſii* emendationibus, & exactiore variarum ſuarum lectionum recenſu, ita ut hæc editio amſtelodamenſi non cedat, multo minus autem illa huic præferenda ſit. Vide *Acta erudit.* A. 1689. 237. & Thomæ *de Pinedo* Præf. in Steph.

Stephanus, nativitate & profeſſione fuit byzantinus: Byzantii enim, in urbe patria, grammaticam docuit, floruitque poſt ARCADIVM atque HONORIVM, ſæculo V. chriſtianus ne, an gentilis fuerit, non liquet; illud tamen videtur eſſe probabilius. Ἐθνικὰ vocans ſuum Lexicon, paullo laxius ſumit illud vocabulum; minimam enim operis partem tribuit exponendis nominibus gentilitiis & patronymicis, per univerſum autem opus multa tradit de urbium populorumque veris & falſis originibus, recenſet paſſim viros doctos, qui in hac vel illa civitate aut provincia claruerunt, aliaque adfert quam plurima hiſtorici & geographici argumenti. Verſionem eius ex parte adornaverunt Guil. *Xylander*, Cl. *Salmaſius* in iuventute, & Abr. *Berkelius*; totam Bened. *Ægius* ſpoletinus, & Thomas *de Pinedo*. De Stephano autem legi poſſunt *König* 776. *Voſſius* de Hiſtor. græc. l. 2. c. 22. p. 141. Io. Alb. *Fabricius* Biblioth. gr. l. IV. c. 2. p. 45. *Lexicon univ. hiſtor.* T. IV. 484. & Thom. *de Pinedo*, ac *Berkelius* in præfationibus.

Hermolaus, grammaticus byzantinus, Eugenio in ſchola regia ſucceſſor datus, vixit ſæc. V. ſub IVSTINIANO Imp. eique Epitomen conſecravit. *Suidas* in Lex. v. Ἑρμόλαος, p. 861. *Voſſ.* de Hiſtor. gr. l. c. p. 141.

Abr. *Berkelius*, præter hoc opus clarus eſt a notis doctiſſimis, quibus Epicteti Enchiridion & Cebetis Tabulam illuſtravit A. 1670. Stephani autem noſtri Epitomatorem non tantum innumeris in locis emendatiorem, ſed alicubi etiam auctiorem reddidit, quam-

vis, mortis interventu, quæ eum citius abripuit, non nisi ad litteram Π usque laborem potuerit suum adhibere. Præclare omnino de Stephano meritus est, æternæ dignus coronæ sive laudis, quam ei quoque tribuunt *Fabricius* p. 55. Thomas *de Pinedo* in præfat. & collectores *Act. erudit.* l. c. Neque eam deterere potest accusatio Steph. *Morini*, in Prolegom. ad Bocharti opera scribentis, Berkelium, Bocharti, Palmerii, suasque in Stephanum observationes ad ipsum transmissas vel plane neglexisse, vel appositas rarissime suis, quibus debebat, auctoribus acceptas retulisse; hanc enim maculam absterslt Ianus *Berkelius*, filius, in Pietate, pro vindicanda fide paterna, ad Iac. *Gronovium*.

Iac. *Gronovius*, daventriensis, Io. Friderici filius, in omni studiorum genere sese exercuit, atque e peregrinationibus insignem fructum cepit: versatus enim aliquandiu in Anglia, Gallia, Hispania & Italia, nobiliores adivit & excussit bibliothecas, rarissimosque auctorum codices scriptos, præsertim græcos, cum editis exemplaribus, in magnum rei litterariæ commodum atque ornamentum, contulit. Cantabrigiæ I. V. D. renunciatus, Pisis in Italia, ut litteras humaniores doceret, *Chimentellio* surrogatus, a Batavis in patriam revocatus (quo euntem comitatus est celeberrimus *Magliabechius*) cathedram paternam mirum in modum ornavit, nisi quod acerbiore esset stilo, sicut in primis controversiæ, quas cum *Fellero*, *Perizonio*, Is. *Vossio*, *Fabretto*, *Blancardo*, *Clerico*, *Kustero* aliisque habuit, testari videntur. Scripta in publicum multa emisit, videlicet *Macrobium*, *Polybium*, Corn. *Tacitum*, Supplementa lacunarum in *Ænea* Tactico *Dione* & *Arriano*, Tit. *Livium*, *Stephani* byzantini Fragmentum de Dodone, Henr. *Valesii* Notas in Harpocrationem, *Senecam* tragicum, Exercitationes academicas de pernicie & casu Iudæ, *Epictetum*, Pomp. *Melam*, Dissertationes de origine Romuli, Responsi. ad cavillationes Fabretti, Leon. *Augustini* Gemmas & sculpturas antiquas, A. *Gellium*, *Lucianum*, *Cebetis* Tabulam, *Gronovii*, parentis, libros IV. de Sestertiis, *Ciceronis* opera, Ammianum *Marcellinum*, Icunculam Smetianam, *Harpocrationis* Lexicon, *Gorlæi* Dactyliothecam, de duobus lapidibus in agro Duyvenvoordiensi repertis, *Rycquium* de Capitolio romano, Q. *Curtium*, Thesaurum antiquitatum græcarum, Geographiam antiquam, *Manethonis* Apotelesmatica, *Suetonium*, Animadversiones in *Scyla-*

Scylacis oxoniensem editionem, & Dissertationis *Dodvvelliana* de Scylacis ætate examen, Memoriam *Cossonianam*, *Phadrum*, *Arrianum*, *Minutium* Felicem, Fragmentum Iosephi, quod continet decreta romana & asiatica pro Iudæis, cui additæ sunt notæ ac emendationes variæ in *Suidam*, ac denique *Herodotum*. Sed quantuscunque in litteris fuit heros, moeror tamen, ex amatissimæ filiæ, natu minimæ, obitu conceptus adeo eum prostravit, ut resistere nequiret, sed paullo post, d. 21. Octob. A. 1716. & ipse ex hac vita migraret. Vide de eo *Königium* 365. & *Acta erudit.* A. 1717. 189. In iisdem ad A. 1698. 558. vocatur omnis eruditæ antiquitatis antistes & promus condus, a *Schurzfleischio* Epp. arcan. P. I. 99. patri doctrina haud impar, & P. II. 18. delicium elegantioris literaturæ, a *Gravio* Epp. p. 33. vir, quem non magis imago paterna illustrat, quam egregia fama, quam ipse sibi præclaris interioris eruditionis speciminibus domi forisque editis peperit: & p. 47. ingenii doctrinæque laude paterni nominis gloriam propagans.

LXXIX.

Christiani ADRICHOMII Theatrum terræ sanctæ & biblicarum historiarum, cum tabulis geographicis ære expressis, & hic quidem nitide illuminatis. Coloniæ 1590. Libro hoc ad quotidianam SS. Bibliorum lectionem, tanquam manuali, usus est magnus quidam Princeps S. R. Imperii. Contenta eius sunt 1) Præfatio, in qua auctor agit de variis nominibus, dimensione & præstantia terræ sanctæ, de caussis huius operis, eiusdemque ratione & scopo: recenset quoque Iudææ civitates regias, & episcopales, curias, toparchias, satrapias & urbes Decapoleos, clavemque porrigit Notarum, quibus usus est in tabulis ad distinguendum civitates, pagos, castella &c. 2) Descriptio terræ sanctæ iuxta XII. Tribus. 3) Descriptio urbis Hierosolymæ, cum sua quoque tabula topographica. 4) Miscellanea quædam locorum. 5) Chronicon generale quidem, sed brevissimum, ad auctoris usque tempora. 6) Chronicon alterum, utriusque testamenti historias ab ipso mundi initio per Patriarchas, Iudices, Reges, Prophetas, Macchabæos, D. N. Iesum Christum & Apostolos deductum ad mortem usque Ioannis euangelistæ. Sed in hisce Chronicis *Berosum* & *Manethonem* secutus, sæpe fabulis indulsit. Iac. *Bonfrerius* Anno-

notationes struxit ad hoc Theatrum, quibus errores eius, quorum plures quam XXXIV. sint, corrigit. Neque nos pigrabimur, aliquot eorum producere, cum observationibus.

Pag. 3. Eleutherus fl. ex Libano monte *in Ituræa* prorumpit.

Cum *Ituræa trans Iordanem* sit, fieri nequit, ut Eleutherus in ea prorumpat. Io. *Oldermann* disp. de fl. ברת p. 28.

8. *Ante orientalem portam Sidonis*, in via, quæ versus Ituræam & Cæsaream Philippi ducit, mulier cananæa pro filia sua dæmoniaca Dominum orans, quod postulavit, impetravit.

Sed Christus eo usque non pervenit, verum duntaxat *in confinia*. Hier. *Dicelius* Geograph. S. p. 1656.

9. Syrophoenicia ea regionis Phoeniciæ pars est, *quæ ad Boream Libani montis sita*, Syriæ potiori coniungitur.

Phœnicia duplex est, maritima & mediterranea; si non triplex: maritima, mediterranea & Syrophoenicia. Et mediterranea quidem est *portio terræ Israëlis*, in qua urbes XX. datæ fuerunt Tyriorum regi a Salomone. Terram hanc Scriptura appellat *Chabul*. *Lightfoot* in IV. Euang. p. 560.

18. *Maspha erat olim arca testamenti*, eoque conveniebat ad orationem populus.

Comparuit quidem ibi populus *coram Domino*, sed inde non sequitur, arcam ibi fuisse. Campeg. *Vitringa* l. 1. de Synagog. P. II. c. 5. p. 326.

20. & seqq. Tribus Dan ita describitur, ut *non protendatur usque ad mare magnum*.

Protenditur tamen *eo usque*. Frid. *Spanhem*. Introduct. ad Geogr. S. 50.

27. Garizim *mons totius Samariæ altissimus*.

Est *altus tantum* 300. *gradus*. Hadr. *Relandus* Palæstinæ l. 2. p. 504.

46. *Duplex Idumæa*, superior, quam Tribus Iuda elegit, & inferior, quæ Tribui Simeonis cessit, circa Ægyptum & Ara-

Precario hæc dicuntur. *Spanhem*. 17.

biæ montem.	
94. *Soba*, Iosepho Oba & Sophena, regia Syriæ urbs est.	*Zoba*, vicina Palæstinæ urbs est, vicinior Damasco. *Oldermann* p. 22.
99. Terra Hus, (Vtz) in qua Iobus sedebat, sita est *in Trachonitide*, ac nomen accepit ab Hus filio Aram, filii Sem, filii Noæ.	Sita est *in Arabia deserta*, prope Mesopotamiam, & nomen habet *ab Vtzo Nachoris*. *Spanhem.* p. 17.
105. Dan civitas a Paneade fonte, qui eam alluit, *Paneas appellata* est.	Non Dan, quæ antea Leschem sive Lais, sed *Cæsarea Philippi* Paneas appellata est. Dan, inquit *Hieronymus*, viculus est *in quarto a Paneade milliario distans*. *Oldermann* p. 16.
107. Civitates, a quibus regio Decapolis dicta est, hæ censentur: *Cæsarea Philippi*, *Asor*, *Cedes Neptalim*, *Sephet*, *Corozaim*, *Capharnaum*, *Bethsaida*, *Iotapata*, *Tiberias*, & Bethsan, quæ alias Scythopolis.	Civitates Decapoleos *trans Iordanem erant sita*, *excepta Bethsane*. Er. *Schmid.* in Matth. 4, 25. *Lightfoot* 564.
120. Etham, mansio 3. *Hic* primum visus est Dominus, & *cœpit adesse Israëlitis in columna nubis per diem*.	*Salianus* T. II. 86. *prima* statim *mansioni* nubem tribuit.
135. Iuniperus Eliæ. Hic Elias fugiens a facie Iezabel, dormivit sub iunipero, petivitque *anima sua*, ut moneretur.	Animæ suæ i. e. *apud se*.
Sicelag & *Sicelech*.	Vel, *Siclag*.
159. *In arca fœderis* servabantur etiam *urna aurea* habens manna, & *virga Aaron*, quæ floruerat.	In arca foederis nihil erat præter legis tabulas. Vrna autem, & virga Aaronis erant *iuxta arcam*. Io. *Lundius* Iud. heiligthum. c. 15. p. 71.

Christian. *Adrichomius*, qui & Christianum *Crucis* se vocavit, Delphis-batavus, Mechliniæ, Traiecti ad Mosam, & Coloniæ vitam

tam agens monasticam, in scriptis suis a *Beroso* & *Manethone*, quos sequi solebat, saepe numero deceptus, obiit Coloniae in exilio anno 1585. aet. 52. Vide *Lexic. univers. histor.* T. I. 36. Idem vestigia pressit *Brocardi* sive Borchardi monachi & *Breitenbachii*, notante *Dieelio* Geogr. S. p 1656. Laudatur ab *Heidmano* praefat. in Palaestinam, Georg. *Calixto* in Appar. theol. 178. *Hottingero* Bibliothec. quadrip. 173. *Clerico* praefat. in Sansonii Geograph. S. & *Crenio* Animadvers. P. XV. 101. ita tamen, ut corrigenda in eo quaedam esse non negent. Similia scripta sunt Io. *Adamantii* de situ Terrae sanctae, Henr. *Büntingii* Itinerarium totius S. scripturae, Mr. *Fullers* Holy land, *Hartnaccii* Bibl. Geographie, Fr. *Quaresmii* Elucidatio terrae sanctae, Nic. *Sansonii* Geographia S. cum notis Io. Clerici, & Caroli *a S. Paulo* Geographia sacra cum notis & animadversionibus L. Holstenii.

LXXX.

Pauli ARINGHI Roma subterranea novissima. Parisiis 1659. Haec editio melior, plenior, & accuratior est altera, quae Romae prodiit anno 1651. Recusa est Arnhemii A. 1671. & germanice reddita per Christoph. *Baumannum* A. 1668. 12. In praesente opere, post *Bosium*, *Severanum* & alios, antiqua Christianorum, & praecipue martyrum coemeteria, tituli, monumenta, epitaphia, inscriptiones ac nobiliora sanctorum sepulcra illustrantur, & quam plurimae res ecclesiasticae iconibus graphice describuntur. *Conringius* in Discuss. Philanth. p. 212. observat, cryptas romanas usque ad saeculum IX, fatente Onuphrio, fuisse frequentatas. Similiter Io. *Herbinius* dedit Kiioviam subterraneam, cum figuris, Ienae 1675. 8.

Paul. *Aringhus*, romanus, Congregationis oratorii in urbe patria presbyter, imperfectos *Bosii* & *Severani* labores consummavit, atque ad illud fastigium perduxit, ut Io. Bapt. *Casalius* in ep. ad Iac. Phil. *Thomasium*, libro de veteribus sacr. Christianor. ritibus praefixa, opus luculentissime auctum, *Reinesius* ep. XXXV. ad C. A. *Rupertum*, ad historiam ecclesiasticam proficuum unice, in primis ad Baronianos annales illustrandos, supplendos, emendandos; & *Morhofius* Polyhist. T. III. lib. IV. §. 18. optimum librum, in quo multa sunt ad ecclesiasticas antiquitates spectantia, appellare & laudare potuerit. Tandem caducam hanc vitam clausit anno 1676.

LXXXI.

Iof. Iufti SCALIGERI Thefaurus temporum, five EVSEBII Pamphili chronicorum canonum libri II. interprete *Hieronymo*, cum Continuatione aliorum auctorum, eiusdemque Eufebii utriufque partis chronicorum canonum reliquiæ græcæ: cum Iof. Iufti Scaligeri notis & caftigationibus in latinam Hieronymi interpretationem & græca Eufebii, nec non ifagogicorum chronologiæ canonum libri III. Lugduni Batavorum 1606. Ex bibliotheca Herm. *Conringii*, qui paffim aliqua adfcripfit. Auctores derelicta ab Eufebio & Hieronymo continuantes funt PROSPER Tiro, VICTOR epifcopus tununenfis, IOANNES abbas, IDACIVS, MARCELLINVS Comes, & AFRICANVS. Eufebii Chronicorum canonum pars pofterior vocatur *Canon chronicus*. Græca, quæ Scaliger habet partim a *Georgio*, Tarafii patriarchæ fyncello, partim a *chronologo* innominato, partim a Georgio *Cedreno*, funt fequentia: *Eufebii* Canonum prior & pofterior pars: Compendium temporum auctoris innominati ab Adam primo homine ad annum XX. imperii Heraclii cum Confulibus, opus ultiffimum, quamquam fcriptoris idiotæ, quod Onuphr. *Panvinius* Faftos ficulos infcripfit: Chronographia NICEPHORI: ἱστοριῶν συναγωγή, Collectanea hiftoriarum partim ex iis fcriptoribus, qui nondum editi funt, partim ex iis, qui editi; penus, uti *Scaliger* iudicat, antiquæ memoriæ locupletiffimum, totum fere Eufebium illuftrans. In Prolegomenis *Scaliger* multa egregia adfert, videlicet, Eufebium totum fere Africani chronicon in fuum tranfcripfiffe: LXX. interpretes alterum Kainanem adverfus fidem hebraici codicis tam Iudæorum, quam Samaritarum, inter Arphaxad & Sela inferuiffe: ab Adam ad Chriftum tantum quinquies mille trecentos feptuaginta annos intereffe: inter baptifmum & refurrectionem Domini IV. fuiffe pafchata: Chriftum moriente Herode bimulum fuiffe: anno XV. Tiberii baptizatum: intra feptennium Kaiphæ paffum. Inde enumerat errata Eufebii in opere chronologico, & Hieronymi in verfione commiffa; utrumque tamen, ut viros præftantiffimos, magnis extollit laudibus, & beneficia ab ipfis litterato orbi præftita, erratis longe antecellere adfirmat: porro fermonem inftituit contra temerarios confutatores

tores & calumniatores; atque in laude Aug. *Thuani* finem orationis facit. Prolegomenis hisce subiunguntur carmina *Baudii*, Dan. *Heinsii*, & Hug. *Grotii*, nec non Testimonia veterum de Chronicis Eusebii.

In Eusebii Chronic. libro poster. p. 181. Anno Domini *CCCXXII.* Alexandriæ decimus octavus episcopus ordinatur Alexander, a quo Arius presbyter de ecclesia deiectus.	Erat annus *CCCXIII.* si credere volumus *Ittigio* in Hist. concil. nicæni §. 14.
In Marcellini Chronico p. 36. *Convicta* gens Bulgarorum deprædata sæpe Thraciam.	*Conringius*, sicut sua adscripsit manu, legere mallet, *Iuncta*.
In lib. III. Canonum isagog. *Scaligeri* p. 281. Diodorus siculus XXXV. reges Assyriorum numerat a Nino ad Arbacem, qui illud imperium evertit. Σαρδαναπαλος δε, inquit, τριακοςος μεν και πεμπτ☉ απο Νινȣ τȣ συςησαμενȣ την ηγεμονιαν. *Ita codex Georgii Syncelli habet.*	Vereor, ne *Scaligerum Syncellus ille fefellerit, Conring.*
Ib. p. 314. Multa mendorum portenta sunt apud illum scriptorem (*Orosium:*) ut quum dicit *quinquaginta* Assyriorum reges fuisse. item quum coniicit casum Sardanapali in *annum LX*, ante urbem conditam.	At ille habet *annum LXIV.* lib. I. c. 19.
In Animadverf. in Chronologica Eusebii p. 7. Liber Iobi non est mixtus ex hebraismo, syriasmo, & arabismo, ut *Hieronymo* videtur: *merus* enim *hebraismus est*. Idem etiam habet	In hoc magnus vir fallitur; cum certum sit, *librum Iobi arabismis quam plurimis scatere*, ideoque a doctissimo *Bibliandro* Arabum theologus alicubi appellatur. *Colomesius* 144.

Vide,

Scaliger in Prolegom. in Chronologica Eusebii, p. 22. ** iiiij.

Pag. 226. *Prior uxor* CONSTANTII Chlori *erat Minervia*, mater Crispi Cæsaris, quam dimittere coactus est, quum Theodoram privignam Herculii duxit uxorem, sororem uterinam Maxentii, matre Eutropia.

Vide, quam non parvæ sint hallucinationes maximorum virorum! Quis Scaligerum docuit, Minerviam fuisse ConstantiniChlori coniugem, Crispum eiusdem filium? Minervia seu *Minervina*, CONSTANTINI M. *uxor, seu concubina fuit; quæ illi peperit Fl. Iul. Crispum.* Christ. Ad. *Rupertus* Observat. in Synops. Besoldi minor. c. 15. p. 376.

Ibid. In nummis: FL. VAL. CONSTANTINVS NOB. CAES. &: CONSERVATOR. AFRICAE. SVAE. &: CONSERVATORES. KART. SVAE. R. K. Δ. Hoc mihi tenebricosius est cimmeriis tenebris: nam *historia nulla refert, aut eum Cæsarem a Galerio dictum, aut unquam in Africa fuisse.*

Neque vero numi dicunt, Constantinum a Galerio Cæsarem appellatum, sed *Cæsarem nobilissimum* dicunt, & recte: nam quamvis Constantinus, patre defuncto, imperium revera susceperit, tamen Cæsaris appellatione contentus, *Imperatoris & Augusti nomen tum demum recepit, cum Flaviam Maximianam Faustam, MAXIMIANI Herculei filiam, uxorem duceret.* Ceterum, quia *cum Imperio paterno simul adeptus est Africam*, recte etiam Conservator Africæ appellatur, *Rupertus* l. c. p. 379.

Equidem hoc opus Scaligeri omni laude dignum est, nec immerito scribit G. *Calixtus* in Appar. theol. 178. Mihi (quod ad chronologiam attinet) in plerisque placet Ios. Iust. *Scaliger.* Cui adde *Casaubon.* in ep. 811. ad Io. *Wassanum*, & G. *Richteri* Epp. p. 78. & *Hottinger.* Bibliothecar. 315. at *Rupertus* tamen in Observat. in Synops. min. Besoldi p. 378. annotat, Scaligerum in senectute, me-

memoria sua fretum, non consultis diutius libris, calamo usum esse, atque sic etiam in opere Eusebiano multas commisisse hallucinationes, interim eius merita & nomen merito suspicienda esse. Scaliger hoc opus secunda cura emendavit & auxit, idque in extremis agens Fran. *Gomaro* commisit, ut secundam eius editionem adornaret; sed quo illud pervenerit, non liquet. *Cren.* Animadvers. P. XV. 109. *Hottingerus* tamen Bibliothecar. l. c. Genevæ A. 1629. prodiisse autumat.

Victor, episcopus tumunensis in Africa, quem alii tunnunensem, aut tononensem, & vitiosius tmuensem, turonensem, cummunensem, commenensem, aut cemensem vocant, ob acerrimam Trium capitulorum defensionem, IVSTINIANI Imp. iussu in Ægytum relegatus, deinde autem inde revocatus, & in monasterium aliquod urbis CPtanæ detrusus, in eodem animam exhalavit anno 566. Scripsit Chronicon ab O. C. usque ad A. C. 565. quo IVSTINVS II. ad Imperium accessit, sed prima eius pars interiit, ita ut hodie tantum supersit pars posterior, incipiens ab A. 444. quæ primum ab Henr. *Canisio* fuit edita, postea vero, uti in præsenti habemus volumine, emendatior a Ios. Iusto *Scaligero*. *Isidorus* de Histor. eccles. c. 25. vocat illud brevem per consules bellicarum & ecclesiasticarum rerum nobilissimam historiam. *Labbe* T. II. 463. *Olear.* P. II. 224. *Neu* in Access. ad *Whear.* 157.

Ioannes, gente gothus, natus Scalabi in Lusitania, per septennium CPli versatus, litterasque græcas & latinas edoctus, postea vero in Hispaniam reversus, & post novennalem LEVIGILDI, Regis ariani, proscriptionem, a RICHARDO Westgothorum rege abbas monasterii biclarensis, quod vulgo Valclaram vocabant, ad Pyrenæorum montium radices, indeque episcopus ecclesiæ gerundensis, floruit sub initium sæculi VII. scripsitque Chronicon, quod est appendix Chronici Victoris tununensis, ab anno primo IVSTINI II. atque ad annum IIX. MAVRITII Imp. h. e. ab A. C. 565. ad 590. idque primus edidit Henr. *Canisius*, sed *Scaliger* in nostro volumine emendatius. *Labbe* T. I. 517. *Olear.* T. I. 373. *Neu* l. c.

Idacius sive *Itacius*, Lemici in Gallæcia natus, & aquiflaviensis eadem in provincia episcopus, distinguendus ab Ithacio, fossubensi sive osnabensi episcopo, item ab altero episcopo Idacio, qui con-

concilio cæſar-auguſtano interfuit, præter Chronicon, quod ab A. 379. ad A. 467. perductum, & æque hic a *Scaligero*, atque ab Henr. *Caniſio*, Andr. *Schotto* & Prud. *de Sandoval* imperfectum ac mendoſum, a Iac. *Sirmondo* autem integrius & emendatum editum eſt, ſcripſit Faſtos conſulares ab AVRELIANI Imp. anno primo ad annum HONORII Imp. ultimum, h. e. ab A. C. 270. ad 423. quorum partem edidit Iac. *Sirmondus*, integros autem *Labbeus*. Vide hunc ipſum T. I. 496. *Voſſ.* de Hiſtor. lat. 73. *Olear.* T. I. 362.

Marcellinus, Comes illyricianus, IVSTINIANI Imp. adhuc patricii cancellarius, ſcripſit Chronicon rerum ſub orientali maxime Imperio geſtarum, ab A. 379. ubi *Hieronymus* deſierat, uſque ad 535. (quæ ultra progrediuntur, ſunt diverſi auctoris) idque corruptum ac mutilum evulgatum eſt ab Ant. *Schonhovio*, *Panvinio*, *Bignao*, *Scaligero*, caſtigatiſſime autem a Iac. *Sirmondo*. *Olearius* T. I. 463. *Neu* in Acceſſion. ad Whear. 156.

Sextus *Iulius* Africanus, Libya oriundus, (unde ei *Africani* cognomen adhæſit) Origenis diſcipulus, primus chriſtianorum chronologiæ fontes recluſit, quo nomine etiam a *Scaligero* in Prolegom. in Theſaur. temp. * iij. & *Voſſio* de Hiſt. græc. l. 2. c. 15. laudatur, ſcripto Chronico (quod *Euſebius* exſcripſit) ab O. C. ad annum Chriſti 220. Sicut autem *Scaliger* eius reliquias, cum Euſebii & Syncelli partibus confuſe edidit, ita Iac. *Goarus* ſollicite diſcriminavit in ſua editione. Cetera utrum Africanus hic idem ſit cum ſcriptore των Κεϛων, vel diverſus, adhuc in dubio eſt apud eruditos. Ad M. Aurelium Antonium, cognomento Elagabalum, legatione functus eſt pro inſtauratione urbis Emmanutis, quæ poſtea Nicopolis appellata, adeoque floruit ſæc. III. *Labbe* T. I. 657. *Olear.* T. I. 422. *Neu* l. 2. 255.

Nicephori, Patriarchæ CPtani Hiſtoriam tripartitam primus græce edidit hoc in volumine *Scaliger*, latine autem interpretatus eam eſt *Anaſtaſius* bibliothecarius, quam commentario illuſtravit Ioach. *Camerarius*, ſicut Ant. *Contius*, & Marg. *Bignaus* notis inſtruxerunt, donec Iac. *Goar* eandem græce & latine iuxta cum Syncelli Chronico in lucem produxit. Quæ editio reliquis præſtat.

LXXXII.

Iof. Iufti SCALIGERI de Emendatione temporum libri IIX. Francofurti 1593. E bibliotheca Mart. *Beerii*. Melior editio, iudice *Crenio* Differt. I. de libris fcriptor. opt. p. 15. eft genevenfis de A. 1629. Hoc opus in titulo dicitur novum, abfolutum, perfectum, in quo præter dierum civilium, menfium, annorum, & epocharum cognitionem exactam, doctrinam accuratam, prifcorum temporum methodus, ac novorum annorum forma, aut ipforum veterum emendatio examinanda & dignofcenda acute proponatur. In Prolegomenis agit de inftituto, ratione & progreffu huius operis, docens, antiquiffimam anni formam effe eam, quæ in menfes æquabiles annum defcribit, eaque pleramque omnem Græciam ufam effe, & ab ea omnem Olympiadum rationem dependere, Chriftumque non anticipaffe pafcha ultimum, verum id manducaffe definente tertia decima menfis Nifan cum Iudæis, prout illi temporibus Chrifti pafcha comedere folebant: in ipfo autem opere lib. 1. de anno æquabili minore, lib. 2. de anno lunari, 3. de anno æquabili maiore. 4. de anno folari. 5. & 6. de epochis, 7. de computis annalibus X. nationum, 8. de anno coelefti & tropico. Hoc opus Thom. *Erpenius* in orat. de lingu. hebr. & arab. vocat immortalitate digniffimum; *Cafaubonus* tale, in quo ut ut auctor non affecutus fit femper, quod quærebat, tamen ea præftitiffe, quæ iuftam admirationem doctis æftimatoribus non poffint non exprimere; Phil. *Munckerus* admirandum; *Crenius* differt. I. de libr. fcript. opt. p. 12. & *Whear* Releċt. hyemal. fect. XXXIV. p. 137. incomparabile, nobiliffimum, maximum, & in primis eius viri habendum. Id tamen explicare & refutare nullus dubitavit *Petavius* in opere de doctrina temporum: de quo *Clericus* Biblioth. choif. T. II. 186. Et iuxta eundem *Clericum* (in Parrhafian. p. 363. Scaliger fæpe coniecturis indulfit, & inde formavit confequentias. At *Schurzfleifchius* Epp. arcan. T. II. 197. gloriam ei tribuit excogitatæ artificiofæ temporum periodi.

Petri GALATINI de Arcanis catholicæ veritatis libri XII. cum Io. REVCHLINI Cabala, feu fymbolica receptione. Francofurti 1612. Recufi ibidem A. 1672. In præfat. venditantur pro commentario in omnia difficilia V. Tti loca, & folida refutatione in-

iudaicæ perfidiæ. Ipse autem auctor in ep. dedicator. sese ait ad illud scribendum accessisse, non modo ut Iudæos refutaret, sed etiam ut Reuchlini doctrinam adversus temerariam improborum inscitiam defenderet. Agit autem in 1. libro de Talmud, & ad ipsum pertinentibus: in 2. de divinarum personarum trinitate, divinæ essentiæ unitate, ac divinis nominibus: in 3. de Filii Dei incarnatione & Messiæ divinitate: in 4. de primo Messiæ adventu: in 5. de argumentis Iudæorum, Christum venisse negantium: in 6. de humani generis redemptione & salute, propter quam Christus venturus erat: in 7. de sanctissima matre Christi: in 8. de Messiæ mysteriis: in 9. de Iudæorum reprobatione, & gentilium vocatione ac salvatione: in 10. de novæ legis institutione, quæ per Messiam condenda erat: in 11. de veteris legis divinæ cessatione in adventu Noæ: in 12. de secundo Messiæ adventu. Atque hi libri scripti sunt in forma dialogi, in quo colloquuntur Galatinus, Capnio, & Hogstratus. Cabbala autem *Reuchlino* est divinæ revelationis ad salutiferam Dei & formarum separatarum contemplationem traditæ symbolica receptio, quam qui cælesti sortiuntur afflatu, *Cabbalici* dicuntur. Sed *Reuchlinus* a iudæis deceptus, nimium tribuit huic chimæræ, quæ originem debet philosophiæ pythagoricæ. Rich. *Simon* P. I. de la Biblioth. chois. 323. Io. Mich. *Lang* præfat. in Medull. veri christian. *Reuchlini* autem compilator, notante *Carpzovio* in Introd. in Theol. iudaic. (vide *Acta erudit.* A. 1687. 632.) est Archangelus *Burgonovensis*.

Lib. I. cap. V. p. 19. Totius Talmud partes quidem primordiales sunt sex, libri vero *sexaginta*, capita autem quingenta *triginta duo*.

Buxtorfius in Recens. oper. talm. Abbreviaturis Hebr. subiuncta, p. 246. numerat libros seu מסכתות *Sexaginta tres*, Galatino tres Bavas accipiente pro libro uno, librumque מכות annumerante libro Sanhedrin; capita autem sive פרקים quingenta *viginti quatuor*.

Ib. cap. VIII. p. 27. *Ticcun sopherim*, seu aptationes & correctiones scribarum, *sunt depravationes Scripturæ S.* non qui-

Hæc omnia refutantur a *Glassio* philol. S. lib. I. 41. & *Clerico* in Gen. 18, 22.

dem malo animo, sed propter rationes probabiles factæ, interim *nullo modo probanda.*

Petrus *Galatinus*, apulus, ordinis Minorum, compilator non Raymundi Martini, qui anno 1278. Pugionem fidei scripsit, nec Raymundi a Sebunde, nam hic plane alius est, sed Porcheti Salvagi aut de Silvaticis, genuensis & carthusiani, (qui A. 1315. claruisse dicitur, & Victoriam contra iudæos scripsit, multaque se a Raymundo Martino accepisse fatetur. *Gholin.* P. I, 385. Iac. *Thomas.* de Plag. liter. §. 437. *Wharton* Append. ad Cav. II) &, teste *Wagenseilio* ad Sotam p. 202. e iudæo christianus, floruit A. 1516. nec ipse vidit editam Salvatici Victoriam, sed scripta tantum usus, aut potius abusus est. Præterea scripsit Commentarium in Apocalypsin, tractatum de recta S. Scripturæ interpretatione, aliumque de Ecclesia instituta & destituta; quorum editionem *Waddingus* promisit. *König* 326. Io. *Morinus* Exercit. bibl. l. 1. c. 2. *Olear.* T. I. 267. *Cave* P. I. 514. *Scaligerana* 162. 366. *Cartvvright* præfat. in Annot. in Gen. d. *Cren.* T. I. Methodor. 528. I. *Moller* Hypomnem. ad Morhofii Polyhist. T. III. 126.

Rich. MONTACUTII Antidiatribæ ad priorem partem Diatribarum Iul. Cæs. *Bulengeri* adversus Exercitationes If. Casauboni. Francofurti 1625. Defenduntur in hoc scripto, quod rerum varietate & stili gravitate elegantiaque se commendat, Exercitationes Casauboni, multumque disputatur contra Annalium conditorem, sed modeste & graviter. In specie autem agitur de rom. Pontifice. p. 31. de monarchia illius. p. 77. de potestate rom. pontificis regna dandi & auferendi. p. 88. de B. Petri patrimonio. p. 95. de reformationis necessitate. p. 103. de potestate ligandi & solvendi. p. 133. de Christi vicariis, eos ex æquo esse omnes episcopos. p. 138. de prima fide populis christianis reddenda. p. 143. Et pag. 270. sequitur Expostulatio cum *Rosvveydo* de loco Matth. 16, 17.

Rich. *Montacutius* qui anglice dicebatur *Mountague*, primum canonicus vindesoriensis, ac postea episcopus cicestriensis, sive, ut *Hyde* scribit, cissacestriensis, tandemque episcopus norvicensis, scripsit etiam, IACOBI Reg. Angliæ iussu, Analecta ecclesiasticarum exercitationum, Apparatum ad origines ecclesiasticas, Originum ec-

ecclesiast. Tomum primum, quem inscripsit *Theanthropicum* eo, quod in eo agitur de vita Christi τȣ θεανθρωπȣ, & secundum, Notas in 2. invectivas *Gregorii nazianzeni*, Versionem & notas ad *Photii* epistololas, tractatum anglicanum de Invocatione sanctorum, & alia, de quibus videatur *Hyde* in Catal. libror. biblioth. Bodlei. P. II. 465. obiitque A. 1641. Accusatur a *Tribbechovio* in Prolegom. in Exerc. ad Baronii Annales p. 2. impotentis ac inconstantis animi, sicut *Voetio*, *Riveto*, *Usserio*, *Ittigio*, & *Reiskio*, quos larvatus in Censura eclogar. I. F. Mayeri p. 68. allegat Critopulus, favoris erga superstitiones pontificias; sed moderatio sæpius in suspicionem collusionis venit, legendumque in primis, quod ipse habet Montacutius harum Antidiatrib. p. 199. & Gul. *Forbesius* 327. Neque vero hoc scribo, quasi quintumviros illos refutare velim, sed ut cautum reddam lectorem, si forte eruditissimus auctor noster ab illa culpa immunis esset.

LXXXIII.

PHILONIS iudæi Opera, ex interpretatione Sig. GELENI, partim ab Adr. *Turnebo* partim a Dav. *Hæschelio* edita & illustrata. Francofurti, aut potius Wittebergæ 1691. Quæ antea prodierant Parisiis A. 1640. Sunt autem sequentia: De mundi opificio: Legis allegoriæ, sive commentarius in Genesin: de Cherubim & flammeo gladio, nec non *Caino*: de sacrificiis *Abelis* & *Caini*, insidiis deterioris, agricultura, plantatione, temulentia: de verbis Gen. 9, 24. *Evigilavit Noë*: de gigantibus, Dei immutabilitate, & confusione linguarum: de *Abrahamo*, sive legibus non scriptis, migratione Abrahami, congressu comparandæ liberalis eruditionis gratia, de profugis sive fuga *Hagaris*, herede rerum divinarum, *Iosepho*, divina immissione somniorum, (cuius argumenti V. a Philone scripti sunt libri, sed I. IV. & V. interciderunt. I. A. *Fabricius* B. gr. l. 4. p. 109.) de vita *Mosis*, caritate, Iudice seu vitando falso testimonio, creatione Principis, (per suffragia, non per sortem) & fortitudine: (scripserat Philo de III. virtutibus, Fortitudine, φιλανθρωπια seu Caritate, & Resipiscentia) de Decalogo, & legibus specialibus, quæ referuntur ad præceptum III. IV. V. VI. & VII. Decalogi, de circumcisione, monarchia, seu uno colendo Deo, de præmiis sacerdotum & honoribus, animalibus

libus sacrificio idoneis & victimarum generibus, victimasque offerentibus, mercede meretricis non accipienda in sacrarium, libertate eius, qui virtuti studet, & vita contemplatiua, siue hominibus utriusque sexus contemplativam & solitariam vitam agentibus, quos *Therapeutas*, feminas autem, eidem addictas philosophiæ, *Therapeutridas* appellat, quod animæ quandam medicinam & cultum Dei singularem profiterentur; iique, de quibus hic agitur, non erant christiani, sed iudæi, egregie hoc docente Io. Alb. *Fabricio* l. c. p. 115. & Sal. *Deylingio* Observat. sacr. P. III. 450. atque hic liber Iac. *Basnagio* Hist. iud. T. VI. 339. videtur scriptus a Philone ante ipsius ad CAIVM legationem, paulo ante Bruti mortem; quo tempore doctrina christiana nondum prædicata fuerit in Ægypto: præterea de nobilitate, præmiis & pœnis, exsecrationibus, mundi incorruptibilitate, qui liber in calce mutilus: in Flaccum Ægypti præfectum, atrocissimumque Iudæorum hostem & persecutorem, sed & ideo pœnas dantem, a CAIO quippe deiectum, in exilium pulsum, ac denique interfectum: de virtutibus (sub quibus CAII Imperatoris vitia perstringit) & legatione ad eundem: qua quidem iam senex functus est A. C. 40. missus a Iudæis alexandrinis, ut tueretur ius civitatis & proseucharum, quo per accusationes Apionis, propter negatum imaginum Imperatoris cultum videbantur privandi; atque huius libri pars deest postrema: præterea, de mutatione nominum in quorundam scriptis, legis allegoriis post VI. dierum opus, divina somniorum immissione, mundo, septenario & festis diebus, ac providentia Dei. Sed hic præsens ordo, atque hæc distributio librorum Philonis minime est probanda, ac spe erigimur, † Ericum *Benzelium*, V. CL. daturum meliorem in nova eaque pleniore operum Philonis editione. Porro notabis, libellum de Mundo non esse Philonis, nec II. Fragmenta de providentia, sed Michaëlis *Apostolii*; nec Breviarium temporum, aut librum de Genealogia Christi, sed *Annii* viterbiensis; nec Antiquitates ab Adamo usque ad Saulis mortem. *Placcius* de Pseudon. 501. & I. Alb. *Fabricius* 116. M. *Canus* LL. theol. l. XI. c. 6.

Philo

† *Acta erudit.* A. 1602. 144. Auctor *Extract. menstr.* (der monatl. Auszugen) A. 1702. m. Ian. p. 73. I. Alb. *Fabricius* B. gr. l. 4. c. 4. p. 106.

De mundi opificio, p. 16. Dixit Deus, *Faciamus hominem*: quod indicat assumtos alios, tanquam cooperatores, *ut irreprehensibiles tam voluntates, quam actiones hominis recte se gerentis acceptum ferantur Deo rectori omnium; contraria vero aliis ipsi subditis.*

Philo in verbis tam paucis, tum in assignando Deo creatori *causas creandi succenturiatas*, tum circa *originem pravarum, quæ in homine sunt, cupiditatum*, atque *adversus illarum in Adamo carentiam*, non solum in sacras literas, sanamque rationem, sed & ipsa Iudæorum magistrorum placita, multis peccavit modis. I. C. *Wagenseil* in Confut. carm. Lipman. 133.

Lib. de Ioseph p. 555. *Tempore Iosephi*, primi inter Regis ægyptiaci ministros, *nondum discumbendi mos receptus erat.*

Ego Philoni in hac observatione non multum tribuo: nam ibi Iosephus excipit fratres, *ut homines peregrinos & frugi* moris erat excipere, non ut homines lauti & τρυφηλοὶ eius seculi celebrabant convivia. Adde, quod *verbum* ישב *etiam de iis dicatur, qui decumbunt in lectis triclinaribus.* If. *Casaubon.* Exercit. XVI. n. 36. p. 432.

Lib. I. de vita Mosis p. 634. *Iudæi ex pluvia manna simul discebant observationem sabbati*: cum enim iam dudum quæsissent, quis esset mundi natalis, quo hoc universum absolutum est, rem a suis maioribus ignoratam tandem didicerunt, non solum *oraculo*, verum etiam *argumento manifestissimo.*

Scimus quidem ex *Ex.* 16. perquam optime, primum sabbatum, quod Iudæi festum egerunt, septimum post descensum mannæ diem fuisse; sed simul hunc fuisse septimum conditi orbis per vicissitudines revolutum diem, *id nuspiam proditur. Wagenseil* l. c. 566.

P. 638. Vvarum Palæstinæ *unam* exactam suspenderunt (exploratores hebræi) e vecte medio,

Hæc *hyperbolica* videntur. I. Henr. *Boecler* Dissertat. T. II. 652.

cuius extrema *imposuerunt humeris duorum iuvenum*, atque ita deportabant, *aliis post alios propter pondus succedentibus.*

Philo, nativitate alexandrinus, religione iudæus, e familia sacerdotali, probe distinguendus ab aliis Philonibus, (quorum catalogus habetur apud sæpius excitatum *Fabricium* p. 118.) Platonis philosophia & facundia probe, immo illa nimium imbutus, unde ei nati errores de materia, qua Deus ad condendum usus sit mundum, de sole & astris intelligentia præditis, de mundi incorruptibilitate, natumque dicterium, *Aut Plato philonizat, aut Philo platonizat*, allegoricum in Scripturæ interpretatione sensum præcipue, minimeque laudando consilio sectatus, atque ita *Origeni* præludens, floruit seculo a nato Christo I. sub Imp. CAIO Caligula & CLAVDIO. *König* 633. *Cave* Hist. lit. 10. *Ancillon* Mel. crit. II. 86. 412. Io. Alb. *Fabricius* B. gr. l. 4. c. 4. Pagan. *Gaudentius* de philosoph. apud Romanos c. 57. A *Lambecio* vocatur acutissimus simul ac disertissimus scriptor; atque a *Bæclero* eloquentiæ Platonis æmulus, philosophus practicus, exquisitæ doctrinæ, rectique iudicii, quotiens allegoriis non immergitur. Vide *Magirum* 656. *Pope-Blount* 102. & testimonia *Iosephi, Eusebii, Hieronymi, Photii* & *Suida*, quæ volumini nostro præmittuntur.

LXXXIV.

Fl. IOSEPHI Opera omnia, græce & latine. Coloniæ 1691. Oxoniæ e theatro Sheldoniano A. 1700. prodiit editio nitida, castigata, & eruditis illustrata notis, sed manca & mutila. Io. *Hudsonus* spem absolvendi facit operis, cum notis I. A. *Bosii* & Sam. *Petiti*: idemque dicuntur moliri non minus clari viri, Io. *Boivinius* Lutetiæ Paris. & Iac. *Gronovius* Lugduni Batavorum. Interea nos ipsa lustremus opera. Illa sunt, 1) Antiquitatum iudaicarum libri XX. a C. M. usque ad bellum cum Romanis iudaicum, Sigism. *Gelenio* interprete. 2) de bello iudaico libri VII. *Rufino* aquileiensi interprete: ubi etiam ultimum sanctæ urbis excidium narratur. Et hæc narratio, uti Hermanno *Von der Hardt* de Antichristo p. 133. videtur, est optimus in Ioannis Apocalypsin commentarius. 3) Vita Iosephi a prædicto scripta interprete *Gelenio*.

4)

4) Adversus Apionem libri II. de antiquitate gentis iudaicæ, cum versione antiqua a *Gelenio* emendata. Et iudaicæ quidem gentis antiquitatem ex ipsis Græcorum monumentis summo acumine ac eruditione propugnat. 5) de Maccabæis, seu imperio rationis, cum paraphrasi *Erasmi* roterodami. Est panegyricus in Maccabæos, in quo disserit de martyrio Maccabæorum, & eloquentiæ suæ flumen effundit. Hæc nostra operum Iosephi editio, curata a Io. Alb. *Fabricio* Lipsiæ, quamvis Coloniæ nomen præ se ferat, (vide ipsum Biblioth. gr. l. 3. c. 11. p. 317. lib. IV. c. 6. p. 245. *Acta erudit.* A. 1691. 244.) Prolegomenis & Appendice est auctior. In illis, quorum auctor est Thom. *Ittigius*, agitur de multorum curis in Iosephum promissis & exspectatis, ut *Bertrami*, Ios. Iusti *Scaligeri*, Is. *Casauboni*, *Cunai*, *Petiti*, *Bigotii*, *Boecleri*, *Noldii*, Ger. *Vossii*, *Coccеii*, *Schotani*, I. A. *Bosii*, Steph. *Monachii* (Le Moyne) & Ed. *Bernardi*: de Iosephi libris servatis, eiusdemque promissis & deperditis, nec non pseudepigraphis: de Iosephi editionibus græcis: de eiusdem interpretibus & editionibus latinis, ac versionibus in alias linguas: de *Iosepho ben Gorion*: de fragmentis Iosephi, eiusque de Christo testimonio, quod habet pro adulterino, aut certe interpolato: de scriptorum Iosephi utilitate, eiusque erroribus & nævis. Appendix continet 1) *Aristea* librum de LXX. interpretibus, ex versione Matthiæ *Garbitii*. 2) Notas in Epitomen Aristeæ, quæ legitur libro XII. Antiqq. Iosephi. 3) Librorum Iosephi de Bello iud. item libelli de Maccabæis Varias lectiones ex MS. paulino collectas. 4) Libelli de Maccabæis versionem latinam auctore Fran. *Combefisio*, cum eiusdem animadversionibus. 5) Fragmentum ex libro περὶ παντὸς de Vniverso, sub Iosephi nomine quondam a Dav. *Hæschelio* editum, cum versione Stephani *Le Moyne*. Librum autem illum *Lambecius* Caio presbytero tribuit, *Cave* Hippolyto cuidam. Vide *Placcium* de Pseudon. 391. An vero Historia de LXX. interpretibus genuinus *Aristea* fœtus sit, ambigunt scriptores, & alii quidem, ut *Bellarminus*, *Baronius*, Nic. *Le Nourri*, adfirmant, alii, ut Leo *a Castro*, Alph. *Salmero*, Iul. *Bartoloccius*, Scip. *Sgambatus*, Rich. *Simon* Hist. crit. V. T. l. 2. c. 2. *Petitdidier* Dissert. in Scripturam V. T. p. 49. Ios. Iust. *Scaliger* Scaligeranor. p. 31. G. Ioan. *Vossius* de Histor. gr. l. 1. c. 15. Rob. *Cocus* in Cens. quorund. scriptor. p. 1. *Hottinger* Thesaur. philol. 292. Is. *Vossius* de LXX. inter-

terpr. c. 4. & in Appendice, Henr. *Wharton* Auctar. Histor. dogmat. Iac. Vsserii de script. & sacris vernac. p. 317. Humfr. *Hody* & Ant. *Van Dale* in peculiaribus de hoc argumento Dissertat. recensitis in *Actis erudit.* A. 1686. 205. & A. 1705. 507. *Magirus* Eponymol. crit. 66. *König* 58. Io. Alb. *Fabricius* Biblioth. gr. l. 3. c. 12. Io. Fran. *Buddeus* Introd. ad H. P. E. 53. & Io. Christoph. *Wolfius* Biblioth. hebr. p. 213. negant. Vide & *Placc.* de pseudon. 75. Auctor fuerit *iudaus quidam alexandrinus, ad morem gentis sua fabulis indulgens, & ad iudaici populi laudes, ipsiusque interpretationis graca praestantiam evehendam, narrationem suam sedulo componens; cuius atas & Servatoris nostri & Aristobuli atatem superet:* sunt verba *Wolfii* p. 214. Denique ipsi operi praemittuntur veterum de Iosepho testimonia & iudicia, ut *Eusebii Pamphili, Hieronymi, Sozomeni, Euagrii, Photii,* & Iosf. *Scaligeri.* Quibus adde *Magirum* 477. *Pope-Blount* 131. M. *Canum* LL. theol. lib. XI. c. postr. p. 324. *Bochartum* l. 2. in Phaleg c. 26.

Antiqq. iudaic. l. 1. c. 3. p. 8. Sethi posteri sideralem suam scientiam, ne periret, *duabus columnis inscripserunt*, alteri lateritiae, alteri lapideae. Et *hac* (ut Iosephus addit) *nostris temporibus extat in terra Syria.*

Sethidas siderum contemplationibus, cum in otio viverent, deditos fuisse, vero quidem simile est; sed quae de inscriptione, & duratione alterius narrantur, *vix merentur fidem.* H. *Conring* Supplem. II. ad Dissert. de Antiqq. academ. p. 206. I. Fr. *Buddeus* Introd. ad histor. philos. Ebraeor. 6. *Sainjore* T. II. de la Biblioth. crit. c. 23. p. 341. & *Clericus* T. XIIX. de la Biblioth. chois. p. 188.

Cap. XVI. p. 24. Modus devinciendi (apud veteres Ebraeos) fuit talis: subditis ab altero alteri manibus *υπο τας μηρους sub femora*, Deum ita testem invocabant eorum, quae destinaverant.

Intelligendum hoc de porrectione manus. Herm. *Von der Hardt* de iuramento per carpum p. 32.

Mosi

Lib. II. c. V. p. 54. *Pyramidum* etiam insanis substructionibus vexabant (Ægyptii) gentem nostram (sive Ebræos.)	Mosi sermo est *de opere lateritio*, *Exod.* 2, 14. pyramides autem erant saxeæ. Henr. *Mascampius* Instit. histor. P. I. lib. III. c. 1. p. 56.
Lib. III. c. VI. p. 82. *Ex utroque longiore latere arca* inerant anuli aurei duo, totum lignum penetrantes, & per eos vectes aurati utrinque traiecti.	Potius ex utroque *breviori* latere. *Lundius* Iud. heiligth. p. 33. *Deyling* Observat. sacr. P. II. 434.
Cap. VII. p. 83. Candelabrum aureum erat distinctum globulis, liliis, malis punicis, craterculis, in universum *septuaginta.*	Non nisi *uno & quadraginta* in universum ornamentis fuit instructum. Iof. Henr. *Opitius* Disquisit. de Candel. mos. admir. structura (in Actis erud. A. 1709. 33.
Lib. IV. c. IV. p. 110. Iuvencam rufam paulum ante castra productam *Pontifex* (ὁ ἀρχιερεὺς) in loco purissimo mactavit.	Non Pontifex, sed *aliquis e sacerdotibus*. Ideoque Aaron munus hoc ipse non subiit, verum Dei mandato iniunxit filio suo Elhazari, ut iuvencam educeret, ab alio sacerdote mactandam. *Num.* 19, 1. 2. 3. *Lundius* 682.
Ibid. Quotquot posthac funesti purificatione opus habebant, paulum huius cineris (de combusta vacca rufa) in fontanam immittentes, & hyssopi ramulum intingentes, *aspergebant se* die tertia & septima.	Purus quis, sacerdosne, an alius, aspergebat eos, non autem ipsi polluti. *Num.* 19, 18. *Lundius* 683.
Cap. IIX. pag. 132. In sacris voluminibus (Moses) *scripsit se mortuum*, veritus, ne propter excellentem eius virtutem a Deo raptum prædicarent.	*A Mose hoc caput esse* vult Iosephus, ut & Philo lib. III. de vita Mosis. Quod tamen *adhuc dubium*. Io. *Clericus* in *Deut.* 34, 6.

Lib. V. c. X. p. 160. Nato infanti *Sampson* est nomen inditum: *quod robustum significat.*

Si hebraice doctus fuisset Iosephus, nunquam ita loquutus esset: certissimum enim est, ea voce fortem non significari. *Clericus* in Iud. 14, 24.

Cap. XI. p. 164. Id Bozus (Bohaz) apud Senatum contestatus, (videlicet Ruthæ cognatum nolle vindicare eius bona) iussit mulierem accedere illum, & iuxta legem calceum ei detractum πτύειν εις το πρόσωπον *in faciem incutere.*

Legendum est πτύειν *exspuere*, sicut & Rufinus reddidit. Non autem mulier, sed *ipse cognatus* detrahebat sibi calceum. Impegit etiam in hoc Iosephus, quod *ius leviratus & cessionis*, de quorum illo agitur *Deuter.* 25. de hoc autem *Ruthæ* 4, 9. *confudit.* Io. *Clodius* disp. de Ritu excalceandi in contractib. olim usitato. §. 4. 5.

Lib. VI. c. XIV. p. 192. Michal stragulis *iecur capræ* recens exemptum subiecit, diluculoque venientibus, *ex palpitatione iecoris*, Davidem subesse ægrotum persuasit.

Fabula hæc substructa est errori LXX. interpp. qui pro כביר עזים *pelle capræ*, qua statua lecto imposita fuit contecta, legerunt כבר iecur. Et quis docuit Iosephum, hepar caprinum, mactato animali exemptum, eiusmodi motum edere? Io. Ant. *Van Dale* de divinat. idol. p. 661.

Lib. VII. c. V. p. 221, David contra Adrazarum Arachi, (Hadad-Hezerem Rechobi) filium monuit, *Sophenorum* (της Σωφηνῆς) regem, cum quo *ad Euphratem* congressus est.

Sophene in fonte 2. *Sam.* 8, 3. dicitur *Tzoba*, quæ non fuit ad inclytum & magnum fluvium Euphratem, sed *Cananææ proxima.* Io. *Oldermann* disp. de fl. פרת p. 21.

Lib. IIX. c. II. p. 259. Templi Salomonei altitudo fuit cubitorum *sexaginta.* — In circuitu templi erant *triginta* cellæ,

Hæc narratio *multis* est *erroribus* contaminata. Fortassis autem culpa eorum magis est danda *descriptoribus*, quam ipsi Iosepho.

— & patebant singulæ in longum *viginti quinque* cubitos, ac *totidem* in latum, & *viginti* cubitis attollebantur. *Super has alia series* cellarum erat exstructa, super quam rursus aliæ, *omnes inter se numero & amplitudine pares*, ita ut coniunctæ inferius ædificium æquarent altitudine.

pho. *Lundius* 284.

Ibid. p. 269. Pharao *regem* Ægyptiis sonat. Eorumque reges, usque ad Salomonis tempora *per mille trecentos & amplius annos* Pharaones dicti sunt. Post hos *mulier imperium arripuit*, quæ ab Herodoto vocatur *Nicaule*, *Ægypti simul & Æthiopiæ regina*.

Si Pharao regem significat, mira foret ταυτολογία, quoties Scriptura dicit, *rex Pharao*. Vel ex Iosephi historia colligere licet, *diluvium vix tanto tempore præcessisse*. Regina ab Herodoto memorata vocatur *Nitocris*, eaque *in sola Ægypto* regnavit. Et reges Ægypti *etiam post Salomonis tempora*, immo usque ad captivitatem babylonicam Pharaones dicti sunt. Sam. *Bochartus* in Phaleg l. 2. c. 26.

Lib. IX. c. XI. p. 318. Ionam ferunt a *ceto* devoratum, post triduum *in Euxinum pontum* revomitum, vivum & toto corpore illæsum.

Syriacum sive cilicium mare, in quo Ionas devoratus a pisce, qui *canis Carcharias* siue *lamia* fuerit, & Pontus euxinus *tam sunt dissita*, ut tantillo temporis spatio vix unus e velocissimis piscibus tantum itineris emetiri potuerit. *Bochartus* Hieroz. P. II. lib. V. c. 12.

Lib. X. c. VI. p. 335. Hieremias *propheta* occiso regi Iosiæ epicedium scripsit lugubri carmine.

Non propheta, anatothensis, sed *Ieremias libnensis*, Iosiæ socer. Herm. *Von der Hardt* program, in Aben Esram publ. recensend. p. 15. 16.

Ma-

Lib. XIII. c. IX. p. 442. Pharisæi quædam, at non omnia, *fato* tribuunt, της, ειμαρμενης ειναι λεγυσιν εργον. Eadem habet *Iosephus* lib. XIIX. c. 2. & lib. II. de Bello iud. c. 12.

Maluissem Iosephum verbo tenus pretulisse, quid dicerent Pharisæi, quam græco more expressisse. Satis constat, *in hebraicis V. T. libris nullam esse vocem, quæ respondeat voci* Ειμαρμενη, aut fatum. Io. *Clericus* T. I. Hist. eccl. p. 6.

Lib. XIV. c. XVII. p. 483. Antipater Herodi secundo, filio suo, Galilæam curandam commisit, etiam tum admodum adolescenti, nec excedenti annum *ι quintum decimum.*

Lege κε, & redde, *quintum vigesimum*. If. *Casaubonus* Epist. 7c8. p. 897.

Lib. XV. c. XI. p. 532. Mulieribus (iudaicis) *ne dimissis quidem fas est nubere, nisi prioris viri permissu.*

Sic potius vertendum cum Rufino: Vxori nullatenus licet separari & nubere alii, *nisi prius a marito priori dimittatur.* Io. *Seldenus* lib. III. de Vxore ebr. c. 19.

Lib. XIIX. c. III. p. 619. A Tiberio Nerone πέμπτος *quintus* Iudæorum præses missus est in Annii Rufi locum Valerius Gratus.

Legendum, πεμπτὸς, & reddendum, *missus est.* Atque hic Valer. Gratus fuit quartus, non quintus, inter Palæstinæ procuratores: primus enim fuit *Coponius* missus cum Quirinio; secundus *M. Ambivius*; tertius *Annius Rufus*; quartus *Valer. Gratus*; quem quinto excepit loco *Pontius Pilatus*. If. *Casaubonus* Exercit. IX. sect. 4. p. 204.

Cap. IV. p. 621. Eodem tempore (quo Pontius Pilatus erat Iudææ præses) fuit Iesus vir sapiens; *si tamen virum* eum fas est dicere. Erat enim mira-

Hoc est famosum illud de Christo servatore testimonium: sed adhuc sub iudice lis est, *sit ne illud genuinum*, an Iosepho pia fraude *suppositum*, vel fal-

bilium operum patrator, & doctor eorum, qui libenter vera suscipiunt: plurimosque tam de iudæis, quam *de gentibus* sectatores habuit. Χριστὸς οὗτος ἦν, *Christus hic erat* Quem accusatum a nostræ gentis principibus Pilatus cum addixisset cruci, nihilo minus non desstiterunt eum diligere, qui ab initio coeperant: apparuit enim eis *tertia die vivus* ita, ut divinitus de eo vates hoc & alia multa miranda *prædixerunt*; & usque in hodiernum *Christianorum genus* ab hoc denominatum non deficit.

saltem *interpolatum.* Vide Christoph. *Arnoldi* Testimonium Flavianum, & Thom. *Ittig.* in Prolegom. in Iosephi opera d 5.

Cap. VII. p. 626. Apud Iudæos fuit opinio, iusta ultione Numinis deletum (ab Areta) Herodis exercitum, *propter Iohannem, qui baptista cognominatus est.*

Hæc infarcta videntur *Blondello*, apud Arnoldum de Testimon. flaviano 214.

De Bello iud. lib. II. c. VII, pag. 788. Pharisæi animam quidem omnem tradunt incorruptam esse, *transire* autem *in alia corpora* solas bonorum, improborum vero interminabili supplicio cruciari.

Crediderim, aut Iosephum tribuere omnibus Pharisæis, quod *non nullis*, qui philosophiam græcam nimio in pretio habebant, *singulare fuit*, aut mutatam, a tempore Christi ad ætatem Iosephi, Pharisæorum sententiam; quorum posterius vix admitti queat, cum inter Pauli & Iosephi ætatem exiguum, aut fortasse nullum fuerit intervallum. Io. *Clericus* T. I. Hist. eccl. p. 8.

Ibid. Sadducæi fatum omnino negant, & Deum extra omnem mali patrationem ἢ ἐφορᾷν *inspectionemque* constituunt.

Τὸ ἐφορᾷν hic non meram cognitionem, sed & *procurationem* significat: nam alioqui nec providentiam, nec omniscientiam divinam negabant Sadducæi. *Clericus* l. c. p. 13.

Lib. VII. c. XIIX. p. 969. Primus (Hierosolymæ) conditor fuit Chananæorum dynasta, qui patria lingua *iustus* appellatus est *rex*.

Nimirum Melchizedek. Nam reges Ierosolymæ plerique omnes vocabantur priscis illis temporibus vel *Malchizedek*, vel *Adonizedek*. Andr. *Masius* in Ios. 10, 1-5. p. 1662.

Ibid. (*Melchizedek*) fano primum ædificato, *Hierosolymam civitatem vocavit*, cum antea Solyma vocaretur.

Quæ primum *Zedek*, i. e. Iustitia, deinde *Salem*, i. e. Pax, tandem *Ierusalem*, sive *a Davide*, sive *ab alio quopiam* appellata fuit, facto ex coniunctione nomine: nam cum Abraham, sacrificaturus filium suum, loco dedisset nomen יהוה יראה ex illo יראה *Iireh* providebit, & vetustiore appellatione *Salem* formatum est Ierusalem, h. e. Providebit aut videbit pacem. *Masius* l. c.

Lib. I. contra Apion. p. 1056. Leprosis, si eo forte morbo liberari contingat, præscripsit (Moses) certas purificationes: — *multisque & variis sacrificiis peractis, tum demum sanctam urbem adeundam*.

Adeunda ipsis erat sancta urbs *ante, quam sacrificia peragerentur*, quippe quibus debebant adesse præsentes. *Lev.* 14, 10. 11. *Lundius* 677. n. 73.

Iosephus *serpentis pœnam* nimium crasse interpretatur: *vim ligni scientiæ boni & mali* falsam fictitiamque commemorat: Herodiadem scribit non Philippi,

Errores fuere ignorantis, non mendacia fallentis. Neque æquum est, paucis e maculis labem toti narrationis corpori aspergere. Melch. *Canus* LL. theolog.

sed *Herodis uxorem* fuisse, qui Herodis quoque Tetrarchæ frater erat: *templum in secundo anno regni Darii* dicit esse perfectum: *seniorum lamentationes*, cum templi veteris amplitudinem recordarentur, non ad novum fundatum, sed *ad iam consummatum* refert.

log. lib. XI. cap. 6. pag. 325.

Iosephus sive *Iosepus*, hierosolymitanus, Matthatiæ sive Matthiæ filius, natus A. C. 37. Nobilis ebræus, ex primo ordine XXIV. sacerdotalium, quod ad paternam familiam attinet, ex regio autem Asmonæorum genere, respectu matris, descendens, secta pharisæus, & prius essenus, sed liberalibus studiis ornatus, sacerdotum aliquot caussam feliciter Romæ egit, inque patriam redux, bello & seditione tunc laborantem, Rector & Dux Galilæorum factus, præclare fortiterque se gessit, donec a Romanis caperetur. In vinculis cum esset, callida prudentia usus VESPASIANO eiusque filio TITO prædixit imperium, cumque veritas vaticinii postea comprobata crederetur, a Vespasiano libertatem & cognomen *Flavii* adeptus, eidem, ut & Tito ac postea DOMITIANO supra modum carus fuit. Alexandriam cum Tito egressus, eidem in obsidione adfuit, & cuncta diligenter annotavit, nactusque Romæ otium, postquam maiorem græcis litteris operam dedisset, Historiam de Bello iudaico ex hebraico seu syro-chaldaico in græcum translatam TITO obtulit, quæ ei tam grata fuit, ut iuberet in bibliotheca publica reponi, ac Iosepho, viro non tantum inclyto, sed etiam, ut credebatur, vati, statuam in urbe erigi. Vixit ultra quartum & decimum DOMITIANI annum, qui erat Christi XCIII. & in quo Antiquitatum libri desinunt: post quos scripsit librum contra Apionem. Fortassis autem non diu superfuit patrono suo *Epaphrodito*, a DOMITIANO interfecto A. C. 95. Vide ipsum *Iosephum* in Vita, *Cavium* H. L. 16. G. Io. *Vossium* de Histor. gr. l. 2. c. 8. p. 116. & Io. Alb. *Fabricium* Bibl. gr. lib. IV. c. 6. Stilus eius, *Photio* iudice, sane non inepto, est candidus, purus, elegans, ac iucundus; in concionibus etiam disertus, atque ad persuadendum efficax. De ornamentis autem & orationibus a Philone & Iosepho Historiæ in-

insertis, lege *Clericum* in Num. 25, 14. Ipse quidem Iosephus fatetur, primum historici requisitum esse studium veritatis, eique sese in primis deditum esse, lib. IIX. Antiqq. iud. c. 2. p. 258. contendit, at multis tamen erroribus contaminatus est, videlicet chronologicis, historicis, geographicis, moralibus, & theologicis; sed quid si non pauci sint descriptorum? ita ut non opus sit cum *Saliano*, *Baronio*, *Possevino*, *Salmerone*, Corn. *a Lapide*, Aug. *Mascardo*, aliisque, fidem eius plane dubiam reddere, & praestantissimum scriptorem de ponte deiicere? Legi hanc ad rem merentur Ios. Iust. *Scaliger* Prolegom. in libb. de Emendat. temp. * 3. *Whear* Relect. hiemal. sect. 33. p. 120. 121. *Wagenseil* Prolegom. in Tela ign. sat. 67. & *Ittig* Prolegom. in praesens opus e 4. quorum primus Iosephum appellat optimum & fidelissimum; secundus principes historici virtutes habentem; tertius eximium & utilissimum scriptorem; quartus librorum V. T. historicorum illustratorem, & historiae ecclesiasticae V. T. quae in sacro codice integra non extat, continuatorem, quo carere prorsus nequeamus. His adde Pagan. *Gaudentium* Dissertat. de philosophia apud Romanos c. 77. (Conlect. libr. rarior. T. II. Fascic. II. 263.) Anton. *Pagium*, Christoph. *Colerum* Epist. de stud. polit. (T. III. Methodor. Crenii p. 387.) & Melch. *Canum*, vere & candide, ipsorum etiam adversariorum testimonio, iudicantem, qui lib. XI. LL. theol. c. postr. p. (editionis patavinae nitidissimae) 324. *Iosephi fidem* e gravissimis scriptoribus, *Hegesippo*, *Hieronymo*, *Eusebio*, *Sozomeno*, & *Nicephoro* probat, & lapsus eius fuisse ait *errores ignorantiae*, *non mendacia fallentis*. Iosephum autem continuavit *Basnagius* dans l' Histoire des Iuifs, a la Haye 1716. 12. vol. IX. de qua vide *Spicileg.* Novae biblioth. P. II. 221. Denique notandum, in varias linguas translatos esse Iosephi libros, germanicam videlicet, belgicam, anglicam, gallicam, hispanicam & italicam, & si cui volupe est nosse requisita editoris atque illustratoris operum Iosephi, adeundum ei illustrem *Boineburgium* in Epp. p. 136.

LXXXV.

EVSEBII Pamphili Historia ecclesiastica, eiusdemque libri de vita CONSTANTINI Imp. & Panegyricus, atque Oratio CONSTANTINI ad sanctos, graece & latine, cum Adnotationibus

nibus Henr. *Valesii.* Moguntiæ, iuxta exemplar parisiense, (videlicet de anno 1669. ubi etiam postea prodiit A. 1677.) A. 1672. De qua editione audi, si placet, iudicium *Schurzfleischii* Epp. select. p. 51. *Emissa iterum Eusebii Historia ecclesiastica est; sed ita sæpe vitiose, ut subeat mirari. Græca, optarem, in primis maiori cura expressissent, qui emendando operi vacaverunt. Sed hoc patet: pleraque editiones moguntinenses aut mutila sunt, aut minus nitida.* Idem sentit *Cave* p. 241. Sed nec Moguntiæ excusus est hic liber, etiamsi id nominis præ se ferat; verum Francofurti ad Moenum. Vide *Cavium* p. 93. & Io. Alb. *Fabricium* Biblioth. gr. vol. VI. 61. Neque credas, recusum esse hoc opus Amstelodami A. 1695. per fraudem enim factus est hic titulus, cum sit ipsissima editio francofurtana. Quod autem ad Historiam hanc Eusebii attinet, absolvitur illa, scripta, ut *Photius* iudicat, phrasi neque iucunda uspiam, neque perspicua, X. libris, a nato Christo usque ad victoriam Constantini de Licinio reportatam, h. e. ad A. C. 320. vel, iuxta Calvisium, 325. Præmittuntur 1) *Valesii* Epistola seu Præfatio ad Archiepiscopos, Episcopos & universum Clerum ecclesiæ gallicanæ, qua dicit, utilitatem ecclesiæ gallicanæ, eruditorum omnium vota, & Eusebium suo quodam iure poposcisse, ut hæc Historia eccl. multo, quam antehac, emendatior ac purior ederetur. 2) Altera, *eiusdem*, qua tria esse ait, quæ in hac editione præstare studuerit, videlicet ut græcum emendaret textum, novam daret latinam, & loca exponeret obscuriora. Græcam Rob. *Stephani* editionem, quam *Cave* p. 93. laudat, ut elegantissimam & accuratissimam, se se cum IV. optimæ notæ codicibus manu exaratis contulisse: inter quos cum unus fuerit e bibliotheca Cardinalis Iulii MAZARINI, in eminentissimi huius viri laudes digreditur: conatum se veterem distinguendi sive interpungendi morem renovare, qui talis fuerit, ut vel punctum poneretur in fine literæ, vel in medio, vel ad caput literæ; primum vocatum ὑποστιγμὴν *subdistinctionem*, alterum μέσην *mediam distinctionem*, tertium τελείαν στιγμὴν *finalem seu plenam distinctionem*: tres Eusebii interpretes, *Rufinum*, *Musculum*, & *Christophorsonum*, non caruisse erroribus ac vitiis, adeoque necessarium fuisse, novam ut ipse versionem adornaret: in Adnotationibus, quas P. *de Marca* in ep. mox memoranda laudat, duo se spectasse, nimirum ut emendationum sua-

 rum

rum rationem redderet, & varias scriptorum codicum lectiones studiosis proponeret, deinde ut obscuriores Eusebii locos illustraret, & antiquos ecclesiæ mores ac ritus collatis aliorum scriptorum locis explicaret. 3) *Eiusdem* commentarius de vita scriptisque Eusebii: in quo etiam agit de eius fide & orthodoxia. 4) Veterum testimonia pro, & contra Eusebium. 5) Petri *de Marca* Epistola ad Henr. Valesium de prædicatione euangelii inde iam ab apostolorum tempore Gallis facta, videlicet *Lucam* & *Crescentem* a Paulo, *Trophimum* a Petro in Galliam missum ad prædicandum euangelium, eodemque ibi munere functum esse *Philippum* apostolum. Cui tamen Io. *Launoius* opposuit Dispunctionem, editam Parisiis A. 1659. 8. Annotationibus Valesii, quatuor eiusdem Dissertationes subiunguntur: I. de ortu ac progressu schismatis Donatistarum usque ad Synodum nicænam, i. e. ad A. C. 325. II. de Anastasi & Martyrio hierosolymitano: in qua ostendit, unam duntaxat basilicam Hierosolymis a CONSTANTINO ædificatam fuisse, non duas; ut plerique crediderunt. III. ad Iac. *Usserium*, qua sententia eius de versione LXX. interpretum, & Hexaplis Origenis confutatur. IV. de Martyrologio romano, quod edidit Herib. *Rosvveydus*, & pro vetere, quod Baronius dolet intercidisse, venditat. Valesius autem e contrario affirmat, nullum unquam fuisse proprium ac peculiare Martyrologium ecclesiæ romanæ, ante illud, quod iussu SIXTI V. Pont. max. editum est hoc titulo, & Baronii notationibus illustratum. Ceterum non est silentio involvendum, Io. Gottl. *Möllerum* in Observat. philolog. p. 54. profiteri, Valesium hac in versione sua & adiectis notis partium quidem studio haud raro indulsisse, prout, præter *Clericum* in Arte critica, exemplis quibusdam eruditissime *Bebelius* Antiqq. eccles. T. II. 216. ostenderit, neque tamen illam, ut alias, sceleratæ textus depravationis iure meritoque argui posse: *Cavium* autem p. 93. statuere, facile quid illi condonari posse, qui tantos insumserit labores, ut historiam hanc omnibus numeris absolutam, nec non accuratissima versione, doctissimisque annotationibus ornatam & illustratam nobis daret, & quidem, quod admirabilius est, eo tempore, quo, ob debilitatem oculorum, alienis oculis ac manibus & legere cogebatur & scribere. Et Casp. *Sagittarius* prædictas Annotationes elegantissimas vocat, Introd. in Hist. eccles. c. 3. p. 8.

Sed

Sed ut ad Historiam Eusebii ecclesiasticam redeamus, sciendum est, molli eum brachio attingere Christi nativitatem, ministerium, mortem, & in cælos ascensionem, postea vero operose ostendere, quænam christianæ ecclesiæ primordia fuerint; quorum opera & ministerio sonus doctrinæ euangelicæ in totum terrarum orbem exierit; quæ SS. Apostolorum certamina, qui successores, & præcipuarum ecclesiarum episcopi fuerint; qui Principes nutricii ecclesiæ; qui hostes & persecutores; & qui vitæ eorum exitus fuerint. Atque hæc Historia inter omnes Eusebii libros merito palmam fert, eiusque auctor, quoniam primus tale opus aggressus est, nec infeliciter tractavit, ecclesiasticæ historiæ pater & conditor appellari potest. *Valesius* in Vita Eusebii (d) 2. *Sagittar.* p.7. *Canus* LL. theol. lib. XI. c. 6. & *Crenius* de Singularib. scriptor. n. 87. Neque tamen de nihilo est, quod illustris *auctor Colloq. menstr.* Tomo II. 272. scribit, dolendum esse, quod non habeamus veram & perfectam historiam ecclesiasticam, præcipue III. primorum sæculorum. Libri IV. de Vita CONSTANTINI sunt postremum Eusebii scriptum, compositum post eius mortem, & panegyricus magis, quam historia. Laudatur in iis Imperator, non a fortitudine bellica, sed pietate & religionis studio. Oratio de laudibus CONSTANTINI Imp. habita fuit in eius tricennalibus, h. e. A. C. 336. ineunte: non enim completo, sed inchoato ætatis anno decennalia, vicennalia, tricennalia instituebantur. Vide C. A. *Rupertum* Observat. in Besoldi Synops. min. c. 15. p. 383. Denique Oratio *Constantini* ad sanctorum cœtum, sive doctores & populum, habita in die passionis Christi, continet, post prooemium & captationem benevolentiæ, sequentia: Deum patrem esse Verbi & omnium rerum opificem, nulloque res modo consistere, si diversæ essent earum caussæ; errare, qui simulacrum venerantur; Christum filium Dei cuncta condidisse, & certum vitæ spatium singulis constituere; falsa esse, quæ de fato dicuntur; in rebus, quas intelligentia assequi non possumus, creatoris sapientiam prædicare nos debere, nec casum, aut aliam præter Deum caussam comminisci; & necessaria, & ad voluptatem nobis a Deo suppeditata, ad utilitatem nostram dispensanda; philosophos, qui omnia scire voluerunt, opinionibus esse lapsos, interque eos ipsum etiam *Platonem*; neque tamen omnia philosophorum, multo mi-

minus S. Scripturæ dogmata respuenda; de corporali Domini adventu, qualis & cur fuerit; de fructu huius mysterii; ad bonum malumve propensionem ex hominum oriri voluntate, ideoque necessarium esse iudicium Dei; creaturam immenso spatio distare a substantia increata, hominemque per virtutem proxime ad Deum accedere; de præceptis & miraculis Servatoris, deque commodo, quod subiectis attulerit; Christi adventum a prophetis prædictum, atque ad simulacrorum urbiumque illa colentium eversionem ordinatum fuisse; de sapientia Mosis, Daniele & tribus pueris; de Sibylla erythræa, & Virgilio Marone qui vaticinati sint de Domino; victorias & reliqua bona Christo accepta esse ferenda; de christianorum constitutis, Deumque diligere eos, qui virtutem sectantur, punire autem tyrannos & persecutores, ut Decium, Valerianum, Aurelianum, Diocletianum, Maximinum.

Histor. eccl. lib. I. c. 6. p. 18. Herodus primus *ex alienigenis* iudaicæ gentis regnum obtinuit.	Herodes non erat alienigena, sive gentilis, sed *edomæus*, adeoque iudæus. *Casaubonus* Exercit. I. n. III. p. 26.
Lib. II. c. 17. p. 53. Quæ Philo *de ascetis (Christianis)* commemoret.	Verius utique est, *iudæorum genus* ab eo describi, non christianos. Io. Alb. *Fabricius* Biblioth. gr. lib. IV. c. 4. p. 113. G. *Calixtus* Concord. euang. 80.
Cap. 18. p. 59. Philo librum contra Caium, *coram universo Senatu* fertur recitasse.	*Sit fides penes auctorem.* Io. Alb. *Fabricius* p. 115.
Lib. IV. c. 11. p. 125. Ipse (Iustinus martyr) in urbe Roma *domicilium habebat.*	Και επι της ρωμης τας διατριβας εποιειτο. Et in urbe Roma *conventus sive colloquia instituebat.* Io. Ern. *Grabe* Spicileg. Patr. P. II. 141.
Lib. V. c. 24. p. 193. Sed & *presbyteri* illi, qui ante Soterem, ecclesiam, cui tu nunc præes, gubernarunt.	Sed & *antiquiores* illi, qui ante Soterem. e. r. Christian. *ab Helwich* de Ordin. presbyt. 168.

Im-

Lib. VII. c. 31. p. 283. Manes *se ipsum Christum* fingere instituit. Et nunc quidem *Paracletum se*, ipsumque Spiritum S. esse prædicabat.	Imputationes hæ *probatione indigent.* Godofr. *Arnold* Hist. eccl. & hæret. P. I. 125.
Lib. IX. c. 11. p. 366. Sed & *imagines*, quæ ipsi (MAXIMINO) liberisque eius honoris causa positæ per singulas prope urbes visebantur, deiectæ sunt.	*Inscriptiones*, γραφαί.
Ibid. Ex quorum numero fuit *Picentius.*	*Peycetius*, Πευκέτιος.
Lib. III. de Vita Constantini c. 1. p. 483. Quamdiu imperavit Constantinus, *cunctis iudicibus gladius otiosus semper atque incruentus pependit.*	Annon *Crispum tolli iussit, eiusque novercam, & Licinianum*, nepotem ex sorore? *Rupertus* Observat. in Synopf. Besoldi c. 15. p. 381. Christian. *Democritus* Opp. p. 633.
Lib. IV, c. 62. p. 557. Hæc cum dixisset, (CONSTANTINVS M.) illi (Episcopi) solemni ritu divinas cærimonias (baptismi) pergerunt iniunctisque ei, quæcunque necessaria erant, *sacrosanctorum mysteriorum* participem eum fecere.	Favet quidem interpretationi vocabulum ἀποῤῥητα, quo sacramentum S. cœnæ designabatur; favet etiam consuetudo, baptizatos admittendi ad S. cœnam, de qua *Tollius* in Insignib. itiner. ital. 175. nihilo tamen minus id explicatur de *doctrina salutari.* Io. Andr. *Schmidt* Programmate academ. pasch. A. 1710. B 3.
In Annotat. Valesiii, & quidem in lib. IV. c. 23. p. 80. Quadratum Athenarum episcopum *distinguendum esse existimo a Quadrato illo, apostolorum discipulo.*	*Vnum eundemque* esse, testantur *Eusebius* Chron. can. ad an. ρκζ, & *Hieronymus* de Scriptor. c. 19. Vide *Cavii* Histor. lit. p. 24.

Petrus *de Marca*, natus Gantii in Bearnia, operam dedit studio iuris, atque in urbe Pavio primum senator, deinde Parlamenti

præses, post amissam coniugem, e qua multos genuerat liberos, consiliarius Status regius, inde episcopus conserantiensis, postea archiepiscopus tolosanus, tandemque, sed brevissimo tempore, archiepiscopus parisinus, cum aliis scriptis, tum vero in primis opere de Concordia sacerdotii & imperii, ob quod tamen Aulæ romanæ indignationem expertus est, inclaruit, mortalitatemque deposuit Lutetiæ Parisiorum, postquam paullo ante confirmationem summæ dignitatis papalem obtinuerat. Videantur *Baluzius* & *Faget* in eius Vita, *Lexicon* univers. histor. T. III. 441. *Magirus* 565. Henr. *Valesius* præfat. in Eusebii Hist. eccl. (c) *Critopulus* in Censura Eclogar. Mayeri 51. *Sorberiana* 148. Collectoribus Actor. erud. ad A. 1682. p. 327. ille audit immortalis memoriæ vir, & *Boeclero* in Hug. Grotii l. 1. c. 3. exquisitæ vir doctrinæ.

Fl. Valerius CONSTANTINVS, Constantii Chlori & Helenæ, de qua disputant, fueritne legitima uxor, an concubina, filius, natus Naisi, Daciæ mediterraneæ oppido, devicto Maxentio christianam professus est religionem, eamque ædium sacrarum exstructione & donariis atque amplis reditibus, auctoritate episcopis fere nimia conciliata, sacrique apparatus splendore illustrem reddere studuit, & pacem ecclesiæ attulit, ut adeo cognomen *Magni* multis nominibus meruerit, nec satis laudari posset, nisi triplici facinore se se, suique nominis famam polluisset, dum *Crispum* filium, *Faustamque* coniugem, & Valerium *Licinianum* Licinium Cæsarem, sororis filium, trucidari iussit. Cumque CPlin ædificaret, atque eius caussa populum nimiis tributis & exactionibus oneraret, multi sedes suas deserere coacti sunt, militumque ad Danubium & Rhenum excubantium avocatione in orientem factum est, ut barbari in occidentale Imperium irrumperent, idque vastarent ac delerent. Anno Christi 337. ad thermas helenopolitanas tendebat, sed cum propter infirmitatem Nicomediæ in suburbio cogeretur subsistere, finemque vitæ suæ imminere sentiret, baptismum petiit, factusque proselytus, sine dubio ab episcopo illius urbis & eum, & τα απορρητα (quæ quidem vener. abbas, Io. Andr. *Schmidius* doctrinam salutarem interpretatur) in prima feria Pentecostes accepit anno Christi 337. ætatis 66. Imperii 30. cum 10. mensibus, eodemque die, actis Deo pro mysteriorum participatione ac donata luce gratiis immortalibus, a meridie migravit ad

Do-

Dominum, & immortalitatis lauream est consecutus. Nos interim scriptis, quæ reliquit eruditissimus Princeps, in æternam augustissimi nominis eius famam frui & gaudere possumus, eaque sunt, non *Donatio* ad Papam romanum, quæ in cerebro credulorum, & in aversa pagina alicuius Diplomatis pontificii latitat, *Placc.* de pseudon. p. 196. sed Orationes & Epistolæ, quarum catalogum exhibet *Cave* p. 906. Illarum sunt duæ, una ad sanctorum cœtum, de qua iam supra diximus, altera ad Patres in Synodo nicæna, apud *Eusebium* l. 3. de Vita Constantini c. 12. & verbosior apud *Gelas.* cyzic. Hist. concil. nic. l. 2. c. 7. easque sacratissimus Imperator latine pronunciavit, alii autem, ad hoc constituti, græce reddiderunt, sicut *Eusebius* refert libri III. de Vita Constant. c. 13. & lib. IV. c. 32. De Constantino, præter *Eusebium* loco sæpius allegato, agunt *Cave* p. 95. Io. Alb. *Fabricius* Biblioth. gr. vol. VI. 1. *Rupertus* Observat. in Besoldi Syn. min. c. 15. pag. 375. Godofr. *Arnold* Histor. eccles. & hæret. lib. III. c. 7. n. 18. & lib. IV. c. 2. *Lexic.* univ. histor. P. I. 725. *Magirus* 235.

LXXXVI.

SOCRATIS & SOZOMENI Historia ecclesiastica, græce & latine, & quidem cum versione & annotationibus Henr. *Valesii*. Moguntiæ 1677. Melior autem utriusque editio est parisiensis de A. 1668. *Socratis* Historia, VII. comprehensa libris, incipit a CONSTANTINI M. imperii primordiis, h. e. A. C. 309. usque ad THEODOSII iunioris consulatum XVII. seu annum Christi 441. vel, ut ipse auctor l. 7. c. ult. liberius computat, seriem annorum 140. complectitur. Similiter *Sozomeni* Historia, libris IX. constans, narrationum suarum initium petit ab anno 323. easque perducit ad imperium THEODOSII iunioris, & obitum HONORII sive ad annum Christi 439. Præmittuntur autem huic editioni 1) Epistola dedicatoria ad LVDOVICVM XIV. in qua nullum Regibus atque Imperatoribus convenientius ait offerri posse munus, quam Historiam rerum ecclesiasticarum, magnumque Regem laudat ab humanitate, prudentia, iustitia, vigore ingenii, munificentia in litteras, bellicis expeditionibus, & pace aquisgranensi, qua animi sui æquitatem ac moderationem abunde declaraverit. 2) Præfatio, qua, quid in horum scriptorum editione

præstiterit, exponit. 3) Alia, quæ agit de vita & scriptis Socratis atque Sozomeni. 4) Veterum Testimonia de Socrate & Sozomeno. Annotationibus autem *Valesii* subiunguntur eiusdem Observationum ecclesiasticarum libri III. quorum primus agit de Athanasio, secundus de Paulo CPtano, tertius de VI. canone concilii nicæni. Quibus adiuncta est *Archelai*, episcopi Mesopotamiæ, disputatio adversus manichæum, ex codice manu scripto Bibliothecæ ambrosianæ.

Socrat. lib. II. c. 8. & 17. p. 84. & 94. Cum *ecclesiastica regula* vetet, ne præter sententiam rom. Pontificis quidquam ab Ecclesiis decernatur. Ita etiam se habet versio in Sozomeni l. III. c. 10. p. 510.	Cum *consuetudo in ecclesia recepta.* Nam IVLIVS pontifex suo modo, non nostro loquitur, & canonem ac consuetudinem pro uno & eodem accipit, ut verborum series ostendit. Io. *Launoius* Epp. 539. Edm. *Richerius* T. I. Hist. concil. general. p. 12. 13.
Lib. IV. c. 27. pag. 244. Cum (Gregorius thaumaturgus) ex Atheniensium scholis discessisset, *iuris civilis discendi causa Berytum profectus est.*	At *ille nunquam studiorum caussa Berytum venit.* Iac. *Hasaus* de Berytensi ICtor. acad. (in Conlect. libror. rar. Fascic. V. p. 88.)
Lib. V. c. 15. p. 274. Flavianus, Theophili alexandrini episcopi interventu, DAMASVM sibi conciliavit.	Hæc, & sequentia, ita *falsa sunt*, ut defendi nequeant. *Launoius* Epp. p. 37.
Sozomen. lib. III. c. 10. p. 510. Animadvertens *Iulius*, Athanasium non posse tuto in Ægypto degere, eum ad se evocavit.	Loco ἰϑλιῶ ponendum πολιῶ. *Iulius* enim *non fuit creatus Papa tempore Concilii nicæni*, quippe qui, teste ipso Sozomeno, XXX. ab illo Concilio annis vixit. *Perroniana* 314.
Lib. VII. c. 11. p. 17. Vt de his rebus (Flaviani ordinationem, & hinc enatas turbas concernentibus) cognosceretur, tum ipsi, tum Imperator *Gratianus* ad	Non Gratianus, sed vel *Theodosius*, vel *Valentinianus*. Io. *Launoius* Epp. p. 37.

orientales episcopos scripserunt, eos in occidentem convocantes.

Socrates, natus CPli circa exordia principatus THEODOSII, haustis ab Helladio & Ammonio grammaticæ, ab Troilo autem sophista rhetoricæ artis præceptis ad forum se contulit, & causas tractavit in urbe patria, inde *scholastici* cognomen adeptus: ita enim advocati eo tempore dicebantur, non quod scholis adscripti essent, sed quia iuvenes, ex Rhetorum scholis advenientes, hanc exercebant artem. Tandem vero, ea relicta, ad Historiam scribendam accessit, in eaque iudicio & diligentia usus est singulari, stilo tamen simplici & abiecto sive humili, non ex inscitia, sed ut facilius intelligi posset. Vulgo quidem Novatianæ sectæ addictum fuisse & dicitur & scribitur; sed *Valesius* contra hanc imputationem eum defendit in Vita eius, & in Annot. in lib. II. cap. 38. p. 35. etiamsi non neget, videri illis favisse. Cui accedit *Cave* p. 240. nec *Neu* repugnat in Accession. ad Whear. 265. De Socrate etiam legi possunt Io. Alb. *Fabricius* Biblioth. gr. vol. VI. 117. *König* 762. *Sagittarius* Introd. in Hist. eccles. p. 11. *Blount* 299. *Vossius* de Histor. latinis l. 2 c. 20. G. *Arnold.* P. I. lib. V. c. 3. n. 95. & celeb. C. *Thomasius* in Cautel. circa præcogn. Iurisprud. eccles. p. 23. ubi fatetur quidem, & ipsum cum sociis suis Historiæ eccles. scriptoribus falsa interdum veris immiscere, attamen Eusebio præferendum esse iudicat. Sed *Cano* p. 324. varias ob caussas ille minus placet.

Hermias *Sozomenus*, Salaminius dictus, secundum vulgarem interpretationem a Salamine, urbe Cypri, quæ & Constantiæ nomen habuit, tanquam eius patria, sed iuxta *Valesii* in vita eius, & Annotat. p. 98. *Cavii* p. 241. *Neu* in Accession. 266. & Io. Alb. *Fabricii* Bibl. gr. vol. VI. p. 121. mentem, *Salamanes*, veluti proprio nomine, adeoque *Salamanes Hermias Sozomenus*, si non *Sozomeni*, scilicet filius, (nam in Iure græco rom. legitur ὁ σωζομένου ἑρμείας) dicendus, natione phœnicius, iurisprudentiam, nescio an Beryti, didicit, & postea CPli caussarum patronum egit, ita tamen, ut & historiæ post Socratem conscribendæ daret operam, tantum a Socrate superatus iudicio, quantum noster illum anteivit stili præstantia: scripsit autem primo omnium Compendium historiæ ecclesiasticæ ab ascensione Christi ad annum 323. libris II. qui perierunt, ac dein-

de illud opus, quod præ manibus habemus. Nec fidem Sozomeni infringere potest illud *Gregorii* M. l. VI. ep. 31. scribentis: *Sozomeni Historiam sedes apostolica recipere recusat, quoniam multa mentitur, & Theodorum Mopsuestia nimium laudat.* Nam posterius hoc non legitur in Sozomeno, sed Theodoreto. Hæc & alia reperies in *Valesio* de Vita & script. Sozomeni, *Neu* & I. A. *Fabricio* locis citatis, *Cano* LL. theol. lib. XI. c. 6. p. 323. & *Cave* 241. Quibus adde *Vossium* lib. II. de Histor. lat. c. 20. p. 137. *König.* 767. *Blount* 301. *Sagittarium* Introd. p. 13. G. *Arnoldum* P. I. lib. V. c. 3. n. 15.

LXXXVII.

THEODORITI & EVAGRII Historia ecclesiastica, item Excerpta ex Historia ecclesiastica PHILOSTORGII & THEODORI Lectoris, cum versione latina & annotationibus Henr. *Valesii.* Moguntiæ, 1679. Sed hæc editio rursus cedit parisinæ de A. 1673. Præmittuntur operi huic 1) editoris Epistola dedicatoria ad Io. Bapt. Colbertum, Equitem, Marchionem de Seignelay, Regis Christianissimi a consiliis & secretis, moderatorem regalis ærarii, & curatorem palatiorum ædiumque regiarum, quem, ut erat omni laude dignus, post Regem LVDOVICVM Magnum, cui patroni litterarum encomium tribuit, laudat ab amore ac patrocinio litterarum, ærarii cura & administratione singulari, modestia, frugalitate ac temperantia. 2) Præfatio, de vita & scriptis IV. istorum virorum. 3) Veterum testimonia de his eorum scriptis. Annotationes autem excipiunt 1) duo Observationum ecclesiasticarum libelli; prior de *Petro Fullone*, antiochensis ecclesiæ episcopo, deque synodis, in quibus damnatus est: alter de duplici synodo romana, & duabus *Acacii* episcopi CPtani damnationibus. 2) Dissertationes III. Lucæ *Holstenii*, quos ipsi auctor post obitum tradi voluit ac mandavit, quarumque duæ priores agunt de Epistola synodica *Alexandri*, episcopi alexandrini, tertia vero de episcopatu *Synesii*. *Theodoriti* Historia V. constat libris, non pluribus, qui perierint, stilo historiæ magis conveniente, quam Socratis, immo etiam Sozomeni, diu post Synodum ephesinam scripta, memoratque res gestas ab Arii hæresi usque ad tempora THEODOSII iunioris, sive ab A. 322. ad A. 427. Vid. C. *Thomasius* Cautel. c. p. Iurispr. eccl. 23. G. *Arnold.* P. I. l. V. c. 3. n. 14. *Ancil-*

lon

lon T.II. du Mel.crit. f. 490. & *Giorn.* de' Letter d'Italia T. XIII. 385. Atque hi triumviri, *Socrates*, *Sozomenus* & *Theodoretus*, hoc, ut *Valesio* videtur ordine, eadem ætate eandem fere historiam in litteras redegerunt: quod nemini mirum videatur, quia nullus alterius relationem plene ac per omnia probabat: nam in quibusdam dissentiebant, ac, prout quisque animatus erat, ita Episcoporum contentiones referebat. Et Socrates quidem ac Sozomenus, cum CPli degerent, ea potissimum, quæ ibi contigerunt, litteris complexi sunt, Theodoretus autem, utroque longe doctior, & in Oriente versatus, in rebus orientis tradendis diligentior fuit, plurimosque illorum errores euitauit. *Euagrii* Historia VI. libris constans, initium ducit a Synodo ephesina siue anno Christi 431. ubi Socrates & Theodoretus desiere, & terminatur in XIImo imperii MAVRICII, hoc est, Christi anno 593. *Philostorgii* Historiæ ecclesiasticæ ab arianæ controversiæ initiis usque ad VALERIANVM iuniorem, qui HONORIO successit, siue ab A. C. 300. usque ad 425. II, erant volumina, continentia libros XII. quorum initiales litteræ inter se conjunctæ nomen auctoris referebant; sed ipsum opus intercidit: neque iam quidquam eius haberemus, nisi Photius in Bibliotheca nobis Excerpta reliquisset, quæ Henr. *Valesius* emendatiora hic dedit cum versione & notis suis. *Theodori* Lectoris Historia ecclesiastica itidem II. constat libris, atque ab extremis THEODOSII iunioris temporibus, in quibus finiunt Socrates, Sozomenus & Theodoritus, decurrit usque ad IVSTINVM Imp. seniorem, adeoque res C pæne annorum enarrat. Sed & hæc evanuit; nec aliud eius hodie habemus, quam Excerpta, a *Nicephoro* Callisti Xanthopuli conscripta, & posteritati relicta.

Theodorit. Lib. I. c. 7. p. 25. Magnus *Eustathius*, eccl. antioch. episcopus, primus omnium in Concilio nicæno Imp. CONSTANTINO M. panegyricum dixit.

Immo *Eusebius* cæsariensis. *Cave* Hist. liter. script. ecclef. 92.

Euagr. lib. IV. c. 30. *IVSTINIANVS inexplebilis avaritia.*

Si vera sunt. Edm. *Richerius* Hist. concil. P. I. 521.

Cap. 39. pag. 415. *IVSTINIANVS a recta Catholicorum dog-*

Et hoc probatione indiget. Richerius ibid. & *Schurzfl.* differt. de ortho-

matum via deflectens, tramitem ingressus est, quem non Apostoli, nec Patres vestigiis suis triverant.	thodoxia Iustiniani.
Lib. VI. c. 8. p. 450. *Postremo die* mensis Hyperberetæi.	Vertendum: *Postremo & novo die*, id est, *in novilunio*: nam locutio ενη και νεν, quæ hic extat, novilunium denotat. Vide *Dictionarium græco-latinum basileense* de A. 1584. in fol. & I.A. *Fabricium* Biblioth.gr.vol. VI.126.
Ibid. Dum ego virginem sponsam acciperem, & tota civitas feriaretur, ac publicam festivitatem circa pompam *thalamumque* celebraret.	Vertendum: Publicam festivitatem pompa *epuluque* celebraret. Non enim nuptiarum Euagrii, sed novilunii caussa, Antiochenses diem lætitiæ agebant. *Fabricius* l. c.
Philostorg. lib. IX. n. 9. pag. 519. Anysius filiam habebat unicam, quæ *Elampia* dicebatur.	Redde sic: Quæ *Eulampius* dicebatur. In græco enim est Ευλαμπιος.

Euagrius, natus Epiphaniæ in Syria, distinguendus ab Euagrio pontico aliisque huius nominis, Antiochiæ, ut videtur, caussas egit, (nam & ipse erat scholasticus, ut Socrates & Sozomenus) *Gregorioque* patriarchæ antiocheno tam carus, tamque æstimatus fuit, ut, cum CPlim proficisceretur, sese defensurus contra imputationem incesti, Euagrium secum assumeret, ut assessorem sive advocatum & consiliarium. Neque etiam alias ei, in diiudicandis caussis, quæ in patriarchali foro sane frequentes erant, & scribendis summi episcopi litteris atque edictis, consilio manuque non adstitit. Hinc est, quod lib. VI. cap. ult. scribit, *aliud a se volumen compositum esse*, quo epistolæ, relationes, decreta, orationes ac disputationes, & alia quædam contineantur, atque relationes illas, plerasque Patriarchæ nomine conscriptas, effecisse, ut duas dignitates consecutus sit a totidem Imperatoribus, videlicet Quæsturam a TIBERIO CONSTANTINO, & Præfecturam a MAVRITIO, fortasse quod in illis laudes Augustorum decantasset. Historiam ecclesiasticam

clesiasticam ex optimis auctoribus collectam scripsit prope sexagenarius, stilo minime improbando, sed elegante & venusto, nisi quod interdum luxuriat. Et sicuti laudatur ob fidei doctrinam integram & illibatam servatam, ita in eo reprehenditur, quod maiorem operam dederit legendis profanis scriptoribus, quam conquirendis antiquitatis ecclesiasticae monumentis, fueritque credulus, & fabulis deditus, atque animi erga IVSTINIANVM Imp. iniquioris & odio repleti. H. *Valesius* praefat. in hoc volumen C. Io. Alb. *Fabricius* Bibl. gr. vol. VI. 126. *Whear* 142. & *Neu* in Accession. 271. *Vossius* de Histor. graec. l. 2. c. 23. p. 142. *Blount* 333. *Labbe* de Script. eccl. T. I. 291. *Casaubonus* Exercit. XIII. n. 31. p. 258. *Schurzfleisch* Differt. de Iustiniano orthodoxo §. 9. Interim a *Nicephoro* Callisti in Prooem. Hist. eccl. vocatur illustri dignitate praeditus, & a *Whearo* l. c. insignis suorum temporum historicus. Floruit saeculo VI.

Philostorgius, natus in pago Secundae Cappadociae, cui nomen Borissus, e parentibus eunomianis, *Carterio*, & Eulampio, cuius pater Anysius, presbyter illius pagi, & ipse eunomianus erat & familiam suam ad eandem sectam perduxit, aetatem agebat XX. annorum, cum Eunomius A. 388. Caesarea pelleretur, eiusque & Anomoeorum dogmatibus adhaesit, atque ideo invisus est *Photio*, ab eoque δυσσεβὴς *impius* appellatur, & Historia eius encomium haereticorum, orthodoxorum autem criminatio potius, quam historia, ab eodem dicitur; stilus tamen, quo historiam exaravit, laudatur, ut comtior, & poëticis vocibus sine taedio instructus. Ipse praeterea Philostorgius liberalibus artibus apprime erat instructus, claruitque saec. IV. & V. *Photius* in Prooem. horum Excerptorum, *Valesius* in Praefat. C iij. I. Alb. *Fabricius* vol. VI. 114. *Vossius* de Histor. gr. l. 2. c. 20. p. 138. *Olearius* Biblioth. script. eccl. T. II. 93. *Sagittarius* Introd. 13. *Neu* Accesf. ad Wheari Relect. hiem. 270. *Pope-Blount* 295. *Esberg* in Vita Vlphilae 18. & C. *Thomasius* Cautel. circa praecogn. Hist. eccl. 23.

Theodorus, anagnostes sive lector magnae ecclesiae CPtanae, incertum an & ibidem natus, duplex opus Historiae ecclesiasticae conscripsit: primum nihil aliud erat, quam Historia tripartita, II. libris comprehensa, quam ex Socrate, Sozomeno ac Theodorito in unum corpus collegit a vicesimo anno CONSTANTINI M.

usque ad imperium IVLIANI: secundum itidem II. constat libris, e quibus Excerpta sive Collectanea, quæ in volumine nostro exhibentur, debemus *Nicephoro Callisti*; dubium tamen est, an hic integram Theodori Lectoris historiam unquam viderit legeritque: nam si totum opus habuisset, multo plura ac meliora inde, ut videtur, in sua transtulisset Collectanea. Quare verba hæc, *απο φωνης νικηφορȣ*, quæ leguntur in titulo Excerptorum Theodori, non ita accipienda sunt, quasi horum Excerptorum auctor sit Nicephorus, sed hoc modo, eum Excerpta ista amanuensi suo tantum dictasse. *Valesius* in Præfat. C iij. Io. Alb. *Fabricius* volum. VI. 128. *Sagittarius* Introd. 14. *Vossius* de Hist. græc. l. 2. c. 22. p. 140. *Olearius* T. II 195. *Cave* 278. *Du Pin* T. V. 239.

Lucas *Holstenius*, hamburgensis, clarus (ut verba habent epitaphii, ipsi a Fran. BARBERINO, Card. doctissimo, qui & eundem honorifice vocat amicum optimum, suæque antehac præfecerat bibliothecæ, in æde sacra Germanorum S. Mariæ de Anima erecti) in Galliis, Romæ clarior, gentium omniumque ætatum historias & ecclesiæ res mente complexus, diversis regionibus peragratis, diversos earum fines & nomina probe tenuit, varias quoque linguas, præter græcam latinamque, quarum scriptoribus plurimum lucis attulit: antiquam philosophiam calluit: ab VRBANO IIX canonicatu basil. vatic. ab INNOCENTIO X. præfectura Bibliothecæ ornatus, ab ALEXANDRO VII. sapienter unus electus, ut occurreret Suecorum Gothorumque Reginæ incomparabili, quæ miram in tanto viro summi ingenii summæque modestiæ coniunctionem suspexit & prædicavit: vitæ denique laudatissimæ & illustrium operum cursu interrupto, eximius patriæ Germaniæ amator, propugnatorque religionis catholicæ obiit IV. Non. Febr. anno 1661. ætatis 65. Inter scripta eius sunt Glossarium, Notæ & Variantes lectiones ad Benedicti Ananiensis Codicem regularum, Dissertatio de vita & scriptis Porphyrii, & Observationes ad Vitam Pythagoræ: de Abassinorum communione sub unica specie: de Sabbathio flumine: Annotationes in Geographiam sacram Caroli a Sancto-Paulo, & Italiam antiquam Phil. Cluverii, & Dissertatio duplex de sacramento confirmationis apud Græcos. *König* 409. Leo *Allatius* in Apib. Vrban. p. 181. *Hyde* Catal. libror. biblioth. bodlei. P. I. 343. *Witte* Diar. biograph. Ppp 3. *Magirus* 450.

Pope-

Pope-Blount 1053. Celeberrimi *Collectores Actor. erud.* A. 1684. p. 487. clarum eius aiunt esse per orbem & illustre nomen, & immortalia eiusdem haberi in rem litterariam merita, dum eleganti studio rariores auctores expolivit, eorumque memoriam ab oblivione & interitu, integritatemque a corruptelis vindicavit, reconditas quoque antiquitates, profanas iuxta & sacras, recensuit: *Noris* Orthograph. p. 18. vocat insignem suæ ætatis scriptorem, veterumque codicum diligentissimum censorem: Is. *Vossius* in Tomo I. Patrum apostol. p. 10. virum summum, & nunquam non infra merita sua laudandum: Io. *Moller* Isag. ad Histor. cherson. cimbr. P. IV. 577. virum summum atque incomparabilem: *Schurzfleisch* in Biblioth. Schrader. P. I. K 7. & Epp. arcan. P. I. 333. maxima atque incomparabili veterumgeographorum notitia, & graiismi peritia interiori valentem. In explicatione tamen Patrum, observante *Clerico* in Arte critica, sæpius peccavit.

LXXXIIX.

NICEPHORI CALLISTI Xanthopuli Ecclesiasticæ historiæ libri XIIX. ex interpretatione latina & cum scholiis marginalibus I. *Langi*, ac CASSIODORI Historia tripartita. Francofurti 1588. Sicut autem sæpius antea prodierant, ita græce & latine impressi sunt Lutetiæ Paris. A. 1630. II. volum. in fol. cum Langi quidem versione & notulis, sed per Front. *Ducæum*, uti venditatur, recognita & castigatis; nisi forte hic rumor ideo sparsus fuit, ut libri augeretur pretium. *Placc.* de Anon. 296. Io. Alb. *Fabricius* B. gr. volum. VI. 131. In Præfatione ad FERDINANDVM, Rom. Pannoniæ, Bohem. & Slavor. Regem, disserit Io. Langus de origine huius versionis, videlicet eam sibi demandatam fuisse a sacratissima prædicti Regis Maiestate; tum de utilitate huius operis pro cuiusque status & sexus hominibus; de eius fatis, codicem nimirum græcum e bibliotheca MATTHIÆ CORVINI Pannonum regis, cum aliis libris surreptum, in foro scrutario urbis CPtanæ venum expositum, atque a christiano homine emtum rediisse in Pannoniam, ac postea in manus & potestatem Georgii *Logi*, ICti, præpositi & canonici uratislaviensis, & consiliarii cæsarei, donec tandem pacatam & honorificam sedem reperiret in augustissima bibliotheca, quæ Vindobonæ asservatur; & denique de

ſtudiis atque virtutibus celeberrimæ per orbem, omnibusque titulis maioris Domus auſtriacæ. Continent autem XIIX. hi libri hiſtoriam a N. C. uſque ad Phocæ interitum, ſive ad A. C. 610. ex Euſebio, Sozomeno, Socrate, Theodorito, Philoſtorgio, Theodoro lectore, Baſilio cilice, Euagrio aliisque contextam. Vide *Nicephori* lib. I. c. 1. Equidem argumenta extant V. adhuc librorum, eaque ad calcem huius operis relata ſunt ab editore & interprete; ſed incertum, noſtri ne auctoris illi fuerint, an alterius. Quantum tamen ex illis argumentis licet percipere, continuatio iſta ſeſe extenderet uſque ad mortem LEONIS philoſophi, ſive annum Chriſti 911. Et præſens quidem opus dedicavit Nicephorus ANDRONICO Seniori, MICHAELIS maioris, qui Latinos ex Imperio CPtano eiecit, filio, in eaque illius laudes decantat.

Lib. II. cap. 7. pag. 96. Augarus, regulus edeſſenus, pictorem ad Chriſtum miſit, qui eius vultum depingeret. Sed cum res, ob nimium illius ſplendorem, non ſuccederet, *Chriſtus textum linenm petiit, in eoque prius loto faciem ſuam expreſſit*, atque ad Augarum miſit.

Fabula hæc eſt, quam finxit Damaſcenus. Mart. *Chemnitius* Exam. concil. trident. P. IV. p. 686. Augarum vero Euſebius vocat Ἀγβαρον *Agbarum*.

Lib. VII. c. 16. p. 308. Magnus ille & admirandus cæſarienſis Pamphilus, *cuius filius*, (ſicuti fertur, ut autem alii putant, *ſororis eius filius*) fuit Euſebius.

Euſebius cognomentum Pamphili non tulit conſanguinitatis, ſed ſummæ, quæ ei cum illo interceſſit, *amicitiæ cauſſa*. Abr. *Scultetus* in Medulla theol. Patr. p. 735.

Nicephorus Calliſtus Xanthopulus, (an Calliſti Xanthopuli? cuius erat filius) diſtinguendus a Nicephoro patriarcha CPtano, ſi non monachus, adiutus tamen bibliotheca S. Sophiæ in urbe CPtana, Hiſtoriam eccleſiaſticam ſcribere cœpit in iuvenili ætate, eamque abſolvit nondum egreſſus ſextum & triceſimum, ſicut ipſe teſtatur lib. I. c. 10. Stilo pro ratione illius ævi uſus eſt non invenu-

nusto, sed fabulis ubique intertextis; atque ideo illius caussa a *Schwarzfleischio* Thucydides ecclesiasticus, propter has vero a Io. *Gerhardo* & *Dannhauero* theologorum seu scriptorum ecclesiasticorum Plinius appellatur. Floruit sæculo XIV. atque ætatem perduxit usque ad dimidiam eius partem, si non ultra, multaque alia literis consignavit, e quibus edita sunt Catalogus metricus Imperatorum CPtanorum, & Series patriarcharum eiusdem urbis oratione soluta, Synopsis totius scripturæ, iambicis trimetris digesta, & Oratio ad Deum deprecatoria; reliqua in manuscriptis latent, cognosci autem possunt ex Io. Alb. *Fabricii* Bibliothec. gr. volum. VI. p. 131. & seqq. Plura de Nicephoro dabunt *König* 573. *Wharton* in Append. ad Cavii Hist. liter. 20. *Magirus* 168. *Beza* in Matth. 26. 17. & *Luc.* 2, 2. *Whear* sect. XXXVII. p. 147. & *Neu* in Accession. 272. *Lexic.* univers. histor. P. IV, 32. *Hottinger.* Bibliothecar. 426. *Sluter.* Propyl. 47. *Sagittar.* Introd. in Hist. eccles. c. 7. Casp. *Loescher* disp. de Scylla & Char. vit. p. 12. & Christ. *Thomasius* Cautel. circa præcogn. Iurisprud. eccl. 23.

Historia ecclesiasticæ *tripartitae* libri XII. Francofurti 1588. Vocatur eo *tripartita*, quod ex tribus græcis scriptoribus, Sozomeno, Socrate & Theodorito, ab Epiphanio scholastico in latinum translatis, a *Cassiodoro* collecta & conscripta fuit. Eaque ducitur a temporibus CONSTANTINI M. usque ad THEODOSIVM iuniorem, sive ab A. 306. ad A. 441. Et olim quidem plus valuit, quam hodie, cum ipsos illos triumviros habemus, nec tantum eorum fontes adire, sed meliorem etiam, quam quæ illius est Epiphanii, versionem legere & usurpare possumus. Continuata est a *Sigeberto* gemblacensi usque ad A. 1113. atque huius laborem excepit ac persecutus est *Robertus*, abbas S. Michaëlis de Monte, usque ad annum 1147. Nostra editio in eo præstat prioribus, quod, adhibitis aliquot vetustissimis exemplaribus, a mendis prope infinitis repurgata, narrationibusque anni a nato Christo in margine adiecti sunt.

Magnus Aurel. *Cassiodorus Senator*, e romana Senatorum familia in Brutiis natus, adeoque Senator, ut vero nomine suo, vocandus, nisi inolito errore passim & vulgo Cassiodorus audiret, christianæ addictus religioni, maximisque a Gothorum regibus THEODORICO, cuius præceptor fuerat, ATHALARICO,

AMALASVENTHA, THEODAHADO & VITIGE honoribus ornatus, (fuit enim, variis temporibus, Siciliæ præfectus, comes rerum privatarum, deinde sacrarum largitionum, quæstor sacri palatii, magister officiorum, præfectus prætorio, immo & ad patricii dignitatem evectus, & solus consul anno 513.) nihilo tamen minus sæculari splendidæque vitæ tandem prætulit monasticam, atque in cœnobio vivariensi, quod prope civitatem Scyllitanam in extrema Calabriæ ora condiderat, pio & erudito otio indulgens, multa, immo plura, quam par erat, & quibus maior accedere cura debuisset, scripsit & compilavit, videlicet Chronicon ab Adamo ad annum 519. Computum paschalem, de Rebus gestis Gothorum libros XII. Commentarium in psalmos Davidis, Institutionem ad divinas lectiones, librum de Anima, & alia, mereturque in classem longævorum referri, quippe qui, cum moreretur anno Christi 575. aut quocunque alio, attigit, si non supergressus est, annum ætatis centesimum. Inter omnia autem eius scripta caput efferunt Epistolæ & Edicta, quæ cum Regum suorum, tum etiam suo, ut præfectus, prætorii nomine scripsit. *Epistola Cassiodori*, iudice *Schurzfleischio* in Biblioth. Schrader. P. I. H 3. *graves sunt, & ad antiquitatem perutiles.* Inde formati sunt libri XII. iique in lucem dati a Mariangelo *Accursio*, deinde a Guil. *Fornerio* cum notis, denique a Io. *Garetio*, cum notis, tam suis, quam aliorum. Neque etiam destituimur integrorum Cassiodori operum editionibus: talis enim emissa est Parisiis A. 1588. atque iterum A. 1600. & Aureliæ Allobrogum A. 1609. ac denique præstantissima Rotomagi A. 1679. cura Io. *Garetii*, monachi benedictini. De Cassiodoro autem vide sis Io. *Ferrerium* (cuius excerptum extat in principio huius operis, p. 3.) & *Garetium* in eius Vita, Io. Alb. *Fabricium* Bibl. lat. l. 3. c. 16. *Whear.* sect. XXXIV. p. 137. & *Neu* in Accession. 156. 264. *Vossium* l. 2. de Histor. lat. c. 19. p. 76. *Cave* 277. *Olearium* P. I. 162. *König.* 172. *Magirum* 198. *Pope-Blount* 318. Christ. *Thomasium* Cautel. circa præcogn. Iurisprud. eccl. 23. Quod ad stilum eius attinet, is quidem, pro ratione illius ævi, non est satis venustus aut politus, iuvatque de eo audire *Schurzfleischium* l. c. sic iudicantem: *Talis eius dictio non est, ut imitandi causa commendari possit, quippe qua non pura semper est, neque aequabilis, sed plurimum trahit ex corrupto depravatoque dicendi genere, quale sac. VI. quo desierunt latine loqui,*

loqui, invaluit. Non enim congruunt loquendi modi, nec tam augustum avum, quam barbariem, pra se ferunt. Bene etiam consulit David *Chytraus*, idque eius consilium adprobat *Whearus* p. 137. non modo illa a Cassiodoro consuta fragmenta, sed scriptores ipsos, qui græce & latine impressi extant, diligenter legendos, & Eusebii panegyricum de vita Constantini præmittendum esse.

LXXXIX.

Io. ZONARÆ Compendium historicum, in III. Tomos distinctum, ex versione & cum variis lectionibus ac castigationibus Hier. *Wolfii*. Basileæ 1557. Tomorum primus agit de rebus iudaicis, ab exordio mundi usque ad hierosolymitanum excidium; secundus de historia romana, ab urbe condita usque ad CONSTANTINVM Magnum; tertius de rebus gestis Imperatorum, a CONSTANTINO M. usque ad obitum ALEXII COMNENI, qui incidit in A. C. 1118. Sed melior est editio Caroli *Du Fresne*, quæ prodiit Parisiis A. 1686. f. recensita in *Actis erudítor*. A. 1687. p. 663. quippe qui Wolfianam ex IV. scriptis codicibus Regiæ bibliothecæ & uno Colbertino emendavit, latinam versionem recensuit, notasque eruditas adiecit, Wolfium ideo carpens, quod opus hoc in tres distribuerit tomos, cum auctor eius tantum duos fecisset. Ille igitur hanc veterem divisionem retinuit, libros XIIX. formavit, librosque capitibus distinxit, subiuncto *anonymi* cuiusdam Brevi summario chronologico ab Adamo ad ALEXIVM COMNENVM. Atque hæc recentior editio inserta est Corpori byzantinæ historiæ, quod recensetur a Io. Alb. *Fabricio* lib. V. Biblioth. gr. P. II. c. 5. p. 221. Nonnullis Zonaræ codicibus præfixum est nomen Georgii *Scylitzæ*, fortassis (ut putat Io. Alb. *Fabricius* Biblioth. gr. lib. VI. 156.) quod capitibus opus distinxerit, summariaque præfixerit.

In Præfatione seu epistola dedicatoria ad Ant. Fuggerum ait Wolfius, *Zonara* opus duplici nomine commendandum esse, tum propter amplitudinem & varietatem rerum, quæ in eo continentur, tum ob brevitatem, quæ hominibus vel in Rep. vel domesticis negotiis, studiisve gravioribus occupatis, vel iis, quorum infirmior est memoria, non possit non esse aptissima atque gratissima. Tum differit de utilitate cognitionis historiarum, de rationis & ora-

orationis abusu sive corruptione inter homines ad fallendum & nocendum, etiam inter theologos, philosophos, atque ipsos reges ac principes, de multorum bellorum iniustitia, de Zonaræ Compendio, & auctoris stilo.

Io. *Zonaras*, CPtanus, relictis splendidissimis in aula byzantina muneribus (erat enim, sub *Alexi*, *Ioannis*, & fortassis etiam *Manuelis* COMNENORVM imperio, magnus viglæ drungarius, id est, excubiarum sive cohortis millenariæ præfectus, & protosecretarius, seu primus a secretis. *Whear* Relect. hiemal. sect. 39. p. 151. *Martinius* Lexic. philol. T. I. 331. *Du Fresne* Glossar. T. II. 181.) factus monachus S. Basilii, floruit sæc. XII. & præter Commentarios in canones SS. conciliorum scripsit Orationem de immunditie ob gonorrhoeam, Canonem de S. Virgine, sive poëma adversus omnes hæreses, Prooemium in Tetrasticha Gregorii nazianzeni, tractatum de Nuptiis consobrinorum, & Epistolas, quarum aliquot *Glycæ* sint, Compendium vero historicum in statu monastico. *Vossius* quidem lib. II. de Histor. græc. c. 27. maiorem se in eo ait desiderare curam atque industriam, & pleraque eundem, etiam in sui temporis rebus, perfunctorie tantum dicere, ac Dionem exscribere: sed *Wolfius* in Præfat. eum laudat a varietate rerum & brevitate, & Alex. *Brassicanus*, vir clarissimus, sinceræ fidei historicum appellat, atque ipse *Vossius*, ubi ait, Dionem exscribere, duo hæc verba addit, *vel sequi*. Si quis etiam est defectus narrationis rerum sui temporis, eum, teste eodem *Vossio*, supplevit ANNA COMNENA, ALEXII Imp. filia, in sua, quam scripsit, Alexiade. Certe tertius Zonaræ tomus ea habet, quæ alibi non reperiuntur. *Whear* sect. 38. p. 148. Ceterum de Zonara vide *Kœnig*. 885. Card. BONAM T. III. in Notit. auctor. (e) 8. *Beverег*. Prolegom. in Synodicon p. 15. *Pope-Blount* 376. *Cavo* 452. C. *Colerum* Epist. de stud. polit. (T. III. Methodor. Crenii p. 388.)

Hier. *Wolfius*, oettingensis, ex antiqua & equestri familia, ad studia, quamvis inde a patre avocaretur, destinatus & proclivis, pro armis libros emit, & Tubingæ publico famulatu victum quærere coactus est. Postea scribæ munere in aula herbipolitana perfunctus, Wittebergam se contulit ad audiendum Phil. Melanchthonem, ab eoque præfectus fuit scholæ mulhusianæ. Inde Noribergam venit, & XII. alumnos inclyti Senatus docuit, donec Augu-

Auguſtam Vindelicorum ſalutaret, ibique præter bibliothecæ Fuggerianæ curam, Anneæ ſcholæ regimen ſuſciperet. Græce doctiſſimus erat, & præter Zonaram binos nobiliſſimos hiſtoricos, *Iſocratem* & *Demoſthenem* latina civitate donavit, ſed & *Ciceronis* libros officiorum, ac Tuſculanas quæſtiones commentariis & annotationibus illuſtrare ſtuduit. In epitaphio Auguſtæ poſito appellatur Socrates ſuevus, chriſtianæ philoſophiæ & eloquentiæ princeps, vir ad ſcribendum, dicendum, docendum natus, antiquæ virtutis & fidei germanicæ exemplar. Vixit cœlebs, & obiit ex calculo, morbo litteratis familiari, A. 1580. æt. 64. in eo tantum non laudandus, quod ſortem ſuam deterrimam duxerit, atque ideo ſæpe mortem optaverit. *König* 874. M. *Adamus* in Vit. philoſoph. 305. *Thuanus* lib. 71. p. 40. *Gerbelius* in dedicat. Cuſpiniani de Conſul. rom. *Friſchlinus* Orat. p. 415. C. S. *Schurzfleiſch* diſp. 97. de Germanorum in gr. literar. meritis §. 15. & Epp. ſelect. pag. 57. *Blount* 766.

NICETÆ Choniatæ Hiſtoria ſive Annales. Græce & latine, cumque variis lectionibus & annotationibus Hieron. *Wolfii*, Baſileæ apud Io. Oporinum 1557. Prodiit etiam Genevæ A. 1593. 4. cum præmiſſa Chronologia, & Breviariis ſingulis libris præfixis, notisque ad marginem moralibus ac politicis S. G. S. id eſt, Simonis *Goulartii* Silvanectenſis, & Pariſiis 1647. cum Annib. *Fabroti* notis & Gloſſario græco-barbaro, ac rurſus ibidem A. 1660. Wolfii autem verſionem, notante Io. Alb. *Fabricio* Biblioth. gr. lib. V. c. 5. p. 404. caſtigat *Allatius* præfat. ad Excerpta rhetorum. Complectitur hæc Hiſtoria annos 86. videlicet ab A. C. 1118. in quo *Zonaras* definit, uſque ad annum 1204. & abſolvitur libris uno de viginti. In Dedicatione ſive Præfatione Wolfius laudibus celebrat Nicetam; extollit artem, tanquam certiorem ducem, quam naturam: perbeatos eos eſſe iudicat, qui uſque ad tempus, quod rebus gerendis aptum eſt, poſſunt ac volunt philoſophari: animum ait ſuum paſtum habere, eruditionem: in nullius magiſtri verba iurandum eſſe docet: nec græcam linguam ut ſupervacaneam aſperandam: denique de confuſione gymnaſiorum conqueritur, eorum videlicet, in quibus utraque lingua non ita, ut fas eſt, docetur & exercetur. Notandum etiam, ſcriptorem hunc Græcos vocare *Romanos*, & Turcos *Perſas*.

Nicetas Acominatus, *Choniates* dictus a Chonis, urbe patria in Phrygia, cui & nomen erat Colossarum, *Michaëlis* natu maioris, qui eum moribus & doctrina imbuit, frater, ab aliis Nicetis distinguendus, splendidissimis in aula byzantina officiis ornatus, (fuit enim Magnus logotheta secretorum, sive summus cancellarius, & Inspector ac iudex veli, sive Iudicii director, præterque ea præfectus sacro cubiculo) & inter sequioris ævi Græcos ad politicum usum excellens, capta a Latinis, supremo duce Balduino flandro, A. 1204. Constantinopoli, cum uxore gravida liberisque in exilium abiit, seque contulit Nicæam Bithyniæ, & supremum ibi diem vidit post annum 1206. De eius stilo & Historia sic iudicat *Lipsius* in not. ad lib. I. Polit. c. 9. ut *Whear*, *Conringius* & *Neu* ei consentiant, videlicet stilum esse operosum, & poëtas atque Homerum sæpe resipientem, at res & narrationem ipsam distinctam, compositam, sine vanitate, sine ineptiis, brevem, quod satis est, & fidam: crebra apud eum monita, iudicia non libera solum, sed sana; ad summam, Politicis omnino legendam. Scripsit etiam Thesaurum orthodoxæ fidei libris XXVII. in gratiam amici, qui expugnata altera Roma solum vertere secum coactus erat, iisque post expositam christianam doctrinam, omne genus hæresium schismatumque persequitur, & partim testimoniis veterum ecclesiæ Doctorum, partim suis confutat armis & argumentis. Quod opus græce quidem exstat pluribus in locis, sed nondum ita est editum; in lucem autem exierunt tantum priores V. libri latine, interprete Pet. *Morello*, & Fragmentum ex libro XX. de ordine observando ab iis, qui a saracenica superstitione ad fidem transeunt christianam. Ne dicam de aliis eius scriptis, quæ itidem adhuc tenebris sepulta iacent. *König* 573. G. I. *Vossius* lib. II. de Hist. græc. c. 28. *Cave* 487. & P. II. 247. *Whear* sect. 39. p. 150. & *Neu* in Accession. 164. *Pope-Blount* 404. *Colerus* Ep. de stud. polit. p. 388. & *Crenius* T. III. Methodor. 390. Et *Wolfius* in præfat. ei laudem tribuit hominis ingenio & multiplici doctrina præstantis, & veritatis historicæ ubique studiosi.

XC.

NICEPHORI GREGORÆ Romanæ h. e. byzantinæ historiæ libri XI. græce & latine, ex versione Hier. *Wolfii*. Basileæ

lex 1562. Historia hæc complectitur annos 137. ab urbe CPli a Venetis & BALDVINO flandro capta usque ad obitum ANDRONICI Palæologi iunioris, h. e. ab A. C. 1204. ad annum 1341. Præmittuntur hic 1) Præfatio *Wolfii*, in qua ille narrat, illustris Ant. *Fuggeri* liberalitati & Io. *Dorenschwvami* operæ deberi Historiam byzantinam, eiusque versionem, quæ quidem, pro diversitate auctorum, modo gravior sibi fuerit, modo iucundior; lectionem autem historiæ byzantinæ non tam iucundam esse, quam salutarem, si ii, qui rerum potiuntur, ex alienis peccatis sua emendare, discordiis atque invidiæ ac bellis temerariis renunciare, iustisque ad avertendos barbaros, & christiani nominis hostes mediis studerent. Auctorem ea, quæ de MICHAELE PALÆOLOGO usque ad Catelanorum ab ANDRONICO Seniore defectionem scribit, a *Georgio Pachymerio* mutuatum esse, atque in compendium redegisse; se vero illud opus perlegisse, & quæ non inutilia videbantur, Nicephoro adiecisse. 2) Carmina tria, quorum primum continet epilogum byzantinæ historiæ; secundum est directum ad Lud. *Carinum*, tertium ad Io. *Oporinum*. 3) Imagines THEODORI LASCARIS, non primi, sed eius nepotis e filia, quam in matrimonio habuit Ioannes Ducas, alter nicænus post socerum Imperator: MICHAELIS PALÆOLOGI: ANDRONICI PALÆOLOGI, senioris Andronici filii; cui unica appicta aquila, fortasse quod Asiæ imperium totum amisit, ipsa CPli vix defensa, quam tandem nepos Andronicus ei eripuit, miserumque senem monachum fieri coëgit: & *Georgii Pachymerii*. Subiunguntur autem 1) Excerpta e *Georgio Pachymerio*. 2) *Wolfii* Annotationes in loca Nicephori Gregoræ suspecta. Atque hæc Nicephori Gregoræ historia edita quoque est Genevæ A. 1615. græce & latine, multoque auctior & emendatior Parisiis A. 1702. cum notis Io. *Boivinii*, de qua vide Acta erudit. A. 1704. p. 27. & Io. Alb. *Fabricii* Biblioth. gr. volum. VI. 319. CL. enim vir ille alios XIII. antea ineditos libros adiunxit, eosque latinitate donavit, atque ita historiam produxit usque ad annum 1351. publicaturus, uti pollicitus est, reliquos etiam XIV. libros, historicos quidem IIX. in anno 1357. ineunte desinentes, & dogmaticos VI. ita ut in totum essent XXXIIX.

Nicephorus Gregoras, seu potius *Gregora*, cuius erat filius, byzantinus, in aula versatus ANDRONICI cum senioris, tum iunioris, & ad legationes adhibitus, anno autem 1351. a patriarcha Callisto cum ceteris Acyndini asseclis damnatus, librum Historiæ XII. & V. sequentes scripsit liber, sed XIIXum & IX. reliquos domi manere iussus, atque a monachis custodibus obsessus; multa etiam alia composuit, quæ maximam partem adhuc sunt inedita, sed quorum catalogum R. P. Bernardus *de Montfaucon* Roma misit ad Boivinium, eaque sunt biblica, dogmatica, euchologica, philosophica, astronomica, paschalia, historica, grammatica, oratoria, prologi, testamenta, monodiæ, philologica & miscellanea, poëmata, epistolæ, & laboriosæ vitæ finem fecit post annum 1355. LX. & amplius natus annos. *Wolfius* quidem in Præfat. de eo ait non multis opus esse: nam quo ingenio, doctrina, facundia, auctoritate apud suos fuerit, ipsum abunde declarare, & *Boivinius* multa Græcorum de eo elogia congessit; nec *Lipsius* in not. ad lib. I. Polit. p. 215. laudem ei denegat pietatis, rectorumque iudiciorum, & legendum esse censet cum ob providentiæ divinæ venerationem, quæ in eo deprehenditur, tum etiam hoc nomine, quod pleraque eius historia ab ævo nostro non diffidet, siquidem lites dissensusque in sacris reperias, haud dissimiles hodiernis; hoc tamen addit, nequaquam pari castigatione & industria, ut Nicetam choniatem, scripsisse, sed vitia plura traxisse sui ævi: superfluere aut evagari, & res orationesque proprias miscere indecore, immo inepte. Et Leo *Allatius* de Consensu utr. eccles. p. 727. eundem maligni in quibusdam silentii accusat. Vide *Konigium* 361. *Whearum* Sect. 24. p. 96. 151. & *Neu* in Accession. 165. *Wharton* Append. ad Cavii Histor. liter. p. 26. *Olearium* T. II. 10. Io. Alb. *Fabricium* 300. *Magirum* 401. & C. *Colerum*, (in Crenii T. III. Methodor. p. 388.) qui fatetur, eum ad prudentiam civilem unicum esse, & sententiarum uber quoddam.

LAONICI CHALCOCONDYLÆ Historica turcica, Conr. *Clausero* interprete; sed recognita ab eodem, & ad Philippi *Gundelii* exemplar emendata, atque hic ab Hier. *Wolfio* subiuncta, p. 273. cum præfatione Io. *Oporini*, qui de operis contentis differit, de auctore iudicium edit, & lectionem historiæ byzantinæ, ut supra *Wolfius* fecerat, commendat, scribens: *Attenta eius lectio, dum*

sui

sui temporis contentiones, & christianorum etiam Principum quorundam inter se discordias, aemulationes, perfidiam, tantique Imperii casum atque internecionem ob oculos ponit, altum illum nostri quoque seculi veternum, etiam eorum, qui ad Reip. gubernacula sedent, si excuti posset, excutere posse videtur. Recusa est, addito textu graeco, Genevae A. 1615. & Parisiis, cum Car. Annib. *Fabroti* Glossario, nec non Annalibus Sultanorum Othmanidarum, e germanico Io. *Gaudieri*, dicti *Spiegel*, in latinum translatis a Io. *Leunclavio*, e typographia regia A. 1650. Et nostra quidem, quam gallice reddidit Blasius *Vigenerius*, constat libris X. ab Ottomanni I. initiis ad imperium Mohamedi II. adultum, h. e. ab A. C. 1298. ad annum 1462. originem & res gestas Turcorum, imperiique Graecorum interitum exponens. Cui quidem alibi accessit Appendix brevis usque ad annum 1565. sed quae recentiorem auctorem agnoscit. Atque hi IV. scriptores, *Zonaras* nimirum, *Nicetas* Choniates, *Nicephorus Gregora*, & *Laonicus Chalcondylas*, conficiunt integrum historiae byzantinae corpus a CONSTANTINO magno ad CONSTANTINVM postremum, & CPlim a Turcis, eheu, occupatam & possessam, adeoque annos fere 1123. complectens.

Laonicus, aliis *Nicolaus* dictus, (idem enim nomen est, ut *Theophilus* & *Philotheus*, *Demonicus* & *Nicodemus*) *Chalcocondylas*, quem etiam, decurtato nomine, *Chalcondylam* vocant, atheniensis, illustri genere oriundus, claruit saec. XVI. vitamque, si *Vossio* de Histor. gr. l. 2. c. 29. p. 155. credimus, ad annum usque 1490. vel ultra, perduxit, scriptor minime contemnendus; quamquam non careat, observante *Bellarmino* de Scriptor. eccles. falsis narrationibus, quas temere credidit rerum nostrarum ignarus, sicut & *Gaddius* ac *Barthius* non nulla eius loca notarunt. Cetera tamen fidem meretur, uti *Oporinus* scribit in Praefatione, quia plurima quidem oculatus testis, non pauca vero ab ipsis etiam Imperatoribus, aut eorundem tabulariis accepta profert. Vid. *König* 184. *Whear.* Sect. 39. p. 153. & *Neu* in Accession. 182. 299. *Wharton* Append. ad Cavii Hist. liter. 100. Io. Alb. *Fabricius* l. c. *Magirus* 206.

Casp. CALVOERII Saxonia inferior, antiqua, gentilis & christiana. Goslariae 1714. Operis sunt Partes IV. in quarum prima agitur de antiquis Saxoniae incolis, eiusque deastris, cultu idololatrico, & vita atque actionibus Saxonum: in secunda de conver-

ſione, epiſcopatibus & cœnobiis Saxonum : in tertia de epiſcopatibus & cœnobiis Saxonum, ſæc. IX. fundatis: in quarta de epiſcopatibus & cœnobiis ſæc. X. conditis. Quibus áccedit Appendix de non nullis ſæc. X. erectis, ſed in antiquitate non adeo celebribus monaſteriis. Et præmittitur Præfatio, in qua dicitur, Saxoniam inferiorem fuiſſe theatrum & palæſtram romanæ ac germanæ fortitudinis, immo & artis & religionis, ſiquidem inde chriſtiana religio transplantata ſit in regiones boreales: primam quoque eſſe inter omnes Germaniæ provincias, quæ Francorum iugum excuſſerit, & cervicem ſubmiſerit potentiæ doctrinæ chriſtianæ. Vide auctores *Relat. innoc.* A. 1714. & *Neuen Bucher-ſaal* T. IV. 775.

Caſp. *Calvör*, natus Hildeſiæ A. 1650. antehac cellerfeldenſis, nunc autem clausthalienſis paſtor, pariterque eccleſiarum Ducatus grubenhagenſis Superintendens generalis, & conſiliarius conſiſtorialis hanoveranus, multis inclaruit ſcriptis, quæ recenſentur in Tomo IV. Muſei novi (des Neuen Bucherſaals) p. 775. inter quæ ſunt præcipua: Gloria Moſis, Gloria Moſis illuſtrata, Fiſſuræ Sionis, Rituale eccleſiaſticum, de Muſica, de Iuris naturæ ac conſcientiæ ortu divino & certitudine, Epiſtola ad D. Strimeſium, Ramus oliuæ ſive conſultatio de pace eccleſiaſtica inter Proteſtantes ineunda, Depulſio aliquot durarum imputationum, Examen ſpiritus pietiſtici, Dehortatio ad eccleſiam clausthalienſem, Gloria Chriſti, Quæſtiones ad viros nonnullos, & Metron mentis univerſale. Vocatur inſignis theologus lutheranus a Sam. *Strimeſio* in Inquiſit. in controv. Euangelicor. P. I. 171. nec non clariſſimus & celeberrimus, p. 1.

XCI.

Iac. SALIANI Annalium eccleſiaſticorum V. T. epitome. Coloniæ 1638. Recuſa Rotomagi A. 1646. f. Huius epitomes auctor ipſe eſt Salianus, alienior alioquin a diſpendioſis compendiis, ſed ad hoc inſtitutum coactus & compulſus cum amicorum precibus, tum aliorum molimine, quo eius Annales contrahere nitebantur, aut certe contracturos ſeſe minitabantur. Cum vero ſatius ſit, compendium ab ipſo, qui opus condidit. auctore formari, quam ab alio, ideo Salianus laborem ipſe hunc aggreſſus eſt, treſque ei annos impendit, operam dans, non ut ſtrictim omnia

&

& quam brevissime dicerentur, sed ut optima quæque plenius, & totidem sæpe verbis, quibus in Annalibus erat usus. Inter variantes auctorum sententias illam hic secutus est, quam iudicabat probatissimam. Non nulla etiam obiter, quæ ad rem non parum facere videbantur, Annalibus adiecit, & errata, quæ vel typographis, vel sibimet ipsi irrepserant in Annalibus, eadem opera emendavit. Ipsi autem Annales VI. tomis sive partibus, quæ tria volumina conficiunt, comprehenduntur, impressi Parisiis A. 1619. & 1620. historiamque tradentes, sicut & hæc Epitome, annorum MMMMLXXXVI. a M. C. usque ad Christi ascensionem in cælum.

Pag. 259. *Virum* LXX. illi socii, qui Mosem sublevarent, *ei essent subordinati*, in Annalibus explicatum est. (Sequitur autem ibi *Abulensem id negantem.*) *Subordinatos fuisse*, statuit Io. *Seldenus* de Synedr. vet. Ebreor. l. 3. c. 1. p. 13.

Iac. *Salianus*, avenionensis, S. I. homo doctus, & prodigiosæ memoriæ, literarum humaniorum & sacrarum in provincia lugdunensi interpres, Collegii vesontionensis rector, & ecclesiastes parisiensis, elucubravit de timore Dei libros IX. de amore Dei libros XVI. Artem placendi Deo, Enchiridion sacræ & profanæ historiæ, vitæque suæ cursum consummavit A. 1640. ætat. 83. *Auctor Censura Eclogarum* I. Fr. Meyeri scribit p. 70. Salianum nostrum non Baronii, sed Tornielli esse epitomatorem; at *Sixtus* sen. Biblioth. S. lib. IV. p. 340. narrat, eo fere tempore, quo Aug. *Torniellus* Annales V. T. in lucem dedit, nostrum & suos edidisse, & longe quidem fusiores, VI. videlicet tomis comprehensos, cum Torniellus duobus tantum tomis suos complexus sit. *Vterque* vero (ita iam pergit Sixtus) *omnes V. T. historias in annos digessit, tanto iudicio & eruditione, maxime hic*, (puta, Salianus) *ut omnem chronologorum laborem posthac supervacuum fore putem. Non possunt satis laudari duorum istorum doctissimorum virorum scripta.* Hinc etiam *Kœnigius* Annales Saliani nostri iure meritoque vocat doctum opus. p. 715. Ceterum de Saliano videatur *Alegambe* in Biblioth. scriptor. Soc. Iesu.

XCII.

XCII.

CENTVRIAE XIII. Magdeburgenses, sive ecclesiast. historia integram ecclesiæ Christi ideam, quantum ad locum, propagationem, tranquillitatem, doctrinam, hæreses, ceremonias, gubernationem, schismata, synodos, personas, miracula, martyria, religiones extra ecclesiam, & statum Imperii politicum attinet, secundum singulas Centurias perspicuo ordine complectens, singulari diligentia & fide, ex vetustissimis & optimis Historicis, Patribus,& aliis scriptoribus congesta, per aliquot studiosos & pios viros in urbe Magdeburga. Basileæ per Io. Oporinum (de quo vide *Vogleri* Introduct. univers. in notitiam scriptor. p. 11.) A. 1564. & seqq. volumina V. Recusæ Basileæ A. 1624. Tomis III. opera Ludov. *Lucii*: in quo laudandum, quod aliorum verba cursivis, ut vocant, litteris imprimenda curaverit; at hoc improbatur, quod epistolas dedicatorias, præfationes, aliasque ad lectores admonitiones vel omiserit vel mutaverit: quid? Io. Gottl. *Moller* in peculiari eum dissertatione de Centuriis magdeburg. p. 16. triplicis generis corruptionum accusat, videlicet quædam omisisse, non nulla in suæ, hoc est, reformatæ religionis gratiam depravasse, & nova quædam addidisse. Sed utinam singulas illas corruptiones, clare & distincte indicasset, lectorumque oculis subiecisset, ut accusatio probatione muniretur. Ger. Io. *Vossius* (vide eius Epistolas p. 254.) in animo habuit eas cum notis suis emittere; sed postea curam istam deposuit. *Magdeburgenses* appellantur a loco scriptionis, qui erat urbs Magdeburgum. Non tamen omnes ibi scriptæ sunt, sed IV. duntaxat priores, & ex parte Quinta. Præcipuus earum auctor fuit Matth. *Flacius*: cui opem tulere Io. *Wigandus*, Matthæus *Iudex*, Basil. *Faber*, Andr. *Corvinus*, & Thom. *Holthuterus*. De quibus vide Casp. *Sagittarii* Introd. in Hist. eccles. T. I. p. 248. & *Clarmundi* Einleitung 99. Inferioris Saxoniæ Nobiles magni nominis, Christoph. *a Steinberg*, Ludolph. & Ioach. *ab Alvensleve* fratres, Hartv. *a Werder*, Andr. *a Meiendorf*, Henr. *ab Asseburg*, & Achatius *a Veltheim*, Coss. & Senatus Lindaviensis; ex hassiaca nobilitate Herm. *Riedesel*, atque Augustani quidam & Noribergenses, ex hisce quidem Christoph. *Harsdörffer*, Io. *Meinschein*, Iac. *Peck*, Thom. *Irtenberger*, & Andr. *Oertel*, prout videre licet ex inscriptionibus seu de-

Impensas operi complures fecerunt Maecenates, quos inter fuere

dedicationibus Centuriæ VII. IIX. X. & XImæ. *Sagittar.* 264. Idque initium capit a temporibus Christi servatoris, & excurrit usque ad finem sæculi XIII. Singulæ autem Centuriæ in XVI. capita sunt digestæ, quorum I. est argumentum Centuriæ, II. agit de loco & propagatione ecclesiæ, III. de tranquillitate & persecutione, pœnisque persecutorum, IV. de doctrina, eiusque inclinatione, V. de hæresibus, VI. de cærimoniis diversis in locis, VII. de gubernatione ecclesiæ, IIX. de schismatibus & certaminibus levioribus, IX. de conciliis, X. de personis illustribus in ecclesia, potissimum de episcopis & doctoribus, XI. de hæreticis & seductoribus, XII. de martyribus, XIII. de miraculis, XIV. de rebus iudaicis externis, seu politicis, XV. de religionibus extra ecclesiam, ut iudaismo, gentilismo, XVI. de mutationibus politicis imperiorum. Vnde cognosci potest, quis Centuriatoribus scopus fuerit, nimirum hic, ut, quæ fuerit per singula sæcula ecclesiæ fides, qui status, quæ disciplinæ ecclesiasticæ forma, &c. ob oculos poneretur. Atque opus hoc est omnino laude dignum. G. *Calixtus* Appar.theol. 184. *Olearius* Abac. patrolog. 104. *Sagittar.* l. c. 273. *Cave* præfat. in alteram Histor. liter. script. eccl. Partem †. & *Spanhem.* Introduct. ad hist.eccl. 6. Sed non sine nævis. *Sagittar* 277. *Gessel.* præf.in Hist. sacr. 4. *Cave* l. c. Christ. *Thomasius* in Admon. de 2. Collegiis A.1701. A 4. Qui tamen excusandi. *Whear* 164. *Nen* 317. præcipue cum eius auctores non adhibuerint curas secundas. *Olear.* 105. Neque vero caruit adversariis: illud enim, cum adhuc esset in herba, oppugnarunt sub nomine *Scholasticorum* theologi quidam wittebergenses, (de quibus vide *Relat. innoc.* de A. 1710. p. 661.) cumque editum esset, Fran. *Turrianus*, Guil. *Eisengrein* in Centuriis XVI. adversus Flacium, Nic. *Harpsfeld* in Dial. de Histor. magdeburg. Laur. *Surius*, Pet. *Cotonus* in Instit. cathol. omniumque maxime Cæsar *Baronius*; quamquam Centurias ipsas nusquam nominet, sed sub nominibus *Novatorum*, *Hæreticorum* & *Schismaticorum* involvat, ne scilicet, ut putant, lectoribus ansam det evolvendi eas & legendi. Vide P. Honor. *de S. Maria* in Atrio nov. libr. T. III. 821. & *Hedevillium* apud Cren. P. IIX. Animadvers. p. 85. Prædictis adversariis, teste *Boineburgio* Epp. p. 180. accensendi etiam sunt Conr. *Brunus*, Iod. *Coccius*, Alex. *Turrianus*, & Casp. *Scioppius*. Continuationem huius operis sibi proposuerunt, aut proponere visi sunt

 Andr.

Andr. *Stangevvaldus*, (certe hic a Duce Borussiæ sibi munus scribendi tres reliquas Centurias demandatum esse affirmavit, ut legimus in *Crenii* Animadv. P. VI. 72.) Lud. *Lucius* G. I. *Vossius*, Casp. *Sagittarius*, & Gebh. Theod. *Meyer*, sed eventus spei, quam ostendere, aliive de ipsis concepere, minime respondit; neque etiam hoc stat in viribus hominis unius, quantuscunque ille sit, & quantam de eo cunque foveas opinionem. Interim pro earum supplemento reputari potest Eliæ *Ebingeri* Seculum XV. Historiæ ecclesiast. de quo *Serpilius* in Epitaph. theol. suevor. 136. lectuque dignum est venerabilis abbatis Io. Andr. *Schmidii* Consilium de Centuriis magdeburg. emendandis, defend. & continuandis, editum A. 1700. 4.

Io. *Wigandus*, mansfeldianus, primum ludi in urbe Noribergensi laurentiani magister, deinde diversis in locis, atque ita etiam Magdeburgi ecclesiastes, tum professor theol. ienensis, sed brevi post ob adiaphoristicas cum Flacio controversias, quas Stoesselius suscitaverat, solum vertere iussus, quin & elapso septennio, quo assumtis prius honoribus doctoralibus ecclesiæ wismariensi docendæ operam dederat, ad professionem theologicam revocatus, nec alia a Duce meklenburgico lege dimissus est, quam ut uno exacto anno rediret. Sed ille ibi mansit usque ad tertium & septuagesimum, quo post obitum *Ioannis Wilhelmi* Ducis Saxon. novorum motuum theologicorum caussa iterum in exilium abire compulsus est. Post hæc per biennium docuit in universitate studiorum regiomontana, factusque tandem episcopus pomezaniensis, in sede cathedrali Liebenmühlana A. 1587. decessit, ætatis 64. ob crebras mutationes fortunæ pila vocandus. Conr. *Schlüsselburg*. Orat. de eius vita, Melch. *Adam*. in Vitis theol. 603. Casp. *Sagittar*. l. c. 246. *Micralius* Syntagm. hist. eccl. 790. *König* 869. *Leukfeld* in Histor. Spangenbergii, auctor *Atrii novi libror*. T. II. 502. 867. & Io. *Latermann*. præfat. in Declarat. apologet. 6. Annumerandus est iis, qui multa scripserunt: extant enim eius libri dogmatici, exegetici, polemici, historici, orationes & disputationes, de quibus plenius te informabit *Adamus* p. 616. & seqq. Et calamo quidem dimicavit cum Io. & Georg. *Maiore*, Paulo *Ebero*, Victorino *Strigelio*, Steph. *Agricola*, Paulo *Crellio*, *theologis vvittebergensibus*, quos antilutheranos vocat, *Pencero*, *Pezelio* & *Crucigero*, quos

ap-

appellat apoſtatas, *Sidonio* & *Caniſio*, *Sacramentariis*, *Servetianis* ſeu antitrinitariis, *Synergiſtis*, *Anabaptiſtis*, *Adiaphoriſtis*, *Oſiandriſtis*, *Schwenckfeldianis*, & quibus cum non? Hinc fit, ut laudetur ab his, culpetur vero ab illis. Inter laudatores quidem ſunt Wolfg. *Franzius*, qui in tractatu de Interpret. ſacr. ſcriptur. pag. 15. vocat theologum ſummum ſui ſæculi; & Conr. *Schlüſſelburgius*, ac M. *Adamus*, quibus audit vir ingenio doctrinaque præſtans, cuius vita ſobria & honeſta aliis eſſet exemplo, comis & facilis erga quosvis, pariterque gravis, præterea munificus & liberalis erga egenos, amans homines pios & bonos, in genua, quoties ad Deum preces fundebat (fundebat autem matutino & veſpertino tempore) procumbens, cumque domeſtica eccleſia ſingulis fere diebus examina catechetica inſtituens. *Latermannus* autem præfat. in Declarat. apologet. b. accuſat eum, quod ſcandaloſum minimeque neceſſarium adverſus Heshuſium excitarit certamen, eique, qui ſcripſerat, Non tantum in concreto recte dici, *Homo Chriſtus eſt omnipotens, omniſcius & adorandus*, verum etiam in abſtracto, *Humana Chriſti natura eſt omnipotens*, hanc, qua ille nunquam uſus fuerat, propoſitionem tribuerit, *Humana Chriſti natura in abſtracto eſt omnipotens*, indeque hunc exterebraverit ſenſum, *Humana Chriſti natura extra unionem & in ſe ſpectata eſt omnipotens* & omniſcia: præterea etiam in Synodo illum nec citatum, nec auditum damnaverit, eique revocationem decreverit; unde factum, ut Heshuſius ab eccleſiaſtico pariter atque epiſcopali munere, quamvis, ut Ioanni *Behmio* videtur, minus conſiderate, removeretur.

Matth. *Iudex*, Tippolswalda-miſnicus, primum conrector, deinde rector ſcholæ magdeburgenſis, porro eccleſiaſtes eiusdem urbis, poſtea profeſſor theol. in Salana, & inde ob libelli germanici de fuga papatus editionem, vel potius ſynergiſmi Strigeliani improbationem, cum *Flacio* & *Wigando*, remotus, & Magdeburgo ſæviſſima hieme cum uxore & V. liberis expulſus, Wiſmariam pervenit, Roſtochiique, ad promotionis actum invitatus, obiit A. 1564. æt. nondum 37. vir, ſecundum Simonem *Pauli*, divino ingenio, ſingulari eruditione, acumine iudicii, dexteritate in confutandis adverſariis, fide in laboribus vocationis, conſtantia, zelo veritatis, & aliis virtutibus theologo dignis præditus. Ante coniugium adeo pudice vixit, ut a non nullis frigidus fuerit iudicatus,

tantæ etiam fuit sobrietatis, ut ne quidem in gratiam intimorum ultra sitim unquam biberet; cibi vero adeo exigui, ut, quantum alius mediocris stomachi uno die absumit, vix dimidio hebdomadis comederit. Scripsit quædam latine, alia germanice, & non nulla communi cum Wigando nomine; interque illa sunt liber de concione pœnitentiæ, legi, non autem euangelio propria, & alius de typographiæ inventione, & legitima prelorum inspectione. Ceterum sicut amicitiam coluit cum *Flacio*, *Wigando*, *Hußufio*, Sim. *Musæo*, Mich. *Neandro*, & Basil. *Fabro*, ita calami armis oppugnavit *Amsdorfium*, *Cicelerfum*, G. *Maiorem*, *Strigelium*, & *Intermistices*: idemque ad X. Centurias magdeburgenses scribendas & expoliendas, atque ad tres earum germanice reddendas operam suam contulit; nec dubium, nos tres etiam ultimas, quarum conficiendarum negotium sibi a Duce Borussiæ impositum esse affirmabat Andr. *Stangevvaldus*, habituros fuisse, si vita ei longior contigisset. Casp. *Sagittarius* Introd. in Histor. eccles. 246. Andr. *Schoppius* Orat. de vita iudicis, apud Cren. Animadvers. P. VI. 49. & *Lexic.* univ. histor. P. III. 238.

Basil. *Faber*, soranus, seu ex urbe Soravia Lusatiæ inferioris, trium scholarum, videlicet quedlinburgensis, northusanæ & erffurtensis rector, Quedlinburgo autem, quod Corpori doctrinæ Philippi subscribere nollet, dimissus, annos XXXVI. iuventuti erudiendæ impendit, sed & intra hoc temporis spatium aliquandiu Magdeburgi commoratus, de IV. prioribus Centuriis mageburgensibus bene mereri studuit, XXV. priora Commentarii *Lutheri* in Genesin capita, reliqua persequente Io. *Gudenio*, præter Locos observationum ex *Ciceronis* Epistolis familiaribus, ac libellos de Synonymia *Terentii*, de disciplina scholastica, deque novissimis, Historiamque Saxoniæ *Krantzii* germanice vertit, & anno 1571. Thesaurum eruditionis scholasticæ emisit, ad scholam cælestem promotus A. 1575. æt. 55. Ab Aug. *Buchnero* vocatur vir perquam eruditus, &, dum fata Deusque sinebant, ad informandam bonis litteris iuventutem prope unicus. *Sagittar.* Introd. 247. *Kindervater* in Nordhusa illustri p. 106. *Lexic.* univ. histor. P. II. 93. *Morhof* Polyh. T. I. 614. *Ludovici Schul-Historie* T. I. 24. Adversarium habuit Andr. *Corvinum*.

Andr. *Corvinus*, distinguendus ab Antonio *Corvino*, Saxone, Lutheri socio & adiutore, ecclesiarumque brunsvicens. inspectore, & *Io.* Corvino, megapolitano, Dantisci ad D. Mariæ pastore, sed inde certas ob causas digresso, & Lubecæ defuncto, atque ob studium & operam in conscribendis Centuriis magdeburgens. adhibitum notus, claruit sæc. XVI. *Micræl.* Syntagm. hist. eccl. 745. *König* 216.

XCIII.

Cæs. BARONII Annales ecclesiastici. Coloniæ 1624. Tomi XII. volumina IV. Novissima editio, postremum ab auctore aucta, & iam denuo recognita. Melior tamen editio non nemini videtur illa, quæ prodiit A. 1645. De variis autem huius operis editionibus legantur *Sagittarius* in Introduct. in Histor. eccles. 304. *Ancillon* Mel. crit. P. I. 280. *Neu* in Accession. ad Whear. 321. Quibus addenda est nupera romana de A. 1714. Tomis X. Incipiunt hi Annales a N. C. & pergunt usque ad annum 1198. Primi Tomi initio comparent trium interpretum epistolæ, auctoris Præfatio, oratio Angeli *Buccii* in funere Baronii, & parentalia eiusdem a Iusto *Baronio* ad Nicol. Serrarium perscripta. Laudantur a *Casaubono* in epist. dedicator. Animadversionum p. 20. & Proleg. ad easdem p. 4. *Montacutio* apud Whear. in Relect. hiemal. 167. & *Pope-Blountium* p. 862. G. *Calixto* Appar. theol. 191. G. I. *Vossio* de philol. c 14. *Gesselio* præfat. in Hist. sacram 5. 4. 5. ob excellens auctoris ingenium, limatum iudicium, & stili rotunditatem, nec non ob communicationem plurium monumentorum antiquorum, & variam historiæ illustrationem. Sed & varia in iis reprehenduntur atque desiderantur non modo a diversarum viris religionum, ut *Calixto* Appar. theol. 187. *Cavio* præfat. in P. II. Histor. liter. 3. *Crenio* P. XII. Anim. 79. 168. & Dissert. I. de furib. librar. §. 9. *Heideggero* Histor. papat. 307. *Neu* in Accession. ad Whear. 322. *Scaligero* in Scaligeran. 47. *Ancillonio* Mel. crit. T. I. 251. *Bibliothecario* nulli parti addicto T. I. 765. sed ipsis romanæ ecclesiæ filiis, e. g. *Perronio* in Perronianis p. 36. Paulo *Sarpio* in epist. ad Casaubonum, Bœcleri Historiæ universali subiuncta p. 178. Henr. *Valesio* in epist. ad Clerum gallican. Eusebii Histor. eccles. præmissa, & *Muratorio* nelle Riflessioni sopra il Buon gusto P. II. 256.

aliisque, quos excitat *Crenius* Animadverſ. P. X. 235. & P. XII. 80. Vnius Antonii *Godavii*, epiſcopi quondam graſſenſis & venecenſis in Proincia Galliarum, viri æque iudicio ac candore præſtantis, teſtimonium ex præfatione in Hiſtor. eccleſ. Lutetiæ Pariſiorum gallico idiomate A. 1657. editam, prout illud a Tim. Geſſelio (*) in latinam linguam translatum eſt, iuvabit adducere. Sic autem ille: *Cardinalis* Baronius *ſcripſit hiſtoriam completam XII. ſeculorum, opus immenſi laboris, curioſæ indagationis, & profundæ eruditionis: & tamen critici, non ſolum inter adverſarios, ſed quidam etiam inter ipſos orthodoxos, eum accuſant, quod* falſitates quorundam ſcriptorum, *quæ interdum citat, ignoraverit: quod ſæpe* in chronologia, & antiquitate romana *erraverit: quod* epocham Dionyſianam *cum vero nativitatis Ieſu Chriſti anno confuderit, qui error durat ad tempora Diocletiani*: (aut potius, id quod *Geſſelius* de ſuo addit, Probi) *quod nimis prolixas faciat* digreſſiones: *& inprimis quod in quærendis* ſummorum Pontificum emolumentis *nimius ſit, & eorum auctoritatem ultra legitimos limites extollat: quod omni* probationum *generi innitatur, ſine diſtinctione rerum ambiguarum & diſputabilium a veris: quod* poteſtates ſeculares *a Deo ordinatas & fundatas ſupprimat. Holſtenius*, ſicut narratur dans l' Eſprit de Guy Patin pagin. 58. Naudæo affirmavit, ſe ex MSS. bibliothecæ vaticanæ plus quam 8000. errores ſeu falſa Baronii monſtrare poſſe. Simile quid potuiſſet facere, ſicut in *Scaligeranis* p. 309. legimus, Paulus *Petavius*, conſiliarius Parlamenti pariſienſis, niſi *honorabiles viros* (hoc velim mihi notent litterati, ac prope notent) *contra ſe invicem ex profeſſo ſcribere* nefas duxiſſet. Sed quid mirum, magnum auctorem in tam vaſto opere ſæpius erraſſe? ecquis ſcriptorum non affectibus indulget, nec nimis laudat ſuos, ſuæque religionis hominibus rebusque iuſto plus favet? ſicut doctiſſimus Ludov. Anton. *Muratorius*, ſereniſſimi Ducis Mutinenſis a bibliotheca, poſtquam & ipſe lapſus Baronii agnoverat & notaverat, æque & humaniter iudicat P. II. delle Rifleſſioni f. 259. 299. Caute igitur legendus eſt Baronius. *Whear* 168. *Caſaubonus* in ep. dedicat. Exercitat. 24. & in Prolegom. 27. G. I. *Voſſius* apud Placc. de anon. 294. Refutatores eius ſunt Iſ. *Caſaubonus*, *anonymus* hiſce cum lit-

(*) Præfat. in Part. I. Hiſtor. eccleſ. *** 4.

litteris I. A. C. Iac. *Cappellus*, Rich. *Crakanthorpius*, Thom. *Comber*, Io. *Prideaux*, Rich. *Montacutus*, Melch. *Goldastus*, Christian. *Kortholt*, Adam *Tribbechovius*, Io. Henr. *Ottius*, Io. Frid. *Krebs*, Andr. *Magendeus*, Sam. *Basnage*. Vide *Acta erudit.* A. 1697. 308. & de Casaubono, Montacutio, Ottio atque Basnage *Muratorium* P. II. p. 257. Tantavit etiam non nulla ad Baronium notare Dav. *Blondellus*, teste *Morhofio* T. III. Polyhist. p. 35. & Alex. *Tassonus* paratum habuit librum dell' Istoria ecclef. e fecol. in qua magis libere, quam alii vellent, Annales examinare studuit. Nec ei parcunt *Richerius*, *Launoius* in Epp. Natalis *Alexander*, *Tillemont* dans les Memoires, *Pagii*, aliique inter Romano-Catholicos. Continuarunt hoc opus Abr. *Bzovius* usque ad A. 1565. Odoric. *Raynaldus* ad A. 1458. Henr. *Spondanus* ad A. 1646. & A. 1697. sicut collectores *Act. erud.* huius anni p. 308. nescio cuius fide testantur, iussu Pontificis eo in labore versabatur Iac. *Laderechius*. Quibus etiam accenseri potest Claud. *Fleurius*, qui Tomo XVI. & seqq. Hist. eccl. idem agit negotium. Vide Tomum VI. Supplem. *Actor. erudit.* 389. Dantur quoque Annalium Epitomæ, ut prædicti *Spondami*, Io. Gabr. *Bisciolæ*, Lud. *Aurelii*. Nec desunt earum translationes varias in linguas, ut germanicam, italicam, polonicam, arabicam. *Neu* in Accessionib. ad Whear. 321. *Acta erudit.* A. 1697. 307. *Sagittar.* Introd. in Hist. eccl. 305. Tomo VII. accesserunt ad finem Parerga de conversione Ruthenorum ad christianam religionem, eorundemque ad romanæ catholicæ Ecclesiæ communionem, ut perhibent, reversione sub CLEMENTE IIX. Pont. max. XImus autem Annalium Tomus, in quo Bullam, qua ROGERIO Neapolis & Siciliæ Regi Sicilia donata legitur, falsam & suppositritiam esse asseritur, adeo offendit PHILIPPVM III. Hispan. Regem, ut eum non modo proscriberet, (quod Edictum exstat in M. Ant. *de Dominis* libro VI. de Rep. ecclef. p. 263.) sed &, si credendum M. Ant. *de Dominis* l. VI. de Rep. ecclef. & *auctori Extract. menstruor.* A. 1700. m. Mart. 48. manu carnificis comburi iuberet: ideo illa prædicti Tomi particula in editionibus antverpiensibus non comparet. Hanc etiam ob caussam sedem papalem, ad quam alioquin sive una, sive altera vice electus fuisset, conscendere nequivit. *Sagittarius* 297. *Wagenseil* in Thes. miscellan. n. 35. *Crenius* Animadvers. T. XII. 103. Ad calcem XI. huius tomi, videlicet p. 759. ex-

exhibetur disputatio *Humberti* Cardinalis CPli habita adversus Graecos, & speciatim contra *Nicetam*, cognomento Pectoratum, presbyterum & monachum monasterii Studii, de azymo & fermentato, ubi defendit morem ecclesiae romanae utendi azymo pane in celebratione sacrae coenae. Cum Baronii opere coniungenda est Critica historico-chronologia Ant. *Pagii*, continuata a Fran. *Pagio*, de qua lege *Clerici* Biblioth. choisi. Tom. IIX. 258. & *Ancillonii* Mel. crit. T. I. 289. Denique & hoc addendum, Annalium istorum lectione non nullos permotos esse, ad romanam ut transirent ecclesiam, nominatim Casp. *Scioppium*, Iustum *Calvinum*, & Nic. *Stenonem*: quorum ultimus id mihi de se ipse narravit, cum in Italia sermones cum eo, iam episcopo, conferrem.

In *Apparatu* ad Annales, p. 4. n. V. Herodes Idumaeus, *gentilis homo.*

Non erat alienigena, sed *iudaus*. *Casaubon*. Exercit. I. p. 24.

P. 19. n. XLVIII. Dicere necesse est, incidisse sacratissimum diem natalem Dei genitricis Mariae sub consulatu Furnii Nepotis & Iunii Silani, *anno ab Urbe condita septingentesimo trigesimo septimo, AVGVSTI Imp a Triumviratu vigesimo sexto, Olympiade centesima nonagesima, anno tertio.*

Vnde *hac temporis circumstantia tam accurate definiri possit, nondum video.* Licet enim a multis seculis haec ecclesiae fuerit consuetudo, VIII. diem Septembris Mariae nativitati dicare, eumque habere festum, priora tamen tempora illum ignorarunt. &c. Ioan. Andr. *Schmidius* in Prolusion. Marianar. Secunda A 2. *Casaubon.* p. 99.

Ibid. Satis scimus, lege divina (Levit. 27, 2.) tam de masculis, *quam de feminis Deo dicatis, votoque promissis*, statutam esse redemtionem, quot *per annos singulos* quisque siclos persolueret sacerdotibus.

Nulla in lege divina fit mentio pecuniae annuae, sed unicae duntaxat *pro votivis personis solutionis pretii*, a Deo ipso definiti: illa etiam *vota res concernebant*, non primogenitos. Neque etiam lex (Ex. 13, 12.) redemtionem iniungebat, aut consecrationem Deo, ratione fe-

P. 27. n. LXVIII. Anno ab V.C. 750. Coss. Sabino & Rufo, Olympiadis 194. anno primo, AVGVSTI Imp. a Triumviratu inito A. 39. 8. Kal. Octobr. post æquinoctium, solemnis ieiunii tempore, Ioannes Baptista est in utero materno conceptus.

feminarum, sed *masculorum tantum.* I. A. *Schmidius* l. c. B. Scriptura S. nullam conceptionis Elisabethæ diem indicat: eam igitur velle indagare, est otio abundare. *Casaubon.* Exercit. I. p. 110.

P. 45. n. CXVIII. *Sancta Dei Ecclesia antiquitus consuevit supputare annos ab origine mundi,* non secundum hebraicam editionem, sed *secundum 72. interpretes.* Et n. CXIX. Profitetur & Rom. Ecclesia *in suo Martyrologio*, se annos supputare secundum eosdem interpretes.

Nihilominus *hebraicam scripturam esse preferendam, quantum ad chronologiam pertinet*, sententia est, non modo recentiorum omnium, (ut Iac. *Gordonus* in Chronica annotat) sed etiam plurimorum veterum. Et quod de Martyrologio dicitur, id non nisi de Romano, quod hodie extat, verum est; at *vetustissimum, quo Rom. Ecclesia olim usa, nihil omnino habet de annis mundi.* Thom. *Crenius* Animadvers. philol. P. X. 233. 235.

Annal. T. I. ad A. C. I. n. II. p. 55. Locus nativitatis Christi fuit spelunca, *in suburbiis bethlehemiticis, posita.*

Secundum *Lucam* c. 2. v. 4, 6, 7. natus est Christus in urbe Bethlehem, & quidem, ob frequentiam hospitum, diversorium iam occupantium, in stabulo, diversorio illi contiguo aut vicino. *Casaubon.* Exercit. II. p. 144. Georg. *Calixtus* in Concord. euang. lib. I. c. 8. p. 49.

Num. III. pag. 56. In spelunca bethlehemitica, in qua natus

Vterque prophetarum locus alio tendit, & nihil minus habet, quam

Christus, non tantum fuisse præsepe, sed *bovem & asinum ad illud alligatos*, (quod olim propheta *Habacuc* c. 3, 1. vel 2. & *Ies.* 1, 3. secundum LXX. Interpp. cecinerat) cum Hieronymus, tum etiam complures antiquorum Patrum testantur.

quam ut huc alludat. *Casaubon.* 148. *Calixtus* l. c. p. 49.

Num. XI. p. 58. *Petrus Damianus*, quem aiunt dixisse, Templum pacis Romæ ea nocte, qua Christus est natus, collapsum esse, *facile tituli calumnia liberatur.*

Non possumus tamen diffiteri, in fœtu Petri Damiani indubitato, hoc est, *epist.* IV. quæ est de Dei omnipotentia c. 12. hanc narrationem haberi, nisi quod non vocatur ibi Templum pacis, sed *palatium Romuli.* Theoph. *Raynaudus* in Theol. natur. apud Crenium Animadv. P. XII. 80.

A. C. 31. n. XXVII. p. 111. *Optatus* milevitanus nomen Cephas non a syra lingua, sed *a græca, απο της κεφαλης*, caput, *interpretatur.*

Aut *græce nescivit* Optatus, aut *allusit* non satis apte, aut *illusit*. Fran. *Iunius* apud Glassium philol. S. l. 4. tract. III. p. 1276.

A. C. 33. n. XVI. & XVII. p. 148. 149. Cum solus esset *orans cum discipulis suis*, interrogabat eos. *Matth.* 16, 13. *Luc.* 9, 18. Et *hac actio Christi typum quendam exprimit celebrandi concilii*: cum missis cæteris, solus cum discipulis, post preces Deo oblatas, de summa rerum quæstionem proponit.

Mirum, & omnibus sæculis inauditum est, quod hic narratur de typo concilii a Christo tunc exhibito: nam *Concilium* est conventus iudicum ad deliberandum aliqua de re congregatorum. *Hic nullus iudex præter unum Christum*, reliqui omnes sine ulla potestate, *omnes discipuli*; & Christus ipse non hic ceu iudex sedet, sed *ut doctor & magister* inter suos discipulos familiariter versatur, illos interrogans *in via* (Mar. 8, 27.)

8, 27.) ac docens. Neque ille cum discipulis oravit, sed solus, *Luc.* 9, 18. non tantum a turbis liber, sed & *discipulis paullulum summotis. Casaub.* Exercit. XV. n. IX. p. 310. *Conring* disp. de Concil. th. V. Christian. *Thomasius* de Cautel. circa præcogn. Iurisprud. ecclesiast. p. 213.

A.C. 34. n. XL. p. 177. Christus ad cœnam paschalem ultimam in uno lecto discubuit cum Ioanne, & *Petro*: is enim veluti proximus Ioanni innuit.

Infirma probatio. Casaubon. 441. C. S. *Schurzfleisch* Epp. select. 549.

Num. CXXXI. p. 207. Centurionem (de quo *Matth.* 27, 54.) *Longinum* nomine appellatum esse, *Christique fidem secutum* abdicasse se a militia, ac denique *ad martyrii palmam advolasse*, qui eius res gestas scripserunt, testantur.

Narrationes istæ *pro fabulis habentur*, ac refutantur a Io. Gottl. *Mollero* in Observat. ad Bœcleri Histor. univers. p. 26. & partim a *Casaubono* Exerc. XVI. n. CXXIV. p. 610.

Num. CXXXIIX. p. 209. Ab hoc sudario (quo caput Domini est obvolutum in sepulcro) diversum existimatur illud, quod a *Berenice* (seu *Veronica*) faciei Domini, sanguine & sudore aspersæ, admotum, eiusdem dominici vultus effigiem in se retinuit.

Veronicæ vocabulum non est mulieris, teste *Mabillon*, in præf. Musei ital. sed imaginis: quæ ita dicta fuerit a φέρω & εἰκών, quod *ferret seu exhiberet imaginem*, vel, ut alii malunt, quod *vera* esset *icon*. Ex ignorantia igitur nominis nata est fabula de muliere, eique nomen Veronicæ affictum. I. G. *Möller* l. c. p. 22.

Num. CCCXII. p. 275. Vetuit Synodus eliberina cap. 34. ne accensis cereis *super defunctorum*

Synodus illa non loquitur de animabus defunctorum, sed de *spiritibus sanctorum*, id est, fide-

sepulchra, eorum animæ inquietarentur. Vbi non facum accensio, sed *defunctorum animarum superstitiosis ritibus evocatio prohibetur.*

fidelium, &, si vis, episcoporum & presbyterorum, qui frequentia & cura immodica cereorum ardentium, in orationis devotione impediuntur. Thom. *Hurtadus*, Garsias *a Loysa*, & *Albaspinaeus* apud Cren. Animadv. P. XII. 100.

A. C. 41. n. XXI. p. 321. *Petronius* a CAIO ad eam provinciam administrandam subrogatur. Isque fuit equestris ordinis, quamvis humili loco natus, militia clarus, & sub Augusto copias adversus Æthiopes duxit.

Baronius *ex tribus Petroniis facit unum. Pagi* in Crit. in Baron. (Acta erudit. A. 1690. 376.) *Moller* de homon. 395.

A. C. 44. n. XXIX. p. 354. Vna cum Ioanne apostolo profecta est *Maria* virgo in Asiam minorem, & *Ephesi apud eum habitavit.*

Hoc *refutatur a Pagio* in Crit. ad A. 42. (Acta erud. l. c.)

Num. LI. p. 361. De accessu *Simonis magi* ad urbem, deque *divino*, quem sibi magicis artibus comparavit, *honore*, Iustinus philosophus pro christianis coram ANTONINO Pio Imp. causam perorans ait.

Sed ex *Semone Sanco* confictus est Simon sanctus. Per illum autem Romani coluere Herculem. Thom. *Reinesius* Syntagm. inscript. antiquar. p. 2.

A. C. 53. n. XXXV. p. 462. Qui sic erant Nazaræi voto obligati, *nominabant se ipsos Corban*, h. e. Dei donum, (ut Iosephus Antiqq. lib. 4. c. 4. affirmat) quod sic se ipsos Deo dicassent.

Λειτουργία τῶν ἱερῶν Nazaræis non incumbebat: nec Nazaræi votum pecunia poterant redimere. Io. Mich. *Dilherrus* Dispp. T. II. 43.

A. C. 57. n. LXIV. p. 511. *Novatores* depravata Ignatii martyris

Appello ego iudicium omnium, qui Baronium norunt, *quantum*

epiſtola ad Philadelphios, inter eos, quos ille recenſet, fuiſſe coniugio obligatos, poſt Petrum *addiderunt Paulum & alios apoſtolos*. Sed qui antiquiores vel *græcos*, vel latinos codices perveſtigant, addititium eſſe Pauli nomen intelligent. Non tantum noſtrates codices vetuſtiores id demonſtrant, ſed etiam ille veneranda antiquitate nobilis, qui *aſſervatur* in bibliotheca Regis Pannonitarum, MATTHIAE CORVINI.

tum illi tribuendum ſit in MSS. græcis cenſendis, prope etiam dixeram, *vel legendis*. Neque *codex budenſis bibliotheca* dici poteſt *aſſervari*, cum illa dudum a Turcis direpta ſit. *Pauli* autem & reliquorum apoſtolorum etiam mentio fit in editionibus Ignatii latinis Iacobi *Fabri* ſtapulenſis, Iod. *Clichtovei*, & Symphoriani *Champerii*. Quamquam ego *cælibem vixiſſe Paulum*, ex ipſius profeſſione 1. *Cor*: 7, 7. 8. ſatis perſuaſus ſim. Iac. *Vſſerius* de Ignatii ſcriptis (Tomo II. Patrum apoſtolic.) c. 17. p. 227.

A. C. 58. n. CXLV. p. 629. Ego homo ſum quidem iudæus non ignobilis civitatis *municeps*.

Interpretem latinum hic ſequitur Baronius, cum in fonte dicatur πολιτης, id eſt, *civis*. Niſi forte interpres ille, Iuriſconſultorum more, abuſive uſus eſt hoc vocabulo, pro cuiusque civitatis cive. Dan. *Heinſius* Exercit. SS. ad h. l. p. 299.

N. CXLVII. p. 630. *Tarſus*, Ciliciæ metropolis, *ius municipale* a Romanis fuerat conſecuta; ideoque & Paulus eo gaudebat.

Id vero adhuc *probandum* eſt: *Paulus* autem *civis romanus* fuit, quia natus erat parentibus, qui a romano magiſtratu emerant civitatis ius, cum quo coniunćta erat libertas agendi ſecure, & intrandi Aſiæ & Græciæ urbes, nemine prohibente, nec non immunitas a virgis & flagellis, crucisque ſupplicio. Atque hinc eſt, quod Paulo caput fuerit amputatum,

Petrus autem cruci affixus. Sal. *Deyling* Observat. sacr. P. III. p. 307.

A. C. 60. n. XVI. p. 657. Iudæi (*ut de Pharisæis tradit Epiphanius* in Panar. lib. I. c. 16.) *ipsa cœli astra animata esse* existimarunt.

Epiphanius tantum affirmat, *probasse illos Græcorum astronomiam*, & tam astris, quam animantibus, quæ in cœlo finguntur, *hebraica nomina accommodasse*. Bened. *Iustinianus* apud Thom. Crenium Animadvers. P. XII. 85.

Num. XXII. p. 660. Synodus Laodicena c. 35. nequaquam rectum angelorum cultum imminuit, sed *eum, qui ex gentibus erat contra divinitatis numen*, eiecit.

Aliter canonem istum explicant Christoph. *Iustellus* & Eman. Gonzal. *Tellez*. Io. *Werlhof* in Program. festi S. Michaël. A. 1702. C 2.

A. C. 98. n. II. p. 806. Sic scribit Eusebius Hist. l. 3. c. 14. Narrabantque, Flaviam Domitillam, ex sorore Flavii Clementis (qui *unus ex Consulibus tum Romæ fuit*) prognatam.

Sic reddenda erant verba: *Vnius eorum*, qui Romæ aliquando Coss. fuerunt. *Cren.* Animadvers. P. XII. 97.

Tomo II. A. C. 137. n. I. p. 100. Ælia ab Ælio Hadriano condita, *post bellum iudaicum*.

Non post, sed *ante bellum iudaicum*, ab HADRIANO gestum. C. A. *Rupertus* Observat. in Synops. Besoldi minor. 279.

Num. III. p. 101. Ne isthæc *signa militaria* (*porci*) viserentur in regione Iudæorum, principes ipsorum a Vitellio in Arabes profecturo deprecati sunt transitum.

Non ob signum porci, (quod diu antea apud Romanos antiquatum fuerat) sed *aquila*, quæ instar numinis colebatur. *Rupertus* l. c. p. 280.

A. C. 161. p. 149. Laudat S. Augustinus de adult. coniug. l.

Lex illa lata fuit *a Caracalla*, aut Opelio *Macrino*. Thom. *Reinesi*.

2. c. 8. æquissimam ab ANTONINO *Pio* Imp. latam legem, ne maritus adulterii accusare possit uxorem, si ipse impudice vixerit.

nesius apud Crenium Animadv. P. XII. 89.

A. C. 171. n. VII. p. 187. Lucianus impius sive atheus, initio *concionator* Antiochiæ fuit. Inde accidit, ut complures ipsum *fuisse religione christianum* existimarint, sed a fide apostatam in eandem esse furiose grassatum.

Suidas eum non vocat concionatorem sive oratorem christianum, sed δικηγόρον *causidicum.* Sicut vox illa redditur in editione Suidæ Kusteriana T. II. 458.

A. C. 250. n. VI. p. 439. *Cæcilium presbyterum*, qui Cyprianum ad fidem christianam perduxit, *putamus esse rhetorem, ab aliis Cæcilianum dictum, Diadumeni olim magistrum.*

Alter cum altero confunditur. Nan. *de Tillemont* T. IV. comment. hist. eccl. (in T. III. Supplem. *Act. erud.* p. 294.)

A. C. 176. n. VII. *Dio Cassius mendacii vehementer suspectus redditur*, dum Cn. Hosidium Getam, Salabum Maurorum ducem ultra Libyæ arenosa persecutum, *incantationibus copiosam pluviam*, laborante siti exercitu, elicuisse scribit.

Etsi magi non possunt facere miracula, si proprie loquamur, possunt tamen multa *mirabilia secundum quid*, seu respectu nostri operari, opera dæmonis, Deo ita permittente. C. Ad. *Rupertus* ep. 34. ad Reinesium (apud Cren. Animadv. P. XII. 87.)

Num. IX. p. 219. usque ad A. 177. *Miracula hæc fuerunt*, quæ narrantur de victoria M. AURELII Imp. contra Marcomannos.

Bonam huius narrationis partem debet Baronius Iusto Ios. *Scaligero. Lipstorp.* apud Cren. Differt. II. de furib. libr. §. 12.

A. C. 249. n. IV. p. 436. Vel ex milliariis columnis in numismatibus Philippicis intelligas, *Varronianam supputationem annorum Urbis publicis monumentis esse receptam.*

Hoc vero *Rupertus* loco allegato concoquere non potest. *Cren.* ibid. p. 88.

Equi-

A. C. 253. n. XXIV. p. 449. Dicimus, libellaticos non esse eiusmodi, ut pretium soluerent, ne cogerentur negare, sed *negasse eos Christum:* verum ne palam, ut alii, offerre sacrificium, vel libamina cogerentur, spopondisse pecuniam.

Equidem & Christoph. *Justellus* in præf. in Cod. can. eccl. afr. cum Baronio facit; sed receptior meliorque sententia est, Libellaticos fuisse sic dictos, *quod libellum securitatis ab avaris præsidibus emissent*, ne idolis sacrificare tenerentur, quamvis interim Christum non negarent. Seb. *Niemannus* disp. de libellaticis §. 10.

A. C. 261. n. XLII. p. 601. Sive magis placeat, lacernum birrum significare birrum ipsum, *in modum lacernæ impositum.*

Byrrus non fuit per modum lacernæ compositus, sed *idem, qui lacerna. Ferrarius* l. 1. de Re vestiar. c. 39. p. 112.

Num. XLIV. p. 602. Episcoporum antiquus habitus fuit, ut post vestem superinducerent lineam, & desuper eam solutam tunicam, ac denique humeros tantum tegens & brachia *lacernum birrum: quo genere indumenti hodie videmus uti S. rom. eccl. Cardinales, atque Episcopos illos, qui ex regularibus* ad eam dignitatem provecti sunt.

Cardinalium vestes non sunt ad Cypriani cultum exigendi: ille enim episcopus lineam habuit, dalmaticam & lacernam; at Patres purpurati hodie lineam habent duplicem, interiorem, quæ subucula, deinde thoracem, mox tunicam talarem, tum alteram lineam, sive ephod, postremo loco non tunicam solutam, sed vel togam, vel togæ persimilem vestem: nam fusa est, & syrmate prodiga, totumque hominem involvit. *Idem* l. c.

A. C. 262. n. LXXI. Cum Valerius Imp. adversus Persas duceret exercitum, *proditione Macriani ducis deditur* Persis.

Decepit Baronium corruptissima lectio Trebellii Pollionis. *Salmasius* illa verba, *ductu cuiusdam ducis*, Trebellii esse negat, non tam ob alia, quam auctoritatem codicis palatini. C. A.

Ruper-

Rupertus Obſervat. in Synopſ. min. Beſoldi p. 332.

A. C. 266. n. IV. p. 646. Extat *glorioſa Patrum antiochenorum confeßio*, præclariſſimum *antiquitatis catholicæ fidei monumentum*, quam Fran. *Turrianus* e latebris vindicatam latinitate donavit.

Illa epiſtola *eſt quorundam Arianorum*, velo nominis Patrum antiochenorum obumbrata. G. *Calixtus* in Append. Reſponſ. ad Hülſemanni Meiſt. muſter Yyy 3.

Tomo III. A. C. 306. n. XI. p. 4. Trebellius (in Claudio) auctor eſt, *Conſtantinum a Veſpaſiano Auguſto* deſcendere.

Vir illuſtriſſimus non intellexit Trebellii verba, quæ ſunt: *Ille velut futurorum memor, gentes Flavias, Veſpaſiani & Titi (nolo autem dicere Domitiani) propagavit.* Hoc vult, *reliquiſſe multos ex ſua domo, quibus delatum ſit imperium intuitu ipſius Claudii.* Ii poſteri plerique Flavii dicti, ut Fl. Valerius Conſtantius, Fl. Valerius Conſtantinus, & multi alii. Hinc Flaviorum propagator. Veſpaſiani autem Titi tantum meminit, non quod ab illis deſcenderit, ſed *quod ipſe ſimilis Veſpaſiano & Tito, non minus illuſtrarit Flavii nomen*, quam illi. *Rupertus* l. c. p. 377.

Num. XV. p. 5. Poteſt apertiſſime demonſtrari, *natum eſſe Conſtantinum in Britannia.*

Natus fuit *apud Naiſſum*, Daciæ mediterraneæ oppidum. *Rupertus* p. 378.

A. C. 312. n. XXX. p. 86. *Plane hallucinati ſunt* ii, qui dixerunt, id genus ſigni (labari) non niſi unum eſſe ſolere in toto exercitu Imperatoris.

Sane *unum tantum labarum fuit unius exercitus*, ſed plura plurium, quos Imperium romanum habebat in diverſis mundi partibus. Octav. *Ferrarius* Elect. l. 1. c. 2. p. 7.

Num. XXXV. & XXXVI. p. 88. Labarum sic dictum vel quod *laboris* ὅρος sive *terminus* esset, vel a labore & ἆρος, quod *laborum utilitas* esset.

Initio dictum fuit *laboratum*, id est, eximio artificio confectum; deinde *labratum*, tum *labarum*, sive *laborum*, praecipue apud Graecos. *Idem* p. 6.

A. C. 314. n. LXXXVII. p. 155. Quid est, quod frequentius dicitur, *Communicare absque oblatione*, vel *cum oblatione*, cum & perfectam gratiam, plenamque *communionem* (*sacramenti S. cœnæ*) tum consequi dicerentur?

Meum iudicium semper fuit, *ad sacrum eucharistiæ mysterium minime pertinere*, quæ apud Patres, aut in conciliorum decretis de communione sine oblatione, aut cum oblatione, leguntur. — Per *oblationem* autem ibi intelliguntur *dona & munera, quæ pœnitentes* in pœnitentiæ suæ & satisfactionis commendationem elargiebantur. Gabr. *Albaspinæus* Observat. l. 1. c. 6. p. 21.

A. 315. n. III. p. 159. Erroris arguitur Eusebii Chronicon, in quo legitur, *octavo* Constantini anno Crispum & Constantinum filium ab eo Cæsarem nuncupatum.

Chronicon dicit, id factum esse anno Constantini *undecimo*. Vsus igitur est Baronius editione corrupta. *Rupertus* 385.

A. 318. n. LXXIV. p. 217. Cuius perversæ (arianæ) doctrinæ Lucianus successor factus, multorum annorum spatio, hoc est, tantisper dum tres Episcopi, alius post alium, ecclesiam illam (antiochenam) rexere, *exclusus ab Ecclesia mansit.*

Alexander ep. alexandr. non dicit, Lucianum a tribus episcopis eiectum ex ecclesia fuisse, sed sub tribus episcopis continue sibi succedentibus *collectas seorsum fecisse*: id enim hic significat ἀποσυνάγωγος. Henr. *Valesius* Annot. in lib. I. Theodoriti H. E. c. 4. p. 7.

Num. LXXVI. p. 218. *Alexander, in exploratis adhuc lucubrationibus Luciani*, quod ferebat fama, ipsorum Arianorum ubique ore vulgata, vehementius in

Cum præter coniecturas nihil adferat Baronius, malim equidem Alexandri testimonio credere, qui Luciani temporibus vixit, eiusque doctrinam ac discipulos,

eum iusto zelo commotus, *testatus est, eum samosateniana doctrina esse successorem factum.*

los, sese Conlucianistas vocantes, apprime novit. *Idem* p. 6.

A. C. 324. n. I. p. 253. *Perperam in Chronico Eusebii* traditur, Fl. Iulium Priscum necatum esse anno imperii Constantini *vigesimo.*

Eusebius *non falso* scripsit. *Rupertus* l. c. p. 385.

Num. XLII. p. 267. *In Actis Liberii*, ex libro Silvestri, expressum habetur, Constantinum *a lepra morbo*, in baptismo, crucis Signaculo, liberatum.

Acta Liberii sunt fabulosa: & *fabula* est, quod dicitur *de Constantini lepra.* Edm. *Richer.* Hist. Concil. general. T. I. 641. 637.

Num. XLIII. Constantinus *Romae a Silvestro Papa baptizatus fuit.*

Immo vero *Nicomedia*, paulo ante vitae finem, *ab Eusebio illius urbis episcopo. Idem* 641.

A. 325. n. LI. *Nulla de divinitate Spiritus S.* ab Ario mota fuit quaestio.

Contrarium putat *Sandius* se posse evincere ex Patribus & rom. Ecclesiae doctoribus. Hist. eccl. lib. I. p. 146.

A. 328. n. XVI. p. 430. *Essenos christianos fuisse*, suo loco *superius* (ad A. C. LXIV. n. IX.) perspicue demonstravimus.

At ibi falsus erat, *non omnes* Essenos christianos fuisse. Sed *nec quosdam* christianos fuisse demonstravit, multo minus perspicue: *caecus* enim *caecum secutus est Eusebium.* Ecquid de horum opinionibus Ios. Iust. *Scaliger? Haec vero puerilia sunt*, inquit ille in Prolegom. in opus de Emendat. temp. Quem etiam vide dicti operis lib. VI. in initio, *Philonem* lib. de Vita contemplat. & *Iosephum* Antiquitat. lib. 18. c. 2. deque Bello iud. l. 2. c. 7 denique Dissertat. *Porphyrii*, philosophi pythagorici, lib. 4. de Abstinen-

A. C. 336. n. XXV. p. 500. Existimo *errore factum*, ut Fl. Delmatius, *loco Censoris*, *dictus sit Cæsar*. — Potuit in Constantini Rescriptum *irrepsisse mendum*, ut Delmatius, loco Cæsaris, Censor habeatur inscriptus.

tia. Timann. *Gesselius* Histor. sacr. in ecclesiast. P. I. 415.
Fallitur: rescripsit Princeps *Delmatio Censori*, *Delmatii Cæsaris patri*. C. A. *Rupertus* l. c. p. 387.

A. C. 337. n. LVII. p. 533. Iulianus non obscure significat, (in Misopogone) se *deorum cultum a Mardonio* eunucho *præceptore suo didicisse*.

Immerito eum paganismi suspectum reddit. Guil. *Cave* Hist. liter. scriptor. eccles. P. I. 199.

A. C. 341. n. L. p. 587. An Marcelli, ab Eusebianis ut impii in Christum damnati libellus, quem Iulio P. M. oblatum Epiphanius memorat, ille ipse sit, dubito: quia, *quod potissimum exigebatur* a professore catholico, *nomen* consubstantialis *non ponitur*.

Non semper in catholicæ fidei professionibus, aut in convincendis hæreticis, recente adhuc nicæno concilio, tessera illa fidei, ac *ομοουσιυ* clara ac diserta confessio solebat exigi. Sic nec *Ursacius* & *Valens* in libello Iulio papæ oblato, quo erroris sui veniam petunt, nec *Palladius* & *Secundianus* in eo, quod cum ipsis Ambrosius instituit, examine, nec *athanasiani auctor Symboli* illud habet. *Petavius* ad hæres. 72. Epiphanii p. 304. & ex eo *Gesselius* de Simplicit. fid. christ. p. 50.

A. C. 347. n. VII. p. 625. Concilium Sardicense merito censendum est oecumenicum, quia ex totius ferme christiani orbis provinciis episcopi ad

Indictum illud fuit a CONSTANTIO & CONSTANTE fratribus, *nec fuit œcumenicum*. Io. *Launoius* in Epp. p. 492. & *Richer*. H. C. l. I. p. 114.

Baro-

illud *a rom. Pontifice sunt convocati, apostolicaque sedis legati interfuerunt.*

A. C. 361. n. XLIV. *Synodus gangrensis celebrata est temporibus* CONSTANTINI magni, quia Osius, episcopus cordubensis, a rom. Pontifice legatus, ei præsto fuit.

Baronium refellit Socrates & Sozomenus. Nam Socrates quidem recentiorem illam facit seleuciensi & constantinopolitana; Sozomenus vero collocat post depositionem Eustathii, factam ab Eusebio, CPtano episcopo, qui sedem hanc invasit sub principatu CONSTANTII. H. *Valesius* Annot. in l. 2. c. 43. Socratis, p. 37. Vero simile est, habitam fuisse post nicænam, & ante Synodum antiochenam, quæ pertinet ad annum 341. Wolfg. *Gundling* Annotat. in Canon. concilii gangr. p. 3. 4.

Tomo IV. A. C. 393. n. XLIIX. p. 737. Cum Hieronymus ad Nepotianum scribat, *Vestes pullas æque devita ut candidas*, possumus intelligere, *castaneum colorem*, nec non *violaceum* apud Clericos in ecclesia catholica antiquo usu receptum fuisse.

Hieronymus verbis istis, ut *nimias sordes*, ita *nimiam lautitiam Clericis prohibuit*, & id, quod erat in his intermedium, permisit: qui enim duo extrema prohibet, eo ipso medium videtur admittere, quod hic est *album*, ex æquo interiacens inter pullum & candidum. Io. Hieron. *Sopranus* Digress. I. de re vestiar. Iud. (apud *Crenium* Animadv. P. XII. 93.)

Tomo V. A. C. 411. n. I. p. 350. Sozomenus (l. 9. c. 12.) de Alarico ait, eum ante obitum inita cum HONORIO pace, *ab eo* declaratum fuisse

Alabichus, quem alii Ellobichum sive Allobichum vocant, confunditur cum *Alarico*: non enim de hoc, præsente quidem in loco, sed de illo loquitur

totius ducem exercitus.

Sozomenus. *Cren.* Animadv. P. VI. 155.

A. C. 415. n. VI. p. 410. *Luciani Epistola circularis* adducitur.

Ea vero est *notha*. Sam. *Bochartus* T. I. 1229.

Num. XX. p. 415. *Periit liber Augustini*, quem scripsit de gestis Synodi palæstinæ contra Pelagium.

Postea *repertus*, *editusque* fuit opera M. Velseri, & Dav. Hoeschelii. Io. *Hallervord* Spicileg. de Histor. latinis p. 36.

A. C. 419. n. LXXVI. p. 509. *Africanorum episcoporum recursus & appellationes* ad rom. Ecclesiam probari possunt exemplo Antonii, episcopi fussalensis: qui remotus a functionibus sacris, retento tamen episcopi titulo, Pontificis rom. opem atque defensionem imploravit.

Exerptum hoc *pertinet ad viam facti*, non ad quæstionem iuris. Edm. *Richerius* lib. I. Hist. concil. general. c. 3. p. 142.

A. C. 430. n. XLIIX. p. 613. Hactenus epistola Theodoreti ad Irenæum, quæ extat ordine decima sexta ex centum *quinquaginta* septem eius epistolis.

Sunt centum *quadraginta* septem. Io. Alb. *Fabricius* Biblioth. gr. vol. VII. 435.

Tomo VI. A. C. 454. n. XIII. p. 225. Quomodo ANATOLIVS, patriarcha CPtanus magni LEONIS rugitu *commotus perterrefactusque paruerit*, ex huius ad illum scripta epistola 71. patet.

Nec tamen verum est, *Anatolium fuisse perterrefactum*: nihil enim cessit de privilegiis Sedi suæ concessis, primum a CPtano, deinde chalcedonensi concilio. Andr. *Rivetus* Crit. S. l. 4. c. 22. p. 460.

Pag. 773. affertur Corollarium de Legatione ecclesiæ alexandrinæ ad apostolicam Sedem, qua *Ioseph* & *Abdelmessias* presbyteri, & *Barsum* archidiaconus, suo & Patriarchæ alexandrini nomine profitentur *con-*

Quæ hic narrantur de Coptarum conversione & obedientia, *falsa fuisse* tempus postea probavit. Immo PAVLVS V. præsens Papa istam ob causam aliquos Coptas Roma eiecit. *Cyrillus* Patriarcha Alexandriæ ep. ad

versionem & obedientiam erga Sedem romanam, & recipiunt concilium tridentinum.

ad Io. Vytenbogaertum (in Epistolis præstant. viror. pag. 364.

Tomo VII. A. C. 527. n. I. p. 146. IVSTINVS Imp. ex sorore sua nepotem, *Iustinianum*, iam dudum a se Nobilissimum, *nempe Cæsarem*, designatum, regni quoque sui successorem designavit.

Alius per illa tempora *Nobilissimus* fuit, *alius Cæsar*; ut erudite docet Alemannus apud Procopium p. 42. C. A. *Rupertus* Observat. in Synopf. Besoldi min. 490.

A. C. 565. n. I. p. 602. IVSTINIANI mors opportuna ipsi fuit rom. Imperio, sub *Imperatore hæretico* titubanti.

Eius quidem temporibus multæ pullularunt hæreses, at ipse tamen *non fuit hæreticus*, sed, ut AGATHON Papa in Synodo VI. act. IV. loquitur, præ omnibus (orthodoxis Episcopis) æmulator veræ & apostolicæ fidei. Idem l. c. 501.

N. II. p. 602. Tulerat diu consueta patientia Deus, quæ *adversus Eutychium* patriarcham anno superiore Imperator (IVSTINIANVS) contra fas iusque sacrilege perpetrarat, cum e sede eum violentus abstraxit.

Sed eum extremo spiritu *facti pœnituit*, & Eutychium revocavit. Idem p. 501.

A. C. 586. n. X. p. 739. *Hoc anno* (586.) TIBERIVS Imp. obiit, & MAVRITIVS *ingressus est imperium*.

Non illo anno, sed *secundo post quingentesimum octogesimum*. Pet. Maria *Grassi* in Narrat. histor. de ortu ac progr. hæresium Io. Wiclefi p. 17. (nel Giornale de' Letterati d' Italia Tom. XIV. f. 33.)

Tomo IIX. A. C. 690. n. I. p. 664. Etsi olim in borealibus regionibus aliquando euan-

Falsum hoc: siquidem *Francia & Boiaria insignes eo tempore habuit ecclesias*, ut ex *Aventino*, &

gelium illuxisset, postea tamen barbarorum motibus sæpius agitatæ provinciæ, atque bellorum assiduis cladibus desolatæ, in solitudinem prope redactæ sunt, cum *excoli verbi Dei prædicatione desiissent.*

& omnibus illorum temporum historiographis patet. *Crenius* Annotat. ad Strauchii Dissertat. de Computo veter. Germanorum (Fasce I. 311.)

Tomo IX. A. C. 732. n. I. p. 125. *Miranda plane providentia factum est*, ut fœmina barbara, *Irene*, Constantini filii Imp. LEONIS Isauri uxor, & peregrina atque neophyta, invito & contradicente Imperatore, insuper & persequente, suppliciisque addicente cultores sacrarum imaginum, *eas ipsa coleret, atque colendas esse libere testaretur.*

Sed quæso, Baroni, mirandum ne, si *femina barbara, inter ethnicos educata*, quibus ipsæ statuæ, opera manuum humanarum, dii sunt, a cultu imaginum christianarum non abhorreat? Timann. *Gesselius* Hist. S. & eccles. N. T. P. II. 11.

A. C. 806. n. 26. p. 569. *Leonis Papæ dispositione de Imperio decernendum reliquisse* visus est Carolus M. ut, cui vellet, Pontifex daret.

Dicit, *se Regni vel Imperii a Deo concessi heredes relinquere.* H. *Conring.* de Germ. Imp. rom. c. 7. §. 22.

A. C. 817. n. IX. p. 707. In conventu aquisgranensi LVDOVICVS Imp. *confirmauit, quacunque a prædecessoribus suis* donata vel restituta fuerant romanæ Ecclesiæ, prout testatur *Constitutio.*

Donationem istam *merum esse figmentum*, ostendit *Conring* de Germanor. Imperio rom. c. 7. p. 47. & ante eum *Mornaus* in Myster. iniq. p. 337. Quibus adde *Grotium* de I. B. & P. l. 1. c. 3. §. 13. & *Ziegler.* in Annot. ad h. l. ac Io. Ad. *Osiandrum* in Grotio illustrato p. 496.

A. C. 823. n. IIX. p. 771. Ita *Rhemensis* ecclesiæ canonicus *Adam.*

Loco Rhemensis pone *Bremensis*. Io. *Moller* Isagog. ad Histor. cimbr. P. I. 64.

De

Tomo X. A. C. 845. n. XXXVII. XXXIIX. Patres meldensis concilii petierunt *promulgari* Capitula ecclesiastica a CAROLO M. atque a LUDOVICO collecta; idque, *exigente Concilio*, fecisse *Benedictum* Levitam.

De promulgatione ne gry quidem habetur, sed de *iam promulgatorum observatione*: Benedictus autem sua collegit *iussu Autharii* moguntini. *Conring* de Origine iur. german. c. 17. p. 91.

A. C. 962. n. III. p. 781. OTTO M. Imp. *in Diplomate donationis* Ecclesiæ cuncta ablata restituit.

Quis illis tabulis tuto credat, quas nunc demum prodit Baronius, nemini alii antehac memoratas? *Conring.* de German. imp. rom. c. 10. p. 81.

A. C. 964. n. XXI. p. 800. Fertur apud Gratianum, *inconsiderate nimis ista tractantem*, Synodi sub *Leone* IIX. *pseudo-pontifice* canon de concessa *Ottoni I.* ordinatione apostolicæ sedis, & ecclesiarum investituris. Quæ vero Constitutio nullius est roboris.

Onuphrius, vir omnis antiquitatis peritissimus, *nihil sinistri hic suspicatus est*: & Leonem IIX. illa & sequens ætas omnis *pro legitimo* agnovit Papa. *Conring* de German. imp. rom. 93. & disput. de Imperatore roman. german. §. 49.

A. C. 973. n. I. p. 842. *Wilhelmus* Archiepiscopus moguntinus OTTONIS II. filius *ex priori coniuge*.

Non ex legitimo ille procreatus est matrimonio, *sed ex captiva & Slavonica, nobili quamvis genere oriunda, femina*, quam pater virginem vitiaverat. Sim. Frid. *Hahnius* de Diplom. fundationis Berg. ad Albim coenobii p. 13.

A. C. 991. n. IIX. p. 889. Altera editio Gerberti scriptorum, *cum aliis intextis blasphemiis & annexis mendaciis* prodiit.

Hoc *erat probandum*. Herm. *Conring*, in Epp. ad Baluzium p. 5.

A. C. 996. n. LXIII. p. 938. In Concilio lugdunensi œcume-

Locus Matthæi illius est *spurius*. Io. Guil. *Ianus* in Iudic. erudit. de

nico A. 1242. post excommunicationem FRIDERICI II. & alia negotia, *definitus a Papa* INNOCENTIO IV. *fuit numerus VII. Electorum*, teste *Matthaeo Paris.*

de orig. Electorum (in *Act. erudit.* A. 1711. 188.) Scilicet, si tollas hildebrandinam illam in omnes resp. christianas omnipotentiam, ne prætextum quidem aliquem iuris habet Papa in res Germaniæ alium, quam qui dependeat a iuribus urbis Romæ. Illi autem *urbi vere nihil competit iuris circa constitutionem Regni germanici & Langobardiæ; adeoque nec competit Papæ.* Conring de Germ. imp. rom. c. 12. p. 120.

A. C. 1000. n. 20. p. 962. & A. 1074. n. 81. p. 486. *Regnum Vngariæ S. Rom. Ecclesiæ proprium est.*

Facilius dicitur, quam probatur. Herm. *Conring* de finib. Imp. germ. l. 1. c. 17. §. 16.

Tomo XI. A. C. 1004. n. V. p. 25. Audivisti simul cum pietate regis Francorum ROBERTI etiam *sibilum venenosi serpentis* in *Leutherico*, archiepiscopo senonensi, ut qui Berengario & aliis sacramentariis facem præferens, hæresi sese commaculavit.

Nullum hæreseos crimen in Leutherico deprehenditur, quippe qui nihil aliud, quam *dignam & iustam communicantis seu sacra cœna utentis præparationem ursit* & requisivit, dicens: *Si dignus es, accipe.* Hugo *Mathoud* in Catal. archiepiscop. senonens. (Supplem. Act. erudit. T. I. 387.)

Cæsar *Baronius*, Soræ in agro neapolitano natus, congregat. Oratorii, deinde, quanquam invitus & repugnans, Cardinalis presbyter, & vaticanæ præfectus bibliothecæ, consilio & suasu Phil. *Nerii* Annales XXX. annorum spatio scripsit contra Centurias magdeburgenses, quamvis eas non nominet, & quidem Tomos XV. Sed tres posteriores suppressi sunt a Patribus cogregationis Oratorii, teste Hier. *Vecchietto* (in Actis erud. A. 1696. p. 307.) obiitque tabe, ex assiduo studiorum labore contracta, A. 1607. æt. quasi 69. *Crassus* Elog. P. I. 127. Ian. Nic. *Erythraeus* Pinacoth. P. 1. 87. Io. *Imperia-*

perialis Muf hift. 93. *Du Sauffay* 68. Erat vir pius, candidus, laboriofus, plurimæ lectionis, fecessum amans, acerrimus quidem pontificatus partiumque hildebrandinarum propugnator, at de ecclesiastica tamen antiquitate, teftibus *Cafaubono* ep. dedic. Exercitat. c. 2. G. Io. *Voßio* de Philol. c. 14. *Montacutio* præf. ad Appar. *Hottingero* Bibliothecar. p. 419. G. *Calixto* Appar. theol. 186. *Conringio* de Orig. iur. german. c. 23. p. 145. *Leibnitio* in Mifcellan. p. 420. *Königio* 106. *Schurzfleifchio* in Epp. felect. p. 548. *Pope-Blount* 862. præclare meritus, &, vel ipfo eius vultu tefte, feverus, ftiloque utebatur tolerabili. *In eius vultu illepido*, inquit Ian. Nic. *Erythræus* l. c. 90. *& inamoeno triftis erat feveritas, inter cuius quafi nubes haud fcio, an ullus unquam rifus emicare vifus fit.* Hæc eius feveritas, qua *n vi Pontificis electioni obftitit*, eo quod indignus ipfi videretur, effecit, ut Cardinales, illo dimiffo, fua in *Burghefium* ftudia conferrent, qui Pontifex fummus declaratus PAVLI V. nomen affumpfit. Et *de ftilo* Baronii fic iudicat p. 88. *non illum quidem elegantiffimum effe, fed neque admodum inquinatum*, verum gravem, ac fine cincinnullis fucoque puerili: *qualis omnino chriftianum fcriptorem, ac de rebus maximis atque graviffimis loquentem deceat* Antequam opus aggrederetur, (etiam hæc funt verba *Erythræi* p. 88.) erat in eo *doctrina* mediocris, *eruditio* vulgaris, *latine fcribendi ufus* propemodum nullus; fed poftea *ingenium meditatione, doctrina legendo, ftilus fcribendo vires acquifivit.* Cetera eius fcripta hæc funt: Annotationes in Martyrologium romanum, Votum contra Remp. venetam, Parænefis ad Remp. venetam, Vita S. Ambrofii, Rationes, quibus probatur, D. Ambrofium Commentarii in Epp. Pauli fuiffe auctorem, & Relationes duæ hiftoricæ illuftrium duarum legationum. Sed Epitome thefauri antiquitat. ecclefiaft. & Refutatio Inftitutionum Calvini ei fupponuntur. *Placcius* de Pfeudon. 107.

Humbertus five *Hubertus*, diftinguendus ab *Humberto dominicano*, primum monachus in cœnobio S. Manfueti tullenfi, deinde a LEONE IX. Romam evocatus, & creatus Silvæ candidæ epifcopus, item R. E. Cardinalis, vir græce & latine doctiffimus, miffusque CPlin A. 1051. fcripfit præter binos illos fupra memoratos libellos, Commemorationem eorum, quæ contra MICHAELEM, patriarcham CPtanum, gefferunt Apocrifiarii apoftolicæ

Sedis anno XI. CONSTANTINI Monomachi Imp. Indictione IIX. & Epistolam, suo & *Petri* amalphitani archiepiscopi, & *Friderici* diaconi & cancellarii nomine, ad omnes catholicæ ecclesiæ filios: primusque transsubstantiationis assertor esse dicitur. *Bellarminus* de Scriptor. eccl. 162. Phil. *Labbe* T. I. 484. *Kœnig* 417.

XCIV.

Gottfridi ARNOLDI Historia eccles. & hæret. (Kirchen- und Kezer-historie.) Francofurti 1699. IV. Partes, II. volumina. Deducitur hæc Historia ab initio N. Tti usque ad annum 1688. & laudatur ab his, culpatur ab illis. Laudatur enim ab illustri Christiano *Thomasio* in Program. A. 1701. de duobus collegiis, item in Cautelis circa præcogn. Iurisprud. eccles. pag. 32. 89. 144. B. G. *Struvio* in Orat. auspic. Introduct. in notit. rei lit. subiuncta p. 171. Casp. *Calvörio* in Fissur. Sionis P. II. 192. Christiano *Democrito* (id est, Io. Conr. *Dippelio*) Opp. p. 933. & Ioach. *Langio* in Candid. relat. P. I. 19. qui tamen non ab omni eum nævo immunem pronuntiant; immo ipse Arnoldus, imbecillitatem ac nævos suos agnovit, cum alias, tum in Supplem. & emendat. huius operis, editis Francofurti A. 1703. culpatur vero ac refutatur ab Ern. Sal. *Cypriano* in Animadversionibus, *anonymo* quodam in Exam. huius Historiæ, apud auctorem Extract. menstruor. qui est I. G. *Eckhartus*, nunc S. Maiest. Britann. Historiographus, & Bibliothecarius, ad A. 1700. p. 296. El. *Veielio* præfat. in Ostensionem, & altera præfat. in Monstrator. viæ petrin. (apud S. E. Cyprianum in Animadvers. p. 93.) *Feustkingio* in disp. de erroribus Arnoldi, Io. Frid. *Corvino* in Corp. doctr. (de quo C. *Thomasius* in Cautelis p. 89. Ioach. *Morgenvveckio* in aureo cimelio, Thom. *Pfannero* in Sincero iudicio, eiusque Declaratione, Io. Gottl. *Stolzio* in Respons. ad Arnoldi Apologiam, Ioach. *Zentgravio* in Exercit. de lapsu Tertulliani ad Montanistas, Jo. *Fechtio* in Studio theolog. polemicæ, in Critica in Arnoldi Criticam, in Scrutinio profligatæ ex Ecclesia obligat. ad confess. publ. & tractatu de Excommunicatione: porro a *Würtenbergensibus* in Examine, H. G. *Wachtero* in Ostensione de fragmento Theodoti narrationis de Valentinianis, *Clarmundo* (id est, J. C. Rudigero) in peculiari tractatu, Thoma *Ittigio* in præf. Hist. eccl. sec. I. n. 68. *Sideralto* (sive Hoch-

ek-

eisenio) in litteris ad Schelguigium, V. E. *Loeschero* in differt. de Arnoldi lapsibus, & in Program. anni 1706. atque in Narrat. innoc. A. 1701. 95. Jo. Jac. *Ferbero* in differt. de fanaticis in rect. rat. iniuriis, Wilh. Ern. *Tenzelio* in Biblioth. curiosa, Ascanio *Engelke* in biga differtat. de Deo & peccato, autore *Mixtar. cogitat.* P. I. Georg. *Serpilio* in Epitaph. theol. suevorum, Christ. Gottl. *Kochio* in Ephemeridib. Patrum, Polyc. *Lysero* in officio pietatis, Dav. *Scultesto* in Innoc. theologor. hamburgens. H. *Bahnio* praefat. in Arndium antipietistam, Zach. *Grapio* in Rostochio euangelico, Joan. *Diecmanno* praefat. in Biblia stadensia, Sam. *Schelguigio* de Ebionitis, G. Frid. *Stiebero* in Hist. eccl. meclenburg. Andr. Dav. *Caroli* in Innocent. wurtenbergensi, Frid. *Arnkielio* in Defens. christianismi septentrionalis, & Barthol. *Botsacco*, *Wilke*, *Mayero*, *Niebenkio*, *Weidnero*. Quorum aliquot testimonia allegat auctor *Bibliothecarii* n *p. addidi* T. I. 68. 631. 690. & I. C. *Colero* in Histor. vitae Arnoldi Sect. VI. p. 175. Qui vero eum defendunt, illi existimant cum Jo. Val. *Andrea*, laudandos esse, qui errores sui seculi taxant; cum Ang. *Eleutherio* in lib. de Arb. scient. boni & mali (cuius extractum habetur in libello de Haereticis p. 53.) & Galeno *Abrahami* in Apol. p. 47. iis, qui pro haereticis habentur, saepe factam esse iniuriam; cum *Spangenbergio* in Bonifacio pag. 40. dissentientes facile haereticorum nomine & calumnia onerari, sicut Bonifacius Arnolphum, doctor. bavaricum, non alia de caussa, quam quod a suis discreparet sententiis, inter haereticos retulit; & cum *Schurzfleischio* in Epp. arcan. P. I. 138. nos nihilo esse meliores aliis sectis, & aemulationem contemtionemque in consuetudinem nostram vertere. Scopus huius operis, cuius compendium dedit auctor ipse A. 1700, est, ostendere, 1. Saepe pios & illuminatos viros, sicut Christus eiusque discipuli & apostoli, immerito haereticos declaratos. 2. Antistites ecclesiae, episcopos, pastores & doctores plerumque verorum Christianorum persecutores, sectarumque auctores fuisse. 3. Concilia & Synodos plurimum constitisse ex hominibus contentiosis & spiritu Dei carentibus. 4. Ecclesiam sub cruce laetissime floruisse, nec maiorem partem fecisse, sed gregem fuisse pusillum, & persecutionem passam. 5. Antichristianam & falsam ecclesiam semper magni aestimasse, & pro sanctuario habuisse res externas, imagines, umbras, sacramenta, ritus

& cærimonias, & hoc in cultu, quo instar Hagaræ quid mereri credidit laboravitque, liberam Saram odisse & persecutam esse. Sic quidem recenset *auctor Vitæ Arnoldi* B 3. Part. I. Iam errores auctoris ab aliis notatos indicabimus, & paucos alios, a nobis obseruatos, adiiciemus.

In præfat. operis † 3. n. 30. *Scriptura S. plane non est conforme*, siue dicere, siue sentire, *Ecclesiam esse matrem*.

At Deus Ecclesiam vocat *matrem* Hos. 2, 2. suamque *uxorem*, v. 7. si ipsi soli adhæreat. Et Paulus Timotheum adpellat *filium suum*, aliosque fideles *filios suos*. 1. *Tim*. 1, 2. *Gal* 4, 19. Ern. Sal. *Cyprianus* in Annot. ad Arnoldi Histor. eccles. & hæret. 37.

Part. I. p. 37. *Dionysii Areopagitæ scripta* a primis hæreticis tam diu abscondita fuere, donec longo post tempore in lucem protracta sunt.

Ea, ut genuina, defendit Arnoldus ob nimium erga theologiam mysticam *affectum*, & *præiudicium* de abiicienda christiana ratione. C. *Thomasius* in Cautel. circa histor. eccles. 112.

Pag. 41. n. 1. & 2.

Hi duo numeri cum suis contentis *ponendi sunt post sextum*. *Idem* 142.

44. n. 12. De Ebione non constat, *an unquam fuerit in mundo*.

Sententiæ illi repugnant, quotquot e *scriptoribus ecclesiasticis* Ebionem cum aliis hæresiarcharum individuis coniungunt, aut eius patriam, discipulos, aliaque huiusmodi ad vitæ curriculum spectantia enarrant. Thom. *Ittigius* de hæresiarchis p. 60.

49. n. 5. Ecclesiæ per aliquot sæcula *ad nullam sese adstringebant regulam litteralem*, (quam hodie vocamus Canonem Scri-

Habebant utique apostolorum & euangelistarum, sicut & V. Ti scripta, quæ ipsis erant instar canonis, verbum Dei, e quo

ptura) sed Domino ipsi locum in ordinibus suis dabant, quo ille modo ducere vellet.

e quo renascebantur, & quod ipsos salvare poterat, continentis. Ern. Sal. *Cyprianus* in proœm. p. 17. & in ipsis Annotat. p. 53.

50. num. 7. Clemens laudat in Christianis perfectam & *infallibilem* cognitionem.

Laudat γνωσιν ασφαλη, id est, cognitionem *firmam*. *Idem* 57.

Ibid. num. 8. Antiquissimi doctores christiani Christum vocabant *Deum* (*Ignatius* p. 30. 39. 77.) *quia in eo inhabitat* corporaliter omnis plenitudo deitatis, *Col.* 2, 9. *& Pater eum sanctificavit, misitque*, prout ipse se huius hominis gratia defendit *Io.* 10, 36.

Quis dixit Arnoldo, quod primi Christiani *tantum ideo* vocarint Christum Deum, quoniam in eo omnis plenitudo deitatis corporaliter inhabitat, ipseque a Patre missus est? Hanc restrictionem ego quidem in *Ignatio*, *Clemente*, & *Polycarpo* invenire non possum. *Id* 58.

60. num. 7. Certe *fundamentum deest*, tam in historiis, quam in vetustissimorum scriptis ecclesiæ Patrum, *suspicandi*, *eos pia fraude ac bona intentione finxisse & proposuisse carmina Sibyllina.*

Etiamsi non a Patribus, tamen *a quibusdam Christianis* conficta sunt pia fraude adversus ethnicos. Et quidem fabulas subesse ostenderunt, non tantum ex Reformatis *Blondellus*, *Basnagius*, *Van Dale*, verum etiam ex Rom.catholicis Lud.El. *Du Pin* T. I. 10. 30. Vide C. *Thomasium* de Cautelis circa histor. eccles. 100.

65. num. 4. Saturninus & *Basilides* eodem fere tempore vixerunt Antiochiæ *in principio sæculi primi.*

Basilides vixit fere in fine sæculi secundi. Phil. Lud. *Hanneckenius* disp. contra Arnoldi Histor. eccles. & hæret. c. 2. (apud auctorem Excerptor. menstr. 306.)

92. 93. num. 7. & 8. MAMMEA Alexandri Severi mater, &

Nugæ & fabulæ. C. *Thomasius* in Cautelis 140.

Digni-

PHILIPPVS arabs *christiani in occulto.*	
118. num. 11. Et sane hoc per se valde affligere poterat CORNELIVM, quod *tantam hanc dignitatem* alii cedere deberet.	Dignitas pontificia, eo tempore, quo Cornelium Christi caussa sanguinem suum effundere oportebat, *non tam erat lauta.* E. S. *Cyprianus* 26.
138. n. 7. *Eusebius narrationem de baptismo Constantini silentio praeterit.*	Immo habet l. 4. de V. C. c 62. *Pfanner* in Declarat. ad Arnoldi Duplic. p. 181.
174. n. 6. Notum erat, Sabellium olim unam essentiam divinam, & *tantum tria nomina diversa* concessisse.	Sabellius usus est simili ab hisce tribus, Anima, Corpore, & Spiritu petito. Quod indicat, Sabellium fortasse aliam habuisse sententiam, quam quae ei tribuitur: nam Corpus & Anima non faciunt ad explicandam solam nominalem differentiam, cum inter ambo ista essentialis sit differentia, & multo maior, quam quae ad discrimen personarum divinarum explicandum requiritur. *Acta hamburgensia* T. I. 571.
189. n. 18. Ipsi Theologi fatentur, Arianos *dogmatibus suis* multo purius verbum Dei proposuisse, quam Athanasianos. *Dannhauer* in Vale triumph. p. 301.	*Dannhauer* scribit, eos *sua opinione* purius proposuisse. *Pfanner* in Declarat. 56.
199. n. 38. Priscillianus fuit, teste *Sulpicio* Severo lib. II. nobili genere, dives, acuti ingenii, *activus.*	*Inquies*, ait ille. E. S. *Cyprianus* 103.
208. n. 59. De Donato *aliisque* fatebantur orthodoxi expresse,	1. Non de Donatistis, sed *de Donato.* Addit etiam hoc Augu-

sti-

eos modeſte & ſubrie vivere. Item de *Rogatianis*, eos non furere, ut Circumcelliones, ſed *manſuetos* & *mites* eſſe. *Eorum epiſcopos*, ut Proculeianum, eo nomine celebrabant, quod *multa* humanitatis ſigna & indicia ederent. Sicut & Auguſtinus precabatur, *ut Circumcelliones a furoribus ſuis abducerent, ne & ipſi pollueruntur*. Immo fatetur, eos *Donatiſtis extreme diſplicere*.

ſtinus: *Secundum veſtram opinionem*. 2. De Rogatianis dicit, eos *videri* eſſe manſuetos & mites. 3. Vox *multa* infarcitur. Neque 4. in genere loquitur de epiſcopis Donatiſtarum, ſed *de Proculeiano duntaxat*. 5. Non tantum Circumcelliones, ſed *etiam Donatiſtarum clericos* abductos cupiebat a pravis facinoribus. Neque etiam negat, Donatiſtas ab illis eſſe infectos. 6. Ait, *pleriſque Donatiſtarum*. 7. Nec utitur vocabulo *extreme*. *Id*. p. 84.

215-218. Iac. *Andrea ambitioſus* & *ſuperbus, levis, impotens animi, vindictæ & lucri cupidus &c.*

Hæc & alia ſequentia *refutantur* in *Relat. innoc. Anno* 1704. 76. Quibus conſentit *Serpilius* in Epitaph. theol. ſuevor. p. 10. Videatur quoque venerabilis D. Polyc. *Lyſerus* in Offic. pietatis 67.

228. n. 8. Chryſoſtomus *Eudoxiam cum Herodiade*, ſe cum Ioanne *non immerito* comparavit.

Id vero *minime laudandum*. C. *Thomaſ.* in Cautel. circa Hiſt. eccl. 163.

252. n. 6. Cum Boëthius *ne quidem chriſtianus fuerit*, ſed philoſophus platonicus, ſicut liber eius de Conſolat. philoſ. in carcere ſcriptus teſtatur.

Boëthii chriſtianiſmum defendit Io. Chriſtoph. *Wolfius* in diſp. cui titulus, Carcer eruditorum muſeum; immo mentionem facit alterius *opuſculi de Trinitate uno Deo*, quod Boëthius itidem ſcripſerit in carcere. §. 7. (*Nova Bibliotb.* T. I. 534.)

291. n. 7. Prudentes *Bonifacium* vere habent *pro ſacerdote antichriſtiano*, ac *membro antiva-*

Sed *nec ſua laude eſt privandus*, quam ei tribuunt Dav. *Chytræus*, C. S. *Schurzfleiſch*, Caſp. *Sa-*

lis in Apocalypsi Ioannis.

Sagittarius, & Vlr. *Huberus*. Vide B. G. *Struvium* disp. de Synodo francica p. 14.

295. n. 7. Ipsi Pontifices (sec. IIX.) fateri cogebantur, oratores sacros *nihil nisi fabulas* ad populum protulisse. *Gregorius III*, ep. ad Bonifac.

Nihil ibi hac de re. E. S. *Cyprianus* 126.

300. n. 5. CAROLVS M. *varias in Germania Synodos* instituit.

Sed *omittit* Arnoldus *Synodum francicam*, a CAROLOMANNO in Germania habitam A. 742. minimeque prætereundam. B. G. *Struve* l. c.

303. 304. num. 4. Multi quidem temperantiam & sobrietatem CAROLI M. celebrant; interim alii narrant, *eum uno pastu integrum leporem*, aut *quartam vervecis partem*, *duasve gallinas* comedere atque absumere consuevisse. *Turpinus*.

Errat, dum *Turpini nugis*, *contra omnes historicos*, assensum præbet, & ex CAROLO M. voratorem facit. *Excerpta menstr.* de A. 1700. p. 300.

305. n. 6. WITTEKIND, Saxonum rex, non prius se baptizari passus est, quam *captivus fieret*, atque adeo *vi illuc adigeretur*. *Wolterus* Chron. brem. p. 23. *Chron. mind.* 551.

Omnes boni historici scribunt, eum *fide* a Carolo M. *data* ad eum venisse, atque *ultro baptismum subiisse*. *Ibid.*

306. n. 10. *LVDOVICVS III.* cognomento *Balbus*, mortuus est *in Italia*, dum in expeditione erat *contra aliquot Magnates italicos*.

Ille vero mortuus est *Compendii*, (à Compiegne) quo in expeditione *contra Beruardum*, Marcæ hispanicæ Marchionem, sibi rebellem, morbi caussa reversus fuerat. Ibid. p. 299.

319. n. 1. CVNRADVS (sec. X.) erat *Dux* Franconiæ, & *Ottonis Ludolphi* Saxonis filius.

An sensus est, CVNRADVM fuisse filium Ottonis, filii Ludolphi? Sic autem duæ distinctæ personæ confunduntur,

&

320. n. 3. HENRICVS Auceps *Brunonem* filium natu minimum creavit archiepiſcopum colonienſem, filiamque *Mathildem* Abbatiſſam quedlinburgenſem, ut haberent, unde viverent.

n. 4. HENRICVS Auceps tandem apoplexia mortuus eſt A. 936. 16to ſui regiminis. *Otto friſing.*

327 c. V. n. 2. In Italia quidam ab hypocritis vocabantur *Anthropomorphitæ*, qui Epiſcopis ingrati fuerint, eo quod de eorum abominationibus teſtabantur. Ideo *epiſcopus mediolanenſis eos aggreſſus eſt*, totam urbem oppreſſit, & *ſine diſcri-*

& pro una venditantur. Nam *Ludolphus* terras ſuas habuit in Saxonia inferiore, non vero in Franconia, genuitque *Brunonem* & Ottonem, qui pater fuit HENRICI aucupis. Confudit etiam duos *Ottones*, Saxonem & Franconicum. Saxonicus hic habuit filium *Conradum*, qui titulo iuribusque Comitis gaviſus eſt, & reliquit filium cognominem, qui evaſit Rex Romanorum. Atque ita etiam duos Conrados miſcet Arnoldus. *Ibid.* p. 298.

HENRICVS Auceps mortuus eſt A. 936. & *Wigfridus* archiepiſcopus colon. cui ſucceſſit *Bruno* filius HENRICI, A. 953. Quo igitur modo eum crearit archiepiſcopum pater? Ne dicam, HENRICVM *abbatiam iſtam* non inveniſſe, ſed ipſummet *condidiſſe. Ibid.* 297.

Legatur ipſe Otto. *Cyprianus* 126.

Sigebertus autem hoc tantum habet, *Ratherium veronenſem epiſcopum & verbis & ſcriptis reclamaſſe.* Auctor *Exerptor. menſtr.* A. 1700. 302.

mine senis iuvenis occidit. Sigebertus ad *A.* 939.

342. n. 6. *Hermannus Contractus* fuit primum Comes woringensis, dein *monachus sangallensis. Vossius* l. 2. c. 47. de Hist. lat.

Immo vero fuit cœnobita *Augiæ maioris* (zu Reichenau) in insula lacus cellensis, qui Acranii appendix est. Et *Vossius Trithemium* cum Arnoldo easdem inflantem tibias, *refutat.* Ib. 304.

Ingulphus, unus ex abbatibus Angliæ, reliquit Historiam *de cœnobiis anglicanis.*

Non de Coenobiis anglicanis, sed *de Monasterio Croyland.* cui ipse præerat. Ib. 305.

349. in Allegationib. ad n. 5. *Hermannus Aedituus Chron.*

Equidem huius Chronici mentionem faciunt viri eruditi superiorum temporum, & *Heroldus* id se editurum promisit: sed promissis non stetit, & postea illud evanuit. Non igitur probabile est, Arnoldum in hunc thesaurum incidisse, præcipue cum illud alleget, quasi librum vulgatum, *Ibid.* 303.

362. n. 3. Habuit *naves quosdam Bernhardus*, abbas claravallensis.

Sed tantum *obiter quasi* eorum meminit, eo quod Bernhardus mysticis annumeratur. C. *Thomas.* in Cautel. circa stud. Hist. eccl. 172.

369. n. 8. Quod, *ut veritati consonum* (videlicet, clericos bona propria possidentes, non posse, ut *Arnoldus* brixiensis statuit, salvari) *celebris quidam vir* haud ita pridem *adprobavit. Schilterus* de lib. eccl. germ. l. 4. c. 7. §. 9.

Immo *improbavit.* E. S. *Cyprianus* 102.

Contra-

Part. II. p. 24. n. 16. *Io. Fridericus*, Elector Saxoniæ, cum Cæsareani iam cœpissent apud Muhlbergam traiicere Albim, tamen *prius vacabat audienda* Christoph. Hoffmanni *concioni, & capiendo cibo* ad mensam. Lud. *ab Avila* lib. II.

Contrarium legitur apud Avilam. *Cyprianus* 127.

32. n. 8. Io. *Bugenhagius* in adhortatione ad ecclesiam, ut preces funderent pro Electore, negavit se intelligere captivum IO. FRIDERICVM. *Hist. MSta* de illo p. 20.

Quis credat hanc *fabulam* de viro gravi & prudente? Polyc. *Lyser* in Offic. piet. 138.

48. n. 23. Neque dubitarunt post mortem Lutheri, contra quam alias facere solent Lutherani, eum vocare *sanctum*, *virum sanctum*, & *divinum*.

Quis ignorat luxuriem titulorum? Dandum etiam aliquid affectui christiano. Et recentior theologus collegam suum *vere divinum* adpellavit. Io. *Fecht* in Critica in Godofr. Arnoldi Criticam § 3.

53. n. 32. In quibusdam locis operum Lutheri, ubi ille contra abusus academiarum detonat, addita fuit vox, *pontificiarum*.

Non tamen *contra sententiam Lutheri*: nam alias non intelligebat, quam pontificias, quia eo tempore extra wittebergensem nullæ aliæ erant euangelicæ. El. *Frick* in Append. Lutheran. Seckendorf. p. 2728.

Ibid. Notabilis *Confessio Lutheri de iudaeorum futura conversione* in novis Postillæ ecclesiasticæ editionibus *omissa est*.

Ratio est, quia *Lutherus sententiam istam missam fecit*, sicut constat ex Tomo IIX. opp. altenburg. p. 277. El. *Frick* l. c.

87. n. 29. In laniena parisiensi primum Casp. *Colinius*, summus maris præfectus, *sclopeto interfectus fuit*.

Sclopeto quidem propridie *vulneratus*, sed in ipsa demum laniena gladio transfixus cecidit. *Thuanus* lib. 52. p. 993. E. S. *Cyprianus* 123.

88. n. 31. Inde (*post EDVARDI VI. obitum*) A. 1551. Lon-

Sed EDVARDVS ille obiit de-

dini quinque magnæ dignationis viri combusti sunt. — demum A. 1553. *Cyprianus* 123.

93. n. 2. Certe, si quis conciones, & alia scripta sequentium post Lutherum plurimorum Doctorum accurate examinat, *inania deprehendet verba de fide mortua & hypocritica.* — Hæc est *insulsa hypothesis*, quam cum *Dippelio* communem habet. *Fecht* in Crit. in Criticam Arnoldi §. 1.

100. n. 14. Anno 1650. *liber* editus est, sub titulo: *Δειπνολογια*, sive sermo aut scriptum *de S. cœna.* — Est ille Pauli *Felgenhaueri*. God. *Arnold* T. III. p. 56.

Ibid. Lutheri versio Bibliorum passim vero similior, æque in græco, atque hebraico, quam ultima, non a Luthero, sed *a cive quodam lipsiensi*, bono quidem ebræo, verum non satis apto interprete, *composita*, & Luthero ad confirmandum & canonizandum transmissa est. — Assertio hæc *refutatur* a' Polyc. *Lysero* in Epist. exeg. apolog. in Ps. 45. p. 25.

108. n. 10. *Peristerius*, ludi moderator in Moravia, romano-catholico sub Magistratu, per scholasticos suos *comœdiam* in tædium ac probrum Iesuitarum, *de Susanna exhibuit*, & simulatis maioribus *tiaras imposuit triangulares*, quarum singulis angulis *adiuncta erant cymbala.* — Non rector scholæ, sed *cantor*, illo inconsulto, omnia illa peregit. Auctor *der Vorstellung* viel. vorsätzl. verfälsch. Arnoldi (qui est G. *Wachter*, eccl. memming. minister) p. 136.

165. n. 15. Apud theologos avaros hæ audiebantur voculæ: *Ego habeo magnum cœtum, & bona accidentia.* Polyc. *Leyserus* in Epp. Marbach. Fechtii p. 676. Quamvis salarium — Sed *prior sententia* est Garthii, *posterior* autem Leyseri. Neque in alterius utrius dicto quidquam est impii, improbi, & christiano doctore indigni. Et quod ad Leyserum attinet,

nunc sit tenue, spes tamen est, *secuturum eius augmentum.* Helv. *Garthius* ibid. p. 808.

net, bonus vir *iussu Ser. Saxoniæ Electoris offert Phil. Marbachio professionem theologicam* in academia wittebergensi, atque inter alia hoc utitur argumento: *Licet salarium sit tenue, & mediocre, spes tamen est, illustrissimum Electorem honesta accessione illud aucturum.* Polyc. *Lyser* in Officio piet. p. 46.

n. 16. Famam de Mart. *Chemnitio*, eum plus pecuniæ, quam boni nominis post se reliquisse, *defensor eius non negat* in der Ehrenrettung.

Contrarium docet ipsa illa Defensio, cuius auctor est Polyc. *Leyser* pater. *Idem*, qui illius Polycarpi est pronepos, p. 58.

168. n. 21. De Eobano *Hesso* scribit quidam *inter eius elogia* hoc: Existimare se, neminem illi in exhauriendis poculis palmam prærepturum, atque ita effecisse, ut nullus quisquam cum ipso in certamen audeat descendere.

Si serio hæc scribit Arnoldus, fallitur: nam Ioach. *Camerarius*, qui Vitam Hessi concinnauit, *vitium hoc taxavit in eo:* tantum abest, ut inter eius elogia retulerit. Auctor der *Vorstellung* 136.

205. n. 21. *Senex* Chytræus *gaudebat se abesse posse* a colloquio quedlinburgensi.

Emansionis caussa hæc fuit, quod *Sereniss. Princeps eius* putaret, ipsum ante vel ad diem dictam non attacturum urbem Quedlinburgum, adeoque hac vice *ei parcere voluit.* Eccur autem Chytræum vocat senem, qui eo tempore *nondum assecutus erat annum ætatis* 50? *Lyser* offic. piet. 161.

Ibid. n. 1. *Lutheranorum confessiones* non erant primitus formæ credendi, ad quod homines illius coetus adstringebantur,

Addit tamen *Lutherus*, se sperare, pastores non vi, sed *sponte se illis subiecturos esse.* Io. *Fecht* l. c. in ep. ad Manzelium)(3.

Non

sed *habebant duntaxat rationem confessionum.* Hinc in articulis visitat. scribit, eas *non ut severa praecepta* tradi, ne novas decretales pontificias iniungere videatur.

217. n. 21. Iac. *Andreae* plus quam sesquiannum, sepositis tantisper muneribus ordinariis, consumsit, atque *Aulas Principum lutheranorum* Formulae concord. caussa adiit, cum multorum scandalo.

Non sua sponte, sed *iussu Principis ac domini sui. Fecht* 67.

220. n. 25. Reperio in scripto quodam (Matthaei *Wesenbecii*) eum a D. Polyc. Leysero *Calvinismi esse accusatum*, de quo *inferius* in historia cryptocalvinismi.

Falsum est, in ullo scripto adversus B. Polycarpum legi, quod Wesenbecium calvinismi egerit reum. *Neque Arnoldus promissis stetit*, de cryptocalvinismo commentans cap. XXXII. *Lyser* in Officio pietat. 194.

223. n. 31. (Iac. *Andreae*) scripsit sine verecundia, *Formulam concordiae* cum aliis symbolis *habendam esse pro norma doctrinae, & regula iudicii.*

Scripsit, sed & haec addidit verba, quae Arnoldus omittit: *Post SS. biblia.* Andr. Dav. *Caroli* in Wurtenberg. Unschuld. p. 185. (*Narrat. innoc.* T. IIX. 68.)

226. n. 35. *Rex Daniae FRIDERICUS II. Formulam concord.* sibi a sororore sua, Electoris Augusti coniuge transmissam, in focum iniecit & *combussit.*

Si fabula vera est. Io. Herm. *ab Elswich* de Form. concordiae, num in Dania sit combusta.

227. n. 36. Plurimi theologi, e. g. *lipsienses, wittebergenses*, brunsvicenses, & mecklenburgenses *Apologiam Formulae concordiae aegre tulerunt.*

Lipsienses, wittebergenses & ienenses theologi, in Conventu lipsiensi anni 1585. ex mandato Electoris Saxoniae instituto, *deliberarunt de scripto Anhalti-*

tinorum, *& Apologiam Apologia suffragiis suis confirmarunt.* Polyc. *Leyserus* in Piet. officio 192.

233. n. 11. Academia (wittebergensis) *inbibebat* etiam (Carolstadii) iam *edita* scripta.

Lutheri verba, quæ Arnoldus male vertit, hæc sunt: Carolstadio *inhiberi* audio *editionem libelli* per Rectorem & Magistratum. E. S. *Cyprianus* 127.

239. n. 20. *Lutherus* tamen Carolstadio non præbuit fidem, sed *semper credidit, eum facere cum Anabaptistis.*

Immo declaravit Lutherus, *se Carolstadium non velle indicare*, sed rem Deo relinquere. *Id.* 128.

272. n. 17. Quidam (ex adversariis Anabaptistarum) dolebat, *Anabaptistas verba Musculi pro se allegare:* petebat etiam, ut *Bullingerus argumenta contra illos sibi traderet. Myconius* apud Ottium in Annal. anabaptist.

Myconius non loquitur *de baptismo infantum:* neque vel anabaptistæ verba Musculi in sententiæ suæ favorem *adduxerunt*, vel Myconius *argumentum contra Anabaptistas* exspectavit; sed quæstio erat de generatione hominis, *an & mulier contribuat semen*, quod Musculus negabat; ideoque metuebat Myconius, ne Anabaptistæ testimonium Musculi pro se allaturi essent. *Id.* 108.

274. n. 22. Anabaptistæ in Belgio omnia onera *subierunt*, & omnia boni civis officia *fecerunt.*

Facere *polliciti sunt. Id.* 110.

319. n. 17. *Bernardus Ochinus* ordinem monachorum Capucinorum *condidit.*

Non condidit, sed *eius fuit socius.* Neque etiam prænomen habebat Bernhardi, sed *Bernardini. Id.* in Dissertat. academ. pentad. 94.

320. n. 19. Theologi fatentur, Ochinum, si sententiam de polygamia excipias, *orthodoxum fuisse. Beza* de polygam. re-

Immo *arianismi* eum accusarunt. *Id.* l. c. 95.

pud. & divort. *Gerhardus* L. de Coniug. §. 202. ſeqq. *& reliqui.*

346. n. 20. *Io. Fridericus* Elector Sax. A. 1553. legatos miſit, *quibus Oſiander* eiusque ſocii confeſſionem tradere deberent.

Oſiander autem *iam anno praecedente e vivis exceſſerat. Cyprianus* in Annotat. p. 122

362. n. 8. *Anno* 1557. *Strigelius nactus eſt adverſarium* Flacium, propter ſententiam de viribus humanis.

Ille annus plane erat pacatus. Idem 124.

367. n. 17. Etiam *poſt fata ſua* perpetuo fuit damnatus Flacius; ſicut Iac. *Andreæ* temere & impie A. 1573. de eo ſcripſit: *Illyricus eſt diaboli.*

At *Flacius demum mortuus eſt* anno 1575. *Id.* 125.

370. n. 5. *Leyſerus* Huberum in colloquio *vocavit hæreticum,*

Exprobranti Hubero, cur ſibi fraternitatem denegaſſet, reſpondit: Memineram dicti pauli-ni: *Hæreticum hominem poſt unam atque alteram admonitionem devita.* Addidit tamen & hoc: *Equidem te nondum habeo pro hæretico. Lyſer* 77.

371. n. 7. *Leyſerus* etiam doctrinarum hæreticarum fuit accuſatus. *In quo idem, quod Huberus & alii, experiri potuiſſet.*

Diſtinguendum inter eum, qui hæreſeos arguitur, *ub eaque ſe ſe purgat*, & inter alterum, qui ab univerſa eccleſia recte ſentiente illius *convictus eſt. Idem* 80.

372. n 9. Io. Keckius, *Regiminis* halenſis aſſeſſor.

Scabinatus halenſis aſſeſſor. *Id.* 98.

398. n. 28. Sic ſcribebat Leyſerus *anno* 1597. ad Viduam Electoris.

Dedicatio illa ſcripta fuit *anno* 1595. *Id.* 120.

Ibid. Qui etiam antea, quamvis *ſine ſecuto effectu*, de Electore

Hæc ſane *ſpes D. Leyſerum minime fefellit*, poteratque ille de felici

ſpe plenus ſcribebat: *Ipſius Celſitudo, poſteaquam fidem & induſtriam ſuorum exploravit, liberalitate extraordinaria abunde recompenſat id, quod ad tempus defuiſſe videtur.*	lici & optato ſucceſſu ſibi gratulari; *eoque etiam Marbachius frui promiſſet*, ſi oblatam ſpartam voluiſſet acceptare. *Lyſer* p. 131.
399. n. 32. Amici Nicol. *Crellii*, cancellarii electoralis ſaxonici, narrant, *Blumii concionem*, poſt ſumtum de Crellio ſupplicium habitam, *a Polyc. Leyſero correctam & auctam eſſe.*	Id quidem *Blumius petebat*; ſed *Leyſerus abſtinuit* ab hac opera. *Id.* 139.
407. n. 8. Læl. Socinus præſens fuit ſupplicio Serveti, eoque tam offenſus, ut anno 1554. contra Calvini excuſationem publicaret ſcriptum ſub nomine *Martini Prelli.*	*Mini Celſi* fortaſſe ſcripſerat, ſicut omnino ſcribendum.
429. n. 3. Impetratis a RVDOLPHO II. privilegiis pro libero religionis euangelicæ exercitio, *Bohemi* aliquot novos e Saxonia paſtores *vocarunt*, interque eos D. Polycarpum *Leyſerum*, qui more ſuo res eccleſiaſticas & academicas in ordinem redigerent.	Leyſerus quidem *nec vocatus fuit* ab illis, *nec in Bohemiam profectus. Id.* 429.
432. n. 12. Poſt devictum & expulſum FRIDERICVM, regem Bohemiæ, non ceſſabant Ieſuitæ & alii romanæ addicti religioni, quovis modo *excitare Imperatorem ad iram contra hereticos.* Vide vel Caſp. *Scioppii* Claſſicum belli ſacri.	Sed *Scioppii Claſſicum prodiit, antequam Fridericus coronaretur*: editum enim fuit menſe Ianuario anno 1619. Fridericus autem coronam ſumſit anni eiuſdem menſe Novembri. E. S. *Cyprianus* 122.
435. n. 20. Imperator Edictum de reſtitutione bonorum ec-	Id factum *anno* 1629. die VI. Martii. *Id.* ibid.

clesiasticorum publicavit *anno* 1620.

450. n. 23.. Præsens Cæsarea Majestas (LEOPOLDVS) *in Coronatione sua ungarica anno* 1633. sancte promisit, religionem, inter omnes Status ungaricos, liberam, inviolatam.

Anno 1655. *Cyprianus* 127.

453. n. 5. Ad minimum *Grotius* Reginæ Suecorum, CHRISTINAE, *Romæ iam viventi Holstenium commendavit.*

Grotius e vivis excessit A. 1645. & *Regina* ad romanam se recepit ecclesiam A. 1655. quo facto demum Romam abiit. *Idem* 121.

454. n. 11. CHRISTINA, Sued. Regina, imperium, quod auspicata est *anno* 1650. deposuit *anno* 1655.

Auspicata est *anno* 1644. eoque se abdicavit *anno* 1654. *Id.* 121.

466. n. 13. Io. Valent. *Andreæ præcipuus fuit auctor scriptorum rosacrucianorum.* Confer p. 641. n. 3.

Ille vero coram Consistorio würtenbergensi, collegium illud cum intraret, se se ita explicuit, *risisse semper rosacrucianam fabulam*, & curiositatis fraterculos fuisse insectatum. Io. Wolfg. *Iäger* Hist. eccles. & prof. Tom. II. 58. Auctor der *Vorstellung* der verfälschungen Arnoldi, p. 132. *Serpilius* Epitaph. theol. suevor. 12.

469. n. 22. D. Io. Balth. *Schuppius*, professor olim *rostochiensis*, & marpurgensis.

Non rostochiensis, sed *marpurgensis* fuit *professor*. *Vnschuld. Nachricht.* de A. 1709. p. 691.

471. n. 27. Ant. *Reiserus* in Gravaminib. non iniustis, & El. *Veiel in litteris Eliæ post eius adscensionem in cælos*, defenderunt Speneri Pia desideria.

Veielius non est auctor illarum litterarum, sicut ipse postea agnovit Arnoldus in Supplementis, illustrat. & emendat. Historiæ suæ. Georg. *Serpilius* in Epitaph. theol. suevor. 12.

Hoc

481. n. 11. Io. Mich. *Dilherr* scripsit *Repetitionem bene fundatæ Arndii doctrinæ de vero christianismo.*	Hoc scriptum non est Dilherri, pastoris noribergensis, sed Dan. *Dilgeri*, pastoris dantiscani, cuius paulo ante Arnoldus mentionem fecerat. *Charitius* de Gedanensibus eruditis p. 40.
483. n. 15. Dan. *Hofmannus*, uti narratur, præter alios *Polyc. Leyserum flagello suo aliquot annos male tractavit.*	Hæc controversia *melius ad XVItum*, quam XVIImum sæculum refertur. Neque Leyserus sui defensionem neglexit. *Lyser* Offic. piet. 158.
484. n. 18. Decretum contra Dan. Hofmannum aut *ab eius inimicis*, aut *illorum amicis* formatum fuit.	Immo *ab extraneo iudice*, *sub nomine & auspiciis* sereniss. Principis. E. S. *Cyprianus* 92.
495. n. 49. Quam eius (Martini *Seidelii*) sententiam, (Messiam nondum venisse) deinde *alius* multis MSS. disseminavit, sicut Iac. *Martini* illo tempore, videlicet anno 1617. (lib. III. de 3. Elohim c. 63. pag. 377.) conquestus est.	Ecquis ille? an Io. *Vogelius?* Sed hic, quamvis MStum Seidelii libellum, in quo loca V. T. in novo excitata litteraliter explicabantur, Iacobo Martini, præceptori tunc suo, legendum tradiderit, non tamen semiudæorum næniis addictus, multo minus iis expugnatus erat. *Gundlingiana* T. I. 40.
500. n. 12. Interea D. Balthas. *Meisnerus* rei curam in se volebat suscipere, & A. 1615. *Berolinum venit*, ubi tamen operam oleumque perdidit lucrandis illustribus matronis.	Venit, non suo consilio, sed *vocatus a serenissima Electrice vidua.* E. S. *Cyprianus* 72.
507. n. 11. Steph. *Curcellæus anno* 1634. *venit Amstelodamum*, & successit in munere Episcopio.	*Anno* 1643. Quod vitium esse potest typographicum. *Id.* 124.
516. num. 10. Vbi Rex IACOBVS *de iis* (*Puritanis sive Pra-*	Non de omnibus Puritanis, sed *de minima eorum parte*, videli-

byterianis) scribit.

cet illis, quos *Familiam amoris* nuncupant. *Id.* 104.

549. n. 9. Querelæ de iis (Anabaptistis) factæ sunt, eos res suas *meris Scripturæ dictis* probare velle: ideo eos responsione indignos reputari. *Ottius* in Annal. p. 277.

Ottii verba hæc sunt: Die 13. Novembr. respondent captivi Anabaptistæ ad Articulum de pædobaptismo: verum quia *nuda allegationes* erant, pro responso non habitum fuit. *Cyprianus* 106.

560. n. 12. A. 1616. XXX. studiosi Noribergæ & Altorfii accusabantur, quod socinianis e libris errores hausissent: quamobrem *iuxta cum civibus quibusdam* carcere includebantur, *inter quos erant* Mart. *Ruarus*, & Ern. *Sonerus*.

Quinam *illi cives? Sonerus* eo tempore non erat numerandus inter studiosos, immo ne quidem inter mortales, nam obierat A. 1612. *doctor & professor altorfinus*, qui clam instillaverat discipulis capacioribus sententias socinianas. Sed *neque Ruarus in custodiam venit*.

561. n. 12. Stanislaus *Lubieniecius* disputavit anno 1662. cum Regis Daniæ FRIDERICI III. confessionario, alioque pastore, cui nomen David *Pfeis*, de religione.

Nomen ei erat *Pfeiff*. Ern. Sal. *Cyprianus* disp. de Mortib. Socinianor. p. 114.

Parte III. Pag. 6. num. 14. Huic possumus adiungere alium, qui itidem in XVI. vixit sæculo, sed in XVIImo demum innotuit, videlicet Paulum *Lautensack*, pictorem & *organœdum* noribergensem.

Pictor fuit, non organœdus. Gust. Georg. *Zeltner* de fatis & placitis Pauli Lautensackii p. 50.

Ibid. Iam *anno* 1545. (immo & 1538. iuxta num. 15.) publicavit scripta quædam.

Quæ hodie prostant scripta, illo tempore *nondum erant litteris exarata*. *Id.* 51.

7. num. 17. *Ipse etiam Lautensackius* deplorat communem miseriam, & inter alia *in præ-*

Neque Lautensackius, neque Weigelius auctor est illius præfationis, sed *anonymus quidam*,

fatione in Apocalypsin Iesu Christi. | *dam*, verbis *Vale in Christo* subscriptis fortasse subindicatus. *Id.* 50.

66. n. 22. Hoornbeekius excitat sequentia verba: Cuius mandato atque auctoritate sacra celebramus nostris concionibus? *Putatis ne*, non id fieri mandato & nomine divino?

Posteriora verba sunt Hoornbeekii, atque ita sonant: *Censetis*, (tu videlicet Eusebi *Meisnere*, ac socii tui) non iussu divino, vel Dei nomine, ac auctoritate: quare solas legendas, absque expositionibus scripturas. *Cyprianus* 125.

Pap. 79. n. 25. Gerh. *Crœsus* describit eum (Mercurium ab Helmont) ut nobilem atque *in scientiis excellentissimum* virum, quem *multi* credunt habere lapidem philosophicum.

Croesus dicit, eum esse *magna cupiditate cognitionis & scientia excellentem*: de quo *eius amici* incipiant ambigere, an non habeat lapidem philosophicum? E. S. *Cyprianus* 112.

Ibid. n. 26. Quamvis *Crœsus falso scribat*, Helmontium demum in Anglia a Comitissa quadam didicisse sententiam de revolutione animarum.

Probandum est, Croesum id scripsisse. *Id.* ibid.

87. n. 57. Thomas *Campanella* Neapoli ab Hispanis *anno* 1610. in carcerem coniectus, & Inquisitioni subiectus fuit.

Errat Arnoldus *in anno* captivitatis: nam cum anno 1626. emissus sit Campanella e carcere, ei autem mancipatus 25. si non 28. annos, facile patet, initium captivitatis ponendum sive in 1601. sive in 1598. Io. Christoph. *Wolfius* in Carcere erudit. museo, §. 10. (Nova biblioth. T. I. 535.)

Pag. 148. n. 23. Studiosus quidam noribergensis, Wolfg. Domin. *Beer*, qui sub nomine *Bekenner Der Wahrheit* A. 1666. edidit Christianas cogitationes

Obiit *anno* 1675.

G. W.

in aliquot dicta Scripturæ, pro informatione Christianorum hypocrisi laborantium, obiit Hamburgi *anno* 1670.

Parte IV. pag. 41. num. 1. Fragmentum de Valentinianis græcum, *fideliter a me translatum est in vernaculam.*

G. W. E. M. (id est, G. *Wachter*, ecclesiastes memmingensis, scripsit Demonstrationem evidentem (Augenscheinliche Erweisung) G. *Arnoldum Fragmentum illud Theodoti neque intellexisse, neque fideliter transtulisse:* & hunc tractatum in lucem produxit D. E. V. id est, Doctor Elias *Veiel*, Vlmæ A. 1701. 4. Quem insecuta est A. 1702. Ingenua Ostensio (*Aufrichtige Vorstellung*) multarum falsitatum Arnoldi, auctore eodem. *Serpilius* in Epitaph. theol. suevor. 77.

128. Num. XIV. D. Polycarpus *Leyser* in concione quadam, tempore comitiorum provincialium habita, & A. 1602. edita, *bene multa locutus est de nitidu ioachimicis, & pastorum reditibus.*

Taxat in concione illa fastum & luxum, eumque adeo enormem, ut pecunia & nummi iuxta leges publicas cusi per hæc vitia perdantur & absumantur; de bonis autem & divitiis præclari viri, eiusve ditescendi aviditate ne iota quidem aut vestigium reperies. *Lyser* 154.

461. §. 4. Quod amici Crellii, auctores Apologiæ (des Gegenberichts) de D. Polyc. *Leysero* scripserunt, *eum quoque promovisse illius supplicium*, sine dubio e quibusdam circumstan-

Consequentia illa amicorum Crellii non est firma. Aliud enim est studium & laborem suum eo conferre, aliud, *de supplicio auctoritate Magistratus iam peracto* loqui: habita enim

tiis concluserunt: nam in Concione coram Statibus provincialibus A. 1601. Torgauiæ habita, & anno sequente typis exscripta, contra eum locutus est, adeoque satis animum & sensum suum manifestavit.

enim fuit illa concio post Crellii supplicium, in principio regiminis CHRISTIANI II. Electoris, ubi ratio temporis postulabat, ut diceretur de pace ecclesiis reddita. *Lyser* 143.

771. n. 115. Io. Fried. *Wieland*, antehac pastor euangelicus augustanus, tandem vero *remotus ab officio*, retulit mihi, quomodo in ipso non voluerint tolerare elenchum Spiritus sancti, sed fastidio sui concepto occasionem captarint se se tradendi in manus iudicis.

Non remotus fuit *Wielandus*, sed ipse *ultro dimissionem petiit*, atque obtinuit, sicut ex Actis constat publicis. E. S. *Cyprianus* 113.

Godofredus *Arnoldus*, natus Annæbergæ, quæ olim Schreckenberga vocabatur, in Montanis Misniæ, anno 1666. patre cognomini, & scholæ oppidanæ collega sexto, discipulus Dassovii, C. S. Schurzfleischii, Quenstedii, Waltheri & Deutschmanni, a vitiis eorum, qui studiosi sive academici vocantur, diligenter sibi cavens, oblatam anno 1697. a serenissimo Hassiæ Landgravio professionem Historiarum in academia giessensi acceptavit quidem, & muneris sui partes omni fide ac industria implere laboravit, sed putans, destitui se exoptata conscientiæ libertate ac lætitia, trahique a Deo ad res meliores magisque necessarias, missa hac sparta abiit anno sequente Quedlinburgum, vitamque ibi egit privatam, nec tamen sine persecutione, donec seren. Vidua Ducis Isenaco-Saxonis eum vocaret Altstettium, ad conciones aulicas habendas, ubi ab anno 1700. per quinquennium mansit; sed anno 1705. a sacratissimo Prussorum Rege collata ei fuit, iuxta cum Historiographi regii munere ac titulo, inspectio dioeceseos werbensis in Veteri Marchia, & post biennium perlebergensis inspectio, cui præfuit usque ad annum 1714. quo perpetuis laboribus confectus & debilitatus, in ambone stans & sermonem faciens funebrem, deliquium animi sensit, & paucis post diebus, in quibus subinde

pia & salutaria locutus est verba, animam Deo suo, quem timebat & amabat quam maxime, fidei, caritatis, ac spei plenus reddididit, postquam in hac miseriarum valle annos vixerat 48. vir, ut in concione funebri dicitur, illuminati intellectus, misericordis rigoris, summæ vigilantiæ, miræ laborum tolerantiæ, prudentissimæque simplicitatis. Præter Historiam ecclef. & hæret. scripsit etiam Delineationem (Abbildung) primorum Christianorum iuxta eorum fidem & caritatem, Confessionem caussarum, propter quas munus suum academicum deposuit, Supplementa Historiæ illius prædictæ, in quibus errores a se commissos & agnitos corrigit, atque in aliis mentem suam explicat, Explicationem (Erläuterung) animi & actionum suarum, ad Rev. Ministerium quedlinburgense, Theologiam mysticam, Homilias in euangelia & epistolas, Vitas fidelium, Divini amoris scintillas, Mysterium Sophiæ divinæ, (in quibus duobus postremis scriptis ostendit, quam excellens germanico in idiomate sit poëta) multasque Præfationes, quæ scriptis tam antiquis, quam recentioribus præmissa sunt. Vide pluribus *Duplex eius vitæ curriculum*, quod prodiit A. 1716. 4. & prostat Lipsiæ atque Gardelegiæ.

XCV.

Gerardi Ioannis VOSSII Ars historica: libri IV. de Historicis græcis, & tres de latinis: Historiæ universalis Epitome: Opuscula, & Epistolæ. Amstelodami 1699. Atque hæc omnia Operum Vossii Tomum IV. constituunt. Vt vero sigillatim de iis dicamus, sciendum, Artem historicam esse commentationem de historiæ & historices natura, historiæque scribendæ præceptis. Præfigitur ei epistola dedicatoria, qua historiæ utilitas commendatur, atque ostenditur, eam, si omnis obliteraretur, non magis humana industria reparari posse, quam vitam hominis semel perditam. Libri de Historicis græcis, quas antecedit epistola Is. *Vossii* ad sereniss. CHRISTINAM, Reginam Sueciæ, laudes eius decantans, atque in cælum usque extollens, primum editi fuerunt Lugduni Batavorum A. 1624. sed melior editio secuta est A. 1651. deque iis legendi sunt ipse auctor in Epp. p. 44. *Whear* Relect. hist. 279. *Mallincrot* & *Colomesius* apud Eccardum in Excerptis menstr. A. 1702. m. Iun. pag. 70. *Meibomius* Additam. ad Vogleri Introduct. 194. *Mor-*

Morhof Polyh. l. 1. c. 18. n. 59. *Struvius* Introd. in notit. rei liter. 572. & Io. *Moller* in ep. (apud auctorem des Berichts von neuen buchern T. I. 705.) qui eum accusat, quod loca quædam Wowerio surripuerit. Libri de Historicis latinis hic aliquanto auctiores comparent, quam in prioribus editionibus, leydensi videlicet anni 1627. & 51. ac francofurtensi A. 77. Quæ vero de iis eruditi iudicia forment, cum alibi reperies, tum apud *Buchellium* in Vossii Epp. p. 64. *Colomesium* 457. *Morhofium* Polyh. lib. I. 227. *Slaterum* Propyl. histor. 114. & doctissimum auctorem del *Giornale* de' Letterati d' Italia T. IX. 133. Equidem non potest negari, præstantissimum virum in hisce duobus operibus multos commisisse errores, bonamque eorum partem detectam & indicatam esse a *Sandio* & *Hallervordio*, Mart. *Hankio* de Scriptoribus rerum romanarum, Paulo *Colomesio* in Observat. ad Gyraldi Dialogos de poëtis, Io. *Mollero* in libro de Homonymis, & prædicto auctore del *Giornale* a Tomo IX. usque ad XXIIX. interim illæsa manet ac manebit nominis ac meritorum eius fama, nemoque sanus negabit, opera illa omni laude esse dignissima, nilque facilius esse, quam in talibus labi, aut scriptores quosdam omittere, ita ut alii corrigendi, supplendique materiam adipiscantur. Sicut autem Vossius historiam de Historicis græcis pertexuit usque ad Constantinopolim a Muhammede captam, ita alteram de latinis (in cuius epistola dedicatoria defenditur Fran. *Iunius* contra Thuanum & Ios. Iust. Scaligerum) perduxit usque ad tempora CAROLI V. Epitome historiæ universalis non ita fuit elaborata ab auctore, ut apta esset ad edendum: ac præstaret, eam in tenebris mansisse. *Eccard*. Extract. menstr. A. 1702. m. Iun. p. 73. Opuscula (in quorum fronte posita est dedicatio de ordine pietatis, prudentiæ atque eruditionis, deque præstantium vitis virorum, nihil videlicet in doctrinarum orbe iis esse commendabilius) varii sunt argumenti, & quidem 1) Vita Fabiani a Dhona, Comitis, quæ prodiit A. 1628. 2) Præfatio & Censura Consilii GREGORIO XV. Pont. max. exhibiti per Mich. *Lonigum*. 3) Præfatio & Censura Aphorismorum de statu ecclesiæ restaurando, per eundem *Lonigum*. 4) Commentarius in Epistolam Plinii de Christianis, & Edicta Cæsarum romanorum adversus Christianos. Antea Amstelodami 1654. 12. 5) De cognitione sui. Amstelodami 1644. 1654. 6) De stu-

ſtudiorum ratione Diſſertatio gemina. Traiecti ad Rhenum 1658. 7) Oratio in obitum Thomæ *Erpenii.* A. 1625. 8) Oratio de hiſtoriæ utilitate. A. 1632. 9) Caſtigationes & Notæ in fragmenta L. Livii *Andronici*, Q. *Ennii*, C. *Navii*, M. *Pacuvii*, & L. *Attii.* Denique non omnes hic dantur Epiſtolæ a Voſſio & ad Voſſium ſcriptæ, ſed tantum ſelectiores; abeſt quoque Diſſertatio epiſtolica ad Hug. Grotium de iure Magiſtratus in rebus eccleſiaſticis, quia inter tractatus theologicos locum meretur. Cave autem tibi ab editione auguſtana de anno 1691. cum dodecade epiſtolarum G. H. Velſchii: eſt enim mendoſiſſima. Ceterum ad præſtantiam harum Epiſtolarum facit, quod inclyti *Actorum eruditorum collectores* ad A. 1690. p. 576. ſummis laudibus proſequendum iudicant Pauli *Colomeſii* ſtudium, qui ſparſas hinc inde, & in variis eruditorum bibliothecis deliteſcentes Voſſii epiſtolas uno volumine evulgavit; ſiquidem vaſtam incomparabilis viri eruditionem, & in omni genere litteraturæ adhibitam induſtriam, toto orbe decantatam, præclara omnia & utilia ab iis promittere. Nobis iam placet, quædam obſervanda communicare, deinde autem bonum errorum numerum, quos viri litterati notarunt. De Hiſtor. græcis, pag. 13. qui dicitur Hermias Sozomenus, *Salaminius*, vocatur etiam *Salaminius* Hermias Sozomenus, vel, Hermias *Sozomeni*, ſcilicet filius, notante Io. Alb. *Fabricio* Biblioth. gr. vol. VI. 121. De Hiſtoricis latinis, in Præf. A 3 *amicus Thuani* eſt Ioſ. Iuſtus Scaliger. Pag. 118. de Marbodo recte dicitur, eum rexiſſe eccleſiam *Redonenſem*; cum in prima editione extaret, Rhemenſem. Pag. 131. Magnam hiſtorici ſui ſpeculi partem ex Guilielmo Malmesburienſi *exſcripſit Vincentius Bellovacenſis.* Sed & eum, teſte G. Calixto, exſcripſit Matthæus Weſtmonaſterienſis. P. 171. Andr. Bilius, vero nomine *Biglia*, Hiſtoriam Mediolanenſium ſcripſit *ab anno* 1402. *uſque ad* 1431. obiitque circiter *anno* 1435. P. 177. Coriolani *Cepionis*, qui & *Cippicus* dicebatur, Hiſtoria primum edita eſt Venetiis A. 1478. 4. ipſeque obiit A. 1493. æt. 68. P. 179. Carolus Aretinus, cognomine *de Marſuppinus*, non inter Oratores modo, & hiſtoricos, ſed *etiam inter Poëtas* reponendus eſt. P. 180. *Ferdinandus* ille, Aragonum Rex, de cuius rebus geſtis Laur. Valla III. libros compoſuit, eſt pater Alphonſi, celeberrimi poſtea Regis. Benedictus *Morandus* erat Nobilis bononienſis. P. 208. Raphäel Volater-

laterranus erat *e gente Masseorum.* P. 252. meminit *Polyphili, auctoris libri, quem Hypnerotomachiam inscripsit.* Is est Fran. Columna, teste *Buchellio* in Vossii Epp. p. 64. P. 253. sermo est de *Cyriaco Anconitano.* Sed hic non optima fide dedit inscriptiones, teste iterum *Buchellio* p. 65.

De Histor. græcis lib. II. cap. IX. p. 118. Puto, *istos Abdiæ libros signari a B. Augustino contra Adimantium.*	Ego in hoc CL. *Vossio assentiri non possum.* *Cave* Hist. lit. P. I. p. 12.
Cap. XIIX. p. 134. *Quodsi* Iulianus *ὁ παραβάτης historiam* condidit.	Id *non est dubium*, quia eius Cæsares historiam sapiunt, etiamsi non absque aculeo scripti sint: & in Epistolis eius historica plurima referuntur. Arn. *Buchellius* in Epp. Vossii p. 44.
Cap. XX. p. 137. Apud Gennadium legimus, *continuasse* (Theodoretum) historiam suam usque ad Leonem Imp. atque in *aliis V. libris adiectis.* Sed *isti perierunt.*	Cum *nemo ex veteribus plures, quam V. Theodoriti libros Hist. eccl.* unquam agnoverit, Gennadium hallucinatum esse potius crediderim. H. *Valesius* præfat. in Theodoriti Histor. eccl. B 4.
Ibid. Zosimus *vixit tempore Theodosii iunioris.*	*Immo & Valentini III.* *Schurzfleisch* Epp. select. 591.
Pag. 138. Philostorgius, Carterio & *Eulampia* parentibus natus.	*Eulampii* nomen erat matri eius. I. A. *Fabricius* Biblioth. gr. vol. VI. 114.
Cap. XXXVI. p. 150. Aequalis Cedreni & Mich. Pselli *Ioannes* Curopalates fuit.	*Georgius* Curapolates. *Buchellius* in Vossii Epp. p. 44.
Pagin. 152. Ioannes Xiphilinus, patriarcha CPtanus, *Dionis historiam in compendium redegit.*	Epitomator ille *est alius*, quamvis cognominis, & quidem *eius nepos.* *Cave* P. I. 430.
Lib. IV. P. III. p. 220. Cleoxenus & Demeoclitus egere *de Persis.*	In græco emendato exstat, *περὶ πυρσῶν*, *de facibus*, quibus in bello ex composito signum datur. *Kusterus* in Annot. ad

	Suidam v. κλεοξενος p. 324. & *Colomesium* Observat. in Gyraldi Dialog. de poëtis p. 403. (*Act. erud.* A. 1696. 232.)
De Histor. latinis lib. I. cap. XIX. p. 30. Qui nuper tanquam Livii genuinam, *libri XLIII.* partem maiorem e veteri, ut ait, bibliotheca primus iuris publici fecit.	*Libri XXXIII. Placcius* de anon. 292.
Lib. II. cap. XVII. p. 73. Prosper Aquitanus, Leonis Papæ primum notarius, post *episcopus Rhegiensis* fuit.	Neque Regiensis in Langobardia, neque Reiensis in Provincia episcopus fuit: certe *neutrum solido argumento confirmari potest. Acta erud.* A. 1713. 245. *Cave* 247. *Du Pin* T. IV. 181.
Cap. XXIII. pag. 83. Ioannem Abbatem primus *in antiquis suis lectionibus* divulgavit Henricus *Canisius.*	Divulgavit cum *Victore Tunnensi. Labbe* T. I. 517.
Cap. XXXI. p. 94. Adversus Ioannem *Erigenam, Scotum.*	Erigena idem significat, quod Scotus. Dicendum igitur: Erigenam *sive* Scotum. *Leibnitius* præfat. in Tomum I. scriptor. rer. brunsv. 12.
Cap. XXXIV. p. 98. Aimonius monachus, qui vixit sæculo XIV. *scripsit de gestis* Francorum.	Immo alter Aimonius, *Floriacensis*, qui vixit sæculo XI. *Anonymus* (in der Neuen bibliothec T. I. 784.)
Cap. XXXV. p. 101. *Iisdem æqualis* fuit Anastasius, abbas Romanus ordinis S. Benedicti, *presbyter Cardinalis tituli S. Marcelli*, & bibliothecarius *Gregorii IV.*	Anastasius Romanus Abbas & *S. R. E. Bibliothecarius sub summis Pontificibus Nicolao I. Hadriano II. & Ioanne IIX* floruit; Anastasius autem presbyter Cardinalis S. Marcelli, & Gregorii IV. Bibliothecarius, a

Leo·

Leone IV. in Synodo rom. A. 850. exauctoratus fuit eo, quod contra Canones ecclesiam suam quinquennio deseruisset. *Labbe* T. I. 63. *Cave* P. I. 392. & P. II. 164. *Lexic. univ histor.* T. I. 132.

Cap. XXXVII. p. 104. Rembertus seu Rimbertus Flander, *vel potius Frisius.*

Malo accedere Io. *Molano*, & Val. Andr. *Dessèlio*, qui eum *Flandrum* fuisse scribunt. Io. *Moller* Isag. ad Hist. cimbr. P. II. 62.

Cap. XLI. p. 113. Vffingus a Suffrido Petri claruisse dicitur *circa annum millesimum.*

Claruit iam *sub Ottone II.* G. G. *Leibnitius* præfat. in Tomum III. 20.

Cap. XLIV. p. 116. *Henrici II. Conradi II. & Henrici III.* Impp. ætate fuit Rogerus, *abbas cœnobii de cruce S. Laufredi in Britannia.*

Non illorum, sed *Ottonis M. ætate*; neque in Britannia, sed *in dioecesi coloniensi* ingenii sui talentum exercuit. *Leibnitius* præf. in Tomum I. 12.

Cap. LVI. p. 142. Gervasius Tilberiensis, *Henrici II. Angliæ Regis nepos*, scripsit *Mirabilia orbis*, & Chronicon, cui titulus: de Otiis imperialibus.

Tanta nobilitatis nulla indicia apparent in Otiis imperialibus, aut veteribus monumentis; nobilem autem fuisse, ex Mareschalli dignitate, quæ ei collata fuit, colligi potest. *Neque Mirabilia orbis diversum a Chronico librum efficiunt. Leibnitius* p. 34. 35.

Cap. LVII. p. 144. Conradus a Lichtenau, IX. *Abbas* Vrspergensis.

Præpositus urspergensis. *Sandius* in Not. ad Vossium de Histor. lat. p. 368.

P. 145. Ioannes Gallus, monachus, & *abbas Fontanellæ* erat.

Videtur confundi cum Iona. Idem ibid.

Cap. LIX. p. 149. Vincentius Gallus, natione Burgundus, monachus ordinis Prædicatorum, & postea Bellovacensis seu Belluacensis *episcopus.*

Fuit *monachus* bellovacensis. *Schubart* Notit. script. hist. univ. 192. & *Lex. univ. hist.* T. IV. 629.

Tra-

P. 150. *Quinquennio post* (annum 1244.) Vincentium Bellovacensem obiisse, tradit *Vaseus.*

Tradit Christianus *Massaeus.* Vincentius autem obiit *anno Domini* 1256. Iac. *Thomasius* de plag. liter. §. 579.

Cap. LX. p. 153. *Appendicem* operi Henrici Bonicolli de viris illustribus *attexuit Sillebertus*, cognomento Vniversalis.

Hic *error natus ex Possevino*, non recte intellecto. *Thomasius* ibid.

P. 154. Brocardus *Argentoratensis*, Ord. Prædicat.

Saxo-vvestphalus. Olearius T. I. 140.

Lib. III. cap. I. 163. Leonardus *Aretinus dictitabat*, *Ioannem Grammaticum primum* in Italia studium eloquentiæ reparasse.

In *scriptis suis Aretinus hunc honorem tribuit Petrarchæ. Giornale de' Letterati d' Italia* T. IX. 138.

Petrarcha *circa Ancisam* seu Incisam patre Florentino *exul denatus* fuit *anno* 1304. — Oxonii in Collegio S. Magdalenæ est Petrarchæ tractatus MS. *de Florentia.* — Fuse *eius Vitam descripsit* Xicco Polentinus.

Legendum: Patre Florentino exule *natus fuit.* Natus autem est *Aretii.* — Tractatus de Florentia *ignotus est.* Fortassis error ex eo natus, quod nomini Petrarchæ adscriptum, de Florentia. — Vitam eius descripsere XXV. *& plures auctores. Id.* 140. 141.

Ioannes *Boccatius*, *Certaldensis*,

Ioannes *Boccacci*, e familia *Ghellinorum*, (de' Ghellini) origine quidem certaldensis fuit, at *florentinus* patria. *Id* 145.

P. 164. Gloriam quoque meruit Boccacius *Compendio historiæ Romanæ*, item libris *de Florentinorum bellis*, de *capta Constantinopoli.* — Obiit *anno ætatis* LXII. *Christi* 1376. — Sepulcrum eius *in temple maximo* cernere est.

Valde dubium, Compendium illud esse Boccacii. Quomodo autem, quod ad ceteros libros attinet, potuit scribere *de rebus, quæ sua ætate nondum contigerant?* — Obiit *anno ætatis* 72. Christi 1375. Sepulcrum eius spectatur in templo *SS. Philippi & Iacobi*, urbis Certaldensis. *Id.* 145. 146.

Corsi-

Petrus *Corisinus* inclaruit vitis aliquot *Pontificum* a se editis.

Corsinus scripsit etiam vitas aliquot *Cardinalium*, & *obiit* A. 1406. excommunicatus, & ecclesia privatus sua. *Giorn.* T.IX. 147.

Item *tum* (ætate Petrarchæ & Boccacii) vitam egit Porcellius poëta. — In Epistolis *Philippi* una extat ad Porcellium: sed *alium ut putem*, temporum ratio facit. — Porcellii, item Basini & *Thebani* versus excusi sunt Parisiis a Colinæo.

Vnus tantum fuit Porcellius poëta, isque post Petrarcham & Boccacium floruit anno 1450. Pro Philippi autem lege *Philelphi*, & pro Thebani *Trebanii*, *Id.* 149.

Phil. *Macerius*, *Siculus*, *duobus libris* comprehendit vitam Petri Thomæ Carmelitæ, patriarchæ CPtani.

Macerium, sive *Mazerium*, *Mazzerium*, *Masserium*, aut *de Mezieres*, tot enim modis nomen eius effertur, siculum fuisse, *non liquet*: an venetus, cum familia Masseriorum in regia illa floruerit? Vita patriarchæ autem *unico libro* comprehensa est, in XXII. capita diviso, *Id.* 154.

Facium de Vbertis suspicor *vixisse temporibus Pii II.* aut paullo post.

Hæc suspicio caret fundamento: vixit autem, cum Dictamundum componeret, *sub Carolo IV.* Imp. Et illum quidem librum *italice* scripsit, adeoque Historicis latinis annumerari nequit. *Id.* 155.

P. 165. Ioannes de Beka pertexit Chronicon suum, *quod in lucem primus protraxit* Bernardus Furmerius, *usque ad annum* 1246.

Vsque ad annum 1346. Et Furmerii editio *erroribus plena* est. *Buchellius* in Vossii Epp. p. 64.

Circa annum Christi 1355. Henricus de *Erfordia* monachus Saxo, mindensis, ord. Prædic.

Henricus de *Herfordia* fuit monachus mindensis, eiusque est opus de factis illustribus. Sed

nomen sibi peperit *opere de factis illustribus* ab O. C. usque ad annum 1355. Alia quoque *eiusdem*, sed alterius generis, recensent Leander Albertus & Possevinus.

quæ recensent Albertus & Possevinus, *Henrici sunt de Erfordia*. Io. *Moller* de homon. 576. *Conringiana epist.* 147. *Nov* Accession. ad Wheari Relect. 221.

Petrus *Passerinus* Vtinensis *Diarium scripsit rerum Foro* Iuliensium. Orditur *ab anno* 1258. & pertingit *usque ad annum* 1356.

Auctor illius Diarii est *Iulianus*, canonicus civitatensis, qui orditur *ab anno* 1252. & progreditur *usque ad annum* 1348. *Giorn.* T. IX. 156.

Cap. III. p. 167. Aequalis Alberto Argentinensi fuit *Lobardus Sirichius* Pataviensis.

Verum eius nomen fuit *Lombardus a Serigo*. Obiit *anno* 1390. *Id.* 158.

P. 168. *Marius* Georgius, Venetus, carmine hexametro vitam pinxit Philippi *Bencii* Florentini.

Georgius prænomen tulit *Marci*; alter autem vocatur *Benizzius*. *Id.* 160.

Raimundus Capuanus, S. Theol. Doctor.

Cognomen eius erat *a Vineis*, italice *dalle Vigne*.

Ioannes Aylinus *Maniacus* historiam brevem condidit de bello Foro-Iuliensi *sui temporis*, *usque ad annum* 1087.

Aylini, qui fuit *Maniacensis*, Historia *nondum edita* incipit *ab A. C.* 1381. & producitur *usque ad annum* 1387. *Id.* 161.

Cap. IV. p. 169. Nicolaus Nicolius, patricius ac *medicus* Florentinus, *opuscula* quædam *reliquit* ad cosmographiam, philosophiam & antiquitatem pertinentia. Extant ad eum epistolæ Philelphi, una anni 1428. *altera anni* 1438. Ea exprobrat ei, quod gloriæ sibi duceret, *quod expulisset Florentia* viros aliquot doctos, uti Chrysoloram, *Guarium* Veronensem, & Ioannem *Veronensem*. Obiit *anno Christi* 1430.

Nicolius *non fuit medicus*, nec reliquit opuscula, *scientiarum autem illarum fuit amans*, immo amantissimus. Tantumque abest, ut expulerit viros illos, inter ques erant *Guarinus* veronensis, & Ioannes *Aurispa*, *Siculus*, ut potius eius opera honorifice fuerint conducti. Obiit *anno* 1436. Qui ergo scripta sit altera Philelphi epistola *biennio post?* *Id.* 161.

Herm. de Lerbeke incipit Chronicon suum *ab anno* 1006. ac *desinit in anno* 1414.

Incipit *ab anno* 1030. ac *desinit in anno* 1404. H. *Meibom* iunior præfat. in illud Chronicon, T. I. Rer. germ. p. 491.

Cap. V. p. 170. Theodoricus *Vrie.* Sic etiam extat in Indice.

Vrie. Herm. *Von der Hardt* Prolegom. in Concil. constant. p. 23. item T. I. P. I. 222. & P. IV. 486.

Petrus ab Alliaco decessit *Avenione.*

Quidsi *Avenna*, parva urbe in Hannonia? Quo fortassis æger ex Germania ulteriori delatus expiraverit ante, quam Cameracum attingeret. *Idem* T. I. 480.

P. 170. & 171. Poggius *Brandolinus*, vel Bracciolinus, cum pene *omnem ætatem* in Romana curia consumsisset, anno ætatis LXXI. Florentiam accitus est, ut Reip. patriæ a secretis foret. Transtulit Xenophontis Cyropædiam & V. libros Diodori Siculi. Sed *fortasse eorum interpres est Io. Phreas*, Britannus. Poggii huius laus est, quod Quinctilianum & Asconium invenerit *in Concilio constantiensi*, & illum quidem *in salsamentarii taberna.*

Poggius (quod nomen nactus est ab avo) *de Bracciolinis* (de' Bracciolini) *circiter L. annos* Romæ hæsit, & *verus est interpres* librorum Xenophontis & Diodori Siculi, ac *tempore Concilii constantiensis*, cum varias vicinorum locorum bibliothecas pervestigaret, *in monasterio S. Galli* Quinctilianum reperit & alios auctores, defunctus tandem Florentiæ A. 1459. æt. 78. *Giorn.* T. IX. 166. & X. 416. 419. I. Alb. *Fabricius* Biblioth. lat. 423. Io. Bapt. *Recanatus* in Vita Poggii, Historiæ eius Florentinæ, Venetiis A. 1715. editæ, præfixa.

P. 172. Leon. Iustin. *patricius venetus* & eques auratus, Bernardi Iustiniani *ex Quirina* filius. Ex Laur. Pignorio intelligo, *prætorem fuisse Patavinum anno* 1413.

Fuit etiam *Procurator D. Marci*, Bernardi ex *Maria* Quirina filius, & *obiit anno* 1446. Anno autem 1413. prætor patavinus erat *Leon. Mocenicus*, *Giorn.* 186.

Mich. Rubertus floruit anno 1430. *alumnus fuit Mariæ Salviatæ*, matris Magni Ducis Cosmi Medicis.

Si fuit alumnus Mariæ Salviatæ, *non potuit florere anno* 1430. sed potius *in sæculo XVI.* Maria enim illa non fuit desponsata Ioanni de Medicis, nisi sub pontificatu *Alexandri VI.* qui initium habuit A. 1492. & finivit in 1503. *Giorn.*T.IX. 188.

P. 173. Barthol. Facius, *Genuensis*, contexuit *commentarios de Genuensium* rebus adversus Venetos gestis. *Mortem eius ægerrime tulit ALPHONSUS Aragonius*, Neapolitanus Rex.

Facius, *in castello della Specie*, territorii Genuensis, natus, scripsit *brevem historiam de bello Veneto Clodiano*: (della guerra di Chioggia) obiit autem, si conjecturæ dandus est locus, *anno* 1467. cum Rex ALPHONSUS *novennio prius* decessisset. *Idem* 189.

Ambrosius *Camaldulensis*, cui patria Porticus, *oppidum* Flaminiæ non procul Florentia, unde & *Florentinus vocatur*, *anno claruit* 1450. Cosmo Medici *opera sua* dicavit. *Composuit* Chronicon montis Cassini. Idem e græco vertit vitam *Palladii a Chrysostomo* scriptam, & obiit *Constantia*.

Ambrosius *de Traversariis* (de' Traversari) natus *in castello*, cui Porticus nomen, sito supra Forum Livii sub monte Apennino, adeoque nullo modo nominandus Florentinus, obiit *Florentiæ* A. 1439. æt. 53. & Cosmo Medici *versionem* duntaxat *Laërtii* dicavit: nec composuit, sed *reformavit* Chronicon mortis Cassini, vertitque vitam *Chrysostomi a Palladio* scriptam. *Idem* 197.

Leon. *Aretinus*, *Anno* 1440. decessit *ἄπαις sine liberis*, nec uxorem unquam ducere voluit. Ei non successit Poggius, sed *Carolus Aretinus*.

Leonhardus *Brunus*, Francisci filius, Aretii natus *anno* 1370. *decessit anno* 1444. relicto *filio*, quem *uxor* ei tulit *florentina*: *successit* ei Poggius, sed immediate Carolus *Marsuppinius*, aretinus. *Idem* 201.

Ce-

P. 177. Coriolanus *Cepio*, *Dalmata*, Scodræ degebat *anno* 1478. cum illam, sed irrito conatu, Muhammedes obsideret.	Cepio, alias *Cippicus*, natus est *Tragurii* in Dalmatia. Obsidio autem urbis Scodræ facta *anno* 1473. *Giorn.* T. XVII. 283.
Wernerus Rolevinc inter alia reliquit librum *de origine Frisonum.*	*De moribus & situ antiquorum Saxonum.* G. G. *Leibnitius* præf. in T. III. Script. rer. brunsv. 20.
Cap. VII. p. 179. *Primis* Friderici III. temporibus claruit Matth. Palmerius. Præter libros IV. *de vita civili*, composuit librum *de bello Pisano*, & Chronicon Prosperi mille annis additis *continuavit.* Cum revocare ea nollet, quæ libro *de Angelis* scripsisset, flammis exustus est.	Claruit *ultra dimidiam imperii Friderici III. partem*, libros de vita civili *italice* scripsit, composuit etiam librum *de captivitate Pisarum*, & alium *de Temporibus* inde a creatione mundi, ac *poëma theologicum* de *civitate vitæ*, (Cicta di vita) quo animam terreni corporis mole liberatam, variaque & multiplicia loca peragrantem, ad supernam tandem patriam civitatemque cælestem perducit, ubi beata fruatur ævo sempiterno. Hic liber pectori eius impositus est *in funere*, quod ei splendidum fiebat Florentiæ, parentante nobilissimo facundissimoque *Rinuccino. Idem* T. X. 424.
Io. Bapt. *Paiarinus* quamvis historiam suam non perduxerit ultra annum 1435. tamen certum est, *minimum* 23. *annis* post superfuisse.	Paiarinus (*Pagliari*) *longe amplius* superfuit. *Idem* 471.
Eodem (Friderico III.) imperante, nempe *circa annum* 1430. vivebat Lud. *Marchentus.*	Lud. *Merchenti* pertinet *ad sæc. XIV. Idem* 473.

P. 180. Hier. *Vallis*, orator ac poëta.	Sed *non historicus. Giorn.* T. X. 487.
Ioannes *Marchanova, Patavinus.*	*Marcanova* erat *venetus*; obiit autem Patavii A. 1467. *Idem* T. XI. 299.
Ioannes Aretinus, Caroli Aretini *frater*.	Caroli fuit *conterraneus*, & *obiit* A. 1466. *Idem* 305.
Laurentius *Vallensis* ab Rege Aragonum Ferdinando *ejectus*, pervenit Romam, & opera doctissimi viri, *Fernandi*, Neapoli ab igne est liberatus. Obiit *anno* 1465.	Laurentius *Valla* semper floruit gratia Ferdinandi, & obiit *anno* 1457. Doctissimus autem ille vir habebat nomen *Ferdinandi*. *Idem* 314.
Ad hæc etiam tempora (Laurentii Vallæ) pertinet auctor incertus *Chronici patriarchalis*.	Adde, *aquileiensis*. *Idem* 324.
Benedictus *de Accoltis*, cuius libri de bello a christianis contra barbaros gesto, editi sunt Florentiæ *anno* 1123. diversus est ab altero cognomini, archiepiscopo Ravennate, & Cardinale, qui, Leandri Alberti testimonio, superfuit *anno* 1550. & *avum* habuit Petrum de Accoltis, episcopum anconitanum & Cardinalem.	Libri de bello editi sunt Florentiæ *anno* 1623. Ipse autem obiit *anno* 1549. *patruum* habens Petrum de Accoltis. *Idem* 329.
Andr. Dominicus *Floccus* scripsit ad *Brandem*, *Cardinalem Placentinum*, libros II. de potestatibus Romanorum.	Floccus (*Fiocchi*) scripsit ad *Brandam Castilionem*, *episcopum* placentinum, ac postea Cardinalem *portuensem tit. S. Rufinæ.* Floccus obiit *anno* 1452. Cardinalis autem 1443.
P. 181. *Iannutius* Manettus, discipulus *Emanuelis Chrysolora*, vir trium linguarum, legationes *varias* obiit, & scripsit libros	*Iannoctius* sive Iannotius Manettus *Ambrosii camaldulensis* discipulus, *ebraa*, *graca & latina lingua* peritus, circiter XX.

lega-

quatuor de vita Nicolai V. Pont. max. item vitam *Plutarchi.*

legationes obiit, & scripsit libros *tres* de vita Nicolai V. item vitam *Petrarcha. Giorn.* T. XI. 340.

Fran. *Contarenus*, *philosophiam* in inclyta Patavinorum Academia *professus est.*

Fran. Contarenus, Nicolai celebris ICti filius, *Doctor* quidem *iuris* creatus est Patavii, sed non ibi fuit professor philos. *Id.* T. XII. 332.

Ioannes Antonius *Campanus*, episcopus *Aretinus*, sedem suam habuit *Interamnii* Prætutianorum oppidi, quod vulgo a circumfluo Nare fluvio *Terami*, vel Terani vocatur.

Io. *Antonius*, natus *Cavellis* in Campania, episcopus *crotonensis*, ac postea *teramensis*, sedem suam habuit *Terami*, oppido *Aprutii*, quod cingitur a Nare *fluvio Vmbriæ. Id.* 181.

Petro Candido *Decembri parum feliciter* negotium latine vertendi Appianum successit, ut omnino iure Sigism. Gelenius novam interpretationem fuerit aggressus. Felicius *vitam descripsit* Philippi, Vicecomitis Mediolanensis. Obiit *octogenarius.*

P. Cand. *Decembrio tam feliciter* successit negotium vertendi Appianum, ut Henr. Stephanus iudicet, tantum debere Gelenium cedere Decembrio, pampineis quantum cedit labrusca racemis. Nec vitam tantum Philippi scripsit, sed *multa etiam alia*, obiitque *anno* Christi 1477. *annorum* 78. *Id.* 344.

Horatius Romanus *primus* Iliada Homeri transtulit latine, ad preces Nicolai V. Pont.

Fran. *Petrarcha*, illo prior, Homerum ex Græcia impetratum, *a Nicol. Siozero* Imperatoris interprete, suis sumtibus in latinum converti curavit, teste *Tommasinio* in Vita Petrarchæ. *Id.* 348.

Pag. 182. *Guarinus* Veronensis *Venetiis & Ferrariæ* litteras docuit, Strabonis Europæa transtulit *æmulatione æqualis sui Gregorii Tiphernatis*, & *filium*

Guarinus Guarini docuit *etiam Veronæ* : transtulit quædam Strabonis ad instantiam Nicolai V. Pont. atque *aliquot* reliquit *filios* virtutis paternæ æmu-

virtutis paternæ æmulum reliquit.

Blondus Flavius, Foroiulienfis, fcripfit Italiæ illuftratæ *libros* IIX. tum autem Hiftoriarum decades tres ab inclinato Romanorum imperio; h. e. *anno* 400. Obiit, *fecundum Io. Gobellinum anno* 1458.

P. 183. Ambrof. Contarenus *fcripfit Itinerarium* in Perfiam.

B. (*utrum Baptifta*, an Bartholomæi hoc prænomen fit, non fatis convenit) Platina pofteris tradidit libros *tres* de rebus Mantuæ: a Paullo II. fuit in carcerem conie&tus, *cum Pomponii Læti aliorumque* eruditorum, qui coniuraffe dicebantur, cauffam defendendam fufcepiffet.

Fran. Philelphus, *Anconitanus, Emannelis Chryfoloræ* gener, Palæologi Imperatoris ad Pontificem & Italos Principes *legatus*, coniugem habuit Theodoram *Chryfolorinam*, & filium *Ioannem Marium*. Latinas græcasque litteras docuit Banoniæ, Romæ — *Mantuæ*: Bononiæ aliquid falarii accepit ab Ludov. *Alamando*, Cardinale *Alatenfi*. Florentiæ ftipendium ei erat aureorum quingentorum. Mediolanum profe&tus eft *anno* 1440. In fcribendis Sfor-

æmulos. *Giorn.* T. XII. 352.

Blondus Flavius, *Forolivienfis*, (an *Flavius Blondi Ravaldinus?*) fcripfit Italiæ illuftratæ *Regiones* XIV. *principales*, Hiftoriarum decades *ab anno* 412. & obiit, fecundum Io. Gobellinum, *anno* 1463. æt. 75. *Id.* 370.

Sed *italice*; adeoque non referendus eft inter Hiftoricos latinos. *Id.* T. XIII. 412.

Bartholomaus Platina *feptem* tradidit libros de rebus Mantuæ, atque in carcerem fuit conie&tus *propter epiftolam nimis pungentem & audacem. Id.* 415.

Fran. Philelphus *ex oppido Tollentino*, *Ioannis* Chryfoloræ gener, *nunquam* ab Imp. Palæologo *legatus*, coniugem habuit Theodoram *Chryfoloram*, & filium Ioannem Marium *Iacobum*: docuit præter di&ta loca, *Venetiis, Senis, Ticini*, fed *dubium*, *an etiam Mantuæ*: Bononiæ partem falarii accepit a Lud. *Alamanno*, Card. *Arelatenfi*. *Stipendum florentinum* erat 350. deinde 450. aureorum. Mediolanum profe&tus eft *anno* 1439. Literas fcripfit ad Xenophon-

ciados libris versabatur iam *anno* 1452. ut cognoscimus ex litteris ad Xenophontem *Tolium*. Hisce *nonum* adiecit postea. Apud *Gesnerum* legas, eum *S. Nicolai* Pontificis vitam in literas retulisse. *Transtul sse videtur* Philonem de vita Mosis. Decessit Florentiæ, *vel Bononiæ.*

P. 184. Antonius *Panormita* publice *docuit* studia literarum, deinde Alphonso Regi *magister epistolarum fuit*, libri eius de dictis & factis Alphonsi, cum Commentariis Æneæ Sylvii, *seorsim antea excusi*, ipseque a Sigismundo Imp. laurea donatus fuit: *quæ res usque ad id tempus contigit nemini.*

Æneas Sylvius Piccolominæus, patria *Senensis*, scripsit *librum* de rebus a se gestis, *historiolam* de amoribus duorum. *Europam* luculento depingit commentario, nec non *Asiam*. Descripsit quoque *urbem Viennensem*. Consignavit & *Acta Concilii Basileensis*. Fecit etiam, ut *Platina* ait, rerum sui temporis in Italia gestarum libros XII. *quod opus nondum absolutum cum vita finivit, vetuitq; publicari, nisi emendaretur.* Obiit *a.* 1454. æt. 63. *Pars II. In fol.*

phontem *filium*. Poëma de rebus italicis, sive Sfortias, *in libros* XXIV. distributum est. Scripsit Vitam *Nicolai V. pontif.* pro quo *Gesneri Epitomatores* posuere S. Nicolaum. Philonem de vita Mosis non transtulit, sed *transferre constituit*: tandemque *decessit Florentiæ. Giorn.* T. XIV. 317. & T. XVII. 332.

Ant. *Beccadellius*, origine bononiensis, nativitate panormita, *Ticini* publice docuit, Alphonso etiam *socius studiorum & militiæ* adstitit. Libri eius *Witteberga* A. 1585. & *Rostochii* 1590. excusi, ipseque laurea donatus ab Imperatore *anno* 1433. qui honor *ante eum Petrarchæ* contigit, *Flacio de Ubertis, Zanobio Stratensi*, aliisque. *Obiit* Neapoli A. 1471. æt. 78. *Giorn* T. XIV. 348.

Æneas Sylvius *Bartholomæus* (hoc enim nomen in baptismo accepit) *de' Piccolomini*, natus in nobili Castro *Corsiniano*, cui in memoriá pontificatus sui postea indidit nomen Pientiæ, (italice Pienza) scripsit *epistolam* de rebus suis, & historiolam, *quæ contigit a* 1432. de amoribus duorum. Europæ autem & Asiæ descriptio continetur in *Cosmographia*. Vrbem Viennensem depinxit *in epistola* 165. In concilio basil. fuit *clericus carimo-*

niarum, pariterque *Dominici a Capranica Cardinalis minister*, sed Acta concilii a se composita pontifex factus *condemnavit*. Distincta autem sunt opera, Rerum sui temporis *in Italia* gestarum libri XII. & libri rerum *ubique locorum* suo tempore gestarum: illos absolvit, hos inchoavit, vetuitque publicari; nec verba citata sunt Platinæ, sed *Ioannis Antonii, episcopi campani*. Obiit *an* 1464.æt.59.*Giorn*.T.XIV.359.

Nicolaus *Segundinus*, seu *Secundinus*.

Nicol. *Sagundinus*, patria euboicus,*interpres in Concilio florentino*. *Id*.375.

P. 181. Leodrisius *Cribellus*.

Leodrisius *Crivellius* (Crivelli) *mediolanensis*. *Giorn*. T. XV. 303.

P. 185. Iacobus, *cognomine* quidem *Ticinensis*, verum patria Volaterranus, a Papa Pio *in Cardinalium ordinem* allectus fuit.

Iacobus, patria volaterranus, *nec Ticinensis* fuit cognominatus, (verum autem eius cognomen, sive gens, e qua ille natus, ignoratur) *nec in Cardinalium ordinem* allectus; sed *videtur confundi cum* Iacobo Ammanatio, lucensi, Cardinale ticinensi, cuius erat *domesticus*, & *secretarius*; post huius autem mortem, in Curia romana sub Sixto IV. factus est *Secretarius* & *Protonotarius apostolicus*. *Id*. 313.

Antonius *Tudertinus*, cui patria *Tuder*, Vmbriæ oppidum.

Antonius Tudertinus, gentilitio nomine *de Pacinis* (de' Pacini.) Tuder italice vocatur *Todi*. *Giorn*. T. XIIX. 333.

Franc.

Fran. *Castilionii* Vitam inter alios tradidit Orlandus *Bonardus*, archiepiscopus Florentinus.	Franc. *Castilionensis* (*da Castiglione*) Vitam tradidit *Bonarlius*, & ille *obiit* A.1484. *Giorn* T. XIII. 333.
Cap. VIII. p. 186. Georgio Trapezuntio, nato *anno* 1396. simultas fuit cum Theodoro Gaza, Episcopo *Aliertensi*, & Ioanne de Regio monte, *obiitque* Romæ *anno* 1486.	Georg. Trapezuntius in Creta natus est *anno* 1395. eique simultas fuit non tantum cum Episcopo *Aleriensi*, Gaza & Regiomontano, sed *etiam cum Cardinale Bessarione*, & *Guarino* seniore. Obiit *ante annum* 1485. *Idem* T. XVI. 414.
Michaël *Carrariensis* descripsit Vitam patris sui, Guidonis *Carrariensis*.	*Ioannes* Michäel *Albertus Carrara*, sive *a Carrara*, natus Bergomi in Lombardia, descripsit patris sui Vitam, denati *anno* 1457. *Id.* 446.
Petrus de Natalibus *circa annum* 1470. *quasdam* sanctorum historias edidit.	Ille *magnum opus*, XII. constans libris, scribere inchoavit *anno Domini* 1369. ad exitum vero perduxit *anno* 1372. *Id.* 459.
Paullus *Lulmas*, seu *Lulmius*, Bergomensis monachus.	*Olmi*, latine *Vlmius*, vel *Lulmeus*. *Giorn*. T. XVII. 471.
P. 187. Georgius *Merula*, Alexandrinus, seu ab aquis *Statiellis*, unde & Statietatem se vocavit, ut ipse indicat *lib IX.* Histor. scripsit libris X. *Antiquitates* Vicecomitum Mediolanensium, qui excusi sunt *Romæ*. Transtulit e græco, quæ *Dio* de Traiano tradidit. In præfatione Corn. Vitellii *Corynthii* refertur, eum *nec præceptori Philelpho pepercisse*: quæ cum Philelphus legisset, bonus senex, octogenarius, *tanto dolore affectus fuit, ut intra*	Georgius ex illustri *Merlaniorum* gente, nomen Merulæ assumsit, quod crederet, illud locum habere in antiquitatibus romanis, natus *in Alexandria, qua cognominatur ab Aquis Statielis, sive Statielensibus*, vulgo autem Alexandria della Paglia vocatur. Libri, quos de *antiquitate* scripsit Vicecomitum, excusi sunt *Mediolani*. Transtulit, quæ *Xiphilinus*, Dionis epitomator, de Traiano tradidit. Philelphum amavit ac reveritus est ut præceptorem,

triduum vitam exhalarit.

nec fidendum *Corythii* relationi. Denique Philelphus Florentiam vocatus, ut publice profiteretur, A. 1481. *æstu ac labore itineris confectus*, pridie Kal. Augusti, anno ætatis 85. mortuus est. *Giorn.* T.XVII.291.

Feus *Belchamus*, sive *Belcharius*, cum aliis sibi nomen paravit, tum Vita *Columbani.*

Maffeus Belcarius (de' Belcari) cum aliis (*italice scriptis*) sibi nomen paravit, tum Vita B. Io. *Columbini. Giorn.* T.XVII. 334.

Iacobus *Piccolominæus*, *Lucensis*, præceptores habuit Carolum & Leonardum *Aretinos*, ac secretarius factus est *Cardinali Firmano.* Decessit *III. Eid.* Septemb. anno ætatis 57.

Iacobus *Ammannatius* (degli Ammannati) natus in vico Basilica districtus Lucensis, præter Aretinos præceptorem habuit *Guarinum* seniorem, *Dominici de Capranica* Cardinalis secretarius fuit, & a Papa Pio II. *adoptatus in familiam & nomen Piccolominorum* ante etiam, quam ab eodem crearetur Cardinalis. Obiit *die* 10. Sept. *anni* 1479. æt. 57. *Id.* 337.

Augustinus Patricius, Francisci Piccolominæi, Cardinalis Senensis, Secretarius.

Augustinus Patricius, *senensis*, a Pio II. Papa itidem adoptatus in familiam & nomen Piccolominorum, (quo honore idem Papa & alios viros bene meritos mactavit, videlicet Gregorium *Lollium*, & Thomam *del Testa*) post huius obitum fuit secretarius Card. Fran. Piccolominei, sub Paulo II. Magister cærimoniarum, sub Sixto IV. episcopus pientiensis, & obiit *anno* 1496. *Id.* 337.

Iosa.

P. 188. *Iosephus Barbarus* fecit *librum de itinere suo*, quod anno 1436. instituit ad Tanaim; item *de itinere suo in Persiam*. Vero nomine dictus est Iosaphat sive *Iosaphas*.	*Iosaphat* aut *Iosapha'* Barbarus, scripsit hos libros *italice*, & *obiit* A. 1494. satis senex. *Giorn.* T. XVIII. 404.
Iac. Zenus, episcopus *Patavinus*, *prodidit* Vitas summorum Pontificum. Obiit *anno* 1476.	Iac. Zenus, primum *feltriensis ac belunensis*, deinde patavinus episcopus, *condidit* quidem, sed non prodidit sive edidit in lucem Vitas summorum Pontificum *a S. Petro usque ad Clementem V.* obiitque *anno* 1481. Codex illarum Vitarum exstat in bibliotheca vaticana. *Idem* 409.
Ioannes Nicolaus *Buboicus*, *Episcopus* Saguntinus.	*Nicolaus Saguntinus*, *euboicus*, sive natus in peninsula Eubœa, *non* fuit *unquam episcopus*. *Id.* 419.
Christoph. Persona, qui & *Porsena* vocatus, S. *Balbinæ* Prior.	Christoph. *Persona*, male Porsena vocatus, *Nobilis romanus*, monasterii Wilhelmitarum, (a S. Wilhelmo Magno, qui vixit medio sæculo XII. nomen ferentium) *ordinis S. Benedicti*, Prior. *Giorn.* T. XIX. 325.
Iac. Bracciolinus, seu *Brandolinus*, vel *Blandolinus*, nobilis oratoris Poggii Florentini filius.	*Male appellatur* Brandolinus vel Blandolinus. *Id.* 353.
Ambrosius Coranus, qui aliis *Coriolanus*, Prior generalis ordinis *Dominicani*, obiit Romæ anno 1485.	Ambrosius *de Massariis* (de' Massari) natus Coræ in Latio, atque inde Coranus dictus, *male* autem *Coriolanus*, Prior generalis Ordinis *Fratrum eremitarum*

	rum S. Augustini, insidiis malevolorum suorum fuit *remotus anno* 1485. paucis ante obitum suum mensibus. *Giorn.* T. XIX. 378. *Cave* P. II. 315.
Io. Matthias *Tiberinus.*	Io. Matthias *Tiberinus* (de Tiberino) *natus Brixia* in Lombardia. *Id.* 380.
Octavianus de Martinis, Suessanus.	Adde: *Advocatus consistorianus, Id.* 383.
Matthias Palmerius, Pisanus, quæ Matthæus Palmerius Florentinus *Prospero* ad annum usque 1449. adiecerat, *continuavit* usque ad annum 1481.	Matthias Palmerius non continuavit Matthæi Palmerii florentini opus, sed *ipse elucubravit Chronologiam* a C. M. usque ad annum 1449. & *obiit anno* 1483. æt. 60. *Giorn.* T. XX. 102.
P. 189. Ioannes *Iovius* Pontanus, obiit *anno ætatis suæ* 78. *Christi* 1505.	Ioannes *Iovianus* Pontanus, obiit *anno ætatis suæ* 77. Christi 1503. Ioviani autem nomen assumsit, cum intraret in Academiam neapolitanam Panormitani. *Id.* 109.
Io. *Annius* Viterbiensis, natus *anno* 1437. obiit Romæ tempore Pontificis ALEXANDRI VI.	Io. *Nannis* vel *Nannius*, qui nomen hoc suum gentilitium in illud *Annii* mutavit, natus *anno* 1432. obiit *anno* 1502. æt. 72. *Id.* 140.
Pag. 190. Aurel. Brandolinus mortuus est Romæ *anno* 1498.	*Anno* 1497. *Id.* 149.
Io. Dominicus Spazzarinus in opere suo de rebus Venetorum describit cladem Patavinam *anni* 1505.	Clades illa contigit *anno* 1509. *Id.* 152.
Alamannus *Rinucinus* translationem Philostrati de Apollonio Tyaneo Baptistæ, Ioannis Galeacii Mediolanensis *comitis* filio dicavit.	Alamannus *Rinuccinus* dicavit translationem suam Baptistæ *de' Conti*, Nobilis mediolanensis, Io. Galeacii filio, obiitque *anno*

	anno 1504. *Giorn.* T. XXI. 369. & T. XXII. 358.
Guilielmus *Caurinus*, Duacenus, Equitum Rhodiorum procancellarius.	Guil. *Caourfin*: quod nomen Itali dulcius pronunciaturi mutarunt in *Caorfino*. *Id.* T. XXI. 412.
Anno 1484. vivebat Hieronymus Forolivienſis, hiſtorica quædam digeſſit, quæ *Foroiulii* MSta ſuperſunt.	*Anno* 1476. Et MSta eius *Forolivii* ſuperſunt. *Id.* 395.
Baptiſta Fulgoſus, Dux Genuenſis, a patruo ſuo principatu deiectus, *quo exilii dolorem levaret*, totum ſe ſtudiis dedit, ac *libros IX.* ſcripſit factorum & dictorum memorabilium. Quos *ex italico* in latinum tranſtulit Camillus Gilinus *Mediolanenſis*, ſi non eius pater *Iacobus* Gilinus.	Bapt. Fulgoſus, qui Italis *Fregoſo* dicitur, ſcripſit libros illos IX. quos ex italico in latinum tranſtulit Camillus Gilinus, *Alexandria* — lombardus, ſi non eius pater *Ioannes Iacobus*, *ut caſtigaret perfidiam Cardinalis patrui ſui*, qui imperandi libidine ipſum a clavo Reip. depulerat. Propter libros autem illos italice ſcriptos *non meretur* Fulgoſus *nomen inter hiſtoricos latinos*. *Id.* 398.
Salvus Caſſetta *conſcripſit vitam S. Vincentii* Valentini, ac deceſſit *anno* 1483.	*Huius tamen ſcriptoris non fit mentio*, ubi alii vitæ Vincentii ſcriptores nominantur; Caſſeta autem deceſſit *anno ætatis* 70. *Id.* 407.
Ant. Geraldinus ſuperſtes erat anno 1486.	Ant. Geraldinus, *Ameria* (quæ Italice Amelia vocatur) *in Umbria natus*, obiit *anno* 1488. *Id.* T. XXII. 360. & XXIV. 229.
Iulius *Pomponius Lætus*, ætate *Baptiſtæ* Platinæ clarus, *ſeptuagenarius* deceſſit.	*Iulius*, non Petrus, ſpurius cuiusdam e nobiliſſima familia *Sanſeverinorum*, Amygdalaria (quæ Italice Amendolara) calaber, ſibi ipſe impoſuit no-

nomen *Pomponii Læti*, ætate *Bartholomæi* Platinæ clarus, decessitque *quasi* septuagenarius *Romæ a.*1497. *Giorn.*T.XXII.366.

Bartholomæus Senla, natus est *Florentiæ*, ac morte præventus *quinque tantum* Historiæ Florentinæ *libris* extremam manum imposuit.

Natus est *in Collensi urbe*, quæ est in Tuscia, hodieque Valdelsa dicitur, nec quinque libris Historiæ florentinæ extremam manum imposuit; nam *quintus* eorum mansit *imperfectus*. *Id.* 404. & T. XXIII. 366.

Iac. Bracellus, *Genuensis*, Historiam suam, quæ Romæ recusa fuit *anno* 1579. orditur ab anno 1412. quo Ferdinandus, *alterius Hispaniæ* Rex, Siciliæ regnum fuit adeptus.

Bracelli, nati *Sarzanæ*, urbe Tusciæ versus districtum Genuensem, Historia recusa fuit Romæ *anno* 1573. Ferdinandus autem, regnum Siciliæ adeptus, erat *Rex Aragoniæ*; quæ si per *alteram Hispaniam* intelligitur, tolerari potest. *Giorn.* T. XXIII. 368.

Pag. 192. Carolus Verardus, cæsenas, cubicularius pontificius sub Innocentio VIII. scripsit de expugnatione regni Granatæ. Idem *Historiam Baeticam Dialogis compluribus est complexus.*

Car. Verardus, cæsenas, *archidiaconus* in urbe patria, cubicularius pontif. sub Innocentio IIX. & Alexandro VI. descripsit in prosa latina, sine arte dramatica, sub XXIII. scænis, expugnationem Granatæ: Vossius autem *ex uno libro facit duos. Id.* 378.

Bernardinus Corius italice scripsit Imperatorum vitas ab Iulio Cæsare usque ad Fridericum Barbarossam, & *Historiam etiam Cesarum.* Cum Galli anno 1499. Mediolanum cepissent, *casu* tum Ducis Ludovici Sfortiæ proditione capti, tum etiam

Vitæ & Historia Cæsarum sunt *unus idemque liber*. Neque ex moerere mortuus est propter casum Ducis Sfortiæ & Cardinalis, si, ut idem tradit Iovius, *multos ei annos supervixit, nec longe abfuit ab anno ætatis sexagesimo. Idem* 385. *Buchellius* in

Cardinalis Ascanii, *nondum quadragenarius* decessit.

Anton. *Galateus*, cuius tabulas a se visas laudat *Rassanus*, præter *Carmina Hetrusca*, & alia scripsit.

Ponticus *Virunnius* seu *Virumnius*, *Tarvisinus*, e *decem* Gaulfridi libris sex priores in compendium redegit. *Miror*, nec Iacobum Bergomatem libri XVI. nec Trithemium in Catal. prædicti operis meminisse.

Philippus Callimachus Experiens, *Florentinus*, a Paullo II. Papa *in carcerem fuit coniectus*, & *tormentis excruciatus*, obiit Cracoviæ anno 1496. IV. Kal. Novembris.

in Vossii Epp. p. 65.

Antonius *de Ferrariis*, cognomine a patria Galatina Galateus, cuius tabulas laudat *Ranzanus*, fecit quidem librum hymnorum, aliumque Satyrarum idiomate italico, sed illi adhuc dum sunt *inediti*. *Id* 404.

Ludovicus *da Ponte*, (latine Ponticus) *bellunensis*, assumsit nomen *Virunii*, quasi Bellunum Virunum diceretur, atque e *duodecim* Gaulfridi libris sex priores in compendiũ redegit. *Nec mirum*, Iac. Bergomatem & Trithemium operis illius non meminisse, quia *illorum ætate nondum prodierat*: ecquis scit, *an eo tempore iam fuerit compositum? Giorn.* T. XXIV. 235.

Philippus *Bonaccursius* (cui respondet nomen Callimachi, denotans hominem boni & promti auxilii, quique alterum probe defendat) antehac *Bazochius*, natus *in terra S. Geminiani* in Tuscia, *Experiens* cognominatus ab experientia in utraque fortuna facta, *fuga sibi consuluit*, ut carcerem evitaret, in quem alias iussu Paulli II. a malevolis decepti, quasi viri illi litterati, qui nomina mutarunt, aliquid monstri contra regimen alerent, certo certius coniectus fuisset. Obiit

Pag. 193. Paullus *Atavantius Florentinus*, consignavit Vitam *B. Francisci Senensis*, ord. Serv. ac decessit *anno Christi* 1499.

iit *ipsis Kal. Novembris. Giorn.* T. XXVI. 375.
Paullus *Attavantius, e valle Elsa*, scripsit etiam *Vitam B. Ioachimi*, ordinis Servorum, ac decessit *Florentiæ mense Maio* anno Christi 1499. *Giorn.* T. XXIIX. 106.

Donati *Bossii* meminit & *Trithemii Appendix*.

Trithemii Appendix non meminit Donati, sed *Matthæi Bossi*, Id. 116.

Celsus Maphæus Veronensis, Canonicus regularis Lateranensis, *edidit* libellum de vita B. *Tuscanæ*.

Celsus *a Falcibus* (dalle Falci) edidit libellum de Vita B. *Toscanæ*. *Id.* 120.

Hermolaus Barbarus, *Francisci* filius, Zachariæ nepos, *Pomponii Læti* sectator, Patriarcha aquileiensis creatus ab Innocentio IIX. tandem *Cardinalis*, *ægritudini animi*, sicut *& pater eius*, ob iram Senatus veneti adversus collationem dignitatis patriarchalis, legibus suis adversam, Romæ obiit.

Franciscus potius, quam Hermolaus Barbarus inter Historicos latinos locum meruisset. Pomponii Læti sectator erat *Thomas Fedrus Inchiramus*. Hermolaus autem Barbarus *non ascendit ad Cardinalatum*, immo *nec munus patriarchæ*, ad quod eum Papa proprio motu promoverat, *aggressus est*, ne patriæ Reip. eiusque legibus & maiestati adversari videretur, sed forti & quieto animo hunc casum pertulit, *peste abreptus post dimidium Iulii* A. 1493. cum esset in suburbano Oliverii Card. Carafæ. Sed & *pater eius optime dispositus & constante animo mortem excepit:* tantum abest, ut ægritudine oppressus sit. *Id.* 126.

Est

Cap. X. pag. 198. Maximilianus Cæsar Auguſtus *rerum ſuarum commentarios ſcripſit.*	Eſt poëma de Equite Theurdanck (Ritter Theurdanck) in honorem Imp. Maximiliani ſcriptum a Melch. *Pfinzingio*, Patricio noribergenſi, Caroli V. (cui carmen illud dicavit anno 1512.) Capellano ad S. Albani prope Moguntiam, & Præpoſito Capituli ſebaldini Noribergæ. *Morhof* de lingua teutonica c. 7. p. 332. *Placcius* de anonymis p. 91.
P. 200. Ioannes Nauclerus, filius Ioannis Verge, vulgo *Vergehans*, quod nautam notat: *unde Nauclerus* vocatus.	*Vergenhanns*, i. e. Ioannes, filius Vergæ. Naucleri cognomen obtinuit *pro more illius ſaeculi*, quo nomina ſibi græca imponebant, aut imponi patiebantur, neſcio an hac de cauſſa, quod *Verge* in vetere Suevorum lingua ſignificet cymbam, vel navim. Melch. *Adamus* in Vit. philoſ. pag. 27. *König* 567. *Moller* de homon. 834.
Cap. XII. p. 208. Conradus, Sereni montis prope Halim Saxoniæ presbyter, reliquit *Chronica*: item librum *de fundatione Lauterbergii*: & alium *de primis Marchionibus Miſnenſibus.*	Eſt *liber unicus*, videlicet Chronica Montis Sereni, des Lauterbergs, non tres. Ioach. Io. *Mader* præfat. in illam Chronicam p. 22.
Lib. III. P. II. p. 221. Io. Tornæſius Lugduni Obſequentis libellum a Lycoſthene ſupplementum adidit; verum *ſine aſteriſcis*	Aſteriſci *ſunt additi* in editione anni 1553. 12. Io. Alb. *Fabricius* Biblioth. lat. 536.
De anonymis ætatis incertæ pag. 230. Chronicon Montis Sere-	Incipit *ab anno* 1124. ac *deſinit in* 1212. *Mader* præf. 22. ubi qui-

ni incipit *ab anno* 1024. ac *definit in* 1045.

dem, fortasse typographi errore, dicitur desinere in anno 1125.

Lib. III. P. III. Cap. II. de Hist. prætermissis p. 233. Auctor libri de bello troiano, quem credunt esse *Dictyn Cretensem*, *latine*, non græce scripsit, & seculis aliquot post Constantinum M. vixit. Vt adeo *Septimius Romanus eum non verterit e græco in latinum.*

Non alius Dictys Cretensis extitit, quam *cuius libri fingebantur Neronis tempore in sepulcro cretensi, terra motibus concusso, reperti esse.* Et confictum hunc Dictyn *Septimius Romanus* latine ita *vertit*, ut simul eum *contraxerit*. Iac. *Perizonius* in dissertatione, quæ addita est editioni Dictyos cret. & Daretis phrygii amstelodamensi A. 1702. 4. atque in Actis erud. A. 1702. p. 50. recensetur.

Cap. III. p. 236. S. Magni Vita ab Henr. *Canisio* edita est Tomo V. Antiquar. lect.

Ab Henr. *Surio*. *Place*. de anon. 311.

Cap. IV. p. 237. Andr. Agnellus Ravennatensis ecclesiæ *archiepiscopus*, ordine *in ea sede decimus*, scripsit *Historiam Ravennatem*.

Fuit *canonicus* illius ecclesiæ, & *inter canonicos decimus*, & scripsit librum *de Archiepiscopis Ravennatibus*. Bened. *Bachinius* in Differt. & Obseruation. in Agnelli librum pontifical. (Tom. I. des Neuen Bucher Saals 220.)

In Hist. univers. Epitome p. 106. A. 1503. Alexander VI. Papa & *filius eius Cæsar Borgia* moriuntur veneno.

Papa quidem pater veneno mortuus, sed filius eius, Cæs. Borgia, *sanatus fuit*, eoque & sequentibus annis multum turbarum fecit, donec A. 1507. in Navarræ regno occideretur. I. G. *Eccard* Menstr. excerpt. A. 1702. m. Iun. p. 72.

P. 107. A. 1528. Rex Gall. Franciscus expostulat cum Carolo Imp. eique offert *μοναρχίαν*.

Lege, *μονομαχίαν*. *Eccard*. l. c.

Tra-

In Dedicat. Opusculorum var. argumenti A 3. *A Carolo M. Imp.* eiusque filio Ludovico Pio, ad pristina generis decora, *Dhonani nominis ac Burggraviatus dignitas iam ante tot secula accessit.*	Traditio haec ex fide dignis monumentis *probanda foret.* *Eccard.* l.c.p.74.
In Epp. & quidem ad Io. Berckium, p. 37. Indicavi pusillum hoc *de Arte rhetorica*, quia aliud ad manum non erat, praeclaro nomini tuo inscribendum esse.	De Arte rhetorica nullum Vossii exstat opus; Artem vero suam *historicam* Berckio isti dedicavit. *Crenius* Animadv. P.XIIX. 92.
Pag.558. ad H. Grotium: *Sub Vrbano IIX.*	Ille ait: *Sub Vrbano VI.* p. 268.

XCVI.

Sculptura historiarum & temporum memoratrix, sive Memoriale notabilissimorum gestorum hoc in mundo, a C. M. usque ad tempus praesens: germanice. Noribergae 1697. Inventor & auctor huius operis est Gregor. Andr. SCHMIDT, completor Sam. FABER, sculptor autem Christoph. *Weigel.* Figurae, quae historias sive gesta repraesentant, elegantissime maximeque affabre sculptae sunt, nec unam duntaxat rem singulae exhibent, sed plures, & e circumferentia earum statim cognoscere potes, quota sit centuria. De hoc instituto melius informaberis e duplici Praefatione, quarum altera est auctoris, altera Weigelii, artificis. Praefationibus subiunctae sunt III. Instructiones, quarum prima agit de Chronologia; secunda de origine dominiorum & regnorum, cum primis IV. Monarchiarum; tertia de origine idololatriae & fabularum poëticarum, cum earum significatione.

Gregorius Andr. *Schmidt*, I. V. D. & Consiliarius inclytae Reip. noribergensis, probe sciens, memoriam obtutu, maximeque picturis & sculpturis mirifice iuvari, hoc opus figurarum, earumque expositionem in gratiam filii sui aliorumque discentium condidit, ac sane hoc modo praeclare historico de studio meritus est, dolendumque, praepropere eum tristique fato abreptum esse, id-

eoque infelicium litteratorum albo inscribendum: cum enim anno 1696. extra urbem ei agendum quid esset, factum est, ut in reditu equi in præceps ruentes currum everterent, Schmidtiumque ita excuterent, ut alterum eius crus frangeretur, & bonus vir paucis post diebus lucis huius usura privaretur. Ante obitum iam omnes artificii figuras præscripserat, sculptasque maximam partem viderat; sed descriptionem, sive figurarum expositionem non nisi per aliquot formaverat sæcula: reliquum igitur perfecit, ut diximus, Sam. *Faber*. Figuræ etiam, in usum discentium, minori quidem in spatio, & forma quadruplici, prodiere, atque apud prædictum artificem vænales prostant.

Sam. *Faber*, Altorfio-noribergensis, Poëta laur. cæsareus, Gymnasii noriberg. rector, Societatis pegnesiacæ non ignobile membrum, cognomento *Ferrandus* II. tam formæ præstantia, quam elegantiorum litterarum notitia commendabilis, ad hæc affabilis, humanus, officiosus, summisque & imis carus, in vernacula æque ac latina lingua felix poëta, & omnium horarum homo, regnum scholasticum deposuit anno 1716. æt. 60. Scripsit Vitam fortissimi Suecorum Regis CAROLI XII. Theatrum belli bavarici, Historiam univers. in nuce, Versus ad P. Abrahami de S. Clara librum *Huy & Pfuy* dictum, aliaque, omnia germanice. Latent etiam domi multa anecdota ad prædictam Historiam Herois suecici pertinentia, & ingens carminum latini & teutonici idiomatis multitudo, quæ lucem publicam merentur. Vide M. D. *Omeisii* disp. de Claris quibusdam in orbe literato Norimbergensibus p. 37. & *Observat. miscellan.* P. XXXII. n. 4.

Genealogiæ historicæ cæsarearum, regiarum, & principalium familiarum, quæ in terris europæis, post romanæ extinctionem monarchiæ, huc usque imperarunt, per autorem Notitiæ Procerum Imperii, id est, Iac. Wilh. IMHOF, germanice, Francofurti & Lipsiæ 1701. Editio tertia, cum Addit. & emendat. eiusdem Imhofii. Sunt autem hæ Tabulæ Georgii LOHMEIERI, quæ primum prodiere sub titulo non satis apto, Erläuterung der Europæischen Reiche und Fürstenthümer, & quidem Luneburgi A. 1690. & postea anno 1695. Vide *Acta erud.* A. 1690. 152. & 1695. 97. ac *Zsackwitz*. Prolegom. in Ius publ. 37. continentque id, quod de hoc studio ad vitam civilem scitu necessarium ac utile est.

Georg.

Georg. *Lohmeier*, illustris Gymnasii luneburgensis professor, & inspector, vir de iuventute scholastica & re litteraria bene meritus, obiit sæculo ad finem vergente XVII.

Iac. Guil. *Imhof*, Patricius noribergensis, Guilielmi, eruditissimi olim & incomparabilis (quo vocabulo alias non facile utor) Senatoris, Septemviri, ac supremi ecclesiarum, & scholarum, atque academiæ altorfinæ Curatoris, filius, natus A. 1651. primum Archivi, deinde Aerarii patrii secreta tractans, nunc inclyti Senatus in rebus ad hoc spectantibus consiliarius, iam pridem in Senatum cooptatus fuisset, nisi ipse modeste restitisset, & litterarum, atque in primis genealogicorum studiorum tractationem novis honoribus præferre maluisset. Tantum autem in iis profecit, ut clarissimus Iac. Frid. *Reimmannus* neutiquam aberret a veritate, p. 89. tractatus de libris genealog. scribens, vix quemquam esse, qui cum *Imhofio* & *Spenero* sit comparandus. Atque amorem huius, ut & græcæ linguæ studii instillavit ei optimus, nec unquam satis laudandus parens; unde factum, ut auctores græcos, quod sane in nobili viro hodie rarum quid, tam bene sciat legere atque intelligere, quam vernaculos, latinos, aut alios exoticarum linguarum, quarum VI. satis peritus est. Primas autem laudum ei debitarum partes sibi vindicat sincerus, nec ullo modo infucatus pietatis, honestatis, integritatis, omniumque virtutum cultus, ita ut eruditæ vereque illustris nobilitatis exemplar atque ornamentum appellari iure meritoque possit. Ceterum de eius laudibus vide collectores *Actor. erud.* A. 1683. 424. 1687. 303. 1703. 1. Car. Guil. *Welserum* a Neunhof disp. de S. R. I. summis officialib. & subofficialib. p. 149. & *Wagenseil.* in Notabil. Norib. 228. Dedit etiam Spicilegium Rittershusianum, sive augmentum Tabularum genealogicarum Nic. Rittershusii, de quo *Acta erud.* A. 1683. 423. & 1687. 301. hodieque floret in urbe patria, septimum & sexagesimum ætatis annum agens.

Eiusdem Iac. Guil. IMHOF Stemma regium Lusitanicum, Amstelædami 1708. Est historia genealogica familiæ regiæ Portugalliæ, a prima origine usque ad præsens ævum deducta, & narratione rerum in Portugallia a condito regno gestarum, ac factorum memorabiliorum illustrata, insigniumque iconibus exornata. Recensentur in *Actis erud.* A. 1708. 97.

XCVII.

XCVII.

EIVSDEM Notitia S. rom. germanici Imperii Procerum. Tubingæ 1693. Recusa A. 1699. Vide *Acta erud.* 1687. 300. Sed in hac posteriore editione mutatio & omissio certam ob caussam facta est elogiorum, ideoque præsens nostra ei merito venit præferenda. Estque hæc Notitia tam ecclesiasticorum, quam sæcularium Procerum narratio historico-heraldico-genealogica, ad hodiernum Imperii statum accommodata, & in supplementum operis genealogici Rittershusiani adornata. Supplementum huius Notitiæ promittit auctor in Appendice ad Hist. geneal Britann. Car. Guil. *Welser* in disp. excit. p. 150. vocat luculentum & exquisitissimæ doctrinæ pariter ac elegantiæ opus; perillustris L. B. *a Lyncker* in Felleri Monum. inedit. p. 446. necessarium illis, qui genealogica cupiunt discere, librum; & *Bilderbeck* præf. des Teutschen Reichs Staats p. 51. excellens multaque laude dignum scriptum.

EIVSDEM Regum Pariumque Magnæ Britanniæ Historia genealogica. Norimbergæ 1690. Vide *Acta erud.* modo dicti anni p. 268. Qua veterum iuxta ac recentium in illa familiarum origines, stemmata, & res memorabiliores, ordine ad novissimum Angliæ statum aptato, recensentur atque explicantur, additis æneis insignium tabulis, & Indice necessario.

XCIIX.

EIVSDEM excellentium in Gallia familiarum Genealogiæ. Noribergæ 1687. A prima earum origine usque ad præsens ævum deductæ, & notis historicis, quibus memorabilia Regni Galliæ, Regumque & clarorum toga & sago virorum facta, moresque ac dignitates recensentur, illustratæ, cum iconibus insignium, & Indicibus necessariis. Vide *Acta erud.* 1687. 302. In præfatione exponit, quibus auxiliis præsidiisque instructus ad hoc scriptionis genus accesserit, usum videlicet se esse & vivis & mortuis; e vivis quidem illustribus viris, Pet. Scæv. *Sanmarthano*, Car. *Holzierio*, & Christoph. Nicol. *de Greiffencranz*; e mortuis autem, *Sanmarthanis*, *Duchesneo*, *Guichenonio* &c.

EIVS-

EIVSDEM Genealogiæ familiarum Bellomaneriæ, Claromontanæ, de Gallerande, & Memmiæ. Noribergæ, 1688. Ex illis illuſtres oratores gallici, Marchio *de Lavardin*, Comes *de Chiverny*, & *Comes d' Avaux* oriundi ſunt. Vide *Acta erud.* 1688. 283.

EIVSDEM Genealogiæ XX. illuſtrium in Hiſpania familiarum. Lipſiæ 1712. Nomina autem eorum ſunt: *Arellano, Arias Davila, Bazan, Boria, Centurion, Cordova, Cueva, Guevara, Guzman, Lara-Manrique, Mendoza, Moura, Oſorio, Pimentel, Ponce de Leon, Portecarrero, Silva, Toledo, Velaſco, Zuniga.* Et hanc editionem perſuaſioni & auxilio nobiliſſimi deque re litteraria præclare meriti Io. Burch. *Mencke* auctor grato animo adſcribit, ſimulque ſtudio genealogico valedicit, ætatis rationem habens, & meditationem mortis, qua nihil utilius eſt, inſtituturus.

XCIX.

EIVSDEM Hiſtoria Italiæ & Hiſpaniæ genealogica. Norimbergæ 1701. Exhibet Syſtema Deſiderianum, ab ima radice cum ſuis ſtirpibus ac ramis, unde Italiæ & Hiſpaniæ Reges Proceresque pullularunt, deductum, exegeſi hiſtorica perpetua illuſtratum, inſigniumque iconibus exornatum: cum familiæ Sfortianæ genealogia. p. 219. Recenſionem huius operis, quod eſt prodromus ſequentis, habes in *Actis erud.* A. 1701. 481.

EIVSDEM Corpus hiſtoriæ genealogicæ Italiæ & Hiſpaniæ. Norimbergæ 1702. Prius ſcriptum huius eſt prodromus. Hoc autem in Corpore, ſtirpium utriusque regni primariarum genealogiæ exegeſi hiſtorica perpetua illuſtratæ, ordine alphabetico exhibentur, cum inſignium iconibus, & indicibus neceſſariis. *Acta erudit.* A. 1703. p. 1. Familiæ quæ hic exhibentur, ſunt XX. 1. Stirps regia aragonica. 2. Ateſtina. 3. Aquinenſis. 4. Aquaviviana. 5. Acuniana. 6. Archintea. 7. Avalenſis. 8. Barbiana. 9. Barberina. 10. Benavidenſis. 11. Boncompagnana. 12. Caietana. 13. Burgeſia. 14. Caietana. 15. Cantelmenſis. 16. Capuenſis. 17. Caracciolenſis. 18. Carafenſis. 19. Cerduna. 20. Chiſia.

EIVSDEM Genealogiæ XX. illuſtrium in Italia familiarum. Amſtelodami 1710. In III. claſſes ſive regiones diſtributæ. Nimirum in ſuperiore Italiæ regione, quam Galliam Ciſalpinam vocant, eminent florentqueCiboa, Farneſia, Pica, Biraga, Ferreria, Homodeorum, Iudicum, Sfondrata, Trivultia. In claſſe etru-

sca: Medicea, Guidiana, Piccolominea, Salviatina, Strozzana. In classe Romana partim, partim Neapolitana: Columnensis, Gambacurtia, Pignatelia, Ruffensis, Sanseverina, & Vrsina. Denique subiunguntur viri illustris Danielis *de Mediolano-Vicecomitis*, Lib. Baronis S. Rom. Imp. & Senatoris ultraiectensis de gentis suæ ortu & scuto Epistolæ II. ad auctorem operis superioris scriptæ, Tabulisque genealogicis, nec non descriptione insignium familiarum, quæ cognatione cum sua coniunctæ sunt, stipatæ: ac notandum, quod *Imhofius* in præfat. testatur, agnosci omnino a Vicecomitibus Mediolanensibus consanguinitatem Belgicorum, atque hos propaginem esse Ioannis Vicecomitis, qui Barnabæ sive Bernabovis Vicecomitis, Condomini Mediolanensis, nepos fuerit e filio tertio genito Ludovico.

Christoph. Friderici PLATHNERI Sciagraphia X. Circulorum S. Imperii R. G. Lipsiæ 1711. In qua concise exacteque Circulorum & Civitatum ortus, progressus, statusque modernus delineatur, & observationibus non ubique obviis ex Iure publ. & privato illustratur, ut æque in theoria, ac praxi, eorum constitutionem, directionem, & iura tam in se, quam Imperii ratione, distincta quadam idea recolere, accuratam de illis notitiam haurire, & occurrentes alias satis vexatas quæstiones, mediocri iudicio ex correcta membrorum distinctione, miro compendio, absque otiosa dissentientium lectione, ex ipsis rerrum argumentis scrutari & discutere possimus.

Christophor. Frider. *Plathner*, I. V. Doctor, & liberæ imperialis civitatis Goslariensis Syndicus, dedit Centurias duas quæstionum iuridico-politicarum, nec non ioco-seriarum : de quibus *Acta erud.* 1711. 520. 1713. 554.

Aloysii Ferdinandi Comitis MARSILII Notitiæ a Constantinopoli, circa plantam, quæ calidi potus Coavæ (sive Caffé) materiam subministrat. 1703. Cum 1) iconibus. 2) præfatiuncula D. Io. Sam. *Schoderi*, in qua ostenditur, Buncam *Rhazis*, & Bunchum *Avicenna* toto cœlo differre a fructu illo, qui Arabibus *Bunn* dicitur, molitus *farina* appellatur, coctus vero *Coava* sive *Caffé* vocatur. 3) Excerptis e *Du Four*, qui omnium optime de potu Caffé scripsit, Io. *Raii* Historia plantarum, & Mich. *Togni* Raccolta delle singolari qualità del Caffè.

Aloys.

Aloyſ. Ferdin. Comes *Marſilius*, italice *Marſigli*, auguſtiſſimo quondam Cæſari ſervivit, Chiliarchæ dignitate fulgens, nunc autem Pontificis romani ſupremus eſt Generalis, heros Arte & Marte inclytus, atque a litteris ac ſcientiis tantum ornamentum capiens, quantum illis conciliat. In honorem Papæ CLEMENTIS XI. qui hoc tempore (A. 1718.) ſedet atque imperat, Bononiæ inſtituit Academiam Clementinam, conſtantem ex iis, qui artibus pictoriæ, ſculptoriæ & architectonicæ diſcendis operam navant; atque in eo verſatur, ut in elegantiorum litterarum commodum & incrementum formetur Inſtitutio Marſiliana. Vide *Neu Bücher-Saal* T. I. 262. Ab eo etiam habemus Epp. II. de hiſtoria maris & grano *Kermes*, Prodromum operis de Danubio, Diſſertat. de generatione fungorum, Ep. de ponte ſuper Danubium, & obſervat. de corallio, & Boſporo thracio.

AVGVSTI II. Regis Polon. Magni Ducis Lithuan. Manifeſt, bey den angetretenen Marche in das Königreich Pohlen, cum exercitum duceret in Poloniam. Dreſdæ 1709. In quo ſe defendit contra expulſionem e throno, regnumque a Deo & Republica ſibi impoſitum ſeſe non deſerturum, aut abdicaturum, ſed conſtanter & fideliter adminiſtraturum declarat.

Io. Henr. MüLLERI Programma, quo ad orationem ſolemnem de ſperandis matheſeos incrementis, auſpicandi cauſa habendam, invitat. Altorfii Noricorum 1710. Exemplorum loco producit obſervationem aſtrorum, & artem muniendi, atque utramque in dies incrementum capturam ſperat.

Io. Henr. *Müller*, noribergenſis, profeſſioni phyſices & matheſeos in academia altorfina admotus, omni eam fide & induſtria, magnoque diſcentium commodo obit ornatque. Diſputavit hactenus de montibus ignivomis, de atmoſphæra lunæ, de inſulis natantibus, de tuba ſtentoria, quæ vocatur *Sprachrohr*, de extiſpiciis veterum, ad *Vitruvii* lib. I. c. 4. de vorticibus carteſianis ante Carteſium, deque Deo legiſlatore medico.

C.

Io. HVSI & HIERONYMI pragenſis Hiſtoria & Monumenta. Noriberæ 1558. volum. II. Recuſa ibidem A. 1715. typis elegantioribus, & cum novis indicibus. Vid. *Nova Bibliotheca*

T. V. 369. Sed nec hic iusto ordine scripta sunt locata, nec illæ partes additæ, quæ in *Hardtii* Historia concilii constant. prolatæ sunt. *Relat. innoc.* A. 1715. 740. Illius effigies conspicitur T. I. p. 1. huius vero T. II. 348. Continentur hic etiam omnia Husi opera, excepta Explicatione euangeliorum dominicalium, quæ tamen transferenda & edenda promittitur in præfatione. Cum iudicio autem, uti monent nostrates, legenda sunt hæc scripta, ratione densæ caliginis superiorum temporum, e qua duumviri illi magnis sudoribus & spiritu ingenti eluctari coeperunt. Et I. quidem Tomo continentur 1) Historia de actis & martyrio Io. Husi. 2) Explicatio Symboli, Decalogi, Orationis dominicæ cum aliis scriptis, in carcere in gratiam custodum composita. 3) De sanguine Christi sub specie vini a laicis sumendo. 4) De sufficientia legis Christi ad regendam suam Ecclesiam. 5) Sermo de fidei suæ elucidatione. 6) Alius de pace. 7) Husi & aliorum epistolæ. 8) De initiis & progressu certaminum Husi cum factione pontificia. 9) Appellatio ab Archiepiscopo pragensi ad Papam, contra combustionem librorum Io. Wiclefi. 10) Epistolæ scriptæ, dum erat excommunicatus. 11) De libris hæreticorum legendis. 12) Actus pro defensione libri Wiclefi de Trinitate. 13) Replica contra Io. *Stokes*, Wiclefi calumniatorem. 14) Defensio quorundam articulorum Ioh. Wiclef. 15) De ablatione bonorum temporalium a Clericis. 16) De decimis. 17) Contra occultum adversarium. 18) Contra prædicatorem plznensem. 19) De arguendo clero pro concione. 20) De V. officiis sacerdotis. 21) De omni sanguine Christi glorificato. 22) De corpore Christi 23) De tribus dubiis factis in Holomutz. 24) De credere. 25) Bulla indulgentiarum Papæ IOANNIS XXIII. pro subsidio contra LADISLAVM, Regem Angliæ. 26) Bulla de erectione crucis contra LADISLAVM. 27) De indulgentiis, seu de Cruciata IOANNIS XXIII. Papæ. 28) Contra Bullam IOANNIS XXIII. 29) Opusculum de VI. erroribus compilatum, & parietibus Bethlemiticis inscriptum. 30) Tractatus de ecclesia. 31) Responsio ad scripta M. Steph. *Paletz*. 32) Responsio adscripta Stanislai *de Znoyma*. 33) Refutatio scripti IIX. Doctorum theol. 34) Repetitio Io. *Iessinetz*, Iur. canon. D. pro defensione causæ Io. Hus. 35) Liber de Antichristo. 36) De

regno

regno, populo, vita, & moribus antichristi. 37) De sacerdotum & monachorum abhorrenda abominatione desolationis in ecclesia Christi. 38) De abolendis sectis & traditionibus hominum. 39) De pernicie traditionum humanarum. 40) De unitate ecclesiæ & schismate. 41) De euangelica perfectione. 42) De mysterio iniquitatis fragmentum. 43) De revelatione Christi & antichristi fragmentum. 44) Alia quædam fragmenta, 1. Contentionem in disputatione vitandam esse. 2. Apostolos manibus victum quæsivisse, non mendicasse. 3. de fide formata. 4. explanatio loci Gen. 49, 17. *Fiat Dan coluber*. 5. Quando fuerit ablatum iuge sacrificium, & inceperit abominatio desolationis. 6. de mysterio Iosephi & Pharaonis. Tomo II. 1) Historia gestorum Christi. 2) Historia passionis Christi. 3) Conciones synodicæ. 4) Sermones XXIIX. 5) Explicatio in VII. priora capita 1. ad Corinth. Commentar. in Epp. Apostolorum canonicas VII. 6) Enarratio Psalmi 109. & seqq. usque ad 118. inclusive, seu, iuxta nostram supputationem, 110. & seqq. usque ad 119. inclusive. 7) De corpore Christi in S. cœna, quod non creetur, neque incipiat esse. 8) De adoratione, & contra imaginum adorationem. 9) Narratio historica de condemnatione & supplicio I. Husi, in Synodo constantiensi. 10) Husi carmen de cœna domini. 11) Narratio de M. Hieronymo pragensi, pro Christi nomine Constantiæ exusto. 12) Alia de eodem narratio. 13) *Poggii* florentini scriptum ad Leon. Aretinum de Hieronymo pragensi. 14) Sermo habitus in Bethlehem, in memoriam novorum martyrum. 15) Vniversitatis pragensis assertio communionis sub utraque specie. 16) Revocatio cuiusdam monachi pragensis, *Petri*, qui prius docuit sacramentum sumendum sub una specie. 16) Testimonium Vniversitatis oxoniensis de doctrina & vita Ioh. Wiclephi.

Io. *Hus*, bohemus, natus in Hussenitz d. 6. Iulii A. 1373. creatus magister A. 1396. sacerdos & prædicator in Bethlehem A. 1400. decanus A. 1405. rector universitatis A. 1409. quamdiu in scelera ordinum secularium hominum acriter prædicando invehebatur, lubenter audiebatur, & omnes dicebant, Spiritum S. ex eo loqui: at cum in Clerum convertit sermonem & stilum, tum ulcus tetigit, & male audire coepit, ac tandem, quod doctrinæ pontificiæ de monarchia papali, invocatione Sanctorum, indulgen-

tiis, & communione sub una sese opposuisset, neque recantare vellet, in Syndo constantiensi damnatus, & vivus exustus est d. 6. Iulii A. 1415. æt. 42. annoque sequente Hieron. *Fauifisch*, pragensis, in academiis Germaniæ, Galliæ & Britanniæ studiis operatus, magister artium liberalium, ob doctrinam cum Hussiana communem, & quia nolebat confiteri, Husum recte & iuste crematum esse, idem expertus est fatum. Primo quidem revocaverat metu mortis & ex pusillanimitate, sed deinde revocationi illi contradixit, & supplicium pati voluit, immo carnificem rogum ante oculos suos accendere iussit. Vide G. *Arnoldi* K. und K. H. P. I. 418. & *Lexic.* univ. histor. T. III. 94. 147.

CI.

COLLOQVIVM ALTENBVRGENSE vom artikel der Rechtfertigung vor GOtt, de Iustificatione, cum additione eorum, quæ circa articulum de Libero arbitrio & Adiaphoris proponenda erant a Ducalibus. Ienæ 1669. Editum quoque est A. 1570. in 4. habitumque sub finem anni 1568. & principum anni 1569. inter Saxonicos Electorales & Ducales. Vide *Compend.* hist. eccles. in usum scholæ goth. p. 777. I. A. *Schmidii* Hist. eccl. 455. Guil. *Forbes.* 126. & Melch. *Adam.* in Vit. theol. 435. item den Anhang ausführl. Behaupt. der verbessert. Augsp. conf. 76. *Bellarminus* l. 2. de Iustificat. c. 1. p. 328. Saxonicos appellat Lutheranos rigidos, Electorales autem molles. Colloquio huic Nicol. *Sander* opposuit librum de Iustificatione A. 1585. 8. Illud autem editum est a Theologis Ducalibus, cum ipsorum præfatione, in qua agitur de causis, propter quas acta istius colloquii non debeant supprimi, sed publicari, & de causis colloquii.

P. 147. b. *Bona opera*, ut S. Augustinus de fide & bon. oper. c. 14. ait, *sequuntur iustificatum*, non autem præcedunt iustificandum.

Loquitur Augustinus *de operibus iustitiæ, quæ percepta ac professa fide, toto vitæ cursu* a fidelibus præstanda sunt. Guil. *Forbesius* Consid. controvers. p. 10.

CII.

Rod. HOSPINIANI Historiæ sacramentariæ Partes II. Tiguri 1598. & 1602. In prima agitur de cœnæ dominicæ prima insti-

ſtitutione, eiusque vero uſu & abuſu in primitiva eccleſia, item de origine, progreſſu, cærimoniis & ritibus Miſſæ, transſubſtantionis, & aliorum errorum pontificiorum, inprimis *Bellarmini.* In altera de origine & progreſſu controverſiæ ſacramentariæ de cœna Domini, inter Lutheranos, Vbiquiſtas & Calvinianos exortæ, ab A. 1517. uſque ad 1602. ubi etiam de origine & progreſſu Vbiquitatis & Libri concordiæ agitur. Contenta ſpecialia huius operis recitantur poſt Indicem, primo Tomo præmiſſum. In epiſtola dedicatoria diſſeritur de origine & progreſſu papatus, chriſtiana religione ad Helvetios translata, & reformatione papatus ibi facta, traditurque, *Cinglium* iam A. 1516. conferre & diſputare coepiſſe cum MATTHÆO Cardinale, & epiſcopo ſedunenſi, de eccleſiæ corruptione, de humanarum traditionum fœdis erroribus, & graviſſimo cærimoniarum pondere.

CIII.

Io. FVNCCII Chronologia, cum Commentariorum libris X. Wittebergæ 1570. Illa antehac erat omnium temporum & annorum ab initio mundi uſque ad annum Chriſti 1561. computatio, in hac autem editione, eaque aucta & multis locis correcta, producitur uſque ad annum 1575. Quamquam *Funccius* non pertigerit niſi ad annum 61. aut plurimum 65. Et quidem methodice enumerantur omnium populorum, regnorumque memorabilium origines, ac ſucceſſiones: item omnes eorum reges, quando quisque coeperit, quam diu regnarit, quid dignum memoria geſſerit, quis ſtatus populi Dei fuerit, ac quemadmodum translata ſint imperia, a populo in populum. Viri quoque illuſtres, eorumque egregia facinora, & alia memoratu digna ſuis locis breviter referuntur. In Commentariis autem cum ordinis in eodem opere obſervati ſuis locis ratio probabiliter redditur, tum difficilia quædam S. ſcripturæ loca commode explicantur, adiunctis obiter iis hiſtoriis, quæ in ipſo Chronologiæ opere adſcribi nequiverunt, & tamen ſumme videbantur neceſſariæ. In epiſtola Chronologiæ dedicatoria auctor ſcopum illius ſcripti, nec non methodum & præſtantiam eius, atque inſignes hiſtoriæ utilitates indicat celebratque. Recuſum eſt hoc opus Wittebergæ A. 1578. & 1602.

Com-

Comment. lib. V. H iij. Plinius Iunior, cum *Hispaniarum* præfecturam gereret &c. Immo *Ponti & Bithynis*. G. Io. *Vossius* Opp. histor. T. II. 54.

Io. *Funccius*, germanice *Funck*, natus in altero Noribergensis civitatis suburbio, quod Wehrda dicitur, patria statione ob denegatam libri Interim subscriptionem, aut, ut ipse narrat in Relatione de controversia circa iustitiam fidei prutenica A iiij. ob improbatum augustissimi Imperatoris bellum, certe ob eandem, qua Andr. *Osiander* dimissus fuit, causam, venit, vocante sereniss. *Alberto*, Marchione Brandenburgico, & Prussiæ Duce, in Prussiam, & post missionem in partes Lituaniæ, quæ celsissimo huic Principi parebant, constitutus fuit parochus Veteris urbis regiomantanæ, deinde vero concionator aulicus, ac tandem, deposito munere sacro, consiliarius aulicus. Sed politica negotia capiti eius exitiosa fuere. Nam a regis Poloniæ SIGISMVNDI legatis, nomine totius Provinciæ, accusatus moliminis rerum novarum & perturbatæ tranquillitatis publicæ, in primis etiam suasionis *Friderico* Duci datæ, ut, quando neminem subiectorum in Prussia amplius fidum haberet, ad gentiles suos in Germaniam se reciperet, cum Matthia *Horstio* & Io. *Snellio*, Alberti Brandenburgici consiliariis, eiusdem criminis reis, capite truncatus est Regiomonti in foro A. 1566. æt. 48. Dicitur ante supplicium hoc pronunciasse distichon:

Disce, meo exemplo, mandato munere fungi,
Et fuge, ceu pestem, τὴν πολυπραγμοσύνην.

Vide ipsum *Funccium* in Epist. dedicator. initio, ubi bonam vitæ suæ partem describit, M. *Adamum* in Vitis theolog. 411. *Mörlinum* in Histor. von der Osiandr. schwærmerey B 4. L. *Osiandrum* Hist. eccles. Cent. XVI. 802. Casp. *Sagittarium* Introd. in Histor. eccles. 119. *Spizelium* Infel. literat. 648. & *König*. 322. Idem *Funccius* scripsit Vitam Theodorici, Enarrationes in ps. IX. & CIII. Veramque narrationem de exordio controversiæ Osiandri, & Declarationem de iustificatione. An vero eius Commentaria in Apocalypsin, & Vita Andr. Osiandri, quorum spem fecit, in lucem exiverint, non liquet. *Frisius* Epit. Biblioth. Gesner. 440. Neque etiam pro certo assumserim, quod *Mislenta* apud Placcium de pseudon. 296. & *Franzius*, Michaëlque *Waltherus* apud Crenium Differt. III. de furib. librar. §. 28. referunt, Chronologiam Funccii aucto-

rem

rem habere Andr. *Osiandrum*, nomenque ut ille suum præfigeret, passum esse huncce, quo (ut *Mulenta* addit) eum in aula procliviorem ad quemlibet nutum patronum haberet: nam initium operis a Funccio factum, & prior pars impressa Norībergæ, altera quoque ibidem absoluta ante fuerat, quam in Prussiam se conferret; atque ipse præterea narrat in Præfat. quomodo Commentarios in Aula, plus otii nactus, formaverit atque conscripserit. Quid? Cum Funccius ab opinionibus Osiandri, soceri sui, in Prussia defecisset, eumque adeo valde offendisset, hic procul dubio vindictam adversus eum usurpasset, & plagium, si quod foret, publice indicasset. Tamdiu igitur Funccius pro auctore videtur agnoscendus esse, donec contrarium iuste ac firmiter sit probatum. *Bodinus* Meth. hist. c. 2. scribit: *Inter eos, qui non tantum illustrium, sed omnium populorum initia, status conversiones, & lapsus descripserunt, nemo, ut mihi videtur, accurratius id perfecit, quam* Io. Funccius, *qui certissima ratione temporum ea collegit, quæ* ab Eusebio, Beda, Lucido, Sigismundo, Martino, Phrygione *tradita fuerunt.* Iac. Aug. *Thuanus* Histor. lib. 38. p. 718. testatur, eum *esse doctum, & opere chronologico, quod tanquam exactissima ratione putatum ab eruditis omnibus maxime probatur, de rep. bene meritum.* Et *Franzius* de Interpretat. SS. scriptur. Orac. XLI. p. 427. *Chronologiam* istam *studiosis theologiæ apprime utilem* iudicat. Nec ipse *Funccius* in sæpius allegata Præfat. dubitat his uti verbis: *Vicit utilitas* (præsentis scripti) *difficultatem, & me toties ad perficiendum hoc opus revocavit, donec tandem, favente Deo, non tantum id, quod primum institueram, sed tale quoque opus a me sit conscriptum, cuius fortassis me neque pœnitere, neque pudere unquam debuerit.*

CIV.

M. Ant. COCCII Sabellici Opera omnia per Cælium Secundum CVRIONEM. Basileæ 1560. Tomi IV. Comparavi a bibliotheca academiæ Iuliæ. *Primo* tomo comprehenduntur Rhapsodiæ historiarum ab orbe condito enneades V. *Secundo* 1) Rhapsodiæ enneades VI. usque in annum 1504. Historia hæc ultimum eius est scriptum Cuius Compendium, quod ad patriarchas attinet a creatione mundi usque ad Ierusalemi destructionem de-

dit Guil. *Nicolsius*, Londini 1711. 12. 2) Rerum venetarum ab urbe condita decades III. & quartæ libri III. p. 1086. usque ad Augustinum BARBADICVM Ducem. *Tertio* Supplementi libri XXIX. ab anno 1505. usque ad annum 1560. eiusque auctor est Cæl. Secund. *Curio*. *Quarto* 1) Exemplorum libri X. p. 1. 2) de Aquileiæ antiquitate libri VI. 201. 3) de Venetæ urbis situ libri III. 251. 4) de Venetis magistratibus liber I. 278. 5) de Prætoris officio liber I. 301. Vbi agit de prætorii muneris origine & incrementis, de electione prætoris, provinciæ optatione, delectu & cultu prætoriæ familiæ, comitatus moderatione, prætoris officio in prima congratulatione, de prætoris prima concione, domestica admonitione, monitione liberorum, & legati, de apparatu bellico, iuris dicendi ratione, de prætoris vultu, quum ius dicit, iracundia frænanda, matura causarum cognitione, callida iuris interpretatione eritanda, moderata animadversione, severitate in animadversione servanda, de quæstione, humanitate domi servanda, moderatione domesticorum, quid cuique credendum, de prætoris annulo, provincialium assentatione evitanda, delatoribus audiendis, quæ familiaritates recipiendæ sint, de munerum captione, factionibus compescendis, provinciæ lustratione & ultima satisfactione. 6) de officio scribæ dialogus. 313. In quo differitur de officii huius partitione, veteri scribarum officio circa sacra, necessariis scribæ virtutibus, speciatim fide & taciturnitate, ingenio & urbanitate, industria & prudentia. 7) de latinæ linguæ reparatione dialogus. 321. 8) Epistolarum familiarium libri XII. 337. 9) Orationes XII. 473. 10) Poëmata varia. 525. In editione lugdunensi anni 1535. extat Sabellici præfatio in Enneadas, & alterius Explanatio vocabulorum quorundam, obiter inter legendum annotatorum: quæ quidem in nostra editione non comparent. *Rhapsodia* autem vocem Historiæ suæ imposuit Sabellicus eo sensu, quo significat coaptationem, compositionem, seu variarum rerum in unum codicem concinnationem. De qua ille sic sese explicat in epist. apologet. ad Democritum, Parti II. Enneadum præfixa: *Si quis de Rhapsodia voce nobis litem intenderit, ita occurrito, me unam graii nominis partem secutum peregrinam maluisse vocem usurpare, quam ex nostratibus unam, qua nulla satis honesta fingi potuit. Quanquam meminisse*

nisse poterunt illi, fuisse, quod ad reliquum dictionis attinet, canere *apud maiores, quod nunc eloqui est, si* Strabo *verus est auctor. Nec quia modulatus sit poëtarum sermo, minus quadrat nobis ratio: est enim poëtica cognata historia, ac quodammodo solutum carmen, ut scribit* Fabius; *idque adeo verum est, ut* Livius *gravissimus auctor, ab heroico hemistichio sit historiam exorsus.*

M. Anton. *Coccius*, natus in Vico Varronis ad Anionem fl. in via Valeria, si Paulo *Iovio* credimus, patre fabro ferrario, si aliis, e nobili Cocceiorum familia, primum ludi tiburtini magister, deinde, cum se Pomp. *Laeto* expoliendum tradidisset, ab eodem solitis cærimoniis in academiam receptus, *Sabellicus* cognominatus, publiceque poëta creatus fuit. Inde Vtini, Vicetiæ, & Venetiis literas humaniores docuit, tanta oculorum præstantia gaudens, ut noctu e somno evigilans, densissimis in tenebris libros & cameram suam cernere & accurate dignoscere posset. Sed nec sine vitio fuit: nam mulierosus erat, & Veneri nimium quantum deditus, ita ut morbo, qui gallicus dicitur, inde contracto magnos inter cruciatus decesserit anno 1507. æt. 70. *König* 712. G. I. *Vossius* de Hist. lat. l. 3. c. 12. p. 208. *Cren*. T. III. Method. 208. Io. Pier. *Valerianus* de Litter. infelic. l. I. p. 292. Interim negari nequit, eum inter litteratos inclytum merito nomen adeptum esse, eiusque elogia legi possunt apud *Blount* 505. & *Vossium* l. c. Quibus adde sequentia: Sabellicus, alter Italiæ Livius. *Schurzfleisch* in Biblioth. Schrader. P. I. K 7. Sunt, qui vel paucorum annorum, vel unius tantum gentis aut populi, aut principis res stilo complectantur. Qui vero res omnium ab orbe condito temporum, regionum, regum, & populorum, genere orationis tot tantisque rebus apto & concinno posteritati mandaverit, præter hunc unum Sabellicum nemo, quod sciam, invenitur. Cæl. Secund. *Curio* in ep. dedicat. ad SIGISMVNDVM AVGVSTVM, Sarmatarum regem, operibus hisce præfixa. Et quamvis ab *Andradio* in Defens. fid. trid. 425. auctor dicatur copiosus magis, quam diligens; tamen Lud. *Vives* l. 5. de trad. discipl. diligentiæ pariter & castitatis dictionis laudem ei tribuit. Nec defuere, qui fidem eius cum in Rhapsodia, tum in Historia veneta dubiam redderent; contra quos ille tamen se fortiter defendit in epistola apologetica, quæ in principio extat tomi secundi, seu posterioris Enneadum partis, ita ut ostendat, me-

ras esse calumnias, se seque mutuo destruentes. Credo, lector haud grave fore, verba eius ipsa percipere; neque ego ea huc transcribere gravabor: *Quod ad historia fidem attinet, nullam reformido calumniam, quum omnia, qua scribuntur, vetustissima sint, & procul ab hominum memoria remota, atque ex his potissimum scriptoribus excerpta, qui historia legem non servasse solum, sed constituisse etiam videri possint: quam obtrectationis causam adepti alienarum rerum oblatratores nostram, ut audio, fidem in veneta criminantur Historia, tanquam in ea relatione, qua in nostra descendit tempora, periclitari necesse fuerit, nec fieri potuerit, ut non gratia aut odium stilum a vero deflexerit. Qua hominum calumnia si quid habeat ponderis,* Thucidides, Xenophon, Polybius, Iosephus, Egesippus, *& ex nostris* Livius, Crispus, Cornelius, *& alii, qui permulti sunt, pro vanis repudiari possunt, qui non res tantum suorum temporum in litteras misere, sed quibus etiam gerendis eorum aliqui prafuerunt. Caterum nullus est (quod ad calumnia veritatem attinet) in Veneta historia locus, ut publice testari soleo, quem non sim vel magna sponsione paratus in venetis annalibus ex fide repræsentare, aut in iis certe, qui commentarios ea de re scriptos reliquere. Quodsi domesticis scriptoribus est fides abroganda,* Livius *fabulam scripsit, non historiam, qui romanos, non punicos secutus est annales. Enim vero duobus recentissimis bellis, othomannico & ferrariensi, (quod in rhatico postea bello & gallico feci) quia nulla adhuc de his rebus extabant litterarum monumenta, eorum sum fidem secutus, qui hoc vel illud obiere negotium; nec unius interim, sed plurium simul commentarios sequebar, quos de eadem re ad me datos diligenter conferebam, ut non nisi, qua plures traderent, ac propiora vero viderentur, pro veris haberemus: in quibus si quid illi memoria lapsu (nam gratis mentiri quid attinuisset?) a vero aberrarunt, non studium mihi defuit veri indagandi, sed inveniendi felicitas. Quanquam non video, qua alia veteres illi historiarum conditores uti potuerint ratione in suorum temporum rebus referendis: nam negotiis omnibus interesse non potuerunt. Sed audi, quaso, quam sit cæca invidia, qua nil aliud novit, quam aliena carpere. Vrbani obtrectatores, (nam ubinam hac pestis non plus nimio invaluit?) qua sunt Venetorum secunda, me frigide, & velut invitum scribere criminantur, si qua adversa, rerum atrocitatem verbis augere: contra externi plus aquo veneta laudi datum cavillantur. Qua diversa calumnia ratio plane arguit historia temperamen-*

mentum, quod tam hi, quam illi ex caliganti invidiæ specula nequeunt intueri. Sed si invidia, quid verum sit, quid æquum, persuaderi posset, vel hoc uno omni nos absolverent suspicione, quod peregrinus homo veni ad res venetas scribendum, nulli propemodum notus, proculque a veneta civitatis conspectu totam (Verona mihi est testis) texui historiam. Fui proinde tunc ego tam procul ab omni odio & gratia, quum illa commentabar, quam in iis me esse oportuit, quæ nunc aliarum gentium eduntur: sunt enim ab omni hominum memoria remota. Sed valeant invidi, ac ne non semper sit illis, quod agere possint, cepas mandere iubeo, & flere.

CVI.

M. Anton. SABELLICI Rerum venetarum libri XLIII. Venetiis apud Andr. de Toresanis de Asula 1487. Editio elegantissima, quæ & antiquitate, & chartæ puritate, & typorum venustate se quam maxime commendat Et ideo hunc codicem magno in pretio habeo, diligenterque asseruo. Sabellicum in historia veneta scribenda excepit Petrus *Bembus*, Bembum Andr. *Maurocenus*, Maurocenum Bapt. *Nani*, Nanium Mich. *Foscarenus*, atque hunc Petrus *Garzonius*, qui iam duos laboris & industriæ suæ Tomos orbi dedit atque adprobavit erudito, & Pacificationi passeroviciensi, a serenissima Rep. Veneta cum plena potestate missus orator, nuper interfuit, suasque res egit feliciter. Qualis vero Historiæ huius præsentis conditor? Est scriptor (1) tersissimus: (2) florentissimus: (3) eloquentissimus, optimeque de Rep. (veneta) meritus: (4) cuius cineribus plurimum debet veneta civitas: quique primus eloquentiæ suæ fulgore lumen rebus venetis infudit: (5) alter Italiæ Livius.

CVII.

Historia festi secularis academiæ Iuliæ, descripta a Christophoro SCHRADERO. Helmstadii 1678. Festus ille dies,

 quo

(1) I. C. *Neu* in Accession. ad Whear. 205. (2) Oct. *Ferrarius* Opp. var. T. I. 502. (3) P. *Bembus* in ep. ad eum perscripta (4) Pet. *Iustinianus* Histor. venet. lib. I. p. 1. (5) *Schurzfleisch* in Biblioth. Schrader. P. I. K 7.

quo clementissima voluntate & auspiciis serenissimorum Principum, Ducum Brunsvicensium & Luneburgensium, sæculum suum primum gratulabunda finiebat, & secundum feliciter auspicabatur, erant Idus Octobris A. 1676. Contenta autem libri sunt sequentia: 1) Descriptio iubilæi huius academici, in eaque depingitur stemma serenissimorum Academiæ Iuliæ Nutritorum. p. 15. 2) Concio sive sermo sacer Io. *Rittmeieri*, 37. Cui subiunguntur Nomina Superintendentium, archidiaconorum, & diaconorum ecclesiæ huius urbis. 53. 3) Concio Andr. *Frölingii*. 55. 4) Concio Henn. *Kochii*. 81. 5) Oratio C. *Schraderi*. 97. 6) Orationes Promotorum seu brabeutarum in IV. Facultatibus, videlicet Henr. *Rixneri*, Dan. *Clasenii*, Hermanni *Conringii* & Pauli *Heigelii*, cum Orationibus Procancellariorum, & iuramentis, quæ promovendi in singulis ordinibus tenentur præstare. 152. & seqq. 7) Andr. *Frælingii* Gratiarum actio. 231. Adiungitur 8) figura Nummi huius iubilei. p. 255. & 9) Nomina Professorum acad. Iuliæ ab eius natalibus usque ad præsens tempus. 256.

Christoph. *Schrader*, Rethmaria-luneburgicus, Ioannis, pastoris in prædicto pago filius, Rud. *Diepholdi*, Christophori *Heidmanni*, Nic. *Granii*, Conr. *Horneii*, G. *Calixti* in academia Iulia, in Leydensi vero Dan. *Heinsii*, Ger. Io. *Vossii*, Constantini *l'Empereur*, Andr. *Riveti* & Iac. *Golii* discipulus, Matthiæ *Oberbequii*, litterarum ac litteratorum magni Mæcenatis, per IX. annos stipendiarius, professionem eloquentiæ, ad quam, a Senatu academiæ Iuliæ, sapientissimo ac litteratissimo Principi Augusto, Duci Brunsvic. ac Luneburg. commendatus fuerat, tanto studio atque emolumento XLV. annis obivit, ut auditores, sese Tullium, aut si quis eo melior gratiorque unquam dicendo fuit, audire crederent. Nec tantum suada eum ornabat, verum etiam prudentia, iuventutem recte informandi notitia, & omnis generis virtus: adeo etiam erat modestus, ut altero professionis suæ anno, quia id conveniens erat suo muneri, præmisso examine bonarum artium Magistrum & philosophiæ Doctorem renunciari se pateretur. Tantum abest, ut legibus & statutis academicis, morique recepto vel minima in parte reluctari, & singularitatis speciem ambire iustum putaret. Cumque magna indu-

dustria officii sui partes obiret, ac multiplicis virtutis, scientiæ & doctrinæ specimina ederet, hinc factum est, ut laudatus iam, sed nunquam satis laudandus Princeps, qui bene merentibus favere solebat, eum non modo Præpositum monasterii bergensis prope Helmstadium, sed etiam scholarum Ducatus sui Inspectorem generalem clementissime constitueret: quo referendum, quod & cura bibliothecæ academicæ eidem fuerit concredita, tanto quidem cum fructu, ut etiam post fata potuerit testari, magnamque litem dirimere. Præterea non satis esse existimans, voce docere, ac præsentes instituere, variis scriptis posteritati consuluit, inter quæ caput effert Commentarius de Rhetoricorum Aristotelis sententia & usu, cetera autem sunt Disputationes, Dispositiones, Orationes, Programmata, Chronici marienthalensis Meibomiani continuatio, Tabulæ chronologicæ, &, quæ nondum edita sunt, meletemata de Excerpendi methodo, & Ordinatione scholarum. Tandem cum per sesquiannum apoplecticis affectibus labefactari coepisset, in dies imbecillior est redditus, donec A. 1680. d. 4. Aprilis, ætatis 79. cum dimidio, placide animam exhalaret, vir probus, pius, prudens, cautus, πολύτεκνος καὶ εὔτεκνος, i. e. multorum & optimorum liberorum pater, caritate erga omnes insigni, humanitate, doctrina & virtute imperantibus pariter ac parentibus gratus acceptusque, & liber ab adversariis, nisi quod contra Io. *Hulsemannum*, theolog. wittebergensem, in Præfat. iteratæ editioni disputationis de Gratuita iustificatione præfixa, se se defendere necesse iudicaret. Vide eius Memoriam, in R. H. *Rollii* Memoriis philosophorum p. 369. descriptam a Melch. *Smidio*, C. *Arnoldum* & *Gutberlethum* præfat. in Ruperti Observat. in Besoldi Synops. *Sagittarium* præfat. in librum de Martyrum conciatibus, *Fæsium* in Gyrald. de Sepultur. 23. *Schwarzfleischium* Epp. arcan. T. I. 50. & *Kriegkium* Commentar. in Constit. rei schol. Ilfeld. 221. atque in Vita Dransfeldii 63.

Inaguratio academiæ Fridericianæ, sive Halensis, conscripta a Christoph. CELLARIO. Halæ Magdeburgicæ 1698. Dedicata hæc academia fuit potentissimi tunc Electoris Brandenburgici, FRIDERICI III. postea Regis Prussorum, serenissi-

ſimis auſpiciis, natali ipſius die, Calendis Iuliis A. 1694. Habes hic Dedicationem Vniverſitatis, Privilegia, Programmata, Epiſtolas & Invitationes, Orationes Beniaminis *Vrſini*, Io. Guil. *Baieri*, Pauli Lib. Bar. *de Fuchs*, C. *Cellarii*, Gratulationes, & Carmina.

Chriſtoph. *Cellarius*, ſmalcaldienſis, cuius abavus *Keller* vocabatur, I. A. *Boſii*, Io. *Friſchmuthi*, Erh. *Weigelii*, Fridem. *Bechmanni* & Petri *Haberkornii* diſcipulus, primum ebraicæ linguæ atque ethicæ profeſſor weiſſenfelſenſis, deinde rector trium lyceorum, vinarienſis videlicet, cizenſis, & merſeburgenſis, denique profeſſor eloquentiæ atque antiquitatum, nec non bibliothecarius in academia halenſi, vir pius, gravis, humanus, in proponendis iuventuti auctoribus caſtus & circumſpectus, pacis & concordiæ amans, & tamen adverſarios nactus Olaum & Andr. *Borrichios*; multa præclara ſcripſit in litteratura latina, græca & orientali, magnisque calculi veſicæ cruciatibus affectus atque enectus occubuit A. 1707. ætatis 68. Io. Georg. *Walchius* in eius Vita, quæ Diſſertationibus eiusdem academicis præfixa eſt, & ſubiunctum habet indicem lucubrationum cellarianarum. De eius autem curis atque laboribus, in locupletando Fabri Theſauro collocatis, legendus eſt non tantum *Walchius* in prædicto Indice, verum etiam Ian. Gregor. *Betulius*, quem Io. Georg. *Burckhardum* eſſe conſtat, in Epiſt. ad amicum p. 17. & altera ad Iren. Philalethem p. 11. & ſeqq. Notabis etiam elogia Cellarii, quæ ex *Perizonio*, *Morhofio* & Ol. *Borrichio* excerpta, leguntur p. 12. & 13. alterius illius epiſtolæ. Idemque a *Morhofio* in præfat. in Polyhiſt. literar. vocatur diligentiſſimus caſtigatæ latinitatis vindex; atque a *Crenio* Animadverſ. P. IV. 81. vir citra ambitionem doctus, omnia ad utilitatem, nihil ad oſtentationem ſcribens. Quibus adde Conſtitutionem rei ſcholaſt. ilfeld. deſcriptam ab altero eius Neandro, *Kriegkio* p. 222. eiusdemque Notas in Vitam Dransfeldianam p. 534.

Secularia ſacra academiæ regiæ Viadrinæ. Francofurti ad Viadrum. 1708. Ex dono illuſtris Academiæ prædictæ. Sacra illa celebrata fuere A. 1706. & deſcripta a Ioan. Chriſtophoro BECMANNO. Conſtat hic liber IV. Partibus: In prima traditur hi-

historia tertii natalis Academiæ viadrinæ, latine & germanice. In secunda Litteræ Vniversitatis ad Regem augustum & Principem regium, item ad Ministros Status, & exteras Academias, Gymnasia, & alios, cum Responsoriis illorum, Sam. *Strimesii* Concione in Ps. 118, 1-4. & Tidonis Henr. *de Lith* Oratione seculari, Actis solennium omnium Facultatum promotionum, Leon. Christoph. *Sturmii* Descriptione arcuum triumphalium, Descriptione nummorum quorundam symbolicorum, & Mich. *Rhode* Carmine, quo ille miracula seculi II. Academiæ viadrinæ eleganter cecinit. In tertia Carmina & Actus gratulatorii non tantum Academicorum & Gymnasiorum aliquot, sed etiam Godofredi *Wegneri*, Ioannis Christophori *Bolzii*, & Henrici *Meierotti*. In quarta Arn. *Wesenfeldii*, Bartholdi *Holzhusii*, & Tid. Henr. *de Lith* orationes, cum Christiani *Kortholti* filii Carmine gratulatorio. Interfuerunt hisce sacris exterarum Academiarum & Gymnasiorum ablegati, & quidem ab academia Cantabrigiensi Andreas *Snape* S. theolog. D. Ludolph. *Penrice* Legum D. Ludolph. *Kuster* LL. D. Henr. *Plumptre* Medic. D. Guil. *Krigg* Artium M. qui tamen morbo in via correptus, præsens esse non poterat; sponte autem & cupiditate academias germanicas visendi ductus se iis adiunxerat, & locum in cœtu missorum occupabat Georg. *Trenchard* Eques; a Wittebergensi Io. Henric. *Berger* IC. & Cod. tunc professor, augustique Regis Polon. atque Electoris Saxonici consiliarius; a Regiomontana Io. Albertus Comes *de Creutz*, supremi in Borussia appellationum Tribunalis, Aulæque regiæ consiliarius, Tapiacensis districtus gubernator, & Aerario Borussiæ præfectus; ab Helmstadiensi ego Ioannes *Fabricius*; a Rintelensi Henricus Ernestus *Kestner*, I. V. D. & prof. ordinarius; ab Halensi e IV. Facultatibus, D. Paulus *Antonius*, D. Henricus *Bodinus*, D. Fridericus *Hoffmannus*, & Ioannes *Sperlette*; a Gymnasio Servestano Theodorus Christianus *Raumer* Theolog. D. linguar. oriental. professor, ac Gymnasii rector, & Philippus Conradus *Limmer* Medic. D. & physic. ac mathem. professor; a Lingensi Io. *Wilhelmius*, theol. D. & prof. gymnasiique rector; denique a regio Ioachimico, quod Berolini est, Io. *Meier*, eius subrector.

Wolfgangi IVSTI (*Iobsten*) Brevis descriptio urbis Francofurtensis ad Oderam, cum variis Additionibus Io. Christophori *Becmanni*. Francofurti ad Oderam 1706. In qua delineatio exhibetur Novæ fossæ, qua mediante Viadrus & Sprea iunguntur, subque finem describitur episcopatus, nunc præfectura & civitas Lebusina, sive Lubucensis; quæ tamen distinguenda a monasterio silesiaco, Luba.

Eiusdem BECMANNI Notitia Vniversitatis francofurtanæ. A. 1706. Ante XXX. quidem annos impressa, nunc autem reconcinnata, & passim aucta: accesserunt enim 1) Publii Vigilantii Bacillarii *Axungia* Historia inaugurationis Vniversitatis. 2) Series rerum ad Carthusiam francofurtanam pertinentium. 3) Series documentorum aliquot, ad ecclesiam S. Nicolai apud Stendalienses spectantium. 4) Cyriaci *Herdesiani* Historia receptionis urbis francofurtanæ. 5) Series professorum ordinariorum, qui anno seculari Vniversitatis secundo vixerunt.

EIVSDEM Catalogus Bibliothecæ Vniversitatis francofurtanæ. 1706. Ad seriem alphabeti digestus, atque iam tum Anno 1676. 4. vulgatus, nunc autem bonam partem locupletior. Hæc omnia recensentur in *Actis erud.* A. 1709. 155. & multis exornata sunt iconibus.

In Catalog. biblioth. publ. Vniversitat. francofurt. p. 22. Lucæ Bacmeisteri *Bekäntnis* der calvinischen Lehrer, & *Dispp. theolog.* XXIII. contra Concil. trident.	Sunt *filii cognominis. Moller* de homon. 649.
55. Ioachimi Camerarii, profess. lipsiensis *Hortus medicus*, *Epitome* de plantis, *Præservatio* a pestis contagio, *Opuscula* de re rustica, *Symbolorum* & emblematum Centuriæ IV.	Hæc omnia sunt *filii cognominis*, poliatri noribergensis. *Moller* 659.
108. Valentini Guiliemi Forsteri *Historia Iuris Romani.*	Est *Valentini Forsteri*, patris. *Moller* 675.

Illud

Pag. 132. Ioannis Gualteri *Chronicon chronicorum ecclesiastico-politicum*: & *Tabula chronographica* status ecclesiæ catholicæ.	Illud est *Iani Gruteri*; hæc autem *Iac. Gualteri. Moller* de homon. 681.
Ant. de Guevara *Exegemata* in Habacuc, *Mons* Calvariæ, *Epistola*, *Horologium* Principum.	*Confunduntur hic duo cognomines*: nam Mons Calvariæ, Epp. & Horlogium Principum sunt senioris, CAROLI V. concionatoris aulici, chronographi & consiliarii; Exegemata autem in Habacucum iunioris, ex ICto palatino ac milite PHILIPPI II. Hispan. Regis sacerdotis aulici, S. Michaëlis de Schalada Prioris, & tandem eremitæ. *Moller* 682.
182. Polycarpi Lyseri *Harmonia* Calvinianorum & Photinianorum in doctrina de cœna Domini.	Est *filii*, wittebergensis, ac primum in academia patria, deinde Lipsiæ professoris theologi. *Moller* 694.
186. Aldi Manutii *Orthographia ratio*, & *Grammatica institutiones græca*.	Illa est *nepotis*; hæ *avi*. *Moller* 697.
212. Io. Christoph. Oelhafius *de Seminario pestilentiali*.	Auctor illius est *Ioach.* Oelhafius, Medic. D. & in gymnasio gedanensi professor. *Moller* 708.
204. Andreæ Sev. *Velleii Historia ecclesiastica* a temporibus Caroli M. usque ad Imp. Henricum IV.	Historia ista concinnata est ab *Adamo bremensi*; *Velleius* autem tantum eius *editor*. *Moller* in Isag. ad Hist. cimbr. P. I. 66.

Ioannes Christophorus *Becmannus*, servestanus, Christiani filius, peractis in Bataviam & Britanniam itineribus in academia Viadrina graecae linguae, deinde historiarum, ulterius politices, impetrataque laurea doctorali theologiae iuxta ac polit. & histor. usque dum hasce duas genero suo traderet, professor, bibliothecae academicae praefectus, gymnasiique Ioachimici berolinensis inspector, vir eleganter doctus, curiosus, facundus & humanus, concinni ordinis amans & instructor, sicut viva voce studiosis prodesse studuit, ita & variis inclaruit scriptis, quae satis nota sunt, videlicet Meditationibus politicis, Historia orbis terrarum, Historia anhaltina cum Accessionibus, Notitia dignitatum illustrium. Quo refer multas eius Dispp. Historiam marchicam fere ad finem perductam, & Refutationem libri, cui titulus, *Allerunterthänigste Addresse.* Docuit publice L. annos, atque eopse, quo iubileum suum celebrabat academicum, videlicet Christi 1717. aetatis 75. naturae debitum solvit, siluitque. Vide auctorem Novorum de rebus erudit. Anno 1717. pag. 341. *Feltmann.* de Tit. honor. 153. *Schurzfleisch.* Epp. select. pag. 14. *Helvvich.* Vindic. discuss. 158. & *Hubner.* praefat. in Qq. geograph. n. 39.

Wolfgangus *Iustus*, sive *Iobst*, Doctor Medicinae & physic. professor in academia Viadrina, publicae etiam luci exposuit Descriptionem urbium, clarus inter eruditos anno 1575.

Publius *Vigilantius*, argentoratensis, primus in universitate francofurtana ad Oderam eloquentiae professor, se ipsum cognominans modo *Axungiam*, modo *Arbillam*, vir praestantis ingenii, eloquioque promtissimus, tam bonus poëta, quam orator, sed & philosophus insignis, reliquit Epigrammatum & Carminum librum I. & Progymnastica Marchionis *Ioachimi*, cumque in Italiam tenderet, inde in locum professionis suae translaturus litteras graecanicas, in via inter urbem, quae olim Cornelia, iam vero apud Germanos Wimpfen vocatur, & Ravespurgum, a scelestis latronibus telo transiectus & necatus occubuit anno 1512. De discipulis tam praeclare erat meritus, ut illi, in grati animi signum, elegans ei epitaphium facerent ac ponerent. *Fuit*, teste

ſte Achatio *Philoſtorgo* præfat. in eius Progymnaſtica, *ingenio adeo puro, terſo atque emuncto, ut* nihil non emendatum *ederet in publicum, qui &* in familiaribus literis ſcribendisque epiſtolis *admodum fuit & rarus & exquiſitus, nihilque ſuum, quod diſertum non eſſet, cenſuerit.* In aliorum *vero* ſcriptis iudicandis penſitandisque *iudicio fuit & honeſto & liberali, nihil temere carpens, nihil etiam commendatione indignum memorans prædicansque.* I. C. *Becmannus* in Notitia univerſit. francofurt. p. 233.

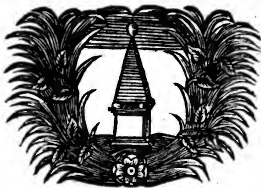
Cyriacus *Herdeſianus*, Bernburgo-anhaltinus, ortus nobili familia *de Hardeheim*, XI. annos continuo peregrinatus per præcipuas Europæ regiones & regna, Galliam, Italiam, Hiſpaniam, Angliam, Scotiam, Belgium, totamque Germaniam, tam exquiſitam inde diverſarum linguarum peritiam acquiſivit, ut ſermones cum aliis non ſolum expedite, ſed & eleganter miſceret, cumque anno 1631. ſupremus cæſareani exercitus dux, Comes *Tillius*, urbem Francofurtum ad Oderam intraſſet, ipſe a Profesſoribus delectus fuit, qui eius gratiam ambiret, & pro Vniverſitate loqueretur. Antequam igitur in herois conſpectum veniret, quæſivit per internuncium, qua lingua vellet ſalutari, percipiensque, gallicam placere, tam exquiſitis ex tempore verbis negotium perfecit, ut omnibus ſatisfaceret. Erat autem tunc Iurium profeſſor, qui antea hiſtoriam docuerat. Sed non minus pius erat, quam eruditus, pietatisque ſuæ documentum etiam in hoc præbuit, quod publicas prælectiones ſemper precibus & inchoaret & finiret. Bituricenſibus ICtis, cum ibi ſtudiorum cauſſa commoraretur, ita ſe adprobavit, ut ei iura docendi facultatem concederent. Exſtant eius Carmina lingua italica, hiſpanica, gallica ſcripta, Hexagloſſæ eius næniæ in obitum *Ioachimi Erneſti* iunioris principis anhaltini, Antiqq. puteolanæ, Diſpp. polit. & iuridicæ, Epigrammata, Cynoſura iuris canonici, & alia. Tandem eum annum, qui fatalis erat Francofurto, utpote expugnatæ, & ipſe fatalem expertus eſt: obiit enim anno 1631. præter alias virtutes ſingulari diligentia commendabilis. *Becmann.* in Notit. univerſit. *francofurt.* 206, & in Catal. libror. biblioth. francofurt. 142.

Catalogus librorum D. Ioannis Adami SCHERZERI. Lipsiæ 1686. E quo patet, virum insignem multos præclaros, quosdam etiam raros libros possedisse. Vt hic adeo Catalogus præstantiorum bibliothecarum, e. g. Carpzovianæ, Conringianæ, Gronovianæ, Heinsianæ, Iunianæ, Mayerianæ, Mulenianæ, Oizelianæ, Sarrazianæ, Scavenianæ, Schraderianæ, Scriverianæ, Tellerianæ, Thuanæ & similium Catalogis adnumerari queat.

Catalogus bibliothecæ Georgii GREENII, olim profess. publ. wittebergensis, post concionatoris aulici Electoralis saxonici. Dresdæ 1692. Et hæc bibliotheca in rubro vocatur *exquisitissima.*

Species facti, cum sententia IVRECONSVLTORVM TVBINGENSIVM, de loco, Doctoribus Iuris ac Medicinæ in urbe imperiali Noriberga competente. 1707. Scriptum rarum, nec ubivis obvium.

F I N I S.

IN-

INDEX AVCTORVM

Quorum libri recenſentur, aut de quibus memorabilia afferuntur.

Bi-

Index Anonymorum & Pseudonymorum.

Histo-

ERRATA

Ad hunc modum corrigantur; cetera autem, quæ oculos nostros

effugerunt, Lectoris benevolentiæ atque industriæ committuntur.

Pag. 94. lin. 11. Moguntiæ. 194. 13. Iidem. 196. 24. candidato. 200. 33. Vick, lin. 34. Artlenburgenses. 201. 2. Pastor fristorfiensis in districtu Eislebiensi. 208. 37. coemeterio. 425. 3. singulæ. l. 14. scopus. l. 28. *Harpsfeld.* 426. 21. ille. 430. 3 Provincia. l. 25. probe. 431. 18. *Spondani.* 432. 11. *Stenonem.* 477. 21. *Valentiniani.*

ERRATA

In Prima Parte adhuc corrigenda.

Pag. 6. lin. 6. (gallicanis) 8. 1. Andr. *Masius.* 11. 34 idem, qui Aquila ponticus. 23. 27. fronte. 25. 19. in medio: XI. & sic in seqq. corrigatur numeris usque ad libri finem. 52. 27. Noræ. 57. 14 Parrhasiana. 76. 19. Gratianopoli. 97. 9. *Erasmus* & *Scultetus.* 100. 35. Iac. Ichiel *Loans.* 101. 30. Hæc verba, Valentinus *Ampelander,* & sequentia usque ad A. 1575. deleantur 113. 8. *Deleantur hac verba*: postea episcopus mindensis. 125. 20. Harduino, vide. 133 ult. Deleatur tota. 134. Lineæ quatuor primæ deleantur. 136. 31. patrio territorii leodicensis. 148. 25. latrocinali. 160. 32. ab. 162. 22. Hannoniæ. 170. 20 dicebat. 26. dissentit. 200. 8. Pet. Paul. 202. 7. Taurinensibus 265. 7. Her- 304. 23. Contemtus. 309. 5. interulam aliquam. 330 14. lusitanus. 331. 30. xt. 53. 336. 17. Arvernis. 339. 16. Adolphi *Vorstii.* 31. βαττολογίας. 347. 18. anglicanæ. 357. 21. *rhasiana* 360. 35. cum ipsius natis. 363. 26. duos. 379. 23. *Forbes.* 399. 22. Georg. Spalatinum 416. 8. Angl. Regem.

Addenda in Indice Auctorum.

Erasmus p 302. 320. *Hoius* Andr. 270. *Prosper* aquitan. 236. 258. *Theodorus* Daphnopates. *De Traversariis* Ambros. 132.

In Indice Anonymorum & Pseudonymorum.

Ars nihil credendi p. 266. *Doctor lovaniensis* 345. C. A. H. 157. *Ludibria malevola Clerici* 169.

F I N I S.

